LUCIAN BLAGA

LUNTREA *lui* CARON

LUCIAN BLAGA
(1895-1961)

LUNTREA LUI CARON

1990

Ediția a II-a

I

Începutul primăverii coincidea cu începutul unui haos ce se revărsa peste meleagurile țării. Fila calendarului de perete indica pentru noi, pașnicii cetățeni ai unei patrii ajunse la răscruce, ziua acestui început de primăvară și de haos: 15 aprilie 1944. Sirenele de alarmă intrau în funcție cam din două în două ore, cu stridențe ce sfâșiau sufletul și urechile. Locuiam la marginea dinspre Dumbravă a Sibiului, un loc umbros, unde de ani de zile ne simțeam oarecum la adăpost față de multe neajunsuri și vicisitudini ale vremii. În acest oraș se refugiase 4 ani mai înainte Universitatea de la Cluj când un nedrept verdict a tăiat Transilvania în două. Războiul lua acum o înfățișare mai palpabilă și pentru cei ce nu avuseserăm până atunci prilejul de a-l simți din apropiere. Semnalele de alarmă deveniseră de câtva timp insuportabile prin frecvența șiinsistența lor. Străini încă de orice experiență cât privește primejdia bombardamentelor aeriene, oricând posibile, căutam scut în Dumbravă, cu osebire subt un pod de cale ferată, până când ni s->a atras luarea-aminte că asemenea străvezii adăposturi nu ajută la nimic și că Dumbrava, cu frunza ei deasă și cu stejarii seculari, era ca predestinată de a deveni ținta atacurilor din văzduh. O stare aproape neîntreruptă de panică, întreținută de incontrolabile zvonuri, ne cuprinse, și aceasta mai vârtos după bombardarea capitalei, din 4 aprilie, zi de pomină în care cetăți zburătoare măcinaseră Gara de Nord. Numele unor prieteni sau cunoscuți, victime ale bombardamentului, începeau să circule și să sporească panica. Ni se vorbea despre colțuri de străzi bucureștene cu case sfărâmate sau despicate ce-și căscau ilare încăperile, unde se mai vedea câte-un pat sau câte-un obiect de toaletă intimă, ca-n niște decoruri de teatru suspendate la nivelul etajelor superioare.

De la Universitate veni într-o zi, cu totul neprevăzut, sfatul cu înfățișare de ordin să încheiem cursurile și să ne dispersăm, dacă nu dorim să fim transformați în pulbere și fum. Aceasta însemna să ne mutăm, cu bunurile ce puteau să fie salvate, undeva prin lumea satelor risipite la poalele munților sau chiar prin plaiurile de sus unde, după toată probabilitatea, nu aveam să fim în aceeași măsură expuși eventualelor bombardamente, ca la Sibiu. Hotărârea de a pleca o luarăm mai repede decât ne-am fi putut imagina câteva zile mai înainte când, în familie, am discutat la rece și subt toate aspectele problema dispersării. O studentă de-a mea din Căpâlna, sat așezat într-o vale minunată pe râul Sebeșului, ne-a îmbiat să ne refugiem în

casa părinților ei, destul de cuprinzătoare unei adăpostiri chiar fără termen. Studenta ne făcea invitația cu un surâs dulce și sfios, părând a se scuza de îndrăzneala ofertei ce ne-o desfășura, intercalând o seamă de argumente în favoarea peisajului. De atari argumente nu aveam însă nevoie. Cunoșteam satul, care era mai mult un cătun, încă din copilărie, căci trecusem de vreo câteva ori pe acolo cu părinții mei când ne duceam la vărat prin „case de pădurari“ pe la obârșia râului. Argumentul ce cădea cel mai greu în cumpănă pentru a lua o hotărâre era fără îndoială acela al legăturii cu copilăria. După atâția ani de război, după atâtea neajunsuri îndurate, cari ni se păreau încă numai preludiul unui haos ce va da peste noi, simțeam nevoia de a mă refugia cu familia, nu numai în spațiu undeva, ci și înapoi, departe în timp. Ni se îmbia un adăpost în valea copilăriei mele. Satul meu natal, pe nume Câmpul Frumoasei, era așezat pe aceeași apă, doar mai jos, nu tocmai departe de revărsarea acesteia în Mureș, în apropierea cetății Bălgradului.

Am împachetat în lăzi și în saci ceea ce trebuia să ducem cu noi într-un refugiu din care nu aveam sentimentul că ne vom întoarce în curând — și mai ales nu în aceleași condiții în care trăiserăm până atunci. Frontul de răsărit se apropia ca un tăvălug de foc ce culca totul la pământ. Cu un capăt tăvălugul ajunsese până aproape de hotarele de răsărit și de miazănoapte ale țării. După toate semnele cerești, uneori văzute, alteori numai auzite, văzduhul patriei nu mai era al „nostru“. Bombardierele apusene circulau în ziua mare după bunul lor plac peste capetele și uluirea noastră. Am tocmit câteva căruțe țărănești să transporte lăzile și sacii cuprinzând hrana, cărțile, manuscrisele, ustensilele, de la veselă până la sticluțele cu cerneală, și atâtea altele răspunzând cerințelor în condiții sătești unde ne aștepta doar casa cu acoperișul ei și mobilierul strict necesar. Eu cu familia plecam în urmă cu o mașină particulară, ce ne-o punea la dispoziție pentru acest drum rectorul Universității, care ținea să înlesnească prietenește dispersarea universitarilor.

Era o zi splendidă, de-o seninătate metalică, când am luat-o pe șoseaua națională de la Sibiu spre Sebeș-Alba. Sălciile începeau să înmugurească, acoperindu-se ca de-un abur verde, diafan. Respiram cu un simțământ de ușurare, când, dintre zidurile medievale ale Sibiului, am scăpat în larg, deoarece porneam tocmai la orele critice când, de la o clipă la alta, puteau să intre în funcție sirenele de alarmă. Parcă îmi vâjâiau încă urechile de stridențele de ieri care tăiau seninul sticlos și glacial de deasupra. Pe

șoseaua națională întâlneam turme de oi, cu ciobani întârziați cumva în cojoacele lor iernatice și grele. Măgăruși cu capul prea mare, purtând desagi enormi pe spinare, înaintau încet, ducând cu ei turmele. Împrejmuite de dulăi de pază, turmele o luau spre munți, venind din șesuri depărtate, din Banat sau de pe Câmpia Transilvaniei. Erau zilele acelea tocmai zilele lor de urcuș spre plaiuri. Oricum, mersul lor agale nu avea nici o legătură cu momentul istoric al dispersării noastre omenești, cum înclina să creadă fiică-mea, care, născută și crescută în străinătate, vedea întâia oară acest fenomen de transhumanță. „Nu, draga mea“, încercam s-o lămuresc, „ciobanii și turmele nu se refugiază de bombardamente, cum îți închipui; de mii de ani se înfăptuiește mereu acest drum în aceste zile de primăvară. Toamna târziu, când frunzele îngălbenesc, ciobanii coboară iarăși în văi, la șes. Acesta este veșnicul lor cutreier, între șes și plai, după un calendar al lor, mai presus de întâmplările și faptele istoriei care pe noi ne alungă acum din oraș“. Din când în când eram nevoiți să oprim mașina pe șosea, ca să dăm răgaz oilor de a se descurca între strigătele și fluierăturile ciobanilor și claxoanele mașinii, care le dezorientau cu sunetele lor mecanice, neașteptate și nefirești prin atâta verde câmpenesc. Încunjurat așa, pentru un moment, de lumea ciobăniei pe o șosea de asfalt, mă purtam cu gândul la bombardierele ce puteau să-și facă apariția printre mielușeii cerului. Eram încercat de simțământul acut că „istoria“, întruchipată în bombardiere imaginare, ne alunga spre „preistorie“, spre o preistorie multimilenară simbolizată de ciobănia din preajmă. Ciobanii, oile, măgărușii și dulăii ne întâmpinau la fiece pas, spunându-ne că ne găseam într-adevăr, nu pe-o șosea, ci pe un drum ce ducea din istorie înapoi spre preistorie. Gândul mi se pierdea prin vremi de demult, care într-un fel mai stăruiau subt aparențele civilizate ale momentului. Mai găseam în răstimpul scurt al unei opriri că acest drum spre preistorie coincidea cu o întoarcere fără termen în valea copilăriei mele. Atare coincidență mi se părea „ca un făcut“. Și, depărtându-ne de zona critică a orașului, mă linișteam încetul cu încetul, ca subt scutul unor străvechi prezențe materne. Asemenea asociații de idei îmi aduseră viu în minte chipul celui mai bun prieten al meu, al celui mai vechi prieten, al lui Leonte Pătrașcu, care, doar câteva luni mai înainte, își dezvolta cu oareșicari accente lirice (într-o revistă de filozofie) concepția sa despre repetata retragere a românilor din istorie în preistorie. Mi se părea că turma, ce se risipea ca din praștie în preajma mașinii, venea să întărească cu un nostalgic behăit concepția filozofului. Aflasem doar cu câteva ceasuri

mai înainte că Leonte, care era profesor de filozofie la Universitatea din Iași, s-a ascuns, din aceleași pricini ușor de lămurit și valabile pentru toată suflarea, în satul său natal, care se nimerea să fie și satul meu de obârșie. Lucrurile veniră așa: Universitatea ieșană se refugiase nu tocmai demult în Transilvania între zidurile cetății de la Alba-Iulia. Deoarece însă Alba era și ea o urbe expusă de aci încolo unor neprevăzute bombardamente, Leonte ajunse la încheierea că nu poate găsi într-altă parte un adăpost mai sigur decât în satul nostru natal. Gând copilăros, îmi spuneam, căci satul nostru, situat pe câmp deschis, nu oferea nici o apărare. Ajunși în Sebeș-Alba, vechi burg săsesc adunat în jurul unei biserici clădite prin veacuri de demult în stil romanic și gotic, cu o școală germană în față de care mă legau atâtea amintiri din copilărie, mă trezii cu privirea tulburată de-o lacrimă. Clasele primare le-am urmat dimpreună cu Leonte aci, la școala aceasta săsească. Întorcându-mi puțin capul ca să nu fiu văzut de soția și fiică-mea, mi-am șters cu podul palmei rodul sufletului ales în vârf de geană. Urma s-o luăm pe râu în sus spre Căpâlna. „Să ne abatem puțin“, îi spun soției mele, „pe râu în jos până în Câmpul Frumoasei. Am aflat astăzi de dimineață că Leonte s-ar fi retras acolo. Aș vrea să-l văd. Să mai stăm puțin de vorbă. Ce ciudată încrucișare de drumuri!“

Îl găsirăm pe Leonte în Câmpul Frumoasei. Se gospodărea în casa părinților săi. Casa fusese înstrăinată cu vreo 30 și câțiva de ani mai înainte, după încetarea din viață a tătânelui său, care fusese preot în sat. Nu ne aștepta, dar adăsta lângă gârliciul pivniței, parcă ne -ar fi așteptat. De zeci de ani nu mai văzusem nici casa, nici curtea aceasta, unde în cea dintâi copilărie Leonte îmi da întâlnire de joacă zilnică. Iată-ne acum pe amândoi adânc cutremurați de o întâlnire în asemenea împrejurări. Aci petrecusem împreună anotimpurile copilăriei. Leonte era pentru mine o parte întregitoare a acestui peisaj. Părinții săi locuiau în partea de sus a satului, ai mei în partea de jos, tocmai lângă școala comunală. Prin apropierea casei noastre era Moara și „bolboaca“, căderile de apă și vâltoarea în care răcoream caniculele verilor. N-avea satul ascunziș în care să nu fi pătruns, nici cuib de vrabie în care să nu fi aruncat o ochire pentru a iscodi numărul ouălor pestrițe. Cam în același timp când Leonte părăsea cu mamă-sa, rămasă văduvă, satul, mutându-se la Sebeș-Alba, se făcea că și părinții mei, țărani nu tocmai săraci, și-au mutat gospodăria într-o suburbie a aceluiași oraș spre a supraveghea mai de aproape creșterea și învățătura ce căutau a mi le da. Cu Leonte dimpreună depănai liceul la Brașov, la fel universitatea,

pe urmă, la Viena. Pentru frăția noastră sufletească am fost porecliți „gemenii“. Așa ne numeau toți cei care ne urmăreau dezvoltarea prin curgerea anilor. Eram nedespărțiți. Pe Leonte îl pasiona filozofia. El avea să-și facă încă din tinerețe o faimă de gânditor, publicând o seamă de lucrări în domeniul arid al teoriei cunoașterii, sau încercări de metafizică, foarte îndrăznețe și mult discutate în publicistica vremii. Din cale-afară dăruit pentru incursiuni în împărăția ultimelor taine, el descoperea mereu noi filoane metafizice în adâncimile nebătătorite încă ale existenței. Și tainele prindeau contur în imaginația sa ca-n vremuri de-nceput, când omul își exterioriza gândirea în vocabule mitice. În viziunile sale metafizice, Leonte Pătrașcu îmbina deopotrivă vagul poeziei și precizia matematicii. Paralel, eu izbuteam să-mi fac o faimă de poet. În Leonte eu vedeam încă din adolescență „conștiința“ mea; despre mine el spunea adesea că sânt „demonul“ său, și cu aceasta el schița oarecum o aluzie la insondabila semnificație pozitivă și creatoare a „demoniei“, așa cum acest concept era înțeles de unii filozofi contimporani. În primii ani după Întâiul Război Mondial, Leonte lansase în subtile comentarii acest concept al „demoniei“, iar gândul dobândi o circulație și-un mare răsunet în eseistica românească.

În clipa când îi intram în ogradă, Leonte ne întâmpina cu o vădită paloare în obraji, de emoție. Mișcării sale sufletești eu îi răspundeam desigur cu aceeași emoție, cu aceeași paloare. Soția și fiică-mea căzură într-un fel de admirație mută față de acest om despre a cărui putere de gândire auziseră atâtea de la mine. S-a întâmplat ca fiică-mea, când era mai mică, să creadă că Leonte îmi era singurul „frate“— așa de mult se vorbea în casă despre el. În realitate, eu n-aveam nici un frate de sânge. Am suit tuspatru pe treptele de piatră în casă. Aci amintirile îmi veneau chiar din mirosul cu totul aparte al încăperilor, miros care s-a păstrat același după zeci de ani. Invadat prin toți porii de amintiri, vorbeam cu glasul stins, ca și cum eu însumi aș fi devenit o umbră printre umbre de altădată. „Vă duceți la Căpâlna?“, ne întreabă Leonte, ca să urmeze: „Eu m-am întors aci unde-mi am temeiurile vieții, țărna pe care întâia oară am călcat. Dacă lucrurile vor merge tot așa de neînduplecat cum par a merge de un an încoace, se va lăsa peste noi Noaptea“.

Cât privește aprecierea sumară a situației generale, ne găseam pe aceleași poziții. Situația în care am fost aduși în ciocnirea dintre imperialismele în expansiune alternantă ale lumii numai surâzătoare nu era în acest moment. Și Leonte, vorbindu-ne deopotrivă celor trei oaspeți,

cântărea, chiar și pe înțelesul copiilor, momentul: „Un popor mic poate fi măcinat între pietrele de moară ale istoriei. Mai avem până nu demult o vagă nădejde într-o eventuală regrupare a forțelor lumii, o regrupare ne-ar fi oferit poate un prilej de salvare. Nu știu dacă astăzi termenii situației ne mai dau drept la vreo speranță“. „Deocamdată“, răspunsei eu, „n-avem de ales decât între două rele“. Și, îndreptându-mă către fiică-mea care urmărea cu încordare și cu îngrijorare schimbul de vederi, o întrebam: „Și tu, draga mea, neavând de ales decât între două rele, pe care îl alegi?“ „Pe cel mai mic“, fu răspunsul prompt al micuței. Ioana își rostise răspunsul după o clipă de cumpănire, dar într-un fel firesc și cu un aer ca și cum ea ar fi descoperit această înțelepciune proverbială — ceea ce descreți pentru o clipă fruntea filozofului, care o sărută cu dragoste pe creștet. Și răul cel mai mic între cele două ce se profilau în zariștea noastră era rezistența în munți până la o eventuală nouă regrupare a forțelor.

Și dacă o regrupare nu se face? Nu-mi mai aduc aminte care dintre noi a schițat întrebarea, eu sau filozoful? Și nu-mi mai aduc aminte nici care dintre noi a îngăimat răspunsul. Dar răspunsul lua o înfățișare sumbră. „Atunci se poate întâmpla să se lase întunericul, căruia poporul nostru nu i-ar mai putea rezista, decât reîntorcându-se realmente în preistorie, până când vor răsări alte zori“.Acesta fu răspunsul unuia dintre noi. Un răspuns gândit de amândoi, dar rostit numai de unul în clipa când îl gândea și celălalt. Îmi amintesc însă că filozoful, cu glasul său mai adânc, lămuri răspunsul: „în curs de aproape două mii de ani, pentru noi, românii, preistoria a fost de câteva ori singura pavăză împotriva încercărilor de a ni se impune istoria din afară“. Era aceasta o concluzie asupra căreia filozoful și poetul cădeau de acord în dialogul lor, care era mai mult un dialog al „gemenilor“, al unor gemeni care ar fi încă uniți de la umăr la umăr.

La despărțire filozoful spuse: „Aflați că la Căpâlna s-a retras de câteva zile și o foarte bună prietenă a mea. Căutați s-o cunoașteți: Ana, soția profesorului Rareș, cunoscutul naturalist de la Iași. O făptură într-adevăr excepțională și fermecătoare. Știu că Flavia e înțelegătoare și că din 10 ochi câți are se pricepe să închidă 9 când e vorba despre muze ce ar putea să-l inspire pe-un poet“. Flavia era unul din cele câteva nume ale soției mele, un nume de care nici ea și nici eu nu făceam uz. Numai Leonte o numea așa, găsind probabil că acesta era singurul nume ce punea în relief distincția de stil clasic a unei apariții feminine. Pentru toate cunoștințele noastre, ca și pentru noi, soția mea era Dora. Celelalte trei nume ale ei erau nume stinse,

prezente doar în certificatul de naștere. Preferința ce filozoful o acorda numelui de Flavia trăda obișnuința lui de neînvins de a platoniza. Leonte, care a dus o viață de singuratic prin regiunile sublime ale gândului, păstra încă și la vârsta de 43 de ani ceva din înclinarea adolescentului de altădată de a idealiza femeia, și această înclinare și-o manifesta îndeosebi față de soțiile prietenilor săi. Îi plăcea uneori s-o tachineze pe Flavia, făcând aluzii zâmbitoare la „pasiunile“ mele. Că Dora era înțelegătoare — era foarte adevărat, dar că ea s-ar fi priceput să închidă 9 ochi din 10, câți îi atribuia Leonte, era cel puțin exagerat oricum s-ar privi lucrurile. Căci Dora nu s-a lăsat niciodată stăpânită de o curiozitate atât de iscoditoare, încât să-și multiplice în așa măsură ochii, cum pretindea Leonte. Înțelegerea ei față de cele câteva „pasiuni“ ce m-au cuprins, pe rând și niciodată concomitent, în cursul anilor nu era deloc echivalentă unor gelozii pe care ar fi fost nevoită să și le învingă. „înțelegerea“ ce-o arăta Dora era pur și simplu o înțelegere înțeleaptă, și nu atât a „pasiunilor“ mele, cât a „rodniciei“ lor.

Am întors mașina spre Sebeș-Alba, micul oraș, ce-și mai păstra unele din aspectele lui de altădată, de cetate medievală. Între zidurile ăstui oraș mi-am petrecut anii de clase primare, o parte din adolescență și prima tinerețe, adică vacanțele anilor mei școlari. Trecând prin oraș, remarcam din goana mașinii o nepotrivire între ceea ce a fost odată și ceea ce vedeam. În multe locuri ce le știam goale au crescut în răstimp adevărate crânguri. Râul, cu matca mai largă decât apa, și-a mutat pe alocuri cursul. Nu mai recunoșteam atâtea din cotiturile cu cobile și vâltori. Canalul morii, deși același, mi s-a părut neverosimil de îngust, dar încă tivit cu tufe de soc. Iată, încă o dată, școala săsească, cu deviza ei înscrisă pe frontispiciu: *Bildung ist Freiheit* (Cultura e libertate). Aci ne făcuserăm, eu și cu Leonte, ucenicia între cultură și libertate. „Mână mai încet“, îi spun șoferului „și întorci pe după zidul orașului spre Petrești. Vreau să văd ce mai este din cele de altădată“. Pe străzi răsăreau figuri cunoscute, dar îmbătrânite cu un sfert de veac, ca peste noapte, subt puterea unei vrăji. Imaginile recunoscute deveniră emoții și lacrimi fără de voie. Iată strada unde în cei dintâi ani ai studenției mele mă întâlneam, pentru plimbări încoace și încolo, în fiecare seară, cu fata prea frumoasă a protopopului. A murit în răstimp protopopul. A murit și fata. Văzând poarta până la care o însoțeam, mi se amintesc din gol surâsul visător și ochii vii.

Am ieșit din oraș, încunjurând zidul medieval ca s-o luăm pe drumul ce duce pe râu în sus. Ajungeam la Petrești, sat cu mare fabrică de hârtie. Aci

am văzut în copilărie cum se prepară hârtia ca din scrob de clătite. Aci mi-am cumpărat, la sfârșitul Primului Război Mondial, hârtia de care aveam nevoie spre a-mi tipări întâiul volum de versuri. Era vorba despre o „afacere". Hârtie de tipar nu se putea obține pe atunci decât în baza unui „permis"de la Consiliul Dirigent, guvernul provizor ardelean cu sediul la Sibiu. Se făceau multe afaceri pe vremea aceea, a Consiliului Dirigent, care luase conducerea treburilor obștești din Transilvania imediat după Marea Unire. Luând exemplu de la cei ce se îmbogățeau peste noapte cu ajutorul „permiselor", mi-am făcut și eu „afacerea". „Permisul" obținut de la secretariatul general al industriei îl vândui unui librar saxon din Sebeș-Alba contra unei sume ce-mi îngăduia să achit tipărirea întâiului meu volum de versuri. Un rest din sumă îmi permitea și o plecare pentru câteva luni în străinătate, unde trebuia să-mi închei studiile universitare. Întreg peisajul prin care treceam era îmbibat de amintiri, duioase uneori, fierbinți, înlăcrimate, zguduitoare acum, în condițiile dramatice ale căutării unui adăpost și a unui refugiu fără termen.

Din șesul la al cărui capăt din miazănoapte lăsasem Câmpul Frumoasei intram acum între dealuri, tot pe lângă râu și apoi printre munți ce creșteau pe un drum ce șerpuia pe lângă apa din ce în ce mai străvezie și mai zgomotoasă. Deoarece cuvântul se ivea în glas prea încărcat de simțire, am hotărât să-l sugrum. De mult nu mai vorbeam. Printre amintirile trezite, când de-o cotitură de drum, când de-o casă cu fața albastră spălată de ploi, când de-o figură de om vag recunoscută la vreo curmătură, inima și gândul mi se întorceau iarăși și iarăși la Leonte. A trecut chiar un sfert de veac de când, în aerul moale dintre aceste meridiane, torceam împreună juvenile planuri de viitor. Nu înțelegeam după atâți ani de eforturi și elan, de decepții și osteneli, de unde scoteam pe-atunci încrederea nemăsurată cu care le țeseam. Și totuși, atunci știam, datorită unei nebune divinațiuni, că eram amândoi meniți unor realizări pe înalte și majore portative spirituale. Și-i drept că fiecare s-a împlinit în felul său prin înfăptuiri ce seamănă întru câtva cu cele anticipate atunci în duh. Operele noastre au deșteptat interesul ardent al intelectualității, cel puțin al celei mai avansate, din întreaga țară. Gândirea românească nu mai putea fi imaginată fără de concepțiile pe care în răstimp Leonte le-a dezvoltat în diverse domenii ale filozofiei. Și nici poezia românească nu mai prea putea să fie gândită fără de poezia mea. Inovațiile noastre nu au fost prevăzute de nimeni înainte, cu toate că ele răsăreau din adâncimi de totdeauna ale aceluiași neam de oameni. Prin ele

spiritul românesc învedera mutații ireversibile. Lumea spirituală ce s-a clădit pe meleaguri românești între cele două războaie mondiale era în bună parte lumea noastră, a celor doi, sau cel puțin o lume la alcătuirea căreia cei doi am colaborat din plin. Era „lumea“ aceasta o lume în care se rostea maturitatea istorică a unui popor. Și acum, în după-amiaza acestei zile, cei doi ne întâlneam după o lungă despărțire prin locurile de unde am pornit cândva în viață. Ne întâlneam la obârșii. Din lumea „noastră“ ne refugiam în „preistorie“, printre eterne prezențe materne. Pentru cât timp?

Am descins la Căpâlna pe înserate. Turme de capre, albe, negre, roșii, coborau pe povârnișuri în sat. Priveliștea îmi comunica o liniște arcadică ce-mi ogoia tumultul lăuntric. Căruțele ce le trimiseserăm încă de ieri dimineață de la Sibiu sosiseră la destinație mult înaintea noastră. Familia preotului Bunea, nu prea numeroasă, ne aștepta în ogradă cu un iureș de bucurie. Ioana, fiică-mea, s-a contaminat de veselia tuturor și mai ales a băieților de seama ei ai părintelui Bunea. Și astfel, în ciuda subtonului sumbru al sufletului meu, bucuria momentului și-a făcut loc și în mine, stinsă totuși ca subt surdină. Izbuteam să respir ușurat pentru o clipă. Soția mea și fiica s-au integrat numaidecât gospodăriei în care ne statorniceam, și amândouă păreau îngânate de-un nou rost. Tustrei încercam să ne suspendăm în vid orice proiect de viitor, și o aparență de împăcare se așternu pe fețele noastre.

După ce am stat un ceas–două la masa, întinsă pentru noi, în tinda părintelui, ne-am retras în încăperile ce ne fuseseră destinate în casa de iarnă. Doborâți de oboseală, de agitația din ultimele zile, am încercat să ne dăm somnului. Însă noile împrejurări nu erau de natură să priască odihnei. Casa de iarnă ce alcătuia una din aripile curții, și care ne-a fost în întregime pusă la dispoziție, se dovedea incredibil invadată de șoareci. O adevărată noapte valpurgică a șoarecilor se desfășura prin pod deasupra încăperilor ocupate de noi. Câte-un țiuit scurt sau câte-o goană de norod mărunt se auzea din când în când și prin cele două odăi ale noastre. Asistam foarte treji la acest valvârtej de rozătoare care devorau desigur prin cămări toate prescurile popii. Pentru redarea sunetelor și zgomotelor lor, toate onomatopeele graiului românesc s-ar fi dovedit cu totul neputincioase. Dar împrejurarea că somnul nu voia să se înființeze mai avea și altă

binecuvântată pricină: puzderia de pureci. După ceasuri și ceasuri de zvârcolire în așternut, mă adunai dintr-un coșmar ca să privesc, treaz de-a binelea, situația la rece. Să îngădui oare purecilor răgazul de a se sătura? Dar poate că purecii fac parte dintre ființele în stare să bea fără întrerupere! Mă zvârcolii de pe o parte pe alta: oh, când vor conteni să mă înțepe cu sulițele lor acești mici cavaleri în negrele lor armuri medievale?! Hotărâi totuși în cele din urmă să-i las în voia lor, ca să văd prăpădul la care mă vor supune. Număram cu răbdare locurile pe unde se schițau, felurit gradate, înțepăturile: 10, 20, 30. Apoi îmi veni gândul salvator să sar dintr-odată din pat cu toți purecii adunați pe trupul-câmp subt pijamaua mea. Mă dezbrăcai cât ai bate din palme, și pijamaua, cu puzderia de pureci în ea, o băgai mototol într-un geamantan ce se-nchidea ermetic. Îmi luai altă pijama și mă culcai iarăși cu gândul de a repeta grijuliu și sistematic operația strategică până la prinderea tuturor purecilor. Dar nu a mai fost nevoie de nici o altă ofensivă, căci am adormit buștean până în ceas de dimineață.

Mă trezii dis-de-dimineață. Somnul scurt, dar adânc, mă refăcuse. Cuprins de nerăbdarea de a-mi lua cât mai grabnic în primire peisajul în care aveam să petrecem timp nedefinit, ieșii în sat. Cătunul era așezat într-o splendidă vale, apărată de magnifice coame de munți. Coborând la întâmplare de pe ulița de sus pe ulița de jos, principală, a cătunului, o ținui spre râu, și anume spre o moară străveche de lemn. Răcoarea dimineții îmi bătea umerii obrajilor. Se lăsase o adiere de îngheț peste noapte. Pete de brumă se topeau în văzul soarelui. Moara își făcea slujba cu o placiditate de vită, după cum se putea vedea încă de la distanță după roțile mari ce se învârteau cu cele două coate sprijinite pe jilipuri. Am ocolit puțin prin zăvoi. Ce prospețime de apă subt sălciile ce prindeau a înmuguri și subt arinii ce-și păstrau încă sevele subt carapacea solzoasă! Încunjurând moara pe din dos, mă apropiai de intrarea ei. Ușa era scundă, că trebui să mă aplec puțin spre a intra. La intrare zăbovea un măgăruș. Desagi grei cu grâu pentru măciniș zăceau alături. Ușurat de povară, măgărușul ronțăia niște ciulini rămași prin apropiere încă din toamna trecută.

Am dat binețe morarului și femeilor ce veniseră la moară. Cele două perechi de pietre lucrau de zor. Osiile se învârteau mai repede decât mi se părea din depărtare. Printre bârnele și scândurile peretelui zăream apa verzuie-cristalină a jilipului și lumina de afară. Călcam pe frânturi de piatră de moară ce păreau niște măsele de mamuți. „Iertați, am intrat numai așa, ca să văd cum se macină grâul la sat“, explicai celor de față, care mă primiră

zâmbitori, mulțumindu-mi firește pentru urările de spor și sănătate. Făina curgea pe mici scocuri de subt pietrele rotunde ce se învârteau zgomotos, glasul oamenilor se auzea doar anevoie și ne ghiceam vorba mai mult după semne și mimică. Făina curgea și se aduna grămadă în câte-o ladă de scânduri ce îngânau parcă forma unor sicrie. Am întins mâna să prind și să tai în două șipotul de făină. Nu mai încercasem tare de mult asemenea joc și lucrare. Făina era caldă, ușor fierbinte, ca un trup viu, și mirosea plăcut și arhaic. Morarul părea încărunțit de pulberea de făină ce i se așezase pe păr și în sprâncene. Mă pierdui cu totul în senzația ce prindea ființă în palmă. Cineva rosti în mine, pe neașteptate, cuvintele: „Noe a fost morar“.

De ani de zile eram preocupat, cu întreruperi de alți ani, de planul unei piese de teatru ce nu voia în nici un fel să se înjghebeze. Subiectul mi-l oferea o veche legendă populară, care trebuia să fie bogat amplificată spre a putea forma canavaua unei piese. Legenda, ca un arbore, trebuia să-și mai alcătuiască o coroană mare și deasă care să miroasă a frunză verde. Legenda populară, sumară, descărnată, vorbea despre biblicul Noe, cel chemat să-și clădească o arcă în vederea Potopului. Spre deosebire de cele cuprinse în Scriptură, legenda împletește viața și intențiile lui Noe cu o acțiune pusă la cale din partea Diavolului, cu gând de a zădărnici fapta salvatoare. Diavolul izbutește la un moment dat să dărâme și să risipească arca, pe care o clădește Noe. Biruința, până la urmă, este totuși a lui Noe, care cu o „toacă“ miraculoasă reușește să-și reclădească arca mântuitoare. Legenda se preta din cale-afară la alcătuirea unui fel de „mister“ teatral. Preocuparea de a scrie o piesă de teatru în jurul acestui subiect, ades părăsită și iarăși reluată, nu izbutise până atunci să ia o închegare concretă în imaginația mea. Dar în clipa când încercai în moară curgerea făinei subt minusculul scoc, cineva rosti în mine cuvintele: „Noe a fost morar“. Am ieșit din moară, luând-o iarăși pe-o cărare prin zăvoi, unde puteam rătăci în voie și neluat în seamă. „Da, morar, aci în moara aceasta“, îmi zisei. Subiectul începea dintr-odată să prindă ființă, să crească. Fabulația se stârni comunicându-mi o stare de fericită beție, un fel de eliberare de subt presiunea contingențelor geografice și istorice. Născoceam episoade, adânceam semnificațiile. Amănuntele se iveau din necunoscut. Legenda se transforma într-un mit ce se localiza, uneori cu trăsături de crud realism, aci, în acest cătun. Presimțeam că subiectul meu, cosmic într-un fel, avea să absoarbă în sine toată atmosfera acestei așezări omenești, care era aceea a unui sat românesc cu viața mai veche decât istoria omenească și în atâtea privințe mai presus de orice

„istorie“. Un gând adus de-o simplă intrare într-o moară de lemn străveche, de senzația caldă a făinii curgătoare, de zgomotul pietrelor rotitoare, de mușchiul umed, abundent, crescut pe osiile roților de moară, de imaginea unui măgăruș, avea să prilejuiască precipitarea rapidă a unor elemente ce mai înainte, timp de ani, n-au voit nicicum să se închege spre a da un tot, un vag tot debordant și apoi un tot ce se articula și se organiza. Bătea prin mine nu știu ce elan și mă încălzea certitudinea că retragerea la Căpâlna va avea cel puțin pentru câtăva vreme un rost. Voi începe să scriu piesa de îndată ce mă voi fi aclimatizat în noile împrejurări. Căzuse în mine sămânța unei lumi, și cu sămânța în mine o luam iarăși din zăvoi spre sat.

Pe ulița de jos mă întâlnii cu părintele Bunea, ceea ce-mi venea tocmai după pofta inimii, căci trebuia să punem la cale organizarea vieții noastre gospodărești pentru timpul cât am rămânea prin părțile locului.

Ca un paradox al situației îmi apărea împrejurarea că, deși împrejmuiți de păduri de fag, de mesteacăn și brad, procurarea combustibilului, a lemnului de încălzit, se arăta a fi problema cea mai grea și cea mai complicată. Îngrămădiri uriașe de bușteni închideau din loc în loc libera cădere a apelor din albia sălbaticului râu. Dar buștenii erau bunul unei mari întreprinderi de cherestea de la Sebeș-Alba, și nimeni nu putea să-i culeagă după dorință ca să și-i care în ogradă pentru nevoile vetrei. Ar fi dat de urmele furtișagului paznicii bătrânului Loga, și aceasta până într-un ceas sau două.

„Va trebui să vorbim cu bătrânul“, zise părintele.

„Mai trăiește bătrânul Loga?“, întreb mirat. „L-am cunoscut cândva, când treceam pe-aici, în copilărie, spre așezările de vară de la Bistra și Prigoana“.

Căutai, așa, din simplă curiozitate, să capăt vești despre cariera acestui om care, cu vreo 40 de ani mai înainte, a prins să-și înfiripe temeiurile bunei stări. Loga era un om de-o clasică simplicitate țărănească. Nu avea decât 4 clase primare. Știința sa de carte se reducea nu la scriere, ci la desenarea grijulie a slovelor ce-i scoteau broboane pe frunte. Dar el păstra și o cuviință și un bun-simț în consecință. Nici o condiție umană nu l-a scos vreodată din tiparul străbun al țăranului nostru. El nu-și părăsea portul sătesc niciodată, nici când, ajuns pe podișurile bogăției, își îngăduia luxul de a se duce la Karlsbad ca să bea apă de leac din măruntaiele pământului alături de regele chibriturilor din Statele Unite. Loga devenise, datorită ostenelilor sale însoțite de-o rară iscusință, un fel de dictator economic în

toată Valea Sebeșului. Și când te gândești cât de modest a început! începuse ca simplu ziler, care urnea buștenii cu „țapina“. Fusese cândva ziler printre sute de alți zileri cari se trudeau să pună în mișcare buștenii ce se împotmoleau printre stâncile cu colțuri ieșite din vâltorile râului. De la munca brută, el trecu degrabă la situații de organizator. El angajă, pe socoteala și după chibzuința sa, la început vreo câțiva, apoi în număr tot mai mare, lucrătorii de care cea mai importantă întreprindere de cherestea din ținut avea nevoie pentru plutirea lemnului de-a lungul celor 80 de kilometri ai râului. Afacerea se dovedi deosebit de rentabilă. Și toate astea încă subt vechiul regim ungaro-austriac. Subt regim românesc apoi, care deschidea unui om astfel dotat porțile tuturor posibilităților, el trecu la întreprinderi de tot soiul și de mari proporții. Acum, în toiul celui de-al doilea Război mondial, el era mare proprietar de fabrici, mare moșier și deținea aproape toate acțiunile Băncii Sebeșana, care constituia cheia vieții economice din tot ținutul. Și nu-i trecu omului prin minte nici o clipă să-și părăsească vatra lui de bătrân gospodar din Căpâlna spre a se așeza într-altă parte, mai comod, în mijlocul rețelei sale de afaceri. Era legat de munte. Așa a crescut. Așa a rămas. Din părinți ciobani, el căuta să rămână și „cioban“ într-un fel, căci la munte, undeva dincolo de ultimul podiș, pe la Tărtărău, avea turme de oi și stâni în care bacii frământau cea mai gustoasă brânză de burduf din toată țara.

„Dar iată că vine chiar el din hudiță“, îmi atrase luarea-aminte părintele Bunea, care-mi desfășurase cu de-amănuntul toate cele de mai înainte cu privire la „stăpânul“ ținutului.

Ne-am întâlnit. Am stat de vorbă. Ne găsirăm într-un chip și cu aproximații de basm, rude mai îndepărtate, având probabil un strămoș comun prin nu se știe care secol rămas în urmă. Bătrânul și-a rostit cu întorsături de grai local mulțumirea că am descins în cătunul acesta atât de bine adăpostit între munți și-mi mai dete știre că în casa sa și-a găsit refugiul tocmai zilele acestea, venind de la Bălgrad, doamna Ana Rareș, soția „vestitului“ naturalist de la Iași. Soțul „doamnei Ana“, mă lămuri bătrânul într-un ton ca și cum și-ar fi dat seama că spune ceva de prisos, „face naveta între Căpâlna și Alba-Iulia“, unde precum se știe s-a așezat încă din timpul iernii, ca-n vremi de bejenie, Universitatea de la Iași. Bătrânul Loga, vorbind despre cetatea de lângă Mureș, alterna denumirile, spunându-i când Bălgrad, când Alba-Iulia. El arăta cu aceasta că trăia pe

două planuri de viață obștească: pe unul țărănesc-local și pe altul de natură intelectuală, economică, politică, vast cât țara.

Părintele Bunea aruncă o întrebare în legătură cu lemnul de încălzit de care aveam nevoie. Rezultatul practic al întâlnirii a fost că Loga ne-a încuviințat să „tocmim“ un om să adune din râu rămășițe de bușteni ce nu mai puteau fi transformați în cherestea, adică noduri, trunchiuri putrede, așchii și țăndări. După ce bătrânul stărui să trec într-una din zile și pe la casa sa, ne despărțirăm. Loga o luă pe uliță în sus. Cu părintele o ținurăm, de dragul priveliștei, pe uliță în jos. Drumul avea să ne ducă și pe lângă casa lui Loga. Lângă casă se întindea o mare grădină aproape pătrată, împrejmuită nu de gard, ci de zid. O parte din grădină era plantată cu viță de vie. Ridicându-te puțin în vârful picioarelor, puteai să vezi peste zid. Credeam că voi vedea acolo pe doamna Ana Rareș, de a cărei apariție devenisem foarte curios. Dar în grădină vedeam numai butuci de viță încă neînmuguriți, soiuri alese desigur cu pricepere și potrivite solului. Aproape de casă era și un chioșc.

În răstimp se înnorase puțin, că cerul părea ușor spoit. Auzirăm atunci, dintr-o direcție ce nu se putea localiza decât vag, un zgomot ciudat, un zbârnâit ca de bondari uriași, stins de mari depărtări. Zbârnâitul, dens și monoton, se înteți pe urmă, îngăduind auzului să se întoarcă într-o căutare ce mă transforma în giruetă. Era un zgomot pâslos la început, de-abia perceptibil, apoi lămurit și metalic, specific bombardierelor anglo-americane. Bănuiam prin spoiala de nori direcția zborului, cu toate că nu zăream nimic. După amploarea acustică trebuie să fi fost un stol de zeci de bombardiere. Care le era ținta? După toate aprecierile — Sibiul.

Când ne-am întors în sat, ni se putea citi din paloarea fețelor spaima ce-o încercaserăm. Și nu aveam nici o îndoială: Sibiul în clipa aceea nu mai putea să fie decât un morman de ruine, întindere de moloz, nor de pulbere. Întorși în ograda părintelui Bunea, discutam cu soția mea și cu fiica despre cele întâmplate. Ne vedeam casa de lângă Dumbravă distrusă până la temelii, biblioteca îndeosebi mi-o imaginam risipită și parcă aveam vedenia unor flăcări umblând ca șerpii printre cărți. Fiică-mea avea aerul de a-mi mulțumi că am stăruit, împotriva dorinței rostite de ea, să plecăm totuși din Sibiu și că am plecat chiar în ultimul moment. În după-amiaza aceleiași zile aflam însă prin radio că nu Sibiul, ci Brașovul fusese grav bombardat. Câteva zile mai apoi se întări zvonul că mii de oameni au fost uciși pe subt Tâmpa în cursul aprigului bombardament. Victimele s-au ales dintre acei

neștiutori de primejdie care, ca și noi la Sibiu, căutaseră adăpost prin pădurile de la marginea orașului.

Veștile despre acest dezastru mă făcură să nu mai ies prin sat vreo câteva zile. Stam închis în casă într-o stare de completă lâncezeală. De Brașov mă legau multe, foarte multe aduceri-aminte din adolescență și de mai târziu. Aș fi dorit să ghicesc prin depărtări ce anume părți ale orașului fuseseră măcinate. Mă întăream singur că peste câteva zile vom primi vești de la prieteni din această urbe în care, ca licean, mi-am croit cele mai mândre visuri de viitor. De același oraș medieval cu a sa Biserică Neagră, cu ale sale turnuri de apărare în ruină, mă legau însă nu numai vechi amintiri de caldă și chinuitoare pubertate, ci și trăiri nu mai puțin calde și chinuitoare cu totul recente. Îmi înfrânam aducerile aminte, căci nu voiam să ajung dintr-odată în inima lor. Evitam c-o strângere a pleoapelor amintirile fierbinți, le dam numai ocol pe departe.

Cea din urmă a mea vizită la Brașov avusese loc câteva săptămâni înainte. Prieteni mă invitaseră să țin o conferință. Asemenea invitații le primeam de obicei cu refuzuri, dacă nu ursuze, cel puțin hotărâte. Dar prietenii de la Brașov cunoșteau îndeaproape o slăbiciune de maturitate a vieții mele. Ei știau prea bine că de la o vreme căutam cele mai diverse pretexte și prilejuri de a pleca la Brașov de oriunde m-aș fi aflat. De astă dată prilejul mi-l oferiră chiar ei, subt forma aceasta a unei invitații de a ține o conferință. Pricina pentru care căutam pretexte de a mă deplasa oricând și de oriunde la Brașov nu este prea anevoie de ghicit și o voi arăta.

Să spun însă mai întâi vreo câteva cuvinte despre „conferențiarul“ ce se trezi în mine în ultimii ani, în omul care mai demult era cuprins de sfieli aproape bolnăvicioase de a vorbi în public. De când m-am întors în țară, după lunga absență de 15 ani, reușii în pofida vrerii mele să-mi fac o oareșicare faimă de „conferențiar“. Și s-a întâmplat că pretutindeni unde acceptam să țin vreo conferință sălile să se dovedească prea puțin încăpătoare pentru doritorii de a mă asculta. Publicul făcea coadă la aceste rare conferințe, și oamenii, în lipsă de locuri, se arătau dispuși să asculte și din coridoare sau de pe trepte. Conferințele mele erau îndeobște lucrări alcătuite spre a fi citite. Volubilitatea nu era o calitate a mea. Improvizația nu -mi sta la îndemână. Nu aveam virtuți de „orator“ în nici un fel. Spre inima ascultătorilor îmi tăiam pârtie totuși. Mă impuneam atenției prin substanță, prin cuvântul cizelat cu grije, printr-o încetineală și monotonie a dicțiunii, prin idee cumpănită care se îmbie curioșilor ca rezultat al unui

îndelungat studiu. Aveam sfială de orice frază retorică, de gestul actoricesc, de anecdotă sau glumă. Urmărisem cândva cu un surâs îngăduitor și într-un chip pizmaș pe unul din confrații mei scriitori care excela tocmai prin asemenea calități de adevărat „conferențiar". Îl văzui într-o împrejurare pe acest confrate, foarte simpatic, apărând pe scenă cu un salt larg de după culisă și cu un strigăt de apostrofare ca-ntr-o piesă bulevardieră, ceea ce te făcea să te aștepți în aceeași clipă la o detunătură de revolver. Unor atari conferențiari spectaculoși nu puteam să le fac vreo concurență. Și cum genul îmi repugna, căutam pe cont propriu să obișnuiesc publicul cu conferințe de-un fel diametral opus. Aceste lucruri și altele asemenea îmi treceau prin minte în acele zile mohorâte când veștile despre bombardarea Brașovului luau o înfățișare tot mai precisă. Dar amintirile, ocolite, se alegeau ca junghiuri în inimă. Ele făceau oarecum corp cu viața. Și încercările de a le ține subt pragul conștiinței însemnau doar o izbândă de-o clipă, două.

La Brașov locuia, nu departe de Livada Poștei, o prietenă căreia, ca unei tinere vestale ce întreținea focul poeziei, îi închinasem în ultimii ani atâtea din versurile mele. Vraja, verva și arderea ei mă transformaseră pentru câteva anotimpuri în cântec. Și era acest cântec un cântec nou, chiar față de cântecul meu de până atunci. Știam că ființa pe care o numeam prietena poeziei era inspiratoarea atâtor cântăreți și mai tineri, și mai vârstnici. De altfel, în amintirea mea imaginea ei era mereu însoțită de aceea a unui roi de cântăreți. Curios e că acest alai cultic al erosului, în mijlocul căruia prietena se complăcea ostentativ, nu mă deranja, nu mă tulbura, nu mă stingherea. O întâmplare, banală în felul ei, reuși totuși să mă tulbure, să mă stingherească, și chiar profund. Întâmplarea ce avu darul să-mi deterioreze imaginea ce-mi alcătuisem despreburgul medieval, cu mediul și cu toată atmosfera sa de care mă legau ideale amintiri adolescentine, avu loc nu demult, adică tocmai în zilele când ținusem conferința în acea urbe a iubirilor mele de licean. Știam că printre atâția care închinau versuri vestalei își făcuse, prin ostenelile sale lirice, loc de fruntaș și un colonel. Întorcându-ne într-o după-amiază târzie dintr-o plimbare pe subt Tâmpa, muntele ce împrumută un aer de istorică noblețe cetății saxone, prietena poeziei îmi spune să trecem un moment pe la domnul colonel, care desigur ne aștepta, deoarece ea se grăbise, fără a mă întreba, să-i facă oareșicari promisiuni în acest sens. Cuvântul „oareșicari" nu e tocmai potrivit, căci prietena poeziei făcuse promisiuni „precise". Cu o sfială subminată de

nedumeriri, am intrat într-o casă ca multe altele. Prietena poeziei sună. Colonelul deschise. Am intrat într-o cameră care era, într-o devălmășie de funcții, în același timp salon, birou și dormitor. Am luat loc într-un fotoliu, în timp ce prietena poeziei se lungi pe canapeaua largă, cu perne masive, pufoase, în care se cufundă cu poetică voluptate. Mai înainte de a se lungi, își dete însă, fără a se apleca câtuși de puțin, pantofii din picioare, ca să rămână numai în ciorapi. Gestul era, aceasta o recunosc și astăzi, deosebit de grațios și fără îndoială foarte firesc. Dar fusese executat cu o surprinzătoare repeziciune și cu o abilitate în care nu mai era nici o urmă de ezitare sau de stângăcie. Gestul era făcut chiar cu piciorul. Adică fără ajutorul brațului și al mânii. Urmărisem, cu alte cuvinte, un ansamblu de reflexe condiționate de-un loc precis, ca pe măsură încercată. Gestul nu fusese improvizat pentru această ocazie, ci trăda o îndelungată experiență și se repeta cine știe a câta oară! În clipa aceea de limpeziri fără voie s-au stins în ochii mei caratele de vrajă ale aceleia pe care o numisem prietena poeziei, și apariția ei deveni aceea a unei hetaire care-și doza calitățile spirituale cu virtuți frivole după celebre modele ale Antichității. Asupra gestului amintirea mai stăruia și în clipa când soseau veștile despre prăpădul de la Brașov. Junghiul ce-l simțeam violent subt sânul stâng se înființase în avalanșa veștilor ca un punct de încheiere dureros după o dulce, scurtă, amară poveste. Și totuși, odată cu acest junghi se aprindea în mine întrebarea: A scăpat oare prietena poeziei din prăpădul brașovean?

Zilele următoare nu ne-au mai adus nici o surpriză. Intram încetul cu încetul în ritmul larg și firesc al vieții unui sat de munte. Soarele răsărea de după o înaltă coamă, ajungea în zenitul crugului său și asfințea după altă coamă. Luna creștea, mutându-și locul apariției în fiecare seară după legea ei. Ceva din cadența ce nu putea să fie stricată prin nimic, a sacrelor întâmplări cosmice, intra și în măruntele întâmplări ale zilei și ale nopții, în alternanța de trezie și de somn uman a satului, în obișnuințele omului și în cele ale păstrăvului din apă. Sângele femeilor era aci desigur deplin adaptat la mișcarea marilor aștri.

Părintele Bunea, iscodit de mine îndeaproape, îmi arăta adesea amănunte pitorești, excepționale pe loc atât de puțin, în legătură cu satul. Cunoșteam astfel oameni mai aparte, ieșiți din tiparul obștesc, ca niște abateri de la o

lege divină. Și personajele, întregite și rotunjite după necesități de ale creației poetice, intrau ca de la sine în drama închipuită pe motivul legendar al lui Noe. Legenda, cu lupta tăioasă dintre bine și rău, era desigur de obârșie bogomilică. Mi s-a dat să cunosc într-una din zile, tocmai în clipa hotărâtoare a închegării dramei, și un țăran holtei cu părul roșcovan, cam între două vârste, având în urma sa o viață echivocă, însoțită de toate bănuielile pe care imaginația satului le putea născoci pe seama unei ființe drăcești. Acesta era ca predestinat să devină modelul lui Nefârtate, cel ce căuta să strice socotelile neînțelese ale divinului Moș. Am căutat în geografia satului locuri cu nume întortocheate, pitorești și pline de umor câteodată, și un spațiu potrivit unde putea să fie clădită *Arca lui Noe*[1]. Și apoi prinsei să aștern pe hârtie, scenă după scenă, drama imaginată. Constrâns să trăiesc un timp a cărui încheiere nu se întrezărea, într-un cătun ascuns în fundul unei văi, cu munți ce închideau zarea de jur-împrejur și care oferea certitudinea unui adăpost față de vremuirea istorică ce se întețea, izbuteam să lărgesc indefinit orizontul, cel puțin cu închipuirea. Și mă împresuram cu semnificații proprii unui cosmos legendar. Izvodeam drama fără nici o grabă. Orice act important se făcea pe-aci agale. Totul își lua parcă răgaz. Învățăminte se luau numai de la fructul care crește încet și care se coace când îi cade sorocul. „Misterul“ meu dramatic trebuia să se împărtășească din același ritm organic în care aveau să se împlinească perele din grădina părintelui Bunea.

În apropierea cătunului, pe un pripor înalt deasupra râului, părintele Bunea avea o a doua grădină, subt o sprânceană de pădure, și în apropiere o căsuță de lemn cu pridvor, în care locuia numai rareori cineva, rude de-ale popii ce veneau uneori în vizită de aiurea. Cu ocazia unei plimbări, părintele îmi arătă grădina și căsuța. În mijlocul grădinii se răsfăța la soare un păr sălbatic cu coama tăiată în chip de umbrelă. Umbrela de verdeață se anunța impenetrabilă pentru ploaie și soare. „Ce folositoare ar fi subt păr o măsuță cu picioarele bătute în pământ și cu o bancă de scândură alături“, îi zic așa, într-o doară, părintelui. „Aș putea să mă retrag aci, să lucrez la drama mea în liniște“. Părintele nu răspunse nimic, dar a treia zi, sosind de undeva acasă, îmi spuse că pe pripor mă așteaptă, subt părul pădureț, o măsuță de brad și o bancă. Hotărâi să nu mai lucrez la „misterul“ meu decât acolo pe pripor. Legam de imaginea mesei și a băncii ca o nădejde de vrajă salvatoare.

Dis-de-dimineață o luai pe lângă zăvoiul morii, trecui râul și mă îndemnai să urc poteca printre măceși spre grădina popii, în timp ce soarele îmi pârjolea fruntea de pe care trebuiau să dispară palorile iernii. Cu un avânt tineresc îmi luai în primire măsuța și locul de lucru. Era ziua a șaptea a lunii mai. Frunza se dezvoltase în câteva săptămâni cu o repeziciune aproape sonoră în tot peisajul. Verdele, dozat cu lumină tare, avea acea transparență proaspătă ce nu durează decât vreo două săptămâni, constituind faza de pastel a primăverii. Lăcustele și gângăniile de tot soiul umpleau văzduhul cu liturghia lor răsăriteană, însoțită de cântarea de strană a bondarilor. Intensa solidaritate ținea cumpănă unei tristeți lăuntrice, amărăciunii și îngrijorării ce mă copleșeau în cursul nopții ca în ajunul unor întâmplări piezișe de apocalips, dar mereu amânate. La Căpâlna izbuteam să mă adun și să lucrez. Toate întâmplările, cele grave, istorice, ce ocupau continentele și care păreau aluzii la profeție, și cele liniștitoare ale unei destinderi prilejuite de o întoarcere în arhaic, se sublimau ca de la sine în „misterul“ la care lucram. Ajungând la măsuță, mă apucai de lucru numaidecât, gâfâind încă de greul urcușului, aceasta ca să nu mă risipesc, pierzându-mă cu totul în priveliște. Trebuia să trec cu un efort de voință peste momentul critic al ispitei de a mă topi în cântecul lăcustelor. Izbutii pentru această întâie zi de trudă poetică pe pripor mai strașnic decât putusem să nădăjduiesc. Lucrai vreo trei ore. Pe urmă fui biruit de peisaj. Căldura sănătoasă a soarelui, pretutindeni prezentă, și lumina estompată numai de frunzișul des al părului pădureț mi-o făcuseră ca o vrajă. Îmi risipeam ființa, cu gândul să nu mă mai adun niciodată. Din adâncul de subt pripor se auzeau apele gureșe ale văii. De pretutindeni zumzetul neîntrerupt al albinelor, zborul scurt al bondarilor ce se cufundau în floarea țigăncilor, un susur și un murmur larg cât valea își clădeau lumea de sunete în auzul meu. Mult timp stătui așa răzimat în coate pe măsuță. Și cum ședeam pe bancă picior peste picior absorbit de priveliște, simții dintr-odată ceva neobișnuit: era ca și cum un cățeluș și-ar fi pus piciorușele pe vârful bocancului meu. Dar nu prea vedeam cum ar fi putut să se rătăcească pe-aci, fără a da alt semn, un cățeluș din sat. O nedumerire mă cuprinse, ghicind cu toate simțurile că „piciorușele“ imaginare stăruiau pe vârful bocancului. Am căutat să nu-mi mișc deloc picioarele și-mi aplecai încetișor capul ca să privesc subt masă. Nu era cățeluș. O veveriță roșcovană, cu coada lungă, înfoiată își ridicase lăbuțele dinainte pe vârful bocancului și stăruia în această poziție de mirare, privind împrejur. Veverița înregistrase

mișcarea mea și ca un autoînflăcărat pieri dintr-un salt în pădurea de-alături. Unul din duhurile cele mai ghidușe ale pădurii îmi făcuse vizită. Era aceasta pentru mine un semn și-un argument. Într-o clipă de extaz, calm și firesc, m-am unit cu cele din preajmă. Bucuria întâmplării își multiplica încă ecourile în sufletul meu, când pe la o anume oră prinsei cu talpa, care devenise ureche, ca un bubuit depărtat ce venea din pământ, surd, adânc. Bubuitul se învedera întregului meu trup, care se resimțea de vibrațiile tărâmului. Era ora obișnuită, știută de câtva timp, a atacurilor aeriene peste ținutul aurului negru, ceasul necruțător al bombardamentelor prin Valea Prahovei. Exploziile făceau să vibreze masa Carpaților pe-o distanță de sute de kilometri. Tremura șira spinării a României.

Când coborâi în sat către amiază, norodul ieșea din ogrăzi, țâșnind în pâlcuri ca la un semnal. Dinspre miazănoapte se ghicea zgomotul scămos, fără de relief, al unor bombardiere ce păreau a urma în zare cursul Mureșului, în jos. Oamenii păreau agitați, dar panica era ținută în frâu de conștiința distanței la care se găsea primejdia. Se zăreau în depărtare, către Munții Apuseni, sclipind în lumina soarelui, vreo 50 de bombardiere americane, cârd de păsări călătoare ce se întorceau de undeva după o ispravă distrugătoare. Corpurile de metal pluteau nestingherite de nimic, comunicând și privitorilor de jos simțământul cereștii lor siguranțe. Era întâia oară că vedeam faimoasele cetăți zburătoare. Unele bombardiere se apropiară îndeajuns spre a putea fi prinse în conul de precizie al vederii. Le admiram ca un gură-cască pentru splendida lor alcătuire. Cetățile zburătoare aduceau moarte pe unde treceau, dar sătenii respirau ușurați urmărindu-le cu privirea și nu păreau a le purta vreo dușmănie. Fâșii subțiri de staniol, lungi, zburau de-a valma prin văzduh, precum funigeii în zile senine de toamnă, și cădeau peste cătun. Nu prea înțelegeam de ce bombardierele lăsau în urma lor funigei metalici. Cineva da lămuriri, nu știu nici astăzi cât de valabile, că fâșiile de staniol s-ar lansa intenționat, pentru a înșela aparatele de țintire ale apărării antiaeriene, de jos.

Printre curioșii care urmăreau retragerea bombardierelor se găseau și doamna preoteasă cu încă o tânără doamnă despre care bănuiam că ar fi doamna Ana Rareș, soția naturalistului de la Iași. Făcurăm cunoștință. Doamna Rareș m-a învrednicit de-o scurtă, foarte atentă privire, ca să continue apoi a urmări cu mâna streașină peste ochi bombardierele argintii ce scânteiau uneori orbitor în zare. Mă uitai dintr-o parte la ea. Mi s-a părut că privea mai departe decât se găseau bombardierele, parcă ar fi dorit să

vadă ceva, cu mâna streașină peste ochi, în zarea viitorului. Îmi veni în minte o observație ce o mai făcui în viață. Când faci cunoștință cu oameni a căror prietenie te-ar interesa, se-ntâmplă nu o dată ca spațiul dimprejur să dobândească o dimensiune lirică și să se transforme în timp. Privești în spațiu ca și cum ai privi în viitor, doritor a ghici ce -ți aduce ziua de mâne în legătură cu oamenii. Grupul de curioși, inclusiv doamna preoteasă, se depărtase risipindu-se. Cum doamna Rareș tot mai stăruia cu privirea indecisă între zare și viitor, mă apropiai de ea. „A fost oare nevoie de o zi cu văzduh de apocalips ca să ne cunoaștem?“, deschid eu vorba. Doamna Rareș răspunse zâmbind: „Parcă ar începe într-adevăr ce ni s-a profețit. Cetățile zboară peste țară“. Și vorba veni repede despre Leonte Pătrașcu, care nu tocmai departe de-aci, în Câmpul Frumoasei, urmărea probabil și el în clipa aceasta, chiar din apropiere, zborul cetăților.

„Mă socot cea mai bună prietenă a lui“, îmi spune doamna Rareș. „Dacă ați ști cât de adesea și cât de mult mi-a vorbit despre dumneavoastră!“

„Iată că au trecut trei săptămâni de când s-a întâmplat să-mi rostească în auz numele dumneavoastră, și abia acum am bucuria de a vă întâlni. V-ați împresurat cu ziduri. Chiar și atunci când stați într-o grădină“. Cuvintele mele erau cam stângace, dar nu găsii altele mai potrivite spre a sublinia întârzierea regretabilă ce a intervenit ca să se amâne mereu ceea ce de mult trebuia să aibă loc.

„Domnule profesor, dacă v-ați înălța puțin în vârful picioarelor sânt sigură că ați vedea și peste ziduri. De altfel, casa unde stau are poartă și are uși pe care se poate intra“. Acestea au fost cuvintele de șagă cu care doamna Rareș îmi răspunse.

Era în glasul doamnei Ana mult zâmbet. În modulațiile glasului ghiceam aproape un reproș că am lăsat să treacă săptămânile fără de-a căuta prilejul de-a ne cunoaște, și aceasta în pofida faptului știut de amândoi că prietenul meu cel mai bun și că prietenul ei cel mai bun erau una și aceeași persoană: filozoful din Câmpul Frumoasei.

În aceeași zi, pe seară, doamna Ana Rareș se înființă cu un pretext gospodăresc în curtea părintelui Bunea. Venise să se intereseze de niscai lucruri la doamna preoteasă. Eram și eu de față, de asemenea soția mea și fiica. Se încinsese taifas în casa mai mică, de vară, din aceeași curte unde în casa de iarnă locuiam și noi. Doamna Rareș era o făptură aproximativ mijlocie la stat, de-o distincție care o înălța. Zâmbet era toată ființa ei. Remarcai numaidecât că frumusețea ei nu era spectaculoasă. Frumusețea ei

se alegea din când în când, cu totul pe neașteptate, fie din mimică, fie dintr-o mișcare, fie dintr-un complex de linii neutre. Avea un umblet plin de grație pe care ea însăși nu părea să și-o cunoască. Ochii, foarte vii și strălucind de inteligență, se iveau în obrazul mai curând al unui suflet decât al unui trup. Și totuși, trupul era și el printre noi, ca să exprime prin fiecare mișcare sau gest un farmec dozat din nuanțe greu de definit. Chiar numele ei era parcă acela al unui aer dulce. Această făptură de carate neostentative, care, sub aspectul ei de vrajă fără nume, putea să ascundă desigur și unele mici cruzimi feminine, ne-a intrat în ogradă. Se interesa fără de-un scop precis de unele treburi gospodărești: unde s-ar putea găsi covăsit de oaie, leuștean de ciorbă sau carne de miel și cele mărunte necesare pentru prepararea drobului. Era un chestionar de-a zecea mână pentru ale cărui rubrici putea să găsească răspunsurile cele mai precise chiar în casa unde locuia, la familia Loga: unde ea ar fi găsit de altfel din belșug ceea ce se prefăcea a căuta. Venise, învederat, pentru altceva și era de mirat că nu-și luase nici o osteneală de a născoci pretexte mai puțin transparente. Da, venise cu gândul de a-mi cunoaște familia. Așa a fost interpretată vizita ei de către toți cei ce erau de față. Soția mea și fiica se uitau la ea, încercate până la îmbujorare de mica minune ce avea un aer atât de urban și de campestru în același timp.

Doamna Rareș a stat cât a stat și, după o conversație ce luă o întorsătură degajată și foarte prietenească, se pregăti, printr-un gest al mânilor și prin tonul glasului, de plecare. Am schițat un îndemn discret către fiică-mea să rămână acasă, și însoții pe doamna Rareș numai eu pe cele două hudiți laterale până în fața casei din ulița principală unde locuia. Pe drum, doamna Ana Rareș îmi spuse că îi este foarte dor să stea de vorbă cu filozoful ei; nu-l mai văzuse de când a venit la Căpâlna. Eu îi fac numaidecât propunerea să ne ducem într-o zi în excursie pe jos, până în Câmpul Frumoasei, împreună. Proiectul, de-abia schițat, fu acceptat cu bucurie, rămânând să ne înțelegem altă dată asupra zilei când vom porni pe vale în jos.

Situația noastră în lumea satului avea să ia o întorsătură cu totul neașteptată. Cui să-i fi trecut prin cap c-ar fi cu putință și atari neajunsuri! Așa se complică uneori din pricini mărunte, neprevăzute, meschine, chiar și o viață ce pare a se clădi pe linii mari și în coordonate de destin. Din pricini

căzute ca din senin, refugiul nostru la Căpâlna era cât pe-aci să ia sfârșit, și încă unul brusc, zgomotos și spectaculos.

Câteva zile mai înainte de a pleca din Sibiu, soția mea angajă o fată de serviciu, o fată de la țară, singura, printre multele, ce mi s-au îmbiat, care se arăta dispusă să părăsească orașul, pentru a sta câteva luni sau câteva anotimpuri la sat. Măriuca avea 18 ani. Era frumușică, dar, precum puturăm repede să ne dăm seama, uluitor de ușuratică. Suferind de o curiozitate bolnăvicioasă, ea intra la Căpâlna în casele oamenilor, iscodea fapte și relații și, când nu le găsea, le născocea cu imaginație de mitomană fără astâmpăr. Parcă am fi adus cu noi un diavol în sat. Dibuise în câteva zile toate măruntele romane ce se țeseau între tinerii din cătun. Luată pesemne de-un foc căruia nu avea puterea să i se opună, fata ținea să-și îmbogățească dintr-odată, enorm și torențial, cronica aventurilor personale. Astfel se făcea că în fiecare noapte ea atrăgea câte un flăcău în grădina din dosul casei în care locuiam. Băieții părintelui Bunea, cei doi adolescenți care urmăreau desigur cu interes atari aventuri ancilare, ne-au atras încă de la început luarea-aminte asupra isprăvilor fetei. Sperând că pot înfrâna dezmățul, hotărâi să stau de vorbă cu Măriuca. I-am arătat, cu sfioase ocolișuri, cele ce se vorbeau prin sat pe socoteala ei. Măriuca m-a ascultat fără a se îmbujora. În timp ce-i vorbeam, ea luă, spre surpriza mea, o tot mai învederată atitudine de cochetărie, pentru ca la urmă să-mi răspundă: „Crede domnul profesor că la vârsta mea se poate trăi fără drăguț?“ Pentru moment izbutise să mă dezarmeze. După alte vreo câteva zile, fata căzu la grea gâlceavă cu mai multe familii din sat pe care le ațâțase una împotriva alteia. Măriuca reuși, prin intrigi, bârfeli și prin nerușinate inițiative nocturne, să creeze în sat o tensiune gata a se răsfrânge, subt formă de resentimente și bănuială, și asupra noastră. Fata avea aerul că se bucură de protecția noastră, deoarece se ignora împrejurarea că noi înșine am luat-o în serviciu doar câteva zile mai înainte de a porni pe drumul bejeniei. Se făcu apoi că Măriuca răspândi în cătun și diverse basme despre nu știu ce „bogății“ și „comori“ ce le-am fi adus împachetate în lăzi cu căruțele când am sosit în sat. Lăzile au putut să fie văzute de oricine. Ele conțineau cele necesare traiului. Adevărat e că unele lăzi conțineau altceva, și tocmai acestea au trezit probabil imaginația fetei. Da, într-adevăr, în astea erau „comorile“.

S-a mai întâmplat, tot cam pe-atunci, ca niște călători, trecând prin cătun spre așezările mai înalte, de munte, de la Oașa, să se intereseze la câțiva

localnici c-am cine sânt cei ce s-au „refugiat“ aci în sat. Un căpâlnean oarecare a pronunțat și numele meu: Axente Creangă. Trecătorul și-a făcut comentariile sale: „Ha, poetul! Apoi să știți că după ăsta umblă avioanele engleze și americane!“ Comentariul, cu multe înflorituri ce i se adăugară până să ajungă la celălalt capăt al satului, a prins repede rădăcini. Și urmarea a fost o mare, obștească îngrijorare. În sufletul unora se aprindea chiar teama și panica. Părintelui Bunea care ne găzduia i se sugera din partea unor bătrâni ai satului să plecăm în altă parte. Se susținea cu o naivitate în care se amesteca o anxietate magică că prezența noastră ar expune satul la bombardamente din partea englezilor și americanilor. A fost nevoie ca părintele Bunea să intervină într-una din predicile sale duminicale, punându-și la cântar toată autoritatea spre a stinge asemenea povești iscate din glumele unor necunoscuți fără căpătâi.

Într-o atare atmosferă, nu ne mai puteam permite să întărâtăm cătunul și cu isprăvile și drăciile Măriuchii. O expediarăm deci înapoi la Sibiu și de-acolo, în satul părinților ei. Expedierea ei la obârșie se făcu cu o rapiditate și cu o promptitudine că și diavoliței rustice îi pieri piuitul. Prevenirăm astfel răscoala cătunului împotriva noastră. După plecarea Măriuchii, tulburarea s-a așezat. Printre oameni stărui însă încă luni de zile bănuiala că lăzile înguste și lunguiețe ce le îngrămădiserăm în una din odăi cuprindeau mari comori. Lăzile erau într-adevăr foarte grele pentru „neînsemnata“ lor mărime, argument ce sâcâia imaginația norodului. Măriuca, voind să-și dea importanță, lansă încă în ultimele momente înainte de alungarea ei, feluri de basme despre „aurul“ pe care Munții Apuseni îl vărsaseră în lăzile noastre.

Deocamdată atmosfera în sat se mai liniști, dar povestea „aurului“ avea să-mi mai fie amintită, ani în urmă, în alte împrejurări. Fapte și întâmplări ce par un episod se leagă adeseori pe multe fire cu viața omului. Sântem însă încă tot în luna mai 1944, către sfârșit. Și cele ale timpului trebuiesc povestite pe rând.

Întâlneam rar pe doamna Ana Rareș. Odată când mi se potrivi, îi amintii de proiectul schițat, dar rămas în suspensie, de a surprinde cu o vizită pe filozoful din Câmpul Frumoasei.

Mânecarăm în excursie în ziua de Rusalii, sărbătoarea Sfântului Duh, care cădea destul de târziu în acel an. Ziua se anunța minunată. Pe drum, în

conversația noastră săltăreață, aveam să atingem cele mai variate chestiuni. Doamna Ana aruncă un cuvânt, încă de la început, și despre atmosfera dezagreabilă ce ni s-a creat în sat, la risipirea căreia ea însăși a colaborat ca o sfetnică ascultată cu încredere și cu simpatie din partea țăranilor. Era firesc să vină vorba între noi și despre lăzile înguste și lunguiețe în care Munții Apuseni și-ar fi vărsat măruntaiele de aur.

„Ciudat e că aceste lăzi există cu adevărat“, adaug eu, „și ele cuprind într-adevăr ceva prețios sau, mai precis, ceva «prețios» pentru noi, și mai ales pentru soția mea. Lăzile, vreo 10, conțin veche faianță lusitană din secolele XVII și XVIII. Și acum, doamnă Rareș, sânt sigur că vreți să auziți povestea achiziționării acestei faianțe“.

Doamna Rareș își întoarse puțin capul spre mine, ceea ce îmi dete ocazia să remarc cât de frumoasă se „alegea“ în dimineața aceea de răcoare solară și-n aerul ce ieșea parcă radioactiv prin apele spectaculoase ale râului.

„Face?“, mă întrebă doamna Ana, tachinându-mă, într-un fel, pentru întrebarea ce-i pusesem.

„Face“, îi răspund râzând și încep să istorisesc. „În 1938, pe când mă găseam în Lusitania[{2}], într-o zi de vară insuportabil caniculară, mă dusei la birourile legației noastre. Aflai acolo o scrisoare ce tocmai sosise. După antet, plicul venea tocmai de la București, de la ministrul Palatului. Două scrisori erau în plic, una semnată de ministrul Palatului. O citii. Eram poftit să mă interesez de situația unui medic lusitan care solicita intervenția regelui României într-o chestiune profesională despre care aveam să aflu amănunte din scrisoarea a doua. A doua scrisoare era scrisă în franțuzește. Semnătura era caligrafiată aproape copilărește: Dr. Ribeira. Era semnătura solicitantului, care își indica și adresa. Medicul lusitan scria de-a dreptul regelui României. În rândurile introductive, el întreba cu plecăciuni ce se ghiceau din alura slovelor dacă suveranul își mai amintește de medicul lusitan pe care l-a cunoscut cândva la Biarritz! Medicul arăta în scrisoare situația precară în care se găsea… Auzind că în Lusitania ia ființă o mare întreprindere petrolieră, un soi de filială a Redevenței Române, medicul își ia îndrăzneala să solicite o intervenție regală spre a fi numit medic al întreprinderii. Rugai pe secretara legației, o tânără lusitană de tip arab, să caute în indicatorul telefonic numele și adresa medicului și să-l poftească până la legație. Secretara descoperi într-adevăr numele și adresa, apoi ridică receptorul, formă un număr. O întrebare în limba țării, ce-mi deranja încă auzul cu multele sale ș-uri și jumătăți de î-uri și cu diftongii anevoie de

pronunțat, căci îți cereau să-ți potrivești maxilarele pentru un fel de lătrat. Începe la telefon un schimb de cuvinte. Secretara se înroșește, ridică glasul. Repetă. Insistă să vorbească medicului cutare. Apoi tăcere. Pe urmă alt glas la telefon. Unele lămuriri. Niscaiva scuze. Medicul fusese găsit în sfârșit «și va veni numaidecât la legație». Secretara se scutură de râs. La telefon se prezentase, după cum era de bănuit, soția medicului, care, auzind un glas feminin, rosti câteva cuvinte pe un ton de injurie: «Legația României? Las' că știu eu ce legație îl caută!» Totuși lucrurile s-au lămurit. După vreo câteva minute doar, medicul suna la intrare. Își îndrepta probabil cravata în ușa legației. I s-a deschis. A fost poftit să intre în biroul meu. Se opri în prag, fără a saluta, zicând: «Mi se pare că am comis o mare prostie și-o oareșicare necuviință. Totuși am venit. Domnule ministru, faceți ce voiți cu mine. Tăiați-mi capul!» Medicul lusitan era scund, urâțel, dar simpatic. Grăia într-o franțuzească impecabilă, la care, apreciind omul după înfățișare, nu mă așteptam. Eu: «Dar n-ați făcut nici o prostie, domnule Ribeira, intrați vă rog, luați loc. Aș vrea să stăm puțin de vorbă, de-aceea v-am chemat!»

El: «Să lăsăm prostia la o parte, dacă dumneavoastră spuneți, totuși necuviința am săvârșit-o. Am scris regelui României o scrisoare».

«Da, știu», îi răspund, fără a-l lămuri asupra amănuntului că scrisoarea se găsea acum în sertarul meu. «Și cam despre ce-i scriați regelui? L-ați cunoscut cândva?»

«Solicitam înalta-i intervenție la întreprinderea românească ce ia ființă, după cum aflai din ziare, chiar aci, în acest oraș, să fiu numit medic al întreprinderii… Știți, domnule ministru, o ducem foarte greu noi, medicii… La necaz, îi trec prin cap omului cele mai năstrușnice idei». Așa vorbi domnul Ribeira.

«Am primit de la București o indicație să vă iau grijile subt scutul meu», îi răspund. «Să rectific însă mai întâi unele păreri ale dumneavoastră cu privire la întreprinderea în chestiune. Nu e vorba despre o întreprindere românească, ci de o convenție între statul lusitan și o întreprindere particulară franco-română. Înțelegerea a fost semnată după oarecari peripeții. În curând vor începe lucrările. Cunosc pe directorul întreprinderii pe care o finanțează la egalitate statul lusitan și societatea Redevența. Sânt gata să vorbesc cu directorul. N-aș putea însă să vă promit nimic deocamdată. Și acum să vorbim despre altceva. Sânt curios să aflu în ce condiții l-ați cunoscut pe rege!»

Medicul se porni pe-o lungă povestire. «Eram cu soția mea într-o lungă vilegiatură la Biarritz — asta a fost prin anii când prințul moștenitor al României se găsea în surghiun. Masa o luam cu soția mea chiar în restaurantul hotelului la care trăsesem. În nemijlocită apropiere luau dejunul, la o ală masă, un tânăr înalt, elegant cu o doamnă. Mă întrețineam cu o voce destul de tare cu soția mea în limba lusitană, așa cum se face de obicei când umbli prin străinătate și te porți cu gândul că nu e nimeni prin preajmă să te înțeleagă. Remarcai că tânărul de alături trăgea uneori cu urechea la conversația noastră. Impresia s-a confirmat, căci tânărul trimise pe chelner să ne întrebe ce limbă vorbim. Am răspuns: limba lusitană. Străinul, elegantul domn, mulțumi, dând discret din cap. Ba mulțumirea lui luă o formă mai palpabilă, căci ne trimise în aceeași clipă prin chelner o sticlă de șampanie. Tot prin chelner am răspuns că primesc cu toată mulțumirea dacă perechea de alături va accepta după dejun o cafea neagră pregătită în fel lusitan. Tânărul se învoi, trimițând cuvânt tot prin chelner. După dejun le-am trimis cafeaua pe care-o preparam cu un aparat special chiar pe masa din față. După ce-și bău ceașca de cafea, tânărul se ridică și o ia spre masa noastră, ceea ce mă obligă să mă ridic și eu. Îmi mulțumi plin de curtoazie pentru cafea și-mi spuse că poartă un deosebit interes Lusitaniei. L-am întrebat ce nație este. Mi-a răspuns simplu și sobru: român. La auzul numelui acestui neam de oameni, am reacționat fără control, spunând: „Noi, lusitanii, avem o mare admirație pentru prințul Carol!“ „Dar cum? Pentru ce?“, întrebă tânărul. „Vedeți“, îi spun, „un prinț care renunță la tron pentru o femeie este ceva ce exaltă pe toți lusitanii“. Și-atunci, puțin perplex, tânărul zise: „Eu sânt prințul Carol“. Vă închipuiți scena, domnule ministru. Căutam să văd cam de pe unde și cum mă voi aduna în fața zâmbitorului prinț. Și devenirăm buni prieteni. Treceam, după dejunuri, când noi la ei, când ei la noi. Luarea cafelei se transformase într-un ritual ce-l oficiam totdeauna împreună. Prințul se interesa îndeaproape de stările din Lusitania, unde lucrurile apucau se pare pe un drum nou și bun. Și acum, iată, când citii în ziare despre noua întreprindere, îmi luai îndrăzneala să scriu regelui Carol. Un rege nu putea să uite pe micul său prieten, așa mi-am zis».

«Și iată că nu v-a uitat», adăugai eu. «în chestiunea dumneavoastră trebuie să aveți însă puțină răbdare».

«Am răbdare și, în fond, chestiunea aceea nici nu mă mai interesează din moment ce văd că regele nu m-a uitat». Cu aceste cuvinte, medicul plecă.

Luai degrabă legătura cu directorul întreprinderii, cu inginerul petrolist Nălucă, poftindu-l să treacă pe la legație într-o chestiune de urgență.

Înțelegerea cu privire la înființarea întreprinderii franco-româno-lusitane întâmpinase neimaginabile dificultăți. Petrolul anglo-american deținea piața lusitană fără concurență și-și impunea prețurile după plac. Reprezentanții petrolului anglo-american se străduiau să zădărnicească pe orice cale ca întreprinderea numită „românească“ să ia ființă, căci o asemenea întreprindere în care intra ca asociat și statul lusitan ar fi dus la eliminarea petrolului anglo-american de pe piața locală. Reprezentanții îngâmfați și puternici ai acestui petrol căutau deci să compromită prin intrigi și prin fel de fel de zvonuri calomnioase îndeosebi pe inginerul Nălucă, petrolistul care purta în numele Redevenței tratativele cu statul lusitan. Ca ministru al României în acea țară, nu aveam decât un rol de observator, dar de câte ori mi s-a cerut am intervenit în mersul discuțiilor, uneori chiar în momente hotărâtoare, mai ales pentru a risipi neîncrederea ce lusitanii începeau s-o arate față de reprezentantul petrolului românesc, cât pe-aci să cadă victimă unor calomnii de cea mai rea credință. Știam însă pe de altă parte că dictatorul Lusitaniei ținea să se emancipeze de subt tutela petrolului anglo-american și că, în consecință, dorea să se ajungă la o înțelegere cu inginerul Nălucă. Și astfel, intervenția mea se producea mai mult pentru salvarea prestigiului personal al domnului Nălucă din valvârtejul bârfelilor. Convenția franco-româno-lusitană s-a semnat, iar întreprinderea ce urma să ia ființă avea să devină, după toate prevederile, cea mai de seamă întreprindere industrială din Lusitania, căci această țară se găsea pe-atunci, din punct de vedere industrial, cu 50 de ani chiar și în urma României noastre.

Directorul Nălucă sosi. Îi spun despre ce este vorba: o scrisoare de la Palat cu o apostilă a regelui. Nălucă hotărî fără a sta măcar o clipă să cumpănească: «Dacă este dorința regelui, atunci dr. Ribeira să se considere medic al întreprinderii». «Stați, stați mai cu încetul», îi zic, «încă nici n-ați început lucrările». «N-are a face. Să vie doctorul chiar de mâne să-și ridice leafa. Peste câteva luni va avea probabil și de lucru». Nălucă era deci un om foarte expeditiv.

A doua zi mă grăbii mai matinal spre legație, ca să chem pe dr. Ribeira. Eram nerăbdător să-i comunic omului o veste bună. Când a sosit, i-am spus că, din clipa de față chiar, este medicul întreprinderii și-l poftii la sediu spre

a-și ridica salariul de la casierie. Doctorul a pălit. Puțin lipsea să salte de bucurie prin birou.

Și-apoi, adunându-se începu să-și ofere serviciile cu retorica unui mediteranean: «Știți, domnule ministru, eu am legături strânse la toate ministerele. Și la Ministerul Armatei. Vă stau la dispoziție cu orice informații ați dori. Știți… pentru regele Carol, eu îmi trădez și patria». Fraza nu era rău ticluită, dar am zâmbit. Și, arătând spre harta Europei ce atârna pe peretele biroului, îi zic: «Vedeți, domnule doctor, aici e Lusitania, dincolo, tocmai la capătul opus, e România. Nu am nevoie de nici o informație secretă despre țara dumneavoastră. Sântem români și sântem lusitani. Și mi se pare că împăratul Traian, nașul limbii noastre, a fost și el lusitan. N-avem nimic de împărțit. Dar cât mă privește, iată, eu am venit aci numai ca să admir frumusețile țării dumneavoastră și să cunosc gloria unui mic popor care a fost în stare să cucerească o jumătate de glob pământesc».

Cât timp am rămas în Lusitania, dr. Ribeira trecea cu mașinuța lui în fiecare zi pe la legație, mereu la aceeași oră, cu exactitate de antică clepsidră. Și se interesa dacă n-am vreo dorință. Punea în glas un accent și un ton cu care voia parcă să-și sublinieze conștiința de fidel, deși numai virtual, cetățean al unei țări prin care niciodată n-a umblat și nu va umbla. Odată, mai târziu, când s-a întâmplat să mă găsească mai degajat în raport cu situația mea diplomatică, întrebându-mă, ca de obicei dacă n-am vreo dorință, i-am răspuns: «Nu am nici o dorință. Ba da», revenii eu, «am totuși una. Adică mai curând soția mea ar avea o dorință. A îndrăgit grozav și cu un soi de alean vechea faianță lusitană. Avem o singură bucată de corda seca și nu știu cum am putea să ne mai procurăm vreo câteva». «Lucrul cel mai simplu», răspunde doctorul.

Se scurse o săptămână când, într-un amurg oglindit roșu pe olanele clădirilor, doctorul veni cu vreo câteva bucăți de faianță. Nu erau corda seca, dar veche și frumoasă și aceasta, din secolul al XVII-lea. Apoi, în altă zi pe la amiază, el se înființă cu un aer destul de misterios: «Să veniți cu mine, vreau să vă arăt ceva».

Am urcat în mașina lui. Am luat-o pe un mare bulevard la capătul căruia străjuia statuia albă a lui Don Pedro, rege al Lusitaniei și împărat al Braziliei. Am oprit într-o străduță laterală. Ne-am dat jos. Am urcat cu ascensorul într-o clădire, la al cincilea etaj, cam așa cum în ziua aceea caniculară trebuie să fi urcat și argintul viu în termometru. Doctorul deschise o ușă cu o cheie scoasă din buzunar — ca la el acasă. Am intrat

într-un coridor unde circulau persoane necunoscute care parcă orbecăiau în plină zi. Doctorul, fără a se saluta cu cei de față, m-a condus într-o cameră goală. Nu prea înțelegeam unde mă găseam. Camera era în întregime căptușită cu azuleizuș[3] din secolul al XVIII-lea.

«Vă place faianța aceasta?», mă întrebă doctorul.

«Da, îmi place», răspund, dând nedumerit din cap.

«Atunci, o puteți avea toată. O dau jos de pe pereți».

«O, nu», mă grăbesc, făcând un gest oarecum de a-l opri. «N-am ce să fac cu atâta faianță».

«Atunci alegeți. Faceți, rogu-vă, câte un semn cu creionul pe bucățile ce vă plac. Vi le aduc în lăzi pe măsură, împachetate și sigilate. Restul va fi aruncat la gunoi». Așa mă îndemna, luat de zel, doctorul.

Mi-am ales după inspirația momentului vreo câteva sute de bucăți. Faianța înfățișa pe fond gri mat, în desen albastru, flori, păsări, cetăți, corăbii. Când am ieșit destul de nedumerit de vizita ce-o făcusem într-o clădire cam stranie pentru antenele mele, am cerut doctorului explicații: «Unde am fost? Al cui era apartamentul? A cui clădirea? Cine erau oamenii care circulau pe coridor?»

«Nu vă faceți griji», zise doctorul, «am fost într-un institut de orbi al cărui medic sun,t. Nu v-a văzut, deci, nimeni și nimeni nu va vedea nici mâne, nici poimâne că faianța a dispărut după pereți».

N-au trecut 48 de ore și mă trezii la legație cu faianța rânduită în vreo 10 lăzi pe măsură.

După alte 24 de ore, doctorul veni din nou, de astă dată ușor alarmat: «Știți că proprietarul casei a descoperit că am dat jos faianța. Și acum cere despăgubiri».

«Dar cum se făcu că a aflat?», întreb. Ca să aud acest răspuns: «Proprietarul a remarcat pe grămada de moloz din curte bucățile aruncate. Dumneavoastră sânteți de vină, trebuia să le luați pe toate. Dar să nu vă faceți griji. Mă voi aranja eu cumva cu proprietarul clădirii».

Nu mi-am putut stăpâni îngrijorarea de a fi amestecat într-o contravenție la legea monumentelor naționale într-o țară străină unde reprezentam pe suveranul țării mele.

După alte vreo câteva zile, doctorul descinde iar din mașinuța sa la legație, ca să-mi spună: «M-am înțeles cu proprietarul».

«Dar cum?»

«Foarte simplu. I-am spus că am doborât faianța fiindcă oricum era prea veche. Și i-am promis să zugrăvesc încăperea într-o culoare modernă».

Vedeți, doamnă Ana, aceasta este povestea lăzilor în care vâlvele din Munții Apuseni și-au vărsat cloștile cu pui de aur. Acestea sânt neprețuitele comori ce le aduserăm în rădvane. Dar încă nu am încheiat. Basmul doctorului lusitan, al vraciului de la institutul de orbi, mai are un scurt, dar foarte interesant adaos. Nu mai târziu decât doi ani de la numirea ce i se făcuse pe o cale atât de regală, la noi s-au produs, precum vă amintiți, cunoscutele schimbări în conducerea țării. Regele din basmul nostru a ajuns între pietrele de moară ale istoriei. Nevoit să abdice, el pleacă în surghiun, pe care dorea să și-l petreacă pe coasta apuseană a Peninsulei Iberice. Vă amintiți, doamnă Ana, cum, ajuns în Spania, el fu reținut și închis într-un castel. Generalul Franco n-a autorizat trecerea mai departe a regelui. O jumătate de an mai târziu ați citit desigur și dumneavoastră în ziare că regele a evadat din Spania și că evadarea i-ar fi fost pregătită cu multă grije de un medic lusitan. Nu credeți, doamnă Rareș, că sânt îndrituit să bănuiesc că acel medic lusitan era doctorul care, pentru regele României, se declara gata a-și trăda și patria?“

Excursia până în Câmpul Frumoasei, începută de dimineață pe jos, o făcurăm, eu și cu doamna Ana Rareș, mai târziu, în bună parte cu un autobuz doldora de excursioniști. Vehicolul sforăitor oprise să ne ia și pe noi, ceea ce ne reduse din osteneală, dar în același timp și din plăcerea, cu nimic de asemuit, a cutreieratului pe jos, pe lângă apă, și iarăși pe lângă apa care rămânea mereu aceeași apă.

În Câmpul Frumoasei ne primi, în curtea casei părintești, Leonte, cu expresia lui de blândețe detașată de cele vremelnice. Doamna Ana îi spuse chiar din primul moment că pe drum a fost întreținută din parte-mi cu basme din cea mai recentă istorie a țării. Întrebarea cu care filozoful o primi pe doamna Ana fusese: „Ce mai faci, fiică a lui Paracels?“ Aflam pe această cale că Leonte îi acorda epitetul ca un veșmânt ce-i venea bine pentru aerul ei, dar și pentru preocupările ce-o localizau în alt timp, pe la sfârșit de Ev Mediu. Călăuzită de principiul paracelsian că pentru orice boală s-ar găsi un leac secret în natură, doamna Ana Rareș se specializase mai înainte cu vreo câțiva ani, la o universitate din Germania, în studiul plantelor medicinale.

Ea secunda astfel, cu o pasiune feminină, cercetările mai ample ale soțului ei, naturalistul.

Leonte ne-a condus prin casa în care s-a născut și unde a copilărit. După un popas odihnitor prin răcoarea încăperilor, am coborât iarăși în curte. Doream să văd șura. Intrând în șură, mă izbii tocmai ca altădată mirosul de trifoi uscat, de unelte, de fân, de duhot, de paie, de grajd. Da, la fel ca odinioară, prin anii de demult. În copilărie ne jucam adesea pe stogul de snopi de grâu, păstrat aci să se usuce în răstimpul de la seceriș la treierat. „Sântem în 1944, dar mirosul acesta e din 1908, când am călcat ultima dată peste pragul șurii", remarc eu. Am trecut în grădină. În mijlocul ei mă surprinde o coroană uriașă de verdeață, un nuc măreț care cuprinde cu umbra lui toată lățimea grădinii. Trunchiul e gros, nu poate fi cuprins cu brațele.

„Stai puțin, Leonte, să ne gândim o leacă. După câte îmi amintesc voi n-aveați în grădină nici un nuc!"

„Într-adevăr, când am plecat în 1908 din sat, nucul nu era", întărește Leonte… „A crescut singur din vreo nucă scăpată de cioară, cum spune Lelea Safta, stăpâna de astăzi a grădinii".

Nu ne puteam mira îndeajuns de această priveliște. Nucul uriaș cu verdele său dens, cu aroma lui amăruie, înceta să fie nuc, el devenea timp, timp palpabil, întrupat în fața noastră. Și-un același cutremur ne zgudui pe tustrei, un cutremur metafizic al sufletului pus pe neașteptate în fața timpului întrupat.

Întorcându-ne, ajunserăm din nou, trecând prin șură, în ogradă, unde în colțul casei se înălța odinioară un castan uriaș care acum nu mai era. Iată iarăși timpul, făcut încă o dată palpabil — de astă dată printr-o lipsă.

Căutam să îndrum conversația într-altă parte. Vorbim despre acești ani de refugiu, despre ciuntirea hotarelor, despre groaza cotropitorilor din afară.

„Ni se macină sufletele zi cu zi și noapte de noapte între pietrele de moară ale imperialismelor", zic, „dar încercăm să uităm. Dacă mi-ar fi spus cineva mai demult prin câte încercări vom trece cu toții, aș fi crezut că asemenea suferinți nici nu pot fi îndurate la nivelul conștiinței treze. Și totuși le îndurăm. Și printre picături ne mai încearcă uneori și un surâs, și printre sfâșieri câte-o bucurie. Cum se face că-n împrejurări și-n situații ca acestea, când ar trebui să punem capul în pământ sau să ne urlăm în 4 vânturi amărăciunile, se produce totuși pentru câte-o clipă miracolul uitării?"

„Miracolul uitării“, completează Leonte, „se produce la fel și față de-o situație mult mai gravă și permanentă: în fața morții“.

Hotărârăm să ne plimbăm puțin prin sat. Arătam doamnei Ana Rareș atâtea din locurile de joacă ale „gemenilor“. Acolo e moara cu bulboana în care se înecau uneori, apucați de vârtejuri, copii de aceeași vârstă cu noi. Colo e școala comunală. Lângă ea — casa mea natală, din care mi-am luat drumul în lumină. Prin fața caselor, de-o parte și de alta a uliței, se grăbesc clipocind două pâraie din care adie o agreabilă răcoare ce mă invită parcă să mă dezbrac până la piele. Mirosul acestei ape ce-și are obârșia în râu trezește în mine amintirea unei întregi epoci care s-a dus, s-a dus.

„Când, copil, umblam desculț și mă bălăceam prin pâraie de apă vie, nu prevedeam ziua aceasta, aleasă, să vă aducă în satul meu“, îi spun doamnei Ana în răgazul de-un moment când Leonte, lăsându-ne singuri, intră la preotul din sat să-ntrebe de-o chilie de dormit peste noapte. Ca să urmez: „Dacă aș fi prevăzut atunci ziua aceasta, aș fi adormit desigur în aceeași clipă, căzând într-un somn lung de poveste, ca să mă trezesc acum cu ochii la dumneavoastră“. Puneam în vorba mea, ce se alegea de la sine, un ritm de versete. Buza de sus a doamnei Ana Rareș se ridică într-o parte, descoperind ușor un șir de dinți fără prihană într-un obraz tandafiriu de vrajă.

În noaptea aceea dormii într-o odaie din casa natală, de mult părăsită de acei pe care altădată îi numeam ai mei și care cu toții au ajuns subt glie. Doamna Ana găsise cuib în casa popii. A doua zi după-amiază ne întoarserăm cu un autobuz la Căpâlna. Soțul doamnei Ana sosise în cătun încă înainte de amiază ca să-și ducă soția la Alba-Iulia. Profesorului Rareș îi devenise foarte incomodă naveta săptămânală între orașul de pe Mureș și satul de munte.

II

După plecarea neașteptată și cu totul în afara formelor de rigoare a doamnei Ana Rareș la Alba-Iulia, satul în care sălășluiam își micșoră parcă zarea, încât nu mai puteam să-i spun decât cătun. Vorbind despre formele de rigoare, fac aluzie la împrejurarea că doamna Ana pleca, fără de a mă anunța și fără de a-și lua rămas-bun, cam la o oră–două după ce sosiserăm împreună din Câmpul Frumoasei. Cum? A dispărut fără a-mi trimite un cuvânt? N-a avut răgazul de a trece măcar o clipă pe la noi? îmi era învederat că plecarea avu loc la dorința soțului, dar cum se face că ea n-a mai fost în stare să născocească pretextul pentru o vizită de adio? Felul dispariției da de bănuit, și zile de-a rândul sufletul mi-a umblat prin mohor. Boarea ce bătea prin cătun după asfințit punând toată frunza în dungă va avea de-acum un sunet pustiu. Ciudat că mai înainte cu vreo câteva săptămâni, cătunul nu mi se păruse deloc pustiu. Dar câteva întâlniri și excursia de-o zi împreună umpluseră peisajul cu surâsul doamnei Ana. Prin plecarea ei s-a produs în peisaj un gol, un nimic dureros. Dar nu-mi arătam nimănui frământarea. Mi-am spus: trebuie să lucrez.

În grădina de pe pripor, în cadrul căreia veverița m-a ajutat să mă integrez cu simplicitate elementară, mă duceam în fiecare zi, mai ales înainte de amiază. Piesa mea de teatru avansa. Mă pusei în curent cu răutățile cătunului cari, toate, mi se înfățișau pe măsura unor tipare ancestrale. Ele nu aveau nimic de-a face cu Arca lui Noe, dar se polarizau de la sine în jurul conflictului dintre stihiile morale ale lumii așa cum le arăta legenda. Fabulația lua o dezvoltare neașteptată, atrăgând în țesătura ei amănunte gospodărești, cerești-suave sau de-un realism grotesc. Toate aceste detalii urmau să fie organizate într-o viziune de ansamblu ideală și de semnificații cosmice. Un aer mistic trebuia să plutească peste toate. Iar pentru ca ansamblul să dobândească o notă de verosimilitate, fabulația trebuia să se pătrundă de-un fin umor care să întrețină în spectatorul care ar urmări acțiunea un anume scepticism cât privește intervenția repetată a miraculosului, intervenție ce totuși se produce, spre consternarea minții sănătoase, la fiece pas. Piesa era concepută pe joc de nuanțe, ea cerea de la un capăt la altul mijloace simple, primare, dar în același timp de suprem rafinament, atât ca întruchipare, cât și ca expresie. Fantasticul urma să dobândească virtuți cu totul firești, iar evenimentul bont, cotidian trebuia să primească o imponderabilă aură magică. Așa-mi simțeam piesa, și ea

creștea vertiginos, ca dintr-o sământă inițială în care până mai ieri-alaltăieri palpitau doar latențe. Cu asemenea gânduri îmi petreceam ceasurile pe pripor. Și în răstimp deslușeam uneori cu auzul, jos în apa râului, saltul țâșnit al păstrăvului și adesea, cam pe la aceeași oră, bubuitul vag, subteran cu care se repercutau parcă subt tălpile mele bombardamentele din Valea Prahovei.

Pusesem cu hotărâre pavăza câtorva munți între mine și istoria ce se făcea cu atâta vărsare de sânge și foc pe atâtea întinsuri câte încap pe scoarța pământului. Evenimentele, cel puțin cele mai însemnate, își trimiteau însă, pe diferite căi, ecourile până la urechea mea. Nu rareori eram astfel scos din drama lui Noe și atras în cealaltă dramă, a vieții istorice. Înaintarea piesei mele cerea uneori noi elanuri ce se voiau pregătite prin reculegeri. Atunci o luam la plimbare pe râu în sus, până la cetățuie. Pe-un vârf rotund de munte, nu departe, ieșiseră la iveală în anii din urmă, de subt târnăcoape harnice, rămășițele unei cetăți străvechi ce făcea parte din sistemul central de apărare al strămoșilor noștri daci. Călcând peste cioburi de vase de lut ars, alunecam cu închipuirea, împotriva vremii, în altă dramă, de cotitură, pe cale de-a începe. Era vorba despre soarta stirpei. Mă frământa întrebarea dacă nu cumva ne apropiem de o răscruce asemănătoare aceleia ce și-a lăsat vestigiile subt tălpile mele? îmi spuneam uneori că în trecut condițiile au fost totuși altele decât astăzi. Poporul nostru a reușit în trecut, de vreo câteva ori, să se retragă în preistorie. Erau pe munți și în codri locuri destule unde procesul de reculare se putea consuma într-o nepăsare totală față de marele „du-te-vino“ al „istoriei“ ce se îmbulzea pe câmpiile noastre. Dar astăzi? Vor mai îngădui formele civilizației și tehnica modernă dăinuirea unor atari locuri? Și dacă nu, atunci ce se va întâmpla? Întrebările de acest soi erau multe și se amplificau, stârnind în sufletul meu o panică ce mă silea să cobor de pe cetățuie aproape în salturi. Eram urmărit de avalanșa pietrelor dezlănțuite de mine însumi, sărind în jos de pe-o stâncă pe alta. Soseam acasă abătut și deveneam pentru ceasuri întregi ursuz și monosilab. Această mare amărăciune în care amestecam îngrijorări de stirpe era sporită de-atâtea tristeți personale pe care numai surâsul doamnei Ana le-ar fi putut alina. Dar doamna Ana găsea probabil că și-a îndeplinit misiunea: și-a risipit surâsul în peisaj și s-a înapoiat, la dorința soțului, la Alba-Iulia.

În ziua de 7 iunie primii o telegramă de la Cluj, de la doamna Octavia Olteanu. Mă felicita de ziua mea natală, care trecuse neremarcată de cei din jurul meu. Dar ziua mea era pentru doamna Olteanu, probabil, mai mult un pretext să-mi dea un semn că „trăia“ și că nu a căzut victimă bombardamentului căruia Clujul îi fusese supus în ziua când, de la Căpâlna, urmăream, printre funigei de staniol, retragerea masivă a bombardierelor anglo-americane. Doamna Olteanu era tânăra soție a unui profesor de teologie. Perechea rămăsese în 1940 la Cluj, hotărâtă să îndure ocupația maghiară pe care cu toții o presimțeau efemeră. În toamna anului 1943, doamna Olteanu trecu în chip clandestin frontiera, prin vama cucului, printr-o pădure, pe Dealul Feleacului. Dorea să-și viziteze mama într-o localitate nu departe de Sibiu, dar totodată să-și domolească dorul cam romanțios de lumea românească, cuprinsă pe-atunci, datorită ciuntirilor de hotare, de-o recrudescență a patriotismului inimos. Doamna Olteanu se încerca în versuri de-o labilitate stilistică ce-o situa între „sămănătorism“ și poezia „modernă“. Din Clujul ocupat ea își trimitea versurile la Sibiu, la reviste ce apăreau aci. Nu am cunoscut-o cât am stat la Cluj înainte de refugiu. Versurile ei învederau sclipiri de talent. Cu ocazia escapadei în care se aventurase clandestin până la Sibiu, mă trezii într-o zi cu vizita ei în locuința ce-o aveam nu departe de Dumbravă. Doamna Olteanu știa să se facă interesantă prin discuțiile cărora ea se pricepea să le păstreze un aer de improvizație. Era de curând licențiată în teologie. Studiile și le-a făcut la Cluj cu puțină întârziere, dar cu reală pasiune.

Femeile cu studii teologice erau o apariție nouă pe meleagurile noastre, și cazul mă interesa prin ceea ce putea să ilustreze. Ca o instigație la replică, am rostit o părere cu privire la relația dintre poezie și teologie: „Educația întru teologie poate fi foarte fertilă pentru un poet, cu condiția ca poetul să nu rămână în ea“. Și adăugai: „Teologia poate fi un mare isvor de inspirație dacă poetul își păstrează față de ea distanța necesară și libertatea creatoare“. Părerile mele, am înțeles aceasta numaidecât, echivalau pentru doamna Olteanu cu o blasfemie. Ceea ce reieșea de altfel și din replica ce mi-o servi: „Față de revelația divină nu avem nici un drept la libertate creatoare“. Vedeam din replica aceasta că ea îmbrățișa întreg corpul doctrinar al ortodoxiei cu o credință de habotnică. Nivelul ei intelectual ridicat avea

totuși ceva „provincial“. Când a dat să plece, înduplecat de plăcuta ei înfățișare feminină, i-am spus că intenționam și eu să ies, că vreau deci s-o însoțesc până în oraș. Pretextam că aș avea ceva de lucru la Universitate. Doamna Olteanu, degajată prin mișcări și de-o prospețime fizionomică pe care teologia nu izbutise s-o dărâme, se arătă deosebit de bucuroasă de scurta plimbare ce aveam s-o facem împreună. Am condus-o până la locuința la care a tras prietenește, la o familie sibiană.

Pe drum îmi mărturisi, trecând peste inhibiții și făcând aluzii pe un ton combativ la discuția noastră anterioară, că în operele mele poetice a găsit multe elemente teologice. Această descoperire a transformat-o în secretă „admiratoare“: „Numai această admirație m-a făcut să trec frontiera, travestită în țărăncuță. Am venit la Sibiu anume ca să vă cunosc și să iau îndrumări întru poezie“. Răspunzând, mi-am precizat punctul de vedere: „Este prea adevărat că prin operele mele poetice circulă și elemente teologice, dar acestea le utilizez în spiritul libertății creatoare, și nu în spirit dogmatic. În aspirația mea de a-mi transpune trăirile metafizice în simboluri, modific după necesități poetice toate elementele teologice la care se întâmplă să recurg câteodată“. Credeam la despărțire că nu ne vom mai întâlni și a doua oară.

A doua zi — mă trezii însă cu vizita doamnei Olteanu în biroul meu seminarial de la Universitate. Suind treptele, a adunat în obraji nu știu ce paloare. Părea în orice caz neliniștită. Așezându-se pe un scaun în fața mea, îmi ceru iertare că abuzează de prietenia cu care am primit-o: „Mai stau doar puține zile și nu vreau să pierd nici un prilej de a sta de vorbă cu dumneavoastră, cu toate că voi continua să rămân pe poziția mea dogmatică cât privește teologia“. „Părerea mea“, îi răspund, „rămâne și ea aceeași: creației nu-i priește decât libertatea“.

„V-am adus niște versuri“, urmă ea, „pe motive din volumul ultim al dumneavoastră. Le-am scris astă noapte după întâlnirea de ieri. Îmi dați voie să vă scriu versuri? Știu că ați închinat versuri și unor femei. Nu aștept să-mi scrieți și mie. Aș fi încântată să fiu întâia femeie care vrea ea să vă închine versuri“.

„Rolul acesta m-ar cam stânjeni“, îi răspund, „și să vedeți de ce!“ Mă oprii puțin căci nu prea îndrăzneam cum trebuia să-mi formulez perplexitatea dilematică în care m-a adus cu oferta ei. „Știți, eu credeam până acum că numai femeile pot să inspire poezie. Și acum mă simt foarte

deranjat. E ca și cum mi s-ar fi schimbat sexul, posibilitate rarisimă și de ordinea miracolelor la care până astăzi încă nu m-am gândit niciodată“.

Am râs sacadat amândoi, în același ritm. Dar în clipa următoare, doamna Olteanu recăzu în starea ei echivalentă palorii din obraji. Punea în glas un ton care aproape că nu mai era expresia unei stări obișnuite de luciditate. Îngâna frânturi de fraze ce se desprindeau ca dintr-o stare de „transă“. Că se găsea în transă sau în ceva asemănător se dovedea chiar atunci printr-o coincidență neprevăzută. În birou avea să intre asistentul meu, Simion Bardă. Puțin cam surprins de prezența necunoscutei și aproape uluit de expresia de extaz a vizitatoarei matinale, el luă loc la biroul său de unde putea să urmărească în voie scena, făcându-se că nu observă ceea ce se petrece. Doamna Olteanu aproape că nici nu lua act de intrarea asistentului. Continua să vorbească în șoaptă monotonă, ca într-un liric de profundis, în fraze întrerupte, sfâșiate ca de-o suferință și de nostalgie, despre atmosfera apăsătoare în care e constrânsă să respire la Cluj și despre eliberarea sufletească ce o simte de când a străbătut desișul verde al frontierei: „De ieri, din clipa când v-am cunoscut, sânteți pentru mine totul, cu toate că nu am deloc intenția de a capitula cât privește teologia“. În condițiile date, era cazul s-o scutur puțin. Și o făcui cu mănuși. I-am cerut voie să-i prezint pe asistentul meu. După formalitatea de rigoare a prezentării, care nu avu darul s-o trezească, ea se îndârji să vorbească, răpită ca-n limbi de rusalii și nelăsându-mă din ochi, parcă ar fi luat în stăpânirea vederii ei nu știu ce comoară pe care n-ar mai fi voit s-o piardă. Încercai pe-un ton rece s-o îndrum spre un subiect susceptibil de-o discuție pe cât cu putință în contradictoriu, dar îndrumarea nu prinse. Schimbai strategia și mă căznii s-o scot din monolog, atingând un punct sensibil al vanității ei feminine. Dialogul nu se înființă nici acum mai cu temei, dar cel puțin o trezii:

„Vă tot privesc, doamnă Octavia, și trebuie să constat că aveți în înfățișare nu știu ce linii tahitane!“

„Găsiți?“, îmi răspunse ea, „să știți că ați ghicit ceva“.

„Cum adică?“, o întreb mirat, în timp ce îmi spuneam: s-a prins.

„Vedeți, eu sânt, omenește vorbind, o stranie corcitură. Mama e româncă neaoșă. Tată-meu însă, pe care n-avui norocul să-l cunosc, era chiar din Oceania, un ofițer care a colindat pe-aci cu trupele aliate la sfârșitul Primului Război Mondial, un neozeelandez care avea însă în el adevărat sânge insular. El a plecat precum a venit, ca un cântec languros din lamă de metal, adus de vânt și dus de vânt. Mama, singură, m-a crescut. Mama e o

femeie religioasă care mai întreține și astăzi asiduă corespondență cu niște mânăstiri atonite pentru care strânge danii de la credincioșii satelor. Ereditatea mea e dublă și-i plină de teologie și de nostalgii oceanice. Ieri am apărat, în numele uneia din eredități, teologia față de neînțelegerea dumneavoastră, astăzi, la îndemnul celeilalte, mă voi întoarce în odaia unde locuiesc la prietenii mei sibieni. Când voi rămânea singură în odaie, mă voi dezbrăca și-mi voi dansa în fața oglinzii bucuria de a vă fi cunoscut. Iar mâne vă aduc alte versuri". Îmi întinse mâna și plecă. În momentul plecării se adună într-atâta, că întinse mâna și asistentului.

În zilele următoare, doamna Olteanu a mai trecut pe la biroul meu seminarial. Aducea versuri noi de fiecare dată. Erau în mare parte contrafăcute după poezii de-ale mele. Mai mult, erau un fel de „replici", abile și poetice, dar „replici". Ea răspundea la atâtea din apelurile lirice adresate aceleia pe care o numeam „prietena poeziei". Nu puteam să-mi lămuresc cazul decât în sensul că doamna Octavia Olteanu, victima unui rapt de „transă", ținea să se substituie acelei prietene a poeziei.

Doamna Octavia insista cu foc să-i întorc vizitele măcar cu una singură, și anume în localitatea ei natală din apropierea Sibiului, unde se ducea cu trenul în fiecare după-amiază și de unde revenea la Sibiu cu întâiul tren de dimineață. O curiozitate neclară, mai mult decât atracția exotică, m-a mânat într-acolo într-o după-amiază. Doamna Olteanu mă aștepta la gară precum ne înțeleseserăm. Pe aleea ce ducea în localitate, foșneau subt pașii noștri frunze uscate.

„Ce tânără sânteți, doamnă Octavia, și dumneavoastră acceptați o vizită atât de tomnatică?"

„Dumneavoastră sânteți în afară de orice vârstă", răspunde ea, „am antene speciale pentru oamenii pe care nu-i atinge timpul".

„Îmi atribuiți, cu alte cuvinte, aspirații de viitoare statuie și vreți să mă măguliți", îi spun cu oareșicare melancolie.

„Chiar așa!", face ea, prinzându-mă de braț.

Conversația apucă apoi pe calea întâmplărilor cotidiane. Intrarăm într-o curte cu casă în față și aripi lungi clădite de ambele părți. În curte nu era nimeni. Într-o odaie mai dinainte a casei fui prezentat de către doamna Octavia mamei ei, bătrânica ce întreținea o pioasă corespondență cu călugări necunoscuți din lavre suspendate deasupra Mării Egee, și care căzuse la mania de a strânge danii pentru Muntele Athos.

„De la ea am darul scrisului“, ținu să mă lămurească doamna Octavia, „de la tata am nostalgiile“.

„Ai și aci o oglindă în fața căreia îți dansezi bucuriile?“, întreb, trecând la o conversație la persoana a doua singular, după ce mama ei ne părăsi pe motiv că ar avea treburi de descurcat la primărie.

„N-am nevoie pretutindeni de oglindă, lucrul principal este să mă pot dezbrăca, să fiu degajată, ca tahitanele. Când mă simt despoiată, schițez numaidecât dansul, dar și când mă ia o mare bucurie, cum este bucuria mea de-acum. Ce mult te-ai lăsat rugat!“ Octavia își potrivi puțin veșmântul ușor, ca o horbotă, ce-l purta, și începu să danseze în fața mea, care mă așezasem comod într-un fotoliu. Era bronzată de soare și după chip părea într-adevăr o insulară, oceanică. Dansul ei se reducea însă la mișcări sumare ce dovedeau mai mult elasticitate, decât grație și care nu prea aduceau a coregrafie neozeelandeză tip maori. Urmăream dansul și-mi impuneam o mască la rece. Octavia își repeta schematic și cu stângăcii colțuroase puținul știut, fără a ajunge la improvizații ispititoare în stare a mă smulge din „indiferență“. Nepăsarea mea părea desigur totală, dar era în bună parte jucată. După o goană dansată prin cameră, Octavia, ușor obosită, se așeză pe-un scaun în fața mea.

„Mă întreb cum încap într-o singură ființă atâta teologie și atâta nostalgie!“, îi spun zâmbind. „Să știi însă că ești foarte frumoasă!“

„Și foarte dezmățată, nu-i așa?“, mă incită ea la vorbă. Și vorbele treceau de la mine la ea și de la ea la mine. Mă anunța — a câta oară — că în curând se va întoarce la Cluj. La soțul ei, profesorul de teologie, om învățat, habotnic ca un rabin și brutal. Și mi-l descria nu prin epitete, ci prin fapte: „Îl ia furia de câte ori mă surprinde scriind versuri. Vezi pe tâmpla mea această urmă de cicatrice? Mi-a lăsat-o el, aruncând o dată cu o călimară de metal după mine!“

Și iarăși cădea Octavia în transa ei lirică, murmurând frânturi de fraze, versuri, refrenuri, cu tot atâtea încercări, dibuiri, tatonări, în vederea aceluiași scop: voia, cred, să afle cam ce sorți de succes ar avea dacă mi s-ar oferi:

„Știi la ce m-am gândit zilele astea? în curând o să plec. Aș vrea să am ceva de la tine!“ (Izbutise în sfârșit să mă tutuiască.)

Am exclamat: „Doamne, dar nebună mai ești!“

Timp de o lună, de două, Octavia și-a tot amânat întoarcerea la Cluj. Intenționa să treacă înapoi, prin pădurile Feleacului, travestită în țărancă. Își

amâna întoarcerea în speranța că „va avea ceva de la mine“. N-aș putea spune că nu era ademenitoare, dar de câte ori o vedeam arzând ca-ntr-o pierzanie, mă stingherea că toate inițiativele erotice erau de partea ei. Mă plimbam uneori cu ea prin Dumbrava Sibiului, când îmi recita din versurile ce mi le făcea. Umblând prin amurguri pe multe cărări, se înghesuia în mine ca o avalanșă lirică în care surprindeam din când în când crâmpeie din poeziile mele. Din păcate, Octavia, foarte preocupată de dezvoltarea și etalarea darurilor ei poetice, nu ținea deloc să mă stimuleze și pe mine la o nouă poezie. Dimpotrivă, îmi spunea adesea:

„Tu nu mai trebuie să scrii nimic. Tu ai dat totul. Acum e rândul meu să cânt“.

Într-o zi mohorâtă de noiembrie, bătu totuși ceasul plecării. Din Feleac, Octavia îmi mai trimise o veste pe-o carte poștală: „Peste un ceas voi lua-o spre vale, prin vama cucului. Mă voi cufunda în pădure ca într-o apă tulbure, învăluratã. Poate că mă va atinge un glonte unguresc. N-aș avea nimic împotrivă să mă mănânce furnicile“.

Ținând telegrama Octaviei în mână, îmi dau seama cât de repede s-au șters de pe discul de ceară al memoriei urmele glasului. Nu puteam să i-l realcătuiesc. Mai la îndemână era ochiului meu interior înfățișarea ei, căzută însă și aceasta în marea penumbră spre care alunecă totul. Telegrama nu avu darul să mă miște. Numai în palmă se mai păstra o amintire, ca de catifea, a epidermei oceanice.

Prin asociația firească a gândurilor, se trezi în mine amintirea capului blond al asistentului meu. Soarta lui Simion Bardă îmi cășunase griji fără seamă în lunile din urmă. Doamna Octavia Olteanu se găsea încă la Sibiu când Simion Bardă, după o amănunțită percheziție la domiciliu, fu ridicat de agenții Siguranței. Arestarea lui stârni mare vâlvă în tot orașul, implicându-mă și pe mine în cele mai deșănțate zvonuri. M-am interesat însumi la șeful Siguranței cu privire la motivele ce au putut duce la senzaționala arestare. Simion Bardă era acuzat, nici mai mult, nici mai puțin, decât de acțiuni subversive împotriva ordinei de stat. Trebuie să recunosc că, din unele conversații amicale ce le aveam uneori cu el, îmi era întru câtva știut că Simion Bardă se găsea pe poziții ideologice de extremă stângă.

Închinat cu intermitențe poeziei și unor probleme adiacente de estetică literară, absorbit de caznele scrisului, muncit de câte-o rimă ce nu voia să se înființeze sau de cadența vreunei fraze ce nu voia să intre în tiparul dorit, trăiam pe-atunci mai mult în „turnul" meu imaginar decât în spațiul preocupărilor de la o zi la alta ale obștei. Chestiunile de ideologie politică și de partid ce se rezolvau în alternative brutale și tranșante găseau în mine mai mult un indiferent decât un fervent. Registrul ideilor politice pentru care optam fără a mă angaja era destul de larg, dar excludea extremismul. Nu credeam că bolșevismul poate fi o salvare pentru noi. Din contră, într-o atare eventuală desfășurare vedeam pur și simplu certa noastră pieire. Lui Simion Bardă, care era asistentul meu, i se înscenase din partea procurorului militar un proces senzațional. Cu totul în afară de ideile pentru care Simion Bardă pleda între 4 ochi, i-am luat în cursul procesului apărarea cu toată pasiunea și cu riscul de a fi însumi implicat în acțiuni la care nu participasem în nici un fel și care îmi rămăseseră necunoscute. Am procedat astfel, nu fiindcă l-aș fi crezut pe Simion Bardă cu totul nevinovat, ci pentru dragostea prietenească ce-i purtam. Făceam apologia unei inteligențe. Elogiam superlativ pregătirea intelectuală a unui tânăr în care eu vedeam mai mult un hegelian decât un marxist. Vorbeam cu entuziasm despre viitorul ce i-l întrezăream. În ciuda apărării abile, susținută de diverși advocați care mi-au adoptat argumentele, Simion Bardă fu condamnat la 8 ani închisoare grea. Această condamnare trebuia apreciată totuși ca un succes al apărării, căci în ajunul procesului zvonurile vorbeau despre pedeapsa capitală.

Primind telegrama de la doamna Olteanu (Octavia se transformase pentru mine din nou în doamna Olteanu), îmi reamintii cu îngrijorare de Simion. Potrivit unei imagini ce stăruie în noi din veacuri de demult, mi-l închipuiam pe Simion în cătuși și în lanțuri, legat de-un butuc, care la rândul său era ținut de-o piatră de moară, care la rândul ei era potrivită în podeaua beciului ca o plombă uriașă într-o măsea cariată. Nu puteam însă deocamdată să încep nici o nouă acțiune pentru ușurarea stării incomode a lui Simion Bardă. Mai așteptai vreo 5 săptămâni, când, dintr-un zvon care torcea ca versul popular din gură în gură, aflai că doamna Marga Mureșanu, membră în consiliul de patronaj care iniția și organiza cu pricepere atâtea din acțiunile de binefacere din toată țara, s-ar fi găsind de vreo câteva zile la Alba-Iulia. Hotărâi să mă reped până în cetatea de pe Mureș. O intervenție pe calea aceasta pentru o revizuire a procesului lui Simion Bardă nu mi se

păru chiar lipsită de sorți de izbândă. Mărturisesc că la hotărârea mea luată în grabă contribuia din plin și dorința ce-o purtam prin tainițele minții de a revedea pe doamna Ana Rareș. A doua zi plecam spre Alba-Iulia. La mijlocul lunii lui cuptor mai plutea încă surâsul lăsat de cineva, pe la sfârșitul lunii mai, pretutindeni în peisajul de la Căpâlna.

Trecui cum era normal și prin Câmpul Frumoasei. Frățâne-meu Leonte, geamănul fictiv întru ale spiritului, nu era în localitate. Se deplasase pe rute foarte lăturalnice până la Iași în chestiuni universitare, mi se spunea. Cred că voia să-și aducă o parte a bibliotecii sale particulare ce mai rămăsese pe-acolo. Absența lui o interpretam ca un semn nefast, ca și cum mi-ar fi ieșit cineva cu gol în cale.

La Alba-Iulia mi-am nimerit ținta. Doamna Marga Mureșanu m-a primit cu vechea prietenie. Se interesă cam pe unde s-a pripășit Leonte în aceste zile de risipire și de destrămare a legăturilor ce fac dintr-un număr de ființe o colectivitate omenească. Mă iscodi și cu privire la părerile ce le aveam despre starea generală. I-am răspuns dând din umeri că ea cunoaște mai bine și mai de la sursă termenii situației. Aduc în discuție cazul lui Simion Bardă. Doamna Marga mă asigură că va căuta să inițieze revizuirea procesului. Îi sta la îndemână și avea puterea. Căci doamna Marga, șefă a consiliului de patronaj, avea, ca exponentă a unui superminister, uși deschise și oameni care o serveau în toate ministerele. Ea făcea și desfăcea miniștri. Ea conducea finanțe și comerț. Ea călăuzea viața artistică cu sfaturile ei, teatrul și opera. Doamna Marga era verișoară de-a doua cu Leonte și originară de pe aceleași meleaguri. Pe Leonte ea îl agrea aproape matern. Dar și de treburile mele ea se interesa îndeaproape. Pot intercala acum că doamna Marga Mureșanu intervenise la rugămintea mea și în favoarea lui Simion Bardă, caz excepțional de delicat, și anume chiar în cursul dezbaterilor procesului. Că osânda ce-o primi Simion Bardă nu era pedeapsa capitală cu care amenința Curtea Marțială se datora desigur în parte și cuvântului doamnei Marga.

În timpul cât discutam cu ilustra matroană de la patronaj această chestiune, un post de radio anunța atentatul de la München împotriva Führerului. Postul încerca să atenueze gravitatea momentului, dând ample informații asupra „miracolului“ datorită căruia Führerul a rămas neatins. Se făceau aluzii consolatoare cu privire la simțul ocult care ține subt pavăza sa pe „providențialul“ conducător. Faptul însă că un atentat a putut să aibă loc, fiind pus la cale chiar de oameni din anturajul imediat al Führerului,

constituia un grăitor simptom de început de descompunere a noii, „milenarei“ ordini germane și a celui de-al treilea imperiu.

Am mai rămas o zi la Alba-Iulia, în atmosfera de „atenție mărită“ care se transforma tot la un ceas–două în valvârtej, la cântecul lugubru al sirenelor de alarmă. Doamna Marga ținea stăruitor să-mi arate cum a organizat între zidurile cetății instituțiile universitare și căminele studențești refugiate de la Iași. Priceperea ei clarvăzătoare, puterea de muncă, dibăcia, inițiativele, mi-au smuls noi exclamații de admirație: „Unde puneți dumneavoastră mâna pune Dumnezeu mila“, așa i-am spus, rostindu-mi în numele obștei unei țări recunoștința și mulțumirea.

Am tatonat la întâmplare unde se află profesorul Rareș cu soția sa, exprimându-mi dorința de a-i vedea, dacă s-ar găsi în cetatea de pe Mureș. Doamna Marga, abordând un zâmbet, parcă s-ar fi gândit la doamna Ana, îmi dete un răspuns cules parcă de pe o hartă militară pe care pozițiile ar fi fost însemnate cu stegulețe: „Nu sânt în oraș. S-au ascuns prin Munții Apuseni, într-un sat nu departe de Zlatna, la Feneș“. Astfel, cu isprăvi pe jumătate, am fost nevoit să mă întorc la Căpâlna. Escapada nu mi-a domolit dorința de a revedea pe doamna Ana. Mă întrebai, de astă dată foarte intrigat, de ce au preferat Căpâlnei o localitate din Munții Apuseni, care nu avea nici măcar avantajul apropierii. Mă supăra că doamna Ana a acceptat schimbul fără a schița vreo împotrivire. Nu găseam nici o rațiune în socoteala lor.

Întorcându-mă la Căpâlna, încercam să uit dezamăgirea cenușie de a nu fi întâlnit la Alba-Iulia pe doamna Ana. În ajun de potop mă agățam de surâsul ei ca de viață. Vedeam cu ochii minții tot mai mult apropiindu-se un dezastru pe scară națională și la nivel istoric mondial. Vedeniile minții, fronturi, tancuri, explozii, erau însă atât de străine de priveliștea patriarhală și idilică ce o vedeam cu ochii trupești în preajmă, încât, spre norocul inimii, se evaporau problematizându-se. Dar obsesiile reveneau, ca să mă strângă și să mă sufoce. Fronturi, tancuri, explozii mă încercuiau tot mai aproape, mai aproape. Mă întrebam: mai este undeva vreo scăpare? Subt pământ–subt pământ–subt pământ, răspundeau surd bubuiturile ce se repercutau pe subt munți din Valea Prahovei. Toate acestea, în fiecare zi, pe

la aceeași oră! Subt pământ–subt pământ–subt pământ! Ce onomatopeică invitație de a-mi lua locul lângă cei ce nu mai sânt!

Trăiam totuși și nu mă puteam hotărî să nu mai fiu. Singura contrapondere a coșmarului de zi și noapte era zâmbetul, ce desființa toate poverile, al doamnei Ana. Dar zâmbetul se mutase în Munții Apuseni. Și nici o veste nu venea din zarea lor. Veverița, acest lucru de nimic, evenimentul părelnic, de-o clipă, ce aducea o înflăcărată destindere în încordarea ce mă ținea, nu se mai ivea nici ea pe pripor.

Arca lui Noe, însă, creștea. Lucram la ea de zor. Simțeam imponderabile corespondențe între situația reală și situația din piesă. *Arca* trebuia să fie gata în clipa când potopul se va dezlănțui.

Și după un efort susținut de câteva săptămâni, după o febrilă muncă de zi și noapte, aveam să termin Arca. O mare liniște mă cuprinse. Și după isprava zilei veni seara. Iar în seara aceea mă culcai mai devreme decât de obicei.

După ce adormisem, trecerea spre altă lume se făcu în mare liniște. Dormeam de vreo câteva ceasuri, lin, mângâiat ca de-o faptă salvatoare, când niște bubuituri de pumn în ușă mă treziră. Îmi era însă foarte anevoie să mă desprind din starea de adormire. Dormisem ca un buștean sau, mai potrivit spus, ca un copil. Dormisem cu entuziasm. Își are câteodată și somnul entuziasmul ispràvii sale. Dar acum mă trezeam silnic, scuturat de bubuituri în ușă. Am deslușit încă prin somn glasul părintelui Bunea, vesel, din cale-afară vesel: „Domnule profesor, s-a făcut pace! S-a anunțat acum la radio. S-a încheiat armistițiul!“

Nu m-am ridicat din pat. Eram prea buimăcit de vestea ce mi se da. Pe urmă, treaz de-a binelea, am continuat să rămân în așternut. Mă căzneam să refac după cele vreo câteva informații o situație. Vestea a deschis porțile și ușile, trecând prin toate casele. Până la miezul nopții ea ajunse chiar și prin așezările ciobănești de pe culmile de strajă din jurul nostru. Oamenii ieșeau pe uliți. Se chiotea. Se dansa hora prin toate curțile. Toată noaptea satul, ca un singur valvârtej, s-a îndârjit în bucuria sa. Eu singur cu familia am rămas în mare muțenie între cei 4 pereți.

A doua zi aflam amănunte, pe măsura bănuielilor, despre cele petrecute. Un nou timp începea. Începea cu capitulare fără condiții și cu o regrupare de forțe alături de noii „aliați“. Și noii aliați ne cereau sângele ca protectori ai sinuciderii noastre. Cel puțin așa vedeam eu la acea vreme situația. Cea mai arzătoare dorință a mea era să mă înșel în aprecierile de ansamblu ale

momentului. Aș fi dorit să am motive de regret că nu am luat și eu parte la iureșul de bucurie al obștei românești din noaptea de 23 august. Unul din oamenii noștri politici cei mai de seamă, singurul care s-a priceput în timpul dintre cele două războaie să se impună conștiinței publice prin nimic alt decât prin morga sa mesianică, omul care lua răspunderea pentru cele petrecute, declara într-un cotidian că este cea mai fericită a vieții sale această zi când poate în sfârșit să semneze „capitularea“. Am ascultat uluit declarația reprodusă la radio. Condițiile de armistițiu echivalau cu desființarea virtuală a unei ființe etnice.

Întorsătura m-a smuls firește din toate ale mele și-mi stingea, cine știe pentru câtă vreme, condițiile creatoare. Socoteam ca o izbândă faptul că am terminat *Arca*. Altfel ar fi rămas trunchiată. După întorsătură n-aș mai fi putut să pun nici măcar punctul de încheiere după o frază ajunsă la capăt. Fețele ce le întâlneam erau de-o seninătate inconștientă. Acesta era de altmintrelea epitetul ce se potrivea cel mai bine stării de spirit ce se lăsase peste țară.

Într-o dimineață de sfârșit de august, mă întâlnii pe ulița princială cu dictatorul economic al ținutului, cu bătrânul Loga, care tocmai se întorcea de la munte, de la stânile sale. Era zâmbitor, totuși neliniștit într-un fel. El, care în viață a calculat de multe ori cu neprevăzutul, era acum cel puțin nedumerit. Se încuraja singur cu părerea că totul va intra în normal, „… acum, după ce ajunseră iarăși oamenii noștri la cârmă“. Pe Loga, care era „liberal“, dar în același timp un ardelean neaoș, îl încânta îndeosebi că vedea în sfârșit pe Brătianu și pe Maniu în aceeași combinație guvernamentală. „La cârmă, ziceți?“, îl întreb cu sufletul îndoit. „Dar haide să-i zicem «cârmă»“. Cârma asta va „fi ținută de ei cam 6 luni, pe urmă vine altceva“.

Eram în zilele acelea pe cale de a-mi forma un tic. Simțeam nevoia din când în când să mă uit la soare c-un singur ochi, cum fac unele păsări. Mă păștea sentimentul că intrăm într-o mare eclipsă. Îmi consideram operele literare în perspectiva unui viitor foarte depărtat, sărind un secol, în răstimpul căruia vor fi puse în paranteză. Cât mă privește personal, luam mereu, cel puțin în gând, măsuri testamentare. Unele îngrijorări le mai comunicam și soției mele. Cele mai grele le păstram pentru mine.

Uneori îmi mai trecea prin cuget și altceva. Era dată încă posibilitatea unei plecări spre Apus, dar anii de război, refugiile, schimbările, mutările, uneori cu înfățișare de bejenie dintr-un loc în altul mi-au dat un acut simț al

vremelniciei și m-au obosit. Nu mai aveam hotărârea și tăria necesare unei emigrări, mai ales că însăși starea de „emigrant“ mă cutremurase până la sfâșiere de atâtea ori în timpul șederii mele în străinătate. Am cunoscut emigranți caucazieni la Varșovia, emigranți ruși la Paris, emigranți ucraini în Elveția și atâția alții aiurea, emigranți evrei în Lusitania, proaspeți emigranți cehi în Franța. Umbre de oameni erau emigranții, nu oameni. Organismul meu refuza ideea chiar și atunci când o puneam în cumpănă cu pieirea. După atâta pribegie câtă se adunase în amintirea mea, simțeam că este de preferat să te odihnești în pământul părinților. Și altceva nici nu mai doream. O disperare mută mă luă în stăpânire, apoi o melancolie echivalentă cu nepăsarea.

Până la trecerea frontului peste noi, găseam că e oportun să mai rămânem la Căpâlna. După toate socotelile, pe temei de experiență, ale celor ce făcuseră armată și care cunoșteau îndeaproape condițiile geografice, cătunul nostru urma să fie ocolit atât de armatele ce se retrag, cât și de cele ce înaintează. „O armată brează nu va încerca să treacă munții în regiunea aceasta“. Părerea tuturor experților era aceeași: vom fi ocoliți.

Câteva săptămâni a durat, spornică, ocuparea țării. Și în răstimp ne veneau vești din vale. Neliniștitoare. Derutante. Aflam prin radio: comisia pentru semnarea Armistițiului, care de mult trebuia să fi ajuns la Moscova, era reținută prin alte localități. Și tot prin radio luam cunoștință de comunicatele de război ale armatelor ce ocupau țara. Aveau toate același stereotip refren: după crâncene lupte a fost ocupat orașul cutare. Un asemenea comunicat laconic, nu pentru a fi pe măsura faptelor, ci din motive calculat-diplomatice, s-a dat și după ocuparea Sibiului, cu toate că oamenii care au fost de față spuneau că nu s-a tras un glonte. Marea Minciună începea să-și desfășoare ilara frazeologie cu ajutorul căreia se pregătea, subt firma „eliberării“, reducerea unui popor la cea mai cruntă și mai tragică robie. După tergiversări cel puțin curioase ce aveau loc în legătură cu primirea declarației române trimise la Moscova să iscălească Armistițiul, se învedera că nu ni se îngăduia să semnăm decât după ce țara va fi ocupată în întregime, „după crâncene bătălii“. Aceasta ca să nu se poată spune că armatele noastre ar fi contribuit în vreun fel la „eliberare“.

Contribuția de sânge ni se cerea cu prisosință, dar nu trebuia să se vorbească despre ea.

Trupele germane în retragere n-au mai putut să organizeze o rezistență mai serioasă decât în nordul Transilvaniei, ocupat de unguri. Ieșirea României din frontul german a fost pentru unguri un prilej cam disperat, dar binevenit pentru moment, de a încerca să ocupe și Transilvania de Sud. Și într-adevăr, dinspre Cluj trupe maghiare răzlețe au pătruns după un plan improvizat și fără nici o acoperire ce ar fi căzut mai serios pe cântar, prin mai multe puncte de teritoriu, răvășit de evenimentele politice și militare în curs, al Transilvaniei de Sud. Se zvonea că pe la Uioara și apoi aproape de Aiud s-ar fi încins sporadice încăierări între trupele românești și trupele maghiare. Căruțe moțești de bejenari soseau la Căpâlna și o luau de-aci și mai departe, pe valea Sebeșului, în sus. Veneau de pe la Alba-Iulia, din satele pe unde trece „mocănița“, trenul liliputan ce duce la Zlatna. Exodul se explica mai apăsat prin dezorientare.

După veștile ce ne soseau, armatele rusești care au cucerit Sibiul se ramificau în diverse direcții, printre altele și spre Alba-Iulia, pe șoseaua națională. Previziunea noastră că vom fi ocoliți începea parcă să prindă ființă și respiram cu această speranță ușurați. Era vorba acum tocmai de momentul critic al trecerii frontului peste noi. Cum se va face această trecere? Și de unde putem să luăm vreun sfat cum trebuie să ne comportăm în atari împrejurări?

În dimineața zilei de 10 septemvrie sosi cam în goană un cioban, de la munte în cătun. De la el sări vestea că două divizii rusești se apropie, după ce au trecut pe clinul cestălalt al munților, de Căpâlna. Avanposturile ar putea să intre în cătun de la o clipă la alta. Orientându-ne încă tot după părerea experților întru cele militare, cântăream cu neîncredere cele auzite. Ne sfătuirăm totuși în ogradă cu privire la cele ce ar fi de făcut. Pentru o asemenea eventualitate am făurit încă de mai înainte, cu părintele Bunea, planul de a trimite fetele pe vârful Blidarului, un munte ce se ridica până la o mie de metri chiar la marginea cătunului. Ținteam cu gândul la o casă ciobănească izolată acolo sus, într-o pădurice de fagi. Adăpostul pe înălțime ne era la îndemână, dar și ferit de ochii pieziși ai stepei ce s-ar aventura peste munți. În câteva clipe, fiică-mea și studenta, fiica părintelui Bunea, au și luat-o la picior. Ajungând pe râu în sus, la curmătura de unde urmau să urce poteca șerpuitoare până în vârful Blidarului, ele văd la o zvârlitură de săgeată întâia căruță cu ostași ruși. Fetele, astfel surprinse, s-au ascuns, fără

a-și pierde prea mult cumpătul, după niște tufe de ciulini. Ostașii ruși, de-o înfățișare blajină aceștia, le-au remarcat și le-au făcut semne cu mâna, râzând cam la fel cum s-ar râde în graiul nostru. Căruța rusească nu se opri, ci o ținu în jos, pentru ca după întâia cotitură să intre în cătun. Până să sosească căruțele următoare, fetele s-au desprins din raza vederii celor de jos, avântându-se în salturi de căprioare până la casa din vârf. Căruțe cu soldați ruși începură să se scurgă, venind din munți, prin cătun, încă destul de resfirate. Din vale, dinspre Sebeș-Alba și Alba-Iulia, soseau în sens opus căruțe românești ce se retrăgeau din fața trupelor maghiare, despre care se spunea că ar fi ajuns până nu departe de Aiud. Se prevedea o învălmășeală în cătun, ai cărui localnici se arătau cuprinși îndeosebi de grija de a-și mântui purceii undeva prin desișurile cu ghindă. Ne-am sfătuit cu părintele Bunea și cu alte familii de intelectuali și hotărârăm să nu stăm în drumul puhoiului așteptat. Încotro era să pornim? Spre casele ciobănești, pe podișul Blidarului. Grosul diviziilor rusești ce coborau din munți prin valea Sebeșului urma, după toate socotelile, să treacă prin cătun în cursul nopții. Nu era în nici un fel oportun să rămânem locului. Printre bejenarii ce soseau de la Alba-Iulia se găseau și profesorul Rareș cu soția sa. Se întoarseră deci oamenii noștri la Căpâlna. N-au mai tras la casa lui Loga, căci aceasta era acum reținută pentru un general rus, comandantul diviziilor ce coborau luându-ne în răspăr toate prevederile. Cei hotărâți să ne retragem pe vârful Blidarului ne pregăteam tocmai de mânecare. Am trimis un cuvânt apăsat profesorului Rareș și doamnei Ana să apuce neapărat și cât mai grabnic, și ei, spre aceleași locuri din înalt. Le dam a înțelege că rămânerea în cătun nu e recomandabilă.

Pe înserate ajunserăm la țintă. Ne-am adunat vreo 20 de persoane, printre ele și doamna Ana, la vatra din vârful Blidarului. Piesa de rezistență a așezării ciobănești era aci o veche casă de bârne cu o curte interioară, închisă de toate părțile. Chipul era al unei cetăți primitive de lemn. Gospodarul deretica ceva pe lângă vatra clădită în mijlocul micii curți, subt cer senin. Curtea aceasta avea un aer patriarhal și, deși subt cer deschis, se integra ansamblului ca o încăpere. Ne așezarăm cu toții în jurul focului ce pâlpâia pe vatră. În una din încăperile casei, gospodarul, prevenit, așternuse paie pe jos ca într-un staul. Aci urma să ne odihnim, îmbrăcați cum eram, strânși unul într-altul, ca scrumbiile; cei ce n-aveau să încapă puteau să stea de pază în curtea interioară lângă focul vetrei.

Se întuneca. Și era rece. Se povestea despre cele multe întâmplate în cursul zilei și fiecare-și desfășura cronica peripețiilor sale.

Mă apropii de doamna Ana și-i spun în șoaptă: „Nu am prevăzut întâlnirea în acest loc, dar este palpitant, oricum. Mai palpitant decât s-ar fi putut visa: ne-am întors în Evul de Mijloc, ca pe vremea năvălirii tătarilor. Probabil că în altă viață, anterioară, ne-am întâlnit în împrejurări la fel. Gospodarul trebuie să fie același. Nu-ți amintești? Și flăcările. Aceleași ca și atunci". „Întâmplările ne țin cu sufletul la gură, dar dumneavostră dați poezie și acestui ceas", îmi răspunse doamna Ana. „Poezia e tot ce alină", zic eu, „poezie dă acestor întâmplări prezența Ta. Absența însă, aceea da, aceea poate să țină pe cineva cu sufletul la gură". Aceasta mi-a fost replica. Pâlpâirea flăcărilor ne acoperea șoaptele.

În vale, chiar subt poalele Blidarului, se întețeau urletele, chiotele, pocnetele cu șuier prelungit, de pușcă, și cele scurte, cu repetiție, ale armelor automate, și sunetele de pitpalac metalic ale mitralierelor. Toate păreau încețoșate de-un fel de cântec ce ieșea din mii de piepturi. Se auzea un gâlgâit ca de ape de potop, copleșit de țipete, de urlete, de tropotul cailor. Un iureș primitiv, sălbatic umplea, nemailăsând loc ecourilor, toată valea. Parcă s-ar fi înghesuit subt noi toată Asia. Barbaria mileniului se înălța de jos până la nivelul podișurilor, ca într-o uriașă ecluză, spre a împinge numai cu larmă munții ce trebuiau răsturnați peste șesuri. Ceasuri și ceasuri, noaptea până la cântători, și alte ceasuri a durat scurgerea monstruoasă și înspăimântătoare a noianului. Urmăream de sus prin beznele din vale vânzolirea oștilor. De 700 de ani n-au mai pătruns până aci în pragul eternelor plaiuri atari ecouri. După cele ce prindeam în pâlnia auzului, după vălurășeala de țipete, scâncete, urlete, pocnete, șuiere, răcnete, s-ar fi crezut că în tenebre au loc măceluri, violuri, incendii. Femei răstignite pe pământ vedeam în închipuire, în jurul cărora zeci de ostași roșii ar face coadă ca să se dedea poftelor arzătoare adunate în vale de pe întinsurile unui întreg continent.

„Începe vreme grea pentru domni" — cu aceste cuvinte întrerupe într-un târziu gospodarul tăcerea, pe care nimenea nu se îndura s-o curme, a celor așezați împrejurul vetrei. „Eu am fost prizonier în Rusia, în celălalt război, și încă mulți ani după. Numai eu știu ce-am văzut. Că am rămas pe-acolo vreo 10 ani împliniți. Și mă mutam din loc în loc ca ciobanul cu turmele, da' eu mă mutam fără turme, că eram prizonier. Și văzui, n-aș mai fi văzut, ce făcură cu domnii. Apoi să știți că domnii n-au mai găsit așezare și pace.

Ei se alungau singuri mânați de groază din loc în loc. Și nu m-ați crede de v-aș povesti prăpădul. Nu le-au mai dat domnilor răgaz nici un ceas de vreme, nicăiri“.

Cu fiorul în noi ne ridicarăm într-un târziu de lângă foc. Stelele sclipeau deasupra noastră. Galaxia atârna grea de pulbere luminoasă gata-gata să ne atingă umerii și creștetul. Calea Laptelui, Drumul Robilor. Numele acesta din urmă mi se părea mai sugestiv, căci ținea ison spaimei din noi.

Intrarăm în „staulul“ menit odihnei. Ne-am întins îmbrăcați unul lângă altul. Și de-abia ne întinserăm, că subt veșminte începu asaltul micilor cavaleri în armuri negre, medievale. Cred că niciodată atâția pureci nu s-au pomenit la un mai bogat ospăț de sânge pe loc atât de puțin. Mă durea trupul de oboseală, pleoapele îmi ardeau, după ce mă ținusem în bătaia fumului toată seara. În bezna de nepătruns a încăperii, simțeam plutind surâsul doamnei Ana care îndura cu vitejie, pe coapsele grației ei și desigur și prin valea sânilor, sulițele micilor cavaleri. Ar fi fost poate o mângâiere gândul că purecii circulă între noi fără opreliște, dar între mine și ea se zvârcoleau de nesomn alte vreo 10 persoane.

Ilaritate a produs printre noi încă de cu seară un medic din Sebeș-Alba, care sosise cu soția sa la Căpâlna. Soția doctorului, care în ultimul timp apărea în cătun și dispărea cu intermitență, era un personaj foarte cunoscut pentru aventurile ei și pentru anecdotica erotică întreținută în jurul ei de gurile rele. Medicul umbla pretutindeni cu un geamantan în mână. Acum își folosea geamantanul drept căpătâi. Din grija ce medicul o purta geamantanului se trăgea încheierea că acesta era doldora de bancnote. Se vorbea că totalul purtat de medic încolo și încoace, și chiar prin locuri mai ascunse unde se ducea pentru toaleta intimă, se ridica la câteva milioane. Medicul se mai tânguia mereu după automobilul cu care venise și pe care și-l ascunsese într-o căpiță de fân pe câmp. Un soldat rus din avanposturi i-l descoperise și și-l însușise fără multă vorbă. Grija tipicului burghez, fixată cu totul asupra unor amănunte de confort material și asupra banului, era ilariantă într-un fel în condițiile de pe podișul Blidarului. Un tânăr cu haz, care-l vedea sâcâit la fiecare pas de grija geamantanului, îi spuse glumind: „Domnule doctor, ar fi mai comod să-l purtați în coarne!“

Toată noaptea avea să țină zvârcolirea în pepiniera de pureci. Numai doctorul sforăia orgiastic, în voluptatea organică a oboselii și a somnului. Sforăitul începea de îndată ce doctorul își punea capul pe geamantan.

Când se crăpă de ziuă, mă ridicai și ieșii din casă, să văd ce mai e pe-afară. Din fața casei putui, după scurt timp, să pătrund cu vederea printr-o ceață ușoară până jos în vale. Da, o mie de metri mai jos, chiar subt noi, într-o livadă lângă râu, se zăreau o seamă de corturi ostășești și focuri ce fumegau. Nu se ghicea nici o mișcare printre corturi. Rușii își dormeau somnul odihnitor înainte de a porni iarăși spre „Berlin“, de care întrebau după fiece cotitură de drum spre valea Sebeșului din Transilvania. Și iarăși mă încercă simțirea că am mai văzut cândva o asemenea priveliște: parcă mi-aduc aminte, aceasta a fost pe vremea tătarilor. Și am stat mult timp nemișcat, privind adânc în vale la corturile și la fumurile din livadă. La gândul că un călăreț rus ar putea să suie în câteva minute până la adăpostul nostru, să-mi reteze curiozitatea, mă retrăsei în pădure. Nu departe era o altă căsuță pastorală. Mă apropiu. O femeie mă ia în primire.

„Nu aveți vreun pat de odihnă?“, o întreb. „N-am dormit toată noaptea și pic de oboseală“.

„Ba avem, domnule, avem!“ Femeia mă pofti înăuntru. Avea o odăiță alături de bucătărie. Încăperea era scundă, dar tocmai de aceea foarte îmbietoare, pereții de lemn, totul foarte curat, lavița albă spălată cu zăr. Patul, proaspăt umplut cu foi de porumb, își aștepta oaspele.

„Odihniți-vă aci“, îmi zise femeia.

M-am întins pe „străjacul“ umplut cu foi de porumb care se așeza subt greutatea mea, luându-mi formele ca un negativ plastic. În foșnetul moale adormii degrabă. Când mă trezii, era după toate semnele târziu, dar încă înainte de amiază. Mă îmbrăcai repede. Și deschisei ușa spre bucătăria femeii ce mă găzduise. În prag m-am oprit: un băiat, care să tot fi avut 6–7 ani, se juca pe lângă femeie.

„Ei, dar strașnic am dormit, leliță. Și trebuie să fie târziu“. Ochii mi s-au oprit asupra băiatului, frumușel și cu ochi inteligenți. Mă resimțeam de bucuria organică a odihnei. Și ca să încep vorba cu băiatul, îl întreb:

„Cum te cheamă, băiete?“

„Ilie“, face el, dând ușor din umerii ce se văd rotunjori subt cămașa larg deschisă. Cer ca o lămurire în completare: „Și cum încă? Numai Ilie te cheamă?“

Cu oareșicare sfială, băiatul răspunde:

„Numai Ilie“.

Ilie nu știa că are și un nume de familie. Mă simții din nou transpus în vremuri de matriarhat sau și mai vechi. Am întins câțiva lei băiatului pe

care-l chema numai Ilie și cu oareșicare destindere a cugetului ieșii, mulțumind femeii care nu se-ndupleca nicidecum să primească din parte-mi obolul pentru odihna ce-mi prilejui.

Pe-o cărăruie pe întinsul din vârful Blidarului, între cele două case ciobănești, întâlnii pe doamna Ana care culegea brânduși, răsărite prin iarbă cu miile.

„Treceți, vă rog, până la casa ceea, se poate dormi acolo în foi proaspete de porumb într-o odăiță curată, toată în lemn. Pe la nămiezi sau după, îmi veți spune ce ați visat“.

„Da, am să mă duc“, îmi răspunse ea, „dar priviți ce foc lăuntric arde în aceste brânduși“.

„E de mirat cum aceste ființe își suportă focul ce le mistuie cu atâta putere inima“, întăresc eu cu cuvinte de-ale mele spusele ei. „Somn ușor, mergeți degrabă. Nu pierdeți timpul!“

Ea plecă. Dar simțind probabil că urmăream cu privirea cea mai discretă grație ce avui norocul să surprind pe cărările vieții mele, și-a întors și ea privirea pentru o clipă ca să-mi facă semn cu mâna. Era ca un salut din azur.

Privind în vale în plină lumină de zi, luai seama că toate corturile ostășești dispăruseră. Ceața s-a risipit. Ceasurile erau senine, de-un senin tomnatic. Pădurea începea să-și schimbe culoarea. Apărea pe ici, pe colo roșul sângeriu al cornilor. Plaiul se întindea deasupra. Nu departe se răsfățau în soarele arzător ce topea aerul răcoros un pâlc de goruni cu coroane magnifice, de ilustrat manuale de botanică.

Într-o vâlcea mai ascunsă din apropiere se făcură pe la nămiezi aprige focuri, potrivite între pietre. Se pregătea jar pentru de-ale mâncării. Aveam cu noi chiar carne de-un grătar. Ne copleșise în sfârșit și foamea. Organismul își cerea drepturile firești față de anihilările la care îl supun agitația și mâhnirea. Pârgarul, un om isteț de-al părintelui Bunea, sosi în cele din urmă cu vești din sat despre cele întâmplate în cursul nopții. A fost un noroc pentru toată această vale că generalul-comandant s-a oprit să se odihnească în casa bătrânului Loga, căci astfel s-a rânduit ca trupele să se scurgă spre șes. Nu s-a dat voie nimănui să adaste în sat, să nu fie tulburat în odihna sa comandantul. Și așa frontul trecu peste noi. Sătenii erau uluiți de isprava acestei treceri peste munți a două divizii, prin locuri neumblate, pe unde doar ursul se furișează spre văgăunile sale. Acum grosul e departe, spre Sebeș-Alba și dincolo de Mureș. Prin cătun, când și când, mai trece doar câte-un soldat rămas în urmă, câte-un rătăcit sau diavol care a dat de

băutură. „Beau rușii ăștia de sting, ca neoamenii“, povestește pârgarul, „la Șușag, unul a băut și flit dintr-un aparat de ucis muștele. În sat pagube nu s-au ivit. Nici printre fete. Norocul nostru cu generalul; câțiva porci, totuși, au fost luați, i-au înjunghiat, i-au pârjolit în marginea zăvoiului, înfruptându-se care cum trecea. Se miră soldații ruși că pe-aci fiece casă e un colhoz“.

La înfruptarea din grătar a sosit și doamna Ana, din foile de porumb, mai odihnită. Nu mă apropiam prea ostentativ, deoarece soțul ei se ținea tot pe lângă ea. Domnul Rareș părea un om neajutorat care căuta mereu un scut pe lângă minunatul element feminin ce i-a fost hărăzit de soartă.

Discuțiile, între cei ce luarăm calea codrului, se schimbau de la o clipă la alta, căci mica societate, de amestecată ce era, nu prea putea să fie adusă la numitor comun. Nu ne lega nimic, în afară de interesul zilei de a ne ști la adăpost și în afară, poate, de interesul umoristic acordat unui geamantan. Mă refer la geamantanul pe care doctorul îl muta, ținându-l necurmat subt observație, cum un bețivan și-ar muta damigeana. Geamantanul deveni, chiar și pentru copiii care ne însoțeau, ținta de atac a unor aluzii crunte și nevinovate.

Am mai stăruit pe podișul Blidarului, mutându-ne după cum bătea soarele, până la asfințit. Pe seară coborârăm în cătun prin altă parte decât la urcare. Așteptam să se întunece de-a binelea, pentru ca să nu ne remarce gura satului când aveam să intrăm în sălașe prin dosul grădinilor. Sosirăm atât de rupți de oboseală, că n-am mai fi dorit să ne ridicăm de pe scaune, pe care le simțeam ca niște proteze binefăcătoare. Și așa, ogoiați de tăcerea ce se lăsase printre noi, ne pregăteam de odihnă.

Dar de-abia terminarăm cu cina, când părintele Bunea se năpusti în încăperea ce ne servea drept sufragerie: „Trebuie să fugim iarăși, se spune că mai vine o divizie coborând din munți“.

Soția mea și fiica izbucniră într-un plâns nervos. Era o descărcare ce nu mai putea fi evitată. Eu, foarte palid, mă luptam cu mine însumi să-mi păstrez calmul.

„Bine, dar acum, noaptea… poate că ar fi suficient să ieșim în pădăricea din dosul grădinilor“, îmi dădui eu cu părerea. „Până în dosul grădinilor“ însemna să iei pieptiș un deal. Părintele era de aceeași părere. Luarăm în grabă pături și perne și pornirăm, de astă dată mai puțini, pe întuneric prin grădină în sus, ca pe-o scară piezișă. În beznă urcușul era nespus de anevoios. Ne poticneam și cădeam la fiece pas. Trebuia să mai domolim cu cuvinte aspre plânsul femeilor. Așadar, tocmai când, în sfârșit, puteam să

sperăm că a trecut orice primejdie, aflarăm că alta, și mai mare, ne pândește. Mai mare, deoarece generalul-comandant, părăsind satul în cursul zilei, s-ar putea ca divizia ce vine să se oprească de-a binelea, dedându-se la jaf, beție și orgii. După cazne ce ne stâlceau gleznele, ajungem în păduricea de deasupra grădinilor. Nu îndrăzneam să aprindem nici măcar un chibrit, necum vreun muc de lumânare, ca să nu atragem luarea-aminte a gloatelor despre a căror apropiată sosire ni se vorbise.

Mă îngrijora soarta ieșenilor care s-au întors de astă dată, iarăși, în casa bătrânului Loga. Dar mă liniștii, spunându-mi că ei s-au retras, asemenea nouă, pe o costișă lângă râu. După câtva timp, mi se păru cam ciudat că nu se auzeau nici chiote, nici pitpalacul de metal, nici pocnete de pușcă, nici cântece de zmei asiatici. De unde încheierea mea că divizia era încă foarte departe. Aveam deci timp să ne căutăm un așternut pe subt copaci, mai pe potriva făpturilor noastre. Ochiul se mai obișnui cu întunericul, încât, cu puțină încordare, deslușeam siluete de oameni și copaci. Ne-am întins păturile pe frunze uscate. Eu cu soția mea și cu fiica stam de astă dată alături. Cu fiică-mea puteam să povestesc încetișor, în șoaptă, căci își ținea urechea lângă gura mea. Se zbătea în ea un tremur nervos, ca furtuna într-un pahar. Lângă mine se mai liniști. Printre frunzele copacilor se zăreau stelele. Nu vorbea nimeni prin apropiere. Departe, spre miazănoapte, se auzeau, stinse, bubuituri de tun. Întâia oară auzeam în cursul acestui război tunuri lând parte la o bătălie. Luptele aveau probabil loc dincolo de Aiud, în linie aeriană, cam la 60 de kilometri de noi. Bubuiturile le auzeam rar și parcă mai mult prin pământ decât prin aer. Îi șoptii fiicei mele la ureche: „Auzi? Sânt bubuituri de tun. Îți vei aduce aminte mai târziu că ai auzit și tu bătaia tunului în marele război. Și-ți vei aminti totdeauna de aceste două zile, când frontul a trecut atât de mulcom peste noi“.

„Cum? Mulcom zici?“, mă întrebă Ioana.

„Nu se putea mai mulcom, draga mea!“, îi răspund ca s-o învăț cu relativitatea aprecierilor.

Reușii să sting panica în sufletul copilei, și ea își redobândi calmul deplin în brațele mele. O mai acoperii cu o pătură, căci noaptea putea să aducă brumă albă peste noi. Tăcurăm apoi și încercarăm să adormim. Sufletele ne erau răvășite și aproape bolnave de cele întâmplate în aceste zile, iar somnul ne ocolea. Într-un târziu, fiică-mea îmi șopti:

„Tăticule, vezi tu steaua aceea printre frunze?“

„O văd, cum n-aș vedea-o?“, întăresc eu.

„Îmi tot vine să spun poezia aceea, cu steaua și cu paserea, poezia ta, care se potrivește cu steaua noastră de-acum“.

„Spune-mi-o și mie“, îi zic, „o mai știi pe dinafară?“

„N-am uitat-o. Să ți-o spun?“

„Să mi-o spui“.

Și fiică-mea recită încet, simplu:

Stă în codru fără slavă
mare pasăre bolnavă.
Naltă stă subt cerul mic
Și n-o vindecă nimic.
Numai rouă, dac-ar bea,
cu cenușă, scrum de stea,
Se tot uită-n sus bolnavă,
La cea stea peste dumbravă.[4]

„Până dimineață“, îi zic, „o să ne cadă pe gură, și rouă și cenușă. Și-acum să rugăm somnul să ne acopere“.

Totuși nu puturăm adormi. În vale se lăsase liniștea. Câte-un lătrat de câne se-auzea câteodată — și-atât. După ore de nesomn prinse în noi rădăcini bănuiala că „iminenta“ sosire a unei noi divizii trebuie să fi fost un zvon fals. Părintele Bunea, sărind din culcușul de subt copaci, descinse prin grădină spre a iscodi și a aduce vești. Nu se auzea decât vuietul egal al apelor și iarăși, mai stăruitor, lătratul vreunui câne ațâțat de trecători. După mirosul nopții, părintele Bunea veni cu vestea că zvonul despre sosirea apropiată a unei alte divizii rusești se dovedește, după toate semnele, de domeniul imaginației surescitate a sătenilor sau, și mai probabil, drept născocire a cuiva care ținea cu orice preț să producă panică printre „domni“, căci „domnii“ nu mai trebuiau să aibă de-aci încolo nici o clipă de liniște și nici un locșor unde să-și culce capul. „Iată“, mi-am zis, „subt ce forme izbucnesc resentimentele omului!“ Și cu acest gând amar am coborât din înaltul grădinilor în lăcașurile noastre pieziș, ca într-o prăpastie.

Mă sculai destul de dimineață și trecui pe la casa bătrânului Loga. Ca să aflu, cu uluire, că profesorul ieșan cu doamna Ana au plecat mai acum un sfert de ceas spre Sebeș-Alba și spre Câmpul Frumoasei de unde, nu se știe din ce pricini, țineau să ajungă cât mai repede și de îndată ce împrejurările le-ar îngădui la Alba-Iulia. Această de-a doua plecare la repezeală a

ieșenilor îmi da totuși de gândit. Oare naturalistul nu voia să-și știe soția — prin apropierea mea?

Bătrânul Loga îmi servi amănunte pitorești despre felul cum a găzduit pe generalul rus a cărui ședere de-o noapte a salvat de jaf și de prăpăd cămările, pivnițele și muierile cătunului. Generalul nu se învoise să se culce în așternutul moale și curat al patului ce i se pregătise într-o odaie către uliță. Comandantul dormi îmbrăcat, și anume pe-o laviță de lemn, în timp ce soldați cu puști automate stăteau de pază la toate ușile pe care s-ar fi putut ajunge până la el. Dimineața, gospodina casei pregăti un ceai pentru generalul-comandant; pe-o tavă alături îi puse brânză, măsline, roșii. Generalul își simplifică micul dejun, turnând în ceai brânza, măslinele și roșiile tăiate felii. Mixtura aceasta, care după rețetele medievale ar fi dat naștere la niște șoareci, fu consumată la repezeală. Generalul plecă apoi cu toată suita sa.

În cursul zilelor următoare, aveau să sosească până în cătunul nostru cu duiumul noi și noi informații și anecdote despre modul mult mai agitat și mai spectaculos al înaintării frontului de la Aiud spre miazănoapte. Îndeosebi în ținutul vinurilor înaintarea lua aspecte, unele grotești, altele de sfârșit de veac. „Pe-acolo rusul umblă ca pișatul boului“, șopteau țăranii, utilizând la adăpostul palmei ridicate în fața gurii o comparație culeasă din experiența rustică pentru a caracteriza mersul în zig-zag al turmentaților duhnind a umezeală. „E și foarte greu să-i mai urnești pe ruși la atac când au dat de pivnițele grofilor“, mai adăugau ei, „că-i mai dulce să te prăpădești înecat în vinul scăpat din buți împușcate prin pivniți decât să cazi în ploaia de gloanțe a mitralierelor dușmane“.

În preajma echinocțiului de toamnă avea să dea buzna în ograda noastră de la Căpâlna — cine? Leonte! Venea din Câmpul Frumoasei, înfruntând primejdiile cotiturii istorice la care ne găseam. „Importante trebuie să fie motivele ce l-au determinat să riște un asemenea drum în condițiile actuale“, mi-am zis, auzindu-i glasul în curte. L-am întâmpinat pe prispă, nu fără un surâs făcut să-mi acopere încordarea. Și am intrat amândoi în sufragerie, de unde n-am mai ieșit până pe seară. Venise cu gând. Trebuia să examinăm mai îndeaproape situația. Mi se strângea inima și mi se încrețea fruntea de ceea ce bănuiam că o să-mi comunice. Prin Câmpul Frumoasei

frontul trecuse în valuri ce soseau și din munți, și din Valea Secașului. Pe acolo se mai târau și urcau oști, dar și gloate izolate, venind pe șoseaua națională, de la Sibiu spre Alba-Iulia. „Nu lasă rușii nici un petic de pământ nescotocit“, îmi spuse el, arătându-mi pe larg cum s-a comportat în momentele critice. Nu s-a mișcat din casă când tăvălugul se rostogoli prin Câmpul Frumoasei. Dar avu un straniu, neașteptat noroc cu Alexe Păcurariu, care sosise cu familia din capitală în sat nu mult înainte. Soția lui Alexe se potrivea să fie chiar rusoaică, și încă una de la Moscova. Vorbind fără stângăcii în graiul „frontului“, ea reuși să scape casa de cotrobăieli inoportune. Cuvântul rusesc avea o influență magică asupra ostașilor, iar când era rostit cu accente și modulații moscovite, cuvântul avea chiar efecte de ucaz.

Despre acest Alexe Păcurariu știam multe, încă de pe vremuri, din poveștile rudelor sale. Era un om mai în vârstă, noi îl socoteam din altă generație. Eram încă un puști, când Alexe plecă, adolescent, din Câmpul Frumoasei, luat de alean, să cutreiere lumea. Alexe era fiul unui țăran-negustor de-acolo din sat. Aveau dugheană și se mai ocupau și cu negoțul de vinuri. Ba țăranul era și cârciumar; odaia cea mai retrasă a casei lor era un fel de „casină“ a „intelighenției“ din Câmpul Frumoasei… Așa era cel puțin în vremea de demult, când tatăl lui Leonte, preotul Vasile Pătrașcu, îndruma viața satului după norme mai înalte care nu excludeau totuși nici cupa bahică. Alexe termină cele 4 clase ale gimnaziului săsesc din Sebeș-Alba; și atunci el, fire îndrăzneață și aventuroasă, hotărî de capul său s-o ia pe jos în Wunderschaft până în Germania și mai departe. Prin Țara nemțească el își însuși, cu zelul unui adolescent călit de multe pățanii, meseria de tipograf și de fotograf. După câțiva ani de trudă întru aceste meserii, Alexe, cu diplomă nemțească în pungă de piele și cu Capitalul lui Marx în cap, o apucă într-o bună zi spre Rusia țaristă și nu se mai opri decât hăt la Moscova. Cu meseriile învățate în Germania se putea face pe la 1900 treabă cu folos la Moscova. Soseau din când în când scrisori în Câmpul Frumoasei din împărăția țarului. Alexe, isteț din cale-afară, se descurcă printre nevoi, iar cu timpul își întemeiază atelier și o mică tiparniță. Se căsători cu o moscovită. Își făcu legături cu mișcarea muncitorească din vechea capitală a Rusiei. Cât a durat Întâiul Război Mondial, ani de zile nu s-a mai auzit pe la noi nimic despre Alexe. După război și după ce Transilvania se uni cu patria-mumă, aflai de la niște oameni politici români, care în timpul războiului au rătăcit prin Rusia, că Alexe Păcurariu era încă tot la Moscova.

Odată cu revoluția din octomvrie, el ajunsese chiar un fel de primar al unui sector al Moscovei. În această calitate se ducea adesea în audiență de lucru la Lenin. Cei câțiva oameni politici români, nevoiți să se refugieze din Moldova în Rusia, au ajuns în timpul revoluției la grea încurcătură. Alexe Păcurariu le-a dat însă de urmă. Și ca un bun român ce era, el a făcut rost oamenilor politici de pașapoarte. Numai așa oamenii aceștia au putut să părăsească Rusia și să treacă în Suedia, iar de-acolo la Paris. În timpul cumplitei foamete din 1921, Alexe Păcurariu își aduse aminte de satul său natal, de rudele sale și de valea prin care curge lapte și miere. El făcu ce făcu și izbuti să-și aducă familia de la Moscova în Câmpul Frumoasei. Atunci mi s-a dat să-l reîntâlnesc. La Cluj, Alexe era om pe la 40 de ani. Mi-a vorbit despre lumea nouă din Rusia. Grăia în fraze corect ticluite și cu sincer entuziasm despre cuceririle revoluției socialiste. Mi-a spus că se-ntoarce iar la Moscova, dar că-și lasă familia în Câmpul Frumoasei, aceasta din pricina foametei ce bântuie în Rusia. Și a plecat. Și iarăși n-am mai auzit mult timp nimic despre el. După vreo 5-6 ani, tocmai înainte de a pleca în străinătate (îmi începeam cariera diplomatică), se făcu să-l întâlnesc pe Alexe în chip neprevăzut la București. „Ce e? Ce s-a întâmplat?“, îl întreb. „Te știam la Moscova“. Ne duserăm într-o cafenea unde îmi povesti pe larg odiseea lui. Peripețiile nefaste începuseră tot în 1921 și ele veniră așa. În drum spre Moscova, trecând prin București, el se gândi să facă o vizită oamenilor politici români pe care îi salvase la Moscova în timpul revoluției. Binefăcătorul de odinioară simți nevoia să revadă pe oamenii cărora le făcuse un bine, căci nu numai ucigașul se simte îndemnat să se abată pe la locul crimei. La înapoierea sa la Moscova, oficialitatea era informată asupra acestor vizite. Alexe devenise suspect, și aceasta a fost suficient ca el să fie arestat și-apoi ținut la umed și la răcoare fără judecată vreo trei–patru ani. A fost trecut omul prin multe închisori. Dintr-o închisoare Alexe reuși în cele din urmă să evadeze; ieșea pe poarta penitenciarului în calitate de „cadavru“. Declarat „decedat“ din partea paznicilor, înduplecați cu vorbe și promisiuni, fu scos pentru „înmormântare“. „Mortul“ cutreieră apoi timp de luni regiuni și raioane. Bun cunoscător al obiceiurilor pământului ca și al tehnicii securității, el fuge din Rusia. Sosește în țara părinților săi. Aci omul se înfiripă repede. El se gospodărește cu luciditatea și cu hărnicia omului din Câmpul Frumoasei, dar și cu pasiunea moscovită de care s-a contaminat vreme de un sfert de veac. Unul dintre acei oameni politici, pe care el îi salvase la Moscova în

timpul revoluției și care, întors în țară, lua în primăvara anului 1926 Internele, îi întinde o caldă mână de ajutor. Alexe își descoperă apetiturile de bun burghez și profită fără multă alegere de avantajele „capitalismului“ repudiat încă din adolescență. Își înjghebează o întreprindere și-și pune temeiuri din cele mai serioase, obținând privilegiul de a tipări afișele electorale ale noului guvern. În câțiva ani devine mare industriaș, fără nici o concurență serioasă în sectorul meseriilor ce și le însușise cândva în Germania și pe care le practicase cu succes la Moscova. Mai avea doar printre picături unele mizerii, din când în când, cu Siguranța românească. Un „binevoitor“, ros de pizmă în fața unei atari căpătuieli, avea să atragă luarea-aminte a Siguranței asupra acestui „agent moscovit“. Dar Alexe iese și din noua încurcătură. În memorii scrise, documentat și cu vervă, el arată că s-a purtat ca un „brav român“ totdeauna și pretutindeni, chiar și în țara stepelor și a negurilor de miazănoapte. În aceleași memorii el mai arăta, ce nu știam nici eu până în acest moment, că în condițiile unei lumi care se închega din haos el și-a servit țara lui, cea adevărată, de la gurile Dunării și din Carpați, de câte ori i s-a oferit prilej. El a rămas „român“, așa cum popa Vasile Pătrașcu din Câmpul Frumoasei, tatăl filozofului Leonte Pătrașcu, îl învățase cu cuvântul și cu pilda. Tezaurul Băncii Naționale a României a fost trimis, printr-o incredibilă lipsă de previziune, în timpul Primului Război Mondial chiar de guvernul român la Moscova, spre a fi pus acolo la adăpost față de vicisitudinile unei foarte probabile ocupații nemțești și austriece. Tezaurul căzu în 1917 în stăpânirea bunului plac al marei revoluții rusești. Alexe, care, în calitatea sa de primar al unui sector al vechii capitale ruse, avea acces pe unde nici nu s-ar crede, aflase și despre un mare stoc de hârtie specială Wasserdruck pentru bancnote de-ale Băncii Naționale a României depozitat într-o tainiță a sectorului său. El, ca „brav român“, s-a dus atunci în persoană și, în repetate rânduri, a vărsat dintr-o damigeană petrol peste toată acea hârtie, ca să nu mai poată fi folosită la tipărirea de noi bancnote. Alexe se văzuse îndemnat la această faptă de glasul conștiinței sale, care-i vorbea întocmai cu vocea popii Vasile Pătrașcu, coborât tare de mult în țărna satului natal. Fapta scutea statul român de-o uriașă pagubă. Un asemenea argument cădea greu în cumpănă la cei însărcinați cu anchetarea cazului, și „agentul moscovit“ înceta în sfârșit să mai fie sâcâit de 4 ori pe lună de oamenii Siguranței. Ne apropiem acum vertiginos de sfârșitul celui de-al doilea Război mondial. În ajunul întorsăturii de la 23 august, ce are să așeze pe români alături de aliații săi

„firești“ de altădată, Alexe își aduce aminte de trecutul său, povestit în memorii ce zac prin arhive secrete, care „trecut“ ar putea să fie din nou scos la lumină, la lumină cu totul de altă culoare, dacă lucrurile s-ar schimba. În pragul „întorsăturii“, Alexe pleacă din capitală și o ține ață până în satul său de obârșie, până în Câmpul Frumoasei. Aci trase în fosta casă părintească a filozofului Leonte Pătrașcu, destul de încăpătoare să mai cuprindă o familie. Așa se comportă biata ființă omenească în împrejurări grave, de răscruce, echivalente unui virtual prăpăd. S-ar întoarce insul cât mai tare înapoi în peisajul natal, purtat de sentimentul că ar fi fost mai bine să nu se fi născut niciodată.

În Câmpul Frumoasei, Alexe făcea deci, de la o vreme, tovărășie lui Leonte, și de-a lungul zilelor pornite pe scădere ei discutau asupra situației pe care o întorceau pe toate fețele. Alexe cunoștea dintr-o experiență de un sfert de veac sufletul rus și metodele de lucru de mare precizie ale regimului sovietic. El zâmbi amar când citi în ziare cuvânt despre nonimixtiunea în treburile interne ale României, promisă de ruși. Leonte venea din Câmpul Frumoasei la Căpâlna să-mi facă cunoscute și mie părerile și aprecierile lui Alexe.

„Vine prăpăd, asta-i părerea lui Alexe“, îmi spune Leonte, „nu peste noapte, ci încetul cu încetul. Rușii aplică oriunde metodele încercate la ei acasă, le aplică aidoma, fără nici o imaginație, pretutindeni unde ajung. Ei pretind că fac politică științifică, n-au nevoie de imaginație. Rușii sânt convinși că ei dețin Adevărul, care va fi impus «dialectic» pe calea forței oriunde vor pătrunde. Cum? Dialectic și totuși pe calea forței? în mintea lor asta se potrivește, căci dialectica lor este sofismul ridicat la rang de principiu universal. N-avem decât să ne informăm ce au făcut acasă, ca să știm ce vor face aiurea și la noi. Omul va fi asimilat întru totul coordonatelor sale materiale și redus la automatismele declanșate de groaza foamei și de teroare. La început, rușii vor dezorganiza munca și producția. Prin «lipsuri» impuse metodic și într-adins, ei vor încerca să ne convingă că omul este ceea ce mănâncă și nimic alt. După ce vor fi distrus toate pretențiile la un nivel de trai omenesc, ei vor desființa orice simț de demnitate, prefăcând pe om încetul cu încetul într-un automat al muncii în serviciul statului. Și cine-i statul? în primul rând noua «elită» care consideră pe intelectualul de vocație drept dușmanul numărul unu al ei. Așa-zisa «linie» va lua locul libertății spirituale, lozinca va lua locul conștiinței, partidul va lua locul lui Dumnezeu“. Cam acestea erau, în foarte numărate

cuvinte, părerile lui Alexe cu privire la transformările ce vor avea loc în starea de spirit obștească pe de o parte, în structura socială pe de alta. Părerile lui Alexe nu adăugau nimic nou la cele ce gândiserăm și noi, cei doi „gemeni“, mai înainte, dar ele se rosteau pe temeiul unor trăiri autentice și al unei experiențe consumate. Iar trăirea și experiența au darul să zguduie conștiința într-un chip cum simpla opinie n-o are niciodată.

„Dar ce-i de făcut?“, întreb pe Leonte.

„Nimic, deocamdată!“, dădu din cap Leonte.

Tot Alexe: „Să ne înarmăm cu aceste aprecieri, zice el, și cu aceste experiențe față de tot ce va să aducă ziua și ceasul“.

„E și asta ceva“, îi răspund, „să știi dinainte la ce te poți aștepta, să cunoști ceea ce vine din chip cert. Poți să eviți reacțiuni inutile și să încerci să te salvezi în lumea dinăuntru, potrivindu-te aparent împrejurărilor“.

Leonte, care era mai „lucid“ și mai „conștient“ decât mine, făcea, în paranteză și cu un aer de simplu teoretician, elogiul sinuciderii eroice pe care numai stoicii s-au priceput s-o înțeleagă ca o mare virtute.

Eu porneam de la o anume îngăduință față de slăbiciunile omenești și nu aprobam întotdeauna retranșările în „absolut“. Blândețea nu-i permitea un ton mai hotărât și-atunci el mă apostrofa, mustrându-mă oarecum nu prin ton, ci prin cele ce spunea, cântărind cu foarte multă grijă cuvintele: „În momente ca acestea, conștiința nu poate fi salvată de la vicierea prin compromisuri decât prin asemenea virtuți. Stoicismul antic trebuie reînviat“.

„Dar de unde luăm puterea?“, încerc eu să-l îndrum spre valea contingențelor și a relativităților. „Labilitatea noastră vine din organic. Mă întreb bunăoară dacă o eventuală hotărâre a mea de a mă sinucide s-ar evapora în fața surâsului mare care este doamna Ana? Apropo, prin ce locuri s-a ascuns? Ce neguri au înghițit-o fără urmă? De multe ori îmi spun că un surâs al doamnei Ana ar putea să compenseze în cumpăna valorilor chiar și prăbușirea unui continent. Vezi tu cum inima îmi scoate din uz conștiința?“

„Știam că vei ajunge aci“, îmi răspunde Leonte cu aparentă îngăduință. „În discuțiile ce se iscă între noi ajung totdeauna din două–trei salturi în situații ce anulează adevăratele soluții. Aceasta din pricina felului tău de a pune problemele. Doamna Ana? Da, doamna Ana! E într-adevăr un mare surâs. Marele surâs a trecut acum de cealaltă parte a Mureșului. Și sânt sigur că se gândește în clipa aceasta la noi, ea caută în Munții Apuseni, prin

nisip de aur, buruieni de leac pentru conștiința bolnavă a unui filozof și pentru inima rănită a unui poet“.

Leonte a mas la noi în Căpâlna vreo două–trei zile. L-am purtat cu ceasurile prin coclauri și prin geografia cătunului. Desfășuram un câmp cum ai desface sulul unui plan inginerești, și-i arătam locul unde Noe și-a clădit arca. Trezeam astfel în el o vie curiozitate de a citi cât mai mult piesa. Realitatea și legenda se împleteau în fața mea așa de firesc, că puteam să localizez acțiunea cu toate amănuntele și peripețiile ei chiar în largul priveliștii ce-o cuprindeam cu ochii.

Leonte coborî apoi cu mers de destin și ca un cioban de altădată spre Câmpul Frumoasei. Hotărârăm să așteptăm. Ce? Evenimentele care, după părerea lui Alexe, aveau să ducă inexorabil la prăbușirea conștiinței și existenței noastre.

Pe la sfârșitul lui septemvrie eram încă tot la Căpâlna. Într-o dimineață ne pomenim cu Simion Bardă. Venea din satul său, situat nu tocmai departe de-aci. Era tuns cu mașina, scurt. Fusese tuns la scara zero și mai purta vizibil un aspect de deținut. Simion stătuse cu totul 8 luni la închisoare. Fusese eliberat chiar în noaptea când la radio s-a citit fatidic proclamația regală către țară, de capitulare și de încheiere a armistițiului. Simion avea un aer senin. Ne-am îmbrățișat și mă bucuram din tot sufletul că-l vedeam liber. Mi-a mulțumit ca un copil pentru apărarea ce-i făcusem în proces. Îmi destăinui detalii din timpul instrucției și al interogatoriilor fără capăt în cursul cărora tribunalul militar dorea să afle în ce măsură poetul și profesorul Axente Creangă era implicat în acțiunea subversivă a comuniștilor de la Sibiu.

„În zadar le tot repetam că nu aveți nici un amestec“, îmi mărturisea acum Simion, „ei, cu orizontul lor de militari bănuitori, iscodeau, doar-doar va ieși la iveală vreun motiv de care ar fi avut nevoie spre a vă aresta și pe dumneavoastră. O simplă atitudine de omenie și generozitate era interpretată de acești găgăuți ca o complicitate“.

I-am spus lui Simion, acum, că puteam vorbi, câte nopți nedormite mi-a prilejuit procesul său. Fapte ce se vădeau în cursul instrucțiunii îmi erau complet necunoscute. Însumi eram cam derutat de natura lor. Totuși, din prietenie, am căutat să-i născocesc lui Simion un „alibi“. Frecventele sale

întâlniri cu un pantofar, cunoscut comunist, le explicam în fața tribunalului prin interesele de cercetător ale lui Simion Bardă. El aduna material documentar și-și făcea fișe în vederea unui studiu de psihologie a tipurilor sociale. Alibiul ce i-l născoceam a contribuit fără îndoială la atenuarea pedepsei ce avea s-o ia. Dar închizând acest capitol de repriviri asupra unui recent trecut, ne-am întins la vorbă asupra zilei de mâine.

Simion făcea îndrăznețe planuri de viitor. Va intra în politică, căci nu putea să rămână la o parte, „când în țară începe procesul de instaurare a unui regim socialist“. El personal va căuta, întru cât îi va fi cu putință, să îndrume într-un sens apusean și intelectual noua orânduire. Aflam că în închisoare Simion a ajuns la gâlceavă cu confrații săi de idei, muncitori, care își manifestau neîncrederea totală în intelectuali. Călăuzit de idei marxiste înțelese totuși foarte liber, Simion spera să înduplece conștiința multor intelectuali de a participa la lupta care începe.

Deocamdată el, Simion, va intra în gazetărie. Mă informa că ziarele s-au pus, după 23 august, în serviciul noilor idei democrate, înclinând spre stânga. „Chiar și Telegraful român“, îmi spune Simion, „organul Bisericii Ortodoxe de la Sibiu, care până mai ieri-alaltăieri se erijase în apărător înfocat al dictaturii fasciste, descopere acum în doctrina creștină mari și aproape roșii virtuți democrate“.

„Ce mai știi despre mitropolitul de la Sibiu?“, îl întreb pe Simion, amintindu-i de rolul infam pe care „preasfințitul“ l-a jucat în timpul procesului, încercând să mă implice și pe mine în el.

„Mi-a și trimis o vorbă mieroasă să trec pe la dânsul“, îmi spune Simion. Lui îi făceau haz aceste schimbări de macaz de ultimă oră ale marilor fețe bisericești.

„Oameni fără de nici o axă“, zic, „Sânt aceiași care în timpul războiului au impus cenzura teologică chiar și în universități, încercând să controleze activitatea didactică a profesorilor de filozofie. Acuma, dintr-odată, s-a trezit în ei o străveche conștiință democrată. Au uitat că nu mai departe decât acum e anul, ei erau aceia care prezentau filozofia lui Leonte Pătrașcu, denunțând-o ca o mare primejdie națională“.

Dar Simion Bardă nu se lăsa târât de ranchiune și nici de înclinarea prea omenească de a se răzbuna asupra persoanelor datorită cărora a înfundat pușcăria. Dimpotrivă, el era gata să ierte oricui orice. Închisoarea de 8 luni nu i-a schimbat fizionomia, nici fizică, nici morală. Purta în obraji o sănătate rustică și-n ochi sclipirea unei inteligențe vii, de orășan. Din parte-

mi, îmi rosteam destul de subliniat doar regretul că-l vedeam depărtându-se de eminentele aptitudini filozofice ce i le atribuiam ca să se piardă pentru cine știe cât timp în iureșul noii vieți.

Simion revenea în cursul conversației cu o simpatie naivă, țărănească asupra persoanelor care îi făcuseră rău cu nemiluita în toamna trecută. Această atitudine mi-a stors un zâmbet. Era ca și cum Simion și-ar fi exprimat o mulțumire față de acele persoane, căci numai datorită celor pătimite din pricina lor putea el să privească acum cu atâta optimism în zarea carierei politice ce i se deschidea.

Venea la Căpâlna, după cum spunea, „adus de dorul de a mă vedea“, și pentru a-și rosti gratitudinea pentru intervențiile nenumărate ce le încercasem în ultimele 8 luni în favoarea sa la marii zilei. Îi amintii că în timpul detențiunii sale doamna Marga Mureșanu de la patronaj a intervenit la cererea mea pentru un regim mai puțin dur în favoarea sa. Am remarcat că lui Simion nu-i plăcea să i se reamintească de intervențiile datorită cărora, la un moment dat, s-au domolit pentru el rigorile închisorii. Împrejurarea aceasta a stârnit anume printre tovarășii săi de suferință bănuiala că el ar fi un agent al clasei dominante.

Simion Bardă îmi mai spune, în sfârșit, că a venit să mă vadă, să-mi mulțumească, dar și fiindcă are unele îngrijorări în legătură cu situația mea. Căuta să mă „liniștească“, comunicându-mi că atitudinea mea în procesul de la Sibiu a trezit simpatii printre comuniști. Pe de altă parte însă, Simion îmi da să înțeleg că singura favoare la care m-aș putea aștepta de-aci încolo era să fiu lăsat în pace, „pe linie moartă“.

„Dar atitudinea mea în procesul tău n-a fost luată cu gândul de a cuceri simpatia acestor cercuri“, îi spun eu lui Simion. „Simpatiile lor sânt deci cu totul gratuite“.

Simion Bardă continuă cu un aer protector să mă asigure de toată grija sa personală, făgăduind să limpezească și să risipească unele neînțelegeri și unele foarte „stupide“ aprecieri în legătură cu persoana și cu activitatea mea literară.

La despărțire ne-am îmbrățișat. Un fior rece mă luă la gândul că îmbrățișez pe cineva care, de pe poziția pe care luptă și în numele steagului a cărui biruință o dorea, îmi spusese adineaori că singura favoare ce aș mai putea aștepta era aceea de a fi lăsat în pace, „pe linie moartă“.

După vizita lui Simion Bardă, hotărâi să mă întorc și eu în orașul de pe Cibin. Trebuia, în sfârșit, să iau și eu măsurile impuse de bruma toamnei și de înghețul istoriei, de a-mi transporta la Sibiu familia, bunurile de strictă necesitate ce le aveam la noi și lăzile cu fictivele „comori“.

Drumul meu până la Sibiu începea subt auspicii tenebroase. Aveam să aflu cu acest prilej cât de anevoie se călătorește cu trenul într-o regiune prin care armate uriașe au trecut doar cu câteva săptămâni mai înainte, gonindu-se. Între Alba-Iulia și Sibiu nu mai circula decât un singur tren pe zi. Iar pentru parcurgerea celor vreo 50 de kilometri era nevoie de 12 ore. Porneam pe întuneric, binișor înainte de a se face ziuă. În lumina fumegândă a felinarelor roșii se vedeau în vagonul unde reușii să urc și să rămân apoi în picioare soldați lungiți pe jos printre bănci, un ghiveci rasial în care, după ochii ușor piezişi, ghiceai toate tipurile umane ale unuia și aceluiași continent. Pe șoseaua națională, alături de calea ferată înaintau trupe rusești. Era o înaintare care nouă, celor obișnuiți cu ordinea europeană, ni se părea haotică. Uneori se zăreau vag, pe câmp deschis, gloate făcând exerciții. Prin alte locuri, îndeosebi prin zăvoaiele satelor, sute și mii de vite răgeau înainte de a fi mânate spre front. Armata sovietică se aproviziona exclusiv din regiunile prin care trecea. Văzând atâtea ciurde de vite și turme de oi mânate din urmă, aveam impresia că un balaur nevăzut stinge viața din peisaj. Când lumina dimineții pătrunse prin geamuri în vagon, prinsei a desluși și fețele unor călători, așa înghesuiți cum erau, unul într-altul. Într-un colț am dibuit o față ce mi se păru cunoscută. Dar era de necrezut. Mă uit mai atent. Da, e doamna Marga Mureșanu de la patronaj. Marea protectoare. Aceea care a organizat la Alba-Iulia și marele azil pentru copiii fără părinți adunați de prin Moldova. Aceea care… Aceea care… Se lumina de zi. Doamna Marga lua tocmai în acea clipă un fus de lângă ea. Subt un braț ținea o furcă în care era sprijinit caerul de lână. Și marea protectoare începu să toarcă. Își făcea lucrul cu mici stângăcii, parcă atunci își deprindea întâia oară „meseria“. Mă strecor cum pot până lângă ea. Mă recunoscuse de la distanță. Mă aplec să-i prind cuvântul. Îmi șoptește că este un mod de a se camufla. Se crede urmărită și căutată pretutindeni. Oamenii zilei, zmeii ranchiunelor, vor s-o răpună. Și acum ea călătorește fără încetare, doar-doar și-a pierde urma. A învățat să toarcă. Asta-i

liniștește nervii. Îmbrăcată mizer, ca o călugăriță, îmbrobodită cu o cârpă groasă de lână neagră.

Am întrebat-o în șoaptă cum s-a produs răsturnarea. Mi-a răspuns că habar n-are, deoarece nu se găsea la București în ziua aceea. Din acea zi ea călătorește mereu între Sebeș-Alba și Sibiu. Și până acum nimeni n-a dat de urma ei.

Doamna Marga Mureșanu a avut, precum știam, o viață de mari ascensiuni și de mari căderi. Mai jos nu căzuse însă niciodată decât o arăta nadirul ei de-acum. Opinia publică era cam împărțită cât privește aprecierea acestei apariții feminine de anvergură seculară. Era crunt bârfită de unii. Eu n-am cunoscut-o decât în ipostazele ei binefăcătoare. În rosturile mele ea a intervenit decisiv de câteva ori, și numai spre a mă scoate din impasuri.

La o cotitură, trenul nostru fu oprit în chip neașteptat în apropierea unui sat. Se vedea pe geamurile vagonului cum soldați ruși, cu puștile gata de tragere, se pregăteau parcă să asalteze trenul. Mi s-a strâns inima. Ce va urma? în panica fără de țipete ce s-a produs, călătorii au înlemnit în așteptarea grozăviilor. O paloare năvăli și în obrajii doamnei Marga Mureșanu. M-am uitat la ea. Încordarea prin care a trecut fără întrerupere în ultimele săptămâni a pus pecete pe fața ei. O nespusă oboseală, pe care și-o învingea totuși, se desprindea din șoapta și din mișcările ei. Ea, care și-a păstrat tinerețea până la 60 de ani, îmbătrâni acum în câteva săptămâni. Ne așteptam să vedem soldați tăbărând în vagon asupra noastră. Doamna Marga începu să toarcă. Era în torsul ei un mod de-a fi și de a reacționa: nu mai voia să privească pe geam la cele ce se întâmplau în preajma trenului oprit în mijlocul câmpului. Ea „torcea“ de câteva săptămâni, cum fac țărăncile care nu vor să piardă vremea nici când trec până la o vecină. Desigur, mâinile doamnei Marga Mureșanu trebuiau să facă ceva. Acum ea torcea fiindcă nu mai voia să vadă ceea ce ar putea să se întâmple în clipa următoare. Ea va toarce și mâne și poimâne, căci acest lucru îi prilejuiește o destindere într-o stare de cumplită tensiune care pe oricine l-ar răpune.

Cineva a întrerupt liniștea cu o exclamație de bucurie: „Soldații fac numai exerciții!“ Trenul fusese oprit, așa numai, dintr-un capriciu al plutonierilor care comandau micile manevre ce le vedeam ici-colo desfășurându-se, prin gropi și șanțuri, pe lângă șosea de-a lungul liniei ferate. Un zâmbet se ivi pe fețele răvășite de spaimă ale călătorilor. Printre noi se găseau și câteva fete care, îndeosebi, ca niște ape de isvor, au trecut

în altă stare de agregare, de îngheț, când cineva a semănat printre noi bănuiala că soldații asaltează trenul.

Îi șoptesc doamnei Marga Mureșanu că Simion Bardă, eliberat din închisoare, mi-a făcut în preziuă o vizită la Căpâlna. Acum e la Sibiu. Doamna Marga îmi spune că de astă dată va descinde și ea pentru câteva zile la fratele ei la Sibiu, căci se simte ucisă de oboseală. Stăruie ea: „Roagă pe Simion să-mi facă o vizită la fratele meu!“ Am înțeles că în haosul de pretutindeni al acelor săptămâni ea voia să prindă din funigeii toamnei ce pluteau în văzduh un fir de legătură cu noua orânduire ce se înjgheba. Firul n-avea o mai mare consistență decât a funigeilor. Voi vorbi cu Simion. În sufletul meu eram însă convins că Simion nu va trece pe la doamna Marga, căci nu era el omul să se expună bănuielilor că ar avea legături, directe sau indirecte, „așa de strânse“ cu puternicii zilei de ieri.

III

La Sibiu am intrat în haosul prefacerilor pe urma cărora unele minți utopice așteptau o lume mai bună. Pentru un om deplin format, adaptarea la noile împrejurări era din cale-afară anevoioasă. Se iveau fețe noi pe străzi. Ființe zdrențuite de vânt urcau treptele feluritelor instituții și întreprinderi cu aerul de a se transforma de la o zi la alta în stăpâni. Dezmoșteniții pământului căutau să-și facă loc pretutindeni unde se putea. Poftele lor erau însă deocamdată întru totul similare poftelor oamenilor de ieri, care încercau acum să se obișnuiască cu gândul de a trece pe planul secund al vieții, opunând mâlului și drojdiei ce se ridicau surâsuri și ironii în loc de rezistență morală. Prin oraș și pe la margini mișunau, răzleți sau în cete, soldați „eliberatori". De obicei turmentați. Eliberarea duhnea. Din clipa în care se lăsa noaptea peste oraș și până dimineața nu se mai putea circula pe străzi, necum pe aleele arinilor ce duc spre Dumbravă, fără riscul de a fi buzunărit, dezbrăcat, mutilat sau ucis. Dumbrava, frumoasa Dumbravă, seculară, pură și idilică, s-a prefăcut în câteva săptămâni într-un uriaș murdar atelier cu miros de duhot și de latrină, în care toată noaptea zbârnâiau, la lumină orbitoare de acetilenă și subt coviltire de verdeață, motoarele vehicolelor de război ce aveau nevoie de reparații. Luni de zile vom auzi, din locuința noastră din apropierea Dumbrăvii, zgomotul ce răbufnea sacadat din aceste ateliere improvizate în care se cârpeau mașinile armatei eliberatoare. Un fel de groază primară ne cuprindea când cădea noaptea. Somnul ni se umplea de coșmare ce nu cedau decât dimineața când, prin gratiile de la ferestre, întrezăream întâile raze de lumină. Încercam întâia oară în viață sentimentul omului primitiv care se teme instinctiv de apropierea nopții, văzută ca o stihie a lumii, ca o stihie aducătoare de duhuri rele și de neprevăzute, magice, cotropitoare primejdii. Somnul îmi era întrerupt de spaime ce luau o înfățișare aproape corporală: o mână grea ca o labă de urs ce mi-ar cădea pe piept sufocându-mă, o roată de tanc ce mi-ar prinde piciorul, un glonte ce m-ar izbi în ceafă. Întâile raze ale dimineții le simțeam de așijderea ca omul primitiv. Ele însemnau eliberare din beznele mitologice, din cele dintâi, ale lumii. Încă nu se făcea ziuă de-a binelea când fata de serviciu intra cu vești culese în grabă pe la poartă despre cele petrecute în cursul nopții la câțiva pași de casă sau mai departe pe aleele arinilor și prin desișurile Dumbrăvii. Toate întâmplările aveau o legătură oarecare cu întunericul sfâșiat din când în când de pocnete de

pușcă și de arme automate. Aflam astfel încă de la întâile ceasuri ale dimineții că un tânăr fără nume a fost găsit gol-nap cu tâmpla găurită, trântit în sânge într-un tufiș al aleei. S-a întors pesemne acasă dincolo de ora sigură a amurgului. Sau aflam despre femei, tot goale, devastate ca grădinile cu mere de aur din cutare basm, care astfel mi se amintea scos din uitare de-o grozăvie. Spargeri, violuri, asasinate erau la ordinea zilei. Însumi văzui o dată, și aceasta în plină zi, cum un ostaș „eliberator“ opri o fată de la țară și cum o târî după el subt o poartă cu boltă de zid. Victima nu găsi cu țipetele ei nicăiri apărare, cu toate că era zi de iarmaroc. Oamenii, țărani, târgoveți, orășeni, treceau înainte și se făceau, ascunși după masca unor preocupări, că nu văd nimic, ca și cum de la o vreme ar fi purtat cu toții ochelari de căpăstru.

La Sibiu îl găsii pe Simion Bardă. Scria acum articole de orientări cardinale într-o situație confuză, într-o gazetă care până nu demult fusese organ al dictaturii fasciste. Cotidianul schimbase de culoare chiar din ziua capitulării. Simion Bardă era acum „Ion cel Nou“, un pseudonim de vag iz teologic și de ciudat augur pe care, de curând, descătușatul marxist și-l lua cu dezinvoltură. „Ion cel Nou“ — acest pseudonim îmi anunța nu numai pe țăranul proletar visat de Lenin, ci și altceva: o anume alură „bisericească“ a regimului ce se va instaura pe meleagurile noastre. Omul nou va seculariza multe din aspectele ecleziei. Fără de-un anume „ritual“ nu va putea să prindă ființă nici chiar un regim eminamente ateist.

Puține zile după sosirea mea la Sibiu, aflai că Ion cel Nou se trezi, în ciuda entuziasmului propagandistic al articolelor sale în favoarea marxismului și a omului sovietic, invitat la comandamentul rus al orașului, unde primi avertismente în legătură cu un articol ce-l publicase în pomenitul ziar. În acel articol, Ion cel Nou făcea aluzii foarte străvezii la jafurile, bețiile, violurile cărora li se dedau eliberatorii. Ion cel Nou căuta să scuze comportamentul ostașului sovietic ca un fenomen general de război inerent înaintării oricărei armate. Încercarea de a „scuza“ a lui Ion cel Nou își avea stângăciile de redactare și se transforma involuntar în acuză. Comandamentul aflase însă din vreme că Ion cel Nou a scăpat nu demult din închisoarea la care l-a condamnat regimul fascist pentru acțiuni în favoarea orânduirii sovietice. Ion s-a ales, spre norocul său, doar cu un avertisment, sever în fond, domol în formă. I s-a atras luarea-aminte că „despre armata eliberatoare sovietică nu se poate scrie decât elogios sau nimic“ și că în nici un caz eroica oaste roșie nu poate fi „scuzată“ pentru

fapte urâte de care de altfel ea nu s-a făcut nicăiri și niciodată vinovată, după cum o dovedește entuziasmul de nedescris cu care este pretutindeni primită din partea popoarelor „pe cale de a fi eliberate“.

Simion Bardă, lepădându-și din când în când pseudonimul ce-l obliga să diformeze realitățile potrivit unor superioare comandamente, mă ținea în curent cu evoluția politică din țară. Partidul comunist era, după părerea sa, singurul factor activ și de inițiativă, cu toate că nu avea deocamdată decât câteva mii de membri. Pentru un timp, și anume până când se vor fi organizat suficiente nuclee comuniste, „partidul“ va împărți puterea cu partidele „istorice“. Era întâia oară că mă zgâria în urechi acest epitet ce se da partidelor ce alternaseră la putere înainte de dictatura regală și cea militară din timpul acestui război. Războiul, așa opinia Simion, se va termina în câteva luni. „Asistăm la ultimele convulsiuni ale fascismului intrat în agonie“. Epitetul ce se da partidelor mari de altădată avea implicații depreciative. Ele sânt „istorice“ fiindcă — deși încă la putere — ele aparțin „trecutului“. Sântem în faza liberalismului democratic, când partidul comunist și exponenții săi trebuie să se bucure și ei de plăcerile vieții burgheze și să profite de restaurarea ordinei libere și de mirosurile de grătar ale capitalismului intrat în putrefacție. Însuși Simion Bardă va fi invitat să accepte diverse consilii de administrație ale unor întreprinderi și îndeosebi situația discretă, dar bănoasă, de membru fără răspundere și fără riscuri în consiliile unor postăvării și țesătorii săsești de la Cisnădie. Aceasta până când partidul comunist va mai colabora cu partidele istorice, adică până în clipa când partidul comunist își va face loc ocupând toate pozițiile-cheie atât la cârma țării, cât și în conducerea politică și economică locală din provincii, la orașe și sate. Nenorocitele partide „istorice“, pasive, dezorientate, se găsesc de pe acum în situația tot mai critică de a se apăra, de la o zi la alta, la fiece pas al soarelui pe crugul său ceresc, de „elanul irezistibil“ al partidului comunist. Partidele istorice sânt în derută. Defensiva lor e ținută subt presiuni de tot soiul din partea „eliberatorilor“ care, în capitală, pun la dispoziția partidului comunist suficiente tancuri pentru demonstrațiile de stradă.

La câteva zile după întoarcerea mea din refugiu, aflam că doamna Marga Mureșanu, care, obosită de navetele dintre Alba-Iulia și Sibiu, hotărâse să rămână ascunsă la fratele ei, a fost ridicată de oamenii Siguranței și transportată într-o închisoare la București. Simion Bardă, căruia îi vorbisem să-i facă o vizită de curtoazie, nu apucase încă să-i împlinească dorința.

Simion se arătase, contrar prevederilor mele, foarte dispus să dea urmare dorinței doamnei Marga, dar tocmai când se hotărî la acest gest, urma să afle vestea despre arestarea ei. Simion îmi destăinuia că doamna Marga nu fusese aruncată în bezna carcerei de către comuniști, ci de unii oameni ai partidelor „istorice". Doamna Marga a fost remarcată în trăsură chiar când se ducea de la gara Sibiului la locuința fratelui ei. Răbufneau acum vechi resentimente politice, provinciale, ilare și înguste, împotriva ei. Căci doamna Marga era văduva unui fost președinte de mic partid de altădată care, dacă ar mai exista, ar fi și el numit astăzi „partid istoric". Lupta între partidele istorice luase pe vremuri forme de-o incredibilă violență. Acum, în faza liberalismului democratic, conducătorii acestor partide, de-o inconștiență totală cât privește primejdiile reale ce-i pășteau, se mai lăsau încă purtați de resentimente personale ce se cereau consumate. Un atare personaj politic, exponent local al unui puternic partid istoric, văzând pe doamna Marga în trăsura ce-o ducea la gară, făcu numaidecât demersuri la Siguranța orașului. Chelia fără idei cerea ca doamna Mureșanu să fie ridicată și aruncată la beci. Anonimul, provincialul domn, organizator de alegeri cu ciomagul, omul care avea un orizont intelectual larg cât farfuria din care mânca, își aduse probabil aminte de niște polemici politice ce avuseseră loc pe vremuri între președinții partidelor „istorice". Soțul doamnei Marga era un poet naționalist, un mare orator și mai ales un temut și talentat gazetar, ceea ce din păcate nu fuseseră ceilalți președinți ai diverselor partide istorice. Omul cu ciomagul credea că epigramele caustice ale decedatului poet și gazetar împotriva președintelui partidului istoric din care făcea parte trebuiau răzbunate în sfârșit. Victima acestui resentiment era soția poetului gazetar, doamna Marga Mureșanu, care fu asfel deținută în unul din cele mai critice momente ale istoriei noastre, când potrivit clauzelor de armistițiu începea tocmai arestarea pe țară a criminalilor de război. Că omul cu ciomagul a făcut ce-a făcut nu este în cele din urmă prea de mirat, răzbunarea avea însă loc subt ochii vigilenți ai președintelui unui mare partide istoric care, prin tăcerea sa, aproba arestarea. Asemenea monstruoase forme luase lipsa de cavalerism în viața politică din acel timp.

O lipsă totală de cavalerism începea de altfel să se remarce și în alte sectoare ale vieții noastre publice. Resentimentul zburda fără frâu în toată țara. Ziare noi inundau, după cum am mai spus, piața. Deschizând odată un atare ziar ce apărea în capitală, descopăr un articol în care se cerea cu toată seriozitatea ca filozoful Leonte Pătrașcu să fie „arestat", deoarece el ar fi

„răspunzător“ pentru asasinarea lui Nicolae Iorga. Hârtia de tipar suporta și această enormitate printre atâtea altele. Se știe că marele nostru istoriograf și îndrumător în momente mari ale națiunii, Nicolae Iorga, fusese ucis în toamna anului 1940 de-o bandă de asasini. Făptașii descoperiți și-au primit în răstimp dreapta pedeapsă pentru negrăita lor crimă. Filozoful Leonte Pătrașcu nu s-a amestecat niciodată în viața politică, având o oroare de a opta în vreun fel la un program de partid. Filozoful trăia realmente între pereții bibliotecii sale, alcătuită din cărți esențiale ale literaturii universale, dar el trăia îndeosebi într-un orizont cosmic, cum obișnuiește să trăiască orice gânditor de vocație. Prin unele opere ale sale, filozoful Leonte Pătrașcu pusese cândva în lumină cele mai nobile esențe ale românismului într-un larg cadru de umanism spiritual, pe un plan de supreme valori universale și fără de cea mai mică urmă de naționalism cu gușă tricoloră, strâmt și etnografic. Cel ce scria incalificabilul articol, în care se pretindea cu toată seriozitatea că filozoful Leonte Pătrașcu ar purta răspunderea pentru asasinarea lui Nicolae Iorga, își aducea probabil aminte de o tristă campanie a marelui profesor de „conștiință națională“ împotriva filozofului nostru. Nicolae Iorga avea o sfială față de filozofie, ba chiar o oroare pe care și-o afișa cu orice ocazie — nu fără haz. El nu era în stare să asimileze un sistem de gândire. Un sistem implică o putere de abstracțiune și de viziune ce depășeau toate aptitudinile istoriografului. Cum ar fi putut el să agreeze ideile metafizice ale lui Leonte? Tot timpul dintre cele două războaie, Nicolae Iorga a căutat, prin articole și prin conferințe publice pline de ironie neînțelegătoare, să „demonetizeze“ în fața obștei românești filozofia lui Leonte. Niciodată Leonte Pătrașcu n-a răspuns atacurilor, uneori cu totul puerile, ale lui Nicolae Iorga, pentru a cărui personalitate de dimensiuni asiriene el avea de altfel o sinceră admirație. În fața propriei sale conștiințe, filozoful Leonte Pătrașcu, pe care l-am auzit de atâtea ori rostindu-se asupra atitudinii obtuze a lui Nicolae Iorga, socotea aceste ieșiri intermitente ale istoriografului și marelui admirator al naționalismului românesc drept simptome regretabile ale unei gelozii senile, și atât. Leonte nu le atribuia nici un fel de importanță. Ba filozoful, care cunoștea atâtea din secretele dialecticii istorice, spunea uneori că opoziția lui Nicolae Iorga îi era binevenită, deoarece ideile sale filozofice asupra românismului urmau să-și facă drum triumfător în opinia publică înfrângând această mare împotrivire din partea unei personalități care înainte de Primul Război Mondial juca rolul unei regalități intelectuale. Ideile filozofului ieșeau călite

din întâlnirea cu o rezistență incandescentă. Niciodată filozoful Leonte Pătrașcu n-a scris un cuvânt măcar împotriva lui Nicolae Iorga — și iată-l acum înfățișat drept vinovatul numărul unu pentru asasinarea ilustrului profesor. Descreieratul care scria articolul, ascunzându-se în dosul unui pseudonim și al unei inițiale, da drumul cine știe cărui resentiment personal împotriva unui om care și-a închinat existența exclusiv marilor probleme ale filozofiei și care în permanență și-a făcut o nobilă ambiție din a se ține departe de viața politică, deși era mereu solicitat de toate partidele ce-și disputau întâietatea pe arena vieții obștești. Filozoful se călăuzea în această privință după principiul: politicul este moartea intelectualului român! Și iată-l acum arătat cu degetul, în litere de tipar, negru pe alb, răspunzător pentru asasinarea lui Nicolae Iorga! Acuza indica gradul de descompunere până la care a ajuns atmosfera morală ce se întindea peste țară.

Altă dată, ceva mai târziu, aveam să citesc cu uluire, tot într-un ziar din capitală, un articol împotriva mea intitulat Cum a trădat poetul Axente Creangă clasa muncitoare. Eu am trădat clasa muncitoare? Prin ce? Prin poezia „transcendențelor“, care abate atenția clasei muncitoare de la problemele arzătoare ale realității sociale imediate. În perspectivă marxistă trebuia, cu alte cuvinte, să devin acum nicovală și să fiu lovit ca o nicovală, fiindcă nu am scris niciodată nimic despre ciocan. Lucrurile se petreceau în săptămânile de pomină când goana după criminalii de război era în toi. Un cunoscut critic literar susținea cam tot pe atunci în noul ziar a cărui conducere o lua, virând peste noapte spre extrema stângă, că poetul Axente Creangă trebuia arestat pentru poezia sa de sensibilitate „metafizică“. O gravă răsturnare de valori, o deplasare a criteriilor spirituale era pe cale de a se produce, ca o lunecare de straturi geologice. Iată cum „a fi metafizician“, calitate în care vedeam o împlinire supremă a existenței umane, devenea pentru criticii noștri o vină echivalentă criminalității de război. Filozoful Leonte Pătrașcu și cu mine, poetul Axente Creangă, doi oameni care ne-am strecurat, fiecare în felul său, prin toate cursele ce ni le întindea politicul și care n-am luat parte nici la război, și nici la exaltarea lui prin articole sau versuri, ne trezeam astfel într-o nefastă dimineață puși în rândul celor mai mari răufăcători ai omenirii. Prin asemenea diformări de perspectivă se anunța revoluția criteriilor. Era un noroc încă pentru echilibrul meu sufletesc că nu-mi dam seama cu suficientă luciditate de gravitatea simptomelor. Vedeam în afirmațiile și în aprecierile îndreptate împotriva noastră mai mult niște produse improvizate ale unei imaginații gazetărești

de intenții caricaturale. Întorceam automat pagina spre a vedea dacă nu cumva titlul gazetei era al unuia dintre cunoscutele săptămânale umoristice ce mai apăreau în capitală înainte de încetarea pe întinsul țării a oricărui râs sau umor. Dar nu. Erau ziare noi, cu pretenții serioase de a îndruma opinia publică.

Remanierile guvernului, la care participau exponenți vremelnici și fără de suprafață ai principalelor partide istorice, precum și socialiștii și comuniștii, se succedau din lună în lună, oglindind rapiditatea procesului de dezagregare a burgheziei și de infiltrare a unei noi drojdii în aluatul social. Comuniștii ocupau tot mai multe ministere și mai ales subsecretariatele hotărâtoare în acțiunea de organizare a maselor, o acțiune ce rămânea totuși fără priză cât timp se apela numai la „conștiința“ acestora. Comuniștii țineau să ocupe pozițiile-cheie de unde se va încerca înlăturarea ordinei liberalo-burgheze. Dezlănțuirea haosului era urmărită metodic, ca o condiție de trecere spre orânduirea socialistă. În fabrici și în întreprinderile de tot soiul se sabota subt scutul steagului roșu producția — aceasta prin întruniri muncitorești puse la cale, în aparență, pentru revendicarea unor drepturi pe care nimenea nu le mai tăgăduia, dar în realitate cu scopul bine precizat de a destrăma și de a compromite producția liberalo-burgheză. Sau, pentru a rămâne în limitele cele mai largi ale obiectivității, cu ambele scopuri. Remarcam cu timpul tot mai mult cum toate măsurile luate din partea conducerii partidului comunist erau calculate sub egida unei multiple finalități în vederea obținerii a cât mai multe rezultate. Ținta ultimă era dominația. Din felul cum această ascensiune spre putere era condusă de după culise se vedea prea clar că totul are loc după un tipic încercat și aiurea, nu o singură dată. Se făcea un fel de politică „pură“. „Pură“ nu în sensul purității morale, ci chiar dimpotrivă. Noua politică nu se încurca în scrupule de natură morală. Morala, cu normele ei cunoscute, era socotită ca un fenomen desuet, feudalo-burghez. Morala urma să îndure profunde modificări, să primească chiar o nouă definiție în funcție exclusiv de voința de putere a partidului. Măsurile ce se luau, fiind, după părerea partidului, de natură eminamente „științifică“, erau firește lipsite de orice imaginație. Partidul comunist căuta să obțină colaborarea partidelor istorice, dar colaborarea devenea prilej de necurmată ofensivă a comuniștilor împotriva burghezilor care cădeau în cursa colaborării. Și orice încercare de opoziție din partea burghezilor care colaborau ducea la o nouă remaniere a

guvernului; ceea ce se întâmpla jignea la fiece pas simțul de demnitate omenească a cetățenilor, dar umplea de mândrie bestiile conducătoare.

Simion Bardă a fost invitat să treacă la București. I s-au dat, pe rând, diferite însărcinări. L-am rugat să se intereseze de soarta doamnei Marga Mureșanu. Nu mult după ce se stabilea în capitală, Simion mă sfătuia să mă liniștesc: doamna Marga se găsește subt protecția lui Petru Grosu, unul din marii guvernului, pol fix în goana schimbărilor și a remanierilor. Vestea primită de la Simion îmi da gânduri ce se însoțeau de la sine cu altele de care Simion însuși habar nu avea. Îmi aminteam pe îndelete de-o ciudată întâmplare ce avu loc în 1939, adică cu vreo 5 ani mai înainte. Mă întorsesem tocmai din străinătate și-mi începusem cursul de estetică la Universitatea din Cluj. Nu trecură câteva zile, când fui invitat de doamna Marga la parastasul de un an de la moartea ilustrului ei soț. M-am deplasat în localitatea de provincie unde ea trăia retrasă întru totul în neconsolarea ei. Doamna Marga Mureșanu, care în tinerețea ei își făcuse faimă de mare cântăreață, ajungând în ajunul Întâiului Război Mondial să cânte la Bayreuth într-un rol din Aurul Rinului, mai păstra și acum în ființa ei o ușoară înclinare spre spectaculosul wagnerian. Astfel, jalea ei trebuia să ia înfățișare de jale a națiunii. Ceremonia parastasului era închipuită de ea ca un mare ritual al pomenirii la care trebuia să fie de față, prin exponenții săi cei mai aleși, tot poporul. La semnalul dat din clopotnița bisericuței de lemn, alaiul oaspeților, ce se înființară cu sutele, pornește în procesiune de la casă spre cripta subterană în care se vedea sarcofagul ilustrului literat și om politic. Și-mi amintesc: în fruntea alaiului urca încet, cu pas de tragediană, văduva, sprijinită la braț, de-a dreapta de generalul Antonescu, de-a stânga de omul politic Petru Grosu. Generalul se întorsese tocmai atunci, în haină de simplu cetățean, civil, dintr-o mânăstire unde a stat închis câtva timp din ordinul regelui Carol. Acum era liber. Peste un an și câteva luni avea să devină „conducătorul“, adică dictatorul militar al României. La stânga doamnei Marga era, după cum spusei, Petru Grosu, care nu juca deocamdată decât un rol insignifiant de președinte al unui front țărănesc cu program de extremă stângă. Grosu fusese cândva un aderent entuziast al scriitorului decedat alături de care activa și politic. Mă urmărește mereu imaginea acelui alai ritual dintr-o zi de primăvară, pe-un deal sfințit de prezența, în pământul său, a unui mare mort. Doamna Marga își găsise pentru jalea ei de alură antică doi stâlpi de sprijin. Acum, după 5 ani, unul, generalul, era deținut pe undeva prin Crimeea în așteptarea unui

proces ce se va termina desigur cu condamnarea sa la moarte. Celălalt, după ce în timpul războiului făcuse subt dictatura celui dintâi câteva săptămâni de închisoare pentru acțiuni subversive împotriva ordinei de stat, era acum unul din puternicii zilei și se pregătea să ia puterea ca exponent al mișcărilor de stânga împotriva partidelor istorice care nu mai rezistă nici măcinișului intern, nici presiunilor din afară ale „eliberatorilor“. Din închisoarea în care a ajuns subt dictatura generalului, Petru Grosu a scăpat degrabă datorită intervenției generoase a doamnei Marga pe lângă dictator. Este aproape de necrezut cum o simplă întâmplare ce pare a nu avea nici o semnificație poate dobândi după un timp putere de simbol în care se încheagă, ca într-o viziune, o întreagă istorie. Istoria țării și a atâtor oameni care au jucat un rol în destinele ei — iat-o concentrată ca o anticipare în această imagine. Un parastas. Un alai ritual de câteva sute de persoane. Doamna Marga Mureșanu condusă de-a dreapta și de-a stânga de cei doi: de generalul Antonescu și de Petru Grosu. Totul pare atât de neverosimil acum, după ce destinele s-au împlinit sau sânt pe cale de a se împlini. Și totuși întâmplarea a avut loc. Iar întâmplarea aceasta va rămânea pentru mine o mărturie a instinctului cu care o femeie, cu inima dincolo de bine și de rău, o femeie minunat înzestrată cu daruri de inteligență și sensibilitate, care pentru unii era diavol, pentru alții o mare incomparabilă binefăcătoare, se pricepea să se strecoare printre primejdiile viitoare ale veacului.

Urmărit de săptămâni de coșmarul evenimentelor ce se urmau ținându-ne cu sufletul la gură, am împăturat cu un simțământ de liniștire scrisoarea primită de la Simion. Totuși doamna Marga avea să mai zăbovească vreo câteva luni în închisoare spre a i se face ancheta de rigoare, ce se termina într-o zi cu punerea ei în libertate, „pe linie moartă“.

În condițiile într-adevăr excepționale și de o labilitate deconcertantă ale toamnei 1944, Universitatea clujană, strămutată din 1940 la Sibiu, avea să-și deschidă porțile numai cu mare întârziere. Clădirea în care Universitatea își găsise adăpost cu ani mai înainte fusese ocupată de trupele sovietice imediat după căderea Sibiului, „după crâncene bătălii“ în cursul cărora nu s-a tras nici un singur glonte. În răstimp, frontul înaintase spre nord până subt Dealul Feleacului, spre apus, pe Mureș în jos, către Arad. Armatei sovietice ce înainta i se integraseră și corpurile armatei noastre care lupta acum

împotriva nemților. La un moment dat, trupele sovietice ce rămăseseră în Sibiu și în Universitate au evacuat clădirile plecând spre front. Se trecea de zor la pregătirile ce preced deschiderea anului școlar.

S-au produs unele schimbări în conducerea rectoratului și a decanatelor. Și o sperietoare de paseri își făcu apariția prin sălile Universității. O comisie specială pentru revizuirea profesorilor se institui. Comisia elimină din învățământ vreo câțiva profesori care și-au ridicat prea tare glasul împotriva Răsăritului și pensionează pe alți vreo câțiva, spre a le salva cel puțin calitatea de „pensionari“.

Studențimea se aduna, încetul cu încetul, în orașul cu aer medieval și cu atâtea vestigii de glorios trecut. Studenții, unii mai fonfi, alții mândri de darurile lor oratorice ținute atâta timp subt obroc, se complăceau în rolul inedit de agitatori și organizau cum se pricepeau studențimea în grupuri afiliate partidelor politice ce continuau a deține puterea în stat. Adunările lor se țineau într-adins în orele destinate cursurilor, ca să ni se demonstreze nouă, profesorilor, că politicul e mai important decât spiritul. Studențimea intra în valvârtejul dezorientării generale.

Întrezărind restricții tot mai aprige la publicații, am căutat să-mi tipăresc cât mai grabnic noua mea piesă, Arca lui Noe. O tiparniță locală se angaja la această ispravă. E de mirat că n-am întâmpinat nici o dificultate la cenzura prin care, potrivit prevederilor de Armistițiu, trebuia să treacă orice tipăritură. Legătura secretă dintre piesa mea, ce dramatiza o legendă bogumilică răspândită în unele regiuni ale țării, și actualitatea cu înfățișare de potop în plină desfășurare nu putea să scape întru totul atenției cenzorilor. Piesa mea izbuti totuși să iasă de subt teasc. Cenzura era preocupată de alte probleme mai arzătoare puse de cotidianele politice și nu se împiedeca în simbolurile unei piese de teatru. Semnificațiile ce se ascundeau subt haina unor imagini legendare puteau de așijderea să treacă neluate în seamă. În orice caz, am trecut prin cenzură mai ușor decât Ion cel Nou. După apariția cărții, constatam însă, întâia oară în timp de 20 de ani, că o lucrare poetică de-a mea nu stârnea nici un ecou. Apariția piesei abia dacă a fost semnalată la rubrica cărților pentru copii. Așa se schița boicotul de mâne al criticii literare în legătură cu numele meu, atât de frecvent pomenit în publicistica noastră dintre cele două războaie. Pretinsul misticism și orientarea metafizică a poeziei mele deveneau tot mai mult un pretext de aluzii ironice sau chiar ținta unor atacuri fățișe din partea noilor cotidiane ce se iviseră de la capitulare încoace. Mutismul ce se statornicea

în jurul numelui meu și sensul depreciativ al contextelor în cadrul cărora numele meu își mai scotea capul din coloanele ziarelor și ale revistelor îmi semnalau o nouă stare de spirit. Faptele nu mă îngrijorau, ele, în sine. În alte împrejurări, m-ar fi lăsat cu totul indiferent. Aceste fapte le interpretam însă ca indicii certe ale unei atmosfere ce se vicia de la o zi la alta și ca simptome tot atât de sigure ale unui început de invazie a prostului gust. Și de la o zi la alta scădea vizibil și nivelul producției poetice. Producția devenea tematică și se umplea de lozinci ale zilei. Mai mult, chiar gazetăria se făcea tot mai stăruitor după modele de largă circulație în Răsărit. Repetiția mădularelor în aceeași rostire nu mai era socotită ca o meteahnă, ci ca o calitate a noului stil de factură impersonală. Frazele deveneau obositor de explicite, nemaiîngăduind nici o implicație de care să te apropii cu darul ghicirii. Propozițiile se articulau miriapodic crescând inutil în lungime. Epitetul homeric intra în uzul cotidianelor. De câte ori venea vorba despre un anume lucru sau despre o anume persoană, se repeta cu insistență ilariantă și epitetul de rigoare. Armata sovietică era totdeauna „eroică“, iar Stalin întotdeauna „genialul“, cum în epopeele homerice Hera era mereu aceeași zeiță „cu ochi de bou“. Clișeul își făcea intrarea pe subt porțile de triumf ale scrisului românesc — și cu aceasta își făceau loc în poezie și în publicistică aceia care, prin aptitudinile lor din născare, se pricepeau să practice noua expresie. Adică impersonalii tuturor neputințelor. Se porni o susținută acțiune de desființare a tuturor „reliefurilor“ în orice domeniu al spiritului. S-ar putea susține că a fost lichidat cultul personalității, acesta fiind înlocuit prin cultul impersonalității, dacă în subsidiar n-ar fi apărut fetișismul, de-o înfățișare cu totul magică și primitivă, a unei singure „personalități“ care era „genialul“. Îndeosebi acest epitet, genialul, era rostit cu o evlavie habotnică de câte ori nu era fățarnică la orice răspântie ocazională. Epitetul se adăuga numelui lui Stalin ca un act aproape teologic, ca și cum s-ar fi vorbit despre singurul organ al revelației divine. Cum însă teologia de orice soi era pas cu pas înlocuită prin religia ateismului, nu se putea spune firește despre Stalin că ar fi singurul organ al revelației divine, dar acesta era realmente tonul și fiorul cu care se vorbea despre el în cadrul mișcării ce înainta, cu pumnul strâns și ridicat, spre acapararea puterii în stat. În dosul formelor ateiste afișate se înjghebau o nouă teologie, o nouă ierarhie ecleziastică, o mitologie sacrosanctă, un ritual în desfășurarea căruia litania monotonă și citatul dogmatic își aveau locul bine stabilit, un calendar cu zile roșii legate de istoria partidului, când au loc inevitabilele

procesiuni împestrițate cu prapori și cu icoane de-ale noilor evangheliști. Firește, procesiunile pe urma cărora trebuie să cadă ploi de mană cerească nu se mai numesc procesiuni, ci „defilări“. Și să nu uităm că eram încă numai la început de vremi, când formele viitoare de viață și de organizare socială se schițau teoretic și propagandistic.

În curs de 6 luni, lupta pentru putere între partidul comunist și partidele istorice, liberalo-burgheze, s-a consumat, rezolvându-se cu ajutorul sovietic și cu uși trântite de zbirii tiraniei moscovite prin palat, în auzul tânărului rege. Partidul comunist lua puterea. Se obținea și colaborarea unor fracțiuni disidente de ale partidelor istorice. Epavele vieții politice de altădată aveau de ales între închisoare și acceptarea unei colaborări cu partidul comunist, care avea de aci înainte toate inițiativele în mânile sale. Contraponderea și frâna ce le reprezentau aceste fracțiuni burgheze în procesul revoluției sociale nu mai erau decât formale. Și aveau să dureze până în clipa când partidul comunist va fi pregătit în condițiile unui pretins liberalism democratic răsturnarea totală a orânduirii sociale…

În cursul prefacerilor la care asistam, nu-mi dam bine seama de toată tehnica și de toate manevrele la care se recurgea în urmărirea țintei supreme: luarea puterii în stat. În țări vecine se petreceau fenomene similare. Totuși, în Ungaria bunăoară, partidul de curând înființat, al micilor burghezi, obținea în noi alegeri majorități zdrobitoare față de partidul comunist. În unele conștiințe îngrijorate de întorsătura evenimentelor se iveau astfel unele speranțe că înaintarea partidului comunist va fi zăgăzuită. Un an și jumătate a durat procesul al cărui final nu-l întrezăream decât ca un mare semn de întrebare.

Simion Bardă, trecând la București, avea să lucreze câtva timp la Comisia pentru Armistițiu. Subt titlul despăgubirilor de război, Moscova începea să pună stăpânire pe bunurile țării. Într-o zi, subt un pretext oareșicare, Simion Bardă căută să scape de frământările de conștiință ce i le pricinuiau veșnicele intervenții ale sovieticilor. Aceștia puneau capăt oricăror discuții cu câte-un pumn în masă.

Simion Bardă trecu la Ministerul Minorităților, ca secretar general. Aci asista cu uluire la infiltrarea minoritarilor în stratificarea noilor „elite“. Aparatul noului partid și cel de stat erau destinate să destrame și să macine

toate puterile și resursele de rezistență ale țării. Subt un pretext oareșicare, Simion a căutat să fie mutat și de aci. A ajuns consilier la Externe, într-un climat ceva mai domol.

Cu ocazia unui drum ce-l făcea la Sibiu, Simion Bardă își da pe față decepțiile în legătură cu ceea ce se petrecea. Cu capul său blond, el visase până nu demult un fel de *socialism românesc*. Procesul lua însă un alt sens, echivalent cu desființarea oricărui românism. Simion își rostea părerea că partidele istorice nu înțeleg nimic din toată situația în care țara a fost aruncată prin toate hotărârile secrete de la Ialta. Se bănuia vag că la conferința celor trei mari, Churchill, Roosevelt și Stalin, ce avu loc la Ialta în 1945, puterile occidentale ne lăsau în sfera de influință a Uniunii Sovietice. Partidele istorice nu par a vedea cu suficient realism această gravă situație. Simion venea la mine să-mi spună că în condițiile date se simte tot mai mult nevoia înființării unui nou partid al micilor burghezi, eventualitate față de care actualmente partidul comunist nu ar manifesta o împotrivire prea hotărâtă. Simion era de părere că un asemenea partid al micilor burghezi ar putea să fie întemeiat numaidecât, împrejurările fiind nespus de prielnice. Un asemenea partid, opinia Simion, ar putea să obțină în viitoarele alegeri parlamentare o majoritate copleșitoare, cum s-a întâmplat în Ungaria, unde condițiile n-ar fi mult mai altfel decât la noi. Programul unui atare partid ar avea desigur și aspecte socialiste, întrucât din principiu ar exclude orice ar semăna cu un program „capitalist“. Acestea erau părerile lui Simion asupra politicii interne de la noi. Expunerea lui nu mi se părea tocmai lipsită de argumente, cu toate că nu puteam să-mi dau încă îndeajuns de bine seama de gradul de sinceritate al expunerilor sale. Și Simion avea să prindă numaidecât momentul slab din concesia ce-i făceam, căci în momentul următor îmi și face propunerea de a-mi da adeziunea la înființarea unui asemenea partid. Voiam să mă eschivez. I-am răspuns: „în trecut nu m-am amestecat niciodată în politica internă. Înțelegând să fiu consecvent în această sfială a mea, țin să rămân și pe mai departe în afară.„ De astă dată însă Simion mă întrerupe, aruncând pe talgerele discuției unele argumente ce mă implicau personal în viitoare combinații. Îmi răspunde: “Vă înșelați crezând că ați fost vreodată în afară! N-ați fost niciodată în afară de politică, ci permanent în plină politică burgheză. În cercuri comuniste sânteți privit ca un om politic de orientare reacționară. Aceasta rezultă atât din poezia dumneavoastră de orientare mistică și metafizică, cât și din estetica dumneavoastră idealistă. Dacă nu v-ați hotărî să vă dați

adeziunea la un partid al micilor burghezi, ați prinde singurul prilej de a vă desprinde de politica reacționară la care ați participat fără a vă da seama prin toate operele dumneavoastră.„ I-am replicat: “Nu te încălzi, Simioane. Operele mele literare nu cuprind nici un singur rând de natură politică.„ Simion mă întrerupe iarăși: “E-adevărat că operele dumneavoastră nu cuprind nici un singur rând de politică «explicită». Trebuie să vă amintesc însă că există și o politică implicită al cărei adept un creator devine fără a avea conștiință despre aceasta. Nu este oportun să vă lăsați manevrat pe linie moartă sau spre situații și mai grave numai dintr-o sfială ce-o încercați față de elementul politic. Cred că aveți o datorie față de dumneavoastră înșivă, să vă salvați existența creatoare într-o epocă nouă la a cărei modelare urmează să contribuiți cu darurile cu care v-a înzestrat natura.„ Spusele lui Simion Bardă luau o întorsătură foarte patetică. Oare nota aceasta mă îndupleca să accept discuția? Am examinat împreună la rece situația subt toate aspectele ce ne puteau interesa, și pe față, și pe dos, pe planul unui realism gata la concesii, dar și pe planul unor norme ce se zbăteau în conștiința noastră. Mă apăram de bănuiala căreia Simion îi dăduse glas, căci îmi repugna din adânc să mă văd privit ca om politic. Simion pleda însă în favoarea credințelor și a sugestiilor sale cu atâta zel, că mă lăsai abătut de gândul ce mă lua ca o temere că ar avea serioase motive pentru care stăruia să mă “salveze“, motive pe care le trecea subt tăcere dintr-un fel de delicatețe și pentru a nu-mi încrunta sufletul. Și am acceptat să mă gândesc la salvarea existenței mele creatoare. Cu un simțământ de amărăciune, mi-am dat adeziunea la înființarea unui partid al micilor burghezi.

Scurt timp după această întâlnire și discuție avu loc în capitală ședința oamenilor ce inițiau noua formațiune politică. Nu m-am ostenit până la București. N-am luat parte la ședință. Dar într-una din seri, ascultând la radio o dare de seamă asupra înființării noului partid, îmi auzii numele amintit alături de alte nume de intelectuali, printre care vreo câțiva cunoscuți adepți ai doctrinei marxiste. Din felul cum se alcătuia comitetul central al partidului, am înțeles că noua formațiune nu era deloc ceea ce mi se pusese în vedere, adică un partid independent și autonom al micilor burghezi. Unui asemenea partid liber, al micilor burghezi, îi întrezăream în condițiile de-atunci oarecare îndreptățire și șanse. Participarea la o atare formațiune politică, independentă și garantată de cugetul unor oameni despre care s-ar fi putut crede că au un cuget, nu mi-ar fi contrazis

conștiința socială. Noul partid înființat la București își da un nume contrafăcut cu perfectă perfidie după numele celui mai popular dintre partidele istorice. Noul partid se demasca astfel în văzul lumii ca o simplă adunătură de burghezi ce-și părăseau pozițiile spre a se transforma într-o masă de manevră de care partidul comunist avea evident nevoie împotriva partidelor istorice.

Am simțit cum un val de sânge mi se urcă spre creștet.

Vestea dată la radio despre alcătuirea noului partid îmi da un șoc. Cum s-a putut să mă las atras într-o asemenea cursă? M-am zvârcolit toată noaptea biciuit de plesnele cugetului. Și dimineața avui senzația netă că somnul cu binefacerile sale a plecat pentru mult timp din mine, alungat de șocul de aseară. Mi se învârteau în cuget discuțiile ce le avusesem cu Simion de pe poziții ce le credeam sincere și fără prihană. După părerea sa, partidul despre a cărui înființare îmi vorbea putea să devină un obstacol în stare a abate apele de la moara comunismului. Partidul realmente înființat se revela în ochii obștei românești ca o simplă masă de manevră la remorca partidului comunist. Simțeam cum o voință străină de-o copleșitoare putere, de natură aproape fizică și palpabilă, se întindea să-mi ia în stăpânire condiția esențială a vieții: libertatea. Cum a fost cu putință momentul de absență a cugetului meu? Cum s-a produs lipsa mea de veghe într-o dezbatere atât de importantă? Conștiința mea a ațipit probabil tocmai în clipa decisivă a discuțiilor. Și cum? Subt presiunea morală care se făcea prin aluzii asupra mea prin intermediul lui Simion. Fără a fi numite, se mobilizau împotriva mea argumentele teroarei. Argumentele erau formulate într-un chip ca să pară simple argumente, căci dibăcia aceluia ce mi le etala consista în a ascunde aspectul lor de teroare. Căzuse în cumpăna hotărârii desigur și perspectiva „salvării“. Mi se vorbise despre „existența mea creatoare“, pentru care, ca să nu-mi risipesc puterile, am acceptat de-a lungul anilor, nu o singură dată, chiar condițiile unor ocupații subalterne, umilitoare de atâtea ori! Pentru a-mi asigura existența creatoare, m-am declarat de atâtea ori gata să îndur jigniri și chiar injurii, cu condiția, firește, ca slujba ce-o ocupam să-mi permită cele câteva ceasuri libere necesare creației. Dar în discuțiile cu Simion, problema salvării existenței mele creatoare nu se pusese nici un moment în termeni rușinoși. După înființarea noului partid, care nu era partid, ci masă de manevră, m-am lămurit asupra termenilor: salvarea ce mi se punea în vedere trebuia răscumpărată prin capitularea conștiinței! În realitate deci, condițiile ce mi se ofereau în jugul

noului partid îmi desființau virtualmente existența creatoare despre a cărei salvare îmi vorbise Simion. Căci existența creatoare cu conștiința scoasă din funcție nu este cu putință. Mă acuzam singur de modul ușuratic căruia m-am potrivit în discuțiile cu Simion. Nu trebuia să mă las târât într-o atare dispută. Am stat întins pe pat în poziție orizontală de om bolnav toată ziua și devenii monosilabic chiar în schimbul de păreri cu soția mea, care mă cunoștea îndeajuns ca să-mi înțeleagă frământarea prin care treceam. Se contamina însă și ea fără vorbă de frământarea mea și începea să se dezavueze singură că n-a intervenit în discuțiile mele cu Simion atunci când, printre argumentele nerostite ce îndrumau din umbră dezbaterea, simțise că intrau și grijile ce le purtam familiei. Dora se lamenta că n-ar fi trebuit să mă lase să iau hotărârea funestă pe care, după convingerea ei, o luam pentru ea și pentru Ioana. Am respins cu hotărâre bănuielile spre a o scoate din cercul vicios al reproșurilor ce și le făcea. Răspunderea acestei mari încurcături o luam în întregime asupra mea și lunecam tot mai tare pe clinul depresiunii. Dora îmi ținea însă isonul, ca și cum am fi fost o unitate magică. De astă dată se identifica cu mine cu aceeași intensitate și stăruință ca și alte dăți. Dora trăia pentru mine și pentru ceea ce îmi promova creația. N-ar fi voit pentru nimic în lume să fie un obstacol în calea acesteia. Așa-și simțea ea rostul ei. Modul cum se identifica în tăcere cu destinul meu și cu opera lua uneori forme aproape paradoxale. Nu o dată, de-a lungul celor 20 de ani de conviețuire, ea s-a lăsat încântată de una sau de alta dintre cunoștințele noastre feminine. Cu o restricție însă. Tolera în jurul meu femei. Ea le tolera numai pe acelea despre care avea sentimentul că-mi stimulează creația. Le tolera, nu fiindcă n-ar fi fost încercată de gelozie, ci dintr-o superioară atitudine, dintr-o rațiune ce și-o impunea prin eforturi de voință. Chiar și atunci când se întâmpla să mai sar peste morala conjugală, mă consola oarecum ea însăși, mângâindu-mi zâmbitoare părul ce mi se rărea: „Creația precede morala! Parcă așa spune undeva într-o carte cam drăcească Leonte Pătrașcu!“ Și dacă întru demonia insondabilă a creației alcătuiam o unitate sufletească, era oarecum firesc lucru să formăm o unitate și pe acest clin al depresiunii morale.

Era pe la începutul lui ianuarie 1946 când începu în mine excesul de trezie, lunga perioadă a insomniilor. Într-o stare de nesomn ce dăinuia de-o

săptămână trebuia să plec de urgență la Cluj. Universitatea se transferase încă din toamnă în capitala Transilvaniei, după ce această provincie își reintegrase, odată cu terminarea războiului, și părțile de miazănoapte. Din pricina dificultăților de plasare a instituțiilor, din lipsă de localuri și de locuințe pentru corpul didactic și personalul administrativ, Universitatea își amâna deschiderea până la începutul anului 1946. Familia mi-o lăsam deocamdată la Sibiu. Ajuns la Cluj, mă văzui nevoit să trag la una dintre clinici, unde întâmplător am mai găsit o cameră liberă.

Soseam cam pe la amiază, dar mă lungii, îmbrăcat cum eram, pe pat să mă odihnesc de oboseala drumului, de oboseala unui drum ce începuse parcă mult înainte de a pleca de la Sibiu. Somnul nu voia însă nici acum să mi se înființeze subt pleoape. O senzație de frig mi se răspândi pe toată întinderea epidermei subt care ființa ardea totuși. Discuțiile cu Simion, acelea care au premers „ceasului rău“, îmi reveneau în minte încă o dată și încă o dată. Era ca o învârtire pe loc a conștiinței care nu trebuie să stea locului. Unele gânduri luau formă obsesivă; în jurul lor se iscau vârtejuri de luciditate. Și după ore de frământ plumburiu, într-o cameră tristă de clinică prin fața căreia răsunau pași de surori și de bolnavi ieșiți în cârji, îmi amintii, printr-o reacție față de mine însumi, că poate mi-ar face bine o vizită la doamna Octavia Olteanu care trebuia să fie în localitate. Adresa îmi era știută. M-am dus pe la ora 5 după-amiază s-o văd. Când am intrat, doamna Octavia era îmbrăcată de stradă. Voia tocmai să iasă în oraș. Cu ochii ei vii, cu fața de-o paloare ce se accentua în clipa revederii, Octavia era neapărat frumoasă.

„Când ai sosit?, mă întrebă ea, fără a-și mai putea stăpâni emoția.

„Pe la amiază“, răspund.

„De ce n-ai venit la noi? Prevedeam că te vei întoarce la Cluj zilele acestea și în penuria de locuințe ți-am pregătit o cameră la noi“, căuta ea să mă înduplece.

„Va trebui să rămân câtva timp la clinică, nu mă simt tocmai bine“, i-am răspuns, și după o tăcere scurtă, am adăugat: „Pe urmă vom mai vedea. Neapărat că aș fi foarte îngrijit aici“.

Și am trecut la ceea ce mă ardea. I-am arătat în fraze sacadate, rostite cu un glas când prea tare, când prea stins, cu glas de clopot sfâșiat de vânt, pățania mea din ultimele zile.

„Da, am auzit“, zise ea, „să știi că adeziunea ta a produs o impresie dintre cele mai dureroase asupra opiniei noastre publice. Noul partid este

după toate semnele o formațiune la remorca partidului comunist, o încercare de a induce în eroare obștea românească".

„Și eu cred același lucru. Nu mă feresc s-o mărturisesc. Am căzut într-o cursă. Am fost indus în eroare cu privire la natura partidului ce avea să se înființeze". Și tăcui iarăși. „Nu mai dorm de atâtea nopți. Nu e bine", mai adaug apoi, făcând un gest prin care-i dau a înțelege să vorbim despre altceva.

Octavia luase în sfârșit loc, eu mă așezasem într-un fotoliu încă din momentul revederii. Aparent îmi păstram calmul, dar anevoie, căci tulburarea mea răbufnea în câte un gest necontrolat. Arătam probabil extrem de obosit. O umbră de îngrijorare peste fața Octaviei:

„Știi, am o întâlnire. Dar nu mai plec. Vreau să stăm de vorbă". Mă adunam cum se putea. Gândurile o luau mereu într-altă parte. Palmele în care îmi țineam tâmplele nu erau o frână. Octavia mă urmărea și parcă începea să mă îmbrățișeze cu privirea. Și pe urmă încercă să reia un alt fir întrerupt demult:

„Groaznic am suferit după despărțire la Sibiu, și mai ales pe urmă aici, subt ocupația ungurească. Nu sosea de la tine nici un semn. O singură scrisoare mi-a venit".

Nu m-am scuzat pentru tăcere. Dar am sărit până la capătul cestălalt al firului ce ea voia să-l lege iarăși: „Și uite în ce condiții de destrămare ne întâlnim din nou", îi spun pe-un ton parcă aș fi rugat-o să renunțe la explicații, cel puțin pentru moment.

„Eu aș continua să te iubesc cu aceeași putere orice ar fi, chiar dacă ai deveni comunist", zise ea.

„Nu e nici o primejdie să-mi trădez ființa", îi răspund, „mă găsesc totuși într-o cumplită încurcătură. Să vorbim despre altceva. Voiai să pleci. Vin altă dată, mâine. N-aș vrea să te lași așteptată".

„Aveam o întâlnire cu cineva. Îmi poartă un mare interes. Îl cunosc de pe când lupta împotriva nemților prin Tatra, de unde mă cam asalta cu scrisori, cu cadouri, prin soldat", mă lămuri ea, bagatelizând prin ton personajul și circumstanțele despre care îmi vorbea.

„Înțeleg. Coloneii și generalii au mare trecere astăzi", îi spun, încurajând-o prin ton să-mi arate mai de aproape despre ce este vorba. Octavia nu nega, ci dimpotrivă, confirma aluziile mele printr-un zâmbet. Zâmbetul, care la femei este de obicei tăinuitor, era la ea ca o desfășurare de mărturisiri explicite. Eram însă și prea abătut și prea obosit de a mă ocupa

de descifrarea unui zâmbet care, în sine și prin sine, spunea mai mult decât orice cuvânt. Octaviei îi voi da însă prilej de vorbă, îndrumând-o să-și deschidă sufletul în voie și fără a ține seama de vreo susceptibilitate de-a mea. O întreb ce a făcut și pe unde a umblat când frontul a trecut pe-aici.

Octavia îmi descopere că nu se găsea atunci la Cluj, fugise la Cojocna. Frontul se oprise câtva timp, și ea avu ocazia să urmărească viața de tranșee chiar prin preajma casei în care se refugiase. Noaptea ea se adăpostea în casă, dar ziua trecea de pe pragul casei de-a dreptul în tranșee. Știe acum ce este războiul. A învățat să urmărească chiar zborul obuzelor după felul sunetului. Povestindu-mi despre cele întâmplate prin preajma ei în timpul „frontului“, mi se păru dintr-odată că Octavia îmi trăda unele trăsături de-ale firii ei. Mi se arăta că viața și întâmplările îi veneau în cale cerute parcă de ursita ce i-a cântat lângă leagăn. Și mi se mai arăta ceva: soarta ei se complăcea desigur în aventură și spectacol. Impasurile în care ajungea mereu, involuntar erau cerute de ființa ei, ele aveau loc ca să se împlinească Scriptura. Ajunsă în impas, Octavia nu se sfia să recurgă la mijloacele de seducție ce-i erau la îndemână unei tinere și frumoase femei. Avea experiența slăbiciunilor masculine. Și ea nu s-a dat înapoi să facă uz de experiența ei nici în cursul luptelor cu noroc schimbăcios din preajma casei în care s-a adăpostit pe-o coamă de deal, la Cojocna. Prin soare și ploaie, prin frunze tomnatice, prin explozii de grenade și pocnete de mitralieră, ea pendula între noroiul tranșeei și încăperile casei ciuruite de gloanțe. Femeii cu părul plin de moloz și de păienjeniș de pivniță i se oferi în răstimpul unui episod de câteva ceasuri un fel de salvare, pe rând și alternativ, după cum se alegea biruința unuia sau altuia, atât din partea unui tânăr ofițer neamț, cât și din partea unui ofițer român mai în vârstă. Românul lua locul. Și apoi invers. Pentru ca la a treia repriză să rămână învingător colonelul român. Aceeași femeie care obișnuia să caute asemenea întâmplări tari și primejdioase, nu tocmai cu voie, dar printr-un îndemn al ursitoarelor, sta acum în fața mea: o tânără doamnă, mândră de versurile patriotice ce le scrisese cu atâtea luni mai înainte, inspirată de apariția ofițerului român care-i mai purta interes și când lupta prin Tatra și, precum se pare, chiar și în momentul de față, când el se găsea în așteptarea Octaviei, pe undeva. Octavia îmi recita cu vibrație patetică din aceste versuri ale ei, sperând să smulgă elogii din gura mea. M-am cules, ce-i drept, de prin văile depresiunii mele, dar numai spre a-i spune că cel mai dificil gen de poezie lirică mi se pare cel patriotic și că nu cunosc reușite mai mari în acest gen

decât vreo câteva, la intervale de secole pe o întindere de două milenii și jumătate: Pindar, Petrarca, Hölderlin.

„Nu te supăra, draga mea, versurile ce mi le reciți sânt ca de pe vremea luptelor românilor cu turcii la Plevna și prin alte redute“, îi spun. Octavia avea suficient umor să râdă și ea de hazul ce-l făceam pe tema versurilor ei patriotice. Știa ea de altfel că nu eram eu omul care să se lase corupt în conștiința sa poetică; știa ea că nu mă las corupt nici chiar de propriile mele sentimente patriotice când este vorba de aprecierea unei poezii, cu atât mai puțin de patriotismul oarecum hormonal al unei femei care-și doza un nobil sentiment cu aventuri erotice de circumstanță.

„S-ar putea totuși“, îi spun, „ca împrejurările istorice prin care trecem să ne facă apți pentru o poezie patriotică de altă esență“. Și încheiai degrabă orice discuție în legătură cu acest sfânt subiect. (Mai târziu aveam să aflu despre o slăbiciune aproape bolnăvicioasă a Octaviei: ea aștepta „recunoașterea“ valorii versurilor ei din partea oricui. Și tot mai târziu aveam să aflu, în subsidiar, că o „recunoaștere“ era în stare s-o exalte până la lepădare de sine. Deocamdată îi dibuiam slăbiciunea doar vag, i-o treceam însă cu vederea, socotind că orice poet suferă, mai mult sau mai puțin, de același morb. Vanitatea Octaviei nu era pentru mine o piedică de a o privi cu simpatie. În cele din urmă, Octavia mai are, în afară de talent și multe slăbiciuni, și atâtea alte calități feminine datorită cărora poate să se constituie în motiv de interes și de atracție pentru orice bărbat încă nemortificat.) În concluzie, îi spuneam că lirica aceasta, a redutelor, o prețuiesc mai puțin decât alte caiete de lirică ale ei. Făceam cu aceasta aluzie la aleanurile ei oceanice care o îndeamnă uneori să-și danseze bucuriile și exaltările în fața oglinzii.

„Acolo văd eu isvorul cântecelor tale. Acolo sau dincolo, în elanurile tale religioase moștenite de la mama ta. Mai întreține și acum corespondența cu stareții de la Muntele Athos?“

„S-a curmat odată cu sfârșitul războiului“.

„Păcat“.

„N-ai vrea să vii mâne la masă la noi, la dejun?“, mă întrebă Octavia. „Îl vei cunoaște pe soțul meu, care dorește de altfel foarte mult să te muți la noi, în camera de către stradă. Ți-am rezervat-o într-adins și ți-o mai păstrăm câtva timp, dar să te hotărăști, căci sântem mereu solicitați“, îmi spune Octavia în timp ce eu mă ridicai ca să plec.

„Viu la masă“, îi răspund, „dacă veghea și conștiința nu-mi vor produce tulburări ce m-ar desființa, căci vezi, această întâlnire cu tine m-a cam tulburat. Am glumit pe socoteala versurilor tale; nu trebuia, căci patriotismul tău, fiziologic într-un fel, e simplu și clar, și tu ai tăria de a-i face față. Pe mine mă cam macină ceva. Bănuiești probabil despre ce e vorba. Și n-aș vrea să viu la masă ca o simplă umbră. În dezbaterea și în gâlceava ce le am cu mine însumi, noaptea ce se lasă s-ar putea să fie hotărâtoare pentru viața mea și pentru tot viitorul meu“.

„În orice caz noi te așteptăm“, repetă cu insistență Octavia.

Și am ieșit în noapte cu sentimentul că am ajuns la o răscruce unde totul îmi era pus în joc.

O pâclă deasă se lăsase din Valea Someșului peste oraș. O negură grea și plumburie care-mi amorțea mișcările. Înaintam încet, trebuia parcă să înving o împotrivire. Zbuciumul din ultimele zile m-a depărtat într-un fel de oamenii cari altfel îmi erau totdeauna prezenți. Ce-o fi gândind Leonte despre fapta mea? Și Ana Rareș? Bănuiesc ei ceva din frământul meu? El, care a fost de atâtea ori conștiința mea! Ea care, de-un an și jumătate de când n-am mai văzut-o, se transforma tot mai mult pentru mine într-o existență simbolică și în imagine înaltă a aspirațiilor mele! Ei nu cunosc decât fapta brută care, luată în sine, separată de tot ce i-a premers și de tot ce pare a-i urma, apare ca o hidoasă târâșenie. Ei nu bănuiesc nimic nici din premisele și nici din contextul faptei. Pe unde s-ar fi găsind acum? La Iași? La București? în turbulența obștească pricinuită de meleagurile țării, de evenimentele și de prefacerile din ultimul timp, Leonte și Ana și-au pierdut orice urmă. Și pentru sufletul meu ce mare nevoie aș avea de sfatul lor! Sau cel puțin dacă ar sta acum lângă mine, în tăcere, ca simpli martori ai contextului!

M-am înapoiat cu umerii aplecați ca de-o mare povară în camera mea de la clinică. Și, deși era încă foarte devreme, pe la întâia schimbare de strajă m-am culcat. Nu mă puteam încălzi sub păturile unui pat în care s-a bolit infinit și nici între pereții goi și dați cu vopsea ca să poată fi spălați. Vopseaua lucie da o senzație de frigorifer. Epiderma mi-o simțeam arzând pe tot corpul, dar când mă zvârcoleam, mă încercau fiori la orice atingere cu cearceaful de cânepă. Mi se agitau subt farul lucidității alaiurile de gânduri.

Și-mi repetam a mia oară: în fond am fost atras într-o cursă într-un moment de „absență“. Dar de-abia rosteam pentru mine însumi cuvântul „absență“, că acest cuvânt îmi apărea ca un foarte căutat eufemism. Poate că ar trebui să i se spună totuși altfel acelei stări în care am acceptat discuția cu Simion Bardă. Drumul ce mi-l deschidea ceasul rău putea să însemne desigur o salvare a existenței creatoare, dar ce mai puteam începe cu ea, dacă drumul însemna o renegare? Îmi salvam într-adevăr existența creatoare? Sau îmi salvam numai existența? Absență? Absență? Nu. Altceva a fost. Situația îmi apăru clară și în toată goliciunea ei: îmi salvam numai existența. Existența simplă pe care de atâtea ori, încă din adolescență, la atâtea răscruci ale vieții, am disprețuit-o. De atâtea ori în viață am fost adus să-mi arăt preferințele, să aleg între existența simplă, sigură, animală și existența creatoare cu toate riscurile ei. Și n-am optat oare totdeauna pentru cea de-a doua? Cum se face că în ceasul rău, subt pretextul că aș alege existența creatoare, am ales existența pur și simplu? Ce m-a orbit într-atât ca să nu văd ce mi se pregătea? Nu cumva lașitatea mă făcea oarecum să privesc lucrurile printre gene? Acesta ar putea să fie adevăratul nume al așa-zisei mele „absențe“. Da, a fost o lașitate că am îngăduit să discut cu Simon Bardă așa cum am discutat. Un moment de lașitate, nu de absență, s-a furișat în dezbaterile noastre, făcându-mă să cred că drumul ce mi se deschidea ar fi — posibil sau chiar — un drum al conștiinței. Un strop de lașitate mare cât o lacrimă și-a făcut jocul funest cu mine, acoperindu-mi ochii în fața situației date. Voi putea să scap din impasul în care am ajuns? Voi putea să ies din marasmul moral în care desfășurarea evenimentelor m-a azvârlit? Poate, dar aceasta numai printr-o nouă hotărâre care să anuleze isprava lașității ce a pus stăpânire pe mine subt masca absenței. Ajuns la acest punct al frământărilor, un alt alai de dezbateri pornea să mă pustiască. Îndemnul de a anula isprava putea să mă ducă până la hotărâre și până la faptă. Și apoi? Care ar fi consecințele? Într-un fel sau altul desființarea mea, ceea ce ar însemna și desființarea existenței mele creatoare. Trebuia deci să mă împac în primul rând cu gândul că pe linia existenței creatoare mi-am spus ultimul cuvânt. Ceasul rău a fost punctul de încheiere al acesteia. Eram acum luat de-o panică a spiritului. Să renunț la tot ce simțeam că mai am de spus? La toate alcătuirile ce așteptau să fie ridicate din mine? În această sfâșiere lăuntrică apucam repede să mă întreb: ce alcătuiri vor mai fi acestea? Fi-vor ele în stare să răscumpere lacrima ce m-a orbit? Evident, cu atari întrebări o luăm pe drumul unei cazuistici sterile. Simțeam în sfârșit că

nu voi redobândi liniștea și echilibrul sufletesc decât dacă urc la altitudinea unei ținte prin care să-mi înfrâng anxietatea de temelie a ființei, anxietate ce m-a manevrat să accept drept „posibil“ un drum pe care conștiința îl vedea „imposibil“. Recunoșteam în mine însumi — a câta oară? — că existența creatoare în numele căreia am alunecat în discuția cu Simion Bardă era un simplu pretext în dosul căruia lucrau instinctele și reflexele simplei mele existențe care se dorea salvată. Nu mai găseam nici o scuză slăbiciunii mele. Se luptau în mine, acum, rușinea și cu spaima.

Și încă o noapte de insomnie trecu.

Și dimineața mă simții bolnav. Organic bolnav. O migrenă cumplită, cu izbucnire de sudori reci pe frunte, mă sili să mă ridic din pat. Străbătui camera în diagonală de vreo câteva ori și apoi, bălăbănindu-mă larg în toată amplitudinea dilemelor ce mă măcinau, mă întinsei iarăși pe pat. M-am intoxicat de mine însumi. Un singur lucru m-ar scoate din marasm: dispariția mea în neant.

În cursul dimineții, câțiva dintre membrii improvizați ai noului partid au încercat să ia contact cu mine. Desigur, în vederea acțiunii de organizare a noului partid. Căutau oare să ia contact cu mine după indicații primite de la centru? Probabil că da: și nu-i exclus că veneau să-mi ofere conducerea noului partid pe-o întreagă provincie. Noul partid avea oricum nevoie de numele meu. Pe motiv de boală, am refuzat să primesc pe acești membri improvizați ai improvizatului partid. „Nu voi sta de vorbă cu aceste lichele“, așa-mi spuneam, mișcându-mi în tăcere buzele uscate. „Lichele“, acesta era epitetul ce li-l dam pentru o faptă de care, într-un fel sau altul, mă făcusem eu însumi vinovat.

Nu m-am mai ridicat din pat spre a mă duce, precum promisesem vag, la masă, la familia Olteanu. Printr-o soră de la clinică am dat o telegramă soției mele la Sibiu să vie de urgență la Cluj. Credeam că în criza morală prin care treceam prezența ei îmi va face bine. Contactul, chiar și acela virtual, cu cei câțiva intelectuali ce doreau să mă vadă agrava însă starea. Mă simțeam bolnav și-mi exprimam dorința să fiu lăsat în pace. Simțeam nevoia de a mă izola ca să-mi rezolv singur problemele de conștiință. A mai urmat o noapte de totală insomnie.

Dimineața sosi soția mea care, încercând să mă liniștească, se contamina încetul cu încetul, alternativ de agitația și depresiunea mea. Cu inima strânsă, ea ceru medicilor să fiu examinat. Se descoperea oareșicare revărsare de uree în sânge, dar altceva nimic. Asemenea revărsări de sucuri

inoportune în sânge am mai avut în viață, dar fără simptome neliniștitoare. Acum acest aspect fiziologic îmi venea oarecum bine: puteam să mă declar bolnav și să cer un lung concediu. Un lung concediu, până la sfârșitul anului universitar sau chiar și mai mult.

Câteva zile mai apoi plecam cu soția mea din nou la Sibiu cu intenția de a ne îngriji de-un singur lucru: să ne readucem pe-o cale oarecare somnul în ființa noastră. Vom încerca să-l ademenim cu pulberi albe prudent dozate sau chiar cu descântecul autosugestiei. Izgoniserăm somnul din noi printr-o defecțiune a cugetului, eu din pricina vinei de a mă fi lăsat copleșit de-o clipă de absență a vegherii asupra mea însumi, ea din pricina vinei de a se crede părtașă la vina mea. Era probabil deci, încă de atunci, că nu ne vom putea readuce somnul în casă decât tăindu-i pârtie printr-o reacție de natură tot morală. La Sibiu m-am închis în casă, să-mi consum criza și să-mi deznod conștiința între cei 4 pereți. Mă complăceam subt scutul boalei, căci subt pretextul acesteia puteam să mă izolez.

În valvârtejul zbuciumului lăuntric reveneau aceleași gânduri: unde am greșit? Cum voi putea să ies din vâltoarea pe apele căreia luciditatea de-o excesivă acuitate, cu toate că nespus de obosită, mi se învârtea pe loc?

Într-una din zile sosi Simion Bardă la Sibiu pe neașteptate. Urma să țină în sala teatrului local o conferință despre programul și rostul noului partid. Am trimis-o pe Dora la conferință. Mai mult ca să-l poftească pe Simion până la noi decât să asculte o conferință în legătură cu ceva ce alungase somnul dintre zidurile noastre.

Simion veni. Aflase din zvonuri cam încurcate și contradictorii despre starea în care mă găseam și-și făcea drum până la Sibiu, nu atât pentru a ține conferința, ci pentru a sta de vorbă cu mine. Simion îmi recunoscu chiar din primul moment al întâlnirii că noul partid n-a prea ieșit după chipul și asemănarea aceluia despre care îmi vorbise și pentru care îmi ceruse adeziunea. „Dar“, spunea el, „în împrejurările actuale nu se putea face altceva“. Și-a dat seama despre acest lucru de-abia în cursul adunării celor câteva sute de „burghezi“ care puneau bazele noului partid. Din punctul de vedere al atitudinei reale ce o lua adunarea, înființarea noului partid avea semnificația unei totale capitulări. Programul stabilit nu e în stare să camufleze nici măcar jalnica realitate: noul partid care o lua la drum

cu surle și țambale nu era altceva decât un loc de întâlnire relativ comod al tuturor burghezilor care doreau să moară de moarte naturală. Erau chiar cuvintele lui Simion, care îmi mai șoptea pe tonul unui ușuratic și cinic realism: „Ceilalți burghezi care vor continua să rămână în cadrul partidelor istorice vor muri de moarte nenaturală în lupta de exterminare ce se profilează la orizont“. Într-adevăr, tocmai pe-atunci începeau să se țină, pe ici, pe colo, pe la orașe, prin mahalale, dar și la sate, adunări populare în vedereaviitoarelor alegeri parlamentare. Adunările vechilor partide erau de obicei risipite de către muncitori ce tăbărau cu ciomege și cu drugi de fier asupra oratorilor de orientare „istorică“. Capetele sparte simbolizau ideologia desuetă care, după părerea lui Simion, nu mai avea nici un drept la viață.

Conversația cu Simion o începeam domol, pentru ca apoi, sub formă mulcomă, să-i înfățișez și lucruri tari. I-am spus: „Știu că ai avut cele mai bune intenții întru cât mă privește. Trebuie să recunosc că ai încercat să mă «salvezi», dar hotărârea de a adera la noul partid eu nu mi-o pot aduce în acord cu conștiința. De-o lună și mai bine mă frământ luat de-un vârtej ca de obsesii și într-o stare de nesomn fără capăt și fără deznodământ. Nu pot în nici un fel să asimilez conștiinței mele faptele petrecute. Și simt că nu voi ieși din acest vârtej decât dându-mi demisia din noul partid la a cărui constituire programatică și la a cărui organizare nu am participat de altfel cu nimic“.

Simion părea zguduit de cele ce auzea din parte-mi. Și aceasta o înțelegeam după neliniștea ce-l cuprinse. Încerca prin noi lămuriri să mă rețină de la cele ce intenționam a face. Se scuza într-un chip, recunoscând că partidul s-a născut în afară de previziunile sale, dar în același timp îmi arăta și riscurile unei eventuale demisii.

„O demisie a dumneavoastră în faza de organizare a partidului ar fi o lovitură catastrofală pentru cei ce au înființat partidul. Gestul dumneavoastră ar putea să fie socotit ca o declarație de nonsolidarizare cu mișcarea care se găsește în fruntea revoluției pe cale de a institui o nouă orânduire“. Așa îmi vorbi Simion. În replică, i-am arătat că am cântărit toate acestea pe toate fețele, că am învins în mine ce aveam de învins, că mi-am șters lacrima ce m-a orbit, că sânt împăcat cu tot ce ar putea să urmeze și că-l rog să anunțe președinției noului partid demisia mea. Am întins lui Simion scrisoarea ce-o alcătuisem înainte cu câteva ceasuri, imediat ce luai cunoștință de promisiunea sa de a trece pe la mine: „Deoarece nu te pot

dezavua că mi-ai anunțat adeziunea la noul partid, care a ieșit cu totul altfel decât cel plănuit de închipuirea noastră, primesc să motivez demisia mea cu boala care îmi face cu neputință orice participare la viața politică. Aceasta o scriu și în scrisoare. Personal poți să le arăți și adevăratul motiv: nu pot asimila conștiinței mele cele petrecute!“

Simion Bardă a ieșit din casă cu ochii în lacrimi și cu promisiunea că va proceda potrivit dorinței mele. Era ultima dată că-l mai vedeam. Căci încă în cursul lunilor următoare, el avea să fie trimis în străinătate în calitate de consilier la o foarte importantă legație a țării noastre din occident.

S-a făcut că în noaptea aceea am adormit câteva ore. M-am trezit, întâia oară după atâtea săptămâni, fără de junghi în coșul pieptului, fără de junghiul care mereu mă trezea de câte ori se întâmpla să alunec spre somn. Și puteam dintr-odată să gândesc fără încordare la atâtea din motivele ce avuseră până ieri darul de a-mi grăbi zvâcnirile inimii. Imaginam fel și fel de izbeliști, măsuri de teroare fizică de care aș fi putut să fiu atins din partea acelora care pentru poezia mea mistică și metafizică mă puneau în rândul criminalilor de război sau al trădătorilor clasei muncitoare. Toate, fără deosebire, mă lăsau rece și nepăsător. Cât privește noua mea hotărâre de a înlătura orice echivoc ce ar mai pluti în jurul atitudinii mele „politice“, am încheiat socotelile. Mi-am rezolvat cu o lovitură ce tăia nodul problemele de etică intimă ce mă munceau. Nici chiar simpla „existență“ nu mă mai interesa din moment ce am izbutit să-mi iau rămas-bun de la „existența creatoare“. Iar la aceasta renunțam, după părerea mea de-atunci, oricum: și așa, și altfel. De-o existență creatoare nu mai speram să mă bucur vreodată în nici un fel, nici ca membru al vreunui partid, nici ca om în afară de orice partid. În focul problematicei intime sau de sens general, sufletul meu s-a călit devenind steril ca pământul ars.

Somnul mi-ar fi revenit încetul cu încetul, și cu el liniștea, dacă viața n-ar doza înaltele ei drame cu fapte mărunte și cu unele foarte meschine, de-ale locului, de-ale zilei, de-ale curții, de-ale ceasului. Într-adevăr, fapte cu totul „casnice“ interveneau destul de enervant de la o vreme ca să-mi întrerupă odihna de noapte. Proprietara casei unde locuiam, profesoară de zoologie la un liceu de fete, se hotărî să țină pentru găinile ei un cocoș, și aceasta chiar subt ferestrele mele, la parter. La ceasuri fixe, cocoșul mă

trezea cu un strigăt ce-mi intra ca o lamă de cuțit în inimă. Pe la două noaptea, somnului meu i se punea capăt — și Doamne, cât de binefăcător mi-ar fi fost lăudatul somn în lunile de refacere sufletească! Protestam în fel și chip, prin scrisori glumețe în versuri sau prin adrese tragice trimise la etaj proprietarei: ceream desființarea cocoșului. Demersurile mele rămâneau din păcate zadarnice! Proprietara voia să ne silească pe această cale la mutare. „De ce nu luăm drumul Universității la Cluj?“, ne întreba ea prin fata de serviciu. Știa ea prea bine că sânt în concediu, dar se îndârjea să-și țină cocoș la curte și motiva muierește, după o știință populară, cu aceea că altfel găinile nu ouă. Aducea mărturie și părerile savantului sovietic Pavlov cu privire la rolul scoarței cerebrale în reflexul condiționat. Din parte-mi, o asiguram că, după modestele mele cunoștințe de fiziologie animală, găinile ouă și fără cocoș. Nu știu cum mi-o fi răstălmăcit spusele, dar după vreo câteva zile auzeam din oraș că doamna profesoară s-a plâns în anume cercuri că i-am adus injurii comparând-o cu o găină. Lansat cu multă bunăvoință din același isvor, pornise să circule prin oraș zvonul că boala de care sufeream ar fi o gravă „psihoză“. Și zvonul se răspândea în cele mai deșănțate versiuni, luând proporții tot mai spectaculoase pe toată întinderea țării. Confrați întru ale literaturii născoceau la București altele: că vizitatorilor ocazionali le-aș cere închinare ca o întrupare aievea a Sfântului Duh! Eu, care de luni de zile nu mai acceptam vizita nimănui! Zvonuri că, după ce mi-am ars toate manuscrisele, m-aș fi sinucis umblau din gură în gură când numai în oraș, când prin țară. Rude mai apropiate sau mai depărtate veneau din alte localități să se intereseze de starea mea. În asemenea condiții nu totdeauna lipsite de umor, îmi refăceam totuși temeliile somnului, pregătind, pe temeiul unui material mai demult cules, cursuri universitare pe care nu aveam totuși certitudinea de a le mai ține vreodată. Intermitent mai aflam din oraș și alte vești cu privire la interesul obștesc ce mi se purta. Astfel, odată mi se spuse că niște preoți, profesori de teologie, au ținut în taină, fără a fi rugați de cineva, o slujbă pentru însănătoșirea mea. Îngânam în sinea mea că o atare slujbă nu poate să strice nimănui, nici mie, nici celor ce o făceau. Altă dată a bătut la ușa noastră trimisul unei întreprinderi de pompe funebre care-și oferea serviciile. Se zvonise încă o dată că aș fi decedat.

Sosea deci clipa să dezmint, prin simpla mea apariție pe străzile Sibiului, toate aceste basme. Într-o zi de început de primăvară de-o căldură intempestivă, hotărâi să ies din izolarea ce mi-o impusesem. Când m-am

prezentat la liceul frecventat de fiică-mea spre a cere unele informații cu privire la situația ei școlară, am simțit prin birourile liceului o forfotă, șoapte, mirare, priviri curioase, dar și surâsuri bucuroase la vederea unui om care a murit și a înviat. Unei profesoare cunoscute, care venea fericită spre mine spre a-mi spune un cuvânt de bune urări, i-am zis: „Vedeți, cam așa arată, în veston de primăvară și fără pardesiu, o întrupare a Sfântului Duh. Înălțimea — 1,83 m, greutatea — 76 kg“. Profesoara îmi lua mâna între palmele ei. Îmi primea gluma cu o respirație de ușurare, se uita lung la mine și parcă nu-i venea să creadă că mă vede cum mă vedea.

IV

La începutul lui martie, când soarele începea să dea lumină mai înaltă, hotărâi să pun capăt hibernării. Iarna cea mai tulbure, mai haotică, iarna gândurilor macerate, a grijilor și spaimelor, iarna coșmarelor treze, se topea în sfârșit, gâlgâind puternic prin scocurile streașinilor. Vrăbiile gureșe, cu ciripitul lor proletar, încercau să se îmbăieze în nisipul subt care mai stăruia gheața. Rigiditatea iernatică a naturii ceda totuși, și cu ea rigiditatea exagerată a conștiinței care se complăcuse prea mult în conflictul ei de principii. Lumina sporea în dezavantajul beznelor.

Ieșeam acum în fiecare dimineață în Dumbravă, în plimbări lungi până la lacuri, unde stăteam ceasuri printre stejarii seculari. Urmăream obiceiurile mistrețului albăstriu închis în țarcul său păduratic, precum și ale cerbului care-și avea, într-altă arie îngrădită, adăpostul de scânduri.

În mica grădină zoologică de lângă lacuri erau urși și lupi, vulturi, fazani, feluri de iepuri, căprioare cu ochi prelungi ca migdala. Îmi plăcea îndeosebi să urmăresc creșterea coarnelor la cerb: răsăreau ca niște cotoare subt pielea nouă. Coarnele erau la început ca o simplă umflătură, apoi ca niște cucuie, pe urmă ca două bețe învăluite în catifea. Adevărata priveliște începea cu ramificarea. Cerbul este cu adevărat animalul pădurii, el singur caută să imite, cu ceea ce se întâmplă pe creștetul său, înmugurirea crengilor, zbucnirea lăstarilor, zvonul sevelor.

În miezul lucrurilor se auzea ascunsă, ca o furtună organică. Desprimăvărarea năvalnică mă copleșea. Iureșul nemărginit mă contamina. Într-o săptămână, două, trei, verdeața devenea belșug.

De pe o potecă îngustă neumblată, văzui odată și dansul șerpilor. Între niște tufe, într-o mică rariște a Dumbrăvii, un foșnet monoton, sfârâitor îmi atrăsese luarea-aminte. Erau șerpi de apă care, ridicați aproape numai de cozi, se mișcau ritmic formând un mănunchi în bătaia vie a soarelui. Târâtoarele își dezmințeau traiul orizontal. Extazul lor erotic lua înfățișare de flăcări brune-verzui ce-ar pâlpâi pe-o vatră. Mă oprii pe potecă. Și privii îndelung. Încercam față de șerpi o ancestrală sfială, dar imaginea mă țintui locului. Mă avântasem desigur prea adânc prin desișuri. Pe-aci șerpii nu fuseseră probabil niciodată stingheriți de trecători. Prezența mea, la câțiva pași, n-avea să le tulbure extazul. Eram pentru ei un trunchi de copac printre alte trunchiuri. Am stat și am privit. Au și târâtoarele dansuri rituale? Acesta

era splendid. Îmi amintea în multe privințe liniile și ritmul unor dansuri din neștiute temple indiene.

Când mă întorsei spre casă, duceam în mine dansul șerpilor. Întâmplarea fusese de-un bun și solar augur, căci acasă mă aștepta Marius Borza, vechiul meu prieten. Era în drum spre București, venind cu mașina de la o fermă ce-o avea la Mediaș. Se oprise să mă vadă. Zvonurile în legătură cu starea mea îl alarmaseră și pe el. După ce rezistase cu încăpățânare la asaltul veștilor, se dădu aproape bătut. Mă aștepta acum de vreo două ore și se pregătea tocmai să plece când am pus piciorul în pragul apartamentului nostru. Dora se îngrijise în răstimp să-i alunge gândurile negre. Întâlnirea, cu căldura surprizei, era ca o sărbătoare ce venea să consfințească desprimăvărarea tumultuoasă de afară. Marius mă luă între luminile ochilor să se convingă însuși de starea mea care nu era altfel decât o știuse de totdeauna. Mă trecu oarecum în revistă, și observai cum umbrele îngrijorării îi dispăreau de pe frunte. Pe măsură ce umbrele treceau, Marius începea parcă să mă mustre din ochi pentru basmele lugubre ce se lansaseră în ultimele luni pe socoteala mea.

„În zadar te uiți la mine așa de mustrător“, îi zic râzând, „au sânt eu de vină pentru cele ce semenii născocesc pe seama cuiva?“

„Am fost la Mediaș“, îmi spune Marius, „la fermă, unde am pregătit totul în vederea unor invitații ce intenționez să le fac. Peste câteva zile mă mut cu toată familia de la București la fermă. Vreau să vii și tu, căci în primul rând pentru tine doresc să ne întâlnim. Vor veni Leonte de la Iași, pictorul Vlahu de la București, tot de-acolo perechea Marioara și Aron Stănculescu. Vreau să-ți lecuiești cugetul. E păcat să nu profităm de avantajele ce le oferă primăvara la țară. De altmintrelea, celor întâmplate n-ar mai trebui să le dai nici o importanță după ce ai izbutit să tai firul încâlcit de Simion Bardă. Atitudinea ta e mult discutată în cercurile de intelectuali din capitală. Și, după faza de nedumeriri, întorsătura dramatică a impresionat profund“.

Vestea că l-aș putea întâlni pe Leonte, cu care nu mă mai văzusem de la Căpâlna și despre care nici nu mai știam prea multe de atâta timp, mă determină să accept prieteneasca invitație cu o nerostită, dar bucuroasă mulțumire. După veselia de-o clipă a revederii cu Marius, sufletul meu fu pentru câteva clipe din nou atins de umbre. Grijile și tristețea ce mă luau nu mai erau însă ale mele, ci într-un fel ale tuturor care ne simțeam rude spirituale și prieteni. Cele ce avea să-mi spună Marius despre Leonte

Pătrașcu îmi întunecau orizontul. Marius l-a întâlnit pe Leonte nu demult la București. La minister începuse tocmai atunci să lucreze o comisie de „epurare“ a corpului didactic universitar. Leonte se aștepta să fie epurat, adică scos de la Catedra de istoria filozofiei ce-o ocupa la Universitatea de la Iași. Universitatea se întorsese la vatră, cel puțin parțial, din refugiul ei de la Alba-Iulia. Lui Leonte i se alcătuia un dosar la îngroșarea căruia își dădeau contribuția diverși informatori recrutați în parte chiar printre colegii de la facultate. Se sublinia în referatele colegiale îndeosebi incompatibilitatea dintre filozofia lui Leonte și filozofia unică și fără fisuri ce se pregătea să-și facă intrarea masivă în universități. Informația ce mi-o da Marius era revelatoare într-un chip, căci devansa cursul evenimentelor. Calitatea oamenilor nu va mai fi judecată după criterii spirituale, ci după necesitățile și criteriile vieții de partid. De Partid, scris cu majusculă.

Marius mai adaugă: „Leonte vede de altfel în eventuala sa înlăturare de la Catedră o concluzie logică a situației. L-am invitat la fermă. Dacă va fi epurat, poate să rămână acolo cât i-a plăcea, până-și va găsi un rost. Dacă-ți convine, poți să stai și tu acolo cât dorești și cât te vei simți bine. În orice caz, sper să-ți recondiționezi acolo somnul, în cântecul privighetorilor“. Și Marius își repetă stăruitor și cu deosebită căldură invitația de a mă duce la fermă.

Ne comunicam în avalanșa de gânduri a conversației lucruri despre noi înșine și despre alții ce de mult trebuia să le știm, dar pe care nu le știam dintr-o singură pricină: corespondența dintre prieteni a cam încetat în timpul ce a trecut de la capitulare încoace. Corespondența s-a curmat în general. Din pricina cenzurii poștale ce s-a introdus, scrisorile erau incinerate pe drum, probabil chiar de dorul ce ele îl conțineau închis în plicuri, iar o carte poștală avea nevoie aproximativ de trei luni ca să ajungă de la Sibiu la București.

Stabilirăm cu Marius ziua și ceasul când pe la sfârșitul lunii aprilie aveam să ne întâlnim cu toții la ferma de la Mediaș. Planul era deci fixat, și cele câteva zile ce ne mai despărțeau de realizare erau pentru mine un plăcut preludiu. Marius purcese spre București să ducă la capăt pregătirile necesare în vederea marei întâlniri ce trebuia să coincidă cu avântul verde și deplin al primăverii menit să compenseze, cel puțin în parte, depresiunile morale și spirituale ale anotimpului.

Marius era cu vreo câțiva ani mai tânăr decât mine și decât Leonte. Pe când urmam clasele superioare ale liceului Șaguna de la Brașov, se făcea că Marius urca treptele de jos ale aceleiași școli. Ne cunoaștem deci de multișor, dar numai foarte târziu și doar în timpul celui de-al doilea Război mondial ne-am împrietenit cu adevărat. Marius Borza era inginer și un intelectual de frumoasă cultură și de larg orizont. Preocupările lui atingeau cele mai diverse domenii. Adept întru toate al filozofiei lui Leonte, el își împingea admirația până la fetișism. În disputele cu intelectuali de seama sa, el își încheia de obicei argumentele cu un Leonte dixit. De-o inteligență de excepțional nivel și negrăit de întreprinzător, Marius reuși să-și înjghebeze pe diferite căi, cinstite întotdeauna, o situație materială de pizmuit. Trăia pasionat, identificându-se cu tot ce întreprindea. Ca inginer, a colaborat ani și ani la organizarea tehnică a exploatării gazului metan din Valea Târnavelor, conducând toate lucrările de la biroul său din Mediaș. Subt conducerea sa, conductele de gaz s-au întins de la Copșa la Sibiu, Făgăraș, Brașov și până la București. Rețelele luau proporții care atunci mi se păreau fanteziste și de aură utopică. L-am întrebat odată pe Marius dacă nu va prelungi țevăria până în iad, care s-ar încălzi desigur mai economic cu gaz decât cu păcură. Situația de angajat al unei întreprinderi, totuși, nu-l prea mulțumea pe Marius. Și astfel, el trecu, fără a-și părăsi slujba de la Mediaș, la fel și fel de întreprinderi pe cont propriu, dintre care una îndeosebi îmi plăcu prin originalitatea ei; aceasta era de altfel și întâia sa încercare. Marius puse temei în regiunea Dumbrăveni unei întreprinderi de mari proporții de cultura ciupercilor. La Dumbrăveni erau date perfecte condiții de natură a îngădui o atare inițiativă. Pe-o vastă întindere a orașului se înălțau cazărmi de cavalerie ce furnizau gunoiul. Doi specialiști în cultura ciupercilor, amândoi unguri, soț și soție, care se pregătiseră pentru meseria lor în Franța își îmbiară lui Marius serviciile în vederea întreprinderii. Marius închirie o seamă de pivniți în același oraș. Cei doi unguri fură angajați. Soțul era cultivator de ciuperci, soția doctoriță de boli de ciuperci. Gunoiul de la cazărmi, sute de care, a fost transportat și pus în straturi groase în pivnițile amenajate în acest scop. În scurt timp, cultura ciupercilor luă un avânt incredibil. Marius îmi descria cu entuziasm straturile de ciuperci din pivnițile de la Dumbrăveni; ciupercile erau de

toate mărimile, de la aceea a perlelor până la aceea a unor albe scăfârlii de copii. Marius a organizat și afacerea comercială, transportul și plasarea. Capitala țării avea să fie invadată de mândrele și sănătoasele ciuperci de la Dumbrăveni. Ingineria deveni pentru Marius, în câteva luni, o corvoadă. El căuta să se scape de munca tehnică în salopetă, dar Societatea Gazului Metan nu se putea lipsi de serviciile sale și-i supralicita profiturile de la ciuperci. Izbucnind al doilea Război mondial, întreprinderea de ciuperci căzu victimă: Budapesta, de unde cei doi specialiști unguri își aduceau sporii, a curmat furnizarea. De altfel era timpul suprem ca întreprinderea să-și declare decesul, căci locuitorii orașului Dumbrăveni, nemaisuportând mirosul penetrant de gunoi de cai și de ciuperci ce ieșea din zecile de pivnițí, au cerut cu insistență serviciului sanitar să reteze într-un fel originala inițiativă a lui Marius Borza. Apucând odată pe calea întreprinderilor, Marius „s-a spurcat“, adică a căzut la patimă. Cu fantezia sa practică și exactă, el avea să conceapă întreprinderi în serie, de tot soiul, mereu altele. Și ascensiunea era urmărită de-un paradoxal noroc. Zic paradoxal, fiindcă toate întreprinderile sale eșuau pe rând, terminându-se cu câte-o altă întreprindere și mai mare. Cu imaginația mea de poet nu înțelegeam acest urcuș, până când mi-l lămuri perechea Stănculescu. Aflai de la aceștia că o întreprindere cu adevărat serioasă nu era nici una dintre cele multe ale lui Marius, dar neîndoielnic una ce aparținea soacrei lui Marius. Lui Marius îi curgeau de aci enorme profituri. El punea însă aceste profituri, printr-un joc arbitrar de contabilitate, în contul întreprinderilor sale, flatându-și astfel orgoliul de mare întreprinzător. Soacra finanța toate spleen-urile fanteziei practice, dar numai până la un punct, a lui Marius. Și Marius trecea la întreprinderi de tot mai impozant volum și mereu altele, deși eșua în toate pe rând.

Inteligența și cultura, de care Marius se bucura ca de niște însușiri înnăscute, apoi simpatia ce o inspira tuturor oamenilor cu care el avea de lucru, cavalerismul și cinstea în afaceri creaseră în jurul său un aer de cuceritor. El avea timp pentru de toate. În cursul războiului, a ajuns consilierul cel mai de seamă la Gazul Metan și coproprietar în cele din urmă al unor faimoase întreprinderi din marea industrie de fier. Acum își clădea la ferma de la Mediaș și o fabrică de litargă[5], în care voia să pună la încercare virtuțile unei noi invenții pentru pulverizarea litargei — invenția unui mic și ingenios tehnician din localitate. Spuneam că Marius găsea timp pentru de toate. Astfel, o mare pasiune a sa era vânătoarea. Marius era unul

din maeștrii vânătorilor regale. În ciuda atâtor activități ce-l risipeau, Marius suferea totuși de-un alean mai intim și mai esențial. Visul său de totdeauna era să-și găsească salvarea în *actul creator de artă*. Se dorea pictor. La 40 de ani Marius învăța meșteșugul de a ține paleta în mână. Conștiința sa artistică, întemeiată pe-o sensibilitate înnăscută, dar și pe cultură, era însă neasemuit mai dezvoltată decât putea să fie tehnica sa artistică pe care se căznea să și-o însușească cu atâta întârziere. Acest dezacord între aspirație și posibilități îl ținea într-un fel de permanent minorat față de sine însuși. Același dezacord îl făcea să problematizeze totul. Marius era mereu frământat. El se realizase ca om în chipul cel mai mirabil cu putință. Avea succese în viața materială. Căci, în ciuda atâtor întreprinderi ce s-au prăbușit, Marius era acum totuși unul dintre cei mai de seamă industriași ai țării. Un noroc paradoxal l-a săltat din biruință în biruință. Avea doi copii dotați, sprinteni, o soție înțelegătoare, ea însăși foarte simpatică și de-o hărnicie fără pereche. Dar Marius, întreprinzătorul, omul de societate, îndrăgitul femeilor, iscusitul vânător, omul de cultură, pasionatul, strălucitul, caldul prieten, se simțea un neîmplinit. El se străduia să se împlinească în artă, în pictură.

Către sfârșitul lui aprilie, plecai la Mediaș. În aceeași zi sosiră și ceilalți invitați din toate părțile. Pe Leonte și pe pictorul Vlahu îi găsii la fermă. Marius venea el însuși cu perechea Stănculescu. Aron Stănculescu era inginer și profesor la Politehnică, soția sa Marioara era doctoriță. La Mediaș sosiseră de mai înainte soția lui Marius, cei doi copii și, cu ei, încă doi copii nemți, o fetiță cam de 10 ani și un băiețel cam de 6. Acești doi copii erau rămășițele libere ale unei familii germane. Capul familiei, un sculptor neamț rătăcit prin Transilvania, a fost dus, odată cu deportarea sașilor din Transilvania, în Rusia în cursul iernii de după capitulare. Soția neamțului și copiii fură însă internați într-un lagăr de la noi. Marius i-a descoperit. El obținu autorizația să scoată copiii din lagăr și să-i aducă fără mamă la ferma sa, spre refacere. Copiii, încă foarte transparenți și palizi, aveau să se refacă repede în condițiile de abundență alimentară de la fermă. Cei doi copii nemți rămași fără îngrijire părintească au fost subiectul grijii noastre, a tuturor din această colectivitate umană ce se așeza pentru câtva timp la fermă, și îndeosebi din partea doctoriței Stănculescu. Marioara, femeie de-o

frumusețe izbitoare, de-o inteligență și mai izbitoare, plină de temperament, ținea copiii subt ocrotirea ei. Afecțiunea ei se manifesta uneori subt forma unor înjurături de răsfăț: „O, bată-vă Dumnezeu să vă bată, nemților! Dracu v-a pus să veniți pe-aici?!“

Sosirea și așezarea noastră la fermă aveam să ne-o numim „descălicare“. Cam a treia zi după descălicare, către seară, înainte de cină, Marius ne oferea o audiție muzicală. Discuri cu muzică de Bach. Eram cu toții adunați în jurul căminului în care pâlpâia focul. Cu toate că ne apropiam de luna mai, seara ne ajungea răcoarea din Valea Târnavelor. Stam în fața flăcărilor și ascultam. Numai cei doi nemțișori lipseau. Erau ocupați cu jucăriile lor în odăița de alături. Stam în fața flăcărilor și ascultam. Ascultam o cantată în tăcere desăvârșită ca de catedrală, când ușa ce da din odăița copiilor în holul larg unde ne aflam se deschise. Cei doi, fetița și băiețașul, își fac apariția ca două ființe lunatice; ei se țin de mână. Fata îngână: „Bach! Bach!“ Băiețașul — și el după surioara lui: „Bach! Bach!“

Ne-a rămas desigur tuturor în amintire această apariție a copiilor care recunoscuseră, din odăița lor, muzica și ca la o chemare de negrăit trecură în ceastălaltă încăpere. Micile făpturi, copii rătăciți și oarecum fără părinți, intrau în muzica lui Bach ca în patria lor. A fost vreunul dintre noi care să nu fi lăcrimat? Manifestarea atât de spontană și de firească a sentimentului apartenenței, manifestare ce lua formă de răpire, ne-a înduioșat într-atât că Marioara le trase iarăși o înjurătură, ștergându-și ochii de-o lacrimă ce-o podidise: „O, bată-vă Dumnezeu să vă bată, bestii extatice!“ Era felul ei de a-și rosti atât împotrivirea afectivă față de expansionismul teutonic, un sentiment al ei pe cale de a se stinge, cât și nestăpânita ei admirație față de poporul german, sentiment pe cale de a se înteți de când acesta se prăbuși, oferind omenirii spectacolul unui amurg al zeilor.

Câteva zile mai apoi, tot pe înserate, mă nimeream singur în același hol. Băiețașul neamț se arătă și el, furișându-se din odăița copiilor, dar fără a spune cuvânt, căci mă vedea cufundat în lectura unei cărți și nu voia să mă deranjeze. Se duce totuși încet, foarte încet, la pianina din colțul holului și prinde a bate clapele cu degetele firave. Se închega într-adevăr o melodie de-o extremă simplitate, dar nu copilărească. Un cântec ca o implorare pe care probabil mamă-sa îl învățase. L-am lăsat să termine și apoi, închizând cartea, îl întreb, mai mult ca să-l pun la încercare: „Ist das Bach?“ Băiețașul se uită la mine nedumerit și nu știe ce ar putea să răspundă. Știe el bine că nu e Bach, dar parcă n-ar vrea să mă decepționeze. Îi pun întrebarea într-o

altă formă, ca să-i îmbiu o ieșire din impas: „Ist das Bach oder nur ein Bächlein?“ Băiețașul prinde semnificația jucăușă și glumeață a întrebării și răspunde cu surâzătoare sfială: „Das ist nur ein Bächlein“.[6]

Oaspeții eram, pe cât cu putință, împărțiți pe camere. Fiecare își avea odaia sa. Și fiecare venise la fermă cu gândul de a termina vreo lucrare. Eu mă închideam, îndeosebi înainte de amiază, în odăița mea. Traduceam din lirica universală. Plănuisem o mică antologie, atât pentru plăcerea de a recrea în graiul nostru unele din cele mai frumoase poezii ale lumii, cât și pentru a-mi ispiti sunetul sufletului care tânjea în sterilitate. Marius și cu Vlahu lucrau în hol, ei pictau sau desenau. Leonte, pe de altă parte, se plimba până la un pod de apă arhaic acoperit cu șindrilă ca o casă; uneori îl însoțeam și eu.

Din conversațiile ce le aveam cu Leonte între 4 ochi se desprindea mereu același stoicism în fața destinului. Atitudinea și expresia feței îi erau totuși schimbate puțin, în orice caz mai crispate decât le știam. Îngrijorarea ce ne-o purtam cu reciprocitate fraternă ne îndruma să ne spunem gândurile de care am fost bătuți în răstimpul de aproape doi ani de când nu ne-am văzut și de când atâtea istorice fapte s-au petrecut. Ne regăseam îngemănați ca întotdeauna. Leonte îmi spunea că într-un ungher al inimii el își purtase, până în ziua capitulării germane, nădejdea surdă că ar mai fi fost cu putință o regrupare a puterilor ce se războiau pentru pielea planetei. Ziua de 9 mai, ziua unei victorii ce ne pecetluia soarta, venise deci pentru el nu tocmai dorită. E aproape un an de-atunci.

„Îți închipui ce coincidență“, îmi spune Leonte, „9 mai! Tocmai în ziua aceea împlineam 45 de ani![7] Ziua natală mi se anunța în condiții echivoce, de biruință și de prăbușire. Se auzeau detunăturile de rigoare ale tunurilor și bucuria de circumstanță a mulțimilor ce sărbătoreau marea biruință! Știi ce mi s-a întâmplat în ziua aceea? Dimineața când ieșii din camera de baie, cu urechea la bubuiturile de tunuri, am dat cu fruntea într-un cui de cuier aplicat pe ușă. Tocmai atunci, mă rog! Cred că de mii de ori mi s-a întâmplat să ies din camera de baie, niciodată n-am dat însă cu fruntea în cuier. Accidentul mi se întâmpla însă tocmai atunci, în ziua «victoriei», ce coincidea cu ziua mea. Mă alegeam din accident cu un sângeros cucui chiar în mijlocul frunții. Unor atari accidente de obicei nimenea nu le caută vreo

explicație. Întâmplarea, banală dacă vrei, nu-mi da pace. Vrei să arunci o privire în străfunduri ca să vezi cum s-a putut produce un atare fapt divers? Destinul înscris în anatomia și în fiziologia ființei mele mi-a rezervat probabil pentru acea zi o încercare de sinucidere. În ziua victoriei — a victoriei cui? — trebuia probabil, potrivit destinului meu, să-mi trag în frunte un glonte de revolver. Împrejurări secrete neștiute, dar puternice desigur, au zădărnicit acest act. Și-atunci actul sinuciderii avu loc subt formă simbolică: mă izbeam, intrând fără voie cu fruntea într-un piron de cuier, ceea ce îmi lăsă pe locul unde popa te unge cu mir un semn sângeros, ca de glonte. Cicatricea o mai vezi. Dacă destinul nu mi-ar fi fost deranjat de cine știe ce împrejurări banale sau excepționale, el ar fi trebuit să se împlinească întocmai în clipa aceea. Viața mea s-a încheiat, s-a încheiat *atunci*. De-atunci mai trăiesc într-un fel, dar oarecum *fără destin!*“

„Sânt tulburătoare aceste adâncimi prin care mă porți“, îi răspund. „Se poate trăi fără destin?“

„Sânt o ilustrare vie și concretă a acestui fel de a trăi“, completează Leonte, „m-aș putea despărți oricând de viața aceasta. Ceea ce se petrece cu mine și-n mine, dar și toate întâmplările ce se încheagă subt ochi și în auz îmi sânt într-un chip exterioare. Nimic nu-mi mai vine din destin, nici chiar suferințile. Iată de ce ele nici nu mai au intensitatea ce-ar trebui s-o aibă!“

9 mai. Ziua natală a lui Leonte. Hotărâsem cu toții să nu facem nici o amintire despre ea, s-o lăsăm să treacă „neobservată“. Ca să nu trezim în Leonte „umbrele“. Dar hotărâsem să dăm acestei zile un aer de veselie.

Am stat până pe la ora 10 în odăița mea. Am mai lucrat la traduceri. Marius intră cu paleta în mână să mă cheme în hol. Acolo sta șevaletul în fața căruia se trudise grozav în ultimele zile. Marius schițase un portret al Marioarei și dorea să-mi audă părerea. În chestiuni de artă mă pricepeam probabil mai bine decât toți ceilalți oaspeți ai casei. Portretul schițat nu era lipsit de calități, iar pentru un diletant ca Marius el dovedea chiar meșteșug.

„Avem de-a face doar cu o schiță. Ca schiță lucrarea e desăvârșită“, îi spun lui Marius, „dar, dragă Marius, căci mai este și un «dar», lucrarea urmează să fie terminată. Secretul artei este să termini o lucrare, păstrându-i desăvârșirea ce-o are ca schiță. Schița ta este într-adevăr remarcabilă. Mă întreb dacă ea se datorește meșteșugului sau altui fapt“.

„Asta-i ispravă cu fapt“, intervine pictorul Vlahu. „Ți-a pus cineva «fapt» subt pernă, Marius!“

Se făcea deci în dezbaterea ce abia începuse o aluzie și dintr-o parte, și din alta la un „fapt“. Și faptul ar fi putut să fie circumscris cam așa: Marius se îndrăgostise grozav în ultima vreme de Marioara.

„Ceea ce“, spun eu tare, ca și cum în continuare aș lega un gând, „este cel mai sigur temei pentru orice creație de artă“. Începutul frazei mele nu se lega de nimic explicit. „Ceea ce“ era un subiect suspendat, nu în gol, ci ascuns după rostiri gândite ce au rămas nespuse. Dar se înțelegea că fac aluzie la motivul esențial al interesului ce-l arăta Marius picturii. De la Vlahu, pictor apreciat și meșter consumat, Marius primea anume secrete tehnice ale artei. Ceea ce întreținea în Marius puterea de lucru și ceea ce-l făcea să ducă un tablou până în faza de schiță reușită era însă un „fapt vrăjitoresc ce i se pusese“.

Doamna Marioara Stănculescu era o ființă foarte degajată în relațiile ei cu prietenii. Ca foarte multe doctorițe, ea spunea lucrurilor pe nume și avea o viziune fiziologică despre lume. De-o extremă luciditate, ea știa totul și știa, deși acest lucru nu părea s-o preocupe în mod deosebit, și ce înrâurire are asupra bărbaților. Își dădeau întâlnire în ființa ei toate calitățile ce le poate avea o femeie. La ea toate aceste calități erau însă ușor accentuate în sens masculin. La dispută se dovedea de nebiruit. Aron, soțul ei, profesorul și inginerul, care s-a ocupat îndeaproape cu problema fizicală a fulgerelor și pe care din această pricină îl tachinam, calificându-l drept cel mai de seamă „specialist în trăsnete“, era un om de-o blândețe și de-o finețe aproape feminine. Profesorul era un excelent cap științific, inginerul avea mai ales experiența electricității. Degetele sale erau ca niște antene cu care el măsura sarcinile electrice ale oamenilor. Aron nu-și pierdea niciodată cumpătul în contactul cu semenii săi. Își adora soția și cu bună dreptate. Și pe bună dreptate el avea și o nemărginită încredere în ea. De altfel, nu se putea ca o femeie ca Marioara să nu fie mereu înconjurată de admiratori. Aron privea liniștit și îngăduitor la asalturile ce se dădeau soției sale. Marioara era atât de irezistibilă prin văditele ei calități temperamentale de inteligență și frumusețe, încât nimenea dintre noi nu se mai mira de felurimea apreciatorilor ce roiau în jurul ei. Aceasta era o situație oarecum firească. Pe de altă parte, Aron n-avea să fie niciodată dezamăgit de vreo urmare a îngăduinței ce-o arăta, căci Marioara, femeie de voință bărbătească, se pricepea să-și pună la punct admiratorii prea insistenți sau agresivi.

Într-o seară, după ce copiii se retrăseseră în odăițele lor, Marioara avea să ne istorisească ce a pățit cândva, la București, chiar cu unul „dintre cei prezenți“, adică cu unul dintre noi. Snoava astfel începută ne mări atenția și încordarea. Cum Marioara se pricepea să dea povestirilor ei întorsături palpitante, nu ne spunea chiar de la început despre care dintre noi este vorba, astfel că bănuiala putea să cadă asupra fiecăruia: asupra lui Leonte, asupra lui Marius, asupra lui Vlahu și, de ce nu? și asupra mea. Aron singur surâdea cu satisfacție neostentativă, parcă ar fi cunoscut întâmplarea ce avea s-o nareze Marioara. Eu, din parte-mi, nu mă simțeam vizat. Și de la început trebuie să mărturisesc că bănuiala mea cădea asupra lui Marius. Pe Leonte îl scoteam din capul locului din joc, căci, sublim cum îl știam, nu-l puteam implica într-o poveste care, după tonul Marioarei, promitea să fie destul de picantă. Iar pe pictorul Vlahu îl știam căzut la patimă doar cu damigeana.

„Ei, haide, continuă, Marioaro“, o îndemn eu, „nu ne lăsa să așteptăm, după ce ne-ai ațâțat imaginația“. Toți cei de față insistau, dar Marioara și-a suspendat o clipă povestea, uitându-se la noi drăcoasă:

„Să spun?“

„Spune“, o întărâtă și Vlahu. (Vlahu nu este în joc, îmi spuneam.)

„Dacă tu zici, haide s-o spun!“ Și Marioara își întinde cu candoare un braț pe după capul lui Vlahu, care ședea lângă ea: „Aflați deci că e vorba despre unul dintre pictorii noștri!“

„Adică despre unul dintre cei doi care sânt de față?“, încerc eu o precizare în timp ce toți ochii, afară de ai lui Vlahu, se opriră asupra lui Marius.

„Da, desigur, și veți afla numaidecât care dintre cei doi a fost“, începu Marioara să povestească. „Într-o înainte de amiază veni așadar pictorul la noi la o oră când știa că Aron nu este acasă. Îl apucase nu știu ce să-mi facă un portret. Cel puțin așa venea pictorul, cu acest pretext. «Bun», îi zic eu, ascunzându-mi perplexitatea. Și pictorul își așeză liniștit șevaletul, își deschise liniștit cutia cu culori. Și după ce mă așezai pe-o canapea să-i stau model, el începu liniștit să lucreze. Atâta liniște îmi cam da de bănuit. După un timp, mi se păru că pictorul ar fi totuși preocupat mai mult de prezența mea decât de portret. Am pălăvrăgit câte de toate cam o jumătate de ceas, când pe neașteptate pictorul își lasă paleta și penelul și vine să se așeze lângă mine. Și fără de un cuvânt, omul, vă închipuiți, ia inițiative cu toată puterea. Situația devenind oricum cam critică, mă împotrivesc. Nu-mi pierd

eu cumpătul tocmai așa ușor. Și, femeie bărbată ce sânt, îmi luai omul cu vorba și cu blândețea: «Bine, dragă Vlahule, chiar așa țărănește ți-o închipui? Fără pic de pregătire? Unde ți-e mintea și sufletul? Nu crezi c-ar trebui mai întâi să-mi faci puțină curte, să-mi trimiți flori, să-mi dai timp, să mă încânți, să mă aștepți la colț de stradă și eu să întârziu, să te amărăști și-n cele din urmă să vin totuși și să te bucuri? Nu crezi?» Și închipuiți-vă, Vlahu se potoli ca bătut“.

Cum Marioara povestea toate astea chiar în prezența lui Vlahu, am pufnit cu toții în hohote. Vlahu mai încerca și acuma să se scuze, se bâlbâia: era, mă rog, afumat. Aron râdea molcom și amuzat de felul cum Marioara istorisea întâmplarea. Cât mă privește, mă minunai totuși cum un specialist în trăsnete putea să privească lucrurile atât de domol. Omul cu atâta experiență a electricității avea o substanță nervoasă placidă. El zâmbea îngăduitor chiar și când își vedea nevasta sărutată pe rând de toți bărbații colectivului ce se strânsese la fermă.

După ce Marioara își spusese ce-avea pe suflet, interveni în sfârșit și Marius cu o

prietenească mică răutate la adresa lui Vlahu. Dar să lămuresc intervenția lui Marius. Pictorul Vlahu, talent multilateral, se încercase cândva și în proza literară, publicând un roman autobiografic intitulat *Am plecat din sat*. Marius nu se putea stăpâni să nu-i servească lui Vlahu o foarte la timp venită, fină ironie și încheie seara presărată cu snoave: „Dragă Vlahule, când scoți o nouă ediție a romanului tău?“ „Ce știu eu, dar de ce întrebi?“, se nedumerește Vlahu. „Iacă așa“, răspunde Marius. „Mă gândeam adineaori că la o nouă ediție ar fi poate nimerit să-i zici *Am plecat din sat, dar n-am ajuns departe*“. Ironia lui Marius izbea în plin, dar Vlahu primi lovitura țărănește. El se ridică de la masă râzând și fără vreun semn de supărare de hazul ce se făcea pe seama îndrăznelilor sale sătești. Vlahu își luă damigeana de vin cu care venise, din odăița lui, la masă. Scuza lui că ar fi fost afumat când cu întâmplarea povestită de Marioara nu putea să fie valabilă. Vlahu nu se afuma niciodată, căci bea neîncetat. El obișnuia să bea fără întrerupere. Noaptea și ziua. Noaptea el își ținea damigeana cu vin lângă pat. Dimineața, când trecea în hol să lucreze, el își căra damigeana și și-o punea lângă șevalet, iar când ne duceam cu toții la masă, el își aducea damigeana la masă. Vlahu era un țăran îmbrăcat „domnește“, un talent foarte original, de-o vigoare rustică impresionantă, plin de surprize, mereu nou în ideile ce le dezvolta, un autodidact care se orienta uluitor de just în

problemele de artă și care nu călca în străchini decât când i se întâmpla uneori să confunde erosul cu fiziologia. Plecase din sat cu vreo 20 de ani mai înainte și adusese cu el, chiar de la obârșie, gestul priapic pe care ezita să și-l recondiționeze în împrejurări de urbe sau de metropolă.

Zilele treceau, aducând mereu câte ceva nou în viața „colectivului“ de la fermă. Am adoptat acum, dar mai mult în derâdere, această denumire pentru grupul nostru, căci termenul își făcea drum mai ales în presa și în broșurile ce apăreau cu nemiluita, pregătind pentru mari prefaceri opinia publică. Termenul de „colectiv“ se potrivea de altmintrelea mai mult pentru orele noastre de destindere și pentru mesele la care ne aduna gongul sonor al casei. Munca serioasă continua, individuală, în fiecare odăiță. Nădăjduiam să-mi întregesc până la capătul celor câteva săptămâni antologia mea sumară, dar de înalte pretenții, din lirica universală. Poeziile ce le transpuneam în graiul nostru se adaptau de la sine, fără să vreau, la tiparul poeziei mele. Ele dobândeau uneori o pecete atât de personală, că păreau ieșite din atelierul meu. În după-amiezi ploioase, aranjam uneori mici șezători, când citeam colectivului din aceste tălmăciri ce le credeam suficient puse la punct spre a fi comunicate. Leonte îmi reproșa de fiecare dată că tratez originalele aproape numai ca pretext. Problema ce o ridica era dacă niște poezii transformate în așa măsură după chipul și asemănarea stihurilor mele personale mai puteau să fie numite tălmăciri. Despre multe, Leonte susținea că sânt creații personale ce s-ar integra în opera mea poetică și că le-aș semna cu același drept cu care Eminescu a semnat sonetul Veneției. Problema aceasta nu mă interesa câtuși de puțin. Intenția mea era să dau poezie care să nu pară traducere, ci să fie poezie. Simțeam o imensă satisfacție când puteam avea conștiința că am asimilat limbii noastre încă una sau alta dintre capodoperele liricii universale. Mă încerca un foarte mândru simțământ „imperialist“, de cuceritor care lărgește hotarele țării văzând cum poezia altor popoare cade cucerită integrându-se graiului nostru. Acest simțământ contrasta cu simțemintele de umilire față de condițiile istorice reale în care trăiam. Era acesta un mod de a putea trăi sau mai precis de a „mocni“ într-o patrie care a capitulat și care schița pe planul culturii și al civilizației, al politicului și economicului, un început de dispariție de pe mapamond. Cât privește situația reală, era încă un noroc că

aceasta nu ajungea totdeauna până în centrul conștiinței, ci se oprea de obicei undeva la margini. Când însă conștiința prindea chiar în razele lucidității situația dată, îndurerarea mă lua în stăpânire fizic pe la toate încheieturile. Atunci mă simțeam sfârșit și trebuia să ies din casă. Cutreieram în marș forțat drumurile, ca să scot din mine sfârșeala sufletească. Nu mă întorceam în colivie decât noaptea târziu.

Se lucra de zor în colectivul nostru, parcă am fi prevăzut că ni se da ultimul prilej. După ore de trudă, se întâmpla uneori să ieșim cu toții să cercetăm toate ungherele și tainițele fermei. Treceam de preferință pe la prisacă să ascultăm zumzetul harnic al albinelor ce lucrau fără preget adunând mierea peisajului în fagurii secreți ai căsuțelor mici de lemn, clădite după toate regulile apiculturii și răspândite pe subt salcâmii încovoiați de povara florilor. Pe ici, pe colo, se tupilau pe subt meri coșnițe de nuiele, rămășițe din apicultura arhaică, acoperite cu o scoarță subțire de materie plastică alcătuită din argilă și băligar. Făceam mai mulți deodată remarca, ce sintetiza o atitudine în fața vieții, că și în apicultură gustul nostru se simte atras spre arhaic. Preferam aceste coșnițe de nuiele de-o formă organică micilor căsuțe de lemn construite cu rigla. Aceasta în pofida faptului că asemenea coșnițe se vădesc cunoscătorilor mai puțin practice și în pofida faptului că la acestea culesul mierei implică procedee de-o cruzime incalificabilă: uciderea prin fum de pucioasă a întregului stup. De la prisacă o luam spre grajd. Pe ușă ieșea mirosul de băligar de cai, care excită nările citadinilor să se dilate până iau forme cercuale. Caii prindeau să necheze de îndată ce ne simțeau apropiindu-ne. Și miresmele rustice tari ne transpuneau cu totul în viața mai presus de vârste. În acest grajd creștea tocmai atunci mânzul care se pricepea să fie cel mai frumos animal din câte respiră pe glob. N-avea aripi, nici subt forma incipientă a unor cotoare, dar nimic nu-mi împiedeca imaginația să vadă în el un pui de Pegas. Și senzația de catifea, cu nimic de asemuit, ce-o încercam când luam în palmă botul mânzului mă ademenea să intru pentru o clipă în grajd de câte ori treceam prin curte.

Într-un alt colț al ferestrei se clădea de luni de zile la mica fabrică de litargă. Această fabrică era obiectul grijilor și atențiilor lui Marius în această primăvară. Planul lui Marius fusese ca mașinile să fie pornite a doua zi după sosirea noastră la fermă. Totuși, inaugurarea festivă în prezența unor oameni atât de iluștri cărora Marius ținea să le ofere o demonstrație se tot amâna. Motorul avea să fie pus în mișcare peste „puțin“ timp, care timp se

tot lungea. Speranța că nici o surpriză neplăcută nu va interveni în buna funcționare a invenției pentru pulverizarea litargei se menținea intactă. „Litarga“ era pentru mine doar un cuvânt ce rima cu „targă“, dar îmi iriga curiozitatea și imaginația, căci Marius lega nădejdi mândre din cale-afară de noua întreprindere industrială. Optimismul său tehnic, practic și afacerist nu suferise încă înfrângeri cari să nu poată fi compensate prin profiturile și ajutoarele primite de la o soacră atotânțelegătoare. Încolțit de evenimentele de la 23 august încoace, Marius mai tresărea totuși câteodată. Prevedea și el un termen pe care istoria în plină desfășurare urma să-l pună spiritului de liberă întreprindere, capitalist și burghez. Marius credea însă că faza de liberalism avea să mai dureze în țara noastră cel puțin un deceniu–două. Acest optimism îl determina să se lanseze la construcția fabricii de litargă, al cărei produs era foarte căutat în atâtea ramuri industriale. În punerea la punct a fabricii de litargă se iveau la fiece pas noi dificultăți. Foarte anevoioasă devenise de la terminarea războiului încoace procurarea chiar și a celor mai simple piese de mașini. Cum inaugurarea solemnă a fabricii se tot amâna și cum într-o zi văzui pe Marius ieșind din ea cu o expresie de enervare, am aruncat într-o doară pe cumpăna calmului său aparent o apreciere ce voia să fie numai un joc de cuvinte: „Mi se pare că litarga e pe targă!“ „Mi se pare și mie“, răspunde Marius, dându-mi ample explicații cu privire la invenția plănuită care se dovedește acum, la probe mai susținute, nepracticabilă. Tehnicianul, om cumsecade, foarte conștiincios în toate ale sale, căzuse victima unei erori de calcul.

„Mai încearcă el să găsească o soluție dificultăților ivite“, îmi arată Marius, „dar eu ca inginer îmi dau seama acum că dificultățile nu mai pot fi înlăturate. Neajunsul este de structură. Și-ți închipui că nu mi-e tocmai indiferentă această situație după investițiile materiale destul de mari ce le-am făcut cu clădirea și cu mașinile“.

Neajunsurile ivite în sânul fabricii aduceau o grijă nouă cu gust de cenușă în viața cotidiană a colectivului. Tehnicianul autodidact care propusese invenția era un spirit născocitor. Totdeauna tehnicianul s-a dovedit om serios în ale cărui idei te poți încrede. De astă dată, eroarea speculațiilor sale tehnice ne era evidentă tuturor. Și apreciam cu toții eroarea drept iremediabilă. Zile de-a rândul însă, tehnicianul făcea de dimineața până noaptea târziu noi încercări. Se mistuia, încât în scurt timp luase înfățișare de țâr. Marius n-avea încotro, îl lăsa să încerce, să mai încerce, să încerce iarăși, și încă o dată, și încă o dată.

Pentru starea materială de mare industriaș a lui Marius, demolarea fabricii de litargă ar fi reprezentat desigur o pagubă, dar nu așa de gravă ca să clatine în vreun fel ansamblul întreprinderilor sale. După enervări de câteva zile, Marius se mai împăcă de voie, de nevoie cu acest eșec, iar colectivul nostru își reluă obișnuita activitate prin odăițe, plimbările pe la prisacă și vizitele la grajd la mânzul întraripat.

Nu puteam să aflăm la ce lucra Leonte în odăița sa. Neîntrebat, el nu prea vorbea despre ale sale. Iar acum, nu știu din ce pricină, evitam cu toții să-l interogăm. Știam că poartă în minte proiecte mari de completare a sistemului său metafizic, dar acum nu lucra în acest sens, ceea ce se putea deduce și din faptul că nu scria. N-avea pe degete pata de cerneală de rigoare a celui care scria. Într-o zi l-am iscodit totuși cu toții. Ne-a răspuns: „Nu lucrez. Citesc“. Își adusese, în așteptarea epurării din învățământ, o seamă de „broșuri“ de la Iași. „Le-am cam terminat pe toate. Citesc – închipuiți-vă – broșuri menite să mă inițieze în doctrina marxist-leninist-stalinistă. Nu ca să mă conving de ceva, ci ca să văd ce ne așteaptă. Revelația și divinitatea au dispărut, dar a rămas organul Adevărului. Și organul Adevărului este Comitetul Central al Partidului Comunist din Uniunea Sovietică — sau mai bine zis exponentul acestuia: genialul. Este suficient să citești broșurile mișcării ca să înțelegi sensul zilei de mâne, oriunde mișcarea ia puterea în mânile sale. În zadar zâmbiți în fața acestor broșuri tipărite pe hârtie făcută din scrob de plăcinte. Ele conțin noua profeție!“ Acestea erau lămuririle ce ni le da Leonte cu privire la lecturile sale. Toți cei de față am simțit un fior trecând prin rădăcina firelor de păr ce ne-au rămas nearse încă pe creștet. N-am insistat ca Leonte să ne comunice ceva în sensul evenimentelor și prefacerilor ce le vedea decurgând, cu puterea de concludență proprie unui perfect silogism, din profeția scrisă pe hârtie de scrob. Ar fi fost prea mult deodată.

O telegramă, expediată cu două zile mai înainte, ne anunța de la București sosirea la fermă a pictoriței Alina Stere, prietenă mai veche a doamnei Marioara Stănculescu și bună cunoscută a celor mai mulți din colectiv. Numai eu nu avusesem încă prilejul de a o cunoaște. Cum telegrama sosi cu întârziere, noul oaspete trebuia să nimerească în casă din

clipă în clipă. Marius a și plecat spre gară să întâmpine pe Alina, ceilalți hotărâm s-o așteptăm pe loc.

Alina își făcea intrarea în casă câteva minute mai apoi. Ne găsi pe cei mai mulți în hol, căci era ceasul destinderii, pe înserate. Alina era o frumusețe ușor trecută, o apariție stranie, care parcă își brava singură o sfială pe care voia să și-o ascundă. Auzisem multe ciudate lucruri despre această pictoriță, fără îndoială excepțional dotată, care lucra după capriciile unei inspirații de nedomesticit. Inegală în opera ei, totdeauna interesantă, ea putea să socotească ale ei câteva izbânzi de-a dreptul geniale. Marioara aducea adesea vorba despre Alina, și asfel, până să ne surprindă cu vizita aceasta la fermă, îmi și făcusem o icoană destul de vie despre ea. Nu demult, Alina căzuse la gândul să plece în străinătate. Aceasta în condiții dintre cele mai neprielnice. Plecări în străinătate nu mai aveau loc decât subt forma evadărilor, implicând cele mai grave riscuri. Cu pașapoarte în regulă nu mai plecau decât privilegiații sorții. Alina ținea morțiș să plece, ceea ce altmintrelea orice intelectual român ar fi dorit de așijderea să facă. Și ea înaintă o cerere pentru viza de ieșire la comandamentul sovietic din capitală. Alina avea să fie chemată de vreo câteva ori la comandament, unde fu supusă unui amplu interogatoriu asupra scopului călătoriei, asupra profesiunii ei, asupra trecutului și originii sociale. Cu neașteptată abilitate se strecură ea printre sutele de întrebări ale formularelor ce trebuiau completate. De la comandamentul sovietic ea ieși cu impresia că a câștigat simpatia celor ce erau puși de pază ca nimenea să nu mai treacă prin cortina de fier ce se lăsa între Răsărit și Apus. Alina hrănea cele mai vii nădejdi că va obține viza dorită — ceea ce muritorilor de rând li se părea ceva de domeniul fantasmagoriilor. Nici Marioara nu credea că Alina va obține cele dorite. Dar telegrama și sosirea aproape concomitentă a Alinei o făcură pe Marioara să cadă la o bănuială: „Să știți că Alina are viza de ieșire. Altfel n-ar veni la fermă. Vrea să ne mai vadă o dată înainte de plecare. Probabil că pentru plecare are termen scurt“. Aceasta era încheierea la care ajungea Marioara care era, repet, o veche prietenă a Alinei și în același timp doctorița și confidenta ei.

Alina Stere voia să plece, deoarece de câtva timp își formase convingerea că în noile condiții nu va mai fi loc pentru ea în țară, nici pentru ea și nici pentru arta ei care se întemeia pe o foarte îndrăzneață stilizare și aspira la o viziune suprarealistă, într-un fel, despre lucruri. Alina se simțea în deplinătatea puterilor ei plastice. Ce-ar mai putea ea să facă

într-o țară unde începea în chip oficial reacția împotriva oricărui element de stil în artă pe motiv că stilul ar fi „formalism“? Și unde orice „formalism“ era condamnat ca simptomul cel mai evident al putrefacției în care a intrat societatea burgheză.

Alina, intrând cu Marius în hol, ne vestea cu câteva cuvinte că are în mână pașaportul cu viza de ieșire. Vestea incredibilă ne-a amuțit pe toți pentru vreo câteva clipe, căci fiecare dintre cei de față își imagina pașaportul salvator care te trecea fără riscuri prin vămi mai anevoie de trecut pentru un om viu decât vămile văzduhului prin care nu trec decât morții. Nimenea dintre oamenii de ieri, și cu atât mai puțin cei ce au izbutit să-și facă un nume în societatea burgheză, nu se putea gândi nici în vis la un exod din această țară intrată în sfera de influență a Răsăritului și încunjurată cu sârmă ghimpată și cu ogoare subminate. Tot mai mulți dintre cei ce încercau să evadeze clandestin erau împușcați pe la spate sau cel puțin prinși, judecați și osândiți la ani de muncă silnică.

Și Alina obținea pașaport în regulă, cu viză de ieșire din întuneric în lumină. Era într-adevăr de necrezut. N-am putut afla niciodată de ce mijloace a uzat această ciudată ființă spre a obține viza salvatoare. Alina era firește o ființă cu totul ieșită din „norma“ oamenilor de toate zilele. Poate că într-o asemenea împrejurare s-ar putea căuta explicația reușitei ei. Ea se prezenta și în viața de toate zilele ca un caz cu totul aparte după care trecătorii întorceau privirile clătinând semnificativ din cap. Până și îmbrăcămintea ei de stradă era parcă într-adins căutată ca să atragă atenția. Sosea la fermă chiar în această îmbrăcăminte ce părea uniforma unui țar de pe vremuri. Purta căciulă de cazac cu o pană într-o parte. Cizme. Și mă uit lung la ea: într-adevăr, un fel de haină care n-ar putea să fie numită altfel decât uniformă de împărat. Lumea străzii bucureștene o credea țicnită, și atât. Alina era însă țicnită numai în măsura în care era și genială, adică excepțional dăruită cu har creator. Nu e cu totul exclus ca oamenii neieșiți din normă de la comandamentul sovietic să se fi arătat concilianți față de ea, ca pentru un om ieșit din „normă“. S-a întâmplat nu o dată ca oficialitatea sovietică să fie îngăduitoare față de nebuni. Se știe că oficialitatea sovietică a evacuat nu o dată casele de nebuni, lăsându-i să treacă peste hotare. O atare întâmplare ce a produs stupoare avu loc, pe cât ne amintim, după cedarea Basarabiei către Uniunea Sovietică. Rușii au propus atunci țării noastre un schimb de deținuți politici. Noi am dat căpetenii comuniste scoase din închisori, ei ne-au oferit cu dărnicie toți

nebunii evacuați din sanatoriile provinciei românești ce a ajuns subt oblăduire sovietică. Ceva asemănător se întâmpla probabil în cazul Alinei. După părerea comandamentului sovietic, se ceda occidentului o „descreierată“. Alina sosea la fermă foarte mândră de succes: ea credea că cei de la comandament îi făceau hatârul dintr-un fel de recunoaștere admirativă a geniului ei.

„Cel mai târziu peste două săptămâni voi fi în orașul-lumină“, ne anunța ea, „și am venit să-mi iau rămas-bun de la voi“. Alina avea să rămână două zile la fermă.

A doua zi dimineața ne-am regăsit cu toții în hol unde s-a discutat asupra situației. Alina era în foarte bună dispoziție, având în fața ei perspectiva plecării. Ceștialalți ne simțeam ușor intimidați, ca-n fața unei ființe privilegiate. Am remarcat în cursul discuțiilor deosebita atenție ce-mi acorda Alina, care mă urmărea cu ochii în toate mișcările și gesturile mele. Îmi explicam interesul ei prin aceea că până ieri i-am fost un necunoscut. La un moment dat, Alina, desprinzându-se din discuție, ia din mâna lui Marius penelul și paleta. În două ore ea îmi făcu portretul pe pânza pe care Marius începuse să schițeze o natură moartă. Alina făcu o demonstrație de mare artă. Ea acoperi schița lui Marius cu un brun indiferent și, cu o singulară putere de sinteză și de viziune, ea întruchipă pe pânză partea mea de spiritualitate, pe care fizionomia nu mi-o punea în lumină decât estompat și doar în anume momente ale existenței. Alina lucra cu o siguranță de somnambulă. Pe pânza fixată pe șevalet își făcea apariția nu un om, ci un spirit. Eram eu într-adevăr această ființă? Într-un chip da, și poate că mai mult chiar decât puteam să fiu prin făptura mea în carne și oase. Arta portretistică are desigur un asemenea straniu acces spre esențial, silindu-ne uneori să ne recunoaștem o identitate mai profundă și mai ascunsă. Cei de față au rămas uluiți de capodopera realizată în timp atât de scurt subt ochii lor.

„Ce-o să te faci, Alino, la Paris fără de țiganii tăi de la București?“, întreabă Marioara. Întrebarea nu era lipsită de temei, căci Alina avea pentru penelul și pasta ei un subiect preferat: țigăncile. Dar țigăncile Alinei erau ca niște faraoane sau prințese de basm indian. Mulți ani din viață Alina și-i petrecuse prin bordeiele țigănești din mahalalele bucureștene. Acolo, în viața de bordei sau de cort, în lumea greierilor, a focurilor subt cerul liber, a ceaunelor și a graiului ușor cântat și hurducăit după străvechi modele sanscrite, Alina era într-adevăr ceea ce părea să fie după ilara ei uniformă:

împărătească. În mediul acesta Alina înflorea. În lumea aceea ce o încunjura cu dragoste și admirație, Alina scăpa de timiditatea de care suferea într-un fel bolnăvicios, precum aveam să aflăm după plecarea ei chiar de la Marioara, doctorița atât de avizată în anomaliile sufletești proprii neamului femeiesc.

Alina n-ar fi putut în nici un chip să plece la Paris fără de a mai sta o dată de vorbă cu Marioara, într-atât ea se atașase acesteia. Să nu uităm pe urmă că în anii aceia, ce căutau să se prelungească fără termen, a pleca în străinătate însemna nu „a muri puțin“, ci „a muri de-a binelea“. Pe vremea aceea era cu adevărat așa: un simțământ al morții se instala între cei ce se despărțeau. Plecarea după alte 24 de ore a Alinei avea să ia înfățișarea sfâșietoare a unei rupturi, a unei prăpăstii ce s-ar deschide și peste care nici o punte nu se va mai așterne.

După plecarea Alinei, care trebuia să salveze dincolo de hotare ceva din virtuțile artei noastre, zile în șir nu mai vorbirăm decât despre ciudățeniile ei. Marioara ne destăinuia câte-o frântură din viața prietenei — aceasta nu dintr-o indiscreție condamnabilă, ci mai mult pentru a ne arăta nouă, intelectualilor de rasă, ce se ascunde adesea după fețele vizibile ale unor ființe excepțional dotate. Multe din aceste amănunte ale vieții Alinei le erau știute unora dintre noi, firește tot pe calea unor prietenești indiscreții din partea Marioarei, care însăși se nedumirea în fața cazului. Cel mai puțin inițiat în viața și-n straniile neajunsuri sufletești ale Alinei eram eu.

Cine și-ar fi putut imagina că Alina își îngăduia sau, mai bine spus, își impunea diverse extravaganțe atât de izbitoare, numai dintr-un simțământ de timiditate ce-i era înnăscut?

Fusese cândva o fată frumoasă Alina, dar dintotdeauna de-o bolnăvicioasă sfială. La vârsta când, prin frumusețea pubertății ce prindea să se pârguiască, Alina începea să atragă ochii trecătorilor, ea, care nici mai înainte nu prea suporta privirile, se hotărî să înfrunte. Să înfrunte ce? Ochirile celor ce treceau pe lângă ea și care de la o vreme deveneau tot mai stăruitoare. Sfiala, neajunsul sufletesc, o condamna la suferință. Și-atunci Alina căuta moduri de a se învinge. Ea hotărî să se îmbrace cât mai extravagant, și-aceasta într-adins, ca să atragă cât mai multe priviri ce trebuiau înfruntate. Timiditatea ce i-o comunicau ochii trecătorilor Alina și-o înfrânse încă din anii creșterii, când formele ei erau scoase la iveală de cântecul și descântecul unor darnice ursitoare. De-atunci a rămas ea cu înclinarea de a se îmbrăca pe cât cu putință mai bătător la ochi. Acum, la 45

de ani, ea continua să se îmbrace tot atât de extravagant ca la 15, când în acest chip își biruise sfiiciunea de rod dat în pârg. Așa ajunse ea, trecând prin diverse faze vestimentare, la ipostaza de „împărătească“. Alina mai avea însă să sufere în viață încă de multe alte anomalii, consemnate acum în cronica nescrisă pe care a dat-o spre păstrare Marioarei. Adunând colectivul de la fermă în jurul ei, Marioara avea să ne facă adesea lecturi din imaginara cronică.

O viață sufletească, sufletească și fizică, dintre cele mai neobișnuite se desfășura în auzul nostru. Marioara povestea cu vervă și colorat. Ea da întâmplărilor narate un relief vrednic atât de imaginația ei plastică, cât și de darul ei aproape actoricesc de a mima anume situații. Fapte și împrejurări, atitudini și reacții se întruchipau din paginile nevăzute cu o superioară obiectivitate, fără de nici o urmă de fabulație răuvoitoare. Personajul principal al cronicii era, dimpotrivă, urmărit cu o simpatie pe care numai un scriitor ar putea s-o acorde figurilor celor mai interesante ale închipuirii sale. Aflam astfel că Alina a mai trăit cândva, și anume în prima ei tinerețe, la Paris, orașul-lumină unde trebuie să fi descins tocmai acum când Marioara ne „citea“ din cronică. Alina a plecat atunci, în prima tinerețe, la Paris ca să învețe meșteșugul artei sale și să-și închege o viziune. Ea a lucrat în diverse ateliere, și mai ales pe malul Senei, în jocul de lumini al apelor în care bătrânii pescari își aruncă undița să prindă câte un pește sfrijit după ore întregi de răbdurie așteptare și pândă. Pe la vârsta de 18 ani, Alina a făcut cunoștința unui pictor german care, subt un pseudonim romanic, își crease o faimă de invidiat printre pictorii moderni ai Franței. Acest pictor, unul dintre cei mai de seamă ai vremii, avea să o îndrume pe Alina. Subt controlul meșterului, care promitea o dezvoltare liberă, fata avea să se găsească pe sine fără prea multe dibuiri. S-a întâmplat apoi ceea ce era destul de firesc să se întâmple. Într-o bună zi, pictorul avea să se declare încins de arzătoare patimă față de preafrumoasa și excepțional dăruita sa elevă. Și apoi, nu peste mult, el avea s-o ceară în căsătorie, ceea ce tânăra pictoriță nu putea și nu avea cum să-i refuze, din moment ce la un cuvânt al maestrului comisiile cele mai pretențioase ale expozițiilor pariziene începură a-i solicita tablourile. Ea se simțea îndatorată pentru lansare și deveni soția pictorului. Totuși, după contractarea căsătoriei cu faimosul pictor, timp de 8 ani Alina s-a îndârjit să i se refuze ca femeie. Nu era o îndârjire ce s-ar fi putut motiva prin vreo aversiune. În pragul dăruirii, ea era de fiecare dată cuprinsă de-o panică ce se declanșa automat. Panica

aceasta se explica, nu atât prin timiditatea ei de totdeauna, cât mai ales printr -o întâmplare aparte prin care Alina trecuse pe la vârsta de 12 ani. Fetișcana ce începea să înmugurească era să cadă victimă unei încercări de siluire din partea unui necunoscut. Încercarea de pe vremuri, ce-i mai da palpitații și după atâția ani, n-a depășit limitele și semnificația unei încercări, dar fata s-a ales după șocul nervos cu urmări de care avea să se resimtă atâta timp. Atitudinea ei față de genul stăpânitor în lume a fost deviată de la tiparul firesc. Și astfel, căsătoria cu pictorul german rămânea neconsumată. Alina stăruia în neînduplecare față de patima dezlănțuită a soțului. De aci o seamă de neajunsuri. Se mai întâmpla că pictorul german, ascuns subt un pseudonim romanic, să fie în același timp de-o gelozie mai mult romanică decât germanică. Adeseori pictorul trebuia să plece de-acasă cu lunile pentru a lucra în vederea expozițiilor de la care ținea să nu lipsească. În atari împrejurări, pictorul se nevoia să ia măsuri preventive și, întocmai ca-n bunele vremuri medievale ale Imperiului Roman al Națiunii Germane, credea că trebuie să aplice soției sale, care timp de ani nu avea să i se dăruie ca femeie, o centură de castitate. Și cheia o lua cu el. Alina, care nici ea nu prea era împăcată cu sine, îndura cu resemnare un atare tratament — care-și avea avantajele sale, căci astfel cel puțin ea scăpa pentru un timp de insistențele zilnic repetate de câteva ori ale soțului, care se topea nebunește între dorință și panică, între sete și refuz. La întoarcerea soțului, după luni de despărțire, Alina era din nou supusă caznelor unei pasiuni nesatisfăcute. În fața insistențelor, refuzul se declanșa automat cu o putere pe care nici o obișnuință n-o estompa. După 8 ani de învârtire în cercul vicios al unei castități impuse prin automatismele secrete ale vieții, căsnicia se desfăcu. Alina se întoarse în țară, hotărâtă să se dedice cu exclusivitate picturii. Câteva expoziții anuale au avut darul s-o lanseze, creîndu-și o reputație din cele mai bine stabilite: ea era pictorița-minune. Inegală, căci picta în grabă și prea mult; genială prin câteva reușite ce se impuneau fără discuție, autoarea unui stil care era al ei și numai al ei. De-o sensibilitate primitivă și rafinată în același timp. Plină de spontaneitate. Vizionară. Uneori poate că prea decorativă. Aceasta era arta ei. Dar viața? Problema raportului dintre sexe o preocupa până și în visuri. Iar după desfacerea căsniciei, problema aceasta o preocupă tot mai mult. Era conștientă de vraja ei, dar avea și o anume luciditate cât privește starea ei erotică, difuză, care la orice atingere cu un bărbat se rezolva în irezistibilă panică, jalnicul deznodământ. Dar oare nu izbutise ea să-și înfrângă la vârsta pubertății o

timiditate de natură de asemenea bolnăvicioasă prin simple eforturi de voință și prin hotărârea de a brava? La vârsta de 30 de ani Alina era în plenitudinea frumuseții fizice și arta ei mergea din izbândă în izbândă. La aceeași vârstă, problema relației dintre genuri avea s-o cutropească până la obsesie. Și ea luă încă o dată, ca-n pubertate, hotărârea de a „brava“. Își adună voința toată în hotărârea de a se dărui unui bărbat. Culese de pe stradă un necunoscut și-l aduse în atelierul pe care ea din capul locului și l-a aranjat cu mult instinct feminin pentru imaginare momente de exultare ce se tot amânau. Necunoscutul, cam surprins de noul mediu în care intra, se adună dintre impresii vizuale și olfactive, pregătindu-se cu mici agresivități și cu jocul de rigoare de marea oficiere printre crini, dar când să intre în funcție rituală, se trezi luat la pălmi și cu o grindină de pumni în cap și-n coaste. Alina nu s-a putut menține peste vâltorile tulburi care, ridicându-se din adânc, declanșau iarăși automatismele ei sufletești. Ea căzu din nou pradă panicii. Necunoscutul buimăcit n-avea să înțeleagă nimic din toată izbeliștea în care s-a lăsat ispitit. Se vedea snopit de o femeie care adineaori îl invitase la ea. Invitația fusese făcută fără îndoială cu un anume scop ce putea să fie ghicit din expresia feții femeii și din toată purtarea ei. Necunoscutul, intimidat ca un răufăcător, îndura loviturile pe tăcute și se trezi dat pe ușă afară și în cele din urmă îmbrâncit, printr-un nou efort din partea ei, pe trepte în jos. El mai auzea doar ușa trântită în urma lui și cheia scârțâind în broască pe dinăuntru. Alina pornea astfel pe calea unei noi profesiuni, gratuite firește. Căci de aci înainte, în fiecare zi, ea repeta cel puțin de două ori cu alți necunoscuți, culeși fie de pe stradă, fie din parcuri, fie la cinematografe sau prin restaurante, aceeași poveste. Și povestea se repeta stereotip. Necunoscutul adus în atelier făcea pregătiri, copioase sau mai sărace după cum îl îndemna firea, în vederea pustiirii crinilor, dar la cele dintâi agresivități cu subînțelesuri de sex, Alina îi da replica: necunoscutul se trezea zdrobit în pumni pe la coaste, stâlcit prin alte părți și apoi îmbrâncit pe trepte în jos. O ușă trântită cu zgomot marca de fiecare dată punctul final după furtuna ce dura un sfert de ceas. 10 ani a oferit Alina aceste inumane și intolerabile condiții vizitatorilor ei. Pictorița era încă tot frumoasă, dar făcuse la brațe, datorită acestor zilnice exerciții de autoapărare, mușchi cu adevărat atletici. Țărușul psihic de care era legată prin nodul panicii se permanentiza. Pe la 40 de ani, Alina întâlni într-un restaurant pe-un necunoscut care se dovedi mai romănaș și mai priceput decât sutele și miile de bărbați atrași în cursă mai înainte, timp de 10 ani.

Necunoscutul luă cu el două sticle de vin vechi chiar de la restaurantul din care era „cules“. Ajunși în atelier, necunoscutul își îmbătă sfinxul până la inconștiență. Restul s-a aranjat apoi fără dificultăți și fără obișnuitele bătăi rituale. Alina fu astfel dezlegată. Ea începu o viață normală, cu pasiunea unei femei care 28 de ani a fost sclava unor dorinți anihilate de-un automatism psihic ce se instalase cândva foarte anapoda în frumoasa ei ființă, desfigurând o existență și un destin.

Zilele petrecute la fermă n-aveau nimic din monotonia rustică a mediului. Trecerea Alinei printre noi fusese aidoma unui viscol de ciudățenii. Despre trecerea ei aveam o dovadă concretă: portretul meu, o izbândă a artei cum nu puteam să mai sper alta la fel. Dar Alina a mai lăsat în afară de asta o răvășeală în ființa noastră. Ea era paserea măiastră care scăpa dintr-o colivie mare cât țara și-și lua zborul peste hotare. Noi rămâneam după gratii, ca să tânjim cu ochii în zare.

Era să uit; la despărțire, Alina lăsă lui Marius un carton, un desen în peniță făcut la repezeală. Era o priveliște de nuduri feminine de-un dezmăț nerușinat și cu detalii de-un realism lubric și grotesc. Un desen prin care se șarja imaginația valpurgică a lui Marius, care putea să fie însă a oricăruia dintre bărbați. „Știu eu că pe drumuri de-acestea îți umblă visurile“, îi zise ea lui Marius cu un aer serios ce contrasta timid cu imaginea pe care i-o făcea cadou. Marius atârnă desenul ce părea un apocalips al sexului într-un cui pe perete.

Într-un ceas matinal m-am nimerit în hol numai cu Leonte. I se înmâna o scrisoare ce tocmai sosise cu poșta de dimineață. Leonte cercetă mai întâi felul scrisului și făcu un gest de plăcută surpriză, ca-n fața unei priveliști caligrafice. Citi scrisoarea, păstrând până la sfârșitul lecturii un surâs blând. Așteptam să termine, în timp ce încercam să descifrez desfășurarea gândului din expresia feții sale.

Terminând cu cititul, Leonte îmi spune: „E o scrisoare de la Ana Rareș. Se interesează la urmă de tine, cu o deosebită căldură. Unde ești! Ce faci!“ Auzind numele doamnei Ana Rareș cu totul pe neașteptate, nu mi-am mai putut stăpâni emoția. Nu mai știam de atâta timp nimic despre ea. Aș fi putut să aflu desigur multe lucruri despre perechea Rareș de la Leonte încă de la sosirea noastră la fermă. Dar de câte ori încercam să-l întreb ce face

Ana, mă cuprindea o nesiguranță și îndrăzneala mă părăsea. Aproape doi ani trecuseră de când n-am mai văzut-o pe Ana. Ultima oară o mai zărisem coborând în ziua de pomină povârnișul coastei deasupra grădinilor de la Căpâlna. Prin toate suferințele, depresiunile, insomniile, frământările din ultimii doi ani, Ana Rareș fusese pentru mine mereu ca un salut din azur. Făptura ei se transformase pentru mine într-un fel de subton permanent al ființei mele, identificându-se cu cea mai adâncă și cea mai intimă din aspirațiile mele. Gândul la ea era o dimensiune a existenței mele. Pe Leonte nu îndrăzneam să-l întreb, ca să nu aflu eventual că nu mai este în țară, că a plecat peste hotare — ceea ce mi-ar fi tăiat respirația și mi-ar fi oprit sângele în vine. Mă purtam cu nădejdea că într-o zi ea va apărea în chip neprevăzut în fața mea.

„De unde îți scrie?“, îl întreb în sfârșit pe Leonte. Înțelesesem după marca de pe plic că scrisoarea venea de undeva din țară și că nu mă mai aștepta o deznădejde aflând unde este.

„De la Iași. Încă de la Iași, căci probabil nu va mai rămânea mult timp acolo“, îmi răspunde Leonte, dându-mi totuși la inimă junghiul ce mi-l da mereu gândul că chiar putea să plece din țară, nu cu pașaport în regulă cum a plecat deunăzi Alina, ci clandestin și cu toate riscurile inerente unei evadări. Leonte a înțeles din valul de paloare ce mi-a năvălit în obraji că atinge o regiune foarte sensibilă a ființei mele vorbind despre Ana Rareș.

„Rănile noastre sânt mai sensibile decât simțurile, nu-i așa?“, îmi zise Leonte, parcă mi-ar fi ghicit cele mai ascunse taine ale simțirii. „Liniștește-te, Ana nu pleacă peste hotare. Ea simte că avem nevoie de ea“.

„Dar de la Iași de ce ar pleca?“, întreb ezitând.

„Din aceeași pricină ce mă va sili și pe mine să plec, și anume din pricina deplasării subterane a straturilor geologice. Se dislocă spiritul. Probabil că nici tu nu vei scăpa de alunecările acestea pământești“.

„Întreabă de mine Ana?“, mă încumet să-l iscodesc pe Leonte, nedorind altceva decât să-mi mai spună o dată ceea ce îmi spusese.

„Te întreabă dacă îți amintești de micul, secretul incendiu din inima brândușilor de toamnă de pe coama Blidarului!“

„Cu alte cuvinte… m-a iertat“, spun eu, înseninându-mă.

„Ce vrei să spui? Te-a iertat? Avea să te ierte pentru ceva?“, mă întreabă blând, dar stăruitor, Leonte.

„Pentru toate cele făcute și întâmplate în ultimele luni. Pentru spaima și lacrima ce m-a orbit“. Cuvintele îmi tremurau în glas.

„Ah, Doamne!“, răspunse Leonte, „parcă n-am fi fost noi martorii tăi! Parcă n-am ști și noi atâtea! Ai fost un viteaz, Axente“. Leonte s-a ridicat și m-a îmbrățișat. N-am mai scos nici un cuvânt, căci „gemenii“ se înțeleg fără cuvinte.

Am nimerit ceasul cel mai potrivit pentru a vorbi cu Leonte despre Ana. N-am fi putut vorbi despre ea în fața altora, și mai ales nu în prezența altor femei. Faptul că am putut să vorbesc cu Leonte despre Ana era câștigul sufletului meu pe urma acelor săptămâni petrecute în cântecul privighetorilor.

Rareori se întâmpla să se întâlnească în aceeași unitate de loc și timp și, într-un fel, în aceeași unitate de acțiune oameni mai diverși și mai ciudați decât eram aceia ce ne întâlneam la ferma lui Marius. Cele câteva săptămâni petrecute în casa de la fermă, pe lângă prisacă și grajd, erau epilogul unei lumi ce cădea. Printre noi era și omul care profetiza din semne căderea: Leonte Pătrașcu, omul care își făcuse involuntar și fără a-și da seama, cu un an mai înainte, un sfârșit simbolic și care de-atunci se simțea trăind ca o umbră fără destin.

În ultima după-amiază înainte de risipirea noastră pe la locurile de unde ne adunaserăm, eram iarăși în hol, în sindrofie. Lipsea doar Aron Stănculescu, care ieșise și se plimba acum, cam de multișor, prin grădina cu stupi. Marius și Vlahu se grăbeau să termine, fiecare, câte unul din multele portrete ale Marioarei. Leonte, care ieșise și el din odăița sa, ședea pe canapea lângă Marioara. Se simțea îndemnat să iasă din obișnuita sa tăcere. Pe ocolite și în cuvinte de un calm antic în felul său, el arăta ceea ce inevitabil va urma. În timp ce vorbea, el a cuprins pe Marioara pe după cap cu brațul. Ne descria un soi de apocalips al burgheziei noastre, a cărei iminență o întrezărea: „Biata noastră burghezie, ticăloșită înainte de vreme, s-a ridicat doar în câteva decenii, ea n-a avut nici măcar timpul să ajungă la conștiința de sine. Ea se prăbușește fără a se fi lepădat de păcătoasa zgură din care s-a ridicat. Nu de asta îmi pare rău“, continua filozoful, „îmi pare rău că spiritul intră în agonie. Nu litarga ta e pe targă, Marius, pe targă va fi mâne spiritul. Îi va lua locul în această regiune a pământului un spirit condiționat, adică anti-spiritul“.

Leonte se oprește în plin discurs. Apoi apropie capul Marioarei de tâmpla sa: „Minunată femeie ești tu, Marioară. Dacă n-aș fi omul fără destin pe care-l știți, te-aș iubi în aceste zile de exuberanță primăvăratică, făcând concurență lui Marius. Și te-aș săruta altfel decât te sărut câteodată". Filozoful se aplecă spre doamna Stănculescu dintr-o parte, îi cuprinse obrazul cu amândouă mânile și o sărută scurt și repetat, aproape cu nesaț, pe gură. „Ce buze moi ai, Marioară, ca niște petale de trandafir, vrednice de a fi sărutate de oameni care mai au un destin".

În timp ce Leonte își rostește astfel, ca o umbră din Hades cu aer de semiexistență, prețuirea ce-o are față de Marioara, soțul acesteia, blândul „specialist în trăsnete", își băgă capul, fără a scoate un cuvânt, pe fereastra din spatele celor doi. El privește cu un zâmbet înțelegător cum Leonte sărută scurt și repetat pe Marioara pe gură. Marius, Vlahu și cu mine urmăream intrigați scena ce se petrecea ca într-un cadru de castă transcendență. Aron anunță în sfârșit că un stup a roit dintr-o coșniță de nuiele și că s-ar cuveni să prindem roiul care s-a așezat între crengile unui măr din apropiere, să nu-l risipească trecătorii cu bulgări. Marioara începe să râdă în tonuri cu multe subînțelesuri de scena în desfășurare și aruncă, prefăcut contrariată, un cuvânt soțului ei: „Du-te, dragă, prinde roiul; lasă-l pe Leonte să mă sărute ca un om care nu mai are destin. Tu nu vezi că-l deranjezi?"

Filozoful începe să râdă și el: „Bine, dragă Aroane, cine te-a pus să apari tocmai acum în pervazul ferestrei?" Râdeam cu toții. Era un râs ireal, curat și izbăvitor. Se contamină de acest râs în cele din urmă și Aron care, privind din grădină în hol, tot mai stăruia cu coatele în fereastră. Râsul creștea și scădea în valuri, rostogolindu-și murmurul de apă mare; se amestecau în murmur puritatea spirituală a filozofului care avea întipărit în toată ființa sa stigmatul unei castități aproape sacerdotale și hazul nostru în marginea unei scene care, pentru duhuri nu lipsite de umor, se preta totuși la cele mai diverse interpretări. Hohotele se dozau la fiecare din noi altfel, din argint, aramă, cioburi de argilă și glas de mierlă, pentru ca să dea în ansamblu o adevărată simfonie a râsului. Iureșul nostru izbăvitor a atras și pe copiii casei, care țâșniră din încăperile lor și care se pomeneau hohotind fără a ști pentru ce.

În zilele următoare, colectivul avea să se destrame. Plecarăm pe rând cu toții, fiecare la ale sale. Deocamdată, se ducea fiecare la vechile sale rosturi, dar nu pentru mult timp.

V

O lună înainte de încheierea anului universitar, îmi prelungeam concediul de „boală“ pentru încă vreo câteva luni. Prelungirea o ceream subt pretext de boală. De fapt însă din alt motiv. Situația în învățământ era cu totul neclară, și nu știam dacă face sau nu să-mi reiau activitatea didactică.

În toamna anului 1946 trebuii totuși să mă hotărăsc a-mi impune disciplina universitară. Plecarea de la Sibiu la Cluj îmi era însoțită de-un foarte dezagreabil simțământ al provizoratului. Era de prevăzut că învățământul universitar va trece prin mari și, vorba celor de la minister, „sănătoase“ prefaceri.

Sosit în capitala Transilvaniei, eram ispitit să văd pe doamna Octavia Olteanu pe care n-o mai văzusem și despre care n-am auzit nimic chiar din acele câteva zile și nopți când mi s-a stârnit criza existențială în legătură cu manevra politică în care fără de voie fusesem implicat din partea lui Simion Bardă. Când dau pe la adresa unde știam că locuiește familia Olteanu, am încercat dezamăgirea de a nu-i mai găsi. Noii locatari îmi șopteau că profesorul Olteanu nu mai este la Cluj. Profesorul de teologie ar fi fost „epurat“. Devenind indezirabil în acest oraș, s-ar fi întors la țară cu doamna și fiica și „că s-ar găsi pe undeva pe la Alba-Iulia“.

Mă adia presentimentul că mult timp nu aveam să rămân în Cluj. Un glas îmi șoptea că se va întâmpla cu mine aproximativ ceea ce s-a întâmplat cu profesorul de teologie Olteanu sau, ca să rămân în cadrul unor similitudini de soartă mai fățișe, ceea ce s-a întâmplat cu Leonte Pătrașcu.

Pe la sfârșitul lui august 1946, dosarul lui Leonte își declanșase consecințele. Păcatele lui Leonte erau precum urmează: el gândea ca un „idealist“, era deci „reacționar“. Învinuirea de a fi răspunzător pentru asasinarea lui Nicolae Iorga era consemnată în dosar (după un articol apărut cândva într-un ziar din capitală, nu mult după răsturnarea de la 23 august). Învinuirea aceasta era totuși trecută la dosar numai subt titlu de „bănuială“ ce ar pluti în jurul lui Leonte Pătrașcu. Împrejurarea că o asemenea învinuire de-o gratuitate monstruoasă a putut să fie trecută la dosar îi provoca lui Leonte un gust de cenușă de mort în cerul gurii, amar și arzător. Căci după cum ne amintim, nu Nicolae Iorga a fost timp de 20 de ani ținta unor nesăbuite atacuri din partea lui Leonte Pătrașcu, ci dimpotrivă, Leonte Pătrașcu fusese, cel puțin o dată pe lună, atacat în presă și în publicistica

vremii din partea lui Nicolae Iorga. Leonte n-a răspuns barem o dată injuriilor ce-i veneau cu intermitență din partea marelui profesor de conștiință națională. Lui Leonte i se mai adusese la dosar acuza că ar întreține legături prietenești cu un cunoscut poet, de asemeni „idealist“ și „reacționar“. Acesta aş fi chiar eu. Leonte Pătraşcu mai este acuzat de legături cu cercurile marii industrii, adică cu Marius Borza și cu Alexe Păcurariu, „cunoscutul dușman al poporului“, care a înfundat de vreo doi ani pușcăria pentru atitudinea sa „șovină“ și „trădătoare“. (Memoriile adresate cu mulți ani înainte Siguranței românești, prin care Alexe Păcurariu arăta tot ce a făcut el prin Rusia în folosul „neamului românesc“, au căzut în mânile noii Securități. Păcatele lui Alexe Păcurariu se răsfrângeau și asupra lui Leonte, căci tatăl lui Leonte Pătrașcu a dat „tânărului“ Alexe Păcurariu acea infamă educație naționalistă „datorită căreia acesta trăda interesele clasei muncitoare“.) Comisia pentru epurarea corpului didactic al Universității de la Iași opiniază (pe baza unui asemenea dosar) pentru înlăturarea lui Leonte Pătrașcu din învățământ. Din considerație față de inteligența și pregătirea acestuia, comisia propune ca „epuratul“ să fie însărcinat cu cercetări științifice în „domeniul istoriei gândirii filozofice din țara noastră“. Noua însărcinare ce i se oferea lui Leonte este evident o jignire. Leonte este îndrumat să se ocupe de gândirea mediocră a altora, ca să nu mai aibă timp de a gândi pe cont propriu.

Învățământul universitar era în acest timp tot mai fățiș condus de oameni cunoscuți îndeobște ca patente mediocrități. Ei își făceau acum loc, cu orice mijloace și dând din coate, ca demni exponenți ai partidului comunist. Acești indivizi plini de suficiență controlează din umbră viața universitară. Cursurile ținute de profesori sânt urmărite, de la lecție la lecție, din partea unor tineri cu priviri vigilente și dezagreabile. Controlul cursurilor se face prin studenți recrutați într-adins în acest scop. Ei iau note după curs, nu din interes înalt pentru cele expuse, ci pur și simplu pentru a raporta fostului, până nu demult, „asistent“, care se erijează acum într-un fel de rector secret al universității și în îndrumător infailibil al învățământului în toate domeniile. Porecla ce se dă fostului „asistent“, care nici prin inteligență, nici prin pregătire n-a izbutit să se impună, și nici măcar printr-o lucrare de compilație, atenției obștești, este aceea de „Dalai-lama“. Porecla nu era tocmai nepotrivită, căci individul sec, uscat, mărginit se comporta rigid și dogmatic și se socotea predestinat să schimbe din temelie atât învățământul universitar, cât și aparatul corpului didactic.

Încă în faza incipientă a controlului din umbră, când încă nu se luaseră măsuri de reformă a ideilor și când libertatea universitară încă nu era îngrădită în chip oficial, am fost o dată invitat la Dalai-lama acasă care, sprijinindu-se pe rapoartele primite din partea unor studenți angajați cu salar ca să-și spioneze dascălii, ținu să-mi atragă atenția că în mai multe din lecțiile mele aș fi făcut elogiul metafizicii. Eram avertizat că această atitudine „retrogradă“ a fost foarte rău văzută la „partid“. Dalai-lama îmi da sfatul să-mi adaptez cursul la situație și să-mi însușesc o atitudine „progresistă“, iar aceasta cât mai curând, pentru ca reforma „sănătoasă“ ce se pregătește să mă găsească în toate privințele pe „linie“. Mi se mai da fără încunjur sfatul foarte binevoitor de a mă ține în curent cu noile idei ce se popularizau prin „broșuri“ la nivelul de înțelegere al maselor. Vitrinele librăriilor erau pe-atunci într-adevăr invadate de-un potop de broșuri. Noua cultură se găsea în faza fițuicilor de propagandă, iar ideile așa-zise revoluționare erau de-o platitudine înspăimântătoare, dar debitate cu o pretențiozitate ce te uluia.

Într-un săptămânal cultural aveam să citesc un articol în care un critic literar, călit la focul slovei sovietice, se căznea, zdrobit de dificultăți terminologice, să arate ce este „frumosul“ după concepția marxist-leninistă. Deoarece autorul articolului lua atitudine împotriva esteticei de până ieri, am crezut că ar fi cazul să aduc la cunoștința seminarului ce-l conduceam ideile cuprinse în articol. Efectul a fost o generală stupoare. N-am comentat și n-am combătut ideile. Am scos doar la urmă o încheiere ce avea să țină loc de exegeză. Spuneam în ton grav: „Potrivit acestei concepții despre «frumos», cea mai frumoasă femeie din Europa trebuie să fie Dolores Harababura-Pasionaria[8], iar în România — Ana Pauker. Aceste exemplare femeiești ilustrează pe plan sensibil, în imagine, pe două dintre cele mai de seamă purtătoare ale ideologiei de partid și realizează ca atare o perfectă îmbinare a conținutului cu forma și a formei cu conținutul“. Concluziile le rosteam la rece și foarte la obiect cu o seriozitate ce nu da nimic de bănuit. Studentul care comunica lui Dalai-lama cele petrecute la seminarul de estetică rămăsese însuși uluit de „linearitatea“ mea. El raporta: domnul profesor Axente Creangă are aerul de a-și potrivi estetica la exigențele doctrinei noastre. În sufletul tuturor celor ce au participat la ora de seminar, concluziile mele stârniseră totuși ilaritatea ce-o intenționam. Aceasta era atmosfera înecăcioasă de plumb și de pucioasă în care agoniza viața

universitară câteva luni înainte de a intra în vigoare gravele măsuri de „aliniere“ a învățământului superior.

Concomitent se făceau pregătiri alarmante în toate domeniile vieții obștești în vederea viitoarei lupte de clasă. Undeva, prin tainițele secretariatelor de partid, fiecare membru al corpului didactic își avea acum, ca toți cetățenii de altfel, un „dosar“. Acolo se înregistrau toate informațiile ce se puteau obține pe orice cale și de la oricine cu privire la trecutul politic, la starea materială a titularului dosarului. Oamenii erau apreciați, în afară de orice merite personale ale lor, în perspectiva exclusivă a intereselor de partid.

Datorită indiscreției unor funcționari care aveau acces la dosare, aflai că eu personal aveam între cartoanele mele enorm de multe „file“. Mi se aducea și mie, ca și lui Leonte Pătrașcu, învinuirea că aș fi „idealist“ și „reacționar“, că am refuzat colaborarea cu clasa muncitorească, producând astfel o dovadă învederată că opun o voită, ostentativă rezistență la ofertele de a mă integra în noua viață obștească. Informații pentru dosare se culegeau pe toate drumurile. De la Căpâlna, din cătunul de munte unde ne-am făcut bejenia în timpul bombardamentelor, a ajuns în dosarul meu, prin bunăvoința cine știe cărui gușat localnic devenit agent al Securității, „informația“ că ne-am fi refugiat în 1944 pe-acolo cu mai multe care încărcate cu lăzi doldora de „aur“. Referenți băloși de jind notau la dosar că „informația“ ar fi veridică și cereau să se cerceteze cum mi-am făcut „fabuloasa“ avere. Ciudate și primejdioase răstălmăciri își găseau după atâția ani basmele în legătură cu lăzile în care țineam faianța lusitană, lăzi ce le mai păstram prin podul casei, ferecate încă și astăzi cu benzi de tinichea. De atâta transport pe atâtea drumuri, faianța era acum desigur, în partea cea mai mare, spartă.

Aflai din aceeași sursă că se depun feroce insistențe să se obțină informații cu privire la anume perioade din viața mea de la oameni care, din diverse motive, s-au ales să-mi fie dușmani. Informatorul cel mai apreciat cu privire la trecutul meu „politic“ devenea un fost diplomat pe care evenimentele de la 23 august 1944 l-au prins în țară și care n-a mai putut să plece peste hotare. Informațiile obținute pe această cale despre mine alcătuiau un mănunchi de zeci de file alăturat dosarului. Informațiile diplomatului asupra mea erau ticluite într-adins ca să mi se creeze dificultăți în noua situație.

Cine era omul care da informațiile destinate a mă scoate din viața publică sau poate chiar din „viață“, pur și simplu?

Chestiunea trebuie luată chiar de la origină. În primăvara anului 1938 fusei trimis precum, dacă amintirea nu mă înșală, am mai povestit, ca ministru plenipotențiar în Lusitania, țară europeană cu finister[9] oceanic. În capitala Lusitaniei unde urma să-mi reprezint țara, găsii pe un secretar de legație care timp de câțiva ani a făcut acolo pe „însărcinatul cu afaceri“. La o asemenea situație, excepțională pentru gradul său în ierarhia diplomatică, secretarul ținea firește din răsputeri. Situația de „însărcinat cu afaceri“ produce adevărate ravagii în psihologia secretarilor de legație în general, căci o atare situație înseamnă o prefigurare a aceleia de ministru plenipotențiar la care tinerii diplomați aspiră chiar din momentul în care izbutesc, cu ajutorul mătușilor, de obicei doamne de onoare la Curte, să-și dea examenul de „atașați de legație“. Iar „însărcinatul cu afaceri“ se bucură în lumea „bună“ din toate țările, într-un chip, de toate onorurile sau măcar de simulacrul de onoruri de care se bucură ministrul plenipotențiar. Însărcinatul cu afaceri își reprezintă țara în absența ministrului sau în timpul cât la o legație se declară o vacanță. Când semnează statele de plată, însărcinatul cu afaceri încasează și alocația de reprezentare ce echivalează uneori cu un multiplu al salarului ce-l primește. E lesne de imaginat cât se oțărește un însărcinat cu afaceri când îi parvine vestea că un nou ministru plenipotențiar e numit în locul rămas vacant, prin ceea ce situația sa de însărcinat cu afaceri încetează, iar el devine din nou ceea ce este: secretar de legație. Când în primăvara anului 1938 am plecat din țară ca să-mi iau în primire postul de ministru plenipotențiar în Lusitania, mi s-a atras atenția că acolo voi fi secundat în activitatea mea de un secretar, om de nimic și incapabil. Prin birourile ministerului i se spunea „Vițelul“. Mi se mai atrase luarea-aminte că Vițelul cu aureolă de diplomat ar fi rudă apropiată de-a ministrului de externe de-atunci și că ar avea strânse legături cu Palatul. La sosirea mea în Lusitania, țara celor două primăveri și fără de toamnă, îmi găsii secretarul la post. Am luat în primire legația. Încă din primul ceas al colaborării, secretarul începu să se lamenteze că legația trece tocmai printr-un moment de criză. Îi cer lămuriri. Care-i criza? Criza, foarte dezagreabilă pentru el, consista în faptul că dactilografa legației, o tânără lusitană, și-a

părăsit postul intenționând să se căsătorească. „Ei și?“, îl întrerup eu, „vom găsi o altă dactilografă!“ „Dar să vedeți, domnule ministru“, mă lămurește secretarul, „dactilografa ce ne părăsește ținea și contabilitatea legației, oficiu extrem de complicat. Nu vom găsi în tot orașul o a doua dactilografă care să se priceapă și la contabilitate“. Legația se găsea deci văduvită de destoinicia funcționarei care până aci condusese toate treburile de birou ale legației. Secretarul continua să se lamenteze că nu se pricepe la „aritmetică“ și că nu vede deocamdată nici o ieșire din impas. I-am cerut să-mi arate registrele, adică să mă inițieze puțin în treburile contabilității cu care luam contact întâia oară în viață. A fost cu neputință să obțin vreo lămurire din partea domnului secretar care, totuși, 4 ani semnase în calitate de însărcinat cu afaceri toate rapoartele de contabilitate către Ministerul de Externe de la București. Am remarcat degrabă că secretarul se comporta în fața registrelor, cuprinzând în mare parte socoteli consulare, într-adevăr ca un vițel. Îi verificam porecla și-o găsii în bună regulă. Și am înțeles că nu puteam să aștept din partea lui nici o inițiere în operațiile contabilității. Contabilitatea legației nu lucra cu sume mari, dar avea, ceea ce e foarte firesc, toate complicațiile de rubrici ale unui minister. În noua mea calitate, găsii că nu pot să fac de râs legația în fața Ministerului de Externe, împotmolindu-mă în asemenea chestiuni de nimic. Cum până la prezentarea scrisorilor mele de acreditare în țara lusitană nu aveam prea multe treburi, hotărâi să încerc a mă iniția singur în contabilitatea legației. Studiind registrele și rapoartele pe care dactilografa ce se căsătorise le ținuse în perfectă regulă, am reușit cu oarecare efort să mă lămuresc, și aceasta în curs doar de câteva zile. Lucrul părea de nebiruit doar unui zevzec care cunoștea operațiile aritmetice de bază numai aproximativ și când erau în avantajul său. Am găsit în cele din urmă o nouă dactilografă, pe care însă însumi fui nevoit s-o inițiez în treburile contabilității. Legația era deci din nou în completul ei: eu, secretarul, dactilografa, o lusitană, și omul de serviciu, tot lusitan. Omul de serviciu se numea João, nume ce se pronunță în limba țării Ju-au. Silaba a doua se rostește pe nas și accentuat și se aude ca un monosilab lătrat de câne. João, să fi tot avut 30 de ani, era un om foarte cumsecade și foarte serviabil.

Ziua întâi a lunii este și pentru legații o zi deosebită și foarte așteptată. E ziua când sosește cecul în lire sterline cu suma totală a salariilor. La 1 iunie, domnul secretar vine mai devreme la birou. Se arată extrem de aferat. Trece pe la mine. Ar dori ca repartizarea salariilor și operația de schimb la bancă a

lirelor în banii țării să le las în grija sa, deoarece are experiență și legături, încât operația nu va suferi nici o întârziere. Mă învoiesc. După vreo câteva ore îmi primesc salarul; ceilalți slujbași de asemeni. Ca să mă conving că operația este în regulă, am deschis un ziar local ca să văd care-i cursul lirei. Printr-un calcul simplu făcut în cap puteam să verific că secretarul îmi dăduse salarul până la o centimă.

Ne găseam deci așezați în munca și-n obiceiurile diplomatice. Cam la două luni după ce îmi luai în primire postul, stau de vorbă cu dactilografa despre diverse chestiuni de birou. Ea îmi spune cu oareșicare sfială, ce da un farmec aparte frumuseții ei de tip arab, că omul de serviciu João și-ar fi rostit un fel de nemulțumire cu privire la salarul ce-l primește.

„Cum adică? Dar ce salar primește João?“, o întreb pe Maria Luiza, dactilografa.

„Nu știu precis. În orice caz —să vedeți— el nu primește suma pentru care semnează în statele de plată“, îmi răspunde dactilografa, „de altfel nici până la mine n-a ajuns tocmai în întregime suma pentru care am semnat de primire“.

Foarte surprins de această noutate, o întreb:

„Cât ai primit dumneata?“

„Aproximativ jumătate din suma indicată în state“.

„Cum?“, fac eu mirat. „Și João?“

„El primește a treia parte din suma ce i s-ar cuveni“.

Am înțeles numaidecât situația, dar m-am stăpânit și nu mi-am dat pe față bănuielile ce mi-au încrețit fruntea. Răspund dactilografei că secretarul va sosi la birou de îndată și că îi voi cere lămuriri, deoarece el a făcut repartiția salariilor. Precizam însă că mie mi-a dat exact suma pentru care am semnat, încât nu mi-am închipuit că operația de ansamblu ar necesita vreun control.

Dactilografa trecu în biroul ei. După câteva minute sosi secretarul. Îl poftesc la mine. Pe-un ton neutru, aproape blând, îl întreb: „Te pricepi la aritmetică?“

„Vă spuneam încă de acum două luni că nu mă pricep. Dar de ce întrebați, domnule ministru?“, se nedumirește secretarul.

„Uite ce e, cred că ai făcut niște erori de calcul la împărțirea cecului, căci atât dactilografa, cât și omul de serviciu sânt nemulțumiți de salariile ce le primesc“, îi spun secretarului.

„Da“, răspunse secretarul, „tocmai voiam să vă vorbesc și eu despre această chestiune“.

„Cât primesc ei?“, întreb.

„Ei primesc exact salariile cu care au fost angajați“.

„Dar salariile nu corespund sumelor pentru care semnează în state“.

„Nu. Dar n-au nici un motiv de plângere, căci ei s-au angajat, prin bună înțelegere, exact pentru cât primesc“.

„A rămas o diferență. Ce s-a făcut?“

„Chiar despre asta voiam să vă vorbesc. Diferența este a dumneavoastră și voiam tocmai să v-o dau în primire“. Și secretarul își și întinde mâna să-și scoată portmoneul din buzunar.

„Nu te grăbi“, îi spun, „căci încă nu sânt complet lămurit asupra situației“.

Secretarul, redobândindu-și calmul după ce manifestase o foarte neplăcută tulburare ce-i turna mâlul prostiei și turpitudinii peste față, continuă:

„Vedeți, domnule ministru, în fond, aci la legație dumneavoastră sânteți suveran. Angajați salariați de categoria acestora prin bună înțelegere. Diferența e a dumneavoastră. Vă asigur că veți avea mare nevoie de această diferență, căci viața diplomatică cere mari cheltuieli. Din ce acoperiți necesitățile impuse de reprezentare?“

„Din alocația ce mi se dă în acest scop“, îi răspund.

„Prea puțin“, replică prompt secretarul.

„Se poate, dar am să mă restrâng la ceea ce mi se pune la dispoziție. Nu înțeleg să «reprezint» pe socoteala dactilografei și a omului de serviciu“, precizez eu fără a ieși câtuși de puțin din tonul egal ce mi l-am impus.

„O să regretați, domnule ministru. Și de altfel, atât omul de serviciu, cât și dactilografa au acceptat ei înșiși, fără de nici o constrângere, salariile ce le iau la mână. Ei nu pot ridica nici o pretenție asupra diferenței“.

„Ai dreptate într-un fel“, îi răspund, „dar în cazul acesta diferența trebuie restituită Ministerului de Externe care ne-a pus la dispoziție sumele în limitele cărora putem să angajăm asemenea slujbași“.

Secretarul fu lovit de o paloare în față, dar se redobândi iarăși:

„Ar fi o mare greșeală, domnule ministru, și să vedeți de ce. Dacă restituim diferența, sântem amenințați să rămânem fără personal. Ministerul sesizat ar aloca în state pentru slujbașii noștri numai sumele ce ei le primesc acum realmente. Ce s-ar întâmpla dacă acești slujbași, nemulțumiți de

salariile lor, ar pleca? Credeți că vom găsi așa de ușor alții dispuși să se angajeze în aceleași condiții? Anevoie! Cunosc eu obiceiurile de la minister, modul de-a gândi al Direcției contabilității. Să presupunem că am găsi totuși alți oameni gata a se angaja, dar pentru salarii mai mari. Care ar fi urmarea? În condițiile presupuse, am fi siliți să cerem ministerului un spor de alocații pentru aceste posturi. De la minister ni s-ar răspunde cu promptitudine că nu se pot modifica salariile în cursul anului bugetar, și ar trece pe urmă, probabil, ani de zile până să obținem sporul, iar în răstimp legația ar fi amenințată să nu-și găsească nici om de serviciu, nici dactilografă“. Argumentele secretarului nu erau tocmai ale unui „vițel“. Pricepeam mai ales că omul meditase îndelung asupra unor delicate și precare stări din administrația ministerelor.

Am stat o clipă în cumpănă.

„Ai dreptate întru câtva“, îi spun secretarului, „nu e prudent să restituim ministerului diferența. Dar în cazul acesta nu văd decât o singură soluție: vom plăti în întregime slujbașilor sumele pentru care semnează“.

„O să regretați, domnule ministru, viața diplomatică e foarte costisitoare“, mai încearcă secretarul să mă abată de la hotărârea mea.

„Uite, amice“, îi zic, „dumneata vezi lucrurile într-un fel, eu le văd puțin mai altfel. Nu mă interesează cum ai rezolvat această chestiune cât timp ai fost însărcinat cu afaceri, dar iată, eu înțeleg ca din momentul în care mi-am luat în primire postul meu de aci slujbașii în discuție să-și primească salariile pentru care semnează în state“. Și după o clipă de tăcere îl întreb pe domnul secretar: „Îmi dai voie să aranjez situația cu ei pentru timpul cât ai fost însărcinat cu afaceri?“

„Cum?“, se ridică secretarul speriat.

„Cum? Foarte simplu. În sensul părerii dumitale că șeful legației este «suveran» la legație, dumneata ai fost «suveran» și ai rezolvat lucrurile cum ai crezut. Eu sânt «suveran» și rezolv lucrurile cum cred“.

„Sânt de acord“, se grăbește să răspundă secretarul, întru câtva ușurat, „dar veți vedea cu timpul că eu am rezolvat lucrurile mai bine“.

Am întins mâna secretarului, ca să treacă mai ușor peste umilirea ce trebui s-o îndure în fața propriului său cuget și-l rugai cu un zâmbet să mă lase singur cu cei doi slujbași răzvrătiți.

După vreo câteva clipe secretarul plecă, luându-și corespondența personală ce-i sosise în acea după-amiază și pe care o strângea cu voluptate în mână. De altfel, de la un timp el nu mai venea la birou decât spre a-și

ridica multa și foarte variata corespondență ce-o întreținea cu femei-vampe sau cu femeiuști de junglă de pe întreg globul. L-am dispensat cu plăcere de alte osteneli după ce am remarcat că aproape cu orice ispravă ce-o încerca la birou, el izbutea doar să încurce lucrurile. Vițelul nu avea aptitudini decât pentru viața mondenă în cadrul căreia inteligența și destoinicia unui om nu erau în nici un fel puse la vreo încercare.

După plecarea secretarului, chemai în birou pe dactilografă și pe omul de serviciu. O rugai pe dactilografă, cu care mă înțelegeam într-o limbă mixtă franco-lusitană, să facă pe interpreta între mine și omul de serviciu care nu vorbea decât limba țării sale. Dactilografa traducea din franțuzește cele ce aveam de spus omului de serviciu, și îmi tălmăcea, invers, răspunsurile lui João.

„João, domnișoara dactilografă îmi spune că ești nemulțumit de leafa ce-o primești la legație. E-adevărat?“

João dă numai sfios din umeri. Pe urmă își adună graiul.

„Vedeți, domnule ministru, am familie și mi-e cu neputință să ies la cale cu 300 escudos. Am fost nevoit să mai iau o slujbă. În orele libere alerg, împart poșta, ca să mai câștig 200. Dar foarte greu poți face față la două slujbe. Îmi mănânc sănătatea. Luând seama că în state semnez pentru o sumă mai mare, mă gândii să atrag atenția excelenței voastre…“

„João, să-mi spui cu ce salar ai fost angajat din partea domnului secretar?“, îl întreb.

„Cu 300“.

„Atunci de ce ești nemulțumit? Cele 300 le-ai primit regulat?“

„Da“, răspunde João, „le-am primit regulat“. Cu sufletul îndoit, omul voia parcă să bată în retragere. „N-aș putea spune că sânt nemulțumit“, continuă João, „dar am familie, soție, trei copilași. Am fost silit să mai caut o slujbă, ceea ce mă împiedică de a sta ziua întreagă la dispoziția legației… Și așa, cugetai să vă rog…“

„Uite, João, sânt foarte surprins de cele ce-mi spui despre a doua slujbă. Nu știam lucrul acesta. Află că n-aș mai putea tolera o asemenea situație. Un salariat al legației nu poate sluji și în altă parte. Dar să privim lucrurile mai de aproape. În cele din urmă 300 escudos nu sânt o sumă de disprețuit aci în țara dumneavoastră. Și încă ceva: dumneata recunoști că te-ai angajat față de domnul secretar cu 300 și totuși arunci o ochire la ceea ce e scris în state! Aceasta nu e prea frumos. Domnul secretar îmi spune că șeful legației

este suveran și angajează salariații prin bună înțelegere, de la om la om. Dumneata te-ai învoit? Te-ai învoit. Atunci de ce ești nemulțumit?“

„M-am învoit“, răspunse João, „și sânt gata să servesc și pe mai departe. Dumneavoastră sânteți însă suveran, are dreptate domnul secretar. Tocmai de aceea îndrăznii să vă vorbesc despre greutățile mele financiare. Speram că aveți bunătatea…“

„Da, João, înțeleg, și iată, vreau să-ți îndrept situația. Îți ofer alte condiții. Ce-ai spune să-ți dau 500 pe lună, dar să renunți la a doua slujbă? Ca să fii în permanență la dispoziția noastră…“

João schițează o mișcare de închinare din umeri, în sensul că nu-i displace propunerea. I se reduceau ostenelile la jumătate. Va putea să câștige pe viitor cu o singură slujbă cât câștiga până aci cu două.

„Atunci ne-am înțeles, João, de-acum vei primi 600 escudos pe lună. Dar să renunți la slujba de poștaș“.

„600?“, mă întrerupe João. „Mai înainte vorbeați despre 500!“

„Am greșit, João, cred că în chipul acesta ești pe deplin mulțumit. Cu o singură slujbă câștigi mai mult decât cu cele două de până acum“.

„Cu 600, domnule ministru, sânt foarte mulțumit. Vă mulțumesc din toată inima, și în numele celor trei copilași“. João se luminează.

„João, mă bucur că am căzut la învoială. Să-ți vezi numai conștiincios de slujbă. Domnul secretar mi-a spus că-ți faci serviciul cu sârguință. Sper să mă servești și pe mine la fel. Fă-o, João. Știu să apreciez orice muncă cinstită. Vreau să te simți bine și mulțumit în slujba legației noastre. Să nu duci lipsă. La întâi ale lunii primești așadar noua dumitale leafă. Cât am spus? 700 escudos!“

„600, domnule ministru!“

„Cum? Cât am spus?“

„Ați greșit acum pe urmă, ați spus 700 în loc de 600“, ține João să rectifice.

„Cum 600? Am greșit la calcul, João! 700 vei primi de-aci înainte. 700! Ai înțeles? Nici o centimă mai puțin“.

João începea să se simtă ca ridicat în alte sfere.

„Cu 700 sânt om și nu mai am nici o grijă! Am să muncesc cât trei. Slugă credincioasă am să vă fiu, excelență! Cum aș putea să vă mulțumesc?“

„Ai muncit, João, și până aci cât ai putut. Sânt mulțumit de felul cum înțelegi să-ți faci serviciul. Dorința mea era să te scap de a doua slujbă, care

nu este compatibilă cu situația dumitale de salariat al unei legații. Rămânem la noua învoială. Dar peste o lună să nu-mi vii iarăși cu plângeri! Econom cum te știu, nădăjduiesc să te ajungi cu 800 escudos pe lună, cât vei primi de-aci înainte!“

„800? Ați greșit, domnule ministru. Scuzați, Excelență, dar într-adevăr ați greșit. Fusese vorba despre 700“, se grăbi João, iarăși să rectifice.

„Ce 700, João? De ce mă tot încurci cu socotelile dumitale? Vreau să-ți fac bine și dumneata, drept mulțumire, rectifici mereu? Nu știi să te porți cu un «suveran»? Ce maniere sânt astea? Când spun o vorbă — e vorbă spusă. Ai înțeles, João? Să nu mă mai întrerupi! La întâi a fiecărei luni primești, după cum ți-am repetat-o de atâtea ori, 900 escudos! Dacă ești mulțumit, bine, dacă nu, poți pleca!“

„900 escudos! Înnebunesc, domnule ministru!“ Și cu aceste cuvinte, țipate cu un geamăt de junglă, João se repezi pe ușă afară. Suma ce-l înnebunea pe João nu era decât exact suma pentru care el semna statele de plată.

Am rămas cu dactilografa. Maria Luiza amuți auzind geamătul de bucurie al concetățeanului ei.

„Concluziile scenei sânt valabile și pentru dumneata“, îi spun, „vei primi suma pentru care semnezi în state“.

Și cu aceasta am încheiat spectacolul improvizat după pofta inimii mele. De la această scenă, gratuită în felul ei, începu dușmănia ce avea să mi-o poarte domnul secretar. Ar fi putut omul să înghită umilirea în fața propriului său cuget? Anevoie! Nenumăratele încurcături ce mi le făcu mai pe urmă la legație, cu voie sau din incompetență, ar umple o întreagă cronică. Mă vedeam la fiecare pas adus să descurc ceea ce el căuta cu obstinație să încurce. Am fost nevoit să-i suport târâșenia, prostia, îngâmfarea și nepriceperea. Nu mă puteam gândi să cer înlocuirea unui funcționar care era rudă apropiată cu ministrul de externe și care avea legături prietenești pe la Palat. Numai întâii dactilografe, aceleia care s-a căsătorit în zilele când soseam în Lusitania, secretarul îi reținuse din leafă, timp de 4 ani, o mică zestre. Nu aveam să fac caz, nici atunci, nici mai târziu, de turpitudinile unui asemenea cavaler. M-am mulțumit cu spectacolul, mai mult de umor decât judecătoresc, ce-l regizam pe scena intimă dintre cei 4 pereți ai biroului meu de la legație, spectacol prin care ofeream reparații omului de serviciu și noii dactilografe. 10 ani mai târziu, secretarul-diplomat, întors în țară încă din timpul războiului, avea să-mi dea

o replică la înălțimea mârșăviilor sale de odinioară, dar cu consecințe suficient de grave pentru câte zile mai trebuia să am.

Teroarea polițistă multiformă se accentua de la o zi la alta. În noile condiții obștești eram, alături de nenumărați alți intelectuali, jigniți la fiecare pas în conștiința noastră de oameni liberi, în totul la discreția unor monștri cu înfățișare omenească ce nu cunoșteau din trecutul acestui popor decât aspecte sumare, falsificate și astea în perspectiva intereselor de partid și a voinței de dominație a unei clici străine ce se suprapunea vieții de stat.

Unele dintre cele mai periculoase „informații“ ce se găseau în dosarul meu veneau de la oameni dibuiți, nu se știe cum, printre semeni care din felurite motive s-au transformat în adversari ai țintelor și cărărilor mele. Aceștia erau puși să-și aștearnă veninul pe hârtie și să descopere celor interesați „fapte“ oricât de imaginare, destinate a forma cândva un temei de acuză. Aflai, repet, că cel mai teribil informator ce mi s-a pus de-a curmezișul era fostul secretar de legație care nu rezista nici la o confruntare cu propriul său cuget, necum la o confruntare cu pravila ce planează deasupra noastră a tuturor. „Vițelul“ fusese invitat să dea referințe cu privire la activitatea mea „diplomatică“ din vremea când eram ministru plenipotențiar în Lusitania. Activitatea mea diplomatică era rezumată în ansamblul ei în următoarele: Axente Creangă a pregătit sistematic terenul în vederea unei refugieri a regelui Carol în Lusitania și a contribuit la evadarea acestuia din Spania unde, precum se știe, regele fusese reținut și închis într-o cetate timp de vreo câteva luni. Iată cum binevoitorul informator, care s-a bucurat vreo 15 ani de toate privilegiile castei diplomatice numai datorită legăturilor prietenești ce le întreținea la Palat, prezenta un neînsemnat și foarte inofensiv detaliu al activității mele diplomatice de pe vremuri. În ce măsură puteam fi bănuit de complicitate la evadarea regelui și la pregătirea „exilului“ său rezultă suficient de clar din cele povestite în această carte. La dorința regelui, am intervenit pe vremuri ca medicul lusitan Ribeira să-și poată cârpi neajunsurile profesiunii sale. Prin influența mea i-am făcut rost de-un post la o faimoasă întreprindere petrolieră ce lua tocmai pe-atunci ființă în Lusitania. Din toată învinuirea ce mi se aduce acum, este adevărat doar că medicul lusitan avea să-l ajute într-adevăr pe regele Carol cu vreo doi–trei ani mai târziu să evadeze din Spania, dar de unde era să fi prevăzut

eu asemenea evenimente cu atâta timp înainte? „Vițelul“ prezentă însă activitatea mea diplomatică în întregime ca o „pregătire sistematică“ din partea mea a unor fapte ce n-au existat nici măcar în fașe pe vremea când mă găseam în Lusitania. Eram făcut „răspunzător“ de faptul că regele Carol a putut să evadeze din Spania și eram făcut răspunzător că aș fi „pregătit sistematic“ terenul pentru un eventual exil al regelui. Învinuirea era din cale-afară ticăloasă. Și nici nu prea puteam să-mi explic cum a putut să fie născocită de-un diplomat cu aureolă de „vițel“. Netrebnicul secretar de pe vremuri se răzbuna cu o perfidie fără pereche, cu o perfidie de care, ținând seama de inteligența sa redusă, nu l-aș fi crezut în stare. Această împrejurare mă făcea să bănuiesc că acuza ce o ridica Vițelul în referințele sale îi fusese sugerată acestuia chiar din partea celor ce erau puși să-mi alcătuiască dosarul și care aveau nevoie de-o atare acuză în lupta de exterminare ce urma să fie dezlănțuită împotriva mea.

Neașteptate și ciudate semnificații pot lua faptele și întâmplările vieții noastre în perspectiva perversă a „luptei de clasă“. Vițelul mi-o clocise, se vede, de multișor. Aceasta era furtuna târzie ce trebuia s-o culeg după vântul semănat 10 ani mai înainte. Scena cu João, a geamătului său de bucurie, aproape că a dispărut din amintirea mea, când indiscrețiile unui cunoscut pe mâna căruia încăpu pentru o clipă dosarul meu mi-o deșteptau în cuget cu acuitatea tuturor detaliilor. Aceasta era răzbunarea Vițelului pentru că, în anii de dezmăț și de desfrâu ai liberalismului, îi retezasem putința de a-și mai jecmăni subalternii. Și răzbunarea avea loc pe linia unei așa-zise vieți mai drepte, a unei orânduiri socialiste care pretindea că aspiră să înlăture orice exploatare a omului de către om.

Tocmai în această fază de îngroșare a dosarelor s-au mai petrecut unele lucruri ce adăugau noi file la al meu, îngreuindu-mi nespus situația și așa destul de precară. Într-una din zile, postul de radio de la Londra anunța că Simion Bardă, consilier la legația noastră din Anglia, și-a dat demisia din slujba sa, cerând azil politic din partea guvernului britanic. O rumoare trecu prin orașul nostru. Deh! Simion Bardă, fostul asistent al profesorului Axente Creangă! își dă omul demisia, nemaiînțelegând să servească un regim pe care-l socotește potrivnic intereselor poporului român! Și o altă rumoare mai trecu prin urbe: nu cumva Axente Creangă i-a dat sugestia să procedeze în acest chip? A fost suficient ca o atare bănuială să treacă prin capul vigilent al unei căpetenii de partid pentru ca încă o vină de neiertat să se pună în sarcina lui Axente Creangă. După vreo câteva zile mă trezii cu o

percheziție la domiciliu. Mi s-au cercetat cu un zel naiv, primitiv și furibund corespondența, manuscrisele, cărțile. Mi s-a răvășit biblioteca. Nu s-au găsit asupra mea presupusele dovezi ce ar fi arătat vreo complicitate la hotărârea spectaculoasă de a demisiona a lui Simion Bardă sau la declarația sa, nu lipsită de unele întorsături retorice, de a dezavua și de a condamna regimul ce s-a instalat în țara noastră. Suspiciunea avea totuși să planeze mai departe asupra mea.

Indivizii ce-mi făceau percheziția au descoperit pe-un perete al camerei mele de lucru, care devenise, în răstimp de doi ani, și sufragerie și dormitor, portretul ce mi l-a făcut Alina Stere. Mi s-a luat portretul: „A-ha! iată dovada legăturilor dumitale cu emigranții români, cu trădătorii de patrie!" Aflam atunci că Alina Stere renunțase nu demult la pașaportul românesc, devenind cetățeană franceză. Cu ocazia aceleiași percheziții, am fost interogat și asupra lăzilor „doldora de aur" ce le-aș ține ascunse: „Unde-i aurul, pe care trebuia să-l predai Băncii de Stat cu ocazia reformei monetare?" Am arătat celor ce-mi scobeau pereții și-mi ridicau parchetul lăzile cu faianța lusitană: „Astea sânt lăzile despre care la Căpâlna s-a răspândit basmul cu aurul din Munții Apuseni". Desfăcând lăzile, am descoperit că faianța era în cea mai mare parte spartă. Ceea ce m-a mâhnit profund, făcându-mă să mă gândesc într-o clipă la toate călătoriile, la toate peisajele prin care am purtat cu noi aceste lăzi. M-am ales cu cioburi și cu năpasta basmelor. Dezvinovățirea ce mi-o rosteam arătând cu mâna spre grămada de cioburi lusitane n-a putut anula nici această suspiciune care continua să calce pretutindeni pe urmele mele.

Eram privit ca dușman al poporului!

Pe la sfârșitul anului 1948 își făcea loc printre studenți zvonul că până la redeschiderea noului an, răstimp în care se va coace reforma învățământului superior, va să fiu „epurat" pentru vina de a fi un „vârf" al intelectualității „reacționare", pentru vina „de a fi fost un exponent" al regalității și al burgheziei și pentru multe alte vini consemnate într-un secret dosar. A fi fost un exponent al burgheziei devenea o calitate negrăit de păcătoasă, în stare pentru povara ei să te dea la fund, oricum te-ai fi priceput să plutești deasupra apelor. A fi un „exponent" al burgheziei devenea, în perspectiva doctrinei marxist-leniniste, echivalentul „păcatului strămoșesc" din vechea

teologie. De acest păcat strămoșesc nu puteai să scapi pe nici o cale, decât poate printr -un fel de nou „botez“ datorită căruia deveneai mădular al noii biserici. Studențimea, derutată, divizată în grupulețe, timorată, nu avea să reacționeze în nici un chip față de epurarea ce mi se pregătea. Virtualele proteste amuțeau pe drumul lung și plin de obstacole ce duce de la inimă până în cerul gurii.

În timpul caniculelor de vară, profesorii universitari, printre care și câțiva membri ai Academiei Române, aveam să fim supuși, în spirit de turmă, unei inițieri în doctrina marxist-leninistă care, deși relativ tânără, îmbătrânea înainte de vreme, constituindu-și, întocmai ca în vechea teologie, o complicată scolastică, plină de agasante și vizibile pseudoprobleme.

Conferențiarii își „oficiau“ cursurile, iar acestea aveau în totul caracterul unei catehizări. În loc de argumente auzeam exclusiv „citate“ din clasicii marxiști. Se proceda exact ca la seminariile de teologie unde, de asemenea, în loc de argumente auzi citate din Sfinții Părinți. Metoda de predare era aidoma aceleia practicate de catiheți. Nivelul acestor cursuri marxiste era însă de școală primară.

Se pornise tot cam pe-atunci o puternică propagandă pentru stârpirea analfabetismului în țară. Și, fără îndoială, se muncea de zor în acest sens. Profesori și profesoare, academicieni și dăscălițe erau îndrumați să viziteze cartierele unde cretinismul era endemic și, de asemenea, pe toți cetățenii de toate vârstele care nu au frecventat în viață nici o școală. Se făcea aparent muncă utilă. Dar paralel cu această alfabetizare mergea un alt proces: analfabetizarea intelectualității. Intelectualii erau constrânși, pe toate căile și mai ales prin amenințarea cu epurarea din slujbe, să-și însușească elementele doctrinei absolute. Sistemul era destinat să imbecilizeze intelectualitatea țării, care nu mai trebuia să gândească, ci doar să spună pe de rost catehismul materiei. O scârbă de neînvins, o adâncă, ucigătoare scârbă mă cuprinse. Niciodată în viață n-am fost cutropit de-o oboseală atât de pustiitoare ca după cele 10 zile de catehizare și de inițiere, fără posibilitate de discuție, întru sacra și infailibila doctrină. Mă mai încerca în același timp și presentimentul că totul e zadarnic.

Trecutul meu, cu fapte de zi și cu întâmplări de noapte, cu lumini și umbre ce m-au ajutat să înfloresc, se întorcea acum împotriva mea, răstălmăcit cu imaginație perversă de atâția din fiii omului care par totuși semenii mei. Trecutul se răsturna peste mine. În curând voi deveni și eu un

indezirabil în acest oraș. Voi fi trimis probabil undeva într-o mică urbe de provincie. O singură speranță încolțea prin tenebrele dezolării. Poate că în cutreierul meu pe-acest pământ mă va mai întâmpina pe undeva doamna Ana Rareș, salutul din azur.

De la o săptămână la alta, de la o zi la alta, viața obștească era scuturată de evenimente prevăzute–neprevăzute. Măsuri după măsuri se luau, într-o atmosferă de gravă tensiune, destinate toate să topească burghezia, bruma de burghezie pe care românii din Transilvania izbutiseră, de bine, de rău, să și-o închegheze în răstimpul de două decenii de viață liberă dintre cele două războaie. Toamna anului 1947 ni se anunța ca un preludiu al unei perioade seismice. Cutremurele sociale, cu masive deplasări de terenuri, erau năpastele ce ne ardeau sufletul și zilele. Cele catastrofale se succedau în ritm dictat de împrejurări. Aurul, echivalentul conștiinței burgheze, „comorile“, în definitiv foarte derizorii în comparație cu capitalurile îngrămădite timp de sute de ani în palmele largi ca oceanele ale capitaliștilor din occident, s-au măcinat cu o repeziciune de scurtcircuit în țara noastră. A fost suficientă o inflație de proporții astronomice, provocată atât de nevoie, cât și intenționat, și apoi o „stabilizare“ a banului în condiții de gangsterism de stat, pentru ca bunurile burgheziei și agoniseala țăranilor să se pulverizeze peste noapte. Nu mai era pentru nimeni un secret că statul românesc, care își deposeda în chipul acesta cetățenii de tot capitalul disponibil, devenea numai formal noul proprietar al avutului ce se exprima în monedă galbenă cu zimți. Stăpânul adevărat era într-o formă sau alta marea vecină de la răsărit. Banca Națională a României se transforma în simplu canal prin care elementul nobil, sângele solidificat, al economiei noastre se scurgea spre soare-răsare. Ca o consecință psihologică a modului cum ni se goleau buzunarele și firidele de „cocoșei“, ne pătrundea sentimentul că totul se va scurge într-acolo și că într-o zi ni se vor fura și isvoarele din păduri și luna de pe cerul țării.

În noua situație economică, creată artificial și numai aparent normalizată, de după stabilizare, salariații ar fi putut să trăiască mai convenabil cu noile lefuri. Ar fi putut desigur, dacă satele ar fi continuat să-și aducă, precum mai înainte, în desagi și în oale, mărfurile la oraș. Dar țăranii, odată înșelați, au devenit bănuitori. Ei n-au fost bucuroși să se vază

spoliați prin stabilizare nici chiar de hârtia degradată mereu prin inflație. Și astfel, ei și-au pierdut încrederea în noua hârtie ce ieșea de altfel dintr-o tiparniță ce nu mai avea nici o legătură cu criteriile gustului nostru. Noua hârtie ne zgâria ochii cu arabescurile și cu chenarele improvizate învederat de o mână străină. Prețurile începeau să crească din nou printr-un fel de inerție ce comandă fenomenele mecanice. N-avea să treacă o lună–două, pentru ca neajunsurile din perioada inflației să se anunțe iar, cu toate că subt o formă mai domoală. Salariații erau încă o dată nevoiți să-și cârpească chenzinele cu ceea ce mai puteau câștiga din vânzări pe la piața de vechituri. Desigur, oamenii nu mai aveau acum „cocoșei“ disponibili spre a-i transforma la nevoie în bancnote noi. Cocoșeii care nu s-au întors în tezaurul statului au luat drumul ascunzișurilor de subt pământ, unde așteptau ca morții învierea de Apoi. Slujbașii cu lefuri fixe trebuiau să-și vândă acum pernele din care ieșea puful, păturile roase, covoarele destrămate, dulapurile cu vechi jocuri de ape, vesela ciobită, argintăria înnegrită de timp, câte-un lot de casă cutropit de ciulini, spre a face față noului tot mai învederat val de scumpete. Noua monedă-bancnotă, care a pornit la drum cu o apreciabilă putere de achiziționare, foarte teoretică de altfel, și-a păstrat virtuțile numai atâta timp cât nu se găsea nimic de cumpărat. Când țăranii, constrânși de împrejurări, au prins să-și aducă la piață zarzavaturile de toamnă, chiar și un mănunchi de ceapă degerată putea să distrugă mitul noului ban.

Ne găseam în ajunul unor mari prefaceri. Se pregăteau deocamdată în șoaptă unele schimbări și pe plan politic. Burghezia fără de axă care a pactat cu partidul muncitoresc, fracțiunile oportuniste ale partidelor de atâta timp scoase de pe arenă, fracțiunile care colaborau la alcătuirea actului de deces al burgheziei începeau și ele să-și încheie socotelile. Era de prevăzut că peste puțin acești tolerați la cârma țării vor fi aruncați peste bord. Bufnițele prevesteau uhuind o schimbare „mai curând decât se crede“ a regalității. Tânărul rege va fi trimis peste hotare să-și caute o soție. Și odată ajuns în occident, el desigur nu se va mai întoarce. Oricum, pe la colțuri de stradă se vorbea, în șoaptă, dar stăruitor, despre o iminentă proclamare a republicii. De altmintrelea, marele Stalin i-a făcut, scurt timp după încheierea războiului, tânărului nostru rege un cadou plin de tâlc: un avion.

În atari condiții, cum era să mă mai adun asupra unor lucrări literare? Când aș fi avut elan, n-aveam răgaz. Când aș fi avut răgaz, n-aveam elan. În realitate, orice elan se stinsese în mine, iar răgazul rodnic a dispărut cu totul

din preajma mea. Preocupat în chip aproape exclusiv de chivernisirea resurselor de viață, cu luarea-aminte îndreptată asupra evenimentelor ce-mi tăiau respirația, singurătatea necesară creației nu mi-o mai puteam realiza lăuntric în nici un chip. De la o zi la alta, neputința de a mă concentra asupra unui gând era acoperită de o vigilență speriată în afară. Trebuia totuși să fac ceva spre a nu mă neurasteniza cu totul. Ce voi începe?

Cursurile la Universitate, suspendate de câteva ori pe săptămână, lecțiile anulate din partea decanatelor și a rectoratului, pentru a face posibilă câte-o foarte „importantă“ întrunire studențească, nu puteau să-mi umple câtuși de puțin existența. Sau nu în măsura de a-mi procura vreo satisfacție. Activitatea didactică îmi era subminată și de cugetul tot mai clar că tot ce spun la curs se comunică cenzorului marxist al Universității. Presimțeam de altmintrelea că însăși această activitate era pândită de un termen. Că la începutul noului an universitar n-am fost eliminat din învățământ se datora unei norocoase întâmplări care desigur nu se va mai repeta. Într-un consiliu ținut la Ministerul Învățământului, însuși ministrul, referindu-se la mine, ar fi spus: „Deocamdată mai avem nevoie de el! Deocamdată!…“

Dimineață cu dimineață mă trezeam cu aceeași întrebare pe care buzele se sfiau s-o rostească: ce voi începe? Atmosfera sufletească de plumb era ilustrată de negura grea ce se răspândea din Valea Someșului peste oraș, pe străzi, prin grădini. În această atmosferă, am început să simt dintr-odată că trăiesc prea izolat de toți semenii mei. Ce-ar fi să reiau contactul cu ei? Cum? Da, ce-ar fi să încep să fac vizite? Sau să mă plimb pe câmp cu vreun prieten vechi? Aveam oare prieteni în acest oraș? Da, aveam, dar i-am cam uitat.

Să prind a frecventa casele unor intelectuali din oraș! Pentru a mai afla pe această cale câte ceva din cele ce soarta avea de gând să ne mai aducă! Pentru a discuta problemele zilei! Mi-aș umple cel puțin timpul cu ceva! Dacă aș începe să sângerez și de grijile altora, nu numai de ale mele, poate că situația ar deveni mai ușor de suportat! Dar viața de societate a fost pentru mine dintotdeauna aspectul cel mai neplăcut al existenței pământene. Au fost ani în viața mea când, săptămâni și luni de-a rândul, nu mă puteam hotărî să fac vreo vizită cuiva. Numai în cariera diplomatică, care acum mi se părea cu totul străină de toată ființa mea, am fost obligat, prin misiunea ce-o îndeplineam, să iau asupra mea această negrăită povară a „vizitelor“, a vizitelor ce îmi lăsau totdeauna un gust de cenușă în gură. Dar și atunci, în restriștea sau în surghiunul auriu al diplomației, am căutat să reduc totul la

un minim strict necesar. Îmi făceam oarecum datoria de diplomat, ca nimenea dintre aceia care vegheau asupra intereselor țării să nu-mi poată aduce reproșul că nu aș ține contact cu cercurile în care trebuia să-mi desfășor o vremelnică misiune. N-am găsit însă niciodată nici un grăunte de afinitate între firea mea și acea carieră pe care am îmbrățișat-o printr-un capriciu al sorții. Viața diplomatică de pe vremuri, cu neajunsurile ei, mi-a pus în chipul cel mai acut problema deficiențelor sociabilității mele. În loc de a mă obișnui cu vremea, precum doream într-adevăr, să respir mai degajat în acel vacuum intelectual, reacționam față de exigențele mondenității cu tot mai multă sfială, cu tot mai penibile ezitări.

Nesociabilitatea mea din născare nu putea să fie vindecată nici cu doze mici, nici cu doze mari de viață mondenă. Nesociabilitatea mea era pur și simplu o boală fără leac. În loc de a se atenua cu timpul, ea lua forme de maladie alergică. Nu mă arde de glume câtuși de puțin gândindu-mă astăzi la rezistența psihică ce-o opuneam chiar celei mai nevinovate invitații la un ceai sau la un dejun. Un amănunt dezagreabil ilustrează starea mea de-atunci. Sufeream în anii aceia de o urticarie ce izbucnea cu intermitențe. Nu prea înțelegeam cauza puseurilor de urticarie. Neajunsul îl atribuiam paharului de vin sau fructelor exotice, sau mai ales fragilor cultivate ce ni se ofereau la ceaiurile sau la dejunurile diplomatice. Așa am crezut un timp. Dar socoteala îmi era dezmințită de împrejurarea că puseurile veneau uneori și când mă abțineam riguros de la vin sau fragi. Astăzi, atâta timp post festum, înclin să cred că atacul de alergie se înființa în primul rând din cauze psihice. Nu suportam „sufletește“ ceaiurile diplomatice! Ele aveau loc într-o ambianță de-o jalnică meschinărie și se reduceau la întâlniri cu aceiași oameni prea cunoscuți și foarte goi pe dinăuntru. Morga acestor oameni acoperea biete suflete zidite din câteva fraze stereotipe. Acest spectacol formal al întâlnirii cu aceiași oameni avea loc cel mai adesea de câteva ori în aceeași zi. Căci cel puțin 4–cinci ministrese de la legațiile și ambasadele străine dintr-o capitală concurau la fixarea ceaiurilor diplomatice pentru aceeași după-amiază. Aceasta era forma ce-o lua în răstimpul dintre cele două războaie rivalitatea dintre state. Timp de ani de zile cât a durat exilul meu prin diplomație, soarta nu mi-a prilejuit măcar o singură discuție interesantă cu vreunul din „leii“ saloanelor. Leii erau toți de mucava. Conversația între diplomați se face de pe discuri pe care le auzeai parcă sfârâind pe undeva în dosul frunților înguste și inexpresive. Internaționala diplomatică era alcătuită din zevzeci, care la vârsta de 21 de

ani începeau să dea semne de ramolisment, iar la 50 erau complet mumificați. Genul diplomatic se reduce la gest, la siguranța pasului pe parchet, la golul domesticit și prins în forme. Cu atari ispite, viața mondenă desigur că nu putea să mă atragă sau să mă fixeze în vreun fel. Pentru sociabilitatea mea rămâne semnificativă gluma ce-a ieșit din rostul meu într-o anume împrejurare când o simpatică domnișoară cu care făceam tocmai cunoștință și care auzise ceva despre preocupările mele literare mi-a pus cu oareșicare sfială întrebarea dacă sânt „monden". „Nu, domnișoară", i-am răspuns râzând, „Sânt numai demimonden!" Vorba mea cu totul nevinovată și care avea unele neintenționate implicații aluzive, prin care femeile mondene erau alăturate demimondenelor, a circulat câtva timp în această societate diplomatică ca o vorbă de spirit ce-mi crea însă o exagerată legendă de om ursuz.

Și acum aptitudinile mele îndoielnice de om sociabil erau din nou puse la încercare. Cu totul în alte condiții. În condiții oarecum diametral opuse. În condiții dintre cele mai precare, când spațiul îngăduit vieții de societate se îngusta de la o zi la alta. Toate aspectele vieții burgheze al cărei corolar fusese până aci mondenitatea sufereau comprimări și suprimări. Am fost eliminat pe rând din spațiul spiritual la care țineam cu toată ființa mea. Am fost scos în chip lent din literatură, din teatru. Am fost supus unor grave constrângeri cât privește redactarea cursurilor universitare în cadrul cărora luam totuși unele riscuri elogiind superlativ poezia de sensibilitate metafizică. Toate acestea, precum și avertismentele ce mi se trimiteau din partea cenzorului ideologic al Universității mă făceau să mă simt tot mai strâmtorat. Aerul moral al urbei era viciat și irespirabil. Au trecut aproape trei ani de când n-am mai așternut pe hârtie nici un vers. Nici un act creator nu mă solicita. Începeam aproape să-i pizmuiesc pe tinerii care își scandau cu o virtuozitate incredibilă silabele unor stihuri ce li se scurgeau în peniță odată cu lacrima de cerneală. Câteodată, cuprins de regretul unor zile iremediabil trecute, îmi priveam plachetele și volumele apărute mai demult înșirate în picioare pe scândura poleită a mesei mele. Mi se părea neverosimil că am scris vreodată poezie. Și sentimentul acesta avea o acuitate dureroasă din cale-afară. Numai cărțile mele stăteau mărturie cu privire la anii mei de năvalnică rodnicie. Eram eu într-adevăr părintele acelor cărți? Starea mea civilă de autor îmi apărea invalidată de vârtejul anilor. Poezia a fost țara mea. Pornisem cândva într-un exod înfricoșător pe un drum fără capăt. Un exod e suportabil câtă vreme ai în vedere pragul

unei alte țări. Fără de această făgăduință, orice exod omoară pe oricine încetul cu încetul sau uneori dintr-odată. Va deveni sterilitatea mea o stare cronică? Aceasta era acum spaima mea cea mai mare.

Revoluția în marș poate să inspire pe cineva? În aparență, da. Iată-i pe atâția tineri, gata oricând să se angajeze fără implicații și fără complicații. Dar să stăm puțin și să cumpănim. În definitiv, poeții care se angajează — ce fac ei? Așa-zisele poezii pe care ei le publică sânt de fapt articole versificate. Partidul, călăuzit în general de criterii pur cantitative, le poate comanda pe lungimi precise: de 10 centimetri, de un metru. Nu sânt de invidiat acești tineri. Politica creației a devenit o politică de exterminare a muzelor și, în timp ce casele de prostituție au fost desființate, prostituția slovei înflorește ca niciodată.

Voi mai găsi vreodată calea spre poezie?

Nu mai am nici o speranță. Acest simțământ al golului ce te sufocă e deosebit de greu pe înserate, când cobor de la curs treptele Universității. E o coborâre din viață în moarte. Dar sterilității îi este preferabilă moartea.

Timpul ce-mi rămâne liber în afară de pregătirea și de orarul cursului ce-l țin la Universitate îmi este blocat de îngrijorări ce anihilează. Nu timpul îmi lipsește, ci timpul neblocat de griji. Viața în familie n-aș putea spune că e destinată să-mi degreveze existența. Dora nu prea dă semne că s-ar putea adapta vreodată la condițiile de viață care de-abia își schițează gravitatea viitoare. Ioana a împlinit de curând 12 ani. Este neîndoielnic foarte educabilă. Uneori mi se face milă de ea, văzând-o cu câtă înțelegere se supune unei discipline sau vreunui sfat. Dar și ea a fost obișnuită de mică cu alt trai. Ea își aduce câteodată, printr-un fel de reacție, vag aminte de unele împrejurări din străinătate, de când avea vârsta de 4–5 ani. Își amintește cu strângere de inimă de Hotelul Aviz de la Bonalisa[10], de-un hol enorm în stil maur, ca o peșteră înaltă, cu coridoare suspendate de jur-împrejur și cu decoruri din Orientul Mijlociu, de interioarele ca din O mie și una de nopți. „Noi am trăit cândva pe-acolo?“, mă întreabă insistent Ioana câteodată, „amintirile acestea le am desigur dintr-un vis. Parcă nimic real nu este în ele! Camerele de la Aviz, cu pereții în faianță, cu paturile moi, cu cearceafurile de olandă, camera de baie cu cadă de marmoră de culoarea unei petale de trandafir roz. Stam undeva foarte sus, la cel mai înalt etaj,

numai eucalipții din curte ajungeau cu crengile și frunzele până în fereastra noastră. Rupeam câteodată frunza plăcut mirositoare din care da o sevă ușor rășinoasă. Vârfurile tăioase ca stiletul ale palmierilor din curtea hotelului nu ajungeau la nivelul ferestrei. Mă uitam în jos la ei! Și-mi mai amintesc uneori, foarte șters, de niște sunete de fluier pe stradă. Cineva cânta scurte, jalnice frânturi de melodie arabă. Câteva tacte ale unei jeluiri de demult, cu o încheiere bruscă. Și-atât!“ Erau negrăit de sfâșietoare pentru mine aceste amintiri vagi ale Ioanei. Atât de sfâșietoare, că trebuia să plec de-acasă ca să nu-mi trădez fără voie slăbiciunile inimii.

Pentru a-și compensa tristețile efemere, Ioana cerea câteodată albumele cu fotografii ce le făcusem cândva în Lusitania. Erau albume cu imagini fermecate din excursiile ce le făceam îndeosebi duminica de la Bonalisa în provincie, când spre nord, când spre sud. Fixarăm astfel pentru amintirea noastră peisaje, grădini cu smochini, podgorii, păduri de pini, mori de vânt, orașe medievale, catedrale și atâtea vestigii mărețe dintr-un trecut imperial al unei țări mici care a ținut odată subt stăpânirea ei o jumătate de glob terestru. Ochiul se bucura îndeosebi de imaginile prinse în ambianța unui castel minunat de-o înfățișare exotică, cu cupole ce poartă închipuirea în lumea arabă și indiană. Castelul fusese cândva, pe la 1500, reședința lui Albuquerque, întâiul vicerege lusitan al Indiei. Era clădit într-un stil de Renaștere contaminat cu elemente maure și indiene. În cursul secolelor, castelul se ruinase, dar acum era pe cale de a fi refăcut în toată splendoarea sa de altădată. O americancă bogată a cumpărat între cele două războaie castelul. Prin anii 1938–1939, americanca lucra de zor la restaurare, călăuzindu-se cu mare știință după isvoarele scoase dintre cărămizile ruinei. Am vizitat de vreo câteva ori acest castel, refăcut pe-atunci parțial cu un gust de-o desăvârșită justețe. În albumul de fotografii ce-l păstram într-un sertar, toate din primăvara anului 1939, puteam să ne vedem fetița plimbându-se călare pe un măgăruș blând prin grădina cu butuci de vie pe lângă castelul lui Albuquerque. Foarte adesea, acum, când mă întorceam seara acasă, găseam pe Ioana răsfoind filele albumului, cufundată până la pierdere de sine în vedeniile de altădată. Ce terase de vis, ce cupole ca jumătăți de portocale tăiate, nu complet, în felii, ce bazine de marmoră prin grădina cu butuci de vie, ce mori de vânt pe dealuri de jur-împrejur! Mai auzeam din aceste fotografii chiar zumzetul de albine ce se adunau pe agavele înflorite!

Ioana schița cu insistență o încercare de refugiu în trecut. Și într-o seară am interzis soției mele într-un fel destul de brutal de a mai arăta Ioanei albumele. „Nu-mi place această întoarcere spre trecut la o copilă de vârsta ei. Închide albumele! Ioana trebuie să se obișnuiască să facă față unor împrejurări și unui mod ce nu mai are nici o legătură cu întâii ani ai copilăriei ei. E dureros să-i tăiem o plăcere a amintirii, dar nu vreau să înceapă de pe acum cu refugii în zile de mult trecute. Ce vrei? Să dea în boală?“

Într-o noapte de început de octomvrie mă apucă niște dureri zvâcnitoare la caninul drept. Parcă niște draci mărunți cu ciocane și nicovale și-ar fi făcut lăcaș în dintele meu. Reflexele craniene zădărnicesc localizarea precisă, dar amplifică suferința. Fusesem ani de zile scutit de atari atrocități. Îmi dam seama, după durerea ce-o simțeam până în ochi, că va trebui de astă dată să mă supun unui lung și anevoios tratament dacă voiam să-mi mai salvez caninul plombat și răsplombat. În cursul zilei m-am dus la cabinetul dentar al doamnei dr. Salva. Mă duceam cu inima îndoită. Un dinte apucat literalmente de nebunie va mai putea el să fie domolit? Intimidat din cale-afară de perspectiva unei operații dentare, mi-am ocupat frumușel locul pe un scaun în camera de așteptare a cabinetului dentar unde încă vreo 5 nenorociți mai aveau număr de ordine. Doamna dr. Ileana Salva, remarcând la plecarea unui client prezența mea în odaia de așteptare, îmi trimite un cuvințel printr-o femeie de serviciu. Sânt invitat adică să părăsesc camera de așteptare, să trec prin curte în locuință și să aștept puțintel în salon. Mi se vor scurta oare cu aceasta supliciile? Mă supun invitației ce mi s-a făcut în chip atât de discret, încât clienții care mai așteptau și care oricum veniseră înaintea mea, nu pot să remarce nimic din favoarea ce mă întâmpină. Deabia ajuns în salonul mare, modern mobilat, al familiei Salva, o ușă se deschide. Apare zâmbitoare din cabinetul ei doamna dr. Salva: „Cu ce vă pot servi, domnule profesor?“

„Mare suferință pe capul meu, doamnă doctor! Mi-a înnebunit caninul drept. N-aș vrea să mi-l pierd. Cred că în vremurile astea nu e tocmai oportun să renunți la canini!“

„Să sperăm că nu e nimic grav!“, spune doamna doctor cu un glas liniștitor și mă poftește să intru în cabinet.

Mi se recomandase încă de mai demult acest cabinet ținut în alb, cu aparatură foarte modernă și curat chiar și la un examen microscopic. Cabinet alb ca și doamna doctor.

Cu un gest calm și foarte reținut, surprinzător la o ființă de-o înfățișare atât de vie ca a doctoriței, sânt poftit să iau loc în scaunul dentar. Câteva mișcări neașteptate se declanșează în mecanismul interior al scaunului și mă simt ridicat ca într-un ascensor. Capul mi se apropie de ochii scrutători ai doamnei doctor.

„Deschideți gura!“

„Să-mi deschid peștera, vreți să spuneți?“, încerc eu să-mi estompez suferința cu o glumă.

Doamna doctor surâde îngăduitoare:

„Da, aveți o gură mare, dar tăcută, precum se povestește!“

„Doamnă doctor, nici dumneavoastră nu puteți să vă plângeți că n-ați avea o gură… modernă. Așa e linia, se pare!“

Doamna doctor râde deschizându-și toată gura, cu dinți frumoși ca o reclamă pentru cabinet. Apoi mă examinează cu pințeta, cu bătăi metalice în smalțul deteriorat al dintelui, care răspunde cu mii de ecouri.

„E un apocalips acolo, doamnă doctor!“

Doamna doctor își potrivește pe față același egal zâmbet liniștitor. Lucrează calm, scutind terenul pe cât posibil de orice atingere de prisos ce ar agrava durerea.

„Focarul e la rădăcină. Va trebui să deschidem dintele. S-ar impune poate chiar extracția, dar vreau să încerc mai întâi un tratament. Poate mai salvăm acest canin“, încearcă doamna doctor să mă îmbuneze. „Veți avea răbdarea să suportați un tratament de durată? Cred că se mai poate face ceva. Dintele e grav compromis, dar dacă reușim să vindecăm rădăcina, se poate pune un dinte cu cui. Totul cere timp!“

„Am timp și voi avea și răbdarea necesară, numai dumneavoastră să nu v-o pierdeți!“

Soțul doamnei doctor era un ilustru profesor la Facultatea de Medicină. Cel mai apreciat specialist pe țară în boli pulmonare. Profesorul a participat între cele două războaie și la o seamă de congrese internaționale, sporind prin comunicările sale prestigiul științei românești. Deoarece numele său de

familie era un foarte obișnuit nume de botez care-l supăra puțin pentru familiaritatea aparentă ce-o aducea între dânsul și semenii săi, profesorul și l-a schimbat încă din vremea studenției, adoptând numele satului său de origine: Salva. Profesorul era fiul unui fost ofițer chezaro-crăiesc[11] din faimosul pe vremuri regiment grăniceresc de la Năsăud. Profesorul dr. Sorin Salva purta pe figura sa românească pecetea unei educații în tradițional spirit iozefin[12]. Îl cunoșteam personal tare de mult și-i purtam un profund, un înalt respect atât pentru prodigioasa activitate științifică, cât și pentru masiva sa omenie. Profesorul Salva era o ființă aparent rezervată, dar caldă. Până în acest moment nu intrasem cu familia Salva în relațiile de prietenie ce aveau să ia forme afective dintre cele mai rare. Un român și un occidental era profesorul, un transilvănean și un luminist.

În cursul tratamentului stomatologic căruia eram nevoit să mă supun, aveam să cunosc pe cei doi soți mai îndeaproape, căci în salonul de-o atmosferă agreabilă, unde așteptam să fiu luat în tratament de doamna doctor prin derogare de la legea bunei rânduieli clientare, întâlneam adesea și pe domnul profesor. Intram cu dr. Sorin Salva de fiecare dată în lungi și foarte interesante dezbateri. Schimbam vederi, când mai luminoase, când mai dezamăgite, cu privire la evoluția situației din țara noastră. Și o prietenie nouă și foarte afectuoasă se încingea. Mi-am îngăduit, încă de la întâile vizite, să arunc o privire în biblioteca particulară a profesorului: în rafturi nu se găseau decât opere esențiale din cele mai variate domenii. M-a mirat, umplându-mă de mulțumire, de la început spiritul de selecție ce a dominat în alcătuirea acestei biblioteci. Nu era biblioteca unui medic specialist (cărțile de specialitate și le ținea la clinica de ftiziologie pe care o conducea). Biblioteca era a unui om de cultură cu un orizont spiritual larg din cale-afară. Eseistica bine reprezentată învedera interesul profesorului pentru filozofie și artă. Prin rafturi se puteau dibui și unele slăbiciuni ale profesorului, bunăoară pentru poezia chineză, prezentă prin variate traduceri în germană și franceză, Li Tai-Pe cu mistica sa încredere în sine și cu cântecele de vin era, dacă nu mă înșel, poetul său favorit. Ce deosebire, îmi spuneam, între profesorul dr. Sorin Salva și toți ceilalți profesori de la Facultatea de Medicină, cu interesele intelectuale riguros reduse la cele ale meseriei. S-a format în Transilvania între cele două războaie un tip intelectual care continua un tip vetust dinainte de întâiul război subt o formă agravată. Intelectualul român din Transilvania, format pe tiparul specialistului, era mai mult un meseriaș decât un intelectual. O discuție cu

acești specialiști, care se situau exact la mijloc între meseriași și cărturari, se desfășura totdeauna anevoie, căci la întâiul cuvânt ce sărea dincolo de zăplaz descopereai lacune de proporții cu adevărat cosmice. Ilustrativ pentru acest tip de oameni foarte pricepuți în specialitatea lor, dar îngrădiți de duhul țarcului prin care zburdau, era cu osebire un celebru profesor, medic internist, care te uluia cu știința sa despre staza duodenală. Un fel de cutremur te lua când în aceeași clipă remarcai pe pereții interioarelor tablourile destinate să arate vizitatorilor criteriile de care profesorul internist se călăuzea prin sectorul artei. Spectacolul era stupid și ilar. Tablourile erau de obicei „daruri“ din partea clienților și nu îndeplineau altă funcție decât aceea de a umple un gol. Te mirai cum în același om alături de atâta știință încape și atâta lipsă de gust. Prin contrast cu ceea ce se putea vedea prin încăperile acestor „specialiști“, în casa soților Salva te surprindea din primul moment calitatea rară a tablourilor de pe pereți. Vedeai aici un Grigorescu, un Luchian, câțiva Pătrașcu, un Tonitza; nu multe tablouri, dar alese cu grije și cu o meticulozitate de aproape experți. „Daruri“ inoportune, care ar obliga la o degradare a gustului, de la clienți primeau cu duiumul atât profesorul Salva, cât și doamna doctor, dar toate aceste trofee ale provinciei dezlănțuite luau drumul fără întoarcere al subsolului sau de-a dreptul în pivniță unde le invada prăsila de painjini.

Tratamentul caninului, ce devenea de la o zi la alta un canin tot mai problematic și mai perimat, a ținut câteva săptămâni. Totuși doamna doctor mi l-a salvat, spre slava numelui ce-l purta. Și eram mulțumit. În răstimp, legăturile prietenești s-au întemeiat, s-au întărit, s-au amplificat de la o vizită la alta, încât continuam să trec pe la soții Salva și după terminarea norocoasă a tratamentului. Treceam în chip firesc pe la ei de câte ori treburile mă făceau să bat caldarâmul pe strada lor. Pentru mine aceste vizite deveneau o necesitate sufletească. Găseam în casa Salva o atmosferă de destindere în care neliniștile zilei se curmau:

„Aci la voi găsesc încă un colț de patrie și de Europă“.

Când mă duceam la soții Salva știam că voi avea un ceas de reculegere. Probabil că și ei căutau să uite pentru o oră–două hărțuielile și grijile vieții cotidiene. Uneori simțeam că nivelul și calmul conversațiilor erau întreținute totuși cu un efort de voință. Aceasta se întâmpla desigur atunci când fiecare dintre noi avea griji cu care nu voia să stingherească pe celălalt. Oricum, sociabilitatea mea, redusă la un minim în cursul anilor, înflorea.

Printre interesele varii și subtile ale doamnei doctor l-am găsit și pe acela pentru poezie. Ea citea poezie. Semenele ei n-ar fi deschis un volum de versuri nici să le fi plătit cu ora pentru această lectură. Dar doamna Salva citea. Ea se delecta uneori recitind pentru sine poezii învățate pe dinafară.

Într-o zi am descoperit că doamna Salva avea și o discotecă cu opere muzicale, printre care mai ales „clasice", de la Bach la Beethoven. Și astfel, ascultam împreună cu soții Salva câte-un concert. Câteodată același concert dirijat de mai mulți dirijori cu renume mondial, și încercam cu priceperea ce-o aveam fieștecare să facem comparație între posibilitățile unuia și ale celuilalt. Doamna Salva asculta cu urechea și cu inima, fredonând uneori fragmente mai caracteristice. Profesorul Salva asculta cu toată ființa, dar fără comentarii. Eu ascultam la figurat, transpunând totul în poezie. Ca să tachinez puțin pe doamna Salva care urmărea cu multă luare-aminte diferențele de interpretare de la dirijor la dirijor, eu bagatelizam într-adins pe acești maeștri ai baghetei, numindu-i „dirijați de orchestră". Găseam că de acești artiști se face prea mare caz. Aprecierea nu mi-o susțineam cu toată seriozitatea, voiam totuși să arăt că de Beethoven însuși publicul n-a făcut niciodată atâta caz ca de unii „dirijați de orchestră" care îi interpretează opera: „Dar ce să-i faci, publicul, mai ales cel feminin, prețuiește spectacolul".

Citeam uneori în casa Salva și poezie.

Doamna doctor mă poftea să citesc și din volumele mele. Ea aprecia la început mai ales poeziile mele din primul meu volum. Cu timpul, doamna Ileana s-a învoit și cu volumele mele din urmă. Foarte anevoie mă hotăram însă să recit din poeziile mele, căci starea mea de grație poetică o socoteam ca aparținând cu totul trecutului. Ba uneori această grație o socoteam cu desăvârșire străină de mine. Câteodată, complet dezorientat de decalajul dintre timpul psihologic și timpul fizic, aruncam cu melancolie o vorbă:

„Am scris eu aceste poezii? Nu sânt eu autorul. Sau dacă sânt, atunci doar în sensul că port în mine un poet mort. Sânt sarcofagul lui. Identitatea de conștiință s-a pierdut".

De la o zi la alta, doamna Salva, sau Ileana cum îi spuneam acum, părea mereu mai preocupată de situația ei. Căci în afară de orele când lucra la cabinetul ei dentistic, ea se mai găsea și „în câmpul muncii". „Câmpul

muncii“, așa începea să se numească orice muncă de salariat al statului. Termenul circumscria o anxietate colectivă de care oamenii păreau să fie cuprinși. A fi în câmpul muncii însemna să ai un orar precis, să simți rigorile unei condici de prezență și să muncești după o normă ce se fixa prin ucaz fără a se ține seama de puterile omului. Munca normată era de fapt o metodă de exterminare a dorinței de a mai trăi. În câteva săptămâni situația tuturor cetățenilor s-a schimbat din temelii. Pe la soții Salva mă duceam mai rar, căci de la o vreme amândoi păreau peste măsură de obosiți. Ne trebuia timp de fieștecare dată până să urnim din loc o conversație în afară de contingențele plumburii ale zilei. Prefacerile în structura socială și economică, în felul de a trăi al oamenilor se succedau într-un ritm ce-l resimțeam ca un vârtej și ca un țiuit în urechi. Și oamenii nu voiau totuși să creadă în amurgul lumii lor.

Amurgul acesta se lăsa pe toți umerii. Era acest amurg o prezență atât de implacabilă, că nimenea nu credea în realitatea ei. Greutatea văzduhului se făcea simțită. Fizica învățată la școală nu izbutise să ne facă a crede că văzduhul este o fantastică povară. Istoria cu ale ei prefaceri se angaja să ne demonstreze acest adevăr fizic.

Îi spuneam uneori Ilenei:

„În cele din urmă, nu înțeleg de ce ții cu atâta obstinație să fii în câmpul muncii. Cabinetul particular îți aduce un suficient câștig“.

Ochii Ilenei luceau ca doi greieri. Nu i-am spus aceasta niciodată, dar mă așteptam totdeauna să-i aud cântând de la o clipă la alta. Glasul ei cânta însă pe altă coardă: „Cât de străin ești de cele ce se pregătesc în țara noastră! Cabinetele particulare? Ce naiv ești. Încă n-ai prins de veste că tot ce este particular e condamnat să dispară? Pe viitor nu vom putea să existăm decât în funcție de slujba ce-o avem în câmpul muncii. Nu va trece mult și vei vedea cine va mai primi autorizația de a locui la oraș! Numai robii, numai cei ce se găsesc în câmpul muncii“.

Mai târziu aveam să-mi aduc adesea aminte de acest cuvânt al Ilenei. Ea vedea realitatea cu perspicacitatea unei ființe care are clarviziunea directă a faptelor. Parcă ar fi trăit până atunci în altă țară, într-o țară unde prefacerile sociale, economice, spirituale erau deja procese dconsumate. Și vorbea Ileana pe-un ton ce părea al unei ghicitoare din cafea: „Nu vezi cum se închid toate drumurile?“

În întreprinderi, în instituții, procesul de transformare a omului în rob va să se declanșeze cu toată forța din momentul în care, în cursul anului 1948, vor apărea decretele de naționalizare. În nu mai mult de un an, totul în țară va lua altă înfățișare. Peste toate va trece tăvălugul care nivelează. Fericit va fi acela care va izbuti să rămână în câmpul muncii, cu toate că a fi în câmpul muncii va fi aidoma cu a avea un domiciliu forțat sau cu a geme în sclăvie. Vor bâjbâi prin țară pretutindeni fără rumoare, tăcuți ca morții, moșieri fără pământ, industriași fără fabrici, profesori comprimați, avocați epurați și foști demnitari găsiți nedemni de a mai ocupa vreo slujbă în aparatul funcționăresc al statului. Paralel cu această destrămare a unei orânduiri sociale și a claselor „privilegiate“ de până aci, va avea loc un nemaivăzut măciniș al conștiinței de om.

Și „omul nou“ își va face loc la conducerea întreprinderilor naționalizate sau la conducerea instituțiilor de orice fel care vor mai fi menținute sau care vor fi înființate din nimic. Și omul nou va fi cel ce a lucrat până aci cu palma. Astfel, tâmplarul cu maxilare preistorice al Bibliotecii Universității din Cluj va ajunge director, cu rang de profesor universitar, al acestei instituții, una dintre cele mai mari pe țară. Primul său act de cârmuire și de autoritate va fi selecția după nici un criteriu a operelor literare, epurarea cu toptanul a rafturilor. Cărțile dintre cele două războaie vor fi „deținute“ și aruncate la beci în lăzi cu balamale, pecetluite într-un fel ca să nu mai poată fi deschise niciodată. Multe dintre operele literare ale timpului, și printre ele câteva chiar de-ale mele, vor lua drumul morilor de hârtie. Și aceasta nu fiindcă poeziile mele ar fi bănuite de vreun conținut politic subversiv — nu! Ci pur și simplu pentru că noul director al Bibliotecii va citi în vreo notă prizărită la subsolul cutărui ziar din capitală că poezia lui Axente Creangă este „metafizică“. Directorii bibliotecilor, ca și noii critici și cenzori ai literaturii, vor echivala metafizica întru totul cu criminalitatea de război.

„Oameni noi“ vor fi și anume oameni vechi, trădători ai societății burgheze care peste noapte s-or transforma în unelte docile ale noii orânduiri. Unitatea de muncă în care doamna doctor Salva se istovește

pentru un derizoriu salar de stat este Institutul de Stomatologie. La conducerea acestui institut s-a aciuiat nu de mult o doctoriță pe nume Malva Mogor. Voinică femeie. Un tanc de femeie, care umbla greoi, cu intermitențe de elasticitate neașteptată la vârsta ei, parcă s-ar fi mișcat pe șenile. Motorul intim al acestui tanc era o feroce ambiție, ambiția de a juca un rol de prim-plan și în noua orânduire. Între cele două războaie, dr. Malva Mogor participa la toate întrunirile politice locale ale tuturor partidelor la putere, ținând cu tupeu desfrânat discursuri în care peria pe mai marii zilei. Malva avea un debit de platitudini fără limite. Principiul după care se călăuzea în viață era să întrețină legături cu vârfurile cele mai compromise ale partidelor istorice. În lipsa unor farmece feminine care ar fi dus mai repede la țintă, Malva lucra cu mijloace mai viguroase ce-i erau la îndemână. Și a reușit la importante răspântii ale vieții.

Cu insistențe, cu intrigi, cu șantaj, cu o răbdare de necrezut, Malva dărâma bariere și dezarma rezistențe. Soțul ei era un tip ilar, supranumit și Făt-Frumos din gaură. Datorită intervențiilor stăruitoare ale soției — iată-l profesor de ginecologie la Facultatea de Medicină, ales dintre candidați cu merite de prim ordin. Dr. Malva Mogor nu i se puteau nega unele calități certe care în lumea fabulei i-ar fi dat posibilitatea să joace un perfect rol de vacă ce s-ar crede o suavă floare. Nefiind în stare să-și lege soțul de piciorul patului conjugal precum ar fi dorit, ea se răzbuna asupra colectivității. Femeia și-a pus în cap să ia proporții de „personalitate“ în orice împrejurări, nu numai pe la petrecanii de lăsatul secului, ci și în viața intelectuală a Clujului. Malva nu scăpa nici o întrunire de folos obștesc fără de a participa cu vreun discurs în care cele mai răsuflate lozinci ale anului își găseau un ultim refugiu. Firește că pentru oboseala pe la întrunirile de binefacere ce aveau loc prin suburbii, Malva nu se mulțumea să culeagă numai aplauze. Ea spera să adune acolo, cu arcanul, și clienți pentru cabinetul ei dentar și cliente pentru cabinetul ginecologic al soțului. Manifestările ei publice aveau totdeauna acest substrat lucrativ de reclamă personală și familială. Malva era de altfel într-adevăr nevoită să se țină în centrul atenției publice prin „reclamă“ politică și filantropică, deoarece bruma de clientelă ce și-o aduna anevoie se risipea degrabă din cauza brutalității cu care dentista intra cu cleștele sau cu freza în gura clienților. Timp de 30 de ani, doamna Mogor n-a izbutit să-și alcătuiască decât o clientelă vagă și flotantă. Când doctorița începu să îmbătrânească, făcând un posterior lat cât un cărucior pentru tripli gemeni, era firesc ca lumea s-o evite. În nici o încăpere nu mai era loc

pentru alții, căci ea ocupa mereu tot spațiul locativ, la propriu și la figurat. Și atunci femeia născoci alte metode de a se menține pe „primul plan“ al interesului public. Ca să nu piară din memoria orașului, Malva va fi nelipsită de la premierele teatrului local și va boteza pe toți nou-născuții din câteva cartiere mărginașe ale orașului. Această slujbă sacramentală de nașă obștească n-o împiedică să se dedice și unor slujbulițe și mai infame. Prin informatori plătiți cu vorbe mieroase, ea urmărea întâmplările amoroase din elita societății, întreținând la ea acasă, după încetarea din viață a soțului, un club de burlaci. Prin mijlocirea acestor burlaci, ea își turna peste oraș lăturile bârfelilor. Neavând copii, Malva și-a luat în casă niște nepoate, pentru amuzarea cărora ea atrăgea la ceaiuri fără haz vreo trei–patru crai dintre cei mai cunoscuți ai orașului. Printre aceștia și un ofițer supranumit „soldatul cunoscut“, spre deosebire de „soldatul necunoscut“ care-și avea mormântul printre eroi la șosea. Pe la orele mici, Malva obișnuia să ia pe acești crai pe rând la o parte, avertizându-i: „Mă, fecioarele astea nu sânt pentru voi! Să nu vă pună păcatele… Pentru voi sânt eu aci!“ Malva catehiza pe stradă, întru pomenirea soțului ei decedat, pe orice soț despre care bănuia că ar cam sări pârleazul; ea însăși însă, când se întâmpla să fie invitată la vreo masă mare, se răsfăța debitând cele mai lubrice vocabule ale dicționarului nescris al limbii românești. Malva ținea grozav să pară evlavioasă, dar suferea de o adevărată incontinență pornografică. Și astfel, ea se ducea, mai vârtos când un interes acut o îmboldea, la biserică, unde se tăvălea spectaculos în fața altarului, implorând întru planuri diabolice ajutorul Maicii Domnului. N-o interesa în chip declarat decât situația, banul, iar în chip refulat — sexul. Cel mai puternic instinct al ei era acela de a fi „în funcție“, de a „domina“.

Aptitudini și calități, care timp de decenii nu s-au putut impune într-un regim de concurență liberă, ar fi fost de mirare să nu aibă mai mult noroc subt un regim de rigori colectiviste. Dr. Malva Mogor avea antene pentru timpurile noi. Ea a ghicit după 23 august 1944 prea bine încotro se îndreaptă lucrurile în țara noastră. Și dialectica istorică a ajutat-o să-și desfășoare în voie instinctele. Malva Mogor ajunge repede în fruntea Institutului de Stomatologie. Ea și-a cumpărat din primele luni ale anului 1945 broșurile de inițiere în marea doctrină. Secretele practicei le primea din aer, mimetic. Ca să ajungă în sfârșit să stăpânească un institut medical, ea își însușește emfaza lozincilor și se transformă cu perfidie sistematică în unealtă de precizie a orânduirii ce se instaura. Din 1948 începând, ea se va

ține cu un bici de flăcări și șerpi de toți subalternii ca să se realizeze întocmai scriptura stalinistă cu privire la popoarele înrobite. Prin sălile și pe coridoarele institutului, Malva țipă, urlă, provoacă, se dă în spectacol, acuzând în dreapta și în stânga că nu se lucrează cu suficientă conștiință. Cere, tot la o jumătate de an o dată, sporirea normelor de lucru. Îi dă mâna, căci ea nu „muncește“, ea „activează“ doar. În cursul anilor, sufletul ei răvășit de nedemne ambiții se încinge de o adevărată fobie față de femei, cu atât mai mult față de femeile de la institut. Bănuia în orice prezență feminină o posibilă și o probabilă concurență viitoare. Denunța la forurile superioare orice întârziere a doctorițelor de la serviciu, dar nu și pe a doctorilor. Nu se mai ținea în curent cu progresele specialității. Rămasă în urmă cât privește secretele meseriei, ea își acuză degrabă colegele, proiectând asupra lor propria-i incapacitate de îndată ce acestea se pot mândri cu neașteptat de bune rezultate. Odată ajunsă în conflict cu vreo subalternă, Malva nu se odihnea până nu aducea cazul la cunoștința „partidului“. În schimb, ea era de-un superlativ servilism față de mărimile zilei. La institut ea sta de obicei la pândă la fereastra ce da în stradă, și când vedea pe cineva intrând, fie de la Securitate, fie de la partid, ieșea întru întâmpinare, luând un aer de mironosiță. Ăstora de la partid sau de la Securitate ea le lucra personal. Din nefericire pentru ea, Malva Mogor era atât de cunoscută pentru maniera ei brutală, că toți aceștia o evitau, căutând să ajungă în tratament la alți doctori sau la alte doctorițe. Când însă Malva punea mâna pe-un membru marcant de partid sau pe-un securist — s-a terminat! Omul rămânea fixat în scaunul dentistic ca pe scaunul electric. Și astfel Malva producea dovada că institutul nu se poate lipsi de ea.

O întâlneam uneori pe stradă pe dr. Malva Mogor. Față de mine înjura partidul și toată noua orânduire, șoptindu-mi la ureche vești „îmbucurătoare“ ce le-ar fi auzit la posturile de radio străine: „în curând Truman…“ Mă feream grijuliu s-o ascult, căci aveam sentimentul că de aci, din colțul străzii, se duce de-a dreptul la partid sau la vreun agent de Securitate ca să denunțe. Și eu mă făceam culpabil cel puțin de vina de a nu o fi denunțat pentru răspândirea de „zvonuri“.

De acest soi erau „cozile de topor“.

De multe ori în cursul primăverii anului 1948, Ileana Salva mi s-a plâns de caznele inumane ce avea de îndurat pe urma uneltirilor de șefă ale dr. Mogor. Pleoapele Ilenei se zbăteau ca niște fluturi bătuți de viscol. Ileana

nu avea obiceiul să se lamenteze. „Las-o în grija mea pe Malva“, îi spun. „Te rog, nu cumva să-i faci vreo observație!“, stăruie Ileana.

Întâlnind în ziua de echinocțiu pe doamna Mogor pe stradă, iată că nu mă pot stăpâni să n-o opresc spre a-i spune ceea ce merită să audă.

„Doamnă, un cuvânt! Nu mă amestec bucuros în treburile altora. Și nici nu prea dau sfaturi concetățenilor cum ar trebui să se comporte în vremi cum sânt cele de astăzi. Îngădui fieștecăruia să-și rezolve dificultățile de existență cum crede de cuviință. Sânt dispus să încuviințez din cale-afară multe. Dar nu pot să tac când văd la lucru bestia umană. Am auzit că vreți să construiți socialismul cu toată ardoarea de care sânteți în stare. N-am nimic împotrivă dacă-l zidiți cu propria dumneavoastră osteneală. Se pare însă că dumneavoastră vreți să-l clădiți cu truda altora, cu a robilor pe care îi mânați de la spate cu biciul. Se mai vorbește că v-ați însușit obiceiul de a vă submina subalternii cu denunțuri mincinoase. În împrejurările ce soarta ni le-a hărăzit pentru acești ani și pentru totdeauna, este acesta un mod de a «construi»? Sau țineți să vă faceți vinovată de cea mai gravă dintre ticăloșiile omenești? Nu vă dați seama? Denunțul rămâne o abominabilă crimă, chiar dacă s-ar întemeia pe adevăr. Denunțul mincinos este reflexul unei conștiințe cu totul denaturate, un capitol al celei mai josnice criminalități. Să nu-mi răspundeți că sânteți constrânsă la atari fapte. Să nu-mi spuneți că se fac presiuni asupra dumneavoastră. Nu există nici o împrejurare atenuantă pentru această târâșenie. Și dacă sânteți adusă prin presiuni în situația de a vă hotărî să ucideți pe alții prin minciună, ar trebui totuși să preferați a vă sinucide!“

Doamna Mogor pălește. Nu se aștepta de la un om calm ca mine la un atare cuvânt sacadat de mânie. Neîndoios, vorbele mele erau un avertisment.

„Astea sânt de la doamna Salva citire…“, răspunde ea cu promptitudinea omului care-și clădește viața pe nerușinare.

„Nu interesează de unde le-am cules… Interesează trista realitate“. Aproape fără de voie, m-am trezit mustrând pe cineva, cu tremur de mânie în glas. Și-apoi am mai adăugat rar și apăsat:

„Ar fi bine să vă plimbați câteodată prin piața din jurul catedralei unde se înalță statuia ecvestră a lui Matei Corvinul. Și să vă opriți și să priviți! De coada calului vor atârna odată mulți păcătoși și, în primă serie, denunțătorii mincinoși!“

Nu era deloc în firea mea să vorbesc cum am vorbit. Dar n-am putut altfel.

Societatea burgheză! Nu m-am prăpădit niciodată de admirație față de ea. Totuși degringolada acestei societăți o regretam, căci în dispariția ei vedeam dispariția unei anume libertăți, individuale, de conștiință și de mișcare, de lucru și creație, la care țineam ca la o premisă și o condiție supremă a vieții și a spiritului. Procesul de destrămare morală la care asistam mă făcea uneori să strâng pumnii și să iau în răspăr, nu atât inconștiența, cât crescânda, vertiginoasa ticăloșire a oamenilor printre care trăiam.

Era prin preajma solstițiului de vară al anului 1948 când, într-o după-amiază de precoce caniculă, mă găseam în biroul seminarial al catedrei de estetică din clădirea Universității. Deoarece locuiam foarte departe, la marginea urbei, într-o casă de unde vedeam pe un deal din apropiere mânăstirea Alverna, am hotărât de câtva timp să iau masa la o cantină, ca să evit osteneala de a face zilnic de două ori drumul în oraș. De la cantină mă duceam agale de-a dreptul la biroul meu seminarial unde pe-o canapea improvizată mă odihneam o jumătate de ceas înainte de a mă cufunda în lucru. Eram ocupat, dar fără de nici un elan, cu redactarea ultimului fragment al cursului meu de estetică, fragment ce urma să fie litografiat pentru uzul studenților doritori de a se prezenta la examen. Lucram la această migăloasă redactare a cursului într-o stare de depresiune sufletească. În ziua aceea ajunseseră la urechile mele, nu știu a câta oară, zvonuri, de astă dată mai puțin incerte, despre o reformă radicală și „sănătoasă“ a învățământului superior și despre intenția sumbră ce ar exista de a se suprima catedra de Estetică. Trăiam subt zodia mohorului. Și mă întrebam contrariat: „Într-adevăr noua orânduire nu mai are nevoie de estetică?“

Cele ce se petreceau în jurul meu nu mai erau de mult în nici un acord cu vreo estetică! Aceasta nu de ieri, ci de ani de zile. Evenimentele, istoria devansaseră deci în fel și chip actul de desființare ce mi se vestea.

M-am închis cu cheia în birou pe dinăuntru. Eram hotărât să nu deschid la nici o bătaie de deget în ușă. Voiam să dorm sau cel puțin să-mi consum mâhnirea în singurătate. M-am întins pe canapea și, în ciuda zvonurilor de natură să mă țină treaz, am căzut repede în toropeală. Parcă ațipeam.

Sau numai mi s-a părut? Parcă o senzație de scârbă mă apuca pe la capul pieptului. Plutea parcă prin încăpere ceva monstruos, ca o injurie adusă naturii. Cred că am ațipit totuși.

A bătut cineva la ușă? Am tresărit. A bătut? Da, desigur. Cu timiditate. Un necunoscut bate la ușă. Din sunet bănuiesc timiditate. Să mă ridic? Să deschid? Când mâhniri atât de grele te încearcă, aștepți mereu vești de oriunde, numai vești să fie! Este cineva care ar vrea să mă consoleze? Sau vine o altă veste care va răsturna pricina mâhnirii întru care ațipisem? Mă duc fără grabă până la ușă. Deschid.

În fața mea o figură cunoscută: Olga Baba. Este ea? Mă uit mai bine, cu dezorientarea unuia care a fost trezit din somn. Da, este ea, scriitoarea care înainte de război a publicat o carte scrisă cu nerv și în spirit de independență — note de călătorie prin Spania. Cartea era intitulată: Pe urmele lui Don Quijote. Olga Baba! Îi făcusem cândva cunoștință în timpul războiului, la Sibiu. În fața clădirii în care se adăpostise Universitatea noastră în timpul refugiului.

La câțiva pași mai la o parte, pe coridor, o altă figură ce-mi pare cunoscută. O fostă studentă de-a mea din regiunea Făgărașului. Da, mi-o amintesc! De la orele de seminar, nu-i așa? Sânt 4 ani de-atunci!

„Scuzați, domnule profesor“, îmi spune scriitoarea Olga Baba, care ar putea acum să aibă pe la 40 de ani, „Sântem în trecere pe la Cluj, am venit să vă vedem“.

„Mă bucur“, răspund zâmbind. Și-i întind mâna. Această femeie cu profil ușor cabalin, cu privire isteață, îmi strângea mâna într-un fel nu tocmai femeiesc. Strângerea ei de mână îmi lasă în palmă o senzație ciudată pe care încercam s-o refuz, dar nu prea știam cum. Senzația prindea chip probabil din memorie. Îmi amintesc de-un zvon care circula în jurul acestei femei. Mi se spunea că ar avea înclinări lesbiene.

„Cunoașteți pe…?“, mă întreabă insinuant Olga Baba. Ea arată cu un gest larg spre fosta studentă al cărei nume îmi vine în sfârșit în minte: Erica Rarău. Studenta e îmbrăcată într-un costum bărbătesc.

„O cunosc, cum n-aș cunoaște-o?“, răspund cu un cuvânt mai larg decât gestul. Cuvântul era destinat să-mi acopere simțământul neplăcut că am fost inoportun ridicat din odihna mea.

„Soțul meu“, precizează Olga Baba.

Am auzit bine. Nu m-am înșelat. Dar ceea ce am auzit mi se părea așa de neverosimil, încât un moment am crezut că am fost victima unei amăgiri

acustice.

„Poftim înăuntru, intrați!“, le spun curtenitor și închid ușa în urma noastră. Pășim spre birou. Îmi ocup locul pe canapea. Le poftesc să se așeze și ele pe două scaune în fața mea.

„Ei, ce spuneți despre cazul nostru, domnule profesor?“, mă întreabă cu dezinvoltură și cu mișcări cam dezarticulate Olga.

„Care caz?“ întreb.

„Cazul nostru! Știți, Erica nu mai este Erica, ci Eric. Eric Rarău. Și-i soțul meu“. Casc gura. Începe o scenă incredibilă pe care ochiul și auzul refuză s-o cuprindă.

„Vă mirați?“, continuă Olga. „Da, fără glumă. Știți, este vorba despre un caz de fals hermafroditism. Erica s-a supus la București unei operații într-un institut de endocrinologie. Și-acum este Eric! Și sântem în sfârșit căsătoriți!“

Răul moral ce-l simțisem la capul pieptului capătă dintr-odată un accent fizic. Dar îmi domin senzația de refuz ce mi se urcă din stomac până în gât la omușor.

„Ei, lăsați glumele!“, le zic.

„Dar nu e glumă, domnule profesor! Este purul adevăr. Bietul Eric, dintr-o eroare a părinților, a fost crescut de mic ca o fetiță. Starea lui civilă s-a menținut prin puterea obișnuinței. Dar ce greu i-a fost când la pubertate i s-au trezit instinctele. Ce greu, mai ales în timpul studenției. Dormea la căminul studentelor cu 4 fete în cameră. Vă închipuiți suplicii pentru băiat! Să asiste în fiecare seară la dezbrăcarea fetelor. Ce suplicii pentru băiat să vadă frumoasele evoluând printre paturi! Dar uite, l-am dezlegat. I-am schimbat macazul. Ce spuneți, domnule profesor?!“

Olga aștepta probabil să-i aduc elogii pentru ispravă, s-o exalt alcătuind pe loc un imn, cum făceau poeții antici când vreun templu își procura sacrele prostituate. O viață întreagă Olga a trăit în, prin și din extravaganțe. Ca studentă la Paris s-a încurcat cu un negru, chelner și poet. Întoarsă în țară, ea s-a măritat de câteva ori, în ordine cronologică cu un poet, cu un pictor, cu un actor. Căsniciile ei se curmau însă repede, căci Olga, ea însăși de-un aspect masculin, se încurca mereu cu diverse femei care îi exploatau slăbiciunile bivalente.

Încercam să mă adun de pe unde fusesem risipit de această cu totul neașteptată, surprinzătoare, incredibilă revelare anatomo-fiziologică. Dar nu izbuteam, căci răul de la capul pieptului se agrava, răspândind în ființa mea

o scârbă de întreg genul uman, cu toate că „teoretic“ aveam o reală înțelegere pentru cazul de față. Erica sau derivatul ei, Eric, cu o expresie ce varia între jenă de adolescent și sfială de fată mare, sta tăcut în fața mea și-mi urmărea cu interes mișcările fizionomice. Eu îmi duceam mâna la ceafă, îmi pipăiam umărul, fruntea, îmi netezeam părul, îmi atingeam genunchiul, ca să-mi redobândesc argumentele contactului meu cu realitatea, contact ce mi se părea iremediabil compromis.

„Știți, domnule profesor, cazul s-a lămurit chiar subt raport legal. Nu mai activăm, în ilegalitate. La Făgăraș unde sântem profesoare la același liceu, lumea ne cam luase la ochi. Se lansase prostia că am fi lesbiene. Atunci i-am spus lui Eric: «Dragul meu, du-te la poliție și la oficiul stării civile și anunță că ești bărbat, femeie doar prin veșminte și educație». Scandalul mare a izbucnit tocmai când am restabilit natura în drepturile ei. Acum Erica este ceea ce este: Eric! Dar orașul ne arăta cu degetul. Orașului nu-i poți face niciodată pe plac. N-a fost bine înainte, nu e bine nici acum. În cele din urmă, chestiunea a ajuns la minister și Eric și-a pierdut postul!“

Nu reflectez cu nici un cuvânt la această destăinuire și pledoarie. Mă căznesc să aduc vorba despre altceva. O întreb pe Olga ce mai scrie.

„Versuri“, răspunde Olga, „versuri de dragoste, căci nu vă închipuiți cât îl iubesc pe măgarul ăsta de Eric!“

Eric intervine în conversație cu o nouă senzațională mărturisire: „Domnule profesor, și eu scriu. Eu fac critică literară. Am scris un studiu despre poezia dumneavoastră!“

Răul din capul pieptului îmi dă acum un sughiț. Sânt foarte stânjenit de această reacție. N-am putut să mi-o previn cu toate că o presimțisem.

„Nu-i interesant cazul nostru?“, stăruie Olga. „Ce părere aveți, domnule profesor, spuneți-ne un cuvânt“.

„Ce să vă spun… Surpriza e într-adevăr mare… în general sânt obișnuit să privesc lucrurile oarecum filozofic. Am mai citit și eu uneori cărți de medicină, articole de endocrinologie. Ce nume frumos acesta — endocrinologie! Parcă ar fi vorba despre crini… Acum mi-ar trebui oareșicare timp să mă gândesc asupra cazului. Căci teoria e teorie, iar cazurile concrete sânt cazuri concrete“.

După această împotmolire în abstract, conversația s-a mai învârtit în cerc câtva timp. Olga făcea eforturi să mă readucă pe pământul echivoc al interferenței genurilor. Evident, ea aștepta de la mine, pe drumul

întortocheat de la o extravaganță la alta, un elogiu omenesc poetic și filozofic pentru fapta ei.

Întâlnirea mea cu aceste amazoane ambigene de mahala s-a soldat însă cu o evadare în problematic. Au încercat ele să descurce tiparele pe care natura le încurcă uneori în chip atât de savant? Desigur, Olga și Erica au încercat s-o facă. Și au venit la mine să ceară o validare prestigioasă a isprăvii lor.

Ciudat, ciudat, ciudat!

Și această coincidență! Cazul mi se prezenta tocmai în ziua când aflam că noua orânduire nu mai are nevoie de nici un fel de Estetică!

Pe la mijlocul lunii august s-a organizat un nou curs de îndoctrinare pentru întreg corpul didactic de grad secundar și superior. Timp de 11 zile am fost ținuți, toți profesorii, conferențiarii și asistenții, câte 12 ore pe zi să audiem conferințe despre materialismul dialectic și istoric, despre noua constituție, despre reformele economice și sociale, despre istoria partidului bolșevic. Eram obligați să luăm parte și la nesfârșite ședințe seminariale în care se puneau în discuție cele mai variate probleme — de la cele ale pedagogiei sovietice până la problemele agrare din diferite țări intrate în zona de influință a Uniunii Sovietice. În aceste ședințe care ne uscau sufletul și cerul gurii, cădea uneori cuvânt și despre Iuda-Tito, dictatorul iugoslav. Se produsese tocmai marea spărtură în frontul socialist. Dat fiind că Iuda-Tito nu voia să se supună tuturor ucazelor staliniene, dat fiind că exemplul acestuia putea să creeze o anume stare de spirit și în țările de democrație populară (ce cacofonică tautologie!), eram catehizați cu o meticulozitate scolastică exasperantă în toate problemele în care Tito s-a despărțit de Stalin. Asupra lui Iuda-Tito ne era îngăduit să pronunțăm orice verdict oricât de grav, oricât de injurios.

Am mântuit audierea cursului de îndoctrinare stors de orice vlagă. O somnolență, ca după o boală, m-a urmărit vreo câteva săptămâni. Mă simțeam ca într-o convalescență. Îmi dam seama în sfârșit că profesorii trebuie să-și suspende activitatea cerebrală proprie și că trebuie să încerce imposibilul: să gândească cu creierul „clasicilor marxiști“. Schimbarea de mod revenea în fond la o operație de altoire. Trebuia să ne retezăm

substanța cenușie a meningelui cum ai reteza părul la frizer. Și să acceptăm creier clasic ca altoi.

Se șoptea pe la început de septemvrie că încă mult timp noul an universitar nu va să înceapă. Căci se pregătea marea și sănătoasa reformă a învățământului. Presimțeam că pe urma acestei „însănătoșiri“ catedra mea de estetică o să „sucombe“.

De la săptămână la săptămână eram ținuți în încordare: mâne se anunță reforma. Dar a

doua zi ni se spunea: mâne! A treia zi: mâne! Și așa mai departe. Astfel a trecut toată luna septemvrie fără ca prăpădul să se declanșeze. Pe la începutul lunii octomvrie trecea din gură în gură zvonul că reforma ar fi încă foarte departe de redactarea ei definitivă. Situația de interregn, plină de incertitudini și multe disperări, va mai dura până la Crăciun.

În această tensiune ce devenea cronică nu mai era nimic de făcut. Așteptarea era echivalentul psihic al unui proces de eroziune a substanței nervoase. Moara sufletului lucra fără grăunțe, își măcina doar pietrele.

VI

Într-o zi splendidă de început de octomvrie, într-o zi de azur cu zumzet de albine, sfâșietor de senină, și care din atâtea pricini nu-ți îngăduia nici un fel de bucurie, mă întâlnesc cu arheologul universității, cu profesorul Daicu. Ușor agitat ca de obicei, își ascundea grijile și gândurile subt o mască de mucalit. Sosea tocmai de la Grădiște, unde a inițiat noi săpături. A descoperit o terasă în dosul cetății. Acolo a făcut câteva sondaje. Și după toate semnele, terasa promitea să dea la iveală rămășițele dace de-o importanță epocală. „Un templu ciudat, rotund a fost descoperit în parte“, îmi spunea Daicu. Și ca să-și acopere într-un fel simțământul de legitimă mândrie, el se apleacă să-și curețe pe la glezne pantalonii de ciulini.

„Ei, ciulinii lui Zamolxe“, remarc glumind, „s-au agățat de tine când coborai muntele cu toiagul“.

„S-au agățat de mine ca de-o oaie“, interveni Daicu râzând.

După o clipă, îndrum conversația în sensul curiozității ce se iscase în mine:

„Știi că povestea cu terasa mă interesează din cale-afară“.

„Știu, cum n-aș ști“!, replică Daicu, „acolo subt huma și pietrișul terasei zace îngropată mitologia Dacilor. Ei, în câțiva ani, dacă mi se dau ajutoarele necesare, sper s-o scoatem la suprafață. Și atunci vom putea trage concluzii mai certe în controversa dacă dacii au fost monoteiști sau politeiști“.

„Cu privire la ceea ce au putut să fie Dacii — eu din parte-mi n-am nici o îndoială. Anticipez! Am să-i spun acelei terase încă de pe acum «Terasa magilor». Am convingerea că din pământul de acolo vor ieși argumentele decisive împotriva lui Herodot și a lui Pârvan!“

Făceam cu aceasta o aluzie la controversa ce-o avusesem cu unii teologi de la București încă în timpul războiului cu privire la religia Dacilor.

Daicu mă întărește în convingerea mea:

„Nici eu n-am nici o îndoială că Dacii au fost politeiști — cum au fost toți indo-europenii“.

Și Daicu trece dintr-odată la o altă chestiune:

„Ascultă, Axente, n-ai vrea să faci zilele viitoare o săritură până la Grădiște? Institutul de Arheologie organizează o excursie. Angajăm un autobuz cu care ne ducem de la Cluj la Costești. De-acolo urcăm cu un trenuț de munte până la Grădiște“. Invitația de-o insistență caldă și prietenească ce mi-o face Daicu are un accent căruia nu-i rezist:

„Viu, firește că viu! Pot să invit și alți câțiva prieteni?“

„Este loc. Poți să inviți până la 10 persoane — dacă nu sânt toate personalități!“

Zilele continuau să se mențină frumoase ca o salbă de perle.

La excursia pe meleagurile zeilor Daci am invitat mai întâi perechea Salva. Ileana îndeosebi a primit cu încântare invitația. Femeie de cultură și inimă entuziastă, ea își da seama de importanța deosebită a descoperirilor arheologice de la Grădiște.

Cum țineam să-mi duc în excursie și soția și fiica, pentru a le mai scoate din orizontul grijilor și al spaimelor cotidiene, îmi făceam socoata că ar mai fi loc pentru 6 persoane „dacă nu sânt toate personalități“. Până la completarea listei aveau să se ivească firește și unele mici încurcături, căci o invitație a parvenit nu știu pe ce cale și decanului de la Academia de Agricultură cu soția sa. Doamna decăniță se crampona însă morțiș să impună acestei societăți românești și pe Gică Fanariotul, care nu manifesta de altfel nici o aderență la arheologia strămoșească. „Fără de Gică nu mă duc în excursie, basta!“, spune decănița la telefon doamnei Salva, care nu mai știa cum să iasă din încurcătură. „Te rog, dragă, aranjează tu anume să fie invitat și el din partea domnului Daicu!“ Dorința decăniței, care ținea în ruptul capului ca și Gică să ia parte la excursie, mi-a fost comunicată din partea doamnei Salva. „Nu prea văd ce ar căuta la Grădiște Gică, zis Fanariotul, care de altfel n-are nici o legătură nici cu Fanarul și care, după cum ne putem aștepta, și-ar turna doar lăturile peste templele de-acolo!“, îi răspund Ilenei, care opinia la fel. Datorită împotrivirii mele, excursia avea să fie scutită de prezența lui Gică Fanariotul care, într-o perioadă de rușinoasă degradare a tuturor valorilor, ținea, atât prin vocabularul, cât și prin comportarea sa, să-și afișeze în orice împrejurare ostentativ lipsa oricărui simțământ de respect față de trecutul și prezentul unui popor, a unui popor care a dorit mereu mai binele, dar care a fost așezat în poarta tuturor relelor.

A mai intervenit în ultim moment și o altă încurcătură la care, cunoscând psihologia oamenilor înfricați de mânia Zilei de Apoi, mă așteptam întru câtva. Dr. Malva Mogor, aflând despre excursia proiectată și despre participanți, s-a adresat de-a dreptul lui Daicu la telefon: „Invitați-mă și pe mine, domnule profesor!“

După cele întâmplate, femeia-tanc voia să ia parte la excursie alături de mine! Daicu n-a avut încotro. N-a fost în situația de a refuza. Dar aflând de

la mine că în cazul acesta nu pot să mai iau parte la excursie nici eu cu familia mea, nici prietenii noștri, perechea Salva, profesorul Daicu a telefonat dr. Malva Mogor că din pricini neprevăzute excursia nu va mai avea loc.

În ziua de 7 octomvrie dis-de-dimineață, plecam în excursie peste Dealul Feleacului vreo 30 de persoane. Societatea era foarte pestriță, dar închegată într-un fel prin interesul colectiv, foarte românesc, acordat arheologiei dace. Porneam cu mare elan și cu un mare autobuz spre Terasa magilor. Cerul senin și bruma ce acoperea iarba de o parte și de alta a șoselei anunțau o zi frumoasă.

Când am trecut prin Alba-Iulia, m-am trezit puțin din somnolența ce mă cutropise. Mă uitam cu luare-aminte pe geamul autobuzului (îl ștergeam de abureală cu mâneca), în speranța că voi recunoaște pe cineva pe trotuarul din fața vitrinelor, de-a lungul străzii. Atenția mea trează nu era străină de-o anume emoție. Știam că Ana Rareș locuiește de câtva timp în acest oraș. Ea dimpreună cu soțul ei au ajuns aci în urma operațiilor de comprimare și epurare a corpului didactic universitar de la Iași. Ana Rareș! N-am mai văzut-o de 4 ani! Strada mă interesa, deoarece aveam certitudinea unei contiguități. Desigur, Ana Rareș trece zilnic pe-aci! Dar ea nu trece în clipa de față. Bruma este încă vizibilă pe trotuar, de asemenea urmele lăsate de trecători. Nu ar putea să fie și urmele Anei printre ele?

Pe la ora 9 dimineața ajungeam la Costești, un sat în valea Orăștiei, cu gospodării temeinice, pierdute subt multă frunză la poalele munților. Excursia noastră era plănuită de două zile și jumătate. Ajunși în sat, ne luăm numaidecât în primire locurile de găzduire în diverse case ai căror stăpâni, țărani, sânt obișnuiți cu atari vizite de excursioniști. După puțină odihnă, o întindem în grup, pe jos, spre cetățuia invizibilă din vârful unui muncel subt poalele căruia valea și apa se îngustează dintr-odată. Soarele de toamnă lovește tare. Ne dă pârjol cu osebire acelora care nu avurăm parte de vară. După un urcuș de-o oră, nu tocmai anevoios, ajungem, deasupra unei văi laterale, la o casă țărănească cu livadă de pomi: aci locuiește paznicul cetățuii. Ne întindem păturile subt pomi și ne așezăm să ne odihnim. Prin pomii cu frunză rară au mai rămas niscai mere roșii și gălbui. Ne însărcinăm să-i mântuim de povară. Deschidem apoi traistele și rucsacurile, întindem pe iarbă și pe pături, merinde și băuturi și ne ospătăm într-o atmosferă agreabilă de glume și veselie.

Profesorul Daicu îndeosebi era în această înainte de amiază incontestabil în cea mai bună formă a sa, cum era de altmintrelea totdeauna când se vedea încunjurat de cucoane simpatice. De la Cluj până la Costești ne ținuse într-un necurmat râs. În întreținerea atmosferei de haz și bună dispoziție el își avea tactica sa. Nu ne da niciodată răgaz să epuizăm cu râsul nostru efectul unei glume și plasa repede alta. Avea câte-un cuvânt ce descrețește frunțile și câte-o anecdotă pentru orice așezare omenească sau pentru orice cotitură de drum. Timpul trecea, dar nimic nu ne ațâța graba acolo sus, în mijlocul naturii.

Pe la ora verticală, Daicu avea să ne țină o lecție de istorie și arheologie despre întreg acest ținut dacic. Spre a da un suport intuitiv lecției, un asistent desfăcu în fața noastră o hartă mare pe care o atârnă de crucea unui pom. Într-o expunere succintă foarte vioaie, Daicu ne arătă, cu toiagul său ciobănesc, tot sistemul cartografic al cetăților dace. Înțelegeam, după toate lămuririle ce le primeam, că în acel ceas ne găseam chiar în centrul sistemului pe care numai un ochi de vultur dacic ca a lui Burebista a putut să-l conceapă atât de adecuat peisajului. Toate culmile din preajmă, scoase în relief prin forma lor conică, au purtat cândva cetățui și turnuri de apărare.

„Aci, în cetățuia de la Costești, la câțiva pași, unde vom urca de îndată, și-a avut Decebal reședința. Trupele romane ale împăratului Traian au pătruns pe-aci și pe dincolo. Dar o parte a cohortelor romane i-a luat pe Daci pe la spate, venind din Oltenia peste munți. Castrul lor și-a lăsat urmele, ce se mai pot vedea și astăzi, între Vârful lui Pătru și Vârful Șurianului. Cetatea aceasta de la Costești, reședința lui Decebal, cu toate celelalte pe care le bănuiam de jur-împrejur, apărau intrarea în valea îngustă peste a cărei apă am trecut adineaori. La 25 de kilometri pe apă în sus, în vârf de munți, este situată Grădiștea, care după toate socotelile noastre trebuie să fi fost cetatea de ultimă rezistență a Dacilor și apărătoarea sanctuarelor. Acolo la Grădiște trebuie să fi fost centrul religios al lumii dace“.

După odihna de două ore eram destul de refăcuți ca să putem lua înălțimea cu asalt. Într-un sfert de ceas ajungeam sus, pe zidurile dezgropate ale cetății. O minunată priveliște, ca un amfiteatru, se unduia sub ochii noștri. Daicu ne dă explicații cu privire la felul de a construi al Dacilor. Iată terase care își păstrează încă forma ce li s-a dat acum două mii de ani. Blocuri de piatră, ziduri cu umplutură interioară. Cioburi de vase. Cărămizi. Lespezi. Într-un loc urcăm pe niște trepte de piatră ce duceau în interiorul

cu turnuri al cetății. Eram flancat de Ioana, fiică-mea, și de doamna Ileana Salva, care se arăta curioasă să-mi audă cuvântul. Lovesc cu piciorul în piatra treptelor:

„Opriți-vă un moment și gândiți-vă: pe treptele acestea a urcat de atâtea ori și Decebal! Mândrul stăpân și-a auzit, și el, sunetul pasului aci, cum îl auzin și noi acum pe-al nostru. Poate că pasul nostru trezește numai sunetul ce doarme în piatră al pasului lui Decebal. Poate că sunetul pasului nostru e numai un ecou al pasului regesc de altădată!“

Spre a vedea toate terasele cetății, cu vestigiile dezgropate în acești ani, era nevoie de-un mers agale și de câteva ceasuri de răgaz. Pe-o terasă mi s-a îmbiat prilejul de a ne așeza pe niște pietre mari rotunde. Ne odihnim oleacă și ascultăm cuvântul lui Daicu:

„Pietrele acestea rotunde sânt baze de coloane. Sântem aci, evident, în mijlocul unui templu. Când l-am dezgropat în 1946, credeam că nu e voie s-o spunem, ca să nu se supere Marx. Mușamalizam adevărul istoric spunând studenților că aci ar fi fost un hambar de grâne“.

Este o lămurire sinceră pe care ne-o dă profesorul Daicu, apăsând pe fiecare cuvânt. E sigur de sine acum că marxismul nu împiedecă pe nici un arheolog să anunțe că a descoperit un „templu“:

„Deh, eram niște proști pe vremea aceea!“, adăugă în glumă profesorul Daicu, „credeam că este științific și foarte în spirit marxist să transformăm pe Daci în bezbojnici, în oameni fără Dumnezeu!“

Aflăm de la Daicu că romanii, ocupând țara, au cam dărâmat toate aceste cetăți dace. De pe vârful unde ne găseam, arheologul arată cu mâna în valea de jos:

„Priviți în jos, prin partea unde se îngustează valea. Acolo am găsit o mică așezare romană. Ziduri, temelia unei mici clădiri. Era acolo un post de pază, un adăpost pentru soldații romani care patrulau, ținând sub supraveghere ținutul, să nu se răscoale Dacii prin munți. Deh, romanii își trimiteau pe-aci oamenii să «ducă muncă de lămurire» printre Daci, care, foarte primitivi și necivilizați cum erau —v-ați putut convinge de acest lucru după vestigiile mărețelor construcții— , nu prea înțelegeau cum vine la adicătelea chestia cu «eliberarea» lor de sub jugul lui Decebal! Atâta și-au tot repetat romanii spusa «Noi v-am eliberat!», până ce, în cele din urmă, Dacii i-au crezut pe cuvânt. Deh, așa se face istoria!“

Daicu spunea acestea cu prefăcută seriozitate. Și toți păstram un aer grav și ne stăpâneam un surâs.

De la celălalt capăt al templului strig:

„Măi, Daicule, asta cu eliberarea de subt jugul lui Decebal e foarte bună!“

„Ha!“, răspunde Daicu, prefăcându-se că n-a auzit ce-am spus, cu toate că nici un cuvânt al meu nu-i scăpase.

Pe înserate am coborât încetișor în sat. O masă lungă s-a încins în două încăperi, largi numai după măsura de la țară. Nici unul din ceată n-a avut la masă mai mult de-o jumătate de loc. Ședeam fiecare pieziș, cu cotul în coastele vecinului. Daicu era din nou în vervă. O lua acum spre teologie. La un moment dat, el trece la explicarea unor expresii absconse din Crezul de la Niceea. Fiu de dascăl, el crescuse prin preajma bisericii și-i plăcea să cânte tropare și să recite texte liturgice. Daicu istorisește că între cele două războaie a cunoscut un popă, deputat în parlament și mare afacerist, cu mașină la poartă.

„Popa era de pe Zlatna, dar avea o amantă la Cluj, căreia odată i-a trimis un vagon de flori. Ți l-am luat eu odată pe popa ăsta într-un restaurant la București și l-am catehizat în legătură cu o frază din Credeu… «carele pentru noi oamenii»… Măi, popă, îi spun. Ăsta-i un text limpede… Pentru noi, oamenii, sânt carele, nu automobilele!“

Și Daicu urmează:

„Pe același popă, care făcea mătănii mai mult prin antișambra ministrului de industrie și comerț decât în fața altarului, l-am lămurit altă dată și asupra altui text obscur din Crezul de la Niceea. Era vorba despre fraza «născut, iar nu făcut!»“

„Măi, popă, tu nu vezi că acest text e lipsit de sens? În acest loc al Crezului s-a strecurat desigur o greșeală de tipar. Textul trebuia să sune așa: «născut, iarna făcut!» În forma aceasta, Crezul devine clar: Hristos s-a născut la Crăciun! Din momentul acela în biserica popii Crezul nu s-a mai rostit decât așa: «născut, iarna făcut»!“

Și trecând printr-o serie de alte glume, Daicu ne povestește cu haz în ce împrejurări și-a însușit expresia întrebătoare de stil rustic „Ha?“. Evenimentul se petrecuse chiar în curtea acestei case, unde arheologul își are sălașul în perioada săpăturilor:

„Ați văzut pe Gheorghiță? N-are băiatul mai mult de 5 ani. Într-o zi îl văd pe Gheorghiță prin curte. Îl întreb unde-i mă-sa. Gheorghiță răspunde: «Ce?». Atunci eu îl iau frumușel și-i spun: «Măi, Gheorghiță, nu se zice „ce?“, se zice „ha?!“» Părinții copilului m-au auzit de la fereastră, din casă.

Și au fost foarte mulțumiți că-l învăț pe copil vorbă cuviincioasă. De atunci toți din casa asta răspund la întrebările mele numai cu «ha?». Și se cred foarte bine crescuți!“

„Vasăzică, de-aceea mi-ai răspuns și mie așa colo sus la templu!“, îi cad în vorbă lui >Daicu.

Și pentru ca buna dispoziție și hazul să nu mai contenească, Daicu strigă spre mine:

„Ha?“

Arși pe dinăuntru de ozonul zilei, obosiți de atâta priveliște, istoviți de urcușuri și voie bună, ne-am culcat târziu ca să ne sculăm foarte de dimineață.

Încă pe întuneric.

Eram îmbrăcați ca de iarnă, în paltoane și-n cojoace. Trebuia să luăm, pe la 5 dimineața, trenuțul spre Grădiște.

L-am prins încă la timp.

Ceata noastră călătoare a ocupat câteva platforme goale de vagoane. Aceste vagoane urmau să fie încărcate până seara cu lemn de fag subt poalele muncelului de la Grădiște. Ne ducea în sus trenuțul, gâfâind, urcând cursul apei. Cristalul curgător din matca râului își arăta păstrăvii speriați de lumea din afară. Locomotiva slobozea din când în când câte-un strănut gros de fum, de zgură și scântei. Fulgi fini de funingine se așezau pe pielea pudrată a cucoanelor și a studentelor. Finețea fulgilor căuta parcă într-adins finețea fețelor.

Ajunși la ora nouă la poalele muncelului, am sărit sprinteni de pe platforme. Iarba cu brumă groasă ca o pătură ne amortiza saltul. Privirăm o clipă clinul muntelui ce trebuia urcat. Ne pregăteam trupește și sufletește să-l luăm pieptiș. Și am pornit. Începutul a fost cu osebire greu. Urcușul semăna cu un asalt. După un sfert de ceas ajungeam pe-o coamă. Treceam printre tulpini înalte și drepte de fagi. Par coloane într-un imens templu păgân. La fiecare pas Daicu dă câte-o lămurire. Pe tot versantul se găsesc, subt pădure și zmeuret, fărimituri de piatră cioplită, cioburi și cărămidă. Aci se ridica vechea Sarmisegetuză a Dacilor? Aci.

Încă două ceasuri de urcuș mai puțin anevoios. Și ajungem la zidurile cetății. Mușchi, ferigă și blocuri de piatră care se îmbucă. Vremea cu toate

vremurile n-a putut să îngroape totul. Zidurile ies pe-alocuri la suprafață până la înălțime de-un metru sau chiar mai mult. Pădurea cu rădăcinile ei a măcinat de-a lungul veacurilor calcar și bazalt. Rădăcinile au dărâmat și au topit. Temeiurile zidurilor au rezistat totuși, alături de glasul vântului, ca să fie mărturie până astăzi a unei măreții de început. Prin sondaje în spațiul dintre ziduri, s-a putut reconstitui cu aproximație harta cetății. Pe celălalt versant, mai abrupt, se găsește Terasa Magilor. Ajungem și acolo, căci această terasă ne este ținta. Fagii de-aci sânt parcă și mai înalți. Coroanele încă nerărite de anotimp joacă în culori ruginii. Soiuri de copaci al căror nume nu-l mai știu dau în galben și roșu de sânge. În bătaia arzătoare a soarelui, zărim azurul rece printre frunze. Pe Terasa Magilor vedem ici și colo săpături de încercare. O parte a unui templu rotund, amintind prin formă și prin construcție stupele indiene, este dezgropat. Ne găsim pe locul fabuloaselor sanctuare despre care istoriografia antică ne-a lăsat unele însemnări ce păreau oamenilor de mai târziu doar ecoul unor legende. Incredibila lor existență se confirmă după două mii de ani. Temple moarte trebuie să fie pe-aci. Fără de aceste modele subterane, fagii cu scoarța de marmoră nu și-ar fi clădit templele lor vii. Un fior numenal[13], de sacralitate păgână, ne încearcă pe aceste înălțimi. Toamna solară împrumută priveliștii cea mai sublimă față. Pe-aci au avut loc cândva, foarte demult, nebănuite rituri, pe-aci s-a cântat liturgic întru preamărirea zeilor cerești și telurici ai strămoșilor noștri. Ce va ieși la iveală de subt toate aceste rădăcini ale fagilor și ale timpului?

Pe-acest foarte înalt tărâm au amuțit și glumele lui Daicu. Picuri de brumă topită la soare ne cad pe umeri și pe obraji. Brumă sfântă pură ca lacrimile neplânse ale seminției noastre.

„Ceea ce vom dezgropa aci“, ne spune Daicu, „va depăși orice închipuire și toate

ipostazele. Ne găsim la o răscruce a arheologiei băștinașe. Sperăm să punem în curs de câțiva ani temeliile unei Getice“.

„Ce-i cu geții?“, întreabă cu sfială fiică-mea Ioana.

„Geții? Iacă, un alt nume al Dacilor!“, o lămurește cu un zâmbet de simpatie profesorul Daicu.

După câteva ore de înaltă reculegere pe înălțimi, începem să coborâm. Încet și cu teamă de lunecușuri, prin tufe, prin grohotișuri, pe poteci și pe povârnișuri. Pe înserate ajungem iarăși în vale la halta trenuțului. Vagoanele sânt acum încărcate cu lemn de fag; ceea ce la venire fusese platformă este

acum un turn. Copacii lui Zamolxe se transformă în combustibil și se transportă, se transportă după gluma ce trece din rost în rost: „Nimic nu se pierde, totul se transportă“. O variantă românească a dialecticii.

Găsesc loc pe strapontina unui vagon. Alții s-au aciuiat pe lemne, sus. Mă așez pe capătul unui trunchi de fag cu fața în sensul mișcării. Lângă mine, înfrigurată de perspectiva unui asemenea drum plin de primejdii, Ileana. Urmărim priveliștea ce se întunecă. Trenuțul cu încărcătura ne comunică o senzație de nesiguranță. Dacă ar sări de pe linie? La cotiturile astea, mai dese parcă decât la venire!

Trei ceasuri are să țină întoarcerea cu trenuțul până la Costești. De-a dreapta noastră auzim râul înspumegat. În beznă nu mai zărim nimic, decât ceea ce se vede în lumina farurilor de la locomotivă. Luminile trenuțului cad, adăpostindu-se la îngustimile și lărgimile spațiului.

Munții luminați pe ici, pe colo, de farurile de la locomotivă, pădurile, prăpăstiile fac un straniu peisaj, cum n-am mai văzut în viață. La cotituri ne apare în față, în noapte deplină, monstrul locomotivei, care luminează în fâșii, în sus, în jos, lateral. Râul îl simțim curgând în jos, cu un vuiet ce acoperă orice alt sunet, amestecându-se cu scârțâitul strident, metalic, al roților. Dar în aceste lumini ce sfâșie beznele, ni se pare că apa o ia în valuri spumegânde în sus. Și mereu senzația în spate că într-o clipă toate vagonetele din urma noastră ar putea sări unul peste celălalt, prăbușindu-se peste noi.

„Uite“, îi spun Ilenei, „apa, râul, parcă ar urca pe munte în sus! Elementele par a-și trăda legea dintotdeauna. Apa se învolbură și urcă, urcă în sus, în sus! Și trenul acesta negru coboară totuși! Bezna e completă dincolo! Parcă am coborî în Hades!“

După două zile de destindere prin tărâmul strămoșilor și al zeilor, ne ducem prin fum și pucioasă, spre câmpie, să ne reluăm locul în noua orânduire.

1949. Într-una din primele zile de desprimăvărare plecam în plimbare de la Alba-Iulia, agale, pe șoseaua națională, până la acea cotitură energică aproape în unghi drept ce îndrumă pasul spre Câmpul Frumoasei. Îmi dădusem, printr-un cuvânt trimis prin cineva, o întâlnire cu Leonte, care subt constrângerea împrejurărilor se retrăsese încă mai demult în satul natal,

în satul său, în satul meu. Leonte o ținea în acele ore, de așijderea pe jos, pe aceeași șosea, dar în direcție inversă, din Câmpul Frumoasei spre Oarda, sat al cărui nume asiatic îmi trezea în suflet încă din copilărie nu știu ce reminiscențe mongole. Rezonanțele asiatice ale acestui nume ciudat, întărite în condițiile de moment ale excursiei mele, mă făceau să mă gândesc la atâtea prefaceri de structură, de fond și formă ce aveau loc subt ochii noștri după un tipar ce până nu demult mi-l închipuiam efectiv valabil doar pentru depărtate ținuturi din preajma deșertului Gobi. Urma să mă întâlnesc cu Leonte într-un loc dinainte fixat între Oarda și Câmpul Frumoasei. Locul spre care ne îndrumam, el venind din satul său, eu venind de la Alba, mai purta desigur și acum același nume ce-l avea în zilele copilăriei noastre: Șirini. Loc de pășune cu iarbă cam seacă, cu fire tari ca părul din coama calului, pășune unde pe vremuri păștea stava{14} de cai din Câmpul Frumoasei și prin săptămâni de secetă boii albi, ne era cunoscut ca un nod important de drumuri de vis. În copilărie ne abăteam adesea pe-acolo să vedem de dobitoacele date în grija paznicului, tocmit cu simbrie să se îngrijească de vietățile de iesle ale obștei.

Soseam la locul ce ni l-am dat pentru întâlnire în aceeași clipă, din direcții opuse, pe aceeași șosea, eu și cu Leonte, ca și cum am fi măsurat dinainte depărtările ce aveam de străbătut. Cei doi ani de când nu ne-am mai văzut lăsaseră unele brazde pe chipul lui Leonte. Și poate și pe-al meu. Ne așezarăm numaidecât la umbra unor buturugi de sălcii bătrâne, singurele rămășițe vegetale din anii de demult. Și încă de la întâile cuvinte ce le schimbarăm, ne amintirăm de-o întâmplare petrecută în Șirini subt ochii noștri, într-o vară ce nu ni se mai părea aievea. „Îți mai aduci aminte, Leonte?“ Și întâmplarea se deapănă de la sine încă o dată în priveliștea ce-și mai păstrează profilurile mari de altădată. Ți-aduci aminte? Câțiva copii din Câmpul Frumoasei se jucau printre cai și boi chiar aci. Un băiețandru găsi în ogorul din față un obiect de metal ca o potcoavă. Iar cel ce găsi potcoava se făcu a o arunca după unul dintre prietenii săi, strigând: „Uite, măi, ce-am găsit!“ Izbindu-se în cădere de niște pietre, „potcoava“ se coji într-o parte de scoarța de lut ce-o acoperea. Un luciu auriu ieși la iveală. Mirați, luarăm în cercetare potcoava, ce trecu din mână în mână ca să ajungă din nou în mâna celui ce-o găsise. Potcoava netrebnică a fost spălată în apa gălbuie, lutoasă din gura șipotului cutropit de țânțari cu picioare lungi și se ivi strălucitoare în totul. Băiețandrul o duse acasă, neștiutor de ceea ce găsise. Tătâne-său se apucă să taie potcoava în bucăți. Știa țăranul că ține în mână

aur curat. Voia să-l dosească, dar, aflându-se la Sebeș despre comoară, țăranul fu nevoit să cedeze frânturile de potcoavă la un preț de câteva mii de coroane. „Afacerea“ nu era tocmai pe placul țăranului, dar el izbuti cel puțin să-și mai scuture sărăcia de pe umeri. Această întâmplare, la care luaserăm parte în copilărie ca privitori și părtași la joacă, ne veni în minte acum, când ne așezarăm în umbra buturugilor. Eram oricum aci, prin împrejurimile anticului Apulum, cea mai importantă așezare romană în Dacia cucerită de legiunile lui Traian. Fierul plugului răsturnând brazda ogorului sau târnăcopul săpând șanțuri cerute de construcția noului drum ce avea să se transforme mai târziu în șosea națională scoteau pe-aci la lumină nenumărate obiecte de interes arheologic: urne, camee, geme, inele, brățări, agrafe, stele funerare, lespezi, mozaicuri, pietre de altar, mărturii palpabile că ținutul a făcut parte cândva dintr-un mare imperiu. Simțământul de pierdere melancolică ce ți-l dă o viziune arheologică se dozează în clipa aceasta cu simțământul de descompunere a unei lumi.

De-abia acum găseam răgaz pentru escapada mea de o zi spre a mă întâlni cu Leonte. Se întâmplase cu mine ceva. Se întâmplase ceea ce era așa de firesc să se întâmple. Câteva săptămâni mai înainte fusesem mutat de la Cluj la Alba-Iulia. Devenisem indezirabil în capitala Transilvaniei. Și fusesem împins cu toate ale mele, cu familie, cu gospodărie, cu cărți, cu mobilier, spre provincia de al treilea grad. Vreau să spun că, odată cu reforma radicală a învățământului superior, eliminarea mea din corpul didactic devenise inevitabilă. Prin grija noii oblăduiri mi se găsi totuși o slujbă care era socotită oarecum mai pe măsura puterilor mele. Și slujba ce mi se impuse, fără a fi întrebat dacă îmi convine sau nu, era aceea de bibliotecar la vechea bibliotecă Batyaneum din Alba-Iulia. Biblioteca aceasta maghiară, episcopală la origine, înființată de-un principe al Bisericii Catolice și mare cărturar încă din secolul al XVIII-lea, fusese trecută acum de curând în patrimoniul statului, al statului român, care s-a transformat nu demult din monarhie în republică „populară“. Biblioteca are bunuri rare de o deosebită importanță și își întreține o anume îndreptățită faimă europeană datorită îndeosebi Codicelui de aur, un evangheliar din secolul al IX-lea, admirabil ilustrat și scris în întregime cu litere de aur. Trebuie să-mi însușesc acum abilitățile și subtilitățile unei noi meserii. În viață am fost urmărit de-a lungul unui sfert de veac de acest destin de a-mi schimba mereu preocupările profesionale. Intervenind cu intermitență în condițiile mele omenești, soarta s-a îngrijit să nu mă anchilozez în nici una din

meseriile ce mi-a fost dat să le deprind. Neatribuind vreo importanță profesiunilor îmbrățișate și neașteptând de la ele decât să-mi asigure de bine, de rău traiul de toate zilele, priveam noua schimbare cu un sentiment de nepăsare. Nu m-a încercat nici măcar sentimentul de umilire și de jignire care pe alții îi tulbură până la demoralizare când se văd aduși în situația de atare natură. Vreau să spun că nu m-am simțit câtuși de puțin răvășit sau moralicește răsturnat, că eram împins cu frumușelul de la preocupări de înalt nivel intelectual, cum erau cele universitare, la trepte de simplă tehnică intelectuală și oarecum la „munca de jos“. Muncă „de jos“ era numită de la o vreme orice muncă ce constituie, după doctrina oficială a statului, baza oricărei munci superioare, de „suprastructură“. Față de nivelul muncii mele intelectuale de până aci, nu pot firește să socot munca bibliotecărească decât ca o muncă „de jos“. În altă perspectivă, această muncă poate să fie prețuită totuși ca fiind de înalt nivel, căci spre situații aidoma aceleia în care am ajuns avansau acum în ierarhia muncii, pe la alte biblioteci publice din țară, foști frizeri sau tipografi.

Odată „epurat“ de la Universitatea ieșană, Leonte Pătrașcu s-a stabilit, precum am arătat, în satul nostru de obârșie. Leonte a fost în momente cruciale ale vieții nu rareori încercat de instinctul „întoarcerii“. Ultima sa întoarcere putea să aibă diverse semnificații. Ea putea să fie o întoarcere din istorie în preistoria încă vie a satului, dar ea putea să fie și o întoarcere în neființa dinainte de naștere. În dorul de întoarcere se poate uneori descifra și dorul de a nu mai fi. Leonte este, de la o vreme, supusul acestui dor de întoarcere, în care se poate ghici dorul de a nu mai fi. Leonte s-a exprimat într-adevăr atât față de mine, cât și față de alți parteneri că se simte trăind ca o ființă cu destinul curmat. Ne spunea Leonte cândva că simțământul existenței ar fi suferit în el un fel de reducție. El se simte, ca umbrele, nu tocmai în Hades, dar prin apropiere.

La umbra buturugilor de salcie, ne-am informat unul pe altul asupra condițiilor în care aveam să lucrăm de aci înainte. Aflasem încă mai demult că Leonte fusese angajat să lucreze „în acord“ pentru un nou institut de filozofie de la București. I s-au circumscris domeniile de cercetare, i s-au fixat temele. Toate privesc secole depărtate. Astfel și în cercetările sale, Leonte a fost îndrumat spre o „întoarcere“, spre o întoarcere în trecutul istoric care putea să fie pentru el un mediu negrăit mai prielnic decât prezentul. Evident, cel ce se întorcea în trecut nu mai era Leonte, ci doar o umbră care lucra „în acord“. I s-a cerut să scrie o istorie a gândirii

românești în secolele de înjghebare a literaturii. Astfel, ar trebui să scoată la iveală din latența ei gândirea filozofică a cronicarilor noștri. Leonte trebuie să urmărească gândirea românească în timpul Reformațiunii, ideația implicată de inițiativele de a tălmăci și de a tipări ale lui Coresi. Ar fi urmat ca Leonte să scoată la lumină, de la o epocă la alta până în ajunul Întâiului Război Mondial, filozofia implicit cuprinsă în acte literare sau în fapte politice, o problemă ce solicită multă atenție și mult discernământ. Leonte îmi mărturisește că epocele ce le scrutează sânt fără îndoială pline de interes. Lucrările ce i s-au comandat trebuiesc însă făcute într-o perspectivă impusă din afară. Nu încape îndoială că și în această perspectivă impusă se pot pune în lumină unele fețe ale istoriei noastre. Totuși, orice cercetare într-o atare perspectivă despoaie fenomenul istoric de complexitatea sa genuină. Aspecte istorice, oricât de veridic ar fi puse în lumină, apar într-o cercetare unilaterală — cum este aceea a materialismului istoric — simplist schematizate. Din orice asemenea prezentare rânjește o caricatură a fenomenului istoric.

„Am studiat îndeaproape doctrina oficială a materialismului istoric“, îmi spune Leonte, „îi cunosc ideația și tehnica. Și-i cunosc și slăbiciunile, punctele de minoră rezistență. Nu știu dacă voi mai ajunge vreodată să fac o expunere critică a materialismului istoric. Dar parcă aș dori. Căci filozofia occidentală nu și-a luat încă osteneala de a-l supune unei critici serioase. În această împrejurare, trebuie să căutăm una din pricinile care fac ca materialismul istoric să mai reprezinte o seducție chiar pentru bune inteligențe. Am ajuns la convingerea că prin simplă bagatelizare nu se poate surpa o atare concepție. O să ți se pară uluitoare unele păreri ale mele, dragă Axente, dar să vezi… Materialismul istoric nu mi se pare câtuși de puțin materialism. După părerea mea, între materialismul dialectic și așa-zisul materialism istoric există o ruptură. Materialismul istoric este o concepție ce are la bază elemente eminamente psihologice, iar nu materialiste. Materialismul istoric reprezintă neîndoielnic o doctrină despre istorie. În fond, această doctrină mi se pare însă întâia psihanaliză de amploare sistematică. Ți se pare ciudat, dar așa este. Elementele de bază, esențiale, ale psihanalizei apar întâia oară firește subt alte denumiri în concepția așa-zisului materialism istoric. Când am descoperit acest lucru, mi-am zis: psihanaliza curentă, cu eșafodajul ei de elemente constitutive, nu este o doctrină unică precum înclinam să cred, ci multiformă. Închipuie-ți, Axente, că ar fi cu putință o serie indefinită de «psihanalize». Toate psihanalizele

posibile ar avea același eșafodaj de elemente esențiale. Se știe că psihanaliza curentă a fost constituită în jurul instinctului sexual. Ea ne-a vorbit despre dominanța acestui instinct și despre felul cum acesta ne determină din profunzimi inconștiente toată viața psihică.

Ni s-a vorbit bunăoară despre «visuri» ca expresie a acestui instinct. Ni s-a vorbit despre «creații de cultură» ca expresii de «sublimare» a aceluiași instinct. Și ni s-a atras de atâtea ori luarea-aminte asupra «măștilor» ce le îmbracă instinctul sexual. Atâtea acte și atitudini ale noastre se «demască», la o analiză mai îndeaproape, ca derivații secrete ale instinctului sexual. Trebuie să recunoaștem însă că psihanaliza sexualității nu este singura psihanaliză. Cunoști desigur cazul acestor psihanaliști cari încearcă să păstreze eșafodajul de elemente al psihanalizei, mecanica ei ca atare, dar care înlocuiesc instinctul sexual prin acela al dominațiunii, al voinței de putere. Nimenea n-a remarcat până acum că «materialismul istoric» a clădit, cu decenii înaintea psihanalizei moderne, un sistem de psihanaliză al unui alt instinct: al foamei, al conservării. Dacă privim mai bine, descoperim că materialismul istoric este în ultimă instanță psihanaliza acestui instinct. Elementele teoretice fundamentale ale materialismului istoric sânt, în ultimă instanță, cele ale psihanalizei curente, numai termenii folosiți sânt alții. Materialismul istoric este psihanaliza foamei. Ne vorbește materialismul istoric despre «baza» oricărui fenomen istoric care ar fi relațiile de producție. Dar în așa-numitele relații de producție se exprimă de-a dreptul felul de organizare socială a satisfacerii instinctului foamei. Ia seama apoi la celelalte aspecte. Ceea ce modernii numesc produs de «sublimare» apare în materialismul istoric mult înainte subt denumirea de «suprastructură». În creațiile de cultură se exprimă, după concepția materialismului istoric, indirect și adesea camuflat, relațiile de producție ale societății într-o anume fază de dezvoltare. Relațiile de producție reprezintă forma subt care se organizează societatea în vederea satisfacerii instinctului fundamental al «foamei». Schema teoretică este aceeași în psihanaliza modernă ca și în materialismul istoric. Materialismul istoric nu e decât psihanaliza unuia din instinctele fundamentale ale omului.“ O remarcă asupra căreia Leonte revenea era că psihanaliza nu este una singură, ea ar fi multiplă. Sânt posibile atâtea psihanalize câte instincte fundamentale stau la baza vieții. Explicațiile ce materialismul istoric le dă faptelor istorice fac cel mai adesea impresia unor explicații caricaturale; dar același lucru se întâmplă și în cazul explicațiilor pe care psihanaliza curentă le dă atâtor fapte psihologice

și istorice. Impresia de „caricatural“ nu constituie însă un suficient motiv pentru a bagateliza aceste „explicații“. Cu repudierea pur și simplu a acestor „teorii“ n-am făcut încă nimic.

Și Leonte continuă: „Ca primă formă sistematică a psihanalizei, materialismul istoric trebuie examinat cu desăvârșită seriozitate. Câte un mic adevăr cuprind toate psihanalizele posibile. Materialismul istoric își descopere neajunsurile numai când ridică pretenții de exclusivitate, devenind dogmatic. Doctrinarii intoleranți și cu mintea îngustă, care transformă o perspectivă și o ipoteză de lucru relativ valabile în armă de luptă socială, cad mereu în acest păcat, aducând în mare impas o idee asupra căreia discuțiile sânt până la un punct posibile. Trebuie să ne ținem treji. Să avem mereu în vedere împrejurarea că istoria are la bază, nu un singur instinct, ci toate instinctele omenești. Trebuie să mai ținem seama și de-un aspect mai fundamental decât acesta, al istoriei. Instinctele omenești nu fac niciodată istorie fără de complicitatea atâtor factori de natură spirituală. Orice psihanaliză ce s-ar aplica asupra faptelor istorice este condamnată să rămână unilaterală. Materialismul istoric nu poate fi privit deci ca o explicație de ansamblu a fenomenelor istorice“.

După o scurtă întrerupere Leonte încheie: „Materialismul istoric nu poate servi drept temei pentru alcătuirea unui program de mișcare socială. Rămâne la îndemâna oricui să acorde o preferință unei atari doctrine, dar aceasta e o chestiune de opțiune subiectivă. O mișcare socială ce se întemeiază pe materialismul istoric nu este în nici un fel mai ancorată în «absolut» decât ar fi eventualele mișcări ce ar porni de la o preferință arătată unei alte Psihanalize“.

Expunerile lui Leonte la umbra buturugilor de salcie aveau darul să-mi stingă o seamă de nedumeriri. Nu că aș fi fost încercat vreodată, măcar pasager, de înclinarea de a atribui materialismului istoric vreo importanță. Prea multe erau rezervele mele afective față de această doctrină, ca să fi alunecat pe un asemenea drum. Interesul meu pentru doctrina în marș n-a ajuns să semene nici pe departe barem cu interesul ce eram dispus să-l acord, în cadrul unui relativism de principiu, oricărei teorii sau filozofii. Expunerile lui Leonte mă lămureau definitiv. Argumente menite a zgudui materialismul istoric, ale cărui consecințe practice începeau să ne transforme în sclavi, argumente atât de convingătoare nu auzisem totuși până în clipa aceasta.

„Trebuie să te ostenești acum mai adesea până în Câmpul Frumoasei“, îmi spune Leonte, „mă bucur că ai fost mutat la Alba. Cel puțin așa vom fi mai aproape unul de altul. Parcă s-ar întoarce bunele vremuri ale copilăriei și ale adolescenței. Știi cine vine de la Alba-Iulia foarte adesea până în Câmpul Frumoasei să mă vadă?“

„Bănuiesc, doamna Ana Rareș!“

„Ai văzut-o la Alba?“

„Da, o dată, întâmplător, pe-o străduță către centru. A rămas neschimbată de valul vremii, mica minune de la Căpâlna“.

„Vine Ana adesea să mă vadă. Minunea ia autobuzul de la Alba, vine dimineața și se-ntoarce seara“, mă lămurește Leonte. „Stăm mult și duminical de vorbă. Are Ana, ca nici o altă ființă, darul de a te face să te depășești. Uneori mă încearcă sentimentul că această înaltă prietenie ar putea să-mi restituie și destinul ce mi-a fost furat“.

Mă uit în grabă la fruntea lui Leonte. Un aproape imperceptibil relief de piele și os, cât o floare de piron, stăruie încă acolo în mijlocul frunții. „Va stărui semnul până la urmă“, îmi spun pentru mine însumi. „Și-atunci poate că rana se va deschide din nou pentru ca să se împlinească totuși destinul“. Că doamna Ana este pentru Leonte ceea ce este — nu mă miră. Pentru mine însumi Ana era ființa despre care o sfială aproape magică mă oprea să vorbesc cu cineva. De ani de zile Ana era focul amintirilor după care tânjeam. Imaginea ei îmi revenea în suflet ca obsesia unui cântec. Împrejurări pământești și atâtea omenești neajunsuri s-au așezat mereu între noi, ținându-ne departe unul de altul. Și astfel, imaginea doamnei Ana se prefăcu încetul cu încetul într-un simbol al inaccesibilului. Imaginea s-ar fi destrămat în uitare dacă n-ar fi fost mereu împrospătată prin propria-i vrajă. De imaginea Anei mă apropiam cu duioșie, când înclina să asfințească subt zarea cugetului, cu alean, când se sublima în simbol înălțat deasupra vieții. Cel mai adesea icoana ei era însă într-adevăr ca un cântec ce mă-mbolnăvea, ca un cântec pe care nu cutezam să-l ascult prea mult, ci-l lăsam să treacă prin mine ca o adiere și ca un dulce venin.

În anii mei de străinătate, de stăruitoare interiorizare și însingurare, se adunase în mine un copleșitor dor de țară. Țara era pentru mine desigur peisajul și amintirile, graiul și trecutul, sângele și duhul unui neam de oameni de aceeași obârșie prin mii de ani. Numai Leonte, care pe unde umbla cobora mereu prin adâncimi, a știut să facă analiza spectrală a dorului meu. El singur a dibuit capacitatea afectivă ce mocnea în mine. Și

într-o zi, mai acum câțiva ani, el îmi spuse, chiar în prezența doamnei Ana, că în dorul meu de țară din timpul peregrinărilor mele pe la marginea diplomației și pe meleaguri străine se amesteca dorul de cele mai fragile făpturi ale țării, de încă „necunoscutele“ ce ar fi putut să facă cu dragostea lor să înflorească în mine supremul cântec. Nici atunci și nici acum nu îndrăzneam să-i mărturisesc lui Leonte câtă dreptate a avut. Nu îndrăzneam, căci ar fi trebuit să-i spun acum că timpul rodniciei a trecut. Nu îndrăzneam, căci ar fi trebuit să-i spun că singura apariție feminină despre care bănuiam că ar răspunde, ca argintul, vibrațiilor mele poetice a devenit pentru mine, din pricina împrejurărilor pământești și a atâtor omenești neajunsuri, simbolul inaccesibilului. Asemenea gânduri și frământări mă încercau în acele clipe la umbra unor buturugi de sălcii, dar nimic din toate astea ale mele nu i-am trădat lui Leonte. Ca să-mi abat singur gândurile într-altă parte, îi amintesc lui Leonte de unele scene petrecute în același loc, pe pășunea din Șirini, în timpul copilăriei.

„Ți-aduci aminte de-un cuvânt căzut aci, tare demult? Noi, doi zburlani, ne înființaserăm aci, trimiși de-ai noștri să vedem de boii gospodăriilor. Sălciile dăduseră în nuiele proaspete gălbui cu frunze amărui. Nu erau buturugi ca acum. Stam la umbră. Urmăream cu luare-aminte melcii ce-i țineam în palmă și care își desfășurau dinăuntru în afară cornițele, până se iveau ochii din ele. Te-am întrebat: «Oare boii de ce nu-și au ochii în vârful coarnelor ca melcii?» întrebarea mea copilărească te-a mirat și îți făcuse haz. Câte n-au trecut de-atunci, întrecând orice închipuire! Și nu ne mai mirăm. Ne-am dezmirat. Două războaie mondiale, cu suferințele și cu vedeniile lor au trecut, aducând după ele prefaceri de necrezut. Și-acum acest timp ce răstoarnă toate orânduirile. Poate încăpea atâta vremuire într-o singură viață? Și amintirile nu sânt prea multe pentru o singură inimă? Vai, câte sânt și cât de grele! Și ce-a mai veni? Uite, pe șoseaua aceasta treceam pe la început de septemvrie, în 1940, când Transilvania fusese tăiată în două și noi, cei de la Cluj, furăm siliți să ne refugiem la Sibiu. Treceam pe-aci în cabina unui camion pe care îmi încărcasem toată gospodăria și tot calabalâcul. Mi-am amintit și atunci, la această cotitură de drum, scene din copilărie. E cu putință să fim despărțiți printr-un perete atât de opac de cele viitoare? Dacă atunci în copilărie mi-ar fi arătat cineva tot ce se va întâmpla prin aceste locuri…“

„Dacă ți-ar fi arătat cineva toate ce aveau să se întâmple, n-ai mai fi trăit. Într-adevăr, cel mai misterios lucru printre cele misterioase este acest

perete opac, pus între noi și cele ce se pot întâmpla prin aceleași locuri, cândva, în viitor. Iată în preajmă spațiul, spațiul plin de fapte și lucruri pe care le cuprindem cu ochii. De ce nu cuprindem la fel și timpul? E cu neputință să te gândești la aceasta fără a te cutremura“. Leonte își pierdu iarăși privirile pe undeva prin adâncimi, prin adâncimi ale căror dimensiuni nu cădeau subt simțurile mele. Îi cunoșteam această privire. Încă din copilărie privea uneori, ca pierdut, în neștiute prăpăstii. Acum privește spre Câmpul Frumoasei, spre Râpile Roșii care sparg Coasta Mare. „Sântem încă foarte copii cât ne mai lăsăm încercați de fiorii timpului“, mai adaugă Leonte.

„Trăirile metafizice ne păstrează copii. Numai «realitățile» ne îmbătrânesc“, îi spun eu, căutând să îndrum privirile lui Leonte într-altă parte, adică să i le scot din „prăpăstii“.

Și am mai stat de vorbă un ceas–două. Apoi ne-am luat rămas-bun c-o îmbrățișare frățească, noi, „gemenii“ în duh. Și am pornit pe același drum în direcții opuse. Ne-am despărțit nu fără de a ne înțelege să ne întâlnim cât mai adesea, acum când între cele două localități ce ne-au cuprins existența, între Alba și Câmpul Frumoasei, între noi, nu mai era decât o distanță de 12 kilometri.

VII

Numai foarte anevoie aveam să mă obișnuiesc cu atmosfera și cu oamenii din mica, vechea urbe. La marginea de către Mureș a orașului, pe unde străduțe de-o înfățișare foarte provincială răspund în câmp deschis, găsirăm într-o casă fără etaj un apartament alcătuit din câteva scunde încăperi. Aci, soția mea, economisind la maximum spațiul, vârî mobilierul, o seamă de rarități muzeale și vase, covoare, ustensile de-ale gospodăriei. Peste tot acest calabalâc plutea parcă un blestem al mutărilor, de care nu mai scăpam și care ne-a purtat mereu din loc în loc. Mobila „antică“ de autentic stil baroc și biedermeier, pe care ne-o adunaserăm cu pasiune grijulie pe vremuri în străinătate, trebuia să-și găsească loc în câteva încăperi atât de mărunte și joase, că aproape nu mai lăsau aer și vieții. Obiecte gospodărești, lăzi cu cărți, canapele, etajere de bibliotecă, dulapuri stăteau claie grămadă. Mobilele ce le îndrăgisem încă din clipa achiziționării, comode din secolul al XVII-lea, o vitrină Maria Tereza, scaune vechi de stejar, înalte, ca de strană, cu încrustații heraldice, nu mai aveau nici pe departe spațiul necesar spre a produce în preajma lor atmosfera ce le era proprie. Aglomerate și fără de nici un raport între ele, mobilele au încetat să „trăiască“. Vegetau doar, sufocate unele de celelalte. Covoarele de pe pereți nu mai erau nici ele o priveliște odihnitoare pentru ochi, căci în cea mai mare parte se ascundeau pe după dulapuri. Și cele câteva bucăți de corda seca, faianța lusitană pe care am achiziționat-o cândva în străvechiul oraș Coimbra chiar din catedrala în care Sfântul Antoniu a slujit în tinerețe ca diacon, dispărea acoperită de ulcele banale în vitrina Maria Tereza. Cele mai multe și mai alese cărți, legate în piele, le păstram prin colțuri de pod, împachetate în lăzi, pândite de mucegai. Cred că se prăseau acum și șoarecii prin ele. La fiecare pas și ochire descopeream ursuz și acru cumplita nepotrivire dintre interioare și casa de-o înfățișare cu totul dezolantă pe dinafară. Era o casă situată către câmp, într-o uliță mărginașe, unde la întâile ploi se plămădea îmbelșugat noroi prin care se putea circula doar pe cataligi. Casa însăși, fără de nici o formă, ușor piezișă din pricina terenului alunecos, era prin toate aspectele ei ca o invitație făcută locatarilor: atenție! Părăsiți aceste locuri! Clădirea era opera jalnică a unui zidar simpluț cu cunoștințe de clase primare. Casa fusese, după toate semnele, zidită din material strâns la întâmplare sau mai bine zis furat cărămidă cu cărămidă, grindă cu grindă, pervaz cu pervaz, de pe la diverse

șantiere de construcție. Elementele clădirii erau îmbinate cu o lipsă de gust ce-mi comunica o senzație de rușine de nestăpânit. În alte împrejurări n-aș fi intrat într-o asemenea clădire nici să mă adăpostesc de-o aversă de primăvară. Acum ne bucuram și ne felicitam că avem un coperiș peste creștetele noastre. Cei ce avurăm cândva norocul să locuim lungi sezoane de basm prin clădiri ca din O mie și una de nopți sălășluiam acum în noroi. În noroi până în gât.

Soția mea intra tot mai mult în grijile gospodăriei. Ioana, fiică-mea, frecventa liceul. Era în una din clasele inferioare. Schimbând școala în ultimele luni ale anului școlar, ea întâmpina unele dificultăți de adaptare la metodica noilor profesori. Cu unele eforturi, eram sigur că avea să facă față cerințelor școlare.

Eu, cu orar fix și cu condică de prezență, încercam să mă obișnuiesc cu noua mea slujbă de la Batyaneum. Urma să mă ocup îndeaproape de organizarea acestei biblioteci ce trecuse nu demult în patrimoniul statului. Aceasta era „linia moartă“ pe care eram împins, ca un vehicol mecanic, pentru vina de neiertat de a fi poetul burgheziei în putrefacție. Poetul burgheziei în putrefacție! Acesta era epitetul cel mai puțin grav ce mi se arunca peste umăr cel mai adesea în presa și în periodicele timpului. Critica literară se încăpățâna să nu-mi descopere nici o circumstanță atenuantă. Epitetul nu era tocmai infamant, dar pe mine mă indigna. Căci tot timpul dintre cele două războaie avusesem de luptat cu neînțelegerea masivă a „burgheziei“ ce căuta să mă prezinte ca pe un poet de neînțeles. Devenisem fără voie și oarecum peste noapte exponentul liric cel mai autorizat și cel mai defăimat al unei clase destinate să se prăbușească. Burghezia trosnea într-adevăr din toate încheieturile subt ochii mei: oricât aș fi încercat, nu vedeam totuși ce legătură putea să existe între lirica mea și niște oameni care n-o înțelegeau. Dar mă întreb: eram eu într-adevăr pus pe linie moartă pentru poezia mea calificată drept „decadentă“ și pentru estetica mea „idealistă“? Fapt e că regimul, statul, lua măsuri de apărare împotriva primejdiei de moarte ce putea să-i vie din partea poeziei mele, care nu cuprindea însă nici o slovă de natură politică! în justificarea măsurilor prin pretinsa „decadență“ sau prin criminalitatea „idealistă“ nu prea credeam. Hotărâtoare pentru soarta ce mi se crea au fost în primul rând motivele adunate în dosarul ce-mi purta numele și care tot mai mult va ține loc de „cetățean“. Dosarul meu era doldora de născocirile infame ale Vițelului diplomatic. Fostul secretar de legație era sursa principală de informații ce se

ticluiau într-adins ca să mi se frângă gâtul. Acesta era „martorul“ cu săgeata otrăvită. Acesta pusese pe hârtie slova marii minciuni că în ultimul an al carierei mele diplomatice aș fi pregătit regelui Carol condițiile pentru o eventuală evadare și pentru un viitor exil. Ca și cum înainte de izbucnirea celui de al doilea Război mondial cineva ar fi putut să prevadă că Domnul țării va părăsi cândva meleagurile țării în condițiile în care aceasta avea să se întâmple. Acesta era, în afară de „decadență“ și „idealism“, principalul punct negru din dosarul meu. Gogoașa ieșea în întregime din imaginația Vițelului diplomatic care ținea să se răzbune cu întârziere pentru umilirea îndurată pentru matrapazlâcurile sale de la legație. Mai aveam însă și altele la dosar. Împrejurarea că scurt timp după încheierea războiului nu am cedat presiunilor morale de a mă înscrie într-un nou partid, ce se demasca singur, chiar de la înființare, ca simplă masă de manevră la dispoziția partidului comunist, cădea greu în cumpănă în defavoarea mea. La fel cădeau în cumpănă aurul ce mi l-au dăruit vâlvele din Munții Apuseni și pretinsele legături cu emigranții „trădători“. Dacă n-ar fi fost aceste puncte negre la dosar, probabil că nu ajungeam așa de repede pe linie moartă, oricât de decadentă ar fi părut poezia mea și oricât de idealistă estetica literară. Acestea erau câteva din fețele situației. Erau însă și alte aspecte care, cu glas ce-i drept foarte stins, vorbeau în favoarea mea. Între cele două războaie izbutisem să-mi fac un nume și dincolo de hotare, nu ca diplomat, ci pur și simplu ca poet. Versuri de ale mele s-au tradus în cele mai multe limbi europene, și chiar în turcă și ebraică. Piese de teatru de ale mele se reprezentaseră pe scene în alte țări. Oamenii zilei nu se lăsau câtuși de puțin impresionați de un atare nimb; totuși, în măsurile ce se luau față de mine, intervenea, oricât de cănit cu funingine idealistă, oricât aș fi mirosit a jeg burghez, o frână. Eram adică frumușel așezat pe linie moartă, dar încă nu înfundam pușcăria alături de „criminalii de război“. În privința aceasta — o mică paranteză. Pe vremuri, diplomații galaxiei noastre se căzneau pe la Liga Națiunilor de veșnică pomenire să dea o definiție „agresorului“. Cazna s-a împotmolit în abstracțiuni platonice. Dificultățile inerente definirii agresorului s-au soluționat numai mai târziu, și aceasta în chip practic: la începutul unui război nu se poate niciodată stabili cine este agresorul, dar la sfârșit rămâne agresor cel ce pierde războiul. La fel avea să se soluționeze și chestiunea criminalității de război. După al doilea Război mondial, „criminalii de război“ s-au ales cei ce au pierdut războiul. Categorie nouă a dreptului penal, criminalitatea de război a devenit, după capitularea din

august 1944, un motiv și un pretext în numele cărora aveau să fie osândiți la închisoare grea pe viață mii de oameni ale căror nume, de obicei de notorietate, ieșeau la iveală ca la un joc de loterie la care participa toată țara. Noua categorie a dreptului penal devenea însă, după împrejurări, și un pretext pentru a arunca, fără de nici un proces, în beciuri atâția nevinovați sau simpli indezirabili care pentru vinile lor n-ar fi fost demni nici chiar de „purgatoriu". Tot mai mulți oameni, mai vârtos foști „naționaliști" de un oareșicare nivel intelectual, dar și de aceia cari au jucat roluri oricât de neînsemnate în viața politică a țării, erau strânși de pe la vetre prin ridicări masive în câte-o singură noapte spre a fi zvârliți în închisori sau duși la „muncă forțată" — aceasta pe baza unor simple și sumare hotărâri administrative. Nu se mai ostenea nimenea nici măcar să salveze aparenţele juridice. Cei mai mulți dintre acești semeni, târâți în năpastă, erau ținuți în totală neștiință cu privire la pricina decăderii lor din orice drept al omului. Aproape toți cei ce într-un fel reprezentaseră cândva „burghezia" sau „chiaburimea" erau trimiși în valuri să-și facă „stagiul" în cele mai cumplite condiții de detențiune sau de muncă forțată. În beciuri, deținuții sânt constrânși să-și mănânce excrementele sau să bea în loc de apă urina paznicilor. După împlinirea stagiului, unii mai scapă și ajung din nou în ale vieții, storși de suflet și de ultimul strop de vlagă. Spațiul de afară e însă tot un mormânt. Anevoie puteai să afli de la acești „scăpați", adepți ai mutismului, câte ceva despre muștruluielile, foamea, bătăile, schingiuirile, bolile, chinurile și umilințele îndurate pentru nimic sau pentru vini uneori mai fictive chiar decât teologicul păcat strămoșesc.

Chiar a doua zi după ce îmi luasem în primire noua slujbă la biblioteca Batyaneum, se înființă în biroul meu un medic care-și mântuise stagiul. Dorea să mă cunoască. Îmi mărturisea că a fost oprit oleacă, adică vreo 4 ani, prin purgatorii de diverse grade. A scăpat teafăr datorită oaselor sale tari ce-au rezistat tuturor uneltelor de tortură. Medicul ar vrea să-și reia activitatea în mica urbe cu un atât de temeinic, dar îndeobște necunoscut, trecut istoric, dar nu i se îngăduie încă. Medicul trece deci pe la bibliotecă dintr-un interes oarecum gratuit. Cercetează anume in-folii mucegăite în legătură cu istoria medicinii. La Batyaneum se găsește abundent material documentar în acest sector. Ne vedem zilnic și un fel de prietenie începe să se înfiripe între noi. Medicul Lae Niculae, căci acesta îi e numele, înalt, osos, are și un spirit foarte ascuțit. Cineva mă informa că omul își crease, înainte de a trece prin închisorile ale căror rigori îi veneau ca pe măsură, un

prestigiu de priceput și conștiincios profesionist. Se pare însă că ambițiile sale țintesc mai departe — ambițiile, dacă în cazul său se poate vorbi despre ambiții în sens obișnuit. Îl preocupă probleme în legătură cu medicina, pe care pretinde că ar fi descoperit-o în Sfânta Scriptură. Dr. Lae Niculae pretinde că în Biblie, în Vechiul ca și în Noul Testament, s-ar găsi și ultimul cuvânt al medicinii moderne. Într-un ceas de dispută în biroul meu de la Batyaneum, încă destul de tânărul medic (nu are mai mult de 35 de ani) mă asigura nu tocmai demult, cu perorații ca de la amvon, că în paginile „scripturale“, cum îi place să spună, ar fi descoperit chiar și psihanaliza. Afirmația nu mă surprindea, căci știam că omul crede în „revelații“. În discuții, doctorul pune o deosebită vigoare și o logică de-o stringență excepțională, dar tocmai de aceea cam suspectă. Lae Niculae are și un fel de filozofie a sa. A citit mult înainte de a trece prin rigorile „pensiunilor“; în răstimpul detențiunii n-a mai citit, dar a gândit cu ochii în tavan. Concepția sa despre lume și viață e strict creștină, teologică. În cursul disputelor care de fiecare dată amenință să nu se mai termine, mă surprinde iarăși și iarăși prin consecvența imperturbabilă a gândirii sale. Medicul problematizează radical totul, având o singură cerească certitudine, pe aceea a Sfinților Părinți și a sinoadelor ecumenice. El se frământă în cele ale duhului, dar, curios, are înfățișarea unui crai bucureștean. Trăiește ca un ascet și se luptă cu demonii sexualității. Lae Niculae îmi mărturisește multe din frământările sale, de care mi se pare că face totuși prea mult caz. Este adică un individualist orgolios, nu un suflet cu adevărat smerit. I-am spus odată, cam obosit de discuții, că locul său nu e printre noi, ci pe Muntele Athos, într-un fund de prăpastie sau pe-un vârf de stâncă, unde se poate ajunge, dar de unde nu mai poți coborî. „Da“, îmi răspunde Lae Niculae, „dar încă nu sânt destul de tare pentru așa ceva. În mine se dă încă lupta cu dracii“.

„Înțeleg dilema dumitale, dar dacă n-o iei spre Athos, atunci va trebui să te împaci într-un fel cu dracii“, îi spun eu lui Lae Niculae. „în alternativă nu poți să stărui până la capăt. O asemenea frământare, prelungită indefinit, te duce pe pământ sterp. Dacă te vei menține pe linia consecvenței teologice, vei ajunge la extazele atonite. Dacă însă nu ai tăria unei atari consecvențe, vei fi nevoit să te împaci în cele din urmă cu erosul. Ceea ce n-ar trebui să te sperie, căci și erosul poate fi salvator când apucă pe drumul creației. Așa cum mi te înfățișezi, mereu la răscruce, vei termina în sterilitate.

„Ați spus «creație»? Creația nu este un drum pentru noi, oamenii. Creația s-a terminat în ziua a șasea“. Replica ce mi-o dă Lae Niculae e atât

de promptă, încât nu pot crede că și-a formulat-o în acel moment. El a cântărit ispitele acestei probleme încă de mai înainte. Până aci mergea așadar Lae Niculae cu teologia sa. Îmi da cu aceasta încă o dovadă cu privire la consecvența gândirii sale. Și ca să nu-mi rămână dator cu nimic, Lae Niculae îmi mai spune că în mine el vede un demonizat, deoarece m-aș fi hotărât pentru o existență creatoare.

„Se poate“, îi răspund, „numai cât această existență nu se desprinde, întru cât mă privește, din vreo hotărâre. Ea îmi este organică“.

Am aflat, după multe ocoluri și în bună parte de la cunoscuți de-ai săi, cum a ajuns Lae Niculae, cel tras ca prin inel, sveltul, ososul, să fie muștruluit de-a bușilea prin închisori. Tatăl medicului a fost preot ortodox într-un sat din nordul Transilvaniei. Când nordul Transilvaniei a fost cedat Ungariei prin Dictatul de la Viena, tatăl lui Lae Niculae a fost ucis de câțiva localnici unguri, ucis în chip fioros pentru simpla sa calitate de preot valah, și aceasta chiar în primele zile după ocuparea ținutului de către armata lui Horthy. La sfârșitul celui de al doilea război mondial, Transilvania fu reintegrată în hotarele patriei noastre. Lae Niculae, reîntors din refugiu la Cluj, se repezi într-o zi până în satul părintesc. Voia să încerce a descoperi pe ucigașii tatălui său. Cinci ani după faptă, Lae Niculae voia să urnească procesul ucigașilor care trăiau liberi încă, deși erau știuți. Lae Niculae voia să amintească ucigașilor că faptele mai au și o ispășire. Cum s-a făcut, cum nu, omul care nu voia să lase nepedepsiți pe asasinii, trăind în huzur, ai tatălui său se pomeni arestat de noile autorități locale. Noile autorități, deși erau noi, continuau să fie tot unguerești. Ele erau însă comuniste, după tiparul epocii ce începea. Lae Niculae fu arestat, simplu numai pentru vina de a fi cerut să se facă cercetări pentru identificarea asasinilor pe care de altfel toți sătenii, și mai ales românii, îi arătau cu degetul. Medicul nu era mânat de gândul vreunei răzbunări, ci doar de conștiința legii și a dreptății. El credea că cea mai elementară etică socială cere identificarea unor ucigași, aceasta mai vârtos că toată suflarea din sat și din împrejurimi îi știa: asasinatul din 1940 a cărui victimă a fost un preot, cunoscut pentru vrednicia sa în toată Transilvania, se săvârșise la lumina zilei și în văzul atâtor martori care mai erau și acum în viață. Ca un simptom al răsturnării criteriilor și al demoralizării ce pustia țara de la „capitulare“ încoace, trebuie amintit în legătură cu pățaniile lui Lae Niculae un incredibil amănunt. Autoritățile locale, comuniste, aveau să ridice pe ucigași, dar la fel aveau să-l aresteze acum și pe Lae Niculae, pe românul care voia să

pornească proces împotriva asasinilor maghiari ai tatălui său. Amănuntul incredibil la care mă refer nu este însă acesta chiar, ci un altul. Medicul, odată arestat, a căutat, cum era firesc, să afle motivul pentru care a fost arestat. Rezultatul zbaterii sale a fost că el se trezi cu o descoperire pustiitoare de suflet. Lae Niculae descoperea la un moment dat că celula întunecată a închisorii în care avea să stea un an întreg o împărțea cu asasinii tatălui său. Asemenea înfățișare lua deci dreptatea după noua legiuire! Asasinii erau țărani unguri. Fiul celui asasinat era român. Cei dintâi erau vinovați de un asasinat ce avea la rădăcină pornirea șovină; cel din urmă era, și el, „vinovat“ de așijderea de o crimă: i se punea în sarcină aceeași pornire „șovină“. După părerea noilor autorități, nu conștiința morală și dragostea filială îl îndrumau pe Lae Niculae să caute a-i identifica pe asasini, ci ura. Ura dintre neamuri, ura ce nu mai trebuia să dăinuiască pe fața pământului. Asasinii, ca și omul nostru care căuta dreptatea, se făceau vinovați de aceeași criminală atitudine, de șovinism; ei meritau prin urmare aceeași pedeapsă și deopotrivă cea mai grea: vor conviețui câteva anotimpuri în aceeași celulă a închisorii ca să-și netezească pe încetul asperitățile sufletești, și aceasta cu reciprocitate. Își închipuie oricine chinurile morale ale medicului constrâns să îndure, el, cel fără nici o vină, detențiunea în tovărășia ucigașilor tatălui său. Așa era pusă la încercare, ca niciodată înainte, conștiința de creștin a lui Lae Niculae. Și când te gândești că incalificabila măsură a noilor autorități putea să fie interpretată și altfel: adică pe linia divinelor prevederi. Ajuns în atare situație, i s-a mai întâmplat lui Lae Niculae foarte curând să se vadă nevoit a da ajutor medical asasinilor tatălui său. Aceștia se îmbolnăveau pe capete, parcă într-adins ca biata conștiință de creștin a lui Lae Niculae să fie cât mai apăsat pusă la încercare. Da, așa au venit într-adevăr toate aceste lucruri. Să ne mai mirăm că în cugetul lui Lae Niculae a început să încolțească bănuiala că el era ales pentru atâtea cazne morale chiar de Dumnezeul tuturor creștinilor?! Religios fusese el crescut încă de acasă. Dar religios devenea el de-abia în împrejurările de necrezut. Nu avea Lae Niculae pentru sufletul său multe drumuri de ales, doar două: nebunia sau religia. El a ales religia. Nu tocmai cu exclusivitate religia cu valorile ei imponderabile, dar aproape. Aproape: căci uneori, mai rar, ideile sale păreau ușor atinse de manie. Spre a vedea însă cum în spiritul său intervine ca o grimasă întorsătura ce aduce a manie, trebuie să surprinzi în Lae Niculae momentul când controlul de sine cedează. Îmi amintesc și de-un asemenea zguduitor moment.

Consecvența cu care Lae Niculae urmărește o idee, logica sa impecabilă sânt de natură să te facă să crezi în posibilitățile sale de om de știință. Omul ar fi putut să devină un excelent cercetător în una din specialitățile mai legate de concret ale medicinii. Într-o zi, Lae Niculae îmi istorisește la un colț de stradă că în timpul războiului, lucrând în Clinica de interne de la Sibiu, ar fi ajuns la o importantă descoperire medicală. Pentru o boală oareșicare, el a propus un nou tratament cu extract dintr-o anume glandă combinat cu încă ceva. Formula sa — lansată încă din timpul războiului — era aceea a unui medicament care câțiva ani mai apoi avea să fie enumerat printre isprăvile de mare faimă ale medicinii americane. Medicamentul american dobândește, subt numele de „cortizon“, o largă și senzațională întrebuințare în toate țările, în timp ce Lae Niculae se zbate ani de zile în închisoare pentru vina de a fi cerut urmărirea ucigașilor tatălui său. Despre marea cucerire a științei medicale americane, Lae Niculae află de-abia acum, când se pune din nou în curent cu progresele științei. Dar, în chestiunea cortizonului, omul nostru se prevalează cu toată convingerea de o pretinsă prioritate. „Să vedeți“, îmi șoptește el ca în taină, scoțând o broșurică ce o tipărise într-adevăr la Sibiu în timpul războiului și în care se vorbea despre extractul cu pricina. Arunc o privire asupra formulei și dau din cap: „Da, s-ar putea să fie așa. Caută-ți dreptul“. „Sânt hotărât“, urmează Lae Niculae, „să încep o acțiune. Trebuie să mi se recunoască prioritatea acestei descoperiri științifice. Voi face apel chiar la forul internațional de la Amsterdam care decide în atari chestiuni. Există o singură dificultate. Cei de la Amsterdam se vor întreba bănuitori cum se face că mă interesez cu atâta întârziere de descoperirile mele“. „Ei, asta n-ar avea o așa de mare însemnătate“, încerc eu să-l consolez. „Ba are“, răspunde Lae Niculae, „căci în ce chip aș putea să explic străinătății întârzierea mea? Pot eu să comunic cuiva că am fost ținut prin beciuri timp de 4 ani? Nu pot. Drepturile vreau să mi le cer pe cale oficială, căci prin cortina de fier nici nu s-ar putea altfel. În memoriul ce-l adresez Ministerului Sănătății, nu pot să scriu nimic despre cei 4 ani de tăcere. Dacă aș face chiar și numai o vagă aluzie la așa ceva, ministerul n-ar da memoriului meu drumul peste hotare“.

Toată această scenă, cu implicațiile ei, arată cu prisosință în ce condiții de izolare față de univers începuserăm să trăim în acești ani de obturare a orizonturilor intelectuale. Între noi și occident se lăsase încă de mai demult faimoasa cortină prin care nici o veste nu mai putea să treacă necenzurată,

cortina în care dintr-o parte ricoșa panica în fața adevărului și din alta lumina.

Omul nostru, punând o distanță filozofică între sine și agitația sa, se arată vădit preocupat de dificultățile ce s-ar putea ivi în calea recunoașterii internaționale a drepturilor pe care mie mi le dovedește cu o broșură palpabilă și cu o formulă tipărită negru pe alb. În clipa aceasta se produce în spiritul lui Lae Niculae una din acele întorsături al căror martor nu mă doresc. Clipa mă pune în fața grimasei, în fața celor mai secrete automatisme psihice, în fața maniei. S-a simțit doctorul până adineaori urmărit poate cu prea mare interes din parte-mi? Mă uluise într-adevăr pasiunea ce-o punea în pledoaria patetic desfășurată în favoarea drepturilor sale. Și astfel, pentru a da probabil un accent mai puțin personal pasiunii sau pentru a-și acoperi orgoliul (pe care în toate discuțiile noastre îl socotea ca un mare păcat), el a alunecat spre o stare de vigilență scăzută, spre o destindere a controlului de sine. Prin asemenea uși îl invada mania. „Nu e pentru mine, domnule profesor“, se smerește el în fața mea în chip cu totul neașteptat, „eu nu mai am nici o ambiție. Vreau însă să se recunoască prioritatea Maicii Domnului în această problemă a științei medicale, căci ea mi-a sugerat fericita idee în timpul când eram asistent la Clinica de boli interne“. „Dragul meu“, îl întrerup cu blândețe, „nu știu de ce amesteci în această foarte frumoasă și interesantă chestiune științifică pe Maica Domnului! Sper că nu-i amintești numele și în memoriul ce ești pe cale de a-l adresa ministerului și nici în memoriul ce-l vei trimite la Amsterdam!“ „Nu, asta v-o spun dumneavoastră!“, îmi răspunde Lae Niculae, căutând să calce iarăși pe pământ, adică pe caldarâmul cam grosolan și cam desfundat al Albei.

Lae Niculae se arăta cam stânjenit că a dat glas în fața mea unei obsesii. La rândul meu, mă jenam de jena lui. Adevărat e că asociația de idei a cărei victimă el devenise pentru un moment mi-a adus un zâmbet pe buze. Deocamdată aș fi fost însă foarte înclinat să apreciez cele debitate de Lae Niculae încă tot numai în cadrul consecvenței sale de gândire, aceasta ca să-l ajut să iasă din încurcătura sufletească în care a ajuns. Dar în clipa următoare mi-am spus: iată unde duce o prea susținută consecvență a spiritului! Circumscriam cu un eufemism îngăduitor o slăbiciune. Pe mai tânărul meu amic l-aș fi dorit scutit de atari alunecări în automatisme psihice. L-aș fi dorit mereu la același nivel de energie spirituală ca în clipa

când mi-a adresat, aidoma unei provocări, cuvintele: „Creația s-a terminat în ziua a șasea!“

Lae Niculae și-a ascuțit mintea în cei 4 ani de „pensiune“ la maximum. Și și-a dezvoltat la fel entitatea etnică. Închisorile i-au oferit condiții prielnice unei atari dezvoltări. La început el a conviețuit, precum am arătat, timp mai îndelungat cu ucigașii tatălui său, față de care făcea pe milostivul samaritean. Dar mai târziu el a fost învrednicit și de alte tovărășii. Am aflat multe de la Lae Niculae despre aceste tovărășii ce au priit dialecticii sale. Iureșul prigoanei nu s-a oprit nici în fața celor mai agere și mai cultivate spirite ale țării. Fără număr erau intelectualii ce-și făceau din felurite pricini stagiul prin ocne, în lagăre de muncă, la canalul apelor negre, prin băltoacele cu lipitori și cu nori de țânțari ale orezăriilor improvizate prin mănoase câmpuri dunărene. Pretutindeni, în puținele sau multele ore de răgaz, oamenii, intelectualii, discutau strânși în taină la mici șezători ținute în șoaptă. Deținutul, robul, își mobiliza din străfunduri de amintire tot ce știa. Puterea de amintire se întețea uneori, avansând până în pragul conștiinței ce nu cunoaște uitarea. Deținutul își organiza gândirea. Spiritul se alegea mai ager și se încumeta spre esențial. Ce puteau să facă acești oameni în clipe de răgaz ca să nu sucombe? Discutau. Foști generali se vedeau muștruluiți cu exerciții fizice din cele mai inutil-bestiale din partea paznicilor care au fost cândva și ei muștruluiți în anii de ostășie. Foști profesori universitari erau ținuți goi în carcera înghețată fiindcă se împotriveau să consume cirul[15] ce li se îmbia după ce paznicii scuipaseră sau își suflaseră nasul în gamelă. Studenți culeși de pe băncile universității în plină lecție se pomeneau aruncați în închisori pentru vina de a nu fi denunțat comploturi inexistente despre care le vorbeau în șoaptă diverși agenți provocatori. Mâncarea ce li se da era însoțită de sudalme, dar niciodată paznicul nu uita să facă propagandă în favoarea regimului: „No, vezi, ai vrut să-mburzi răpublica și răpublica îți dă mormoladă!“ Ce puteau să facă acești oameni în clipe de răgaz ca să nu sucombe? Discutau. Și se refugiau în teologie, singurul sistem în stare să dea o justificare atâtor suferinți absurde. „Suferim aci ca să avem dreptul la bucurie dincolo!“

Față de atari suferinți, cărora viața le era supusă după metode descoperite de cei mai sadici tehnicieni ai suferinții, mă simțeam ca un răsfățat al sorții. Ce însemna față de asemenea suferinți neajunsul moral că eram pus pe linie moartă, că eram constrâns pe plan intelectual la un fel de muncă de jos sau că nu mai aveam nici una din condițiile creației libere?

VIII

Început de lună Mai. Vegetalul izbucnea cu toată puterea, adunându-și elementul verde din văzduh și de subt pământ. Îmboldit de aer și de alean primăvăratic, mă lua dorul de a mă plimba pe câmp. De ce nu m-aș duce o dată până la Mureș prin partea unde se arată ca o așezare omenească? Eram mereu ispitit să mă duc, dar amânam iarăși și iarăși. Aflasem întâmplător de la niște cunoscuți că acolo s-ar fi stabilit încă din 1946, venind de la Cluj, Vasile Olteanu, fost profesor și preot, cu Octavia, soția sa. În primăvara acelui an, profesorul, din motive politice, ar fi fost scos atât din slujba preoțească, cât și din funcția sa teologală. Urmând pilda atâtor intelectuali care, eliminați pentru feluri de pricini din slujbele lor de la oraș, se întorceau la locurile lor de baștină, Vasile Olteanu apucă, și el, pe drumul obârșiilor. Nu avea să găsească un nou amvon pentru predicile sale cu miros de busuioc. I se deschidea însă calea spre ocupații țărănești vrednice de pizmuit. După spusele cunoscuților, acolo, pe apa Mureșului, nu departe de Alba, Vasile Olteanu și-a alcătuit nebănuite rosturi. Popa avea acolo loc de câteva hectare moștenire de la părinți. Folositoare îi era palma de pământ îndeosebi datorită faptului că-i tăiată în două de-o apă ca Mureșul care aduce în gospodărie de toate: umezeală pentru zarzavaturi sădite în straturi, nămol prielnic unor anume legume bulgărești, neamuri de pești, raci și broaște și apă subpământeană pentru arinii și sălciile ce țin subt scutul coroanelor lor așezarea. Pitorească din cale-afară devine așezarea prin brodul arhaic ce face legătură mișcătoare între cele două maluri ale Mureșului. Brodul își trage ființa tot din moștenirea pământească a lui Vasile Olteanu. Și brodul e lucrativ. Cu câștigul după el s-ar putea întreține o familie patriarhală. Brodul e folosit de localnicii din împrejurimi, care evită să facă încunjurul incomod ca să ajungă la Alba trecând podul pe la Partoș. Oamenii dintr-o seamă de sate, precum Ciugudul, Limba, Daia, Șeușa, Ghirbomul, Heningul, Hăpria, neavând la îndemână un pod peste Mureș, folosesc brodul familiei Olteanu spre a ajunge mai fără de încunjur în cetatea Albei. Încunjurul pe la Partoș ia timp, prelungind drumul acestor săteni cu vreo 8 kilometri. A fost o vreme, numaidecât după război, când brodul nu prididea cu trecerea peste apă a călătorilor. Aceasta a fost când podul mare de la Partoș, fiind aruncat în aer de nemții în retragere, rămăsese răstimp de-un an cu capul prăbușit în apa tulbure a Mureșului. Acum podul mare e din nou în funcție de atâția ani, dar o seamă de oameni din câteva

sate mai depărtate au luat imediat după război obiceiul de a folosi brodul — și la acest obicei au rămas până astăzi. Pentru cei ce se duc în toate zilele săptămânii din satele pomenite, cu ceapă, morcovi, țelină, pătrunjel, cu vinete și roșii, cu grâu și secară, cu ouă și lapte, la târgul din Alba, folosirea brodului înseamnă câștig de timp. Brodul aduce suficient câștig fostului profesor și preot rămas fără slujbe, iar la cele după brod li se mai adaugă și agoniseala după hectarele de pământ. De altfel, nu sărăcia îl supără pe popa Vasile. Moralmente penibilă este pentru el mai curând întoarcerea de la o slujbă intelectuală la ocupații arhaice. O ierarhie de calități a îndeletnicirilor omenești nu mai există de altfel la ora aceasta, și Vasile Olteanu nu este astăzi singurul silit a se întoarce la ocupații cărora înaintașii li s-au închinat, uneori din moși-strămoși, cu smerenie totuși și cu mândrie.

Pe mine trecerea unei ape cu brodul m-a impresionat încă din copilărie. Imaginea brodnicului care lucrează cu o lopată-vâslă, călăuzindu-și temeiul de-a lungul unei sârme întinse de la un țărm la celălalt, s-a transformat în sufletul meu, în cursul anilor, într-o imagine plină de semnificații. Dau târcoale acestor semnificații fără a le putea cuprinde întocmai. În orice caz, brodul este pentru mine, încă din copilărie, un mijloc mai arhaic de a trece apa decât podul. Și arhaicul are darul de a-mi stimula imaginația cu altă putere decât lucrurile de civilizație curentă. Brodul mai este apoi pentru mine ca o aluzie la barca lui Caron, în care umbrele trec de pe țărmul vieții dincolo de împărăția morții. Cum brodnicul este de astă dată un fost profesor de teologie, apropierea de barca și de figura lui Caron se impune și mai mult închipuirii și simțirii mele. Brodul are pentru mine un halo de vagi semnificații mitologice. În anii petrecuți în străinătate, aproape că am uitat imaginea. Copleșit de elementele civilizației moderne, nu-mi mai puteam închipui că brodul de lemn tare, cioplit cu barda, să mai fie în uz pe undeva, nici chiar în lumea noastră țărănească.

Într-una din aceste zile de început de mai, am întâlnit în fața liceului de fete din Alba-Iulia, în chip neașteptat, pe Lelia, fiica Octaviei. Să tot aibă 12 ani. A făcut ochii mari văzându-mă. Când am cunoscut-o? Da, la Cluj, la niște rude de-ale ei, în toamna anului 1946, după ce părinții ei, deveniți indezirabili în acel oraș, fuseseră mutați și împinși spre Alba. Stăm puțin de

vorbă. Ea îmi dă unele informații cu privire la viața ce o duc de câțiva ani încoace părinții ei.

— Umbli la liceu?

— Da.

— Ce face tăticu?

— Face pe brodnicu, îmi răspunde ea, puțin încurcată, dar fără a-și pierde albastra seninătate.

— Și mămica?

— Face poezie.

Cad puțin la gânduri. Și reiau vorba: „Poezia e și ea un fel de brod. Tăticu-to trece oamenii de pe un țărm pe altul, lucru foarte omenesc și folositor, mămică-ta vrea să ne treacă dintr-o lume în altă lume, lucru mai puțin folositor, dar aproape ceresc. E departe brodul vostru?"

— Nu-i departe. De-aci să tot fie cam o oră și ceva pe jos.

— Și cam pe unde vine?, o întreb, cu toate că știam aproximativ pe unde este așezarea.

Fata îmi dă lămuriri arătându-mi direcția și sfârșește cu obișnuitele îndrumări ce nu le mai asculți: la stânga, la dreapta, altă străduță, la stânga, la dreapta, până ajungi pe câmp. Și pe urmă o ții drept înainte, până dai de Mureș. Acolo e casa noastră. Și brodul.

Sănătatea proaspătă a fetei îmi trezi în palmă dorința de a-i cuprinde bărbia ca într-o cupă: „Spune mamei că fetița ei s-a făcut foarte drăguță. Ia stai puțin. De când nu te-am mai văzut?"

— Din 1946. De la Cluj.

— Uite-uite, cum cresc fetițele! Răsare altă lume!

Despărțindu-ne, îmi făceam în gând socoteala: am să mă duc totuși într-o zi până la brod.

Într-o zi? Ce vorbă! De ce să amâi pe-a doua zi ce poți să faci numaidecât? O iau spre casă. Fata avea în glas ceva din tonul și din accentul mame-sii. Octavia mi se amintea prin fața și mersul fetei, parcă mi-ar fi trimis o veste. După atâta tăcere așternută între mine și Octavia, mă ia o reală dorință de a o revedea. Mă uit în văzduhuri, trec în revistă mielușeii cerului. Soarele e agreabil arzător. Așa ca la început de lună mai și după crugul vremii anunțat în calendarul pe-o sută de ani. Nici o surpriză în afară de cele ale vieții nu este de așteptat pentru ceasurile următoare. Și-mi fac socoteala: un ceas încolo, un ceas înapoi, două între, fac patru. Dacă plec pe la trei după-amiază, pot să fiu pe la 8 seara iarăși acasă.

La masă am dezbătut în mine însumi eventualitatea unei escapade până la brod. Și mă vedeam dintr-odată foarte nerăbdător de a mă duce până acolo pe neanunțate. Îmi spuneam că fata ce-o întâlnii înainte de amiază în fața liceului nu avea cum să-și anunțe părinții atât de grabnic că m-a văzut. Vizita la brod mi-aș putea-o face deci prin surpriză. Soției și fiicei mele le povestii despre întâlnirea mea cu Lelia, fiica doamnei Olteanu. Ioana se mira că încă n-a avut prilejul s-o cunoască la liceu. Nu frecventau aceeași clasă.

„Familia Olteanu s-a statornicit nu departe, pe Mureș. Pe jos, cam la o oră de-aci“, lămuresc eu. Dora și Ioana mă îndemnau să pornesc numaidecât în explorare, fiind o zi așa de frumoasă!

— Dar ce fac ei pe Mureș?, întreabă Ioana.

— Au un brod, răspund, gândind aiurea.

— Un brod?

Și-i explic. Un brod. Apă. Barcă. Brod. Popa Vasile. Caron.

Mă odihnesc puțin. Apoi o iau de-acasă trecând din străduță în străduță la stânga, la dreapta. Înainte de a ajunge în câmp, iscodesc care-i ieșirea spre Mureș. Eram pe drumul căutat, n-aveam decât să merg tot înainte. Departe pe albia Mureșului, indicată de pâlcuri de arini și sălcii ca de niște semne simbolice, întrezăresc ca o așezare gospodărească alcătuită din mai multe clădiri, toate în lemn, pitite subt vegetația unui crâng.

Pe drumul de câmp deschis până la brod s-au depănat printre holde verzi în sufletul meu multe amintiri. Deosebit de ciudată îmi apărea mie însumi acuitatea dorinței de a o revedea pe Octavia. Timp de luni și ani, imaginea ei aproape că nu-mi reținuse interesul. Depărtarea în spațiu se transformase încetul pe încetul într-o despărțire sufletească. Pe ce plan de existență trăia Octavia pentru mine? Probabil că Octavia era pentru mine o existență trupească, fiziologică, pe câmp palpabil, într-o zare concretă. Totul se lega de coordonatele fizice date. Cât de cu totul altfel alintam imaginea doamnei Ana Rareș, pe care până mai ieri-alaltăieri de asemenea n-o mai văzusem de-un timp și mai îndelungat! Ana îmi era ca obsesia unei melodii. Cu gândul la ea, tânjeam ca de-o boală fără leac. Alean este pentru mine Ana, alean, alean. Acum, când o știam în același oraș, prezența ei se împotrivea încă să ia forme palpabile. Ana rămânea pentru mine pură vrajă imponderabilă, feminitate ce întreține foamea și setea de înalturi. Aleanul cu care o învăleam în suflet era ca un alean dulce și amar spre ceva foarte depărtat și inaccesibil. Deocamdată aspirației mele parcă nu-i pria

apropierea. Am reîntâlnit-o pe Ana deunăzi în cetate, dar mă uitam la ea ca la ceva dincolo de zare. Dacă odată această aromă și acest cântec ar lua trup, aspirația mea s-ar transforma în idolatrie.

Apropiindu-mă de hanul brodnicilor, văzui tocmai cum brodul pornea spre celălalt țărm. Ducea un car încărcat cu fân de an, tras de boi. Brodul înainta spre mijlocul apei. Popa Caron nu trecea suflete, ci care cu fân. Am zâmbit fără voie văzând cum decad semnificațiile pe malul Mureșului. Brodul trece de mijlocul apei. Cel ce ține în mână ca o lopată este fără îndoială Vasile Olteanu, fost profesor la școala de înalte studii teologice de la Cluj, astăzi „brodnic“. Cu câteva minute mai înainte, când da să se desprindă de la mal, popa căutase a ghici cine ar putea să fie străinul care se apropia agale de așezarea lor. Eram încă prea departe ca să mă fi putut identifica. Când ajung în dreptul așezării, brodul își lipește tocmai fruntea de celălalt țărm. Până ce brodul va să-și descarce sarcina și până să se întoarcă cu altă povară va mai trece o bucată de vreme. Hotărăsc să nu mai aștept. Intru în casă.

În încăperea unde intram, o doamnă în halat de casă stă îngenuncheată pe podea, la capătul unei canapele. Scria ceva cu creionul. Cum în încăpere nu se găsea nici o măsuță, canapeaua servea doamnei drept pupitru de scris. Era Octavia. Am intrat, dar ea, îngenuncheată și cu spatele către mine, nu mă vedea. Era așa de preocupată de cele ce scria, că nici nu și-a ridicat capul să vadă cine a intrat. Își închipuia desigur c-a intrat vreun străin doritor de a trece apa cu brodul. Octavia nu găsea de cuviință să-și întoarcă fața. Continua să scrie. Fără a spune un cuvânt, mă apropiu. Sânt lângă ea, dar ea încă tot n-a prins de veste. De la oareșicare distanță, pot să arunc o privire peste umărul ei: scria versuri. Mă încumet s-o trezesc din transă:

— Scrii desigur o rugăciune în versuri, altfel nu te-ai căzni într-o poziție atât de incomodă.

Ea sare cu un ușor țipăt: „Axente!“ Mă privește un moment, ca să se trezească din surpriză. Mă cuprinde cu amândouă brațele pe după gât: „În sfârșit! Ai venit!“

Octavia respiră o dată adânc să-și ascundă emoția și să ia tot aerul de care avea acum nevoie inima ei: „Da, scrisei tocmai o rugăciune în versuri, o rugăciune ca să vii sau ca să fii adus cumva, să mă vezi și să te văd. Doamne, ce greu a fost acest timp!“

„Sântem de câteva săptămâni la Alba. Astăzi întâlnii pe Lelia ta în fața liceului. Mi-a dat vești despre voi. Au trecut ani de când nu mai prinsesem

nici o știre. Și iată-mă aci. Venii să te văd, să vă văd. Dar haide mai în lumină, în toată făptura!“ Am tras-o de mână spre fereastră și o privii: „Nu te-ai schimbat aproape deloc. Câțiva ani au trecut totuși!“

Ea, în loc de orice alt răspuns, mă încleștează iarăși cu brațele pe după gât. I s-a adunat sufletul în glas, devenind piedică cuvântului. Și mi-a trebuit putere să mă desprind.

— Ei, ajunge, îi zic pe un ton glumeț, că vine Vasile și ne găsește așa, strânși în fără-de-lege.

— Strânși în fără-de-lege! Chiar așa! Află însă că m-am învățat să măsor timpul de care are nevoie Vasile să treacă Mureșul. Tocmai așa de repede nu merge. Brodul lunecă încet ca melcul. Și afară de asta n-ar zice el nimic, Vasile, surprinzând o întâlnire după atâția ani! Câteodată Vasile e într-adevăr foarte gelos. Dar se-nfurie și-i trece. De astă dată el nici nu s-ar înfuria, are alte griji!

— Are alte griji! Ca toată lumea, de când ne-atinse raiul pe pământ!

Mai trecură vreo câteva minute până să se audă pașii popii Olteanu urcând treptele pridvorului. Luată ca de-o bucurie copilărească, Octavia îmi spune să mă ascund după un dulap ca să-l punem la încercare pe Vasile. Să-i punem adică la încercare darul ghicirii. Făcui după dorință. Mă ascunsei după dulap.

Popa Vasile intră: „Mi se pare că ne sosi un oaspete“, aruncă el cuvânt, dar într-un fel întrebător, cu un zâmbet pe care din ton și fără de a-l vedea îl ghiceam lățit pe toată fața.

— Spui asta ca zmeul din basm care, sosind acasă, se uită în dreapta și-n stânga și zice: Miroase a om! Octavia face haz și râde: „Da, ne sosi un oaspete, dar să-l ghicești!“

Popa Vasile încearcă să ghicească. Rostește pe rând o seamă de nume, probabil de-ale unor cunoscuți de-ai lor din satele dimprejur, din Ciugud, din Șeușa, din Limba, din Daia. El caută într-adins nume din cele mai comice din întreg ținutul. Și mai ales porecle cu neputință de rostit. Dascălul Iepure! Popa Vacă! Diaconul Păsulă! Simion Cucurigu!

„Apă! Apă!“, strigă Octavia ca-n joaca de-a v-ați ascunselea când nu se nimerește. Popa Vasile vrea să încheie c-o înjurătură, dar se domolește.

„Ieși, Axente, de după dulap!“, îmi poruncește Octavia râzând, „că s-a aprins spirtul în burta popii!“

Am ieșit de după dulap. Popa Vasile nu era beat, dar probabil asta era uneori atmosfera prin preajma brodului.

Pe popa Vasile îl cunoscusem într-o împrejurare în anii de război, când a venit o dată și el până la Sibiu unde avea treburi la metropolie. Îmi aduse atunci și o scrisoare de la Octavia, ceea ce pentru el părea să fie un lucru foarte firesc. Popa Vasile nu s-a schimbat prea mult în răstimp. Atunci era însă foarte îngrijit și se purta în revereandă brună, curată. Acum era întru câtva sălbăticit. Dat fiind că între mine și Octavia erau relații de tutuire, caut să sar peste unele etape ale bunei-cuviințe și încep să-i spun dintr-odată și popii Vasile pe nume. Fiind mai în vârstă decât el, îmi pot îngădui acest grai.

„Am venit să-mi citești din psaltire, Vasile! Am auzit că te pricepi. Aș avea mare nevoie, căci sânt la mare încurcătură cu vremurile astea!“, îi spun popii, ca să trecem mai ușor peste cele întâmplate cu joaca.

„Dacă vrei, îți ghicesc“, răspunde popa, sugrumând în sine ecourile râsului de adineaori. „Îți ghicesc, cu toate că nu-mi prea merge cu intelectualii. Ghicitul ăsta e pentru oameni simpli. La Cluj, cât am trăit subt ocupație ungurească, veneau la mine târgoveți, bărbați și femei, mai vârtos calvini, să le ghicesc din psaltire, dar și pentru felurite slujbe. Știi, calvinii, raționaliști cum sânt, caută pentru asemeni treburi, puse la ei subt oprelițe, îndeosebi preoți români, răsăriteni, pe care ei și-i închipuie înzestrați cu daruri de taină. Cu totul în afară de slujbe, de magie și molitvelnic nu pot trăi nici ei. N-am refuzat niciodată să împlinesc poftele oamenilor. Le ghiceam din psaltire și le făceam slujbe la dorință, de toate prilejurile. Îmi făcusem vad, căci, vorba Sfântului Pavel, de la altar trebuie să trăiască preotul“.

Popa Vasile era un convins tehnician al riturilor, pătruns de adevărul credințelor sale. El căuta însă, într-un spirit de consecvență gospodărească, să dea adevărului său și o funcție învederat lucrativă. Cu totul neîntrebat, iată-l că aduce vorba despre ceea ce câștiga de la altar până mai acum câțiva ani. Fără îndoială că vadul acela, al slujbelor, îi aducea neasemuit mai mult decât vadul acesta, al brodului. Comparația ce cade în dezavantajul actualei sale profesiuni îi sâcâie conștiința. E ros de gândul că nu mai trăiește după altar, precum l-a împuternicit Sfântul Pavel. Totuși — nu pare prea mâhnit.

„Dar îndeletnicirea asta de brodnic când ți-ai însușit-o, de-o faci ca un adevărat învățat?“, îl întreb mai mult ca să închег cuvânt decât ca să aflu răspuns.

„Asta o știu din copilărie, când îl ajutam pe taică-meu care era brodnic tot aci. Se poate trăi și din asta!“

„Aproape toți intelectualii români au fost și sânt nevoiți în ultimii ani să-și schimbe ocupația. Cei ce nu sânt siliți la asta sânt de obicei vânduți“. Și cum stau de vorbă cu un preot, trebuie să spun: „vânduți diavolului“. Mulți dintre intelectuali apucă pe calea meseriilor. Dar ce are a face? Cred că nu este cazul să ne mai lăsăm munciți de conștiință, de mândrie sau de gândul că ar exista și unele profesiuni nedemne de noi. Se mută valorile de la o epocă la alta. Știi, părinte Vasile, în satul unde a trăit și a murit Avram Iancu se găsește în registrele bisericești o filă de pomină care ne arată cum se mută valorile. E vorba despre Cartea morților din Vidra de Sus. Dacă te-ai duce odată să răsfoiești prin ea, ai găsi pagina pe care preotul satului a înregistrat în 1874 decesul lui Avram Iancu. Filele poartă obișnuitele indicații cu litere de tipar: numele, prenumele omului, anul nașterii, meseria, data morții. Preotul a însemnat conștiincios toate datele pe fila lui Avram Iancu. Când a ajuns la rubrica «meseriei», preotul, după ce va fi ezitat o clipă, a scris: eroul românilor. N-avea dreptate preotul? Cred că avea, căci Avram Iancu a avut într-adevăr meseria de erou. Pe vremuri eroismul putea să fie o meserie. Astăzi situația e puțin mai altfel. Astăzi intră o doză de eroism în toate meseriile ce intelectualii noștri sânt nevoiți să le îmbrățișeze, oricare ar fi meseriile, de la aceea de pietrar, de măturător de grădini publice până la aceea de brodnic.„ Cu asemenea cuvinte încerc să alung din sufletul popii Vasile un simțământ de rușine ce i se răspândește pe față — când o sonerie începe să cârâie deasupra ușii. Călătorii adunați în răstimp la brod, de o parte și de alta a apei, îl “sunau“ chemându-l la datorie.

Purta mai multe suflete în sine popa Vasile. Și după cele ce aflasem încă de mai demult despre el chiar de la Octavia, omul purta în sine cel puțin vreo trei–patru: un suflet de „țăran“, unul de „călugăr“, unul de „faun“ și unul de „brută“ — pur și simplu. Popa își dozează aceste suflete după necesitățile de moment cu mai multă iscusință și meșteșug chiar decât un actor. Toate aceste suflete își dispută întâietatea în ființa sa. Dozajul se face după trebuință. În anume împrejurări se întâmplă ca unul din duhurile ce-l însuflețesc să apară totuși în formă neamestecată. Uneori popa Vasile își impune un trai călugăresc de post și rugăciune, desprins din toate mrejele ispitelor lumești. Acest suflet al său este însă cel mai slab, cel mai puțin rezistent. În fizionomia lui, nu dezagreabilă, dar cam sălbăticită, singur albastrul ochilor răspunde acestui suflet. Barba roșcovană, buzele cărnoase, sprâncenele ca niște desișuri, dinții sănătoși ce și-i spală doar mușcând din

miez de fructe sânt desigur ale unui faun. Așa arată călugărul și faunul. Țăranul iese la iveală mai vârtos în felul de a vedea viața cotidiană. Toate lucrările sale sânt cântărite

gospodărește în vederea unor dobânzi ce ar putea să pice. Își iubește nevasta fără doar și poate. Dar dragostea lui e supusă celor mai capricioase fluctuații, în funcție de curba foloaselor ce le aduce femeia în gospodărie. E mereu cu ochii la ea. O păzește, evident, dar numai în anume limite. Când în cariera sa poate să aibă anume avantagii, popa se arată dispus să închidă un ochi. Foarte îngăduitor a fost popa Vasile totdeauna cât privește comportamentul soției — mai vârtos în schimbul „darurilor“ aduse la casa sa subt pretextul că ar fi daruri pentru altar. Uneori se întâmplă ca Octavia să depășească, într-un fel sau altul, limitele cuviinței. Atunci izbucnește în el cel de-al patrulea suflet: bruta. El nu suportă bunăoară ca Octavia să scrie versuri. Acestea sânt de obicei declarative și prea legate de cuvânt. Uneori stihurile ies însă la înălțimea pasiunii ce murmură în autoare. În asemenea cazuri, popa Vasile este în chip reflex luat de accese de furie. Popa Vasile se întreabă adesea pentru „cine“ scrie Octavia. Nu încape îndoială că ea, ființă ce are patima concretului, scrie versurile totdeauna pentru „cineva“, dar lui Vasile ea îi spune că le alcătuiește așa, în abstract. Întâia reacție a fostului profesor de teologie când se-ntâmplă să găsească asupra Octaviei, prin vreun buzunărel de șorț sau pe subt bluză, vreo poezie este de brută, ce se declanșează atât de necontrolat, că ar putea să facă moarte de om. Octavia mai poartă la tâmplă o cicatrice de mult vindecată. Pe la începutul căsătoriei, ea îi citise odată niște versuri de dragoste. Dar popa a dibuit cumva că poezia nu era scrisă în abstract și a ghicit mai ales că nu el era obiectul platonizării. De ajuns ca bruta să pună atunci mâna pe-o călimară de metal și s-o azvârle cu toată puterea după Octavia. Semnul unde a lovit se mai vede și acum după atâția ani. Ce lesne ar fi putut să rămână popa făptaș din pricina unor stihuri! Dar a avut noroc omul cu conștiința la care colaborau patru suflete! Când farmecele soției puteau fi lucrativ angajate pe linia unor planuri de avansare sau simplu spor material, popa Vasile se arăta de obicei foarte concesiv. În atari împrejurări, popa își îndruma însuși soția pe căi de echivoc și compromis. Astfel, în timpul războiului, Octavia, acceptând bucuroasă sugestiile soțului, se ducea zilnic în vizită la un ierarh de a cărui bunăvoință atârna o nouă avansare. Vuia urbea de zvonuri ce ajungeau și la urechile popii Vasile, dar el nu vedea decât avansarea. În fond, ipocritul faun cumpănea cam așa: soția sa se purta față de el ca o

fetișcană neștiutoare — de unde puternica sa încredințare că Octavia ar fi constituțional „frigidă“. Octavia era însă „frigidă“ față de el dintr-un fel de silă fizică; în realitate, ea era de-un senzualism frenetic față de acei bărbați care-i stimulau darul stihuirii. Popa, cât timp lucra cu premisa consolatoare a frigidității, era în stare să suporte fără urmă de gelozie comportamentul cel mai lax al soției și chiar gândul că ea ar mai sări câteodată peste gard. Iar când vreun interes gospodăresc sau vreunul pus în mișcare de-o situație precară intervenea în jocul întâmplărilor, popa era în stare să aranjeze lucrurile astfel ca soția să ajungă până în așternutul vreunui puternic al zilei. În asemenea cazuri, el se complăcea în ideea că Octavia ar fi frigidă și interpreta faptele pur și simplu cu indiferența cu care ar fi privit o vizită a ei la un medic ginecolog. Lucrul principal era ca totul să se desfășoare pe linia unei evidențe lucrative. Faptul că soția lui era preocupată de poezie îl deranja însă cumplit, căci bănuia în această preocupare o reală fierbinte pasiune ce — într-un fel și pe ocolite — dezmințea presupusa ei frigiditate. Și-atunci faunul cu veleități de călugăr era apucat, subt un pretext sau altul, de accese de furie, ce-l făceau să se năpustească asupra victimei.

Toate acestea îmi trecură într-o clipă prin minte când rămăsei iarăși singur cu frumoasa Octavia, care se îmbujora la gândul că vom avea prilejul de a sta de vorbă numai noi între patru ochi.

„Cum își mai potrivește sufletele Vasile al tău și după ce măsură?“, o întreb așa într-o doară, ca să urnesc conversația.

„Iese tot mai adesea la iveală — bruta“, îmi răspunde ea, ascunzându-și subt bluză, la sâni, cum țărăncuțele ascund uneori merele, fila pe care a scris versuri în clipa când am sosit. Gestul ei era foarte ademenitor, și parcă mă încerca o pornire să-i ajut să ascundă cât mai bine versurile prin tainițe. „Pentru scris, folosesc totdeauna timpul cât Vasile e prins cu brodul“, continuă Octavia. „Îmi rupe oasele când mă surprinde asupra faptei“.

„Dar mie n-ai vrea să-mi arăți ce scriai când am intrat?“, o întreb așa, fără a pune vreo insistență în întrebarea mea.

„Poate că, dar altă dată. Am rămas cu teamă de ochiul tău. Trebuie să mă obișnuiesc cu critica. Ai o conștiință incoruptibilă. Nici când îți stau pe genunchi n-ai fi în stare să te încălzești de-un vers ce ți-ar părea dulceag“.

Octavia, a cărei pasiune principală era într-adevăr poezia, nu suporta prea bucuroasă observațiile critice. Dimpotrivă, se îndârjea în exhibiții de orgoliu. Cel puțin aceasta era reacția ei imediată. Când rămânea însă singură, nu făcea decât să reflecteze asupra criticii; se înmuia sufletește ca

să profite într-adevăr pe urma acesteia. Într-ale poeziei aveam o experiență consumată. La oricâtă bunăvoință m-aș fi înduplecat, nu puteam să-i privesc versurile decât cu aceiași ochi cu care îmi priveam pe ale mele. Voiam s-o îndrum. Să-i cultiv gustul. Să-i dezvolt autocritica. Aceasta cu atât mai mult cu cât recunoșteam reale și mândre posibilități în poezia ei. Octavia reușea uneori să scrie versuri foarte frumoase. Dar cădea prea adesea într-o vorbărie ce nu se deosebea prea mult de improvizațiile ce le debita în cunoscutele ei „transe" lirice. Încercam s-o frânez. Încercam s-o învăț să-și controleze la rece o poezie odată așternută pe hârtie. Îi ceream mereu să cântărească substanța, să rupă lăstarele de prisos ale viței-de-vie, să reteze rândurile ce isvorau dintr-un fel de pierdere de sine în sunete și în cuvinte fără acoperire. Țara trecea în vremea aceea de sfârșit de război printr-un proces de inflație bănească. Atunci i-am spus odată, pustiindu-i versurile cu creionul, ștergând cu nemiluita: „Asta este inflație de cuvinte". A râs Octavia copilărește și înciudată, dar a acceptat ștersăturile. Le-a acceptat însă cu suferință, aproape cu țipete, ca niște tăieturi în carne. Când în versuri de-ale ei am identificat o dată o seamă de reminiscențe din poeziile mele, m-am încruntat, îmbrăcându-mi sufletul în asprimi ce nu-mi erau firești. Și-acum, amintindu-mi de vorbele ce-i spusesem atât de apăsat, încep să zâmbesc de severitatea mea educativă de altădată. Deoarece Octavia se împotrivea să recunoască ecourile de aiurea risipite prin poeziile ei, am repezit-o: „Ascultă, draga mea, eu doresc să devii o personalitate poetică, nu o maimuță!" În momentul când îmi trec prin cuget aceste amintiri, ea își dovedește într-alt chip putințele de rezonanță la gândurile mele intime:

„Îți amintești când la Sibiu mi-ai spus că sânt o maimuță?"

„Nu-mi amintesc", răspund eu, „să-ți fi adus asemenea injurii! Nu uzez de atari epitete!"

„Ba da, mi-ai spus, și-atunci a intrat în mine teama de a-ți mai arăta versuri de-ale mele".

„Vezi cât de anapoda ai interpretat încercarea mea de a te feri de anume lunecușuri. Doream să eviți drumul comod al imitației".

„M-a cam durut, dar recunosc că am învățat ceva. Să știi că acum scriu versuri mai bune chiar decât ale tale".

„Este tocmai ceea ce așteptam când mi-am rostit dorința să devii o personalitate poetică, nu o maimuță. Vezi că în contextul lor adevărat

cuvintele mele aveau o altă semnificație decât aceea ce le-o dă amintirea și orgoliul? Ne-am înțeles?“

„Ai mereu același relief! Spiritul tău! îi încerci zimții, sună ca și altădată!“, îmi zice ea, lunecând ușor spre transă, dar se-ntoarce.

„Ți se pare numai. De ani de zile mă simt oarecum ca un ban de aur fără efigie. E roasă efigia până la nerecunoaștere“.

„Ei, asta-i!“, face ea mirată. „Tu — fără efigie?“

O văd cum se duce spre fereastra ce răspunde spre râu. Aruncă o privire de iscodire pe geam, apoi se-ntoarce, vine la mine cu exact expresia de alean oceanic, de altădată. Și mi se așază pe genunchi. Cu exact mișcările ispititoare de altădată.

Îi spun:

„Știi că de ani n-am mai scris un rând! Mă găsesc într-o fază de sterilitate și de reducție din care nu știu cum o să mai ies!“

„Și ții așa de mult să ieși din ea?“

„Ce întrebare!“

„O găsești curioasă? Nu. E foarte firească. Așa te văd eu. Timp de un sfert de veac ai dat opere ce vor rămâne. Au intrat operele tale definitiv în patrimoniul poetic al stirpei noastre. Ai dat cu vârf și îndesat. Ești o figură deplin rotunjită. Ai dreptul la sterilitate. Mai ai câțiva ani de —hai să-i zicem— tinerețe fără vârstă!“

„De flăcău tomnatic!“, o întrerup glumind.

„Da, mai ai câțiva ani de tinerețe ce vine uneori toamna și prin pomi. Trebuie să te bucuri de acești ani! Oare nu te-ai dăruit prea mult acestui negrăit chin, acestui istovitor elan care este creația? Tu nu mai trebuie să faci nimic. Bântuie răul și vremuiește tare pe pământ. Să te bucuri de ceea ce viața îți îmbie în împrejurările triste și aproape nimicitoare de astăzi! Cronica isprăvilor tale e încheiată. Nu vrei să mai lași și altora de lucru? Nici mie? Lasă-mă să scriu eu de-acuma și să mă trudesc întru frumusețe și cântec. Scriu eu — pentru tine și în locul tău. În toate sensurile vreau să mă ostenesc pentru tine. Te iubesc până la dorința, până la vrerea de a te înlocui, să te scutesc de orice strădanie…“ Octavia se opri o clipă, ca și cum s-ar trezi: „Ți-am spus o prostie, nu-i așa?“

N-am răspuns. Înregistram doar cu foarte mare luare-aminte ciudatele, foarte ciudatele lucruri ce-mi spunea această ființă, atât de inegală cu sine în atâtea din aspirațiile ei. Înregistram cu intenția de a mă gândi mai târziu la ceea ce-mi spunea. Mă găseam din nou în fața uneia din obișnuitele ei

„transe lirice“ sau spusele ei veneau de astă dată din adâncimea unei lucidități incidentale? Nu eram dispus să apuc pe drumul pe care ea mă invita, să-mi pun adică, subt toate aspectele și-n toată adâncimea ei, problema existenței creatoare. În răstimpul unei destinderi ce dura cât trecea brodul lui Caron de la un țărm la altul, m-am lăsat învăluit de căldura moale a ființei ce-mi sta pe genunchi. Prilejul de a mă bucura era primăvăratic, nu tomnatic, și era împletit din splendide ispite și din răgazul ce ni-l oferea pentru senzația topirii absența de o jumătate de ceas a omului care era țăran, călugăr, faun și brută. Căldura trupească a acestei femei mă pătrundea din nou după ce atâția ani ieșise din sfera simțurilor mele. Am mângâiat ispita prin veșminte. Peste coapse. Peste piept. Și atât. Căci se auzeau pași pe-afară. Octavia își părăsi locul și începu a-și face de lucru printr-un dulap, ca să absoarbă în taina ființei ei ușoara îmbujorare ce i se ivise în paloarea obișnuită a feței.

Brodnicul revine cu fruntea nădușită. Ne așezăm tustrei la taifas, după ce popa trage în mijlocul încăperii o masă ascunsă într-o fundătură întunecată prin care se circula spre altă odaie. Mă simt dator să dau unele lămuriri cu privire la noua mea situație. Ce rost aveam în orașul din apropiere? Arăt lucrurile așa cum au venit. Odată epurat din corpul didactic superior, mi s-a găsit slujba de bibliotecar. Un ins oareșicare, ocupând o poziție-cheie cât privește noua îndrumare a culturii, ajunse la încheierea că eu, care am publicat atâtea cărți nesănătoase, puse acum subt interdicție, dar totuși „cărți“, mă pricep desigur la bibliotecărie și că m-aș potrivi într-o slujbă în consecință. Ca să se curme dezastruoaselor mele idei literare orice influință asupra tineretului, s-a căutat pentru mine un post de bibliotecar într-o localitate fără universitate. Arăt brodnicilor și balastul ce apasă, potrivit dosarului ce mi s-a alcătuit, asupra trecutului meu. La rândul meu, aflu câte ceva și despre dosarul ce i-a împins pe Olteni, mai înainte cu câțiva ani, până între hotare spre ocupația de brodnici. La Cluj ei deveniseră indezirabili din pricini politice foarte clare. Dar punctul cel mai întunecat din dosarul lor se datora unui păcat în care Octavia recădea după crugul lunii. Femeia are duhul limbii și nu-și stăpânește vorba, din care pricină popa Vasile o apostrofează din 5 în 5 minute cu cuvintele: „Taci din gură!“ De ani de zile Octavia anunță mereu, în dreapta și-n stânga, la cunoscuți mai vechi sau la proaspăt cunoscuți, iminența unei violente schimbări: „Vin americanii peste trei luni!“

— „Știi“, caută să mă lămurească popa Vasile, „scumpa mea nevastă are multe mari calități și vreo două cusururi pe aceeași măsură. Întâiul ei cusur: se ambalează repede de orice străin ce-i intră în casă, cu condiția să fi trecut teafăr peste pubertate, și-n fiecare ea vrea să dibuiască un strop de sfințenie, de eroism sau barem de geniu. Pe cât de repede se ambalează, pe atât de grabnic se plictisește, pentru ca în cele din urmă să dea, pe rând, cu toții de pereți! Al doilea cusur: Octavia are o foarte naivă încredere în toți oamenii ce-i întâlnește, într-atât că le destăinuiește tot ce-i trece prin cap — și mai ales secrete intime. Ea s-ar îmbolnăvi dacă, prin vreo constrângere, ar fi adusă în situația de a păstra pentru sine vreun secret“.

— „Să nu crezi o iotă din palavrele lui Vasile! S-a scrintit la cap de când cu brodul și cu cârciumele!“, ridică Octavia cuvânt, cam enervată și nestăpânită.

O asigur pe Octavia, zâmbind cavalerește că până la proba contrarie n-am să cred nimic din cele spuse de popa Vasile despre ea: „Dar vezi, așa se bârfesc soții… Între 6 ochi“. De altfel, tot cu neîncredere, resping acuza popii Vasile cu privire la comportarea Octaviei față de străinii trecuți teferi dincolo de pubertate: „Eu am cunoscut-o pe Octavia mai acum vreo 6 ani și văd că încă nu a dat cu mine de pereți“.

„Mai este vreme și de asta!“, face popa. Cuvântul său cade ca morala în fabulă.

„Știți ce? Haideți să vorbim despre altceva! Sau mai bine arătați-mi“, stărui eu, „așezarea. Să ieșim, să ne plimbăm pe lângă apă. Mai am timp cam o jumătate de oră“.

Ieșirăm din casă până la apă. În apropierea casei erau niște construcții de întrebuințare gospodărească asemenea unor barăci, un șopron mare de lemn și un mic grajd de așijderea în lemn. Aș fi voit să trec cel puțin prin grajd pentru plăcerea de a vedea acolo vreun vițel sau mânz. Dar Octavia mă dezamăgește: „N-avem încă nici un cap de dobitoc la iesle“. Pentru mânz, făptură preferată a imaginației mele, denumirea de „dobitoc“ mi se păru cam tare.

„Încă nu ne-am putut gospodări cum avem de gând de-aci încolo“, mă lămurește popa. „Avem recolte bugăt[16] și fân ca să ținem câteva vite, dar de vite trebuie încă să ne cam lipsim. Poate că nu te așteptai să găsești asemenea nevoiași. Dar ce știi, poate și-a face cineva pomană cu noi!“

„Taci din gură, pomanagiule“, îl repede Octavia, ca să ne îndemne apoi: „Să mergem până la vâltoarea unde ai pus pleașca de somni. Poate s-a fi

prins ceva!“

Octavia o ia înainte pe o potecă, tot pe lângă Mureș. Noi — după ea. Purta o fustă cam scurtă și îngustă ce mereu se străduia parcă să i se ridice până peste rotule, dezvelind niște pulpe plinuțe și depresiunea senzuală de la subsuoara genunchilor. În ciorapii negri, străvezii, pulpele păreau niște somni. Linia coapselor joacă atrăgătoare subt veșmânt. Cum femeia merge înaintea mea, ochii mângâie fără voie formele. Trecem pe subt arini și sălcii ce-și prelungesc în apă ființa: roșii ca sângele sânt rădăcinile arinilor fin ramificate în firicele ca piciorușele miriapodelor, gălbui sânt rădăcinile sălciilor, ca de ceară. Fruntea îmi arde, căci m-a pârjolit soarele când am venit spre așezare. Miroase a mugur proaspăt și a apă nămoloasă de râu. Desprimăvărarea clocotitoare se liniștește parcă în timp ce soarele înclină spre asfințit.

„Și dacă vine cineva la brod?“, mă nedumiresc eu, așa numai ca să spun ceva.

„La ora asta s-a cam terminat cu trecătorii, și cine vine, să mai aștepte“, răspunde popa. Îngrijorarea mea era de formă. Voiam să arunc o vorbă ca să-mi acopăr interesul ocular cu care urmăream mersul Octaviei și tălpile ei ce se scufundau ușor în nămolul nisipos de pe potecă.

„De altfel nu ne depărtăm prea mult. Uite că se și vede vâltoarea unde am pus rețeaua“. Cu aceste cuvinte, popa Vasile sare și ne-o ia înainte. Astfel, cel puțin câteva clipe voi putea urmări nestingherit de vigilența popii mersul Octaviei. Ea nu pare a se simți tocmai atât de strânsă precum este de privirile omului ce calcă pe urmele ei.

Apa Mureșului era ca sufletul meu: relativ curată deasupra, dar purtând nămol în adânc. Ah, da! Apă curată n-are Mureșul niciodată, nici chiar în zilele cele mai senine, căci albia e nămoloasă, iar cerul se amestecă în oglinda apei mereu cu mâlul ridicat de vârtejuri.

Ajungem la vâltoarea unde apa, zăgăzuită de cobile și de un dig scurt de pietre, se întoarce în sine ca șarpele ce s-ar mușca singur de coadă. Digurile acestea sânt făcute ca să împiedece măcinarea câmpului.

„Somnii stau pe fundul apei, sânt pești de nămol, porcii Mureșului, care mănâncă de toate“, îndrugă popa, pregătindu-se să scoată pleașca din fundul apei. Până la fața apei, popa ridică plasa încetișor, apoi o smulge din vârtejuri brusc. S-a prins într-adevăr un somn destul de mare. Somnul se zbate în plasa ce-și închide gura pe uscat. Popa își alege prada din rețea. Cu

un briceag el spintecă somnul și-l curăță de măruntaie. Operația se face cu îndemânare de pescar încercat.

Ne întoarcem. Pe potecă Octavia, după ce-și înmoaie nările într-un mic vad de apă, culege urzici din cale.

„Să duci acasă o bucată de somn învălită în urzici“, îmi spune ea. Îmi amintesc din copilărie că înmuierea nărilor în apă e necesară ca să eviți urzicarea. Ajunși iarăși la „han“, Octavia potrivește somnul pe marginea vetrei și-l taie cu o bardă în bucăți masive. Carnea are nuanțe de roz. Gospodina-poetă învălește în urzici bucata cea mai îmbietoare și o vâră într-o traistă.

„Carne de trandafir“, remarc eu, „Sânt ani de când n-am mai mâncat somn. Ce surpriză o să aibă Dora și Ioana!“

„Surpriza le-o poți face mai des, dacă mai dai pe-aci“, îmi zice Octavia, rostindu-și invitația pe-un ton ce nu trădează nimic din dorința ei de a mă revedea cât mai curând.

„Ce vorbă!“, răspund. „Dacă mai dai pe-aci… Dar am să vin foarte des! Dacă nu pentru altceva, atunci pentru somni!“

„Ei da, desigur“, glumește ea, „pentru somni!“

N-avea Octavia de unde să știe la ce mă gândeam subliniind cuvintele „dacă nu pentru alt, atunci pentru somni“. Ea a simțit desigur că vorbesc aluziv, dar nu a prins sensul. Fiind însă de față și popa Vasile, nici eu nu puteam să fiu mai explicit. Aluzia mea la pulpele ei rămânea suspendată în gol.

IX

Dorind să preîntâmpin demoralizarea de care eram lăuntric primejduit, încercam prin eforturi de la o zi la alta să-mi organizez viața subt toate fețele ei în Alba, micul oraș ce se corcește pe la margini cu satul. Mi se cerea o adaptare la condiții locale și de epocă ce se înfiripa deocamdată mai mult prin negațiuni. Urbea îmi era cunoscută dintotdeauna, dar niciodată n-aș fi crezut ca soarta să mă arunce în acest buzunar de provincie nici chiar vremelnic. Încetul cu încetul îmi voi însuși neapărat o seamă de obișnuințe exterioare ce-mi vor apăra întru câtva viața intimă, personală. Mi-am dovedit mie însumi încă din adolescență posibilitățile de adaptare salvatoare la împrejurări precare. Nu am văzut prin vremi în automatizarea vieții mele exterioare, și nu văd în aceasta nici acum, o primejdie de neînvins pentru libertatea mea lăuntrică. Dimpotrivă, în anume limite, tiparele exterioare în care îmi desfășor traiul le simt ca o carapace ce-mi apără miezul ființei. N-am înclinat niciodată în viața de toate zilele spre improvizații ce mi-ar consuma inoportun și inutil potențialul de spontaneitate. Un trai cotidian în făgașe date, cu cadențe și scadențe aducând a lege, poate foarte bine să fie un scut pentru spontaneitatea și libertatea interioară.

Mi s-a dat de multe ori în trecut să schimb zilei mele localitatea, mediul, slujba, societatea. De fiecare dată am izbutit, și doar în curs de câteva săptămâni, să mă adaptez în chip optim, în sensul salvării ființei mele. Îmi va mai reuși acest lucru și de-aci înainte? Răspunsul la această întrebare devine astăzi din cale-afară anevoios. Căci formula ce ni se impune la fiecare pas în noile condiții politice și sociale amenință să pustiască orice viață. De ani și ani, sufletul și duhul îndură tot mai serioase reducții. Fi-vom în cele din urmă reduși la funcții fiziologice și la instinctul primar al foamei și al îndestulării acesteia? Evident, regimul urmărește într-adins un asemenea apocalips. Doctrina oficială de stat susține categoric că omul este reductibil prin toate ale sale la acest instinct. Această doctrină se va transforma treptat într-o realitate, căci regimul ține să-și demonstreze „adevărurile“ în chip practic. În timpuri de securitate și de prosperitate materială, funcțiile fiziologice și instinctul foamei nu par într-atât de „primordiale“ pe cât sânt. Acum toate împrejurările converg în a ne demonstra primordialitatea foamei. În noua situație intenționat creată, intervin în viața fiecărui cetățean o seamă de îndatoriri istovitoare care-l transformă în neom. A face coadă la intrarea unei „alimentare“ câte trei

ceasuri pentru o bucată de unt și alte două pentru un codru de pâne nu este o îndeletnicire ce s-ar putea automatiza în avantajul sufletului. Îndatoriri atât de degradante vor ocupa tot mai mult spațiu în conștiința omenească, absorbind-o în cele din urmă cu totul. Încadrarea fatalistă într-o atare rânduială nu este în nici un fel izbăvitoare, căci, în clipa când izbutești să te obișnuiești chiar și cu asemenea crunte neajunsuri, regimul născocește pentru seminția lui Tantal mereu altele, pentru a nu mai îngădui nimănui o clipă măcar de binefăcătoare destindere. Se împlinește, subt toate chipurile imaginabile și-n toată grozăvia sa, cuvântul ce ni l-a aruncat cândva acel cioban de pe vârful Blidarului de la Căpâlna: „Domnilor, de-acuma n-o să mai găsiți liniște nicăieri și niciodată!“

Starea cea mai pizmuită ce putea s-o aibă un cetățean în ierarhia slujbelor în noua orânduire socială era aceea de cumulard de salarii — singura stare ce putea să satisfacă apetiturile instinctuale de care momentul istoric e dominat. Din păcate, eu mă număr printre cetățenii care trebuie să iasă la capăt cu un singur salar. Pentru acoperirea nevoilor strict fiziologice ale unității mele familiale, salarul meu de la Batyaneum ar reprezenta un quantum satis numai dacă printr-o operație magică s-ar înmulți cu 7. N-aș trăi în huzur nici în cazul acesta, dar fiziologia cel puțin ar înceta să se facă remarcată subt aspectul importanței ei primordiale. În cursul acestor ani de salarii derizorii subminate și acestea de inflație, toți săracii au fost transformați în milionari, dar milioanele lor nu ajungeau pentru o pâne. Cetățeanul asista neputincios și cu brațele încrucișate la prăbușirea derutantă a tuturor valorilor. Inflația avea drept rezultat cert unul singur: valori adevărate erau numai acelea asimilabile prin stomac. Subt imperiul inflației, luând exemplu de la cei mai mulți dintre cetățeni, mi-am înstrăinat pe rând aproape tot ce am izbutit să agonisesc într-un deceniu de slujbe diplomatice: tacâmuri de argint, brățări de aur, sfeșnice, tablouri, piese de mobilier „antic“ și altele. Aparținea trecutului recent și cea mai masivă vânzare ce am putut s-o realizez — aceasta în condiții destul de delicate și eludând legile în vigoare. La Cisnădioara, nu departe de Sibiu, aveam câteva hectare de grădină, livadă cu pomi, o căsuță de vară, singura realitate nemișcătoare în fața căreia aveam un legitim simțământ de proprietar: câteva sute de meri, pătuli și ionatani, câțiva cireși cu rod mare ca prunele și o seamă de nuci bătrâni al căror rod putea să facă concurență rodului cu miez plin și uleios și cu coaja subțire ca hârtia de la Grenoble, din sudul Franței. Cu strângere de inimă m-am despărțit de acest bun pe care în

timpul războiului ne retrăgeam adesea în timpul verii. După dispozițiile legale acum în vigoare, asemenea bunuri nu se mai puteau înstrăina. Un țăran din părțile locului mi l-a cumpărat fără contract în regulă și fără autorizație de la minister, luând asupra sa toate riscurile de drept ale înțelegerii. N-aveam încotro. Anii ne-au transformat și pe noi în oameni fără suflet, penibil și rușinos reduși la fiziologie.

Cea mai grea dintre grijile ce ne cutropeau în acea perioadă de timp era aceea a aprovizionării alimentare, ce rămânea deficientă oricâte ceasuri am fi jertfit zilnic, eu, soția și fiică-mea, făcând „coadă“. Pentru satisfacerea nevoilor curente de zarzavat și ouă, de lapte și produse derivate, mi se oferea acum un argument convenabil din partea „brodnicilor“. Aranjamentul se înființa oarecum de la sine. Din parte-mi aveam să mă țin de promisiunea de a frecventa cam de vreo trei ori pe săptămână pe prietenii mei brodnici. M-aș fi dus chiar zilnic până la apa Mureșului, dacă distanța, ce nu puteam s-o fac decât pe jos, n-ar fi fost prea mare pentru o simplă plimbare. În marș forțat aveam nevoie până la brod de 5 sferturi de oră. Oricât obișnuința pasului m-ar fi îndemnat la un atât de agreabil drum, nu-mi puteam îngădui să bat distanța până la vâltoarea somnilor, tot la 24 de ore o dată. Aceasta nici chiar în pofida faptului că „somnii“ s-au prefăcut într-o expresie simbolică asupra căreia aveam s-o lămuresc în sfârșit și pe Octavia. Ea va lua act de semnificație zâmbind și făcându-mi un semn discret să nu repet cuvântul prea insistent în prezența popii, pentru ca acesta să nu-i dibuiască până în cele din urmă plinuțul, caldul și senzualul tâlc.

Aflând despre dificultățile ce le întâmpinam cu aprovizionarea, popa Vasile îmi desfășură într-o zi un proiect destinat să ne scoată la liman. Planul era menit, pe de o parte, să ne scutească de cele mai multe din grijile cotidiene și să-i ajute, pe de altă parte, și pe ei să se gospodărească mai rodnic pe pământul lor. Popa știa ceva și despre intenția mea de a-mi plasa o parte din banii ce-i luasem vânzând ilicit grădina de la Cisnădioara. Se schița anume, cu ezitări, o nouă inflație, chiar repede după întâia stabilizare. Ar fi fost deci imprudent să țin banii să se irosească de la sine în procesul de devalorizare de care din nou era cuprinsă hârtia. Un plasament în niscaiva bunuri mai mărunte ce s-ar putea iarăși vinde la nevoie era la mintea omului. Popa Vasile îmi propunea să le dau un ajutor în bani ca să-și poată procura o seamă de unelte agricole și câteva dobitoace de iesle. Un atare împrumut le-ar permite să se înfiripe mai cu dinadinsul. Împrumutul urmează să-mi fie restituit rând pe rând în natură: în lapte, ouă, unt, în

zarzavaturi de tot soiul ce vor ieși din nămolul Mureșului ca recoltele vechiului Egipt din nămolul Nilului. Prețul acestora trebuia să rămână acela din ziua aranjamentului, fixat la etalon nobil, mai presus de fluctuațiile pieței. Toate produsele ni s-ar aduce la locuință. Ascultam c-o ureche cum popa Vasile își desfășura utopia și, cum eram pornit pe panta binefacerilor, îmi făcea haz să cred că țăranul din el știe ce vorbește. Când popa ieși pentru o jumătate de ceas să treacă niște săteni din Ciugud cu brodul, Octavia îmi spune: „Să nu te prea încrezi în Vasile, deoarece în chestiuni de bani nu e prea cinstit. Își pierde capul când simte zimții banului în palmă". „Hârtia n-are zimți", îi răspund, „iar pe de altă parte nu văd ce-aș pierde. Devalorizarea hârtiei a reînceput și nu va mai putea fi oprită". În concluzie: nu aveam un motiv serios să refuz aranjamentul ce mi-l propunea popa. Iar înțelegerea făgăduia să ne scape de atâta pierdere de timp. Furnizarea acasă a produselor de care aveam nevoie se putea face foarte simplu printr-unul din sătenii care zilnic treceau Mureșul cu brodul, ducându-și mărfurile rustice spre Alba. În schimbul celor două treceri cu brodul, încolo și încoace, a unei căruțe cu cal, orice sătean s-ar fi oprit prea bucuros o clipă în fața porții noastre să lase cele trimise de la brod.

N-aveau să treacă două săptămâni ca să remarc sporul de mișcare în gospodăria brodnicilor. Grajdul nu mai era pustiu. Untul se algea la centrifugă. Sapa și plugul lucrau. Doamna Octavia putea să-și țină în sfârșit o femeie de serviciu, cel puțin în cursul zilei. Casa Creangă avea să primească zilnic cele necesare. Frunțile se descrețeau ca o rufă călcată, atât în așezarea brodnicilor, cât și la noi acasă. Din păcate, odată cu această spectaculoasă înfiripare, se ivește la hanul de lângă Mureș spectrul unui sumbru neajuns la care nici unul din noi nu s-a gândit în afară poate de popa Vasile. Popa va pleca mai adesea la Alba. De câte ori își simțea pungulița mai plină, el se repede până în cetate cu pași grăbiți, dar și ușor împiedicați într-o ireală sutană pe care n-o mai poartă de când a rămas fără altar. Drumul îi este ca o patimă. Și patima îl apucă mai ales pe seară, când trecătorii nu mai sânt de așteptat la brod. La Alba, el obișnuiește să înfulece ca un copil nestăpânit câte-o jumătate de cofetărie. Și de fieștecare dată el mai trece și pe la cârciumă, să „ude uscăturile" ce le înghite cu nemiluita în cofetăria de alături. În ipostaza aceasta de mâncău și băutor, popa Vasile își dă la iveală încă unul din multele suflete ce se amestecă fără a fuziona în ființa sa — ca să întrebuințăm un grai de pe vremea sinoadelor ecumenice. De astă dată, el este cu adevărat un zmeu. Din pricina prea deselor abateri

„până la Bălgrad“, popa, care-și „pișe câștigul pe garduri“, ajunge tot mai adesea în criză de bani, cu toate că veniturile gospodăriei sporesc învederat în lunile rodului și cu toate că în zilele de lumină lungă, ca s-ajungă, și brodul aduce mai mult. Încetul cu încetul și deodată cu virtuțile de zmeu ale popii, mai apare lângă Mureș și o altă pacoste. Brodnicii se dovedesc oameni deosebit de „darnici“ și de bucuroși de oaspeți. Aproape că nu e zi scăpată pe pământ de zeii tutelari ai anotimpului cu lumină lungă fără ca brodnicii să nu rețină la masă vreun popă, vreo preoteasă sau dăscăliță dintre cei ce se întorc de la Alba spre satele lor. Oaspeții sânt de obicei ai doamnei Octavia. Au prins de veste toți acești oaspeți că de la doamna Octavia se poate obține aproape orice în schimbul unor aprecieri măgulitoare sau al unui convențional compliment ce i s-ar face. Când vreun dascăl chipeș și cu armata făcută sare din căruță în fața casei de la brod ca să-i spună Octaviei, pe cât cu putință în stihuri improvizate, cât de frumoasă este, omul e reținut la masă cu recunoștință. Evident, se poate obține și mai mult dacă Octaviei i se șoptește un cuvânt de apreciere pentru versurile ce ea le-a publicat mai înainte cu câțiva ani prin diverse reviste. Pe această cale, trecătorii cu brodul pot dobândi un pahar de vin sau chiar prietenia entuziastă a doamnei Octavia. Situația e jalnică într-un fel, căci versurile Octaviei merită pe deplin aceste elogii, dar cei ce le aduc nu simt nimic din frumusețea lor. Clădind pe vanitatea și naiva candoare a doamnei Octavia Olteanu, ei își urmăresc numai scopurile lor: masa și vinul.

Așezarea brodnicilor devine astfel încetul cu încetul cu adevărat un han. Șoprul de lemn s-a umplut după întâiul cosit cu fân. Și fânul își răspândește parfumul prin preajmă ca o chemare. Acest șopru oferă unora dintre trecători, la nevoie, și un așternut pentru odihna de noapte. Cu ocazia vizitelor mele, din două în două zile sau din trei în trei, la hanul brodnicilor în cursul săptămânilor de vară, o găsesc adesea pe Octavia stând de vorbă cu acești oaspeți de-o după-amiază sau de-o noapte. Trebuie firește să fac cunoștință cu ei mai ales că uneori oaspeții par într-adins reținuți; Octavia le dă prilejul de a mă vedea și de a mă cunoaște „în persoană“. „Celebritatea“ mea a pătruns, dacă nu până la talpa țării, totuși, într-un fel, până la bruma de intelectualitate de la sate. Celebritatea mea este însă pur nominală. Nu faptele, nu opera îmi sânt cunoscute, ci numele. Cărțile mele apăreau între cele două războaie în tiraj minimal, așa ca să acopere cererile, statistic evaluate cam la 500 pe țară, ale amatorilor și bibliofililor. Adevărat e că înainte de 23 august 1944 se scria foarte mult despre mine prin reviste și

ziare — și de obicei elogios și abscons. Operele mele nu constituiau însă o lectură la îndemâna masei mari a știutorilor de carte. Printre amatorii care mă citeau, cei mai mulți se opreau din nefericire, și ei, interziși înainte de a pune piciorul pe pragul sensului. Unii cititori, nutrind înalte păreri despre puterea lor de înțelegere, rămâneau decepționați și adesea mă mustrau, ei pe mine, pentru neputința lor de a mă înțelege. Printre colegii de la Universitate la care am funcționat până nu tocmai demult, se găseau unii care îmi spuneau fără menajament că aș fi de neînțeles. Acestora le replicam că am totuși de partea mea un argument: din moment ce există în țară și unii cititori care mă înțeleg, nu eu port vina ce mi se reproșează. Acest argument ar rămâne valabil chiar dacă pe fața pământului ar exista un singur cititor care m-ar înțelege. Colegii care se lăudau că nu mă înțeleg nu sesizau nici acest argument. Norocul lor, căci altfel ar fi prins de veste că-i calificam lipsiți atât de inteligență, cât și de sensibilitate.

„Celebritatea“ mea nominală atrăgea totuși curiozitatea oamenilor și mai ales a tineretului. Pretutindeni eram nevoit să îndur dibuirile. Firește că atari curioși treceau nu rareori și pe la hanul brodnicilor. Octavia, în entuziasmul și dragostea ce mi le purta, se da mereu biruită de slăbiciunea de a satisface curiozitatea trecătorilor. Îi reproșam Octaviei că nu mă pune la adăpost și-i arătam câtă caznă pun să-mi stăpânesc enervarea când, intrând în han după oboseala drumului, dau cu ochii de câte-un oaspete ce se holbează la mine.

„De unde-i mai aduni?“, o întrebam pe Octavia după ce omul pleca, „îți închipui că mă topesc de plăcere de a-mi lărgi la infinit cercul cunoștințelor? Află că nu-mi face nici un haz. Și nu pentru asta bat drumul până aci!“

„Cum? Nu pentru asta? Dar pentru ce?“, așa mă întreabă Octavia adesea.

Această întrebare o frământă se pare din cale-afară. Frământarea i-o simțeam din vibrația glasului. Octavia rostea această întrebare uneori ușor, înnebunită de așteptare. Aștepta din parte-mi — ce? Să-i spun cuvântul. Cuvântul ce înlocuiește toate graiurile pământului. Octavia mai cădea și acum în transă lirică, dar numai când puteam să fim singuri, între noi, siguri de un răgaz neamenințat de apariția vreunei de a treia persoane. Și aștepta din parte-mi — ce? Un cuvânt. Cuvântul cel mai obișnuit ce și-l spun câteodată doi oameni când sânt singuri unul cu celălalt. Afecțiunii reale ce-i purtam îi lipsea însă „ceva“, o nimica toată, spre a fi îmbrăcată în vocabula de foc ce o dorea ea, dar acest „ceva“, o nimica toată, ține de domeniul esențelor. Afecțiunii mele îi lipsește nota de aspirație. Aș fi dorit să simt că

Octavia îmi este inaccesibilă. Numai o asemenea afecțiune m-ar fi putut muta din existența cotidiană în existența creatoare.

În atari momente de neîmplinire a afecțiunii mele pe care mi-o simțeam suspendată în gol, Octavia aducea în joaca dialogată ademenirile. Ea, care avea atâtea incontestabile daruri spirituale, intervenea cu darurile trupești. În răstimp de câteva săptămâni, Octavia izbuti să-mi lege în acest chip instinctele ca de-un țăruș. Mă învârteam pe loc ca un animal priponit. Jocul nu era însă echitabil. Căci ea se împlinea, în timp ce eu rămâneam în carență. Ea își desfășura fără măsură beția lirică pe care mie mi-o interzicea în fel și chip. Eu trebuia să mă aprind doar de ispitele cu care mă întâmpina. Eu nu mai trebuia să înfăptuiesc nimic, eu eram împlinit. În dragostea ei eu trebuia să văd un dar ce mi se făcea pentru împlinirea mea rotunjită în sine și fără orizont în care urma să stărui indefinit. Nu înțelegeam cum putea să mă țină în peștera voluptăților pasive și în același timp să aștepte de la mine un cuvânt care să-i vorbească răspicat și sublim despre iubire.

Înaintăm spre miezul verii. Vizitele mele la han devin obișnuință pe care nici nu mai încerc să mi-o înving. Cuvântul așteptat de Octavia nu cade însă între noi. Uneori Octavia încearcă un divertisment, doar-doar mă voi hotărî să rostesc cuvântul. Divertismentul la care recurge este de a mă face „gelos“, arătând sau simulând o detașare. Își făcuse obiceiul de a mi se așeza pe genunchi, păstrându-se sufletește distantă și rece într-adins. Îmi povestea uneori aventuri reale sau imaginate din apropiatul ei trecut. N-am izbutit până astăzi să fac o distincție între ceea ce era aievea petrecut sau numai închipuit în povestirile ei. Oricum, fabulația gratuită se împletea cu relatarea unor întâmplări controlabile. Urmăream în imaginație tot ce auzeam, uneori intrigat, alte dăți nepăsător. Câteodată îmi povestea veridic câte-un întreg „roman“, pentru ca la urmă, după ce simțea că mi-a ațâțat îndeajuns gelozia, să-mi spună că nu-i nimic adevărat, că tot ce auzisem a fost o născocire de la un capăt la altul. Nu puteam după asemenea povești nici s-o cred pe cuvânt că totul ar fi fost născocire. În epica improvizată pe această cale se integrau evenimente despre care știam. În epica ei mixtă, născocită și memorială în același timp, interveneau personaje cu o certă stare civilă sau care puteau să fie identificate chiar când se ascundeau subt nume fictive.

De-o înfățișare exclusiv memorială mi se păru ceea ce Octavia îmi povesti într-o zi caniculară la început de iulie.

„Știi că în lunile de primăvară, în martie, aprilie, te-am trădat. Nu mai aveam nici o nădejde de a te revedea vreodată. Te-am trădat ca să mă răzbun, că nu ai căutat în nici un chip să-mi dai vreo veste despre tine. Mă simțeam foarte părăsită aci la brod, foarte singură în murmurul Mureșului. Și într-o zi ne-a intrat în casă un sfânt…“

„Vorba lui Vasile: sfinții, eroii și geniile…“, o întrerup, „probabil vreun călugăr atonit ?…“

„Nu era călugăr. Aibi răbdare și-i vedea“, îmi taie ea vorba.

„Ei, povestește“, o îndemn, punând în cuvântul meu o asprime, parcă i-aș fi cerut să nu mă cruțe deloc, căci simțeam că merit din plin pedeapsa ce mi-o pregătea.

„Sfântul s-a prezentat la noi subt chipul unui negustor de ceară. Ne-a intrat în casă întrebând de faguri de stup. Aflase de coșnițele de nuiele ce le avem în dosul șopronului și încheia că trebuie să avem și faguri rămași din toamnă după uciderea stupilor. După înfățișare, omul părea mai mult un intelectual decât negustor. El făcea totuși față de noi pe negustorul. Ne spune că adună la preț faguri goi pentru lumânări de ceară și că ar lucra pentru o mânăstire mare de prin Moldova, fără câștig pentru dânsul. Omul era înalt, osos, dar firav, numai piele, ca un ascet, aproape transparent, ca ceara cu strângerea căreia se ocupa. Mânile îndeosebi îi erau gălbui-străvezii. Mai târziu s-a mai înzdrăvenit omul. Dar cum îți spun, nu era negustor. I-am cedat toți fagurii goi pe degeaba, căci îmi plăcu acest fel de negoț. Și omul se întinse la vorbă. În timp ce Vasile își vedea de brod și de călători, negustorul de ceară îmi spune că a făcut o promisiune Maicii Domnului când zăcea prin închisori. Stătuse omul câțiva ani prin beciuri. N-avea ce să ispășească, sta și el să i se pătrundă încheieturile de igrasia subteranelor cum stau astăzi toți oamenii de treabă din țară. I-a fost dat să scape încă viu din închisori. Și cum nu avea alt de făcut, prinse a căuta faguri pentru lumânări de ceară, aceasta ca să-și împlinească o făgăduință“.

Dibuiam personajul după conturul foarte vag, dar încă nu-i destăinuiam Octaviei bănuiala mea. Speram să mai aflu o seamă de lucruri ce-ar fi putut să arunce oareșicare lumină asupra trecutului.

„Și ce-a mai urmat?“, o întreb pe Octavia, „parcă vorbeai de-o trădare!“

„Într-un fel, dar să vezi… Negustorul era un sfânt. Închisorile au făcut din el un sfânt“. Octavia sublinia cuvântul cu emoții și cu convingere.

„Și tu te-ai lăsat încă o dată încercată!“, stăruiiu eu cu intenția de a mai scoate un cuvânt din ea.

„Fără de voie, așa au venit lucrurile“, răspunde Octavia, rămânând în văzduhul ei vag.

„S-ar fi putut altfel? Nimic nu-ți stimulează imaginația ca sfințenia cuiva în floarea vârstei!“

„Da, întocmai“.

„Pe urmă?“

„Timp de-o lună–două el venea aproape zilnic pe-aci. Își desfășura omul cultura teologică în fața mea. S-a îndrăgostit de mine“.

„Ceea ce era de așteptat“, o întrerup, „și încheierea?“

„Mi-a propus să mă despart de Vasile și să ne luăm, căci iubirea el n-o vedea decât ca o izbândă a vieții în forme bisericești. Ne făceam adesea mărturisiri de foc. Dar în clipa când să ne îmbrățișăm, el cădea ca tăiat pe la genunchi și începea să se roage: «Maică Precistă, păzește-ne de orice ispită». Știa pe dinafară tot ceaslovul. Mă silea și pe mine să mă rog, ca să alungăm din preajma noastră diavolii ispitelor. La stăruințile omului, mă învoisem în cele din urmă să mă despart de Vasile, am vorbit chiar cu un advocat de la Alba în această chestiune. Numai cu Vasile nu ajunsesem încă să mă înțeleg. Zilele treceau și ne iubeam. Ne iubeam — vorba vine. Ne făceam mărturisiri fără sfârșit, cum își fac flăcările pe-o vatră. Când încercam să-l aduc până la îmbrățișare, el cădea în genunchi și se ruga. Într-o zi m-am trezit: sfântul era maniac!“

„Să ți-l spun cine e?“, o întreb pe Octavia.

„Îl știi?“

„Dacă mi l-ai arătat aproape cu degetul. Dar haide, vorbește! — Cu cine m-ai mai trădat în cursul anilor?“

„Așa cu încă vreo doi–trei“, îmi răspunde Octavia contabilicește. Era pornită să deschidă cronica de la han. Dar îi retez vorba.

„Destul pentru azi! Maniacul mai vine și acum pe-aci?“

„Rar. Tot mai rar. S-a terminat povestea când am luat seama că este un neîmplinit“.

„Vorba lui Vasile: ai început să dai cu el de pereți!“

„Cam așa, nu numai simbolic, ci aproape fizic. I-am spus că nu-i din lumea noastră“.

Aveam certitudinea că Octavia n-a dozat cu nimic imaginar povestea negustorului de ceară. Și m-am încruntat puțin, pierdut în gândurile mele.

Mă întrebam de ce Octavia se dedă acestui exhibiționism de amintiri. O făcea din sălbatică poftă feminină de a-mi ațâța gelozia? Sau numai din slăbiciunea de a nu putea păstra nici un secret? Oare s-ar fi îmbolnăvit de secretul ei dacă nu și l-ar fi dat pe față? Mai era cu putință și altceva: poveștile ei erau poate ca o pregătire în vederea unei iscodiri. Intenționa poate să mă descoase: ce-am făcut în răstimp, dacă nu cumva în cronica mea intimă s-au însemnat evenimente despre care nu auzise încă nimic sau întâmplări și fapte despre care până la ea n-au ajuns decât zvonuri vagi. O curiozitate vârtoasă se ascundea în dosul gureșului exhibiționism și un orgoliu rănit. Ea dorea să lămurească îndeosebi anumite zvonuri ce circulaseră cândva în jurul meu.

„Vezi, eu sânt sinceră cu tine, îți spun de toate, dar tu nu sufli cuvânt despre ale tale!“, îmi reproșează ea, ridicându-se de pe genunchii mei.

„Despre ale mele?“, o întreb pierdut. Și gândul meu o lua foarte jucăuș spre Ana Rareş. Ea era singura ființă în jurul căreia închipuirea mea plutea de atâția ani cu alintări de vis, cu învăluiri de obsesie. Dar pentru existența mea concretă printre contingențe concrete, Ana devenise un simbol al inaccesibilului. Adică o reală boală. Și nimenea, nici Ana însăși, nu bănuia nimic despre acest morb, permanent tânjitor subton al existenței mele de toate zilele. Boala mea era ca un elan mocnind subt cenușă: boală, dar în același timp singurul element de viață datorită căruia îmi depășeam condițiile subomenești ale bietului meu trai de la o zi la alta. Simbol al inaccesibilului, boală, elan mocnind subt cenușă. Mă simțeam ca un mare mutilat al existenței, completat în surdină de-un morb ce întreținea suflarea în mine. A ghicit oare Octavia ceva din negrăita, bolnava melodie ce se zbătea în mine, suferință și farmec în același timp? A simțit ea ceva din cântecul ce încerca să se închege și nu se putea rosti? Octavia n-avea cum să simtă această stare ce se alegea în mine din frământări celulare cu totul lipsite de grai.

În schimb, Octavia venea cu reproșuri în legătură cu zvonuri de acum câțiva ani că m-aș fi „ambalat“ de-o anume studentă al cărei nume eu l-am uitat, dar pe care ea îl mai reținea în focarul geloziei ei tardive.

„Zvonurile în jurul meu — iau de obicei o înfățișare cu totul fantezistă. Ți-aduci aminte de primăvara anului 1946? Îți amintești ce față hidoasă au luat insomniile mele în imaginația unor colportori fără răspundere? Tu, Octavia, ai fost una din puținele persoane în situația de a-ți putea da seama cât de monstruos se dezlănțuie uneori fabulația obștească. Și-atunci ce mai

aștepți? Să dezmint ce se dezminte de la sine?“ În timp ce-i arătam astfel cât de absurde sânt drumurile pe care umblă uneori închipuirea norodului și a nătărăilor, Octavia se retrage încruntată în colțul încăperii într-un fotoliu cu resorturi uzate. Auzise pași pe-afară, ea care sta cu urechea mereu la pândă fără a părea că o face. Se apropia cineva și nu trebuia să ne lăsăm surprinși într-o situație atât de intimă.

Cel ce intra era chiar popa Vasile. Își terminase pe ziua aceea activitatea de brodnic.

„Ce-mi văd ochii?“, zice el, „parcă v-ați fi dușmănit! Și pentru ce mă rog?“

N-aveam să răspundem, nici eu, nici Octavia, unei întrebări în care se furișa întâmplător o destul de justă observație, dar care avea și un ușor aer de provocare. O încruntare de copil necăjit se instalase într-adevăr în mimica docilă și totdeauna disponibilă oricărei expresii a Octaviei. Popa se apropie de ea și prinde s-o giugiulească cu gesturi trădând o violentă poftă carnală de faun. Octavia îl lovește cu un simțământ de silă peste mânile păroase care o cutropesc cu insistențe nerușinate.

„Ei, Axente, văzuși cât e de frigidă? Ce-ai spune tu în fața unei femei care nu suportă nici atâta atingere?“, întrebă popa, adunându-și cu limba rămășițele de mâncare ce i se vârâseră între gingie și un pod de metal.

„Într-o caniculă precum cea de azi, atingerea de-un ghețar poate fi și ea plăcută!“, răspund pe-un ton cu totul detașat de scena de alcov de adineaori. Popii îi făceam cu aceasta concesia ipocrită de a accepta părerea lui despre răceala Octaviei.

Ce-și imagina în fond părintele Vasile în legătură cu atât de desele mele vizite la hanul lor? Printr-o singură rostire, lungă pe cât poate fi o respirație suspinată, aceasta nu se poate arăta, iar ceea ce voi spune se alcătuiește anevoie și mai mult din presupuneri și bănuieli. Peste toate și din toate rămâne un fapt: el nutrea din adânc convingerea că soția sa nu e făcută pe măsura unei vieți erotice normale și organice. Ea era după părerea sa o intelectuală, o religioasă, o exaltată. Și vizitele mele, lungile noastre conversații în răstimpul fierbinte ce cuprindea în parantezele sale activitatea de brodnic a popii nu puteau să aibă în ochii acestuia altă semnificație decât pe aceea a unei prietenii intelectuale. Când femeia, dintr-un capriciu îmbrăcat într-un pretext oareșicare, de falsă teologie, ba că ar fi Ziua Patimilor, ba că-i ziua Sfintei Dochii, refuză să-i împlinească poftele de alcov, ceea ce se întâmplă după spusele ei tot mai adesea, popa se arată din

cale-afară irascibil. Îi sare din nimic, îl apucă furii din albastrul tăriei. Deunăzi chiar, pe când soseam la han și urcam treptele pridvorului, aveam să aud încă de afară țipete și lovituri îndesate. Pe popa îl găsii ca ieșit din fire. Intrând în odaia mare, îl văd cu un smoc de păr în mână. Îl smulsese din capul Octaviei în timpul încăierării. Octavia scăpase cu atât datorită intrării mele în scenă. Dar popa Vasile a fost nevoit să-mi asculte vorba.

„Nu te-ai cizelat deloc la școlile pe unde ai umblat“, îi spun, „tot țăran prost ai rămas!“

Alte dăți era, după câte puteam să pricep, chinuit de gelozie. Își avea el fără îndoială bănuielile sale, dar și le stăpânea și făcea orice să evite o eventuală confirmare. Se ferea să iscodească. Ba mai mult. Am avut de atâtea ori prilejul să remarc că niciodată nu intra în odaia unde stam la taifas cu Octavia fără a da semne de apropiere încă înainte de a ajunge pe pragul pridvorului. Popa arunca câte-o înjurătură dulăului ce păzea casa sau vorbea mai tare decât era nevoie cu cineva, dacă cineva se nimerea prin apropiere. Se făcea uneori că strigă ceva, o vorbă de prisos aruncată vreunui călător care sosea tocmai la brod. Mai adesea, tușea zgomotos și fără pricină. El se îndemna la toate astea și la altele, ca nu cumva să ne surprindă, pe mine și pe Octavia, în vreo situație ce i-ar fi întărit bănuielile. Evident, el nu dorea să vadă. Odată, fiind probabil foarte grăbit, popa uitase să ia atari măsuri de prevenire. Amintindu-și totuși de ele în ultimul moment, el a bătut în ușă înainte de a intra și apoi, fără de a intra, și-a mai făcut omul de lucru în pridvor câteva clipe. A intrat doar după un răstimp. Deoarece atunci el și-a subliniat prea insistent obiceiul, hotărâi să-l liniștesc sau chiar să-i desființez bănuielile. L-am primit surâzând, deși eram încă cu obrajii îmbujorați de focul femeii. Și i-am spus așa, ca-n glumă: „Ești un om fără pereche, Vasile! Am luat seama că ții cu orice preț să nu ne surprinzi în vreo situație delicată! Și ne dai semne, fel și fel, când te apropii. Află că îți faci griji degeaba. Se poate să ne bănuiești chiar în halul ăsta?“

Nu se așteptă popa la un asemenea cuvânt. Am izbutit să-mi rostesc mustrarea pe-un ton atât de firesc și de glumeț, că începurăm să râdem tustrei. Octaviei îi plăcea nespus felul destinderii ce-o aduceam în atmosfera casei, de obicei cu câte-o glumă la care nici unul nu se aștepta din partea unui om nu prea guraliv cum se făcea să fiu.

De atunci atmosfera la hanul brodnicilor s-a mai încărcat încă de atâtea ori ca în vederea unei furtuni. Dar furtuna se amâna. Acum eram după o zi din cele mai fierbinți ale anului. Muncise popa la brod în arșița soarelui,

broboane de sudoare îi înmuiau fruntea și obrajii. În încăperea unde stam cu Octavia se adunase tot jărăgaiul verii.

„Ce zici, Vasile?“, îl întreb. „Facem o baie în apele Mureșului?! La ora aceasta călătorii nu mai dau buzna pe puntea brodului. N-am veșmânt de baie la mine și probabil nici voi n-aveți. Dar s-o facem ca niște adepți ai nudismului. Ne-om duce colea mai la o parte, pe unde nu-i drum, pe unde începe trestia. Octavia trebuie să ne promită că nu se va uita pe fereastră la noi. Nu avem nuduri prea fermecătoare pentru ochii unei femei, nici tu, nici eu! De altfel, cum femeia este frigidă, cred că renunță bucuros la plăcerea problematică de a ne vedea intrând goi în apele Mureșului“.

X

Iulie nu ajunsese la cumpăna apelor sale. Urca încă. Orele de dimineață vesteau cu lumina lor tare caniculă pe la nămiezi. Mă găseam potrivit orarului la slujbă, în răcoarea agreabilă a vechiului lăcaș de cultură Batyaneum. Clădire de fostă biserică și în parte de cetate, cu pivniți în care se păstrează vinuri vechi în buți uriașe. Pivnițile au fost cândva cavou de mari ierarhi. Biroul mi-l instalasem încă de la început în încăperea îngustă, ca de turn, unde se găsește și colecția de străvechi și foarte rare manuscrise. Pe fereastră se poate vedea, ca un tablou înrămat, o parte din Munții Apuseni. Eram la etaj înalt; deasupra nu mai era decât observatorul astronomic cu uneltele sale muzeale din secolul al XVIII-lea.

Ora era încă matinală, când ușa de metal a biroului se deschise scârțâind din țâțâni ruginite. O vizită, desigur. Întorc capul. Doamna Ana Rareș. Ezită să intre. Mi se părea că vine dintr-un spațiu ireal, de undeva dintr-un depărtat trecut. Are să intre într-adevăr? Întrebarea trebuia să mi-o pun, căci s-ar fi putut întâmpla să se întoarcă de îndată ce ar fi dat ochii de mine. Venea la mine? Puțin probabil. Căci de luni de zile ea punea o vădită consecvență în a mă ocoli. Am remarcat aceasta nu o dată. Am remarcat aceasta cu îndurerare în repetate rânduri, adică de câte ori am fi avut prilejul de a ne întâlni pe vreo stradă a urbei. Ana făcea ce făcea ca întâlnirea să nu aibă loc; ea intra în vreo curte sau într-o prăvălie. Dispărea uneori cu o adevărată dibăcie. Ce s-a întâmplat că de astă dată a nimerit ușa biroului meu de la Batyaneum, urcând până aci trepte multe, în spirală obositoare? Mă căuta pe mine? Ea intră într-adevăr și, spre uimirea mea, se apropie de masa de scris de unde nu apuc să mă ridic destul de repede spre a o primi în picioare, cum desigur s-ar fi cuvenit. Ana mă caută deci pe mine, iar nu pe altul. Ea nu-mi calcă pragul dintr-o simplă eroare. De altfel, o eroare nici n-ar fi cu putință în acest lăcaș aproape nelocuit. Ana intra cu un zâmbet, cu acel zâmbet de neuitat prin care se rostește taina ființei ei. Zâmbetul ei, care este tăinuire și destăinuire în același timp, are darul să desființeze distanța ce dintr-o hotărâre a ei se pusese între noi. Cu ce păcătuisem față de ea ca să pună între noi o distanță în care ar fi încăput constelații?

Pe la început de primăvară ne-am întâlnit întâia oară în urbea unde aveam să sălășluim fără termen. Ana n-a suflat nici un singur cuvânt ce ar fi semănat a invitație de a trece pe la ea s-o văd acasă. Era ceva misterios în

atitudinea ei. O cută verticală pe fruntea ei îmi spunea: nu vreau să te văd. Dar acum era zâmbitoare, așa cum o păstrasem de ani în amintire.

„Ce mai faceți, domnule profesor?“, îmi întinde ea mâna, „am auzit că se găsesc aci la Batyaneum niște vechi manuscrise persane cu ilustrații. Aș vrea să le văd — dacă există cu adevărat. Știu însă precis că în încăperea aceasta cu ușă ferecată se află celebrul Codex aureus din secolul al IX-lea. Trecând prin fața clădirii și fiind o zi așa caldă, mi-am zis: haide intră! Mă îmbia răcoarea ce-o bănuiam în dosul acestor ziduri. Ce bine că există vechi manuscrise persane în vechea cetate a Bălgradului… și un codice de aur! Nu-i așa?“

„Eu aș zice: ce bine că-n marea de mohor și de tristețe mai există cetatea Bălgradului! Albă cetate încă nu detot sufocată de vicisitudini, câmp ce mai primește naufragiați! Albă cetate a lui Simion Ștefan, a Noului Testament, a sarcofagelor subterane, a vieții ce nici gând nu are să-și curme suflarea!“

„Un început de imn?“

„Pe unde dumneata umbli, Ana, s-aude mereu un imn. Îl cântă zeitățile antice pe subt ogoare și-l cântă în lumină apele!“

Rosteam cuvinte aproape fără legătură, într-atât se destrăma ființa mea de cenușă la atingerea cu aerul. Vorbele mele, ce păreau frânturi de imn, aveau însă și un subton de mustrare care, tălmăcit în cuvinte, ar fi sunat cam așa: am început să mă consolez în fața inaccesibilului! De ce acum această neașteptată, târzie, nebună vizită?

Am scos dintr-un scrin ferecat manuscrisul persan ținut subt mai multe lacăte. Am mai pus un scaun în fața biroului meu. Ana ia loc lângă mine. Deschid manuscrisul subt ochii ei. E legat în piele roșie. Prindem a răsfoi. Mânile noastre colaborează amestecându-se. Era manuscrisul unei epopei persane: *Cartea regilor*. Opera tehnică a unui meșter caligraf. Nu puteam să descifrez firește nimic din acest scris. Pentru ochiul înfometat de frumusețe, fieștece pagină e ca o pajiște de mătase. Mă simțeam însă stângaci în fața semnelor. Nu vedeam decât linii, volute, cârlige, spirale începute, ce-mi păreau elemente ale unei cerești stenografii. Priveliștea scrisă e împestrițată cu multe puncte, puse atât subt semnele grafice, cât și deasupra. Oareșicare stenografie trebuie să fie totuși în alcătuirile ce le vedeam, deoarece un vers încape, iată, pe-o întindere de trei–patru centimetri. Textul e caligrafiat cu meșteșug chiar pentru un ochi ce n-a mai văzut asemenea slove. Filele, scrise și pe-o parte și pe alta, sânt întrerupte pe-alocuri de câte-o pagină minunat ilustrată. În ilustrații reprezentând scene povestite în poem ghicim

lucruri general omenești: ființe, obiecte și câte-un gest, dar niciodată semnificația de ansamblu a scenei. Stilul acestei arte îndrumă ochiul mai ales spre detaliul realizat cu negrăită migală. Pentru a urmări liniile desăvârșit redate ale degetelor unei mâni, ești încercat să recurgi la sticlă măritoare. Tot așa pentru a distinge arabescurile sau decorurile florale ale unui covor, alesăturile din pânza unui cort regal, podoabe de aur sau de argint pe hamul unui roib sau catâr. O încântare e pentru ochi armonia de ansamblu a culorilor foarte vii. Nuanțele miră pentru prospețimea păstrată timp de veacuri. Cum au izbutit acești maeștri să-și prepare culorile? Din ce plante? Din ce pietre? Din ce luturi? Și din ce soiuri de seve? Nu pot să dau Anei nici o lămurire. Desfătarea mea se rostește doar în exclamații și-mi recunosc ignoranța. Sânt slujbaș al acestei biblioteci, dar n-am nici abilitatea de suprafață a unui ghid. Dar ar putea oare o informație mai amplă, detaliul savant, să sporească încântarea ce se desprinde vibrantă din ceea ce se vede? Mă consolez cu îndoiala, făcând din neajuns o virtute. În fața noastră se desfășoară minunile coloristice ale Răsăritului. Urmărim și figurile: sânt delimitate cu precizie, parcă toate ar fi tăiate cu bisturiul. O spadă lată doar de-un milimetru îngăduie să-i vezi decorul de floricele. Figurile omenești, riguros stilizate, respectă încă dorința oricărui privitor de a recunoaște seminția. Sânt aci fețe învederat persane și fețe tatare. Vederea nu poate stărui prea îndelung asupra ansamblului unei ilustrații. Ești îndrumat să-ți restrângi mereu aria sau să iscodești frumusețea pe rând. Anecdotica scenelor? Anevoie de înțeles fără de contextul poematic. Se văd atacuri cu suliți într-o bătălie și ciocniri dârze de scuturi. În altă parte, femei privesc pe fereastră la un bărbat cu turban. Pe peretele clădirii deslușești ornamentica întortocheată a faianței. (Seamănă cu faianța lusitană despre care ți-am vorbit cândva, Ana Rareș, coborând pe lângă apa Sebeșului de la Căpâlna la Câmpul Frumoasei! Îți amintești ziua când ai luat soarele și mi l-ai pus în suflet?) Pe-o altă filă, un rege își ține îngândurat capul în palmă, în timp ce în fața lui un curtean și o femeie în veșmânt rubiniu joacă șah. Pe-o pagină, un cavaler căzut de pe cal, doi bărbați în genunchi dezbrăcați până-n brâu parcă ar aștepta să li se taie capul. Și-apoi, în sfârșit, o ilustrație din care aproape că se desprinde și un înțeles: două tabere vrăjmașe își stau față în față; pe câmpul dintre ele, un cavaler răpune pe-un altul, în timp ce servitorii le țin caii la o parte; taberele urmăresc lupta, înspăimântându-se una pe alta cu sunetele din trâmbițe de aur.

Fereastra ce dă spre Munții Apuseni îngăduie unei lumini egale să cadă, temperată de grosimea de aproape doi metri a zidurilor, pe fața doamnei Ana. Pe față și pe mâni. Sufletele noastre umblă prin depărtări, dincolo de orice zare. Manuscrisul persan cuprinde epopeea în versuri a unui mare poet. E vorba în această epopee despre atâtea fapte istoric controlabile. Ilustrațiile ne comunică însă o atmosferă de basm. Mâna Anei, de-o finețǎ mirabilă, se potrivește printre ilustrații cum ființa ei s-ar potrivi în basm. Gustăm împreună cu o voluptate mistică culorile și liniile prin care anonimul meșter a întruchipat marile fapte. Imaginația noastră se îneacă până la pierdere de sine în spiritualitatea caldă a Răsăritului. Dar unde-i Răsăritul? Pretutindeni unde dragostea dintre bărbat și femeie poate avea intensități și nuanțe mistice; pretutindeni unde divinul se revelează carnal și multiplu, înveșmântat în foc și în mătase. Căldura lunii cuptor și luminile din Munții Apuseni ce dau năvală pe fereastră întregesc senzațiile și semnificațiile din lumea lui Soare-Răsare.

„Da, e minunat“, spune într-un târziu Ana, rămânând pierdută. Buza de sus i se răsfrânge ușor, că aproape i se poate întrezări un dinte ca o dungă de perlă. Este aceasta semnul stării de vraje de care e învăluită, răsfoind, când cu o mână, când cu cealaltă, basmele și întâmplările din *Cartea regilor*.

„Basmul“, continuă ea, „este rostirea unei supreme libertăți spirituale. Nu știu dacă în silnicia tot mai sumbră ce-o îndurăm de la o zi la alta mai avem dreptul să umblăm prin atari ținuturi!“

„Semeni rari de-ai noștri mai încearcă să-și creeze o ambianță de libertate, împotrivindu-se unei asemenea silnicii. Este un ceas fericit acesta și pentru mine, de libertate, oricât de îngustă ar fi încăperea“. Nerăbdarea mea de a aduce vorba despre implicațiile fericirii mele avea să stingă într-un fel starea de vraje a Anei. Buza ei de sus își caută locul, acoperind dunga dintelui.

„Manuscrisul persan rămâne totuși numai un pretext al vizitei mele“, spune Ana, ca să curme tăcerea de-o clipă ce s-a produs adineori, când nici unul din noi nu mai știa ce îndrumare să dea cuvântului. Ana a remarcat în orice caz stăruința cu care priveam la locul unde se naște zâmbetul ei indescifrabil.

„N-ai vrea să lăsăm *Codicele de aur* pentru altă dată?“, o întreb, „ne-ar duce în altă lume. Ar fi păcat să curmăm pe aceea a basmului“.

Dar Ana avea să mă încurce de-a binelea.

„Într-un fel, eu am venit totuși pentru *Codicele de aur*. Am urcat până aci ca să vorbim despre Leonte care este prietenul meu, prietenul dumneavoastră și singurul codex aureus al țării!“

„Așa da“, îi răspund, mulțumit de întorsătură. „L-ai mai văzut în ultima vreme? La începutul primăverii l-am întâlnit pe Leonte pe câmp deschis, între Oarda și Câmpul Frumoasei. Mi-a spus atunci că te duci adesea până la el și mi-a dat chiar sugestia să te însoțesc o dată când te-i hotărî să-i faci o vizită“.

„Acesta-i motivul pentru care venii. Leonte și-a rostit și față de mine o asemenea dorință. Plec mâne de dimineață cu autobuzul. N-ați fi dispus să mă însoțiți?“

„Ba da, cu tot entuziasmul!“

„Leonte trece printr-o cumplită depresiune. I-ar face fără îndoială bine să stați de vorbă“.

Căzurăm numaidecât la învoială. A doua zi dis-de-dimineață, la ora 5, ne vom întâlni la autobuz în piața urbei. Ana, întinzându-mi mâna de bun rămas, îmi mai atrage luarea-aminte că autobuzul n-are de obicei nici o întârziere. Îmi voi potrivi deci ceasul la bătăile timpului oficial.

Rămânând singur în biroul meu de la Batyaneum, încerc să mă adun asupra hârtiilor ce așteaptă o rezolvare. Sânt însă atât de risipit de bucurie, că până la urmă uit să-mi pun semnătura în condica de prezență. Vizita cu totul neașteptată a doamnei Ana Rareș m-a mutat într-o stare de euforie, de natură a mă face imun la suferințele inerente existenței cotidiene. Suferințile obștești de care am dat de îndată ce am ieșit pe stradă ricoșau, izbindu-se cumva de-o suprafață imaterială, solară, a ființei mele.

În după-amiaza acelei zile am rămas acasă. Intenționasem, ce-i drept, să-mi fac drumul până la hanul brodnicilor, dar întâia oară mi-am înfrânt pornirea ce degenerase în obișnuință. Mi-am zis că asemenea cutreier automat nu e compatibil cu demnitatea unei conștiințe. Și în după-amiaza aceea mi-am prelungit somnul odihnitor până la ceasuri târzii. Somnul meu era ca o legănare între un somn și alt somn, dar fără nici o întrerupere a somnului. Poate somnul unui om să aibă și asemenea adâncimi? Poate. Când m-am trezit, soarele asfințea. Unde? După deal sau în inima mea. Trezindu-mă, se alege, însoțit de-un junghi în inimă, întâiul gând: mi-a vorbit Ana despre o cumplită depresiune a lui Leonte. Când? Astăzi sau cu ani înainte? Ana! Ana! A venit totuși. De ce a venit? Ce a mânat-o?

Motivul! Pretextul! Totul e neclar. Și iarăși mă leagăn între somn și alt somn.

În dimineața următoare, la ora 5, o luam spre Câmpul Frumoasei. Erau puțini călători, ceea ce îmi da o senzație de vremuri bune de altădată. Făceam cu Ana o excursie prin peisajul obârșiilor. Întoarcerea mea la sat se făcea totuși în condiții ce până mai acum câțiva ani mi s-ar [fi] părut cu totul imposibile și absurde. O conversație cu Ana în autobuz nu putea să se închege decât în auzul unor martori. Preferam deci amândoi să tăcem. Era așa de plăcut în apropierea Anei, a cărei discretă, tăcută prezență îmi comunică printre atâtea nesiguranțe — o mulcomă certitudine.

Dar gândul îmi zboară la Leonte și mi se întâmplă și de astă dată ceea ce de obicei mi se întâmplă când mă gândesc la el. Istoria anilor îmi apare subt chipul unor forme și ansambluri abstract conturate ca într-o matematică a mulțimilor. În contrast cu desființarea ce-o îndurăm, crește în mine conștiința. Și iată că știu o dată mai mult că noi, cei doi „gemeni“, reprezentăm ceva. Sânt încredințat de aceasta, privind lucrurile nu în perspectivă locală și de moment, ci într-o perspectivă ce implică o țară și istoria unui popor. E adevărat că, datorită împrejurărilor ce au dat peste noi, asupritoare, noi, „gemenii“, am suferit marea reducție: sântem existențe deplin caracterizate prin câte-o legitimație sindicală. Dar Leonte, scumpul meu Leonte, de ce această cumplită depresiune? Leonte, n-ar trebui! Tu care ai fost totdeauna un izolat, tu care, ca un ascet, ți-ai impus totdeauna forme de existență superioară de-o puritate spirituală abstractă! De ce? Unde ți-s gândurile, Leonte? N-ai fost tu întotdeauna un mare singuratic în felul tău?

Mă apropiu puțin de Ana și-o întreb:

„La ce gândeați adineaori, doamna mea?“

„Exact la ceea ce gândeați și dumneavoastră! La puritatea spirituală a lui Leonte!“

Coincidența gândurilor m-a uluit un moment, dar era perfect explicabilă: ne duceam împreună la Leonte.

Ana privea pe geamurile autobuzului când la stânga, când la dreapta. Pe șoseaua națională, ajunserăm la podul Mureșului pe care-l trecurăm micșorând puțin viteza. Trecerea peste pod îmi îndruma pentru câteva clipe gândurile spre hanul brodnicilor pe care-l bănuiam în depărtare, după

crestele unui pâlc de arini și sălcii, dar care nu se vedea. Gândeam în sinea mea că pentru după-amiaza zilei sânt hotărât așteptat acolo. Oarecare neliniște, dacă nu tulburare, va trece desigur prin sufletele brodnicilor la ora când așteptata mea vizită va întârzia și nu se va produce. Probabil că doamna Ana, care ședea în fața mea aruncând pe geam o privire spre locul depărtat al hanului, ghicea și aceste gânduri ce-mi treceau prin cap în legătură cu brodnicii. Și nici nu se putea altfel. Atât de frecventele mele vizite la „han“ frământau imaginația tuturor bravilor cetățeni și mai ales a bravelor cetățence din Alba. De ani de zile nu mai există ziare de tip „burghez“ în coloanele cărora să se relateze senzațiile și faptele diverse ce ațâță de la o zi la alta închipuirea provincialilor pe meleagurile cărora nu se întâmplă niciodată nimic. Bârfelile, șoapta, zvonul, palavrele țin acum loc de „ziar“. Nu-mi puteam închipui ca urechea, de femeie totuși, a doamnei Ana, să nu fi fost atinsă de vântul dezlănțuit al provinciei, dar ea era de-o perfectă discreție. Am pândit asociațiile de idei cărora ea urma să le dea glas, dar Ana nu-și trăda gândurile nici măcar prin aceste asociații ce se impun omului fără de voie. (Numai mult mai târziu Ana îmi va destăinui că într-adevăr, trecând atunci cu autobuzul peste podul Mureșului, s-a gândit o clipă și la hanul brodnicilor despre care se vorbeau atâtea verzi și uscate în vechea cetate a Bălgradului „unde s-a tipărit întâia oară Noul Testament“. Cu acest detaliu istoric, fraza ei de mai târziu va sublinia în ce cadru au avut loc cândva efemerele ei asociații de idei.) Prin urmare, în clipa aceasta, trecând peste pod, doamna Ana înfrumusețează palavrele și dă o adâncime istorică zvonurilor destinate să banalizeze sentimentele, afecțiunea și slăbiciunile omenești ale unui „poet“.

După ce trecem prin Oarda, satul cu nume mongolic, care prin simpla sa rezonanță trezește în mine viziunea ocupației asiatice subt care robotim, ajungem la cotitura energică de unde șoseaua o ia spre Câmpul Frumoasei.

„Vom ajunge cam de dimineață la Leonte“, îmi rostesc eu o îngrijorare, „nu-l trezim oare prea devreme din odihna sa?“

„Îl vom găsi treaz și gata de primire“, replică doamna Ana, „căci l-am prevenit. Mă bucur de altfel că sosim așa de dimineață. Poate mai prindem spectacolul suflatului din corn cu care porcarul satului adună de prin ogrăzi turma râmătorilor. Găsesc un farmec deosebit, arhaic în acest spectacol“.

„Spectacolul îmi place și mie nespus, fiindcă trezește în mine toată copilăria. Copilăria peste al cărei prag calc, uite, chiar acum, când încep să se zărească Râpile Roșii. Iată, colo spre stânga, de-a lungul Coastei. Râpile

se văd dintr-o parte. Sânt fenomenul geologic cel mai interesant al peisajului!“

„Da, le știu“, răspunde doamna Ana. „Un fenomen geologic, într-adevăr. Mai ales Râpile Mari, care se găsesc dincolo de Câmpul Frumoasei, spre Sebeș“.

„Pe la Râpi n-am mai fost din copilărie. Dar și atunci m-am încumetat o singură dată până acolo. Părinții ne interziseseră urcușul și drumeagurile, să nu cădem în prăpăstii“.

„Am avea poate timp să ne ducem astăzi să le vedem“, își rostește Ana ca o dorință, „e un gând al meu mai vechi, de când Leonte mi-a spus că priveliștea este impresionantă și că tat-so îl oprea în copilărie s-o ia într-acolo făcându-i spaimă că în fundul prăpăstiilor ar sălășlui un Căpcăun!“

„Da, exact. Căpcăunul! îmi amintesc și eu. Mi-l închipuiam cu un singur ochi în frunte, un monstru cu cap de câne și cu un singur ochi în frunte. Într-adevăr, iată o idee, să facem o excursie până la acest loc mitologic al copilăriei noastre!“ Întăresc astfel dorința Anei…

„N-ar fi mare lucru!“, zice ea, „căci intenția era, și așa, să ne ducem până la viile din Coastă, să încingem acolo un foc. Vom face vatră de grătar. Vom culege caise coapte. Fiindcă aduserăți vorba, vă trădez acest proiect secret despre care trebuia să aflați numai la sosire. Ne așteaptă în Câmpul Frumoasei și advocatul Gruia, care face toate pregătirile. El e marele vornic al grătarelor“.

„Gruia e în Câmpul Frumoasei?“, întreb bucuros. Gruia, de obârșie, și el, din Câmpul Frumoasei, era acum advocat în Alba. Cu el discut adesea laturile juridice atât de complicate ale atâtor situații anapoda ce se creează cetățenilor derutați prin toate măsurile unui regim născocitor de pravili ce întorc totul pe dos.

„Da, e la părinții săi, cu Rodica, fata năzdrăvană“, ține să precizeze Ana.

Un zâmbet trece prin sufletul meu auzind că Rodica, „fata năzdrăvană“, acesta era epitetul ce i-l dădusem chiar eu, se găsește și ea în Câmpul Frumoasei. Fetișcana are acum cam pe la 12 ani. De-o vioiciune ștrengărească cu totul sărită din tiparul vârstei ei. Surprinzătoare e Rodica mai ales prin replicile de-o neverosimilă spontaneitate. Mama ei e de aproape înrudită cu Leonte. Bunicii fetei au o podgorie pe Coasta ce se desfășoară în zare de-a stânga șoselei. Vasăzică la acea vie ne vom duce în cursul zilei.

Autobuzul oprește în Câmpul Frumoasei în fața bisericii. Coborâm și o luăm prin vechiul cimitir. Priveliștea este, față de aceea ce-o aveam în amintire, o dezamăgire. Cimitirul e împrejmuit de zid și grilaj de fier. În pământul împrejmuit se odihnesc părinții de totdeauna, cei de demult și cei apropiați. O dezamăgire, nu pentru că ar lipsi crucile de piatră, ci pentru că lipsesc plopii. Până mai acum vreo 15 ani se mai înălțau, aliniați în fața bisericii, vreo 7 plopi uriași ce marcau centrul satului. Minunați erau acei plopi cu cuiburi de ulii mai vârtos toamna târziu când, gălbii, picurau ceara frunzelor ca niște lumânări aprinse. Nimic n-a mai rămas din acei plopi în care substanța strămoșilor suia, suia. Ca o umbră mă simt în mijlocul crucilor de piatră, piezișe, răsturnate, purtând inscripții cirilice. Cimitirul e de două ori mort: o dată fiindcă e un cimitir cu morți, și mort a doua oară fiindcă în acest cimitir nu se mai înmormântează. De zeci de ani noii morți sânt îngropați în cimitirul din capul satului. Acolo n-am morți. Toți morții mei sânt aci, lângă biserică, în vechiul cimitir, care singur mi se pare sfânt. Mă întreb dacă emotivitatea mea n-are chip morbid, căci amintirile mi se adună ca o durere fizică în gâtlej. Amintirile, parcă ar încerca să mă sugrume! Vai, amintirile! Vor ele să-mi ia suflarea, ca să nu mai fiu? Sânt amintirile dușmane vieții? Un dar al morții sânt toate amintirile.

Grăbesc pasul fără a mai spune cuvânt către doamna Ana. Ea simte cutremurul ce mă ia în stăpânire. Grăbesc pașii să ieșim mai repede în ulița ce duce spre lăcașul lui Leonte. Dar orice colț de uliță, orice casă ce în răstimp de un sfert de veac aproape nu s-au schimbat îmi comunică aceeași tulburare. O destindere se produce în anatomia gâtlejului meu doar când întâlnim turma râmătorilor ce ies năvalnici de prin ogrăzi la sunetul de corn de vacă al porcarului — care nu mai e cel de pe vremuri, dar care pare făcut din același aluat nătâng și zănatic. Putem în sfârșit să surâdem, și eu, și Ana. Mai prindem deci spectacolul de care doream să fim întâmpinați. Sunetul de corn întors spre pământ ca râtul porcilor, sunetul scurt, monoton al porcarului, vine de undeva din mari adâncimi, din somnul copilăriei din care viața m-a trezit de atâta timp. Și sunetul se amestecă încă cu copilăria trădată organic și indisolubil. Mă simt ființă nu mai mare decât un pumn de argilă, dar aceste adâncimi din care sunetul cornului s-aude le port în mine ca o apă mare și veșnică.

Ajungem în casa cu poarta flancată de două părți de stâlpi groși de zid. Aceeași, neschimbată. Leonte ne așteaptă în curte. Ne îmbrățișăm cu dragostea bogată de altădată. Leonte ne trage de mână pe treptele de piatră

ale casei în încăperea din față ce-i servește drept cameră de lucru. Odaia e literalmente căptușită cu cărți, în teancuri ce se înalță acoperind pereții. Împrejurul mesei de lucru — cărți, reviste răvășite, turnuri de cărți ce se clatină, balansându-se când treci pe lângă ele, gata-gata să se răstoarne de-o vibrație stârnită de cei câțiva pași în dușumele. Cărțile! Atâta salvase Leonte din prăpădul de la Iași. Cele câteva mii de cărți printre care el s-a baricadat. El mai luptă cu puterile ce simt o negare a spiritului. Leonte pare calm, dar lacrimi îi curg pe cele două jgheaburi săpate adânc în jurul gurii. Nu e „plâns“, e numai o curgere de lacrimi.

„Iată cum curge roua aceasta rușinoasă a ochilor“, spune el, ștergându-și genele și fața cu mâneca, „roua pe care filozofii presocratici n-au voit niciodată s-o amintească printre stihiile lumii, deși poate că lumea la început a fost o lacrimă“.

Îi tai vorba: „Ar fi poate mai bine uneori să nu verși numai lacrimi, ci să plângi cu adevărat!“ Încercându-l astfel, speram să-l smulg din crisparea interioară. Leonte se așază într-un fotoliu, încă înainte de a ne pofti să luăm loc. Era prin urmare în el o povară ce-l făcea să se așeze. Din acea povară lăuntrică îi venea și oboseala pe care uneori încerca să și-o acopere cu o sprinteneală artificială ce-l costa însă un efort. Ana se apropie de el, îi mângâie creștetul cu mâna, de-abia atingându-l: „Vezi, Leonte, ți l-am adus!“

Eu sânt cel „adus“. Judecând situația în coordonatele clipei, îmi reproșez singur că n-am venit mai curând să-l văd pe Leonte. Dar totdeauna am crezut că, între noi doi, Leonte este cel „tare“, omul care nu are nevoie de nimeni. Acum mi se învederează că totul e puțin mai altfel decât îmi imaginasem. Evident, suferința îl surpase pe dinăuntru. S-a pătruns oare întreaga sa fizionomie de o stihie pe care el, timp de zeci de ani, a alungat-o din preajma sa? El vărsa lacrimi fără a plânge! Ce s-a întâmplat?

„Uite așa“, încearcă el să-și dea sieși târcoale, „mă fac de râs în fața voastră!“

Ce s-a întâmplat?

Leonte se ridică din fotoliu.

„Cunoști proiectul de excursie ce-l făcurăm pentru astăzi?“, mă întreabă Leonte, ca să taie isvorul ce-i aducea rouă pe jghiaburile săpate ca niște paranteze în jurul gurii. Astfel Leonte rupe firul de legătură cu cele petrecute adineaori. „E o zi frumoasă. Are să fie cald, poate prea cald. Ne

ducem cu advocatul Gruia la via lor, pe Coastă. S-a pregătit omul cu de toate".

„Splendid !", intervin eu, „dar mai înainte de a o lua spre înălțimi aș vrea să trecem prin satul de jos, pe la casa noastră — ce nu mai este a noastră. S-o vadă și doamna Ana".

„Și dumneata crezi că am venit de atâtea ori în Câmpul Frumoasei fără de a-mi lua osteneala de a trece pe-acolo? Drept cine mă iei? Crezi într-adevăr că n-am avut atâta curiozitate de a vedea ograda în care poetul s-a jucat în nisip? De altfel, scumpe prietene, nu-ți mai amintești de drumul ce-l făcurăm împreună în primăvara de pomină a anului 1944 prin satul de jos?" Ana mă ironiza în joacă pentru cele ce s-ar fi părut că presupun despre ea. Încruntarea ei nu ne va împiedeca de a purcede spre satul de jos. De altmintrelea, eu, rostindu-mi dorința de a da o raită până la fosta noastră casă, nu voiam decât să-i amintesc Anei de vizita ce-o făcurăm în 1944 și în același timp de a mă legăna puțin prin cele ale trecutului.

De-abia prind a distinge în depărtare, printre atâtea coperișe de paie, coperișul de țiglă de culoarea de foc a lutului ars, că trecutul mi se adună iarăși dureros în gât. Mirosul apei ce curge murmurând în albia pârâului din fața casei de altădată cuprinde în sine un trecut din care și astăzi mă mai adap. Satul plutește încă în căldura caniculei de ieri. Roua nopții n-a izbutit s-o domolească. Simt o dorință, căreia nu-i pot da urmare, de a mă întinde gol în apa pârâului ca la vârsta când eram paznicul cârdului de gâște. În urma noastră iată că vine advocatul Gruia cu Rodica și cu încă o fetiță, cu Ileana, verișoara Rodichii. Gruia ne zărise din casa părinților săi și porni numaidecât să ne ajungă din urmă, crezând că am și plecat spre Coasta podgoriilor.

„Dragii mei", spun eu familiei Gruia, după cuvintele de bun găsit, „mergem deocamdată până în satul de jos. Asta ține loc de rugăciune înainte de a porni la drum! Înțelegeți!"

Advocatul Gruia, Rodica și Ileana se învoiră să ne însoțească. După scurta vizită de rigoare pe la lăcașul părintesc de altădată — ne-am întors cu toții să-l luăm pe Leonte și să purcedem spre Coastă.

Fiecare din noi va lua câte o mică povară pe umăr sau în mână, fie o desagă, fie un grătar, fie o traistă cu cărbune de lemn, fie o ploscă. Gruia singur se încărcase de acasă cu un rucsac în care bănuiam feluri de merinde și sticle cu vin rubiniu. Ana, Leonte, Gruia mai adastă prin casă în căutare de cine știe ce ustensile. Eu o iau înainte cu cele două fete, cu Rodica și

Ileana (să tot aibă nouă ani fetița, deși are o expresie mai matură). O ținem spre moara satului; acolo trecem râul și apucăm pe calea ce duce la viile din Coastă. Ne vor ajunge din urmă și ceilalți? Deocamdată ei încă nici n-au ieșit din curte.

Rodica și cu Ileana mă țin de braț, una de-a stânga, cealaltă de-a dreapta. Încă adineaori li se putea citi pe față copilăreasca mândrie că li se da prilejul sărbătoresc într-un fel de a trece prin sat prinse de mine. Erau însă decepționate acum că nimenea nu le vedea la o oră atât de matinală. Mergând agale, le spun verzi și uscate despre multele ștrengării ale copilului de altădată. Scot din amintire întâmplări în legătură îndeosebi cu vâltoarea plină de primejdii de la moară: „Mulți copii s-au înecat aci ajungând subt jilipul roților!“ Ajungem la podul ce ne trece peste iaz. Fetișcana și fetița aruncă o privire în apa ucigașe și mi se lipesc mai tare, căutând parcă scut lângă mine. Apoi vorbim despre vacanța lor. Despre bucuriile lor. Despre grijile lor. Nu vor nicidecum să se lase de brațul meu. Fiecare se ține ca de-o toartă. Rodica aruncă apoi un cuvânt din multele ce-i trec prin căpșorul prea sălbatic. Vrea să-și arate simțirea: „Mare păcat, nene Axente, că nu sânteți mai tânăr!“ „Da, zău!“, se amestecă și Ileana în vorbă. „Mare păcat, fetițelor!“, întăresc cu seriozitate, „dacă aș fi mai tânăr, am merge la braț împreună până la capătul lumii!“ Îmi face haz atât vorba spusă mie cu atâta dezinvoltură din partea Rodichii, cât și replica miezoasă a micii Ilene. Dar nu-mi trădez, nici măcar printr-un surâs sau cu vreo mișcare din sprâncene, seninătatea ce mă încearcă. Rodica își rostise cuvintele cu o șăgălnicie aparent serioasă. În nestăvilita ei spontaneitate, Rodica nu se sfia de nimic. Își îngăduise să rostească cu un aer de perfectă nevinovăție, ea, copila, un gând și o dorință de femeie. Era ea conștientă că nu spune lucruri tocmai atât de nevinovate cum s-ar fi crezut? Ea pusese oricum în cuvântul ei și un accent de „provocare“ la care se dedau uneori fete mai învoalte. Tonul grav cu care Ileana, recurgând la o expresie curentă în acest ținut, a spus „da, zău!“ îmi umblă ca un ecou prin cuget. Prin această expresie, Ileana realiza în imaginație un vis pe care Rodica i-l sugerase cu îndrăzneala ei ce ar fi dorit s-o îngâne. Acest ton și numai două cuvinte împrumutau fetiței o figură interioară. Totul mă îndeamnă să intru la dispută sau să prelungesc gingașa conversație cu cele două tinere ființe ce mă strângeau încă de braț de spaima apei în care priviseră adineaori.

„Da, ar fi într-adevăr ceva“, leg vorba, „să fiu mai tânăr!“ Întorc puțin capul spre Rodica. „Și cum ți-ar fi dorința, Rodico, cam ce vârstă ai dori să

am?“

„Ei, ce să zic? Să aveți așa… cam pe la 25 de ani! Dar, știți… opera s-o aveți deja toată gata scrisă!“

Ilenei i-ar conveni și ei o asemenea perspectivă de basm și întărește dând din cap, fără a-și mai rosti în cuvinte părerea.

Ca să rămânem pe linia basmului visat, îmi dau și eu cu părerea: „Am să încerc! Poate voi reuși!“ Fetele își holbează ochii, părând aproape să creadă că unui poet i-ar fi dată și posibilitatea unei atari transformări miraculoase. Oricum, așa cum le era pusă în vedere, transformarea închipuită trezește în ele un fior de poveste.

Ajungând la un pârâiaș prin a cărui apă nămoloasă prindeam, la vârsta de clase primare, zeci de raci de câte ori aveam poftă de așa ceva, mă opresc: „În apa asta era pe vremuri risipă de raci. Intram cu brațul pe subt rădăcinile arinilor, că-mi ajungea apa la gură. Un rac uriaș mi-a crestat degetul, că și astăzi mai port urmele“.Arăt fetelor urma de foarfecă ce mi s-a întipărit în pielea arătătorului. Și-apoi le îndemn: „Mergeți înainte, că trebuie să spun o vorbă celor ce-au rămas în urmă“. Fetele se desprind de lângă mine, luând-o razna pe pajiștea largă, verde ce se întinde în fața noastră. Iată că Rodica, elastică și sprințară, mai face și roată în vârful mânilor. Picioarele goale i se ivesc din fustuliță ridicate în sus, ca niște pistile din potirul unei flori. Ileana se tăvălește prin verdeață și-și răsfață tălpile goale prin troscoțel.

Ana, Leonte, Gruia mă ajung. Le povestesc întocmai surâzând scena și conversația de adineaori dintre mine și fete. Amănuntele scenei aduc un zâmbet și pe fața lui Leonte, ba el prinde firul: „Rodica e într-adevăr o fetișcană năzdrăvană. Are o minte fără astâmpăr. Deunăzi, venind vorba între noi despre așteptata noastră vizită, ea îmi zice: «Unchiule Leonte, știi, mie îmi place foarte mult că nenea Axente e poet, dar nu-mi place deloc că tu ești “filozof„. “Filozof„», repetă ea, pierzându-se în rezonanța termenului încă străin pentru timpanul ei, «“filozof„ — asta mi se pare un lucru tare jidovesc!»“

Izbucnim în hohote de râs. Fetele ghidușe ne aud din depărtare hohotele și ne răspund cu ecouri de râs. N-aveau ele cum să bănuiască pricina râsului nostru. De unde ar fi știut că ne stârniseră veselia cu năstrușnicia lor?!

Înaintăm prin roua dimineții ce ne udă gleznele. În iarbă soarele stârnește uneori mici curcubee.

Ne-a trebuit mai bine de o oră până să ajungem la vii. De mult nu mă mai pătrunsesem de tot soarele lumii ca în răstimpul acestui urcuș anevoios pe Coastă. Trecem printre tufe de măceș cu fructul verde, purtând încă rămășițe negricioase de corole arse de un foc biologic ce nu se vede. Trecem printre tufe de porumbele și de mălai păsăresc. Soarele ne lovește drept în față. Greul suișului ne bombează ritmic coșul pieptului. La ora aceasta nu ne topim încă de căldură. Din crânguri cu ochiuri de apă cu lintița de un verde ireal și cu puzderie de păsăruici colorate, dar fără nume precis în ornitologia săracă a închipuirii noastre, ne adie pe ici, pe colo o plăcută răcoare ce ne zvântă sudoarea de pe frunte. Priveliștea, primenită în fiecare an prin amănuntele vegetale, mi se amintește prin liniile ei mari că o pot identifica în imaginea ce stăruie în mine de zeci de ani. Pătrundem în sfârșit în miezul viilor. Podgoriile sânt încunjurate de un gard viu și des care, cu ghimpi mari ca niște cuie, apără belșugul viței împotriva vitelor ce pasc în pâlcuri pe Coastă. Via părintească a advocatului Gruia e așezată în locul cel mai prielnic: la ora aceasta a dimineții e încă ușor în umbră, dar de îndată va fi pătrunsă de soare, ca să stea apoi, până la asfințit, în bătaie. Ajunși la capătul de jos al viei, ne punem poverile subt gutuii cu frunze groase și cu rod îmbelșugat, dar încă mic și acoperit de-un puf gros și alb. Subt un nuc bătrân — urme de foc și cenușă. Aci se va încinge pe la nămiezi și vâlvătaia noastră. Deocamdată ne odihnim puțin întinși într-o rână sau șezând pe iarbă. Urcând, Leonte a gâfâit mai tare decât mine. Acum respirația i se liniștise. Ana a urcat cu o sprinteneală pe care n-o manifestă la câmp deschis. Oboseala fizică îi împrumută parcă o euforie, căci singură ea nu se odihnește.

Și singură Ana, în afară de Rodica și Ileana, pare neîncercată de senzația ce ne ispitește pe cei trei bărbați. Este vorba desigur, încă o dată, de senzația scurgerii vremii. Descifrez marea trecere mai ales din înfățișarea unui copac din apropiere care-și desfășoară coroana îmbelșugată în văzduh. În amintirea mea, acest copac nu există nici subt chip de copăcel. Mă uit la fruntea tot mai frumos crescută din îngăduința părului ce se retrage spre ceafă a lui Leonte. Îmi port mâna prin părul meu care mi se pare indestructibil, dar în care, precum bine știu, scrumul își face apariția îndeosebi pe la tâmple. Leonte se uită și el la mine. Parcă mi-ar desena în imaginație chipul de altădată.

„Cel mai insondabil dintre misterele acestei lumi rămâne totuși timpul, cu trecerea sa!“, zice Leonte.

„Meditații în fața scrumului de la tâmplele mele?“, întreb eu pe-un ton de melancolie tomnatică.

„Meditații în fața scrumului de la tâmplele zeilor, dragă Axente! Căci timpul n-ar fi ceea ce este dacă n-ar pune o pulbere albă și în sprâncenele lor“, răspunde calm Leonte.

„Să nu vorbim despre toamnă în miez de vară“, intervine Ana, „de altmintrelea am văzut deunăzi niște fotografii din prima voastră tinerețe. Le-am asemănat cu chipurile voastre — de astăzi, cu al tău, Leonte, și cu al lui… Axente (cred că ne putem spune pe nume de-acum încolo). Găsesc mai fascinante chipurile maturității. E o bucurie să vezi cum ies la iveală esențele unor fizionomii. De altfel, nici tu, Leonte, nici tu, Axente, n-aveți dreptul să vorbiți cu melancolie despre trecerea timpului; până astăzi, cel mai insondabil dintre misterele acestei lumi și-a arătat față de voi — numai rodnicia“.

„Te înșeli, Ana“, mă grăbesc eu să-i răspund, „capul ce-l vezi redus la trăsături esențiale (vorbesc despre capul meu) este actualmente cel mai steril cap din întreg bazinul dunărean!“

Remarc că cei de față sânt surprinși de situarea geografică ce-o fac, în atât de precise coordonate continentale, capului meu.

„Nu numai capul tău“, răspunde Gruia, „este atins de sterilitate. Întreg bazinul dunărean este cutropit de sterilitate. Și sterp va rămânea cine știe cât timp! Popoare întregi cu un trecut de mare glorie au fost vândute, trădate în târguiala mârșavă și rușinoasă ce-a avut loc între marile puteri la sfârșitul războiului“.Gruia își arată părerile asupra situației internaționale. Strălucit cap juridic, el își rostește convingerea că tratatele prin care ni s-a pecetluit soarta ar avea rușinoase clauze secrete: „Am fost vânduți! Fără mustrare de cuget și fără strop de omenie!“

„Cred că este așa“, îl întrerupse Leonte. „Iată ce m-a doborât în ultimul timp… Nimic mai cumplit, nimic mai jalnic decât să faci parte dintr-un mic popor, rămânând mereu obiect al istoriei“. Leonte vorbește trist și întunecat: „Noi sântem ulcioarele de argilă pe care le sparg cei ce fac istoria. Dacă ar fi existat numai un strop de speranță de a ieși încă la timp din această situație, cred că Masaryk n-ar fi sărit pe fereastră!“

Leonte amintește tragica întâmplare a ministrului ceh Masaryk. El evocă o vedenie. Masaryk-fiul, căruia i se deschidea perspectiva de a deveni un obiect al istoriei, a preferat să moară sărind de la înălțimea la care a trăit tatăl său, întemeietorul de stat. De la această întâmplare, Leonte era mereu

preocupat de sublimul act pentru care nu găsea calificative destul de înalte. Actul lui Masaryk era pentru Leonte cel mai semnificativ gest de protest împotriva istoriei pe care marile puteri au impus-o atâtor popoare fără a clipi din gene. Leonte revenea adesea cu comentarii de filozofie stoică asupra actului lui Masaryk. Leonte revenea aluziv asupra actului de protest și se rostea uneori în cuvinte ermetice ca ale întunecatului Heraclit. Era în cuvintele lui Leonte ca un murmur acherontic[17]. Și acum iată-l că se pierde ca într-un refren: „Masaryk! Fereastra pe care el a sărit a rămas deschisă!“

Ana ne roagă cu ochi de căprioară speriată să nu mai vorbim despre lucruri atât de sumbre: „Nu-i păcat să clădim umbre subt atâta soare?“

Și iată-ne curmând deocamdată discuțiile și șoaptele ce se auzeau ca un murmur acherontic. Veniserăm într-adevăr pe Coasta Viilor pentru altceva, nu pentru a asculta acel murmur. Veniserăm ca să uităm pentru câteva ceasuri — umbrele tot mai grele pe care istoria le așternea peste întreg bazinul dunărean.

Advocatul Gruia se ridică. Își cheamă cele două fete și o ia prin coclauri. Trebuiau să adune crengi uscate în vederea focului; vatra e de mult pregătită subt nuc. Noi, ceilalți, mai rămânem puțin în umbra gutuilor. Leonte ne atrage atenția că mai sus, la capătul podgoriei, ar fi câțiva caiși cu rod copt ca merele de aur ale legendei: „Mergeți, culegeți până când păsările nu vor mânca legenda“.

Ana sare sprintenă. Mă ridic și eu. Leonte se scuză, el preferă nemișcarea în umbra gutuilor. Pornesc în sus cu Ana printre șirurile de butuci de vie. Frunzele viței, aracii sânt proaspăt stropiți cu piatră vânătă. Vinețiul pietrei pe frunze verzi, sănătoase îmi delectează ochii într-atât că nu pot să-mi mai rețin exclamația de încântare; „Sânt culori pentru un ochi de pictor. Privește, Ana, în partea de sus a podgoriei! Acest vinețiu stropit pe vie și roșul pământului! Minunat!“ Am cules cu Ana caisele coapte ce mai atârnau, excepțional de mari, pe crengi. Și mușcăm din ele. „Sânt bune?“, o întreb pe Ana. Oare simte ea din tonul întrebării ușoara aluzie ce o fac la nu știu ce aspect al păcatului originar? Oricum, ea îmi răspunde cu gura plină de miez, cu o voluptate paradisiacă încă neîncercată, de început de lume, ca și cum mi-ar fi înțeles aluzia: „Sânt bune, foarte!“ O caisă deosebit de mare atârnă pe o creangă prea sus ca s-o putem ajunge cu mâna. Prea sus ca s-o putem ajunge? Ce spun? Caisa atârnă sus de tot, și numai dorința vie de a pune mâna pe ea ne-a amăgit o clipă că am putea s-o

ajungem de jos pe-o cale oarecare. Ne uităm nedumeriți cum am putea-o aduce, cum am putea să creștem sau să ne prelungim într-un fel brațele. Nu e chip. S-o doborâm cu un arac? Nu ne îndurăm; caisa s-ar zdrobi mustind, carnea s-ar umplea de pământ și n-am mai avea nici un folos. S-o lăsăm mai bine s-o ciugulească păsările și viespii. „Dacă m-ajuți puțin, mă sui în cais“, zice Ana, vădind un neastâmpăr în picior ce face să-i vibreze micile glezne. „Dar îți dau orice ajutor“, îi răspund, neștiind ce trucuri născocește. „Atunci apleacă-te, rogu-te, pe vine. Mă sui pe umerii tăi, te ridici, eu mă țin de trunchi, de crengi“ — ăsta ar fi trucul Anei. Ea își lapădă sandalele. Rămâne cu tălpile goale. Mă aplec. Ea se suie cu tălpile precum promisese; i le simt potrivindu-se pe umerii mei. Mă ridic încet-încetișor. În clipa când sânt iarăși înălțat pe picioare și când gleznele ei îmi ating urechile, nu mă pot reține să nu-i spun: „Și asta o numești tu a te sui în cais?“ Fără a-mi răspunde, Ana reușește să culeagă caisa cu o exclamație de bucurie. Mă aplec iarăși, încet-încetișor, pentru ca Ana să poată sări de pe umerii mei. Credeam că vom împărți caisa, exemplar de o mărime rarisimă, în părți egale, ca o răsplată pentru efortul comun, dar ea zice: „O duc lui Leonte!“

Către amiază, Gruia cu fetele sosesc și ei. Ana, Leonte și cu mine îi așteptam cam de multișor subt gutui. Gruia își pune povara de crengi uscate lângă vatra de subt nuc. Apoi așază gătejele și crengile rupte peste genunchi după regulele unui ancestral ritual. Se încinge focul. Se pregătește grătarul. Nu trece un ceas și via, gutuii și nucul se umplu de sfara[18] cărnii ce-și picură grăsimea în jeratic. Am ține mai bucuros fiecare câte-o felie de pâne pentru ca grăsimea să îmbibe miezul alb. Dar și așa e bine, căci picurile nu se vor irosi degeaba. Le vom privi ca o jerfă adusă focului. Fleicile se frig pe grătar, luând uneori flacără ca să prindă un agreabil gust de cărbune. O boare ce ia ființă chiar aci printre vii ne aduce fumul de vreascuri în ochi, dând nărilor și plămânilor noștri o singulară euforie. Gruia aduce sticlele de vin ce le pusese la sosire în ochiul de apă răcoros al unui șipot din apropiere. Printre frânturi de fraze neterminate, printre vorbe ce par mai mult niște exclamații de plăcere decât rostiri articulate cu noimă, ne domolim foamea și setea. Gruia își rostește părerea că nicăiri un vin nu-și dobândește virtuțile ca-n locul său natal. Vinul ar trebui băut chiar la capătul viei în care cresc și se coc strugurii din care este stors. Vinul trebuie băut la obârșie într-o zi de vară cum este cea de astăzi. Numai așa bei, odată cu vinul, soarele și esențele cele mai rare ale pământului. Văd cum Leonte adună în gură aroma vinului, inspirând adânc. Aromele se produc subt bolți.

Subt bolta care este cerul gurii. Subt bolta cerului. După ultima înghițitură, Leonte zice: „Vă mulțumesc tuturor, ție Ana, ție Axente, ție Gruia și scumpelor mele nepoțele; vă mulțumesc că mi-ați prilejuit o evadare din valea amarului. Dacă nu v-ați fi îndurat să veniți, eram acum tot acolo jos, în odaia mea umbroasă. Mă bucur cu voi de acest ceas, de soare, de arome și de flăcări. Toate au astăzi un sens spiritual“.

„Vreau să te bucuri și de-o caisă ce ți-am cules-o anume, ca un dar. E mare ca o legendă“, îl întrerupe Ana, întinzându-i rodul capturat în împrejurări ce mă furnică încă prin umeri și brațe. Leonte ia caisa ca s-o admire, întorcând-o pe toate fețele: „Cu o asemenea ispită natura vrea să mă ademenească să mă întorc iarăși pe meleagurile ei. Poate că ținând în mână această ispită de aur, las în urmă nadirul depresiunii mele. În săptămânile din urmă m-a încercat adesea gândul de a pleca. Astăzi, și mai ales acum, socot că a pleca este o ispravă bolnavă. Nu se pornește la drumul lung de pe câmp de mohor! N-aș vrea să dobândească o înfățișare bolnavă Fapta, fapta ce trebuie și poate să fie un act de eroism“.

Înțeleg perfect la ceea ce Leonte face o atât de întortocheată aluzie și-l contrazic: „Dragul meu, dă-mi voie, eu cred că sinuciderea nu este niciodată un act de eroism“. „Sinuciderea, vrei să spui, nu este niciodată un act moral“, precizează Leonte, „sinuciderea este desigur, în cele mai multe cazuri, un act de boală și de iresponsabilitate. Uneori sinuciderea poate să fie însă un act de suprem eroism. Recunosc, un act moral sinuciderea nu e niciodată, căci nu se poate dori ca un asemenea act să devină un model de comportare obștească. Moralitatea e normă. Eroismul nu s-ar putea numi niciodată moral căci el depășește orice normă. Astfel sinuciderea poate să fie într-adevăr, uneori un act de eroism. Cineva care, perfect lucid, își curmă o existență ce nu mai merită acest nume, o existență în ființa ei iremediabil degradată datorită unor împrejurări silnice și prin forță majoră… Îmi dau seama că adesea v-ați temut de depresiunile de care mă las cutropit de la o vreme. V-ați temut zadarnic. Pot să fiu învinuit de multe greșeli, de multe alunecări și de atâtea rătăciri. Dovezi de iresponsabilitate nu cred însă să fi dat vreodată!“

Ana intervine în discursul lui Leonte. Filozoful ne vorbea numai nouă, celor de față, dar avea un ton, un accent și o grijă în formulare parcă s-ar fi adresat unui mare public. Glasul îi era totuși încet, că nu s-ar fi auzit dincolo de cercul nostru. Ana intervine, evident ca să abată preocupările într-altă parte. Ea își rostește ca o dorință din senin: „De mult tot doresc să

văd din apropiere Râpile Roșii! Ce-ați zice să facem la întoarcere un urcuș până la ele? Ar fi un ocol, dar…“ Leonte reacționează aproape ca un copil: „Nu, pe-acolo nu mă duc! Pentru mine este încă în vigoare oprelіștea ce ne-o dete în copilărie tata: «Copii, să nu vă duceți niciodată la Râpile Roșii; în fundul prăpăstiilor sălășluiește acolo un căpcăun cu un ochi în frunte. Căpcăunul atrage cu privirea pe oricine ar căta de sus în prăpastie!»“ „Ascultă, Leonte“, zice Ana pe-un ton dulce, „nu vrei să ne faci plăcerea unui ocol de-un ceas? Sânt ani de când trăiesc în acest peisaj și de câte ori văd Râpile Roșii mă ia de subsuori ca un elan de a porni într-acolo!“ „Cunosc și eu voluptatea misterioasă a întoarcerii în geologie“, caută Leonte să ne înduplece, „dar satisfacția o putem avea și numai privind de-aci peste toată această vale. Nu trebuie numaidecât să ne ostenim până la Râpile Roșii. Priviți numai în jos și-n depărtări! Ne aflăm în geologie pretutindeni! Cât de imobil e peisajul! În liniile sale mari nu s-a schimbat aproape deloc în cei 40 de ani de când am ieșit din copilărie ca din apele vâltorii de la moară! Ți-aduci aminte, Axente, când umblam pe-aci, copii, după cuiburi în căutarea ouălor de păsări? Aveam acasă fiecare câte-o colecție întreagă. Ne plăceau măruntele ouă colorate ce le dibuiam cu instinct de animale răpitoare în cuiburile lor, câte trei–patru–cinci sau chiar mai multe, ouă verzui, pistruiate, trandafirii, unele cu găoacea subțire ca globurile de săpun. Dar ce voiam să spun? Iată că m-am pierdut. În amintiri mă pierd uneori că nu mai găsesc drumul înapoi. Da, aproape nimic nu s-a schimbat de-atunci! În zare, aceiași, la locul lor, Munții Apuseni, neclintiți, cu rotunjimi și cu profiluri zigzagate, parcă din veșnicie așa. Și apa Mureșului care o ține spre Câmpul Pânii, iar în cealaltă zare, la stânga, Munții Albăstrii străjuind coapsele Frumoasei. Numai vegetația, oamenii și buruiana s-au schimbat, s-a uscat un sorb, au pierit și au crescut copaci, câte-un gutui și câțiva corni. În 40 de ani! Dar ce înseamnă 40 de ani? Mult pentru celula vie, puțin pentru peisaj. Pentru schimbarea profilurilor din zare trebuie zeci de mii de ani. Numai dacă ne-am întoarce cu milioane de ani înapoi am vedea alt peisaj. Căci colo jos, pe la poala acestei Coaste curgea odată Oltul, care nu departe de-aci se vărsa în Mureș“. Rodica tresare și-și ascute urechea: „Palavre, unchiule, palavre!“ Râdem cu toții de neîncrederea fetelor. Leonte urmează: „Da, fetelor, asta a fost cândva, când Oltul încă nu-și spărsese albia prin stâncile de la Turnu-Roșu. Să ascultați, fetelor, și să nu vă mirați, căci așa a fost odată. Oltul se vărsa în Mureș cam pe unde s-arată cătunul Oardei, de-l vedeți și de-aci. Îmi place să mă întorc

adânc în geologie, când omul nu era decât o posibilitate a naturii, o latență în ființe de altă înfățișare. În ceasuri grave când, în numele unor idei «generoase», omul cu obrazul lătăreț, care stăpânește meleagurile dunărene și carpatine și transformă, fără scrupule și nepedepsit, atâtea popoare în turme de robi, întoarcerea în geologie este un refugiu și o consolare. Perspectiva geologică înseamnă, în condițiile de viață de astăzi, o îmbărbătare: a fost cândva cu totul altfel, va fi cândva cu totul altfel!“

Leonte reușea, cu viziunea lui, să ne comunice senzația puternică a mutabilității lucrurilor. Cu atari vedenii, el încerca să întărească în sine simțământul și virtutea răbdării, ca și cum ar fi spus: toate trec și se schimbă, chiar și situațiile ce par făcute pentru totdeauna. Viziunea aceasta desființa statica naturii. Ea implică însă timpuri ce depășesc prea mult sfera noastră de percepție. Perspectiva geologică a mutabilității tuturor lucrurilor e consolatoare pentru o clipă; ea rămânea totuși numai expresia unei disperări ce nu-și găsește în acest ceas un alt grai.

Rodica și Ileana aveau suficiente cunoștințe de geografie locală ca să-și închipuie cartografic Oltul revărsându-se în Mureș. Cum ele continuau a se mira cu neîncredere, li s-a repetat că cele arătate nu erau de domeniul fanteziei. Fetele nu se puteau dumiri și aduceau vorba cerând amănunte ce-ar fi putut să le satisfacă enorma curiozitate. Ceea ce le ațâța în cele din urmă imaginația era „basmul“ ce se întrezărește în orice geologie.

Cum Leonte a izbutit cu evocarea sa să ne transpună în alte vremi, am căutat să-i tăiem împotrivirea față de planul ad-hoc de a face, întorcându-ne la vetre, ocolul cam întortochiat pe la Râpile Roșii. „Ai descris în fața noastră un peisaj geologic, nu știu de ce ne-ai stinge acum dorința de a arunca o privire în Râpile Roșii“, comentează Ana care, după o pauză în care se pierde în priveliște, adaugă: „De la distanță, Râpile cu prăpăstiile lor par o rană a pământului!“

„Rana pământului! Le spui frumos și sugestiv acestor Râpi!“, replică Leonte. „De dragul metaforei tale voi trece peste oprelişte. Dar mai înainte de a pleca într-acolo, ar fi bine să ne odihnim puțin. Copii, duceți-vă într-altă parte, să nu vă mai auzim gânguritul, că vrem să ne odihnim!“

„Dar unde să ne ducem, unchiule?“ întreabă Rodica.

„Mergeți până-n vale și căutați albia Oltului!“, răspunde zâmbind Leonte.

„Asta-i ca și cum ne-ai trimite până la apa din care bea curcubeul!“, face, dând din umeri, Rodica.

„Rodico, tu vorbești despre apa din care bea curcubeul ca și cum o asemenea apă nici n-ar exista. Neîncrezătoareo! Dar află de la mine că nici o fată nu se face frumoasă dacă nu bea din apa curcubeului!“ Așa-i vorbește Ana.

„Dumneavoastră ați băut?“, o întreabă cu cochetărie Rodica.

„Eu nu sânt frumoasă!“, ține să-i răspundă doamna Ana Rareș, care nu a trecut cu vederea complimentul ce încerca să-l insinueze mica viitoare frumusețe.

Ana trăia într-adevăr în credința că nu este frumoasă. Și totuși în ceasul acesta, în lumina substanțială aproape pipăibilă a verii, neîncrederea ei în sine este dezmințită de o evidență. În dispoziția sufletească înaltă ca dealul viilor din Câmpul Frumoasei, doamna Ana e o minunată arătare. Cu umerii obrajilor ușor îmbujorați de bătaia ca de urzici a soarelui, Ana își revelează cu discreție frumusețea cu totul aparte, ce nu are nimic de-a face cu tiparele feminine obișnuite. Complimentul fin al Rodichii m-a mirat, căci copiii nu au darul de a remarca o frumusețe atât de ascunsă și de condiționată cum este aceea a doamnei Ana. Da, frumusețe condiționată! Întâia oară simt mai clar că frumusețea doamnei Ana Rareș e condiționată de-un suflet universal ce plutește în preajmă, vibrând în tot ce vedem.

„Uitați-vă“, zic, „la doamna Ana, și spuneți-mi dacă n-a băut din apa curcubeului. Oricât ar tăgădui, nu mă îndoiesc că ea a găsit pe undeva acea apă și a băut din ea mult și cu sete!“ Doamna Ana se apără cu mânile de privirile noastre.

„A băut! A băut“, strigă din răsputeri cele două fete.

„A băut!“, întărește cu glas grav și blând Leonte, ca și cum ar fi fost martor de nedezmințit al acelei întâmplări de pomină din cronica vieții pe pământ.

Cicălită pentru frumusețea ei, care în acest ceas se ivește ca să întrupeze în materie o inefabilă armonie lăuntrică, Ana își întoarce fața de la noi și-și cufundă capul în iarbă: „Să ne odihnim! Să dormim!“

Am adormit cu toții după ce cele două fete s-au depărtat pe deal în sus, ciripind prin vii în locul paserilor care la această oră a calendarului de vară uitaseră cântecul. Era totuși un cântec pretutindeni, căci cântecul era în noi, în cei trei bărbați care ne găseam în prezența doamnei Ana. Sigur că fiecare din noi a luat cu sine în somnul său frumusețea ce se alesese subt ochii noștri încă o dată, mai vie și mai învederată ca oricând înainte. După o oră–două, fetele, întorcându-se de prin hârtoape și luminișuri, aveau să ne

scuture din somn. M-am trezit strănutând, căci Ileana mă gâdilă cu un spic de iarbă pe obraz, în ceafă, în nări. Rodica aducea la îndeplinire aceeași operație, aplecată în genunchi lângă tat-so.

Împachetarăm rămășițele ospățului, puserăm sticlele goale, grătarul, barda și cuțitele în traiste și-n desagă și pornirăm apoi pe o potecă ce da din podgorii spre coama Coastei către Râpile Roșii. Pe unde treceam, lunecând uneori pe povârnișuri, clinul Coastei era arid, plin doar de căsulii de melci mărunte și goale, mai ușoare decât alunele și nucile găunoase. În soarele ce ne bătea din spate, urcușul nu era nici ușor, nici tocmai plăcut. Viespi și tăuni zburau uneori pe lângă noi, scânteind ca niște țăndări de aur verzui. Șopârlele neobișnuit de mari, de-un verde veninos, cu gușa palpitând de panică, se arătau printre rădăcinile tufelor de măceși. Cât ținu urcușul, Leonte mârâia. Își rostea neîncetat nemulțumirea că ne trudim în sudoarea feței pe-o asemenea căldură. El obosea, fără de vreo pricină fiziologică, mai tare decât noi, dar poate că era firesc să fie așa, căci el trebuia la fiece pas să învingă interdicția ce i se sălășluise cândva în cuget și mai ales în subcuget. Făcuse o concesie unei dorinți rostite de doamna Ana, dar lupta lăuntric cu o opreliște ce i se fixase în suflet încă din copilărie. El, cu potențialul său de conștiință, învingea numai anevoie interdicția de basm a tătânelui său răposat cu 40 de ani în urmă. Broboane de sudoare îi cădeau de pe frunte de-a dreptul în țărnă.

Ne-am oprit chiar deasupra Râpilor Roșii să privim în prăpăstiile adânci de subt noi. Peisaj de argilă roșie. Îmi potrivii ochiul să deslușesc în fundul prăpăstiilor ființa căpcăunului. Nu l-am găsit. Dar el se uita desigur de jos în sus la noi cu singurul ochi al său, cu ochiul din frunte.

XI

În săptămânile ce au urmat vizitei în Câmpul Frumoasei, întâmplările și faptele nu prea ieșeau din tiparul ce și-l alcătuiseră parcă dintotdeauna. Nimic nou nu se întâmpla în orașul de lângă apa Mureșului. Cel puțin în aparență. Nu se întâmpla nimic nou în zarea ținutului, nici la hanul brodnicilor, nici în Câmpul Frumoasei. Atâta doar că cele ce aveau loc în vechiul tipar, în cele trei puncte de interes imediat ale vieții mele de toate zilele, se legau parcă mai strâns unele de altele — fără a se ajunge însă în faza firească de a se influința mai învederat. Prindeam acuma vești, mai adesea, despre evoluția sufletească a lui Leonte, și aceasta prin Ana, care continua să se ducă cu autobuzul, în fiecare săptămână o dată, până în Câmpul Frumoasei. Acest drum săptămânal era determinat de o mare, puternică afecțiune prietenească. Cu ocazia întâlnirilor cu totul întâmplătoare pe care acuma nu le mai ocolea, Ana îmi povestea despre Leonte, a cărui criză sufletească ne îngrijora atât pe mine, cât și pe ea.

Excursia văratică până în Câmpul Frumoasei despre care aveam să-i vorbesc Octaviei chiar a doua zi a stârnit la hanul brodnicilor o neașteptată reacție. Vreo două săptămâni Octavia, răscolită de-un violent val de gelozie, nici n-a mai voit să stea de vorbă cu mine. Îmi întorcea spatele de câte ori mă duceam la han și se retrăgea ostentativ în odaia fetei, care acum în timpul verii se găsea, și ea, acasă, bucurându-se de destinderile vacanței mari. Odaia Leliei era alături de încăperea mare în care locuiau brodnicii: se ajungea din odaia mare la odăița fetei printr-un mic coridor-fundătură fără fereastră și întunecat. Se păstrau, în această prelungire a încăperii principale, saci cu făină și cereale.

Nici gând n-aveam să-mi întrerup vizitele la hanul brodnicilor din pricina supărării, ce-o socoteam trecătoare, a Octaviei. În cadența zilelor săptămânii, continuam a-mi face vizitele obișnuite la han. Octavia îmi răspundea rece salutului călduros cu care intram și trecea îmbufnată în odăița Leliei. Mă lăsa singur, mimând o nepăsare ce-mi cădea uneori pe nervi într-atât, că reacționam nesocotit, aruncându-i epitete câteodată aproape injurioase. Nu mă luam după ea în odăița Leliei, ci ieșeam la brod ca să mai stau de vorbă cu părintele Vasile. Îi spuneam acestuia deschis că Octavia este de-o gelozie cu totul nerezonabilă. Și comentam: cum adică? Octavia primește vizite, reține la masă cunoscuți și necunoscuți, ambalându-se de oricine i-ar spune un cuvânt măgulitor, dar nu suportă ca,

la rândul meu, să-mi am și eu legăturile mele prietenești cu alți oameni! Ar dori să nu mă preocupe nici o ființă pe lume în afară de ea! În timp ce ea se risipește cu dezinvoltură! În fond, în sinea mea recunosc că nu-mi displăcea această gelozie a Octaviei. Ajunsei în cele din urmă să interpretez „suferința“ ei, căci suferință era, ca o dovadă a afecțiunii de care era dominată.

Timp de două săptămâni, Octavia m-a primit ca și cum i-aș fi fost un străin. Îi dam cu răbdare răgaz să se convingă că obișnuințele mele aveau totuși un real substrat sufletesc. Reveneam la han în ciuda primirii nepăsătoare de care aveam parte. Văzând că nu intenționez să-mi curm din atari pricini de nimic vizitele, într-o zi Octavia se schimbă, devenind iarăși caldă și visătoare, iubitoare ca mai înainte, ca și cum relațiile noastre n-ar fi fost niciodată tulburate de vreo umbră. Răbdarea mea a readus-o fără prea multe explicații pe calea cea bună, după ce însuși zmeul interveni cu un cuvânt binevoitor, că această atmosferă de tensiune ce și-ar avea poate locul între adolescenți trebuie să înceteze între niște oameni maturi ca noi.

Și vizitele mele intrară iarăși în vechile făgașe. Octavia avea să scoată, se pare, și o învățătură, cel puțin pentru un timp, din cele întâmplate. A înțeles că trebuie să-și mai domine unele slăbiciuni din pricina cărora n-aș putea spune că aș fi fost gelos, dar cari mă enervau uneori. Ea avea să-și concedieze cu mai multă stăruință pomanagiii pe cari îi reținea la masă din dărnicie cam nesocotită, precum și admiratorii ocazionali de care se aprindea ca o ființă ce ar suferi de grave complexe de inferioritate. Octavia se îngrijea în sfârșit ca la ora sosirii mele să nu mai fie nimenea prin casă. Totuși nu ne mai puteam izola în singurătate duală ca altădată, căci în odăița de alături stătea aplecată peste romane senzaționale pe care le devora cu nesaț Lelia. Fiica Octaviei nu mai era chiar fetiță. Lelia se împlinea în formele feciorelnice ce-i erau predestinate. Avea acum cam 12 ani. Și era sănătos dezvoltată pentru vârsta ei. Lelia obișnuia să se închidă în răcoarea odăiței unde, îmbrăcată sumar, sta ziulica întreagă cufundată în lecturi ce-i stimulau rotunjirea. Câteodată, când ne știa în încăperea de alături, luată ca de nu știu ce, fetișcana da buzna pe ușă. Voia să ne surprindă în situații delicate asemenea acelora despre care citea prin romane? Octavia nu voia deloc să renunțe, nici în condițiile acestea de vacanță de vară, la obiceiul ce-și făcuse de a se bucura de singurătatea noastră duală, așezându-mi-se pe genunchi ca pe un scaun. Când auzea cel mai mic, aproape imperceptibil, zgomot în odăița fetei, Octavia sărea și da în genunchi, făcându-se că ar

căuta niște pantofi pe subt pat. Își putea ascunde astfel obrajii îmbujorați și emoția surprizei. Fetișcanei nu i-a scăpat acest aspect al situației. După un răstimp doar de zile în cari atari manifestări de impas s-au repetat în împrejurări aidoma, Lelia avea să se pronunțe surâzând asupra celor ce se petreceau subt ochii ei. Ea vorbea cu subînțelesuri, dar cu naivitate și fără umbră de răutate! „Nu știu cum se potrivește că de câte ori trec din odăiță aci, mămica caută pantofi pe subt pat!“ Fata își trăda, nu prin cuvinte, dar prin ton, bănuiala că ceea ce se întâmpla putea să fie o suită de acte și gesturi pentru camuflarea unei situații delicate, oricum.

„Ian-auzi ce a băgat de seamă fetița!“, spun eu, așa, într-o doară. Octavia începe să râdă, acoperind cu un aer de nevinovăție bine jucată bănuiala fetei. Dar ciudat, ea râde în același timp cu un halo de subtânțelesuri ca și cum ar zice: „Înțelege și tu, fetițo, că ești destul de mare de-aci încolo!“

Mai apoi, cu ocazia unei vizite ce-o făceam la han, s-a întâmplat însă într-adevăr ceva neobișnuit. Momentul ar fi putut să cadă foarte dezagreabil în cumpăna vieții familiale a brodnicilor dacă Octavia și cu mine n-am fi împrumutat întâmplării o notă firească cum nici sângele cel mai rece nu ar fi putut s-o imagineze mai firească. Stam de vorbă cu Octavia despre unele evenimente internaționale la care ne puteam aștepta. Octavia se îndârjea de la o lună la alta în speranța unei răsturnări totale a situației. Lucru pe care din parte-mi nu-l mai puteam nădăjdui deocamdată, după ce occidentul dovedise de atâtea ori că are un adevărat talent de a pierde ocaziile. Îi povesteam totuși Octaviei despre noile arme de-o putere de distrugere cu totul incredibilă ce le-ar fi născocit americanii. Atari vești, ce-i făceau o deosebită plăcere, Octavia nu le putea asculta altfel decât așezându-mi-se pe-un genunchi. Octavia era desigur foarte preocupată de noutățile ce-i împărtășeam, și astfel ea nu auzi zgomotul caracteristic ce-l făcea Lelia când era pe cale de a da buzna din odăița ei. Sau poate, în cazul de față, s-ar putea presupune că fetișcana își potrivea pasul într-adins ca să nu fie auzit: oricum, ne trezirăm cu Lelia în fața noastră. Se uita zâmbitoare la noi. Nu mai era cazul ca mămica să sară și să s-aplece-n genunchi, prefăcându-se că și-ar căuta pantofii pe subt pat. Dar mămica îi zice cu un calm mirabil: „Stai, dragă, pe celălalt genunchi, că Axente ne spune niște bancuri proaspăt aduse din oraș!“ Fetișcana mi se așează, fără a se lăsa invitată încă o dată, pe celălalt genunchi. Situația lua astfel o întorsătură neprevăzută. Trebuia să trecem peste un moment foarte delicat. Voi da drumul imaginației să fabuleze? Voi născoci o anecdotă ce descrețește frunțile?

„Tocmai începusem să-i povestesc mămichii o întâmplare plină de haz petrecută în Alba. Știți că în cetatea lui Mihai Vodă cel Viteaz și a Noului Testament al lui Simion Ștefan, în cetatea ce a fost atâta vreme scaun domnesc în mare-principatul Ardealului, a ajuns primar, nu tocmai demult, un țigan. Era firesc și în ordinea dialecticii naturale ca la Bălgrad să ajungă primar unul de culoarea greierilor. Deunăzi, noul primar a primit la gară o delegație a Ministerului Sănătății care venea să examineze pe teren starea sanitară din județ. Noul primar a primit delegația la gară cu un discurs de rigoare. S-a bâlbâit țiganul vorbind cu mândrie despre cetatea «încoronării». Surâdeau tovarășii de la minister, că primarul «de origină atât de sănătoasă» nu părea încă să fi aflat că forma de stat în care trăim nu mai este cea monarhică. În discursul său, țiganul-primar a mai spus multe de toate, mai ales despre epidemiile și păduchii exantematici din ținut, și a încheiat, urând delegației spor la muncă, astfel: «Cu un cuvânt, tovarăși delegați, starea sanitară din județ trebuie lichidată cât mai curând!»“ Întâmplarea se petrecuse nu demult întocmai într-altă parte a țării, dar — în împrejurările date — eu am transpus-o anecdotic în cetatea noastră. Întâmplarea cu aer de anecdotă avea să facă haz mămicii, dar mai puțin fetișcanei. Leliei i-au trebuit câteva minute până să prindă pointa. Și-atunci râse cu întârziere, singură. Am mângâiat-o pe Lelia pe păr. În timpul acesta se aud pe-afară pașii părintelui Vasile. Popa ajunge în pridvor, tușește zgomotos dând obișnuitul semnal, după care, mai înainte de a intra, mai așteaptă puțin în fața ușii. Atât Octavia, cât și Lelia vor să se ridice spre a reface decența hanului, dar le rețin cu putere, silindu-le să-mi stea mai departe una pe un genunchi, cealaltă pe altul. Cu un asemenea spectacol e primit părintele Vasile. Și cu un val de râs și de veselie. Părintele intră, înseninându-se: „Ei, da, așa mai înțeleg și eu, după îmbufnarea din zilele trecute!“

Părintele Vasile înțelege astfel că și un spectacol indecent poate să se desfășoare într-o atmosferă de pravilă. El se bucură că, în sfârșit, tensiunea s-a curmat printr-o împăcare. Fetișcana repetă pentru tăticu întâmplarea ce le-o povestisem.

Pornind probabil de la acest moment de destindere și de haz ce avea să se prelungească încă zile de-a rândul în noi, părintele Vasile avea să-și desfășoare în fața mea unele îngrijorări și neajunsuri gospodărești. Despre unele din aceste neajunsuri aflasem încă de mai înainte chiar de la Octavia. Ea a fost aceea care m-a avertizat să nu-i mai dau „împrumuturi“ părintelui Vasile, căci cheltuiește prea mult și foarte nerezonabil. Mă pusese în gardă

Octavia, cam alarmant: „Zmeul ăsta o să-mi facă într-o zi un delirium tremens, frumos să ilustrezi un capitol special dintr-un tratat de patologie internă cu el!“ Octavia era îngrozită de pacostea ce putea să-i cadă pe cap: „Să știi că Vasile nu chivernisește cinstit banii străini. Se da și la banii Bisericii înainte de a fi răspopit!“ Am refuzat s-o cred pe cuvânt. „Exagerezi“, i-am spus Octaviei, „uite bunăoară ce confuzii faci: Vasile nu e răspopit, el a rămas fără slujbă popească, dar nimenea nu i-a luat harul, ca să-l numești răspopit“.

„Harul și l-a luat singur, cu băutura!“, ridică glasul Octavia.

Dar, cum zic, popa Vasile, folosindu-se de destinderea ce s-a produs în casă între noi, mai ales după scena cu Lelia, aduce într-o zi vorba despre ananghina în care se află. El începe cu ocolișuri, se scarpină în ceafă și-mi arată cum din pricina greutăților bănești a fost nevoit să vândă deunăzi două vaci de rasă și să cumpere în schimb două corcituri. „Cu diferența dintre suma încasată și prețul corciturilor mi-am putut umple unele goluri“, îmi mărturisește popa. Mă roagă să nu mă supăr. Această scădere de nivel a gospodăriei brodnicilor, la înjghebarea căreia îi ajutasem cu un serios împrumut, mă mâhnește desigur, dar numai ca scădere de nivel a unei întreprinderi ce-o doream prosperă, iar nu pentru că asist la fărâmițarea în cascadă a posibilităților brodnicilor de a-mi restitui cândva „împrumutul“. Ajutorul ce-l dădeam brodnicilor nu l-am socotit nici o clipă ca un împrumut în adevăratul sens al cuvântului. Îmi spuneam că oamenii o să-mi restituie ceva în cursul timpului în măsura posibilităților. Preferam să-mi risipesc banii subt forma unei binefaceri de pe urma căreia speram oareșicari problematice întoarceri, decât să mi se irosească micul capital într-o nouă inflație ce bătea la ușă. Părintele Vasile mă asigură cu jurăminte fierbinți, ieșite din rărunchi, că va continua să se țină de angajamentele luate față de gospodăria mea de îndată ce ar trece vremelnica criză. I-am răspuns că nu-mi place ca asemenea chestiuni să fie obiect de discuție între noi: „Știi, dragă Vasile, mă simt foarte stingherit. E ca și cum m-ai bănui că atari chestiuni m-ar preocupa într-un fel sau altul“. Și am adăugat: „Am desăvârșită încredere în experiența și priceperea ta gospodărească!“ Aceste declarații de încredere au, precum remarc, o înrâurire fortifiantă asupra moralului său. Aceste declarații de circumstanță nu mă împiedecă totuși să văd situația foarte limpede. Priceperea gospodărească a părintelui Vasile lasă evident foarte mult de dorit, căci corciturile ce le cumpărase în locul exemplarelor de rasă cu arbore genealogic mai cert decât al nobilimii

transilvane de pe vremuri aveau să-și dovedească decadența biologică nemaidând nici un strop de lapte. Octavia îmi spune că vacile nu vor mai da lapte cel puțin până la anul. Și aceasta, firește, numai dacă s-ar dezminți în cursul iernii zvonul că ar fi niște corcituri complet sterile.

Hanul brodnicilor mai era cercetat în ultimul timp și de atâtea alte griji. Una îndeosebi era foarte arzătoare. Se vorbea tot mai insistent că brodul va fi în curând naționalizat. Problema ce se punea era dacă brodul ține de categoria întreprinderilor ce folosesc un bun obștesc: apa. Popa Vasile căuta, ca să-și întărească optimismul, unele argumente împotriva acestei categorisiri: „Brodul nu folosește apa, cum o folosește bunăoară moara. O moară este făcută ca să folosească apa. Brodul e făcut ca un pod, în ciuda apei“. „Ai dreptate, părinte“, îi zic, „dar nu cred că regimul va face asemenea distincții. Oricum, distincția o socot vrednică de-un cap teologic! Salvatoare însă nu este!“ O naționalizare ar însemna o catastrofă; părintelui i s-ar tăia cea mai importantă sursă de câștig. I-ar rămânea încă pământul. Cele vreo 8 hectare ar acoperi, cel puțin în parte, pierderea eventuală a brodului, dacă nu s-ar anunța „cote“ către stat tot mai istovitoare. Pentru hanul brodnicilor, perspectivele devin deci, pas cu pas, tot mai sumbre. Dar nici zmeul, nici soția sa nu iau prea tragic asemenea perspective. Ei cred cu tărie în schimbarea iminentă a condițiilor de viață. Au urechi credule, deschise oricărui zvon oricât de fantezist, oricărei vești dătătoare de speranță. Și îndeosebi Octavia se aruncă cu totală lepădare de sine în brațele sfântului zvon. Ea se îngrijea, cu imaginația ei lipsită de control, să dea avânt oricărei vești, ca și cum ar fi aruncat o minge pe un teren de joacă larg cât lumea. Octavia își vehicula zvonurile prinse din văzduh mai vârtos cu ajutorul pomanagiilor, pe care îi oprea la câte o masă improvizată în grabă, și de-o problematică calitate rustică. O iscoadă care ar fi scotocit prin șopron ar fi găsit dormind în câte-un ungher, fie la vedere, fie ascunși în fân, diverși rătăciți ce nu-și mai găseau căpătâiul. Erau printre aceștia: eroi, sfinți și poeți cu înfățișare jalnică de ratați, cari mai păstrează, în sufletul lor cu părul vâlvoi, focul sacru al unei idei. Dar oare printre atâția care veneau și plecau, printre atâția care purtau o mască de erou, de sfânt sau de poet, nu era și câte-un agent provocator? Octavia cade mereu în cursă, căci este incapabilă de-un discernământ psihologic și fizionomic. Naivitatea, orgoliul, imaginația, entuziasmul ei, gata oricând să se declanșeze, o împiedecă să facă vreo deosebire între fața și masca omului. Un cuvânt frumos articulat, un măgulitor compliment strecurat la întâmplare printre

fraze găunoase, dar de o înfățișare ideală, îi ațipesc vigilența. Oricine se putea furișa lângă ea s-o iscodească. Octavia e așa de preocupată de poezie și de dulcea păcătoșenie a pasiunii ce o domină și într-atât de stăpânită de-un entuziasm disponibil pentru orice frumusețe, că nici nu concepe drept posibilă o iscoadă în apropierea ei. Octavia credea că toată obștea românească este aliniată pe unul și același interes și gând. Din parte-mi o îndemnam adesea să fie mai prudentă. Nu rareori o ironizam pentru indiscrețiile ei; nu o dată i-am spus: „Eu cred că tu te-ai îmbolnăvi dacă ar trebui să păstrezi un secret". Cu asemenea prilejuri nu rămâneam fără replică, căci ea mă apostrofa, mustrându-mă enervată: „Ești un laș și un fricos!" Din două în două săptămâni mă asigura că sorocul schimbării nu e departe. Se baricada în dosul unui optimism politic indestructibil. Viitorul era pentru ea dorință realizată la termene scurte și precise. Nici o dezamăgire nu era în stare s-o facă să-și revizuiască speranțele. Cel mai adesea mă prefăceam că-i accept prezicerile, căci evitam oboseala discuțiilor. Drept mulțumire pentru îngăduința mea, eram uneori poftit să rămân la cină. Și se întâmpla câteodată să nu refuz.

Octavia se pricepea la gătit. Improviza. Gătea dintr-un nimic mâncări țărănești, delicioase toate în felul lor. Mâncarea adusă încă aburindă pe masă, chiar în cratița în care era gătită, se potrivea cu toată atmosfera de han la vad de apă mare. Se mai potrivea mâncarea și cu felul de a se îmbrăca al Octaviei. Pe-acasă ea se îmbrăca aproape în zdrențe. Îi venea însă bine un atare veșmânt sumar, căci îi punea în relief cele ascunse: carnația, formele plinuțe, liniile, mersul. O dată, îmi amintesc, așteptam la masă cu părintele Vasile să fim „serviți". „Face mâncările cum face versurile!", zice părintele, „improvizează, dozează. De fiecare dată altfel!"

Părintele nu-și termină bine elogiul, când Octavia apare cu o cratiță în care clocotește mâncarea într-o mână și cu un blid cu mămăliguță fierbinte în alta. Amestecul aromelor prefigurează deliciile gurii. Întrerup seriozitatea unei conversații, ne oprim în mijlocul ei, deși Octavia își ascute urechile să audă despre ce vorbim. Eu intercalez un cuvânt: „Strașnică trebuie să fie Octavia la pat! Cel puțin așa se spune despre femeile care se pricep la gătit!" „Las-o-n grija sfinților ei, că-i frigidă!", replică părintele Vasile, mulțumit de tonul meu detașat și familiar în același timp. Vasile încercă în sinea sa să scoată concluzia că eu — care vorbeam la modul problematic despre un anume comportament al Octaviei — nu aș avea nici o experiență personală în această privință. Tonul ce-l ia popa Vasile e de tachinare la

adresa soției. În aceeași clipă, el îi cuprinde cu laba de faun o întreagă emisferă a posteriorului care în rezistența sa vibrantă se reliefează prin fustă ca o dublă minge de gumă. Curiozitatea uităturii mele — surprinsă de popa Vasile — aleargă spre mâncarea ce ni se pune pe masă.

„Uite așa, poete“, zice părintele, „cu femeie frumoasă lângă mine sânt osândit să duc viață de călugăr. Spune-mi dacă ăsta nu e chinul iadului!“

„Nu-l mai ține atâta la grătar, că-l voi găsi într-o zi tăciune și scrum să-l sufli în vânt!“, o îndemn eu pe Octavia, ca nu cumva să fiu bănuit că port vreo vină pentru masca frigidității ce și-o pune femeia.

În ultima zi a lunii august primesc vizita neprevăzută a unui gazetar din capitală. Mă aștepta ca o umbră în întuneric, în fața porții, în stradă. Soseam acasă din oraș seara târziu. Întârziasem la advocatul Gruia. O dispută ce se prelungise prea mult în legătură cu stările tot mai anevoioase ce ni se creau tuturor intelectualilor prin „lupta de clasă“ fusese pricina întârzierii mele. Gazetarul mă întâmpină în întuneric, întrebându-mă dacă eu sânt profesorul Axente Creangă. Kili, motănelul casei noastre, care mă ghicise, îmi dă târcoale pline de alint, parcă ar fi voit să facă un cerc magic în jurul meu, să mă izoleze.

„Da, eu sânt. Cu cine am plăcerea?“

Gazetarul își bâlbâie numele într-un fel, parcă voia într-adins să și-l estompeze, să piară în beznă. Mi-a fost cu neputință să-i rețin numele. Eram însă foarte atent la cele ce-mi spunea. Că a venit la Alba-Iulia, fiind trimis din partea ziarului oficial *Scînteia* sau mai bine zis din partea șefului uneia dintre secții, a unui marcant om politic, care este și membru în Comitetul Central al partidului muncitoresc.

Nu era cazul să-l poftesc în casă pe acest mesager ale cărui intenții nu aveam de unde să le cunosc. Preferam să-l ascult pe întuneric afară, în fața porții. De-abia îi deslușeam liniile feței în lumina foarte slabă a unui far electric de stradă. „Vă aștept de câteva ore. Mă bucur că totuși am reușit să vă întâlnesc. Scuzați, vă rog. Să vă spun despre ce e vorba. Ziarul *Scînteia* vă solicită o scrisoare. Ați aflat probabil din presă că guvernul din Olanda a desființat partidul comunist. *Scînteia* intenționează să publice o seamă de proteste din partea unor intelectuali români împotriva acestui act samavolnic al guvernului olandez. Am fost trimis să vă rog să ne dați și

dumneavoastră o asemenea scrisoare“. Gazetarul vorbea rar, scrutându-mi în întuneric reacția fizionomică. Ezita parcă în alcătuirea frazelor. Mă lua prin surpriză. Am simțit un junghi la inimă. Prea eram pe neașteptate adus în situația de a lua o hotărâre. N-aveam răgazul nici pentru cea mai scurtă deliberare. Dorința insolită a gazetarului mă tulbura. Un clocot de indignare și de mânie mă cuprinse. Era ca și cum un necunoscut mi-ar fi pus revolverul în piept, cerându-mi să sar într-o prăpastie.

Replica mea avea să fie, cel puțin la început, la nivelul mâniei ce făcea să-mi vibreze glasul: „Dar ce am eu cu comuniștii din Olanda? Îmi pare rău, dar nu văd ce legătură aș putea să am cu această problemă!“ M-am oprit un moment. Simțeam că este oportun să mă iau în stăpânire. Să mă domolesc. Să-mi cântăresc cuvintele. Tac un moment, în timp ce interlocutorul meu așteaptă să continuu. Și continuu pe-un ton foarte scăzut și aparent mai puțin enervat, care-mi dovedește mie însumi că voi fi în stare să mă domin: „Uite, tovarășe, să vorbim cu calmul necesar. Nu prea înțeleg de ce se face apel la mine să intervin cu scrisul meu într -o asemenea chestiune! Mă socot ceea ce sânt: un cetățean loial al acestei țări. Știe însă toată lumea că nu sânt un marxist. Mi se solicită o scrisoare de protest? Cum s-ar face aceasta? Îmi vorbiți mi se pare despre o chestiune politică, de partid. De ce mi se cere tocmai mie, care n-am făcut niciodată politică, să intervin cu proteste și declarații în chestiuni care interesează exclusiv «partidul»? Se face apel la mine — în ce calitate? Se face apel la mine ca la o «personalitate»? Dar, Dumnezeule Doamne, de ani de zile eu nu mai sânt o «personalitate». De ani sânt un simplu număr sindical. Am fost dat afară din literatură. Cu o grije metodică, susținută. S-au luat măsuri, întru cât mă privește, la Cenzură, la ziare, la reviste. Numele meu nu mai poate fi amintit în presă decât însoțit de înjurii. Numele meu a fost ras din lista membrilor Academiei Române. Ajunsesem încă de foarte tânăr «nemuritor», dar «nemurirea» mea era cu termen. Pentru piesele mele calificate drept mistice am fost exclus din teatru. Am fost dat afară de la Universitate pe motiv că aș fi un exponent al esteticii «idealiste». Din «personalitatea» mea n-a mai rămas, zău, nimic. Actualmente sânt un foarte obscur, mediocru număr sindical. În spiritul loialității mele de anonim cetățean, sânt dispus să semnez declarații colective, de sindicat, dacă primesc un ordin în acest sens. Nu pot să fac însă declarații într-o calitate pe care n-o mai am, în calitate de pretinsă «personalitate». Apreciați și dumneavoastră situația. Termenii ei sânt destul de clari. Și dacă ne menținem câtuși de puțin la un nivel de

demnitate omenească, este cazul să recunoaștem împreună că există lucruri pe care le pot face și lucruri pe care nu le pot face. Cum adică, eu mă transform, de la o clipă la alta, în «personalitate» când regimul are nevoie de numele meu în chestiuni și acțiuni de propagandă peste hotare? Îmi dați voie să nu înțeleg tratamentul capricios căruia îi sânt supus…“

„Sânt exact de părerea dumneavoastră, domnule profesor“, replică gazetarul, „sarcina mea s-a terminat. N-am făcut din parte-mi decât să vă transmit o dorință a ziarului la care lucrez. Recunosc că aveți dreptate. Chestiunea scrisorii de protest e într-adevăr de natură strict politică. Îmi dați voie să comunic șefului meu din Comitetul Central cele ce mi-ați spus?“

„Dacă nu comunicați altceva decât cele într-adevăr spuse de mine — poftim!“

Până la urmă, conversația luase deci un ton stăpânit și domol, o întorsătură aproape academică. Și cu aceasta ne-am despărțit. Ridic în brațe pe Kili, care nu mă mai slăbește cu târcoalele pe la glezne, și intru în casă. Ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Dora remarcă însă numaidecât, după paloarea mea, agitația lăuntrică pe care mi-o camuflam în dosul unui surâs.

„Te-a căutat un gazetar de la București“, îmi spune ea, „ce-a voit?“

„Ce-a voit, întrebi? Declarații de entuziasm a voit. Nici mai mult, nici mai puțin decât atât. Robii din țara tenebrelor care se trudesc la munca piramidelor sânt duși la Memfis să defileze și să aplaude urlând că le place robia. Vezi tu, acest lucru nu s-a întâmplat pe vremea faraonilor, dar se întâmplă în secolul nostru…“

„Și i-ai dat ceva?“, mă întreabă soția cu sufletul la gură.

„Nu i-am dat nimic. Doar o explicație, fortiter in re, suavă în formă!“

Îi povestesc soției cu de-amănuntul toată scena, îi reproduc întocmai conversația:

„Gazetarul va comunica fără îndoială Comitetului Central cele ce i-am spus. Ce va urma nu se știe“.

Timp de o lună, viața mea a continuat să se scurgă în matca obișnuințelor ce mi le-am însușit de când ne mutaserăm la Alba-Iulia. Mă așteptam acum, de la o zi la alta, să fiu trimis la o muncă mai de jos decât aceea de la biblioteca Batyaneum.

Dar lucrurile aveau să vină puțin mai altfel decât puteam să le prevăd la sfârșitul lunii august.

Pe la sfârșitul lunii septemvrie, în timpul orelor de birou de la Batyaneum, sânt chemat la telefon din oraș. Se întâmpla extrem de rar să

primesc asemenea telefoane. Era pe la ora nouă înainte de amiază. Mi se telefona de la sediul partidului. Eram poftit să mă prezint la ora 12 la secretariatul local.

Mi se fixa ceasul când va lua sfârșit bruma de libertate ce-o mai aveam? Eram invitat întâia oară la partid. Nici nu știam unde este sediul. M-am interesat la directorul bibliotecii. O bănuială mă muncea. Sânt chemat în legătură cu explicația ce-am avut-o cu gazetarul de la *Scînteia* c-o lună mai înainte? S-ar putea. Dar puteau să fie și atâtea altele pricinile acestei invitații în plină zi. E încă un noroc că n-au trimis după mine noaptea!

După agitația ce-mi încleștase maxilarele la primirea telefonului, începeam ce-i drept să mă mai liniștesc, dar în același timp îmi făceam toate socotelile. Mă gândeam la câte toate. La tot ce m-ar putea aștepta! Și mă plimbam prin birou, măsurând cu pasul lungimea și lățimea încăperii, ca viermele ce poartă numele de „geometru“. Un sfert de oră înainte de 12 ies din birou, coborând treptele în spirală până în stradă. Întind apoi pasul spre sediul partidului. Sediul se găsea prin preajma tribunalului, jos în oraș, pe strada principală, identică cu șoseaua națională care vine de la Aiud și duce spre Câmpul Frumoasei. Încordarea mea sufletească atinge paroxismul. Ajung la sediu. Intru cu oareșicare stângăcie ce mi-o dă sfiala de a nu fi văzut de oamenii cumsecade pe-acolo. Pe-un fir interior portarul îmi anunță sosirea la secretariat. Urc pe trepte în sus la al doilea etaj. În cabinetul de așteptare al secretariatului sânt invitat cu o blândă curtoazie să iau loc. Fapt ce-l interpretez ca un semn de bun augur. Nici o privire dușmănoasă din partea „activiștilor“ care circulă prin cabinet. Dimpotrivă, din partea tuturor câte-un salut cuviincios, reținut. Secretarul de cabinet mă lămurește că am fost chemat din partea tovarășului Constant Mironescu, care se găsește „de ieri“ în localitate și care dorește să-mi vorbească. Constant Mironescu! Unul dintre cei mai importanți membri ai biroului politic al Comitetului Central. „Este în ședință, dar vă va primi numaidecât“.

Fără de a-l fi cunoscut vreodată, îl știam de îndelungă vreme pe Constant Mironescu din nume ca pe un intelectual de seamă, cel mai de seamă desigur de la conducerea partidului. Aflând acestea inima mi se ogoește în piept. Gândul doar și nimic alt, gândul că voi avea o întâlnire cu un „intelectual“ toarnă în mine o găleată de nesperată liniște. N-aveam să aștept prea mult. După vreo 10 minute sânt poftit să intru în încăperea principală a acestui sediu de partid. Mă așteptau la o masă lungă de ședințe trei persoane necunoscute. Numai pe Constant Mironescu îl recunosc după

fotografiile ce apăreau în ziare. Cu experiența diplomatică ce-o acumulasem în mine prin cele străinătăți, am înțeles că, față de Constant Mironescu care domina spațiul prin robustețea sa, ceilalți doi jucau un rol secundar. În cursul prezentărilor ce s-au făcut după toate regulile bunei-cuviințe, aflu că tustrei sânt membri ai biroului politic din Comitetul Central. Constant Mironescu, care în clipa intrării mele în birou se ridicase de la capătul mesei și care îmi întinse mâna, mă poftește să iau loc. Constant Mironescu se așază iarăși pe scaunul său la capătul din stânga mea al mesei. Ceilalți doi iau loc în fața mea. Tustrei păreau încă preocupați de problemele discutate în ședința ce se terminase tocmai, dar în același timp tustrei se uitau la mine cu o anume indefinibilă curiozitate. Ambiția îmi comunică o liniște aproape improbabilă în vederea conversației ce se anunța.

„Domnule Creangă, sântem în trecere prin Alba-Iulia. Ne-am îngăduit să vă chemăm la partid spre a sta puțin de vorbă“. Cu aceste cuvinte mi se adresează Constant Mironescu și cu un surâs amical ce contrastează întru câtva cu energia întipărită în față. Timbrul glasului se armonizează perfect cu expresia de inteligență a ochilor. Ceilalți doi, după tip și după nume, sânt desigur de naționalitate maghiară.

„De când sânteți în Alba-Iulia?“, mă întreabă Constant Mironescu.

„Din primăvară“.

„Și cum v-ați aclimatizat? Cum vă simțiți în această urbe a lui Simion Ștefan?“

„Dacă în împrejurările date s-ar reduce totul la aclimatizare, m-aș declara foarte mulțumit, aci am ajuns de altfel în aerul copilăriei mele. Sânt de loc dintr-un sat din apropiere“. Amestec într-adins acest element autobiografic în răspunsul meu, doar-doar vom apuca spre o conversație temperată ca aerul ținutului.

„Știu. Sânteți din Câmpul Frumoasei“, intervine Constant Mironescu, care cu acest amănunt reținut de undeva în legătură cu mine voia probabil să mă măgulească într-un fel. Și el continuă: „În împrejurările date, cum spuneți, am dori să ne vorbiți despre nemulțumirile dumneavoastră. V-ați plâns de unele nedreptăți, dacă nu mă înșel, ministrului Gurgui, într-o scrisoare… De-aceea v-am chemat!“

„Mă scuzați. Nu știu la ce scrisoare faceți aluzie, căci n-am scris nici o scrisoare ministrului Gurgui…“, răspund pe-un ton de nedumerire.

„A, da, nu dumneavoastră, dar așa ceva — ați stat mi se pare de vorbă cu un gazetar care a comunicat ministrului Gurgui nemulțumirile

dumneavoastră…“

„E-adevărat, am stat mai acum o lună de vorbă cu un gazetar căruia, printe altele… Da, da, așa a fost. Un gazetar a trecut pe-aci, venea de la București să-mi ceară o scrisoare de protest… Și în legătură cu aceasta am vorbit despre unele situații neclare ce mi s-au creat în ultimii ani…“

„Ei, tocmai pentru aceasta v-am deranjat. N-am voit să părăsim orașul în care locuiți fără de a lămuri unele situații. Vreți să ne vorbiți?“

Ezit un moment, apoi întreb cu un surâs:

„Pot să vorbesc deschis, sincer, fără reticențe?“

„Dar tocmai de-aceea v-am chemat. Întâlnirea aceasta n-ar avea nici un rost dacă n-ați vorbi deschis!“

„Bine, să încerc… Dar nu prea știu de unde să încep“.

„Da, desigur, trebuie să începem de undeva. Poate că ar fi indicat să reproduceți conversația ce ați avut-o cu gazetarul. Din vorbă în vorbă culegem subiectele de interes asupra cărora ne vom extinde…“

„Da“, răspund, „să reproduc faptele și cuvintele așa cum au venit și cum au căzut… A fost dacă nu mă înșel pe la sfârșitul lunii august, vasăzică acum o lună. Într-o seară, sosind acasă, mă întâmpină în fața porții gazetarul… Nu i-am reținut numele… Dar aceasta n-are cred vreo însemnătate, din moment ce dumneavoastră îl știți…“

Și iată-mă depănând din amintire întâmplarea cu gazetarul. Nu schimb o iotă din conversație. Tensiunea nervoasă dă amintirilor o deosebită acuitate, ca-n fața unui proces-verbal. Cei trei din fața mea ascultă. Începutul conversației mele cu gazetarul îl reproduc pe-un ton mai scăzut, dar nu trec subt tăcere nimic din ce i-am spus. Ascund doar accentul de mânie ce mi-am manifestat la întâile cuvinte…

Îmi termin cele ce aveam de spus în legătură cu gazetarul. Constant Mironescu își îndreaptă privirea spre cei doi tovarăși ai săi: „Da, așa ni s-a comunicat și nouă conversația ce a avut loc“. Cei trei din fața mea îmi ceruseră deci adineaori să reproduc conversația pentru a confrunta două texte.

Și apoi către mine:

„Să ne oprim acum asupra nemulțumirilor dumneavoastră. Poate că găsim vreun teren de discuție. Am dori să îndrumăm lucrurile spre mulțumirea dumneavoastră. Iată, vă pot spune chiar de la început că partidul vă apreciază ca o mare forță poetică a poporului nostru. Unele rezerve față de scrisul dumneavoastră avem totuși. Despre aceasta urmează

încă să vorbim. Ce putem spune în prealabil în favoarea scrisului dumneavoastră? Din apologia ce ați putea singur să v-o faceți, am putea reține un lucru: în versurile dumneavoastră n-ați făcut niciodată politică! Și nu aveți nimic șovin nici în poezie, nici în teatrul dumneavoastră“.

Cei doi tovarăși de naționalitate maghiară ai lui Constant Mironescu întăresc, dând din cap, spusele acestuia cu privire la absența notei „șovine“ din opera mea poetică.

„Rezervele ce le avem față de literatura dumneavoastră sânt de altă natură“, continuă Constant Mironescu.

Îmi permit să-l întrerup:

„Știu. Cunosc aceste rezerve. Mi se spune că poezia mea ar fi mistică, metafizică…“

„Exact“, răspunde Mironescu.

„Nu intenționez să-mi apăr poezia. Cred că nici n-ar fi momentul pentru așa ceva. Poezia mea este, în afară de orice intenție, așa cum este. Aceasta fiindcă în general eu nu concep altfel de poezie. Poezia mea n-ar putea să fie altfel decât este, dar atitudinea partidului față de poezie ar putea să fie altfel decât este. În privința aceasta am de partea mea un puternic argument. Nu demult am primit la biblioteca la care lucrez poeziile lui Rabindranath Tagore într-o recentisimă traducere rusească. Ceea ce înseamnă că în atitudinea sovietică față de poezie s-a produs o schimbare. Cred că poezia mea nu este nici mai metafizică, nici mai mistică, decât a lui Tagore. De altmintrelea, după opinia mea, o poezie fără de anume elemente metafizice și mistice nici nu e cu putință“.

„Ei, da, aveți dreptate până la un punct. Totuși poezia dumneavoastră cuprinde adesea motive religioase, uneori aproape bisericești, în orice caz atâtea elemente mitice cu cari o conștiință mai avansată nu se poate împăca“. Ajuns aci, Constant Mironescu îmi recită o poezie, *Drumul sfântului*[19]. El recită poezia într-un fel ce arată că poezia îi place din cale-afară. Mironescu recită poezia până la capăt. Apoi rupe din corpul ei două versuri despre „duhul vechi care cântă pe la tâmpla Sfântului Gheorghe“.

„Vedeți, acest motiv al «duhului» este într-adevăr foarte vechi, medieval. Conștiința modernă nu mai acceptă asemenea motive“.

„E adevărat“, zic, „că în poezia mea sânt frecvente și motivele mitice, chiar teologice. Dar de aceste elemente uzez în chipul cel mai liber, ca mijloace de expresie poetică. Motivele nu sânt tratate «dogmatic». Le folosesc în sens totdeauna creator, liber; le modific și le amplific după

necesități. Născocesc motive mitice la fiecare pas, fiindcă fără de-o gândire mitică nu ia ființă, din păcate sau din fericire, nici o poezie. Nici chiar poezia socialistă. Nici poezia pe linie nu iese la capăt fără de elemente mitice. Deunăzi am citit un imn adresat lui Stalin, un imn în care se întrețes și aceste două stihuri: «Stalin trece pe câmp, și iarba crește subt tălpile sale!» Aceasta-i mitologie!“

„Foarte adevărat“, intervine apăsat unul dintre cei doi tovarăși maghiari, „dar vedeți, totul depinde de felul cum se întrebuințează motivele mitologice“.

Nu răspund acestei intervenții care venea ca un tăiș de secere de cremene printr-o holdă diafană, dar fiindcă a căzut o vorbă despre poezia pe linie, de conținut socialist, îmi permit o reamarcă:

„Dați-mi voie să vă spun că în volumele și plachetele mele nu se găsesc numai poezii mitologice, mistice, metafizice, teologice. Pe când eram încă la Cluj, îmi spunea cineva, un critic literar, că, răsfoindu-mi opera, ar fi găsit printre atâtea poezii mistice și una pe linie“. Criticul amintea de-o poezie intitulată *Lucrătorul*.[20] I-am spus celui ce făcea această descoperire că poezia mea *Lucrătorul* am scris-o în 1923 și că ea n-a isvorât din vreo intenție de a scrie «pe linie».“

„Interesant. Nu-mi amintesc de această poezie“, îmi spune Constant Mironescu.

„Ea există totuși“, precizez eu, „a intrat și în ediția definitivă de la Fundații apărută în 1942, în cursul războiului. Poezia, cel puțin așa-mi spun unii «progresiști», ar fi frumoasă. Se poate. Am însă convingerea că poezia aceasta, scrisă acum 26 de ani, mi-a reușit fiindcă nimenea nu mi-a cerut s-o scriu. Ea nu mi-a fost impusă tematic. Ea a isvorât dintr-o conștiință poetică. Așa vedeam eu în 1923 aspirațiile «Lucrătorului»“.

„Sânteți, cu alte cuvinte, împotriva literaturii tematice?“, mă întreabă Constant Mironescu.

„Da și nu. Sânt în orice caz pentru literatura conștiinței. Întrucât «temele» fac într-adevăr parte dintr-o conștiință, cred că se poate scrie și tematic. Nimic însă din ceea ce s-a scris la noi în ultimii ani pe temele realismului socialist nu mi se pare valabil din punct de vedere poetic. Vreau să spun că aceste lucruri s-au scris pe teme care au rămas exterioare conștiinței. Operele acestea sânt caduce prin însăși condițiile în care au fost alcătuite. S-ar ajunge desigur la opere de alt nivel artistic dacă scriitorii ar

avea libertatea de a scrie așa cum le dictează conștiința. Singura dictatură prielnică literaturii și creației în general este aceea a conștiinței“.

„Ce credeți despre realismul socialist în celelalte arte?“

„Teoretic — nimenea nu prea știe ce vrea să fie acest realism socialist. Practic — îl vedem cum se realizează. Să vă dau exemplul picturii. Noi, românii, ne puteam mândri până mai ieri-alaltăieri cu o pictură de prim ordin în Europa. Ca să ajungem acum la fotografia colorată. Ceea ce se realizează practic în numele realismului socialist — nu este artă picturală, ci fotografie colorată. Situația e lamentabilă din toate punctele de vedere. Într-o ambianță încurajată de atari criterii, lipsa de talent își face loc cu coatele, desființând orice aspirație mai înaltă. Ciudat mi se pare că nicăiri în republicile de democrație populară pictura n-a evoluat în acest sens. Ciudat, fiindcă pictura noastră era superioară celei poloneze, maghiare, cehe, iugoslave. Mi se spune de altfel că în Polonia, ca să dau un exemplu, pictorii refuză să facă pictură după criteriile ce au fost impuse pictorilor români“.

„Ați deschis probleme asupra cărora s-ar putea discuta în contradictoriu. Este vorba despre o fază necesară în evoluția socialismului“, răspunde Constant Mironescu, „dar vă asigur că Domniei voastre nimenea nu v-ar cere să scrieți imnuri și marșuri — și nici chiar stihuri despre tractoare. Scrieți și publicați. Integrați-vă în aspirațiile zilei. Nu vă impunem teme. Vrem doar să ne deveniți, dacă nu tovarăș de ideologie, cel puțin un tovarăș de drum. Apropo! Cunoașteți marxismul?“

„Filozofic, cred că îl cunosc“.

„Îmi îngădui să întreb aceasta, fiindcă am convingerea că marxismul este un sistem deschis în cadrul căruia va mai fi de lucru încă pentru generații întregi de economiști, de teoreticieni ai cunoașterii, de esteticieni…“

„Fără îndoială — marxismul este un sistem deschis, dar nimenea nu îndrăznește să gândească mai departe, dincolo de ceea ce au gândit «clasicii». În prezentarea sistemului cred că se face o mare greșeală…“

„Vă rog să precizați…“

„După părerea mea, sistemul este prezentat prea teologic, prea dogmatic. De multe ori am impresia că trăiesc pe vremea Sfinților Părinți. Unde s-ar impune o discuție se dau citate în loc de argumente“.

„Bine, dar greșeala aceasta n-a făcut-o Marx“.

„Eu n-am afirmat că greșeala ar fi făcut-o Marx“.

„Greșeala aceasta o facem noi, cei care prezentăm sistemul“.

„Mă rog, dumneavoastră o spuneți… în cele din urmă, încă o dată țin să precizez: eu nu militez pentru părerile ce le am. Sânt părerile unui om oareșicare. M-ați invitat aci ca-n fața unui for academic, obligându-mă prin aceasta să-mi spun sincer părerile. Le-am spus, dar ieșind din această încăpere voi fi mut ca o lebedă. Cred totuși că s-ar face un serviciu literaturii, poeziei, artei dacă s-ar lărgi orizontul, dacă s-ar da libertate cel puțin creației neutre din punct de vedere politic, dacă s-ar dezgheța criteriile!“

Constant Mironescu se adună puțin din dezbaterea ce s-a desfășurat. Se mișcă masiv, viguros pe scaunul său. Scaunul scârțâie — sau geme de conștiință „partinică“? Pe un ton mai subliniat Mironescu îmi spune:

„Indiferent de ceea ce se întâmplă la vecinii noștri, noi, care avem datoria de a îndruma viața spirituală în toate sectoarele ei, sântem convinși a fi ales drumul cel just. Nu-i exclus ca mai târziu, după ce socialismul nostru își va fi cucerit pozițiile dorite, să lărgim orizontul și să dezghețăm criteriile. Deocamdată facem apel la patriotismul dumneavoastră să colaborați cu ceea ce puteți, în limitele conștiinței dumneavoastră, la construirea socialismului!“

„Dacă îmi acordați libertatea de a mă mișca în limitele conștiinței mele, pot să vă spun de pe acum că sânt lucruri pe care le pot face și lucruri pe care nu le pot face. Simt că aș putea să mai scriu poezie, dar nu întrezăresc o altă orientare în creația mea. Poezia aceasta, încă latentă, va fi probabil asemenea aceleia ce am publicat-o până la sfârșitul războiului, poate mai adâncită, poate mai emotivă. Atmosfera îmi pare deosebit de prielnică lirismului. Simt că aș mai putea să scriu. Dacă mi s-ar curma anume nemulțumiri, dacă ar dispare acest sentiment de constrângere ce mă sufocă…“

Nu știu cum mi-au fost interpretate aceste cuvinte reținut patetice, dar Constant Mironescu a găsit potrivit să mă iscodească în acest moment cu privire la situația materială în care trăiesc, cu privire la dificultățile ce le întâmpin. Și conversația, ce se împotmolea mereu, a mai durat două ceasuri. Printre problemele spirituale și de interes obștesc ce erau trecute în revistă se amesteca intermitent un foarte viu interes ce da târcoale situației mele concrete.

„Ce slujbă aveți actualmente?“

„Sânt bibliotecar la Batyaneum“.

„Faceți față cu salarul ce-l primiți necesităților de trai?“

„De foame încă nu mă sting. Totuși trebuie să spun că am fost obișnuit în cursul deceniilor, de când am scăpat de pe băncile școalei, cu un alt nivel de trai. Salariul meu nu acopere miezul unei mizerii. Am crezut și mai cred că am un drept să mă bucur de roadele muncii mele. Operele mele însă, din pricini pe care anevoie le înțeleg, nu se mai editează. Cele apărute cândva au fost scoase chiar din biblioteci, ca să nu mai poată fi citite de noile generații. Am fost adus în situația de a elimina chiar cu mâna mea cărți de-ale mele din rafturile bibliotecii publice la care lucrez. Fiindcă există dispoziții în acest sens. Am închis cărțile în beciul scrierilor interzise. Aceasta în ciuda faptului că ele nu cuprind nici un rând politic, după cum chiar dumneavoastră ați binevoit a recunoaște la începutul acestei conversații…“

„Maestre, situația se poate corecta. V-ați gândit la o sumă alături de salar, la o sumă care v-ar aranja?“

„Vedeți cât de nepriceput sânt în cele practice. Într-adevăr, la asemenea lucruri nu am cugetat. Gândesc mereu doar la un drept al meu. La dreptul de a lucra în meseria mea de scriitor. La un lucru ce l-aș putea face în limitele conștiinței mele și spre folosul literaturii noastre. Mă întreb dacă Editura de Stat nu m-ar putea însărcina cu vreo traducere din marii clasici universali. Aș prefera versul“.

Constant Mironescu rămâne puțin pe gânduri, cam înciudat că n-am „înțeles“ aluzia ce o făcuse cu privire la „suma ce m-ar aranja“ și că, în loc de a accepta o târguială de contingențe concrete, dau o întorsătură principială chestiunilor abordate. Totuși Constant Mironescu vrea să se apropie de-o încheiere:

„Ne cereți un lucru de nimic. Desigur că veți primi din partea Editurii de Stat însărcinarea dorită. V-ați gândit la vreo operă pe care ați fi dispus s-o traduceți?“

„Până acum încă n-am cântărit această posibilitate. Dar iată, mă gândesc acum. Ar fi pentru mine o mare bucurie să pot traduce pe *Faust*“.

„Sânteți în măsură s-o faceți!“ Cu aceste cuvinte Constant Mironescu se ridică. Mă ridic și eu. Cu un glas ce trebuia să-mi comunice asigurarea că nimic rău, și nici chiar dezagreabil, nu mi se va întâmpla pe urma atitudinii mele „rebarbative“ în cursul acestei dezbateri, el îmi întinde mâna:

„Puteți începe lucrul. Vă mulțumim pentru franchețea cu care ne-ați vorbit. Când veniți pe la București, nu uitați să treceți pe la mine. Să mai

stăm de vorbă“.

M-am despărțit de cei trei marcanți membri ai Comitetului Central al Partidului cu inima îndoită, cu un surâs detașat de cele pământești, într-o atmosferă de destindere. Le-am mulțumit cu toată căldura pentru promisiunea certă ce mi s-a făcut de a mi se da o însărcinare literară de la care îmi făgăduiam satisfacții dintre cele mai rare, și pe care o puteam împăca fără de nici o reticență cu conștiința mea.

Era ora trei după-amiază când am ieșit de la sediul local al partidului. Starea mea sufletească era tulbure. Mă învolbura lăuntric ca o satisfacție. Crescusem în proprii-mi ochi că am vorbit cum am vorbit. Împrejurări excepționale mi-au dat prilejul să-mi spun „la înalt nivel“ cam tot ce aveam pe inimă. Dar nu m-am umilit oare solicitând o traducere? Cred că nu. N-am cerut decât favoarea unei munci de tehnician al limbii și al versului. Știam însă de pe acum că la traducerea lui *Faust* voi lucra ca un rob al cerului.{21}

Pe stradă călcam ca pe cataligi. Recunosc: un subton de îngrijorare stăruia în mine. Am vorbit cu francheță unor oameni călăuziți în toate de morala „partinică“. Îmi dau seama, mi-am îngăduit îndrăzneli ce ar putea să provoace reacții prompte și incalculabile. Sângele îmi suna puțin în urechi.

Mă duceam încet, puțin cam țeapăn, spre casă. Nici soția, nici fiică-mea nu prea puteau bănui motivele întârzierii mele. Tăiam în diagonală parcul din centrul orașului fără a lua act de oamenii ce treceau pe lângă mine. Nu mai eram cu totul pe pământ. Privirea mea lua tangențial curbura țărnii. Cuprins încă de ecourile disputei de înaltă tensiune, ajung acasă. La masa de mult pusă, povestesc cu de-amănuntul cele întâmplate. Soția păstrează un calm aparent. Tulburarea reală i-o citesc din expresia ochilor. Și închei:

„Toată povestea ar putea să iasă și rău, și bine“.

Câteva zile m-au preocupat violent cele discutate cu Constant Mironescu. Într-o după-amiază, mă reped până la brodnici. Le raportez cele întâmplate. Octavia rămâne cu gura întredeschisă:

„Da, ar putea să iasă și rău, și bine!“

Cam la o săptămână după întâlnirea mea cu oamenii partidului, într-o frumoasă dimineață de octomvrie, la o oră când coperișele mai păstrează albul celei dintâi brume, urc serpentina largă spre cetate. Pe la Poarta lui

Horea mă întâmpină… cine? Ana. Venea încetișor, coborând din cetate. Din pasul ei în cadență de plimbare s-ar fi putut bănui că nici gând n-avea să coboare în oraș. Aștepta pe cineva? Oricum, această oră nu putea să ofere o pricină de întoarcere de la slujbă. La nouă dimineața? Ana mă zărește și grăbește spre mine. Mă aștepta chiar pe mine? Judecând după felul cum se apropia, s-ar fi spus că da. Toată ființa ei era învălită într-un singur mare surâs. Surâs era mișcarea ei, surâs veșmintele, ochii și gura.

„Te-am așteptat, Axente, căci am o veste pe care probabil că nici n-o visezi“, îmi spune ea, întinzându-mi o mână ce de asemenea era numai o întruchipare a surâsului.

„Dar ce este?“

„Sprijinește-te, rogu-te, de brațul meu să nu cazi! N-ai auzit nimic? Se poate? Aseară am ascultat întâmplător postul de radio Zürich. Se citeau comentariile corespondentului de la Stockholm. Corespondentul vorbea despre candidații la premiul Nobel de literatură pe anul acesta. Și la un moment dat se spunea că în cercurile Academiei de la Stockholm se vorbește foarte serios de șansele unui poet român: Axente Creangă!“[22]

„Ana, ce înseamnă farsa asta?“, o întreb.

„Taci și ascultă“, continuă Ana. „Corespondentul mai da informația că ai fi sprijinit îndeosebi din partea țărilor latine. Mai amintea printre candidați vreo patru nume. Nu le-am reținut. Un spaniol. Doi francezi. Mai spunea corespondentul că și un scriitor rus ar fi în discuție, Șolohov, dar că până la urmă totuși acesta nu va fi pus la vot din pricina literaturii sale de prea învederate implicații politice. Ei, ce zici? Ai știut ceva? Bănuiesc că este vorba despre o inițiativă a străinătății, iar nu de la noi. Căci după cum ești tratat de ai noștri, nu cred că ai fost propus pentru această cea mai înaltă distincție internațională chiar de la București!“ Ana mă prinde de braț. Și mă scutură puțin din uluirea ce mă cutropise.

„Glumești?“, o întreb la rece.

„Cum, nu știai nimic? Nu ți-a spus nimenea nimic?“

„N-am întâlnit pe nimenea în drum. Și afară de asta cine ascultă Zürichul la Alba-Iulia? Dar spune-mi drept, ce vrei cu gluma asta?“

„Nu e nici o glumă! Pe cuvânt! Am auzit informația cu urechile mele!“, mă asigură aproape pălind Ana.

Trecem pe subt Poarta lui Horea. Ana mă însoțește prin parc, în diagonală, până la Batyaneum.

„Axente, ascultă-mă, indiferent de ceea ce iese până la urmă din toată această poveste — cred că ești întâiul scriitor român propus, și încă din inițiativă de peste hotare, la cea mai înaltă distincție! Cu aceasta se atrage luarea-aminte a lumii asupra Ta și asupra noastră!“

Mă încearcă o intensă senzație de vis ascultând cele ce-mi spune Ana. Mă opresc din când în când, căci mă aștept oarecum în fiece moment să mă trezesc ca dintr-un vis visat într-un somn real. Prea seamănă a vis această poveste ce mi-o mărturisește chiar Ana, care de asemenea mi se pare că nu este decât o figură de vis.

„Dacă-mi spui că auzul nu te-a înșelat, atunci haide să mai așteptăm! Peste vreo câteva zile vom mai auzi probabil și alte vești. În orice caz, ai fost extrem de drăguță că m-ai așteptat. Și este minunat de tot că tocmai Tu îmi aduci noutatea care, în sine, ar fi de-ajuns să mă adune din cumplita destrămare. Uite, acum, în ziua asta frumoasă, parcă nu mă îndur să intru în clădirea bibliotecii. Mai bucuros m-aș plimba cu Tine undeva pe câmp, să ne lăsăm urmele prin brumă!“

„Aș face-o bucuros, dar trebuie să mă întorc de urgență la laborator“.

„Doar nu pregătiți vreun elixir?“

„Mai știi… În orice caz avem de lucru. Mă așteaptă stăpânul meu care a auzit și el aseară vestea. Să-l fi văzut! Se bucura ca un copil. O asemenea distincție, spunea el, ar putea să ridice din marasm un întreg popor!“

Ne despărțim la colțul străzii. N-am intrat numaidecât în bibliotecă. Mă uit îndelung pe urmele Anei.

De unde să am însă răbdarea de a sta în birou. Pretextez ceva și ies singur pe câmpul larg. Mă întreb de unde s-a fi luat inițiativa?! Și cine a luat-o? De 7 ani nu mai am nici o corespondență cu străinătatea. Nici o scrisoare nu mi-a mai venit de dincolo de hotare. Nici un semn din partea mea —n-a mai trecut dincolo.

Mă întorc iarăși la Batyaneum.

„Aveți un aer de intensă preocupare astăzi, dar sânteți și senin!“, îmi spune un coleg din biroul de alături.

„Așa și așa. Se spune că ar fi ceva și încă nu știu bine ce este!“ Cu o asemenea cimilitură intram în camera blindată a manuscriselor, în biroul meu. Pe una dintre ferestre, care se adâncea în zidul gros ca o firidă ce ar răspunde dincolo, zăream subt limpezimi cerești pădurile din Munții Apuseni aprinse de toate focurile toamnei. Mă încerca un elan. Un elan ușor pasiv desigur, căci mă simțeam purtat prin văzduh pe deasupra pădurilor de-

o altă putere mai mare, străină de puterea simțemintelor mele. Ce împrejurări avuseră darul să mă înalțe? O împrejurare se numea Ana, Ana care m-a așteptat la Poarta lui Horea. A doua împrejurare era vestea. A treia împrejurare era mersul Anei, ușor legănat, la despărțire. Și pădurile!

Starea de învolburare îmi zădărnicea orice concentrare asupra hârtiilor. Era mai indicat pentru restabilirea echilibrului să mă învârt prin birou, oprindu-mă din când în când în fața ferestrei care-mi deschidea priveliștea roșie din depărtări, priveliștea de azur, de sus.

Pe la amiază mi se taie răbdarea în luminosul meu claustru. Mă hotărăsc să plec spre casă două ore mai curând decât de obicei. Doream să comunic și soției mele și fiicei vestea răspândită în lume de postul de radio de la Zürich. Pe drum către casă făceam dintr-odată o legătură între întâlnirea mea de deunăzi cu oamenii partidului și vestea despre „candidarea“ mea, fără vreo intervenție din partea mea, la premiul Nobel. Bănuiala mea se transforma repede într-un fel de certitudine. Guvernul țării, așa-mi spuneam, a putut afla pe cale diplomatică despre cele ce se petreceau la Academia de la Stockholm. Îmi părea dintr-odată foarte probabil că conducerea partidului, aflând despre ce se discuta la Academia care de zeci de ani decerne premiile, considerate drept cea mai mare distincție ce poate fi acordată unui om al spiritului, s-a grăbit să ia contact cu mine pentru ca eventuala mea încoronare cu laurii de la miazănoapte să nu mă găsească cufundat cu desăvârșire în anonimatul artificial în care eram ținut de atâția ani din și prin bunăvoința noului regim. Pentru conducerea partidului, întâlnirea a fost poate și un prilej de tatonare în vederea unei tranzacții. Nu mi s-a făcut oare o aluzie în acest sens? Într-o atmosferă de teroare generală, fusesem scos în cursul anilor din literatură, din teatru, de la Academia Română, de la Universitate, ca să fiu trimis la o muncă intelectuală „de jos“. Acum, drept consecință a zvonurilor de la miazănoapte, conducerea partidului găsește că ar fi cazul să mi se întindă o mână de ajutor. „Da, lucrurile par a se lega“, îmi spun singur.

Ajuns în oraș pe strada principală, mă întâlnesc cu prietenul Bazil Gruia, advocatul. El se repede spre mine: „Am auzit! Am auzit! Te felicit cu toată căldura!“

Bazil îmi spune că urbea vuiește de vestea succesului. Din păcate, unii ascultători clandestini ai posturilor de radio străine răstălmăcesc vestea în sensul că premiul Nobel mi s-ar fi și acordat.

„Nu, dragul meu, vezi tu cum se exagerează totul! Ca și cum poveștile s-ar realiza vreodată întocmai! Nu mă aștept la alt succes decât la acela anunțat realmente. Sânt printre cei 4-5 propuși la premiu anul acesta. Este o satisfacție enormă această propunere în sine. Restul e în grija zeilor!“

Acasă, Dora și Ioana aflaseră marea veste. Ele mă primeau cu un surâs și cu aceeași întrebare deodată: „Cine o fi luat inițiativa în străinătate?“

Timp de o săptămână a vuit țara de puterea zvonului care zbura de la orașe ca să se piardă în cătunele munților. Am primit scrisori și telegrame de salut de la prieteni și necunoscuți.

Într-una din seri, postul de radio Paris anunță că premiul Nobel pentru literatură a fost acordat unui poet spaniol în surghiun prin America de Sud. Se anunță totodată că și alți 4 scriitori au fost candidați și supuși votării la Academia de la Stockholm. Numele acestor scriitori era dat în ordinea numărului de voturi primite. Eu eram al doilea, imediat după spaniolul care a cules laurii. Personal eram nespus de mulțumit de succesul moral pe care izbuteam să-l obțin, cu totul pierdut cum eram într-un buzunar de provincie transilvană.

Intelectualitatea românească, trăind în robie spirituală, în imposibilitatea de a se manifesta, era însă mai puțin mulțumită decât mine. „Ce-ar fi însemnat să iei premiul!“, îmi scria cineva într-un răvaș ce-mi venea din capitală. „Academia scandinavă a premiat un spaniol, pe unul din 20 de milioane! Dacă l-ai fi luat Tu, o țară întreagă s-ar fi înălțat. Și istoria noastră ar fi trecut peste punctul mort al nadirului ei!“

Ana se duce destul de des, și de câtva timp chiar în fiecare duminecă, până la Leonte în Câmpia Frumoasei. Ea i-a comunicat desigur cele petrecute peste hotare în jurul numelui meu. Și iată că în cea dintâi duminecă după scrutinul de la Stockholm mă trezesc cu Leonte în vizită la Alba-Iulia. Rumoarea ce trecuse peste meleaguri i-a dat îndemn să vină însuși până în urbea noastră. Leonte hotărâse cândva să nu mai părăsească hotarul satului natal în care s-a retras — aceasta în semn de mut protest față de „situație“. Prin vizita ce-o făcea acum, Leonte se abătea de la legea ce și-o impusese.

Venea însoțit de Ana.

Când Ana și Leonte au intrat în biroul-salon, eu mă găseam în fața bibliotecii. Priveam cu interes la o carte veche cu cotor în piele de care uitasem că o am în rafturi. Nu făceam nici un gest de a scoate cartea din raft, eram mirat că nu-mi mai cunoșteam biblioteca. De altmintrelea, brațele îmi erau ocupate cu altceva. Îmi țineam, strâns, motănelul. Motănelul? Da, acela care mă aștepta în fiecare seară la poartă. Ne-am făcut rost de acest animal de la o doamnă din vecinătate chiar a doua zi după ce ne stabilirăm în locuința noastră de la Alba-Iulia. Numele ce l-am dat pisoiului era exotic: Kili. Dora îi născocise numele oarecum după chipul și asemănarea unor sunete imaginare de junglă. Aveam nevoie de-o pisică în primul rând pentru prinderea șoarecilor care se adunau mereu prin încăperi venind de pe câmp. Kili era o făptură foarte jucăușă și drăguță. Vârsta? N-avea mai mult de-un an. Aspectul? Destul de banal. Alb cu pete mari gri. Kili ni s-a atașat din primul moment, mai mult chiar decât obișnuiesc aceste feline despre care gurile rele spun că s-ar lega mai cu dinadinsul de case decât de oameni. Își făcuse motănelul obiceiul să mă aștepte în poarta gardului de la stradă în fiece seară când știa că sosesc acasă. Probabil că da buzna în poartă de prin ascunzișuri de îndată ce îmi auzea pasul pe caldarâmul uliței. Kili ar fi fost în stare să-și trădeze cele mai agreabile idile pentru a mă întâmpina. Îmi recunoștea pasul după răsunet și cadență încă de departe. Și mă aștepta șezând, cu coada adusă grațios în jurul picioarelor dinainte, ca o mică ieratică zeitate egipteană. Întind, totdeauna la fel, mâna spre el. În clipa aceasta, el se ridică puțin din spate cu un gest reflex și-mi pupă mâna ca unui vlădică. Îmi lasă o pată de răcoare curată pe dosul mânii. Apoi îl ridic până la obraz. Îmi place să-i simt blana moale cu obrazul. Și intru în casă cu el. Kili începe să toarcă numaidecât cu un entuziasm sonor și organic. El e răsfățatul fără pereche al casei.

„E foarte drăguț“, zice Ana, întinzându-și mâna spre el. Kili își ridică capul din brațele mele în așteptarea unei mângâieri.

„Da, e foarte drăguț“, constată și Leonte. Kili a încetat să toarcă de îndată ce au intrat în cameră musafirii. El cască plictisit parcă de complimentele pe care de atâtea ori le-a mai auzit. Căci nu-l vedea om fără a spune: E foarte drăguț. „Altceva nu știu să-mi spună oamenii?“ Adineaori el se uita la Ana cu mult interes, căci n-o mai văzuse: e străină au nu e străină? Și când Ana a repetat: „Ce drăguț!“, Kili și-a închis o clipă pleoapa peste un singur ochi, parcă ar fi făcut cu ochiul unei femei: „Nu-i așa?“ Ceea ce a stârnit ilaritate printre noi. În răstimp intră în birou, venind din

altă parte a casei, Dora și Ioana. Ele se întrec în manifestații de simpatie făcute micului dobitoc care încearcă să se așeze mai comod în cuibul brațelor mele. Leonte îi spune Dorei pe-al doilea nume al ei: Flavia! El e singurul om care-i spune așa. Și Dora e mulțumită să-și audă numele ei de sărbătoare!

„Kili e totuși foarte ingrat și o mare pușlama. Închipuie-ți, Dora, încă nici nu ți-am spus… Ieri, căutându-l pe la cotețe, l-am auzit pe Kili vorbind cu semenii și cu semenele sale despre noi. Știi ce epitete folosește când vorbește despre noi în lumea pisicilor? L-am auzit. E pur și simplu scandalos. Vorbea evident despre noi: «Bătrânii», așa ne numea Kili. Întâia oară în viață am auzit pe cineva dându-ne acest epitet. De-acum încolo va trebui să ne obișnuim și cu aceasta. Astăzi ne spune el așa, mâne Ioana și poimâne tot tineretul utemist!“

Trag cu coada ochiului spre Ana.

Ana zâmbește: „Nu merită Kili o poveste atât de drăguță!“ În aceeași clipă, Ana îmi ia pe Kili din brațe. Micul animal, simțind rotunjimi calde de femeie, începe să toarcă zgomotos, alintându-se.

Toată ziua Ana și cu Leonte au stat la noi, încurajați de vajnica simpatie a familiei mele. Izbutiserăm cu stăruințele noastre să menținem la masă și pe Ana, a cărei suavă prezență era melancolic subliniată de culorile toamnei refugiate în vița de vie ce-o vedeam prin fereastră pe o casă vecină.

La masă veni vorba încă o dată despre cele petrecute în ultimele săptămâni. Căzând cuvânt despre întâlnirea mea cu „partidul“, reproduc sumar discuția ce avu loc. Leonte era și el de părere că întâlnirea au căutat-o oamenii de la conducere în legătură cu distincția ce era să cadă asupra mea din țara de la miazănoapte. Leonte își arăta mulțumirea:

„În momentul de față, când scriitorii români au capitulat în chipul cel mai lamentabil în fața «liniei», tu ai salvat demnitatea tagmei. Atitudinea ta corespunde întocmai substanței spirituale ce-ți vine din veacuri din Câmpul Frumoasei. Este în ea, într-un fel, satul nostru. Să nu-ți închipui că tu ești altceva decât satul nostru. Un sat ești tu. Un sat ridicat la nivelul azurului. Am venit din Câmpul Frumoasei să-ți spun acestea. Pentru o singură dată mi-am călcat hotărârea de a nu mai trece hotarul satului“.

Ne-am îmbrățișat cu elanul de altădată al copilăriei. Și noi, și fiecare dintre făpturile ce erau de față, am zdrobit câte-o lacrimă între pleoape.

La Alba mă întâlneam acum foarte adesea cu doamna Ana Rareș pe calea cu caldarâm ce duce în serpentină din urbe în vechea cetate. Aflasem în sfârșit un lucru pe care de atâta timp aș fi putut să-l descopăr prea lesne, dacă o anume sfială nu m-ar fi oprit să întreb sau să iscodesc. Sus în cetate, alături de vechea, minunata catedrală catolică unde sânt mormintele Huniazilor și sarcofagul reginei Izabela, se găsește o seculară clădire, prea frumoasă și ea, grea de amintiri istorice: reședința episcopală. Clădirea aceasta fusese în veacuri de demult lăcașul principilor transilvani. Aci a locuit și Mihai Vodă cel Viteaz un răstimp, după ce-și întinse domnia peste mare-principatul Transilvaniei. De vreo două secole încoace stau aci episcopii catolici. Ce aveam să aflu în sfârșit? Un lucru foarte simplu și încântător: laboratorul în care lucrează Ana se găsește, și el, în această veche, domnească și vlădicească clădire. Laboratorul pentru cercetarea plantelor medicinale ocupă o întreagă aripă a reședinței episcopale, și anume aripa de către poartă.

Ana lucrează în acest laborator condus de soțul ei. Ilustrul profesor Rareș fusese îndrumat prin ucaz să lucreze aci ca „tehnician“ încă de acum câțiva ani, când a fost „epurat“ de la Universitatea din Iași. Laboratorul aparține unei mari întreprinderi de stat ce caută să promoveze exploatarea plantelor medicinale și care are deci nevoie și de o secție de cercetări științifice.

Am aflat printr-o simplă întâmplare că Ana se ducea la laborator cu oarecare întârziere față de orarul impus tuturor salariaților și, deci, și față de orarul căruia și eu îi eram supus ca slujbaș al bibliotecii Batyaneum. Biblioteca se găsește și ea tot în cetate, sus, nu departe tocmai de laboratorul pentru cercetarea plantelor medicinale. La ora când Ana o lua agale din urbe spre cetate, îmi puteam permite să evadez pentru o jumătate de ceas de la Batyaneum. Puteam să-mi fac de lucru prin cetate și să-i ies în întâmpinare, fie pe vreo străduță din apropierea catedralei catolice, fie prin parcul din fața cazărmii, fie mai jos, pe șoseaua în serpentină. Și astfel, de la o vreme ne întâlneam, ne opream o clipă, schimbam un cuvânt–două. Niciodată n-o însoțeam. Pretextam că am de lucru, că trebuie să mă întorc degrabă la bibliotecă. Câteodată Ana îmi comunica ce mai știa despre Leonte. Îmi făcusem obiceiul să o salut cu câte-un nume de plantă de leac,

de fiecare dată cu altul. Ce mai faci, Odoleano? Ce vești albastre, Dedețelule? Ce știri din lumea largă, Ciuboțico? Încotro te legeni, Cercelușo? Îmi ații calea, Lamura-pământului? Pe cine cauți, Mângâierea-apelor? Și ca să rămân în atmosfera și în vocabularul laboratorului ei, îi spuneam divers, după cum îmi venea bine: Lămâiță, Nalbă, Rândunință, Stânjenel, Vindecuță… Ea accepta poreclele zâmbind.

După vizita ce o hotărâsem și o făcusem împreună la Câmpul Frumoasei, relațiile dintre Ana și mine au luat în sfârșit, totuși o altă înfățișare. Nu făcuseră umerii mei cunoștință cu tălpile ei goale în via lui Gruia, în fața caisului? Mai apoi, prin întâlnirile din cetate, s-a născut între noi încetul pe încetul, dar în curs de abia câteva săptămâni, un fel de intimitate azurie ce căuta să se rostească într-un mod dens și lapidar. Nu lăsam să treacă zadarnic nici una din puținele clipe hărăzite acestor mereu „întâmplătoare“ întâlniri. Ana nu mă mai evita nici jos în urbe. S-a terminat cu ocolirile. Dacă i-ar fi fost câtuși de puțin neplăcute sau nedorite aceste întâlniri, Ana ar fi putut să apuce spre laborator pe alte străduțe sau la altă oră. După câteva săptămâni ajungeam deci la un fel de înțelegere tacită că-n fiecare zi, sau aproape, ne vom întâlni la fel. Aceste întâlniri nu aveau din păcate nici durata unui cântec popular de dor. Ca un apropo în marginea acestor scurte opriri, îi spun Anei într-o zi: „Cred că voi începe să scriu iarăși poezii cum de mult n-am mai scris. Dar poeziile nu vor fi mai lungi decât aceste întâlniri ce țin cât un suspin!“ „Ar fi epigramatice“, răspunde Ana, „și mie nu-mi plac epigramele!“ „Nici mie nu-mi plac“, îi spun, „dar cum am putea să remediem neajunsul acestor instantanee ce nu îngăduie nici o desfășurare lirică? Poate că întâlnirile acestea ale noastre ar trebui să fie lungi ca baladele, cântece ca scările înalte ale ciocârliei, povești fără încheiere precisă născând alte povești…“

„Nu-i așa?“, zice ea, încercând să plece, dar mâna îi rămâne în mâna mea o clipă mai mult decât de obicei. Se pierduse Ana într-un cântec lung ce începea.

Într-altă zi când am salutat-o cu numele de Mângâierea-apelor, Ana îmi dă o replică ce mi se păru aproape o provocare.

„Sânt curioasă să văd când ai să-mi spui Nebunariță!?“

„Poate că nu va mai trece mult și-i auzi și această poreclă. Trebuie să mai aștept. Încă nu ai binemeritat-o“.

Am remarcat cu timpul că Ana se găsea într-o foarte bună dispoziție sufletească îndeosebi a doua zi după ce se întorcea dumineca seara din

Câmpul Frumoasei. Îmi aducea de la săptămână la săptămână vești tot mai îmbucurătoare în legătură cu starea sufletească a lui Leonte. Aflam astfel că în această perioadă de timp, caracterizată prin cascada tuturor nivelurilor, Leonte se redobândea. Se redobândea Leonte. Dar într-un fel destul de ciudat. Aproape paradoxal. Leonte continua să vorbească în accente tot mai grave despre timpul de față, care până nu demult i se părea nesigur și demoralizant, dar acum de-a dreptul infernal. „Geamănul“ meu pare, pe de altă parte, că s-ar redobândi totuși încetul cu încetul. Ana îmi împărtășește frânturi din ceea ce îi spune el. Frânturile sânt variațiuni pe aceeași temă, întoarsă și pe față, și pe dos. Aprecieri fără menajamente asupra timpului de față. Materia își întinde puterea. În veacuri de demult, neamul nostru mai avea la răscruci o salvare: retragerea în preistorie. În condițiile de azi, nici retragerea aceasta subt frunză verde, în colibele plaiurilor și la amnar, nu mai e cu putință. Se distruge totul, cade totul. Sântem transformați pur și simplu în mase de robi, la dispoziția unui nou Genghis care are însă la îndemână cea mai avansată tehnică de distrugere. Noi, ca neam, am respirat două decenii în libertate și am început să arătăm ce-am putea. Acum se urmărește distrugerea sistematică a spiritului care a luat trup printre noi. Se urmărește desființarea memoriei. Se retează brutal și cu fierăstrăul toate valorile, pentru ca urmașii noștri să nu mai găsească nici un sprijin spiritual și nici un temei de mândrie nicăiri și în nimic. Mâne va fi totul la pământ sau ras ca și cum nici n-ar fi fost vreodată. Se macină conștiințele. Se cumpără cugetele. Și Leonte nu vede nicăiri nici un palid semn că va mai fi cândva altfel. Se pare că lumea occidentului este o lume a asfințitului, a prosperității cuprinsă de dorul de moarte, a amurgului care nu mai are voința de a face istorie. În ciuda unor atari păreri despre timpul de față, Leonte sporește mereu lăuntric. Sufletește el e mai tare decât oricând. Nu se mai simte nici bolnav, nici pierdut. Ar vrea să biruie doar într-atât, ca să îndure totul cu stoicism, să se domine, să poată lua la nevoie hotărâri la rece. Să nu-l mai atingă afectiv nici o împrejurare, oricare ar fi ea. Acum când materia a înnebunit, dorind să pună stăpânire pe tot ce există, Leonte ar vrea să dea dovada că materia nu l-a învins.

Brodnicii continuă să facă un fel de frondă instinctivă față de situație. Le repugnă desigur orice adaptare la lumea, zisă nouă, ce se înjghebează

siluind în tipare anapoda toate sectoarele vieții. Dar brodnicii se comportă necerebral. Fronda lor se istovește rapsodic în reacții organice negândite.

Octavia își va transforma și pe mai departe casa în adăpost pentru trecători adesea necunoscuți și de preferință pentru aceia care, printr-un aspect sau altul al ființei lor, izbutesc să iasă din normă. Pe la început de toamnă, ea mă surprinde cu o nouă cunoștință. O femeie brunetă, oacheșă se statornicește la han pentru nu se știe câtă vreme. „Încă o pripășită“, îmi spun resemnat. Străina nu-mi inspiră nici o încredere, dar accept, cu voie, fără voie, noua prietenie a Octaviei. Femeia, încă destul de tânără, pare inteligentă, are ochi vii, negri și linii ce pot să fie într-adevăr ale unei „italience“ drept ce se dă. Descinde de pe la Arad unde, după spusele ei, în timpul celui de al doilea Război mondial a pus temei unei mari țesătorii cu zeci de războaie. Întreprinderea ar fi fost naționalizată nu demult. Și acum femeia umblă din loc în loc să se căpătuiască. Își găsește un refugiu în hanul brodnicilor. Are o grație de țigancă. Susține sus și tare că ar fi singura rămășiță a unei familii de italieni care în timpul Primului Război Mondial s-ar fi stabilit într-un sat de pe la Arad. Tatăl ar fi fost pietrar. Amândoi părinții i-ar fi murit de gripă spaniolă în timpul unei epidemii de pomină, cu aspecte de ciumă. Rămânând singură și fără scut, ar fi fost crescută încă de copilă de-un preot român fără odrasle, dar doritor de copii. Mai povestește femeia despre sine că a fost măritată, că soțul i-a murit în împrejurări triste cam un an înainte de izbucnirea celui de al doilea Război mondial. Deși văduvă, ea a reușit să înfiripe și să ducă la înflorire cu ajutorul popii (tatăl ei adoptiv) marea țesătorie. Din chipul cum povestește anume frânturi de viață se desprinde lămurit că femeia privește asupra unor întâmplări și fapte care, dacă ar fi fost reale, ar transforma trecutul ei într-un roman de aventuri. Italianca are o fabulație vie, un simț autentic al pitorescului, o înclinare spre amănuntul-mărturie, încât cele spuse de ea par aievea petrecute, nimic născocit, cu toate că, după cum aveam să aflu mai târziu, totul era născocit și nimic aievea petrecut. Femeia izbutește să adune simpatia, prietenia, ba dragostea brodnicilor. La han ea se vâră cu îndrăzneală firească în toate treburile, ostenindu-se ca la ea acasă, direticând mai mult chiar decât e nevoie și ajutând cu sprinteneală de zvârlugă.

Pentru a câștiga încrederea și inima celor de la brod, „italianca“ mai născocește o poveste menită, aceasta, să cucerească „definitiv“ pe părintele Vasile, dar mai ales pe Octavia. Zvârluga li se destăinuie, în sfârșit, pe șoptite că ea ar fi „aceea“, misterioasa, legendara femeie care apare, când

într-o parte, când în alta a țării, întreținând focul românesc. Femeia „aceea“, adică văduva unui cunoscut și eroic fruntaș din mișcarea legionară, soția unuia dintre nicadorii care pieriseră în de toți știutele tragice condiții ale toamnei 1938. Este acesta un amănunt pe care brodnicii aveau să mi-l treacă subt tăcere, căci după părerea lor „vestea“ ar fi fost de natură a mă face să nu mai dau pe la han. Octavia va păstra deci un „secret“ față de mine, și aceasta fără a se îmbolnăvi. Într-o zi, „italianca“ dispare de la han pe furiș în timp ce Octavia lipsește de-acasă, fiind plecată la Alba, chemată de urgență la căminul elevelor de liceu (se îmbolnăvise Lelia). Impostoarea ia cu ea, pe lângă mărunțișuri, zahăr, slănină, ceapă și un palton căptușit cu blană — al Octaviei. Pretinsa văduvă a nicadorului era deci o hoață de rând. Dar dacă ar fi fost numai atât n-ar fi fost nimic.

Într-o zi de sfârșit de octomvrie cu brumă, se înființează în biroul meu, la Batyaneum, un necunoscut care îmi cere, implorându-mă aproape, să-l ascult, căci are multe de toate a-mi povesti. Necunoscutul mă roagă să nu-l întreb de nume. Îmi mărturisește fără încunjur și chiar de la început că este un om fără carte, având doar două clase de liceu, că în noile împrejurări „atât de vitrege pentru tot neamul“ el a fost nevoit să intre încă de acum câțiva ani în serviciul Securității. Mă știe „din nume“, precum îmi spune, „ca un mare poet“. În ciuda ticăloasei slujbe, el n-a încetat să fie un bun român. I se taie răsuflarea când îmi declară că a dat buzna în biroul meu ca să mă prevină asupra unui pericol: „Este foarte primejdios pentru dumneavoastră de a mai urma cu vizitele la vadul brodului! Tot ce se petrece la han, tot ce se vorbește acolo ajunge subt formă de note informative la Securitate. Căci printre pripășiții ce-au găsit și mai găsesc acolo adăpost sânt și agenți de-ai Securității. Cele mai grave informații au fost furnizate Securității de-o fostă italiancă, o pe-jumătate țigancă, travestită în cucoană care, pentru a intra subt pielea brodnicilor, s-a dat drept văduva unuia dintre cei mai cunoscuți “eroi ai neamului“.

Cu un ușor tremur în glas mulțumesc necunoscutului pentru cele ce îmi comunică și pentru interesul ce-mi poartă. Îi arăt însă că, relațiile mele cu brodnicii fiind de natură prietenească, nu prea văd de ce vizitele mele la brod ar constitui o primejdie pentru mine. Necunoscutul mă surprinde cu o replică la care nu mă prea așteptam: „Viața nimănui nu mai este particulară! Orice trai și orice relații interesează de aproape noua ordine întinsă ca o plasă peste țară“.

„Știu, știu, știu“, răspund, „totul, viața și relațiile, zilele și nopțile, truda și odihna și mai vârtos munca fiecăruia interesează de aproape noua ordine, dar nu pot să admit subt nici un motiv controlul de stat asupra inimilor!“

„Din stima ce vă port am ținut să vă previn“. Cu aceste cuvinte necunoscutul plecă.

Încă în după-amiaza acelei zile m-am grăbit spre hanul brodnicilor. Acestora le-am repetat în grabă conversația ce-o avui cu securistul. Puteam să controlăm întru câtva bunele sale intenții, confruntând destăinuirile lui cu tăinuirile Octaviei.

„E adevărat că zisa «italiancă» se da drept văduva unui cunoscut erou legionar?“

Octavia își aplecă fruntea.

„Adevărat. Când a dispărut deunăzi, mi-am dat seama prea târziu că era o impostoare. Și-o hoață de rând“.

„Impostoare? Hoață? Nu numai atât. Țiganca era și iscoadă!“, intervin eu ca să rezum situația. „E foarte regretabil că nu dați urmare niciodată bunelor sfaturi. Ar trebui să creați prieteniei un mediu de liniște și prudență. Detest ostentația inutilă și negândită“.

Eram în acea clipă profund mâhnit de imprudențele Octaviei, de înclinarea ei ușor conspirativă. Prin temperament, prin lipsa simțului realității, ea umbla mereu pe cataligi, dar călca oarecum în străchini. Octavia era, după cele ce ieșiseră la iveală, atât de tulburată, că mi se făcu o dată mai mult milă de ea. După ce părintele Vasile ieși, chemat la brod de niște trecători, îi mai spun Octaviei pe-un ton liniștitor: „Voi continua să viu la voi. Fiindcă nu pot să admit amestecul din afară în asemenea treburi“. Și după oarecare tăcere: „Voi continua să viu, făptură exaltată și naivă ce ești! Ca să înțelegi în sfârșit în ce primejdii aduci oamenii pe care îi iubești!“

XII

Decemvrie se lăsa cu un ger uscat, înțepător și înăsprea apele, în sfârșit limpezi, ale Mureșului. Pe la vâltori, țărmul făcuse un tiv alb de gheață. Apele se umflau, purtând sloiuri masive, dar mai ales un fel de îngrămădiri de gheață zgrunțuroasă ce dădeau un zgomot de frecuș agreabil auzului. Pe ici, pe colo, pe unde cursul apei e mai liniștit, tivul de gheață al țărmului se întinde, ca să cuprindă tot mai mult din fața râului. Nicăiri însă Mureșul nu este înghețat, ca să poți trece ca peste un pod de piatră. „Zaiul“ (așa se numesc prin părțile locului îngrămădirile de gheață zgrunțuroasă, de formă labilă, ce se produc la întâiul îngheț mai aspru pe râuri) îngreuiază oarecum trecerea peste Mureș cu brodul. Totuși trecerea nu-i zădărnicită, doar mai anevoioasă. Lunecarea brodului de la un țărm la altul prilejuiește mai multe osteneli, mai multă sudoare părintelui Vasile. Popa pare de altmintrelea și din alte pricini mai obosit de la o vreme. E neliniștit și îngrijorat. Toamna îi stricase toate socotelile, ca un fagure rămas gol pe cea mai mare parte a ariei sale celulare. Toamna n-a adus recoltă de luat în seamă nici în șopron, nici în hambar, nici în sacii ce altă dată erau ținuți grămadă în fundătura de legătură dintre odaia mare și odăița Leliei. Zmeul, pe de altă parte, a cheltuit pentru poftele sale în lunile din urmă binișor mai mult decât încuviința venitul previzibil al brodului și venitul cu totul incalculabil al pământurilor. Cota plătită către stat reduce la un minim agoniseala pentru care pământul s-a căznit mai mult decât gospodarul. Părintele Vasile pune o pricepere îndoielnică în cultivarea ogoarelor sale, ceea ce mă surprinde, fiindcă este prunc de glie despre care aș fi fost în drept să presupun că are oareșicare experiență. Vasile este însă un gospodar fantezist: el nu-și armonizează semănăturile cu solul, nu se îngrijește de îngrășăminte pentru ogor, nu se sinchisește de periodicitatea randamentului agricol, iar cât privește posibilitatea de a ridica nivelul producției, se pare că e lipsit de cunoștințe chiar elementare. Hibernarea brodnicilor se anunță deci subt auspicii cam sumbre, nu însă disperate.

Octavia, după pățania cu „italianca“ și după cele ce i-am împărtășit când cu vizita la mine a „necunoscutului“ de la Securitate, își impunea parcă o ținută mai circumspectă. Nu mai reținea nici un necunoscut la han și, chiar față de cunoscuți, ea devine mai distantă și mai prudentă. Îi repet mereu să nu mai aibă încredere în nimeni, nici chiar în mine. Îi cer să-și impună tăcere și izolare schimnică, pornind de la premisa principală că orice

vietate, om sau dobitoc, poate fi bănuită în condițiile date de a se găsi în serviciul Securității. Octavia își adună interesul asupra cărților. Citește și scrie. De lectura ei mă îngrijesc aproape cu dăscălească luare-aminte, aducându-i de la Batyaneum cărți anume căutate de ea sau pe care le găsesc potrivite. Vechea bibliotecă are și cărți mai recente. Până la izbucnirea celui de al doilea Război mondial, biblioteca, al cărei slujbaș subaltern sânt, achiziționase cărți în diverse limbi și chiar o seamă de opere importante ale literaturii contimporane. Octavia are o pasiune pentru exotic. Răspunde în această înclinare a ei elanul sângelui oceanic. Scrie. Dar de la o vreme nu-mi mai arată aproape nimic din alcătuirile ei literare, motivând discreția cu aceea că i-aș privi slova cu un ochi prea critic. Luciditatea mea îi dezorganizează transa lirică. Ea scrie într-adevăr într-un fel de transă, dar nu mai murmură ca preotesele antice pe trepied, cum mai făcea încă acum câțiva ani. De altmintrelea, aidoma atâtor stări de transă, transa ei era foarte supusă sugestiilor din afară ce-i veneau din lectura unor autori preferați. Lirica ei trebuia mereu ținută subt control și curățită de „paraziți". Așa numeam eu, folosind o metaforă luată din tehnica radiofonică, tonurile și elementele străine, ce alterau sunetul personal al creațiilor ei poetice. De câtva timp, transele lirice o făceau să cam neglijeze gospodăria, ceea ce nemulțumea profund pe Vasile, „țăranul" în care se întrupau atâtea insondabile pofte. Nu demult, cu ocazia unei vizite, apropiindu-mă de ograda hanului, auzii încă de la oareșicare distanță țipete și urlete ce străbăteau ca prin pereți căptușiți cu pâslă. Intrând, numai ce-l găsesc pe Vasile cu un smoc de păr smuls din creștetul Octaviei. Aveam să asist deci încă o dată la epilogul, pe cale de a se stinge, al unei încăierări. Explicația cea mai plauzibilă a unor atari mânii în care cade părintele Vasile mi-a dat-o cândva chiar Octavia. Vasile este mereu ținut la grea asceză fără de voie. Ecloziunile hormonale ale popii-faun, supus unui regim de călugăr, se manifestă uneori în izbucniri de Sparge-lume, de furie și gelozie fără obiect precis. În asemenea momente, popa își blestemă zilele cu citate din Vechiul și Noul Testament și-și terfelește peste orice măsură femeia „frigidă" cu care soarta va continua să-l fericească până la capătul zilelor. Părerea că femeia sa ar fi „frigidă" nu este însă o convingere cu rădăcini în inima zmeului; convingerea îi este subminată de violente bănuieli în a căror sferă intră firește și relațiile dintre mine și Octavia.

În ajun de Sfântu Niculae plec de-acasă mai târziu decât de obicei spre hanul brodnicilor. Gerul ce căzuse prea devreme și care ținuse o săptămână cedase. Aerul se domolise încă de dimineață. Cerul se acoperi de nori informi, pâsloși, de-un plumburiu egal cât era zarea. Ningea cu fulgi mari, la început chiar cu fulgi uriași, pentru ca apoi zăpada să cadă mulcom, plăcut. Văzduhul se umplu de-o tăcere densă, căci fulgii cădeau parcă într-adins să estompeze orice zgomot și zburau încolo și încoace să culeagă în substanța lor moale orice zvon. Nu mă purtasem cu intenția de a mă duce în acea zi la han. Risipa de cristale a ninsoarei era ca o goană după sunete ce trebuiau neapărat stinse. Se pregătea în fire o mare tăcere. Dar pentru ce? Nu mă purtasem cu intenția de a mă duce în acea zi la han. Dar cetul[23] văzduhului, ninsoarea domoală mă invitau să pornesc la drum. Zăpada proaspătă se așternea și prindea temei, căci pământul era încă uscat de gerul de ieri și alaltăieri. De când a început să ningă până la ora aceasta a după-amiezii, neaua se îngroșase ca de-o palmă; era afânată și acoperea toate meleagurile. Norii coborâseră în lume până aproape de creasta copacilor. Fulgii se desprindeau din ei de-a dreptul, ca niște scântei albe.

Sosesc la han aproape pe întuneric. La brod nu văd nici o mișcare. Trec pentru un moment să văd apa Mureșului. Un amestec de zai și de zăpadă umblă îmbelșugat, învârtindu-se în vâltori. Mai jos, râul prinsese gheață destul de groasă, ca neaua să se statornicească pe ea. Nu se formase totuși nici o trecătoare de gheață; pâraie largi de apă curgeau printre maluri de gheață în albia largă a Mureșului. Apa era crescută și da pe-alocuri peste țărm, printre arini. Brodul ar fi putut încă să funcționeze nestânjenit; aștepta cu botul în țărm călătorii. Mă uit jur-împrejur, nu-i țipenie de om. Și miroase lumea a zăpadă proaspătă. O adiere din largul câmpului îmi aduce în nări ca un duh de fiară sălbatică.

Intru în han. Brodnicii își rostesc bucuria cu un ușor țipăt de mirare.

„Pe-afară miroase a lup!“ — sânt cuvintele cu care îmi scutur haina de zăpadă în prag. Și intrând, îmi dilat nările, ca să marchez plăcerea ce-am simțit-o c-o clipă mai înainte când am prins pe lângă Mureș mirosul sălbăticiunii: „Sosesc cam târziu, s-a-ntunecat binișor. Nu știu cum o să mă mai întorc în astă seară prin pustiul de zăpadă! Umblă lupii și nu prea am poftă să fiu sfâșiat!“

„Ei, n-ai să te întorci. Dormi la noapte aci. Odăița fetei e liberă. Lelia n-a venit de la Alba de Sfântu Niculae, cum nădăjduiam. S-a speriat pesemne de nămeți!“ Părintele Vasile îmi făcea deci, fără ocolișuri, invitația de a rămânea peste noapte la han.

„Vom improviza noi ceva de cină“, adaugă Octavia, care își stăpânea anevoie bucuria de a mă vedea sosind împotriva oricărei așteptări.

Soba era bine încinsă. În încăpere plutea cald un aer de câmp. Mirosea a fum de vreascuri. Se încălzea fără cruțare la hanul brodnicilor, căci în fiece zi de iarmaroc trec spre Alba cu brodul multe căruțe încărcate cu lemne de stejar din pădurile de la Daia, Limba, Ciugud; iar popa Vasile ia vama în natură.

Când am intrat, Octavia sta întinsă pe-o canapea-pat, cu o carte lângă ea. Avea fața ușor congestionată de truda ei poetică. Popa Vasile meșteșugea la un lanț de care probabil avea nevoie la brod. Față de această atmosferă patriarhală, îmi părea rău că nu aduceam decât vești descurajante.

Octavia, cu imaginația ei, se purta cu speranța că, într-un fel sau altul, într-o dimineață americanii vor descinde prin vămile văzduhului. Umbla și o nădejde exaltată că aceasta ar putea să aibă loc printr-un nou război mondial care ar dura numai câteva ore, căci americanii ar avea la îndemână pentru scopurile lor un gaz cu care ne-ar adormi pe toți, dar nu nociv, și doar pentru atâtea zile de câte ar fi nevoie pentru ocuparea teritoriilor fără a întâmpina nici o împotrivire. Față de atari basme, arătam Octaviei și popii Vasile că occidentul nu este pregătit nici politic, nici militar și nici diplomatic. Răsăritul are avantajul îndrăznelii și minciunii. Aranjamentele internaționale spre care par a înclina occidentalii, mereu în defensivă, indică din păcate o evoluție de foarte lungă durată. Mă credeam oricum mai umblat prin ale diplomației și-mi dam mai bine seama de dedesubturile, de multe ori foarte afaceriste și foarte complexe, ale activității politice internaționale decât putea să fie, cu imaginația ei, o poetă în ale cărei transe lirice își găseau glas toate dorințile. Între 4 ochi sau cel mult 6, realismul meu este osândit la han ca defetism. Nici nu mă puteam aștepta la altceva din partea brodnicilor pentru care credința în miracole era o condiție de existență. Le arătam brodnicilor cu câtă ușurință au tratat la încheierea războiului marile puteri problemele vitale ale atâtor popoare care și-au dat și ele contribuția certă la patrimoniul de valori spirituale ale omenirii. Puneam subt ochii lor imensa, incalificabila ticăloșie a târguielilor ce s-au făcut și se vor mai face din partea celor mari pe socoteala popoarelor din

bazinul dunărean, mereu victime ale istoriei. S-au creat situații inexorabile cu putere de legi fizice, pe cale de a ne desființa pur și simplu substanța etnică. Cei ce ne-au jertfit fără scrupule se vor erija mai apoi, tot ei, în judecători ai noștri. Vom fi disprețuiți și condamnați că nu „rezistăm“ unor legi fizice. Vom fi prezentați în oprobriul opiniei publice mondiale ca niște „înapoiați“ care nici n-ar merita altă soartă decât aceea ce-o avem. Încheierea mea cădea însă de fiecare dată ca un amin. Și totuși vom ieși la liman cândva! Când? Iată ce nu se poate prevedea în nici un fel!

Brodnicii vin cu argumentele lor: au loc fapte neobișnuite! Obrazul Maicii Domnului apare pe geamul cutării biserici din cutare sat. Și lumea satelor aleargă de la sute de kilometri, în pelerinaj, să-l vadă. Obrazul a fost „văzut“ „cu ochii“ chiar de unii cunoscuți care trec pe la hanul brodnicilor. După ce ne epuizăm argumentele și de o parte și de alta, constatăm tustrei cu satisfacție că în favoarea nădejdilor se pot aduce mai multe argumente decât în favoarea defetismului. Și trecem la chestiuni mai concrete.

„Spuneai când ai intrat că pe-afară miroase a lup!“, face popa, ca și cum ar cere să-mi întăresc spusele. „Am simțit și eu mirosul de sălbăticiune. Trebuie să-mi pregătesc pistolul. Să nu ne intre haitele în ogradă. Iarna trecută au cam dat târcoale hanului“.

„Așa mi s-a părut… c-ar fi miros de lup“, întăresc eu. Terminând cu încheierea unei verigi la lanțul de care are nevoie pentru brod, popa își scoate dintr-un ungher de dulap un pistol pe care-l încarcă numaidecât în fața noastră fără de nici o stângăcie, ba chiar cu pricepere tehnică, parcă o viață întreagă ar fi umblat cu pistoale.

„Uite cum umblă popa cu armele!“, arunc un cuvânt cam mirat, „parcă ar fi un haiduc!“

Soneria defectuoasă deasupra ușii din încăperea unde ne aflăm zuruie sacadat a chemare de la brod. Sosise cineva care se dorea pe celălalt țărm. Popa își vâră pistolul în buzunarul fără fund al hainei. Aprinde felinarul cu care obișnuiește a-și face noaptea slujba de brodnic. După cum se vedea pe geam, afară se întunecase repede. Ar fi fost imprudent să treci cu brodul fără lumină. Popa iese. Rămân cu Octavia, care continuă să stea întinsă, îmbrăcată în veșmânt de casă, pe canapeaua-pat. Mă poftește să mă așez puțin lângă ea, căci ar dori să-mi spună ceva.

„Știi, Vasile se găsește iar fără lețcaie în casă. Are plăți de făcut, de sfârșit de an. Impozite și altele. Mi-a spus să-ți vorbesc. I-am declarat că eu nu mai pot să-ți solicit nici un împrumut. S-a înfuriat grozav. Probabil c-o

să-ți ceară el. Te previn. Și te rog să nu-i mai dai. Mânuiește banii ce-i încap pe mână ca un necinstit și-un bețivan ce este!“

Mă ridic cam enervat de lângă Octavia: „Știi ce? Ai face bine să nu te mai amesteci în chestiunile bănești ce se ivesc între mine și Vasile!“ Așa-i spun. „Știu eu ce am de făcut. Nu te amesteca!“

Încăperea era luminată de-o lampă de petrol a cărei sticlă prinsese funingine. Când am sosit, găsisem lampa aprinsă. Canapeaua-pat este în semiobscuritate; nu-i atinsă decât de-o lumină răsfrântă din perete. Jucau pe canapea și peste trupul întins al Octaviei mai curând reflexele focului din soba de tuci care dogorește aproape înăbușitor. O parte a tuciului are pete incandescente.

Mă așez iarăși lângă Octavia. Mâna mi se întinde aproape automat spre trupul femeii și mi-o port până la coapsă. Trupul vibrează. Și glasul femeii se resimte de emoția ce se alege din toată situația.

„Ce crede popa Vasile despre noi?“, o întreb.

„Anevoie de ghicit. Ocolește parcă într-adins să «vadă», se pare că se complace în incertitudine. Zmeul exploatează această situație în avantajul său. Dacă s-ar întâmpla însă vreodată, pe neașteptate, să vadă, Vasile ar reacționa crud, cu totul instinctiv“, îmi spune cu glas calm Octavia, „s-ar dezlănțui ca o putere a naturii jignită în drepturile sale. E cumplit când lovește. E așa de cumplit, că în panica ce mă apucă pierd orice control asupra mea. Dacă nu m-ar ține locului sub izbeliștea pumnilor, aș lua-o la goană sărind în Mureș, chiar dacă ar curge foc prin albie!“

Cad la gânduri în fața acestei destăinuiri. Nu știam că bătăile sânt atât de aprige și de frecvente la han. Ca un sfert de ceas mă frământ în mine însumi. Sufletul nu mi se încâlcește cu ale trupului. Tac. Nici Octavia nu mai vorbește. Îmi suportă mângâierile pe care le vrea parcă pornite din inima inimii mele. Apoi auzim pașii popii prin ogradă. Tușește. E semnalul de apropiere. Pașii se aud prin pridvor. Pe urmă un răgaz prelungit. Răgazul ce ni-l dă spre a evita să vadă. Intrând, popa Vasile mă găsește statornicit, ca și cum în răstimp nu m-aș fi mișcat din loc, în fotoliul de lângă masă, la depărtare de doi–trei metri de canapeaua-pat pe care Octavia își stinge în ea însăși plăcerea alintărilor îndurate adineaori.

„Cine a fost?“, îl întrebă Octavia.

„Întârziatul de totdeauna: dascălul Ilie, ăla de-ți știe pe dinafară poeziile din timpul când ne eliberau moscoviții! Poeziile tale de-atunci par astăzi

autoironia unui popor!“ E obiceiul popii: când vrea trupul femeii, îi jignește mai întâi sufletul.

Și după cum era de așteptat, popa se duce lângă nevastă și prinde s-o giugiulească. Răsfățul e ca de urs ajuns în mintea copiilor. E ca un faun călugărit, zmeu fără vocație. Cu giugiuleli cam brutale, își rostogolește nevasta spre perete, ca și cum ar vrea să facă și pentru sine un loc alături. Dar el se așează numai lângă ea și, fără alte pregătiri, îi ridică subt ochii mei fusta până deasupra genunchiului. Mă întreabă c-o expresie de bucurie desfrânată în barbă:

„Ce zici, Axente, e frumos piciorul nevesti-mii?“

Când făptura fu rostogolită, piciorul își ivise o subsuoară albă, molatică, ispititoare. Acum, că popa îl descoperă și mai tare, Octavia încearcă să și-l acopere iarăși. Dar popa n-o lasă, ci repetă întrebarea, de astă dată vesel, scuturat de priveliște ca de-o vrajă, ca și cum întâia oară ar vedea piciorul gol al Octaviei.

„Deh“, răspund într-o doară, „păcat că e așa de sfioasă. Nu și-ar arăta pentru nimic în lume frumusețile. Parcă i-ar fi rușine de ele. Parcă frumusețea ar fi un păcat!“

Popa pare mulțumit de aprecierea ce-o rostesc și care are darul să-i mai stingă bănuielile. Pe-un ton vesel, de glumă, el prinde a mă ispiti, parcă s-ar deprinde cu o negustorie de poveste: „Ce dai pentru priveliște? Și cât dai dacă-ți arăt mai mult?“ Vasile ridică cu laba lui de faun fusta femeii și mai sus, până binișor deasupra genunchiului alb prin care se străvede albăstreala vinelor. Liniile moi ale piciorului îmi erau știute, știute nu numai ochiului, ci și amintirii din palmă. Femeia mângâiată se transformă în memorie a epidermei. Privesc cu încordare crescândă, dar distant, la spectacolul ce pare a se schița.

„Cât dau? Dragul meu, jocul și surpriza nu se pot prețui în bani, dar slobod punga după posibilități. Mai ridică puțin și dau o sută de lei!“, îi spun popii râzând. Evident, popa, la ananghină, ar fi bucuros de-un mic câștig sau de-o dobândă oricât de neînsemnată pe urma unui simplu spectacol oferit fără riscuri unor ochi cari se bucură de orice frumusețe.

„Și dacă ridici veșmântul ca să văd piciorul întreg… dau 200 de lei“, mă îndemn eu ca să-l îndemn și pe el.

„A-ha-ha!“, exclamă popa, care se-ntoarce spre Octavia: „Hai, nerușinato, s-o facem și pe asta!“

Octavia mă fixează cu încordare. Un gând ciudat îmi trece prin minte. E ca o nedumerire, apoi ca o hotărâre. Privirea nu mai e a ei. Se preface ca și cum ar fi victima de joacă a unei specule căreia i se dedă soțul. Și popa Vasile îi dezgolește piciorul întreg, până la rădăcină. Dar acum Octavia se amestecă în spectacol cu vorbă bărbată:

„Dar cât ai da dacă m-ai vedea goală în întregime?“

„Cum? Goală toată, din creștet la tălpi?“, întreb. „Cât aș da? Uite, pun mia de lei pe masă!“

„Vasile, o fac!“, hotărăște Octavia, punând în glas un subton cu semnificație de tatonare, ca și cum ar întreba: „Ce zici?“

„Fă-o, dragă!“, o îndeamnă popa râzând, cam înfrigurat la gândul scenei ce și-o imaginează în sinea sa. Îndemnul său este hotărât până la un punct. Glasul îi este împintenat de neastâmpărul avidității. E ca și cum ar spune: „O mie de lei nu sânt tocmai de disprețuit“. El nu rostește aceste cuvinte, le păstrează pentru sine, dar își spune pe față unele păreri încurajatoare, adoptând o comodă perspectivă relativistă: „În cele din urmă, oare în fața unei medic nu te dezbraci? Sau pe plaja lacului sărat de la Ocna Sibiului n-ai apărut aproape goală pe la sfârșit de război?“

„Vasile, o fac!“, repetă Octavia spre a-și lua avânt spre faptă. Evident, o atâță ideea de a-și desfășura nuditatea în fața mea și în prezența soțului.

Scena ce-o întrezăream îmi biciuia sângele cu mici plesne de foc. Aveam s-o văd pe Octavia întâia oară în toată plasticitatea ei. Formele ei le aveam fragmentar de mult încă în amintire. Dar imaginația nu poate totaliza fără de ajutorul vederii. Și ochiul așteaptă să cuprindă imaginea completă. Prilejul închide în sine virtualități încă nevisate: Octavia mi se va arăta în prezența soțului ei! Mă cufund de-a binelea în fotoliul cu resorturi în parte stricate ca în vederea contemplării unui tablou. Ca să înlesnesc Octaviei trecerea la faptă, îmi impun un calm pe domeniul esteticii pure.

„Dar să precizăm condițiile, Octavio“, adaug eu, „ai să te dezbraci în fața noastră aruncând de pe tine tot ce porți. Pe urmă, fără gesturi inoportune de suplinire a frunzei de viță și lăsând la o parte orice pudicitate, vii până la mine. Ajunsă în fața mea, te întorci. Vreau să te văd și din spate. Și-apoi pășești agale, nu grăbită, până la locul unde vei începe acum să te dezbraci!“

„Vasile, Vasile, Vasile, o fac!“, zice ea a treia oară.

„Fă-o, dragă“, o îndemnă el cu un gest care ar putea să însemne: ce importanță are totul! Bani să iasă! Nerăbdarea de a vedea mia de lei pe

masă îi tremură în glas. Dar în râsul său reținut vibrează și oareșicare nedumerire.

Împrejurările sânt cu totul ieșite din tiparul obișnuințelor. Scena era rodul unei improvizații, vine pe neașteptate fără ca unul din noi să se fi gândit vreodată că așa ceva ar fi cu putință. Octavia se ridică aproape săltând de pe canapea. Un tremur nervos îi trece prin tot corpul la gândul că are să facă ceea ce începe să facă. Își aruncă halatul. Apoi, pe rând, bluza, fusta, rămâne într-un scurt combinezon; iese, fără a se apleca, din pantofii de casă și-i lapădă ajutându-se cu piciorul. Își dă jos chiloții, pe care îi strânge și și-i pune pe canapea. Chiloții par pielea de năpârlire a unui șarpe. Își desprinde ciorapii din prinzătoare, își desface subt combinezon centura, care-i scapă pe podea, își ridică un picior să-și scoată ciorapul, apoi celălalt. Și-apoi își trage peste cap combinezonul, dezgolindu-se de jos în sus. Acest ceremonial e însoțit de hohotele părintelui, care pare surprins de fiecare gest al soției sale. Cu atâta luciditate și cu atâta beție nu asistase încă niciodată la o asemenea suită impudică de gesturi. Nudități ce le pipăisem și le văzusem înainte în condiții secrete și doar pe rând, desfășurate fragmentar, în timp, se adună, rămânând în fața mea unite într-o singură formă completă, ca un dar frumos al spațiului. Armonia părților e o surpriză. Și e o surpriză îndeosebi forma de rodii a sânilor situați neobișnuit de sus. Octavia pornește de lângă canapea spre mine, privindu-mă cu încordare, ușor încruntată și cu buzele întredeschise: „Să nu te pună Aghiuță sau ceasul rău să întinzi mâna!“, îmi zice ea, reamintindu-mi condițiile de onoare acceptate în vederea spectacolului, deși, pe cât îmi amintesc, despre așa ceva nu fusese vorba între noi. Nu-mi adun cuvântul ca să dau o replică, deoarece nu vreau să-mi scape nici un aspect din desfășurarea frumuseții ei.

Într-un fel, popa ia parte și el la spectacol. Cuprins de-o exaltare țâșnind în el din preistoria vieții tribale, el începe să sară în jurul nudului feminin în mișcare. Săltat de-un elan animal, popa țopăie, când de-a stânga, când de-a dreapta femeii goale în mers. Înălțimea salturilor e întrecută numai de aceea a hohotelor. Cu barba sa roșcovană, popa are înfățișare de țap, dotat cu râs și cu urlet primar de om. Nudul se oprește o clipă în fața mea. Șed nemișcat în fotoliul de lângă masă, acoperindu-mi furtuna caldă a sângelui cu un zâmbet calm. Apoi femeia îmi întoarce spatele. Mi-arată linii despre a căror frumusețe nu știu dacă ea are vreo conștiință. În acest moment cedez ispitei. O pleznesc ușor cu palma peste fesele tari. Popa vede gestul și, la auzul sunetului excitant de trup femeiesc lovit tandru cu palma, el face un uriaș

salt pe loc, hohotele sale de râs se transformă într-un prelung răget: popa are acum realmente o înfățișare de faun enorm care s-ar lăsa pradă unei exuberanțe animale. Nudul înaintează în mers legănat, neostentativ, firesc până la canapea. Octavia a acceptat tandrețea loviturii de palmă fără a manifesta vreo supărare că am lunecat spre frivolitate. Ea se îmbracă iarăși. Urmăresc fazele tehnice ale îmbrăcării, deoarece îmi oferă o nouă priveliște. Octavia a fost, în sfârșit, învinsă de pudicitate. Se îmbrăcă cu spatele către mine.

Scot din buzunar mia de lei și-o pun pe masă. Popa se și repede s-o ia. În timp ce-și pune ciorapii, femeia protestează: „Astâmpără-te, dragul meu, că ăsta e câștigul meu! Mâna jos!“ Protestul Octaviei e mai curând formal; ea vrea să-și sublinieze într-un chip meritul personal la câștig. O dobândă atât de neașteptată înseamnă ceva pentru popa. Octavia a vorbit apăsat tocmai pentru ca popa Vasile să simtă și să-i aprecieze această vrednicie. În timp ce-și vâră bancnota împăturită într-un buzunar secret, popa încearcă să se asigure clar, cu toată precizia, cu privire la calitatea agoniselii pentru care a transpirat fără a se osteni.

„Sper că banii aceștia nu-i socoți… împrumut?!“

„Nu, părințele! Ăștia-s câștigul Octaviei. Taxa de spectacol!“

Octavia continuă să se îmbrace cu gesturi lente. Parcă ar voi să-mi prelungească desfătarea ochilor. Așezându-se pe marginea canapelei, ea mai întârzie puțin să-și ia combinezonul, încât mă mai pot pierde cufundându-mă cu simțiri echivoce în priveliște. Popa remarcă mișcările ei încetinite și de asemenea stăruința privirilor mele. „Ei, haide, termină odată!“, îi poruncește el, ca și cum ar apostrofa-o: nerușinato, aci ai ajuns? Îți faci câștig cu goliciunea trupului? S-ar părea că a și uitat că el a fost acela care a băgat bancnota în buzunar.

Se făcea vremea cinei. În dispoziția sufletească de destindere ce urmează scenei regizate de puterile iernii, mai povestim multe de toate. Amintesc brodnicilor că intenționez într-adevăr să rămân peste noapte la han: „Voi dormi în odăița fetei, dar mi se pare c-ar fi timpul să încălziți încăperea, să nu-mi trag vreo boală în oase din răceala pereților“.

Popa Vasile se duce în odaia de alături să încingă focul în sobă. Până să așeze gătejele și să ațâțe focul, trece timp. Octavia, femeia cu atâta aleanuri, improvizează o cină pe soba din încăperea mare unde ne găsim și unde sânt unghere pentru toate sectoarele vieții gospodărești. Îi amintesc, în timp ce rămânem numai amândoi, că era o veche dorință a mea s-o văd cum își

dansează în fața oglinzii aleanurile oceanice: „Dorința mi s-a împlinit adineaori“.

În timpul cinei povestim pe îndelete. Aduc vorba despre câte îmi trec prin minte. Popa bea singur o cupă de vin greu de la Șard, pahar după pahar, cu nerăbdare. Mai gust și eu. Mai gustă și Octavia. Dar setea părintelui mă sperie. Zic: „Bun e vinul dulce cu femeie amăruie!“ „Ca și vinul amar cu femeie dulce“, răspunde popa fixând cu privirea pe Octavia. Colcăie încă ecourile scenei de adineaori în mine. Dar cade o vorbă și despre lucruri sumbre. Și cuvântul rău și negru vine și el. Cuvântul despre unele zvonuri ce umblă iarăși din om în om: că se vor face din nou masive ridicări de oameni, care vor fi duși la muncă „voluntară“ la Canalul Dunărea–Marea Neagră. Cumplite sânt veștile ce vin de-acolo odată cu crivățul.

„Știți voi ce e Canalul Dunărea–Marea Neagră?“, îi întreb. „Mormântul burgheziei și al intelectualității noastre! Hei, cine știe! Poate că și noi figurăm pe lista ridicărilor ce se pun la cale!“

„Lăsați astea!“, intervine vădit cutremurată Octavia prin cugetul căreia trece probabil amintirea tuturor imprudențelor săvârșite. N-a vorbit ea atâtea verzi-uscate acordând o încredere bolnăvicioasă oricărei ființe cu înfățișare de om? Câți dintre trecătorii necunoscuți pe care ea i-a ospătat, naivă și nebănuitoare, au fost agenți de-ai Securității?

Stăm de vorbă până către miezul nopții. Din când în când, popa trece în odăiță să mai pună pe foc. Și iarăși vorbim, și popa începe a treia cupă de vin. Vreau să trec în odăița ce mi s-a pregătit de odihnă. Dar un pas s-aude prin ogradă. Apoi în pridvor. Cuvântul ni s-a tăiat de spaimă. Căci cine mai era să vină la brod la o oră atât de târzie? Și cele câteva clipe ce mai trec ni se par fără capăt. Ai cui sânt pașii ce s-aud în pridvor? Sânt cei cu listele care adună „voluntari“ pentru Canalul Dunărea–Marea Neagră? Inimile noastre zvâcnesc cu putere. Bătăi în ușă.

Dar iată că intră un simplu cioban, un cioban ca atâția alții. Cojocul îi e plin de zăpadă. „Bună seara! Iertați că mai încercai ușa la ceasul ăsta! Trebuie să fie tare târziu, aproape de miezul nopții, dar n-avui încotro. Vin cu turma. Am vreo două mii de oi și le-aș trece dincolo, peste Murăș!“ Ciobanul are ceva umil și provocator în același timp în glas și o înfățișare cam stranie. Uscățiv. Ochii îi lucesc. Cel puțin de unde șed, ochii lui se văd lucind. Sânt fosforescenți, ca la fiare și alte animale. Popa Vasile pare foarte neplăcut surprins de această vizită nocturnă.

„Și zi așa! Două mii de oi? Să ți le trec brodul în sudoarea feței mele? Ca să-mi aduc aminte că munca e un blestem! Osteneli de-o noapte întreagă! Dar de ce n-ai încercat să le treci prin Alba pe podul mare de la Partoș?“

„Parcă n-am încercat! Către seară podul de la Partoș a fost dus de ape. Mare zarvă și încurcătură pe-acolo. De-aceea am întârziat!“, răspunde ciobanul.

„Așa? Cum? Într-atât și-a ridicat Mureșul umerii că a dus podul? Iacă veste de mirat. Atunci vor mai veni și alți trecători la brod. Ce fac cei de umblă cu mașinile? S-au înzăpezit cu toții pe la Alba? Întâiul sosit ești dumneata. Un cioban. Cu două mii de oi?! Ciudat. N-am trecut două mii de oi cu brodul niciodată!“ Așa vorbește popa. Și parcă face în cap un calcul la repezeală, un calcul în care intră aria brodului și mărimea unei oi. „Avem de lucru până-n ziuă mare. Dar cum se face că ai două mii de oi și nu s-aude nici un behăit? Unde ți-s lânoasele?“

„P-afară miroase a lup. La miros de lup tac toate oile. Sânt toate aci pe câmp, prin preajma vadului“. Ciobanul își bagă mâna în chimir, unde zuruie gologanii și alți bani de metal. El scoate mâna și aruncă doi galbeni mari pe masă. Mi s-a învederat din mișcare: ochii ciobanului lucesc, fosforescenți.

Puțin cam mirat de marea dărnicie a ciobanului și de mijloacele sale de plată, intervin în vorbă: „Cum adică? Plătești în galbeni? De mult trebuia să-i predai Băncii de Stat, încă de la reforma bănească din ’47. Înfunzi pușcăria, păcurare, dacă te descoperă cineva cu aur la chimir“.

„Nu, domnule, nu-i nici un bai! Galbenii îi puteți schimba fără de nici o gloabă[24], chiar la Banca de Stat. S-o prelungit termenul de schimb. Eu nu i-am dat din capul locului, pentru că nu-mi place hârtia. În bătaia ploilor hârtia putrezește în chimir“. Așa grăiește ciobanul în cojocul său, nemișcat în fața noastră.

„Ești iscusit lucru mare și s-ar părea că știi de toate, parcă ți-ai face traiul la oraș, nu cu ciulinii câmpului!“, mai spun eu.

Aurul sclipește ca lamura pe masă, parcă acum ar fi fost turnat. Galbenii au zimți netociți. Popa îi ia în mână, le încearcă sunetul, care nu e sec. Popa aruncă un galben în sus, prinzându-l iar în palmă din cădere: „Sânt ușori, bade, parcă ar fi nuci găunoase! Sânt buni, măi fârtate?“ Azvârle popa un cuvânt de bănuială fără temei, mai mult ca să vorbească decât ca să iscodească.

„Nefârtate să fiu, de-or fi mincinoși!“ Cu atare vorbă ciobanul își șterge vârful nasului cu podul palmei.

Popa își face socoteli cu gândul aiurea. Trecerea turmei cu brodul e plătită înzecit dacă galbenii ar fi prețuiți la negru. Și nimenea nu-i prețuiește altfel. Aurul ar acoperi birul pe brod pe 6 luni, ba ar mai și prisosi. Ce neașteptat câștig!

„Cumpănesc să intru la învoială au nu!“, zice popa cu șiretenie, ca să mai tărăgăneze târguiala. „N-ai vrea să încerci totuși pe la alt vad? Pe apă în sus ai putea să treci la Șeușa cu luntrea ori la Drâmbar pe pod. Cu brodul ar trebui să mă ostenesc toată noaptea și nu vreau să mă omor, măi fârtate. Adevărul e că până la Șeușa mai sânt kilometri, nu glumă, și drumul oilor e de 5 ori mai lung decât al omului“.

„La Șeușa, ziceți? Să-mi trec oile cu luntrea cât o lingură de lemn? Nu pot să mai aștept. Pe la Drâmbar ocolul ar fi și mai mare, iar mâne încă înainte de amiază trebuie să ajung în Câmpul Frumoasei și de acolo o iau cu pas lung spre Poiana Sibiului“, precizează ciobanul. Vorbește cam răgușit și parcă ar amesteca printre cuvinte fluierături ce i se aud din piept ca subt surdină.

„Tare mă încurcă lucrul ăsta, bădiță! Vezi dumneata, chiar în noaptea asta când mai trebuie să lupt și cu apele umflate de zai“, arată popa, care se întărâtă în a nu se învoi.

Nu prea înțeleg ce plănuiește popa. Nu se simte în stare să poarte brodul pe sârmă după ce și-a turnat în burtă două cupe și mai bine de vin? Nu-l țin picioarele?

Ciobanul cumpănește. Ochii fosforescenți i se mișcă subt pleoapele de-abia întredeschise. Iată că-și bagă mâna în chimir. Mai scoate câțiva galbeni și-i aruncă de la distanță pe masă. E lucru curat sau necurat? Galbenii se așează frumos unul peste altul, se acoperă întocmai, parcă s-ar potrivi să intre într-un fișic.

Ne uităm înfiorați unul la altul. Ciobanul se uită la mine. Ce vrea? Îl măsor cu privirea. Stranie apariție. Și-i macru[25] în toată ființa. Carnea lui trebuie să fie tare ca prescura uscată. Cojocul îi este cam murdar, cu mițe lungi. Parcă ar fi fost târât prin cenușă pe la toate vetrele, din Sălaj până la Bălgrad. Are-n cap căciulă de poienar, mare cât un ciubăr. Zăpada i se topește pe cojoc, picură de jur-împrejur, că se face un cerc de apă pe podea.

„Ești din Poiana Sibiului?“, îl întreabă popa.

„Nu-s de-acolo!“, face ciobanul, dar se ferește să răspundă de unde e, ca și cum aceasta n-ar interesa.

„Ei, îți voi, părinte, au nu? Sânt tare grăbit!“ Ciobanul își ștergea fața cu mâna, de zăpadă topită.

Sântem nedumeriți și intrigați cum își îngăduie ciobanul atâta risipă! Ochii de lup în noapte își impun voința.

„Hei, au zburat galbenii pe masă mult prea frumos decât să mă mai pot împotrivi dorinței dumitale!“, îl liniștește popa, „numai că voi avea de lucru toată noaptea și, uite, avem oaspe cu care bucuros aș mai sta la taifas!“

„Chiar singur n-o să-l lăsați, părinte!“, zice ciobanul pe-un ton în care într-adevăr nu s-ar putea ghici nici o ispitire.

„Dar de unde știi că sânt popă?“, îl întreabă Vasile, ridicându-se. Picioarele îl țin.

„Adună ciobanii în cutreierul lor multe de toate, că nici nu s-ar crede“, încuviințează ciobanul foarte omenește. Fosforescența ochilor îmi reține acum toată luarea-aminte. Cum cade lumina în ochii lui că lucesc precum pe întuneric cătranul umezit în palmă?

Popa își aprinde felinarul. După cupele de vin încă nu se clatină. Dar ce se-ntâmplă dacă vinul va începe să lucreze când va fi pe brod? Vasile iese cu ciobanul în noapte. Din ușă, ciobanul își mai întoarce o dată farurile spre mine și spre Octavia, ca și cum ne -ar întreba: vă place? După ce cei doi au ieșit, Octavia îmi șoptește: „Ai văzut cum s-a uitat ciobanul la noi?“

Octavia se ridică de la masă. Prin tot trupul îi trece vizibil un ușor tremur. Își face de lucru un moment pe la sobă. Apoi revine. Coboară tare, aproape s-o stingă, feștila lămpii de petrol ce atârnă deasupra mesei. Rămânem în semiobscuritate. Cum a dat buzna în bezna de afară, ciobanul începe să îndemne turma cu șuiere și fluierături pătrunzătoare. Nici un behăit de oaie nu se aude. Și nici tălăngi. Nu se aude nici un fel de zgomot, numai fluierături și șuiere cum încă niciodată n-am mai auzit.

„Tu crezi că asta-i turmă?“, o întreb pe Octavia. „Două mii de oi și-atâta liniște? Le-a murit behăitul? Sau sânt doar umbre pe care le trece Caron?“

Octavia vine spre mine. Se oprește în picioare de-a dreapta mea. Îi cuprind șoldul cu brațul. Ea îmi vâră mâna în păr și mă privește. Este Octavia o realitate sau numai o umbră?

„Fii cuminte!“, îi spun, „Vasile ar putea, subt un pretext oareșicare, să se întoarcă pe neașteptate. Ce spui de salturile lui de faun în jurul tău?“

„M-ar interesa mai mult să știu ce spui tu de tot spectacolul de adineaori?“ Octavia stăruie cu mâna în părul meu: „Mă gândesc la… ceva!“ Femeia amăruie își pune gura pe gura mea. Ca să-mi dovedească ceva. Nu este o umbră, e realitatea.

„Astâmpără-te“, îi spun, „nu este momentul“.

„Știu și eu foarte bine că nu se poate“, visează Octavia.

„Deși ciobanul căzu parcă într-adins… stranie apariție! Făcu el ce făcu ca să rămânem noi în această semiobscuritate. De ce-ai coborât într-atât feștila lămpii? Vasile clocotește bănuindu-ne“. Mă apăr vag cu brațul de apropierea Octaviei.

„Mă gândeam adineaori la… ceva. Dar…“ Cu aceste cuvinte femeia parcă ar vrea să se depărteze; în aceeași clipă mi se așează însă pe genunchi, lipindu-se de mine cu toată puterea.

Tot se mai aud pe-afară șuierele păcurarului.

„Ce s-a face Vasile cu atâta turmă?“, mă întreb singur. Sau m-am întrebat… cu glas tare? Căci Octavia răspunde: „Are de lucru toată noaptea!“ Femeia se frământă în brațele mele. Apoi îmi șoptește ca un vânt cald în pâlnia urechii: „E timpul să treci alături, în odaia ta“.

„Te culci și tu?“, o întreb, „sau vrei să-l aștepți?“

„Să-l aștept? Eu? Ce-ți trece prin gând? Nu, dragul meu, voi încerca să adorm. Și pentru Vasile voi dormi ca un buștean“. Octavia se ridică de pe genunchii mei. Se duce pe canapea, trage paravanul și începe să-și aștearnă de culcare.

„Așternutul tău e gata făcut. Poți trece“, zice ea, punând în glas un accent de provocare, dar aproape imperceptibil.

Mă abat o clipă până după paravan. Octavia se potrivește în fața mea, în picioare, cuprinzându-mă cu brațele pe după cap. O cuprind și eu pe după talie. Ea se lasă, atârnându-mi-se cu toată greutatea de gât, mă trage în jos, se așează pe marginea canapelei. Dar mă desprind cu putere din încleștarea ei: „Altă dată! Noapte bună!“

Și trec în odăița ce mi se pregătise. Nu mi-am mai luat osteneala să caut lumânarea pe masă și s-o aprind. Soba era încă plină de jărăgai. Mă dezbrac și mă întind în pat. Subt pătura de lână, în năbușeala din odăiță, mi se face cald, prea cald. Apoi se lasă liniștea și în încăperea mare de alături, unde Octavia rămăsese singură. A suflat în lampă? Că se făcu liniște aud chiar prin ușa ce o închisesem în urma mea.

Mă țin treaz, cu atenția încordată încă un timp. Aștept oare, în pofida îndemnului la prudență ce i l-am dat, ca ea să vie totuși la mine? Iată că nu vine. A adormit? Sau e și ea trează? Se gândește la spaima îndurată când veni ciobanul? Se gândește la Canalul Dunărea–Marea Neagră? E îngrijorată de zvonul despre noile ridicări? Dar de ce? Nimic nu s-aude de-alături. Ea a adormit fără îndoială. Poate că visează că trece în odăița mea. Să-i las visul să lucreze. Împrejurările îmi exaltă închipuirea. Poate că în transa ei Octavia va risca aventura, mânată tocmai de gândul primejdiei. Dar ea nu vine. Mai trece ca o jumătate de oră. Jarul se stinge încetul cu încetul în sobă. Auzul mi se ascute, căci tot mai aștept. Dar nici un sunet de pas pe dușumele. Întunericul îmi închide ochii. O toropeală mă pătrunde cu senzații de somn. Totuși atenția nu-mi scade. Apoi adorm… dacă-mi dau bine seama. Dorm sau nu dorm? Deschid iarăși ochii, ca să mă încerc singur. Îmi dau seama cu perfectă luciditate că nu dorm. În răstimp am dormit totuși cu intermitență și cu gânduri ce revin. Sânt luat în stăpânire de-un vis care nu vrea să se desfășoare și care se întoarce mereu spre începutul său. O stază a visului? De ce e legat de punctul său de plecare? Mă zvârcolesc în această stare, care nu este decât dorința de a o auzi venind. Fără îndoială că uneori, dintr-o anume calitate a somnului, poți să simți, trezindu-te, durata somnului în care te-ai pierdut. Îmi revin ca dintr-o stare în cele din urmă haotică, a cărei durată o prețuiesc la vreo două ore. Apoi adorm, pentru ca de astă dată visul să înceapă într-adevăr să se desfășoare. Aud ușa de la odăița mea scârțâind ușor din țâțâni. Cineva intră. Se oprește lângă fotoliul ce-l știam lângă masă. Nu se așează. Dar parcă prind un fâșâit ca dedezbrăcare. Dorm. Încerc să mă trezesc, dar nu izbutesc. Mă întreb în vis dacă e numai vis ceea ce aud. Starea mi-e atât de haotică, că nu pot să hotărăsc. Apoi un trup gol se vâră subt pătura mea de lână. Este aievea, după cum mă pot încredința pipăind forme și linii. Trupul arde, dar este totuși mai răcoros decât al meu, care se încinsese în așteptare. O mână ar vrea să se trezească, caută un sân, caută ca-n febră liniile coapsei. Femeia este într-adevăr femeia amăruie, așa cum mi se arătase în joaca târzie a după-amiezii. Spectacolul de acum 7–8 ceasuri arde încă în mine. Femeia n-a mai voit să amâne. A riscat totul. Nu scoatem nici unul nici un cuvânt. Respirațiile fierbinți țin loc de dialog. Cu un genunchi simt rotulele genunchilor ei cari par a opune o rezistență.

Cât timp a trecut de când Octavia mi s-a furișat subt pătura de lână? Nu așa de mult ca să ne gândim că popa Vasile ar fi pe cale de a termina

trecerea oilor.

„Două mii de oi!“, îi șoptesc Octaviei în ureche.

„Trebuie să fie cam ora două din noapte“, răspunde ea.

Și femeia nu se mai mișcă de lângă mine. Se dorește îmbrățișată și frământată fără sfârșit. Este vis ceea ce se desfășoară sau o stare de supremă trezie? Minutele trec. Într-un târziu femeia îmi zice:

„Știi… că tu… nu mi-ai spus încă niciodată că mă… iubești?“

Nedumerirea întrebătoare a Octaviei mă trezește din trezia mea trupească ce aduce a desfătare de somn. Caut în amintire ceva ce ar putea să dezmintă cuprinsul nedumeririi ce-mi fusese strecurată în ureche ca o ultimă suflare. Și nu găsesc nimic ce ar putea să semene cu o dezmințire. Nu răspund. Totuși Octavia așteaptă. Trec clipele, și ea tot mai așteaptă. Caut prin toate amintirile și descopăr un lucru de care până acum nu mi-am dat seama: este așa, încă nu i-am spus niciodată c-o iubesc. Ea se desprinde pe nesimțite din brațele mele. Din nou mă încearcă cu câteva vorbe, cu o întrebare cu totul neașteptată în care se amestecă o negrăită tristețe și ca o deznădejde fără leac, cu toate că întrebarea e rostită oarecum cu indiferență:

„Ce mai face doamna Ana?“

„Cum ajungi să întrebi…? Este întâia oară că mă întrebi de doamna Ana!“

„Uite așa, doream de mult să aflu ceva. Acum sânt lămurită“. Caut să-i îndrum gândurile într-altă parte. În aceeași clipă afară, în pridvor, se aude, apropiată, puternică, o detunătură de pistol. Și după câteva clipe ușa ce dă din pridvor în odaia mare de alături se deschide ca de furtună. Recunosc după scârțâit ușa și după zgomot bocancii părintelui. Popa Vasile bâjbâie pe întuneric s-aprindă lampa pe care Octavia, desigur, o stinsese de tot când a trecut în odăița mea.

La detunătura de pistol Octavia sare dintr-un singur salt din patul meu. În odăiță e beznă completă. Jarul în sobă s-a stins demult. Octavia se oprește, după cum ghicesc după fâșâit, lângă fotoliu. E clar auzului meu că popa a intrat în odaia mare, trântind ușa după el. Pe întuneric aud cum Octavia deschide fereastra odăiței în care ne găsim. Fereastra dă în pridvor. Octavia a ieșit deci pe pridvor. Mai aud cum, de afară, ea trage în urma ei aripile ferestrei pe care a ieșit. Totul se petrece așa de repede că nu am timp nici să mă dezmeticesc puțin, să mă gândesc la întâmplările ce se precipită în jurul meu. Mă aștept ca popa să aprindă lampa în odaia mea, ceea ce s-ar

putea vedea prin crăpătura dintre ușa mea și usciorì[26]. Dar popa bâjbâie. Probabil nu găsește chibriturile la locul lor.

Încerc să reconstituiesc în închipuire cele ce s-au întâmplat și se mai întâmplă. Octavia și-a luat desigur pe sine halatul gros, îmblănit ca un cojoc pe dinăuntru, halat cu care obișnuiește să iasă iarna pe-afară. Ea și-a tras desigur în picioare pantofii de pâslă și a ieșit, după cum auzii, pe fereastră. Ea o să reapară desigur, așa-mi dau cu bănuiala, pe ușa principală pe unde a intrat adineaori părintele. Ea va pretexta că a fost puțin afară, făcându-i-se rău de-atâta căldură sau de vreo îngrijorare ce o păștea. Așa-mi închipui, căci Octavia născocește motivări și pretexte cu o incredibilă spontaneitate, când nu le are la îndemână croite și ticluite de mai înainte. În zgomotul ce-l stârnește, cu pași grei și repeziți, alături popa, nu mai prind tot ce se întâmplă.

Ușa de la odăița mea era închisă. Mi-ascut urechile. Aștept cu încordare s-o aud pe Octavia reintrând în casă pe ușa principală. Dar n-o aud. Popa Vasile, judecând după turbulența mișcărilor, e cel puțin agitat. Curios! A tras cu pistolul întâia oară în timp ce sânt la han. O, da, desigur! A tras poate luat de gândul că eu și cu Octavia ne găsim în bezna încăperilor, expuși tuturor ispitelor singurătății în doi. Alte dăți, când ajungea în pridvor, tușea într-adins să dea de veste că se apropie. Adineaori a tras cu pistolul! Dar poate că a avut și alte motive că a tras cu pistolul. S-a vedea! După pași pare foarte agitat. Și nu mai aprinde lampa. Probabil că nu găsește chibriturile. Îl aud strigând: „Octavia!“ Dar femeia nu este în patul ei. „Octavia!“ Popa o ia cu pași grei spre odăița mea. Își închipuie desigur că Octavia e la mine. Popa se oprește în fața ușii închise de la odăița mea. Parcă ar asculta. Nu mișc. Popa deschide ușa, dar în aceeași clipă parcă ar uita de Octavia. Urlă ca în delir: „Axente! Ascultă, Axente! Omul acela nu era cioban! Diavolul a fost! Când am ieșit cu el, am văzut pe-afară o îngrămădeală de lupi! Patru mii de ochi de foc se întoarseră spre mine! Ha! Două mii de oi, spunea păcurarul, dar erau două mii de lupi! În jurul brodului și-a casei sta adunată turma Diavolului. Și Diavolul îmi făcu ca un semn să tac. Luat de fiori pe șira spinării, mă țin cu felinarul după Diavol, ca la poruncă. Axente! Ascultă, Axente! Ciobanul coboară întâiul pe brod. Agăț felinarul de stâlpul de la mal. Lupii se reped să-și ia locul pe brod, în salturi, unul după altul. Diavolul cioban ține mâna întinsă peste saltul lor și… ce să vezi? Lupii, căzând pe brod, se fac mici ca șobolanii. Ochii le ard cu putere. Se umple brodul de lupi, că nu mai încap alții. Atunci pun și eu

piciorul pe brod și săr, să-l urnesc cu lopata. Îl pornesc anevoie că-i zaiu mare pe apă. Pornim! Axente! Ascultă, Axente! Că tremur din toate încheieturile! Când ajungem în tăcere dincolo, lupii, cât șobolanii, sar pe subt brațul întins al păcurarului! Dar nu era păcurar, Axente! Și căzând din salt pe țărm, făpturile se fac iarăși mari, lupi adevărați ca toți lupii! Cred că am trecut vreo câteva sute la întâia încărcătură. Fac socoteala, vom istovi turma cu vreo 7–8 treceri. Așa a și fost! Și de fiecare dată Diavolul–păcurar se întorcea cu mine, să-mi fie de folos la brod, să scurtăm timpul, micșorând lupii. Ce pățanie! Și ce groază! Axente! Axente, mă auzi? Diavolul a fost! Diavolul! Auzi?“

Stau nemișcat pe întuneric în patul meu. Surescitarea popii începe să mă cuprindă și pe mine, care sânt cu gândul mai mult la Octavia. Nu văd însă nici măcar silueta popii în beznă:

„Aud, părinte, aud. Dar, rogu-te, dă-mi voie să mă trezesc! N-ai febră, părinte? Ce povestești? Totul pare vis, coșmar, delir“.

„Nu mi s-a năzărit, Axente! Coșmar… zici? Am trecut cu brodul pe dracul și două mii de lupi! Și astea ar fi… delir! Vis, coșmar, delir!“ Popa povestește strigând, ca și cum mi-ar împărtăși lucrurile din depărtare ca de dincolo de Mureș, ceea ce nu este decât expresia surescitării.

„Auzi, Octavio? Dumnealui, Axente necredinciosul, nu crede! El își dă cu părerea că-i delir și vedenie“. Cu aceste cuvinte, popa se repede iarăși în odaia mare. Caută într-un sertar. Găsește chibrituri, aprinde lampa: „Ai auzit, Octavio?“ Dar Octavia nu răspunde. Popa se duce după paravan. La vederea patului, el se oprește: „Da’ unde ești, Octavio?“

Mă ridic degrabă din așternut. Închid, pe întuneric, pe dinăuntru fereastra pe care Octavia o lăsase cu aripile ușor întredeschise după ce a ieșit. Aprind lumânarea de pe masă. Popa vine din nou până în pragul odăiței: „Unde-i Octavia?“ El respiră ușurat, văzând că Octavia nu e în odăița mea.

„Știu eu?“, răspund a nedumerire, „când ai ieșit la brod, eu m-am culcat. M-am trezit din somn adineaori, când ai tras cu pistolul. Dar ce te apucă să tragi cu pistolul prin pridvor? Octavia nu-i alături? O fi ieșit până afară. Să nu i se fi făcut rău din căldura asta! Dă-mi voie să mă îmbrac. Prea este din cale-afară tot ce ți s-a năzărit! Ce lupi, măi Vasile? Ce Diavol, măi Vasile? Trezește-te! Lasă copilăriile și închipuirile! De altmintrelea află că și somnul meu a fost ca un coșmar. Dracu vă pune de încălziți casa… să ia foc, nu altceva!“

Mă îmbrac cam încurcat și fără a-mi putea stăpâni cutremurul. Aștept cu încordare să aud în sfârșit pe Octavia intrând în odaia mare, ca venind de-afară. Dar ea nu se înființează.

Popa pare mai dumirit și el, la gândul că Octavia o fi ieșit pe-afară de răul căldurii năbușitoare din casă.

„I s-o fi făcut rău! Vine ea! Hei, să audă și ea! Să audă ce se întâmplă în noapte de Sfânt Niculae la hanul brodnicilor! Închipuiri muierești, zici? Lupi și Diavol au fost“.

Popa se încinge de căldura cumplită din încăperi. Îi curg sudorile pe frunte. Dar nu numai de căldura ce plutește în han.

„Se făcură lupii cât șobolanii, zici? Ha-ha! Cel mai mare poet e delirul, părințele! Vii prea târziu cu de-alde astea la mine, părinte Vasile! Pe mine nu mă mai dovedesc închipuirile! Săreau lupii pe subt brațul întins al păcurarului? Și se făceau mici? Ha-ha! Și săreau încă o dată și se făceau mari? Cui îi înșiri tu asemenea basme, părințele? Mie, care nu mai am vedenii? Uite, că nu mă dau biruit. Sânt un om lucid, părinte! Chiar prea lucid de la o vreme! Sânt treaz! Chiar și poezia din mine s-a trezit. Din păcate! S-a trezit cum se trezește vinul de Șard în damigeană astupată cu cocean de porumb. De ani de zile a ieșit visul din mine. Și nu mai cred în închipuiri“.

Mă îmbrac de-a binelea, ca și cum n-aș mai avea gând să mă culc iar. Popa mai încearcă să-i încuviințez vedeniile. Dar cum Octavia nu-și face apariția, îi spun părintelui: „Nu crezi c-ar trebui să vedem ce e cu Octavia?“

Ieșim în odaia mare. Popa se duce iarăși după paravan: „Ce-i cu Octavia? Unde-i Octavia? Vino să vezi! Toată îmbrăcămintea ei e aci, risipită pe scaune!“

Mă duc și eu după paravan. Într-adevăr, toate părțile vestimentare, de la fustă până la pantofii de pâslă, de la bluză până la halatul-cojoc, stau aruncate, la întâmplare, aci, pe-un scaun și pe-un scăunel.

„Cum a ieșit? S-o fi ascuns pe undeva?!“ Și popa începe să caute agitat prin dulap, prin unghere, pe după grămada de saci din coridorul-fundătură. Eu îmi țes uluit închipuirile și bănuielile. Va să zică Octavia, când a intrat la mine, nu-și lăsase halatul-cojoc pe fotoliu, cum mi-am imaginat. Venise în odăiță goală. După detunătura de pistol ea a ieșit deci pe fereastră la fel.

Popa intră acum în odăița luminată de-un muc de lumânare. În odăița unde dormisem. În agitația ce-l cuprinde, se uită pe subt pat: „Nu e nici aci!“

„Părinte Vasile, nu crezi c-ar trebui s-o căutăm pe-afară?“

„Dar cum a ieșit? Fără nimic pe ea?“

Dau din umeri. Popa ia felinarul, ce mai fumegă lângă ușă, în pridvor. Ieșim. Inima îmi zvâcnește că mi-o aud ca un tropot. În ogradă — zăpadă, ca pretutindeni. Vedem urme de tălpi, în șir, în neaua afânată, luând-o pe după șopron spre grădină. Popa coboară felinarul și cercetează cu luare-aminte: „Urme de tălpi goale!“

Ca un copoi adulmecând, popa o ia înnebunit după urme. Mă țin după el ca un automat. Încep să bănuiesc toată grozăvia. Ajungem în grădină. Urmele ne duc spre gardul din fund. Sărim peste gardul pitic de nuiele, pătrundem printre tufe în crângul ce se întinde până în apa Mureșului. Urmele duc spre apă. Ultima este chiar pe țărm, ca o pecete pusă pe pământ. De-aci femeia a putut să sară în apă și să se piardă subt gheață. Gheața se întinde aci cât e râul de lat și e întreruptă doar de șuvoaie subțiri ce și-au croit albii înguste prin zăpada ce s-a așezat pe carapacea proaspătă a apei.

XIII

Către dimineață, încă pe întunericul ce prindea să se subțieze, am pornit singur spre Alba. Mă târam anevoie prin zăpada necălcată de drumeți și fără făgașe de roți. Mă bălăbăneam aproape, încât călătorul răzleț care m-ar fi zărit ar fi putut să creadă că mă întorceam de la un chef de Sfântu Niculae. Mă bălăbăneam însă de greul înaintării prin nămeți și prin haosul nopții ce coborâse în lume. Umblam ca pe-un prund de haos fierbinte și pe fund de prăpăstii de îngheț. Purtam în mine toată neodihna și frământarea nopții. Amintindu-mi astăzi, după trecere de vreme, de acel drum, îmi dau seama că am adormit mergând. Am adormit cel puțin pentru câteva clipe, în timp ce pașii mei, desprinși de ființa mea, înaintau prin zăpadă. Visul foarte încurcat al nopții se cerea probabil visat până la capăt. Dar nici în acel somn, purtat ca o boală, pe picioare, n-am izbutit să duc mai departe firul întâmplărilor, cu toate că știut este că în câteva clipe poți să visezi vieți cu încălecări uriașe de timpuri. Înaintam automat pe drumul fără drumeți și mă trezesc din somnul umblăreț c-un junghi sfâșietor în inimă. Junghiul, ca de cuțit, nu mă omorî. Mă muta doar în miezul realității. Întâmplările au fost întâmplări aievea, cu peceți de întărire, n-au fost vis. Faptele, ca de vis, s-au petrecut cu adevărat; rămâne să fie lămurită doar fața lor refugiată în enigmă. Dar de unde să purced?

Ne-am întors așadar de la apa Mureșului. Urmele pe zăpadă se curmau, învederat, c-o prăvălire, nevăzută de nimeni, în valuri cu zai. Am stat încă vreo câteva ceasuri de vorbă cu popa Vasile. Octavia nu mai era printre noi. Aceasta era singura certitudine căreia totuși nu ne încumetam să-i dăm crezare. Ce-ar fi putut s-o îndemne să ni se înstrăineze într-atât? Aceasta ne era chinul și focul și întrebarea.

Frânturi din lunga conversație cu popa Vasile se învârtesc în mine, trecând și revenind…

„Las', părinte, astea. Vorbești aiurea".

„Diavolul a fost prin apropiere toată noaptea, o fi văzut-o când s-a dezbrăcat și-o fi chemat-o la el! Ea o fi plecat în somn ca o lunatică spre el și-a nimerit în apa Mureșului!"

„Ascultă, părinte, n-am cercetat dacă nu cumva au fost și urme întoarse". „Urme au fost, dar numai spre apă".

„Ascultă, părinte, în grajd nu ne-am uitat. Poate că s-a culcat în iesle, printre vite, în așternutul unde dorm cei de se pripășesc pe-aci. Vrea Octavia

să ne facă o poznă, să bage spaima în noi, așa cum ai făcut și tu când ai apăsat cu degetul pe trăgaciul pistolului“.

Și cât am așteptat — și cum am așteptat!

Popa aducea în joc mereu, ca în delir, pe Diavol. Eu porneam de la premisa: să presupunem prin imposibil… că Diavolul… Dar nu asta interesează. Interesează saltul din urmă. Cunoscând unele fapte ce-au premers hotărârii Octaviei de a o lua spre apă, fapte pe care popii nu i le mărturisisem, eram încredințat că ceea ce s-a întâmplat — s-a întâmplat. Se deschidea însă și în fața mea un gol: de ce?

Toate astea se învârtesc în capul și-n sângele meu în timp ce înaintez prin nămeți spre Alba. Îmi desfac fularul de la gât, îmi deschei paltonul în față. Mi-e cald și transpir. Broboane de sudoare îmi curg pe frunte ca să-și caute matca în dungile din jurul gurii mele. În răstimpul unei singure nopți, dungile s-au adâncit, desigur, ca săpate în piatră.

Uneori mi se pare că bat pe loc, atât de anevoie înaintez. Totuși, greul trebuie să fie mai mult lăuntric, căci mai degrabă decât pot să iau seama ajung la Alba. Când intru în curte, fiică-mea, Ioana, pleacă tocmai la școală: „Unde ai mas toată noaptea?“

„Iacă ne ținură locului într-o ședință până-n zioară!“, răspund aparent liniștit. „Așa se-ntind ședințele când au loc alegeri sindicale“. Nu spun tocmai un neadevăr, căci în noaptea aceea ar fi trebuit să iau parte într-adevăr la niște alegeri sindicale care, pentru importanța lor în noua orânduire socială, se desfășoară ca un ritual pus subt semnul aurorei boreale. Ioana primește cu neîncredere explicația întârzierii mele, dar abordează o expresie de îngăduință. Pentru vârsta ei, îmi pare întâia oară prea înțelegătoare.

Am să intru în casă. Cum mă voi stăpâni? După câteva clipe am să povestesc soției mele, Dorei (în aceeași clipă îmi trece prin minte că Leonte o numește Flavia), cele întâmplate, în măsura în care asemenea întâmplări se pot povesti. „Că ieri după-amiază — Doamne, ce mult e de-atunci! — ne-am întins la han la taifas prelungit. Că din pricina vorbei lungi se făcu târziu, că, bezna odată căzută, ar fi fost riscant să mă întorc acasă singur. Se pare că lupii au cutropit ținutul. Că am stat la masă la o cupă–două de vin. Că înainte de miezul nopții, când mă pregăteam să mă retrag în odăița fetei să mă odihnesc, nimeri un cioban cu înfățișare cam stranie, de om neom, și cere popii să-l treacă peste apă cu cele două mii de oi ale sale. Obosit, m-am retras în odăiță. După vreo două ceasuri, popa se întoarce. Octavia nu mai

era în odaia mare… Și acum să te aștepți la ceea ce nu te poți aștepta, căci, după toate semnele, Octavia, nu se știe din ce pricină, pare să-și fi curmat viața sărind în Mureș“. Soția mea pălește. Picioarele i se taie, ca de-o slăbiciune, se așează într-un fotoliu. Și eu urmez: „În tot cursul serii, în timpul cinei, veni vorba despre câte de toate, despre prigoane și catacombe, veni vorba și despre furtuna de spaimă, despre Canalul Dunărea–Marea Neagră, despre noile loturi de «voluntari» pe cale de a fi ridicați cu dubele… Toată seara Octavia păru preocupată de grozăvia zvonurilor, nu excesiv, totuși preocupată, pentru ca, după ce de-abia am ațipit în odăița mea, să cadă sorocul! Nu știu precis ce s-a întâmplat și cum, nici din ce pricină… În orice caz, Octavia a dispărut. Ne-am luat cu felinarul pe urmele ei prin zăpadă, până la apă… Urmele… ca un șir de puncte după un ultim cuvânt…“

„Las’, las’, las’, nu se poate!“, face soția mea, cuprinzându-și fața cu palmele. „Cine știe unde s-o fi ascuns! Voia poate să vă îmbie o joacă a imaginației ei, să vă pună la încercare! E plăcerea ei să se dea în spectacol, să vorbească toată obștea despre ea! Nu cred nimic din tot ce-mi spui!“

Dora mă lasă singur. Pleacă pentru treburi în oraș. Așa zice ea. Dar o știu: a cutropit-o spaima.

Mă întind pe-o canapea să mă odihnesc. Dar de pe ce meleaguri să-mi adun somnul? Când să ațipesc, tresar de-un junghi la inimă. În durerea de subt coaste se adună parcă toate amintirile și agitațiile nopții. Și parcă iarăși alunec fizic în somn. Junghiul mă readuce în miezul lucidității mele. Mă ridic. Mă plimb prin odaie. Dora se-ntoarce. Și-a uitat de treburile prin oraș? Se duce la bucătărie, încredințată că eu mă odihnesc.

Cam după o oră ne intră în casă Lelia, fiica brodnicilor, cu hohote de plâns, cu ochii holbați. Ne aduce ca o veste de spaimă. Despre cele întâmplate la han, o veste mult amplificată de gureșele zvonuri de la școală. Lelia caută în nenorocirea ei un refugiu. N-am putința de a i-l da. Soția mea încearcă, pe cât îi este posibil, s-o liniștească, spunându-i că totul are să se dovedească peste un ceas–două drept zvon netot… „Ai să vezi, Lelia, ai să vezi! Vino la dejun la noi după ce-i ieși de la școală. Până atunci se lămurește…“ Fata pleacă. Nu știu dacă e mai ogoiată, dar nu mai plânge.

Și nu trec câteva ceasuri, că ulițele și casele Albei se pătrund, ca de-un fum de vreascuri, de zvonul că doamna Octavia Olteanu de la brod și-ar fi curmat viața. Se alege de la sine și un al doilea zvon, o „explicație“ ad-hoc a faptei, o explicație pe măsura imaginației obștești, o explicație concretă,

materială, în care nu intră nici un element imponderabil. Femeia, așa se vorbește, ar fi aflat, prin informatori de la Securitate, că va fi ridicată spre a fi dusă la Canalul Dunărea–Marea Neagră, la „muncă voluntară“. Așa-i numit în chip oficial regimul de exterminare de la Canal. Acestui destin, care la intrare are o poartă de triumf purtând inscripția: „Bine ați venit, tovarăși voluntari!“, doamna Octavia Olteanu i-a preferat apele Mureșului.

Pe la amiază vin la noi popa Vasile cu Lelia. Popa e rupt de oboseală. Alergase în dreapta, în stânga, pe la cunoscuți și pe la diverse oficialități. Dora ia în primire pe Lelia, încercând o consolare dictată de împrejurări și în care nici ea nu mai crede. Lelia tace în sughițuri. Consolarea nu are nici o priză asupra fetei, care în răstimp primise o confirmare a zvonurilor de la tatăl ei. Soția mea se îndârjește, cel puțin aparent, să desfășoare bănuiala că totul ar fi un simplu spectacol care se va lămuri degrabă, spre bucuria tuturor, chiar prin reapariția Octaviei. Soluția pe care o imagina soția mea, susținută cu glas tare, dar fără argumente, nu înduplecă pe nimeni, ba supără puțin pentru imaginea neserioasă cu privire la felul Octaviei.

Mă retrag în altă încăpere cu popa Vasile. El îmi spune, ștergându-și fruntea, că a fost la poliție, unde a anunțat dispariția Octaviei. La poliție popa și-a exprimat, după cum îmi spune, părerea că Octavia și-a căutat moartea în apele Mureșului într-un moment de pierdere de sine, mânată probabil de anume temeri. Interogat asupra condițiilor în care s-au petrecut faptele, popa a dat o seamă de amănunte, dar s-a reținut să rostească bănuieli și ipoteze. El a povestit și întâmplarea cu ciobanul, fără de a interpreta însă delirant această apariție. Popa a insinuat totuși la poliție părerea că dispariția soției sale ar putea să aibă o legătură cu zvonul ce a circulat pe la han, dar și în oraș și prin satele din împrejurimi, că o nouă masivă ridicare de voluntari pentru Canalul Dunărea–Marea Neagră va fi iminentă.

După ce s-a întors și Ioana de la școală, ne așezăm la masă. Nu se mai vorbește aproape nimic. Numai Lelia dă câte-un sughiț de plâns și schițează câte-o jumătate de surâs când soția mea mai încearcă s-o consoleze cu amăgirea că Octavia își va face apariția, certându-ne pe toți că am putut crede într-o ispravă atât de neomenească precum este aceea ce i s-a atribuit de gura lumii. Popa și cu Lelia se ridică apoi în tăcere și pleacă la han.

În după-amiaza zilei, poliția din Alba a trimis la fața locului oameni cu spărgătoare de gheață și cu căngi să caute prin apa Mureșului. Zeci de oameni au spart din loc în loc gheața, dar din ochiuri și vâltori n-a ieșit la

iveală nicăiri nici un semn cu privire la înecată. Cum timpul se însenina și gerul se lăsa, ochiurile sparte făceau repede pleoapă. S-a renunțat în cele din urmă la căutare, spunându-se că de abia la primăvară, dacă, va mai ieși la suprafață înecata. Aflai, tot în cursul după-amiezii că nici vorbă ca podul de la Partoș să fi fost dus de apă, după cum pe la miezul nopții ne spusese misteriosul cioban. Năvala veștilor, pe seară, mă prinse într-o stare de mare oboseală. Veghea mea era alterată de somnul ce nu mi-l dormisem. Visam treaz. Astfel mi se lămuri minciuna păcurarului: cum putea să treacă cu două mii de lupi prin oraș? Evident, nu putea să traverseze Alba cu o asemenea turmă. Păcurarul n-avu încotro și născoci că podul de la Partoș a fost dus de apă. Apucând pe calea acestei lămuriri ce mi-o dam singur, alunecam încetișor pe jumătate treaz în visul sau în delirul popii Vasile: ciobanul nu era cioban, ci Diavolul în carne și oase. Dar tresar din visul ce se înființa în mine ca un du-te–vino de neghioabe vedenii. Tresar de-un junghi la inimă. Trezindu-mă o clipă, vreau să-mi fixez cu orice preț, în cuget, gândul: ciobanul a fost un cioban ca oricare altul și oile lui au fost oi, nu lupi! Iar dacă a fost nevoie numai de câteva treceri cu brodul, numărul oilor n-a putut să fi fost mai mare de-o sută. Făceam această socoteală fără îndoială treaz. Totuși, ce-a văzut părintele? Lupi care săreau pe subt brațul întins al omului neom! Și de ce nu mi-aș mărturisi fără sfială sau rușine ce-am văzut noi? Nu-mi voi spune niciodată că n-am văzut ochii de fosfor ai păcurarului! Dar lupii? Poate că i-aș fi văzut dacă m-aș fi uitat pe fereastră. Cum se face că n-am controlat urmele turmei, acolo, în fața hanului? Dacă-mi amintesc bine, la ieșirea din han m-am uitat și pe-acolo, dar zăpada ce-a mai căzut către dimineață a acoperit urmele. O dovadă totuși are amintirea cu privire la ființa ciobanului. Galbenii au zburat până în mijlocul mesei, potrivindu-se singuri unul peste altul ca pentru a intra într-un fișic.

Întâia noapte după grozava întâmplare. Unde să-mi găsesc somnul? Încă mai înainte de a mă dezbrăca să mă culc în patul meu, acasă, între cei patru pereți ai camerei mele, adormisem pe-o canapea ca mort. Dar somnul a fost scurt. Să fi tot ținut câteva minute. Am dormit totuși ca mort. Trezit de la inimă, am început să mă dezbrac și m-am culcat în așternutul meu. Dar acum că a intrat în joc și vrerea de-a adormi, somnul mă ocolea. O nespusă oboseală mă cutropi, dar, când să ațipesc, sângele se pornea cu zvâcnituri de

ciocane în toate malurile trupului. Fiziologia mea respinge somnul. Totuși un fel de somn simt în toată lumea dimprejur. Numai în mine nu. Vasăzică: podul de la Partoș n-a fost dus de ape! De ce-a mințit ciobanul? Dacă oile lui ar fi fost oi, i-ar fi fost desigur la îndemână să treacă peste podul de la Partoș! Drumul prin Alba nu i-ar fi luat mai mult de-un ceas. El a preferat trecerea cu brodul — ceea ce-i rupea din vremea lui ciobănească 4 ceasuri. De ce a preferat brodul? Ei, de ce! Nu e limpede ca ziua? Mai vrei explicații? Putea ciobanul să treacă prin oraș, la miezul nopții, cu două mii de lupi? Și astfel ajungeam iarăși la lupi. Și cu lupii la diavol. Parcă aș fi umblat și eu pe făgașele lăsate prin văzduh de delirul popii.

Dar nu numai povestea lupilor îmi frământa ceasurile. Trecea prin mine și revenea mai vârtos altceva. Spectacolul ce nu-l văzusem, dar pe care, topit de-un somn nesomn, mi-l închipuiam. Zecile de oameni strânși să spargă gheața ce acoperea toată matca Mureșului sau care uneori tivea numai marginile vâltorilor. Imaginea are o acuitate mai vie decât cele ce cuprind cu ochii. Aud loviturile de târnăcoape! Deslușesc în depărtare sloiurile cedând. Văd apa tulburându-se și limpezindu-se. Nu se ivește nimic. La primăvară, îmi spun singur. La primăvară s-ar putea să apară înecata cu fața mâncată de lipitori, cu coapsele roase de somni. Și iarăși încerc să-mi lămuresc fapta Octaviei. O stare de panică, negândită, trebuie să se fi produs în ea la auzul zvonului despre o iminentă ridicare de noi voluntari pentru Canal. Pe cine nu l-ar speria de moarte vestea că se găsește pe lista lotului ce urmează să fie ridicat? Dar explicația aceasta, ce-și are greutatea ei, mă înduplecă pe mine, care știu că Octavia a luat poteca spre patul Mureșului plecând de lângă mine? Trebuie să mă gândesc mai cu dinadinsul la această potecă a ei! Sau și-a pierdut oare Octavia cumpătul când a auzit detunătura de pistol nebun chiar în pridvor? Cum nu și-ar fi pierdut cumpătul la auzul pistolului? Mai vârtos în situația în care ea se găsea în acel moment! Sau a chemat-o păcurarul? Dacă păcurarul nu era păcurar, ci altceva, atunci el știa de unde o cheamă! Dar poate că Octavia a pornit spre apă ca o lunatică, mânată de-un îndemn mai tulbure decât o somnolență! Nu, nu, nu, îmi spun, pricina trebuie să fi fost totuși panica. A luat-o spaima că popa trage cu pistolul? Nu, nu, nu, îmi spun, trebuie să fi fost totuși altceva. Dezamăgirea că n-am răspuns numaidecât și cu toată hotărârea dorinței de a-i spune în sfârșit, în sfârșit, c-o iubesc? Să fi fost disperarea mută că în clipa aceea gândul meu ar fi putut să umble prin preajma doamnei Ana? Să fi fost bănuiala că în ciuda dragostei și a patimii

ce-mi arăta, ea rămânea interzisă în pragul ființei mele? Imaginația și gândul meu își deapănă motivele, toate câte ar fi putut să fie invocate în vederea unei inutile explicații. În fond, fapta ei rămâne inaccesibilă unei lămuriri, sâmbure negru în mijlocul unei enigme. Sânt acum încredințat că numai imaginea ultimului ei mers spre apă corespunde întocmai unei realități. Nu am decât o certitudine: în clipa supremă, ea mergea fără veșminte prin zăpadă, spre apă, într-un fel de transă, ca o lunatică.

În câteva zile de frământare sufletească, de măcinare a cugetului, am căzut în insomniile prin care mai înainte cu câțiva ani am trecut cu totul din alte pricini. Constrâns de îndatoririle de slujbaș, îmi făceam orele de birou la Batyaneum. Anevoie mă puteam însă concentra asupra vreunui lucru folositor. De-o strângere a gândului și a inimii asupra poeziei nici vorbă nu mai putea să fie. Din exercițiul stihului ieșisem de altfel de ani de zile. Am uitat aproape că vreodată am scris și versuri.

La ora precisă când, fără de vreo înțelegere prealabilă, puteam să întâlnesc pe Ana la întretăierea unor străduțe, sus, în cetate, nici o întâmplătoare întâlnire nu mai avea loc. Mângâierea-apelor nu mai apărea. Mi se denunțase mângâierea. Transformam astfel numele unei plante de leac într-o expresie ce reda plastic o implacabilă situație.

Auzise fără îndoială și Ana despre cele întâmplate. Și i-ar fi fost greu să mă întâlnească dintr-o mie și una de pricini.

Așteptam cu încordare, cu înfrigurare, cu nerăbdare, să fiu chemat la poliție, spre a fi interogat în chestiunea misterioasă de la hanul brodnicilor. Eram hotărât să arăt faptele petrecute. Fără reticențe. Dar și fără pretenția de a fi pătruns enigma. Invitația întârzia. O anchetă foarte sumară, de mântuială, se făcuse încă a doua zi după întâmplare la fața locului. În procesul-verbal de rigoare s-au trecut în primul rând cele arătate de popa Vasile. Și zilele treceau fără ca o nouă anchetă să se mai schițeze măcar. Interogarea mea? Se amâna de la o zi la alta. În timpul insomniilor mele de noapte mă interogam însă singur. Concluziile mele? Plumburii, informe, haotice.

Cetățenii de toate graiurile din Alba continuau să discute cazul. Lumea din oraș, ca și cea de la margine, s-a oprit la părerea că Octavia Olteanu a

căutat drumul apelor în condiții de panică, aflând că va fi ridicată cu un nou lot de „voluntari“ pentru Canalul Dunărea–Marea Neagră.

Zilele treceau… și apoi săptămână după săptămână. Nenorocirea de la hanul brodnicilor avea să fie acoperită de rumoare și de groază în noaptea când un mare lot de „voluntari“ ai morții, pentru Canal, a fost într-adevăr ridicat cu dubele ce au circulat prin bezna orașului pe la ore mici, ținând, cu huruitul lor lugubru, subt teroare toată populația. Ancheta în chestiunea tulbure de la vadul Mureșului n-a mai avut nici o urmare. Din ceea ce deduceam că Octavia Olteanu se găsea într-adevăr, și ea, pe lista lotului de „voluntari“ și că din această pricină nici poliția, nici Securitatea n-au continuat cercetările. Afacerea se clasa, pentru ca imaginația publicului din oraș și a norodului din ținut să nu mai aibă nici un motiv de a o amplifica, neliniștind lumea fără folos.

Popa Vasile s-a dat în aceste săptămâni de iremediabilă descompunere unor excese de beție cum cronica vieții sale nu a mai înregistrat până aci. Frecventa cârciume de la periferia orașului. Petrecea în completă inconștiență prin șanțuri unde urbea se corcește cu câmpul, ca să se dezmeticească puțin înainte de a intra în altă cârciumă. Slujba de la brod nu-l mai ținea locului. Era singur la han, care cădea în păragină. Pustiul sufla prin încăperi. Când nu avea trecători la brod, popa se ducea la apă și privea pierdut în vâltoarea unde a dispărut Octavia. Apoi pleca spre oraș, la cârciumă. Avea de gând să lichideze întreprinderea. Voia să ceară singur să fie trimis ca „voluntar“ la canalul Dunărea–Marea Neagră. Popa își vându vitele, ca să nu mai rămână nici o suflare la han.

Într-o zi, Vasile veni la mine să-și achite restul datoriilor. A doua zi urma să plece la Canal. Am refuzat cu un surâs banii, spunându-i că aceștia vor fi folosiți pentru creșterea Leliei. Popa Vasile a zâmbit, părând mulțumit de grija ce-o manifestam pentru odrasla cu ochi albaștri de la han. O mătușă de-a fetei, de pe la Cluj, sosise câteva zile mai înainte la Alba; lua asupra ei sarcina de a se îngriji de creșterea fetei. I-am spus popii Vasile să predea banii ce-mi datora mătușii fetei.

„Eu plec de bunăvoie la Canal. Trebuie să ispășesc“, îmi spune el, „multe de toate“.

La despărțire, popa Vasile lăcrimează, îmi întinde mâna. Să-l sfătuiesc să nu plece la Canal? Nu! Nu-l voi sfătui! Vreau să-i las netulburată de vreo îndoială conștiința că ispășește. Are în față alternativa: sfințenie sau delirium tremens.

XIV

Frământările mele aveau să dureze vreo câteva săptămâni. Arderile lăuntrice și spaima cedează apoi încetul cu încetul, ca să se reverse într-un fel de mocnire cenușie. Pe la începutul noului an, zăpada se topește în întreg ținutul. Un îngheț senin ce nu mai vrea să contenească dă lutului de subt tălpi o tărie de os. Numai pe la amiază se zăresc până departe, pe făgașele drumurilor și prin brazdele ogoarelor, dungi de noroi sau de humă dezghețată în bătaia soarelui. Făgașele și brazdele arată parcă toate spre hanul brodnicilor.

De tot atâtea săptămâni ține „absența“, pe cale de a se permanentiza, a doamnei Ana Rareș. A uitat ceasul când o caldă obișnuință mă făcea să-i ies în cale? Și-a schimbat orarul? Doar nu i s-o fi desființat laboratorul? Sau s-a mutat laboratorul din vechea clădire domnească-mitropolitană într-altă parte? Știu prea bine că toate aceste temeri ale mele n-au nici un temei. O împotrivire a luat totuși ființă în inima Anei! Voia să mă pedepsească într-un fel pentru faptul că, de când am fost mutat la Alba, mi-am împletit prea stăruitor viața cu hanul brodnicilor? Va trebui să mă împac și cu neîntâlnirea — aceasta mi-o spun în timp ce, de fiecare dată, în fieștecare dimineață, la aceeași oră, o profundă mâhnire se înființează în mine. Încep de fapt să mă împac cu neîntâlnirea în sensul că, după un val de amărăciune acută de-un ceas–două, mă dau în fiecare zi celei mai nebune speranțe: mâne Ana mă va întâmpina cu un zâmbet ca și cum nimic neplăcut sau tulburător nu s-ar fi întâmplat în aceste săptămâni. Și după ce aștept zadarnic, fie pe drumul în serpentină ce duce în cetate, fie pe lângă vechea catedrală, s-o văd pe Ana, mă întorc zi de zi la aceeași oră să lâncezesc în biroul meu de la Batyaneum.

Sfârșit de ianuarie. Zi de îngheț senin și fără zăpadă. După o așteptare zadarnică pe la Poarta lui Horea, mă întorc la Batyaneum. Mă izolez în încăperea manuscriselor, la bibliotecă. Caut să-mi înfrâng disperarea, răsfoind un manuscris medieval, un evangheliar minunat ilustrat. Culorile ilustrațiilor făcute de-o mână în secolul al XIII-lea sânt proaspete ca de ieri. Multe-multe ceasuri pierd în felul acesta de la o vreme.

Către amiază aud o bătaie în ușă. Nu răspund. Trebuie să fie vreun funcționar al bibliotecii. Intră să caute ceva prin rafturile de cărți ce căptușesc unul din pereți? Ușa s-a deschis fără ca eu să fi rostit cuvântul „intră“! Dar a intrat — cine? Doamna Ana.

Fața îi e crispată. Întreaga făptură e frământată de-o jale anevoie stăpânită. Mă ridic de la masa de lucru, fac un pas s-o întâmpin. Ana se așează ca doborâtă de oboseală, fără a mai aștepta să fie invitată, într-un fotoliu din apropiere. Mă așez din nou la masa mea de lucru: „Ce e?“, întreb. Ea ezită. Mă uit lung la ea și privirea mi se schimbă în consternare: „Ce-i cu tine?!“

„N-ai auzit încă nimic?“, zice ea ca și cum ar ocoli ceea ce va trebui totuși să-mi spună.

„Nu știu la ce te referi!“, caut eu s-o silesc să vorbească.

„Leonte nu mai este!“

„Cum? Ce?“ Mă ridic. Ana izbucnește într-un hohot de plâns, că nu știu ce-aș începe spre a o liniști, cel puțin într-atât ca să poată să-mi spună ce s-a întâmplat.

Ana e așa de zguduită de plâns, că-i trebuiesc minute să se reculeagă întru câtva. Cu un suspin adânc, ea izbutește în sfârșit să-și stăpânească tulburarea. Rostește rar, cu glasul sufocat de emoția mereu la pândă, câteva cuvinte, acestea neașteptat de liniștite după zguduirea de adineaori:

„S-a aruncat… în Râpile Roșii, în prăpastia cea mai adâncă… Drama s-a încheiat… Ieri, probabil încă înainte de amiază. A fost găsit după vreo câteva ore, pe când se întuneca. Zăcea complet zdrobit, cu fața în sus, neatinsă, cu brațele larg deschise, în fundul prăpăstiei. Rudele au trimis-o acum de dimineață, cu întâiul autobuz, pe Ileana să mă anunțe. Fetița m-a căutat pe-acasă, dar nu m-a găsit decât adineaori în laborator. Am venit de-a dreptul la tine. Ce facem? Nu mai pot gândi la nimic“.

Simt un tremur la toate încheieturile. Vestea mi-a înțepenit mișcările, umblu parcă aș avea proteze. Caut să mă stăpânesc. Pe fața mea apare ca o crispare de durere și, schițat mimic fără a se rosti, un fel de râs cu totul nelaloc pe care mă căznesc să-l sufoc încercând o mască de suferință. Mi s-a mai întâmplat în cursul vieții să fiu adus în condiții asemănătoare să-mi stăpânesc o spaimă sau o suferință neașteptată, prea violentă. Afectul stăvilit mă debordează și acum, rătăcind un moment în chip paradoxal prin fiziologia stupidă a râsului. Ca o salvare vine pentru mine împrejurarea că râsul se schițează numai pe față și nu și în glas.

„Înmormântarea va avea loc poimâne“, completează Ana.

„Poimâne? Până atunci ar putea să sosească și bucureștenii“. Dau glas unei păreri: „Atâția prieteni ar fi dezolați să nu ia parte la înmormântare. Voi telefona la București numaidecât“.

Plec cu Ana de la Batyaneum, coborând cam anevoie treptele în spirală. Emoția mi s-a așezat ca o nesiguranță țeapănă pe la genunchi. Ne ducem la centrala telefoanelor, unde mi se dă destul de repede legătura cu familia Stănculescu. Vorbesc apoi și cu Marius Borza. Cei doi prieteni, amuțind de consternare, mă anunță că vor sosi la înmormântare. Rămâne în sarcina lor să mai anunțe la București și o seamă de alți intelectuali care ar dori să fie de față în Câmpul Frumoasei la coborârea în mormânt a lui Leonte.

Pe Ana o însoțesc până acasă, în cartierul de vile de la poala cetății, pe-o stradă ce poartă numele întâiului marxist. Nu pe-al lui Marx, care de altfel nu era prea marxist. Doamne, cum se potrivesc aceste nume în cetatea lui Mihai Vodă cel Viteaz și a lui Simion Ștefan! Probabil că și în Câmpul Frumoasei ulița ce duce la cimitir se numește tot Engels! Pretutindeni, toate străzile ce duc la cimitir ar trebui să poarte nume de marxiști. Ajunși în fața locuinței, Ana mă poftește să intru. Este întâia oară că intru în casa locuită de perechea Rareș. Încăperea în care pășesc cu oareșicare sfială e mobilată cu lucruri puține, dar de gust. Privesc împrejur cu luare-aminte. Ana, luând un ton „la obiect“, îmi spune, ca o paranteză deschisă în șirul gândurilor ce-i fug într-altă parte, că ceea ce văd este cam tot ce a putut să salveze de la Iași prin peripețiile războiului. Întâia oară îi surprind accentul de moldoveancă. Mă așez într-un fotoliu. Doamna Ana își caută locul, cam încurcată de împrejurările ce mă aduc în sfârșit în casa ei. E foarte preocupată, se pare, de prezența mea aci și acum. Ca și cum încăperea mi-ar fi fost interzisă într-un fel.

„Am s-o ajut să iasă din perplexitate“, îmi spun în sinea mea: „L-ai văzut pe Leonte aproape în fiecare săptămână. Cum evolua în ultimul timp?“

„Ieșise cu totul din depresiunea gravă de astă vară, peste al cărei nadir a trecut, după cum îmi spunea chiar în momentul când la vie i-am adus caisa, mărul de aur al vieții — ți-aduci aminte! Asta nu înseamnă că vedea situația mai altfel decât atunci. Dimpotrivă, situația el o vedea parcă în culori și mai sumbre. O luciditate întețită îl făcea să-mi vorbească întunecat atât despre condițiile generale, valabile pentru noi toți, cât și despre cele ce-l atingeau numai pe el. Leonte își era sieși, precum știi, o ființă «care și-a pierdut destinul!» Aceasta era obsesia pe care o târa cu sine prin cenușa ultimilor ani. Din parte-mi am căutat, pe cât mi-a stat în putere, să-l aduc pe căile regăsirii. O dată, mustrându-mă parcă pentru strădania mea, el mi-a răspuns zâmbitor: «Destinul meu? Pe acela n-o să-l mai redobândesc niciodată!» De

altfel, într-o împrejurare, vorbind despre istoria noastră, el îmi spune: de sute de ani noi, românii, ne-am pierdut destinul într-un fel sau altul. Ce-ar fi putut să spună Leonte despre condițiile de existență subumană de astăzi, despre pământeasca robie fără precedent? Ar fi dorit mereu să-și desăvârșească viziunea despre lumea la a cărei alcătuire a lucrat 20 de ani. «Ce vrei?», îmi spunea el uneori, «uite cărțile astea! Trebuie să le citesc, ca să scriu, mergând până la “document„, o istorie a gândirii românești. Mă simt umilit de moarte! O lucrare comandată! Cu ucaz moscovit! Cum s-au întors toate lucrurile de-am ajuns într-un asemenea serviciu comandat?! Găsesc prin aceste “documente„ foarte puține gânduri și fapte din care să pot reclădi timpurile. Lucrarea ar putea să prezinte totuși oareșicare interes. Citesc și adun material; și nu știi cum o iau hai-hui peste toate neajunsurile spre draga de libertate! Caut să împlinesc lipsurile. Până de curând, secole de-a rândul, gândirea noastră n-a avut condiții prielnice să înflorească în tipare firești. Până de curând, adică până între cele două războaie. Istoria noastră a fost o istorie organică numai până la Ștefan cel Mare. De-atunci încoace, istoria noastră a fost scoasă din destin. Mă cufund, îmi destăinuia Leonte cu dureroasă voluptate, în diverse epoci. Vreau să le ghicesc posibilitățile ce nu s-au realizat. Aceasta e aproape unica bucurie ce mi-a mai rămas. Imaginația mea speculativă născocește adesea tot felul de viziuni filozofice, o seamă de metafizici; pe acelea adică ce ar fi trebuit să apară în cursul timpurilor, dacă puterile nu ne-ar fi fost mereu stânjenite de atâta monstruos amestec din afară!» Așa vorbea Leonte. L-am întrebat: «Dar ce faci cu aceste viziuni?» «Nimic», îmi răspundea el, «le las să se piardă, așa cum s-au ivit în mintea mea». îmi repeta Leonte adesea că metafizica a fost totdeauna pentru el ca o patimă și ca o beție.

Și era o părere a lui că metafizica, în

desfășurarea ei istorică, cuprinde supremele basme ce și le-a plăsmuit spiritul omenesc. Era o părere de-a lui că metafizica, în desfășurarea ei istorică, cuprinde minunatele, sacrele minciuni ale lui Dumnezeu. L-am înfruntat odată pe Leonte că lasă aceste visuri să se piardă. I-am spus că ar trebui să le aștearnă pe hârtie. Ar scrie astfel adevărata istorie a gândirii românești, a dumnezeieștilor minciuni. L-am rugat odată să-mi comunice, mie cel puțin, unele din ele. Leonte nu mi-a răspuns. Ceea ce însemna că nu avea să-mi refuze întru totul dorința. Dar amâna. Atunci hotărâi să încerc o presiune morală. L-am amenințat că n-am să-i mai fac vizite în Câmpul Frumoasei decât dacă va face să crească, subt ochii mei și în auzul meu, în

fiecare duminecă, câte-un asemenea basm. Am izbutit astfel să smulg din el și să culeg pe rând «adevărata» istorie a gândirii românești, cu toate acele viziuni pe care poporul nostru ar fi trebuit să le izvodească, dacă împrejurările nu ne-ar fi răstignit mereu. Leonte mă va aștepta de-acuma, tot la 7 zile, cu câte-o mare bucurie. În încăperea lui, acolo, între cărți, el îmi desfășura, în fiecare sfântă duminecă, câte-o minunată sacră minciună. Am luat seama apoi, cu cât înaintam în toamnă și pe urmă în iarnă, cum depresiunea lui Leonte dispărea. Vigoarea sa spirituală se revela crescând. Săptămâna trecută, Leonte îmi mai spuse o minciună de-a lui Dumnezeu. Era ca o încheiere, căci epoca în care el își proiecta această plăsmuire a minții era recentă. Când a terminat i-am spus:

«Leonte, după acest basm nu mai poate urma decât propria ta viziune. Îmi vei arăta săptămâna viitoare cum vrei să ți-o completezi și s-o desăvârșești! Acum bate ceasul tău! Acum e momentul, Leonte Pătrașcu!» Leonte m-a sărutat pe amândoi obrajii, mi-a mulțumit pentru ceasurile regăsirii și mi-a făgăduit cu hotărâre să mă facă martora visului său. A urmat ceea ce știm“.

Caut un cuvânt pentru Ana. Dar îi vorbesc tot despre Leonte: „El și-a redobândit destinul în actul eroic al sinuciderii. Cu aceasta, Leonte și-a încheiat opera, împlinind ceea ce lipsea. În loc de-o filozofie a faptei, ne-a dat fapta. Astfel el s-a îmbrăcat în lumină după ce tu l-ai ajutat să-și regăsească destinul. Voi, femeile, nu vă prea cunoașteți isprăvile!“

„Din veștile ce-ți dădui tu scoți o încheiere la care nici un moment nu m-am gândit“, se nedumirește Ana, îngăimând oarecum cuvinte ce n-o cuprind.

„Epilogul e sfâșietor pentru cei ce rămân, magnifică e încoronarea. Într-o dimineață de îngheț, omul s-a îmbrăcat în soare și s-a aruncat în rana pământului. Dacă amintirea nu mă înșeală, parcă așa numeai tu astă-vară Râpile Roșii din Câmpul Frumoasei! Fii tare, Ana, și mândră! În amintirea lui Leonte ar trebui să păstrăm o sută de ani de tăcere!“

Cu aceste cuvinte mă ridic, îmi aplec puțin capul în fața femeii și ies.

A treia zi, încă înainte de a se lumina, o luam cu autobuzul spre Câmpul Frumoasei. Plecam cu soția și cu fiică-mea. Doamna Ana Rareș plecase încă din ajun, spre surpriza mea și oarecum în pofida înțelegerii de alaltăieri. Nu

mi-a dat oare a înțelege că e de ajuns dacă pornim în ziua înmormântării? În autobuzul încărcat de călători pe distanțe mici aveam să deslușesc în lumina vagă a becurilor și alți doritori de a participa la ceremonia înmormântării. Era aci, venind dinspre Cluj, doamna Marga Mureșanu, verișoara lui Leonte, cu părul alb acum, mai scundă decât o știam, o femeie care prin temperamentul ei, prin vioiciunea spiritului își camufla desăvârșit cei 70 de ani, dacă se ține seama de cronica reală a vieții și nu de cea falsă ce o afișează orice femeie. La Alba, în halta unde eu cu familia mea așteptasem o jumătate de ceas în ceața densă ca lâna scărmănată, urca în autobuz, în ultimul moment, și soțul Anei, profesorul Rareș, care-și găsea numai anevoie locul în semiobscuritate. Ne salutarăm peste câteva bănci.

Eu cu familia găsirăm loc chiar în preajma doamnei Marga. Iată cum au trecut anii de când nu ne-am mai văzut! Da, ultima dată ne-am întâlnit în acea călătorie de pomină din toamna anului 1944. Îmi trec prin cuget amănuntele spectaculoase ale acelei dimineți când, în plină înaintare a trupelor rusești prin Transilvania, am călătorit de la Sebeș la Sibiu. Ce viu mi s-a întipărit în minte o scenă de-atunci: doamna Marga ținând în mână o furcă și „torcând“ în clipa când trenul, oprit pe câmp, părea să fie luat cu asalt de ostașii ruși! Doamna Marga se deghizase în „jupâniță“ de-un aspect aproape călugăresc. Nici acum nu e mult mai altfel îmbrăcată. E îmbrobodită cu un șal negru de lână. Fața se ivește uimitor de tânără încă pentru vârstă. Ce a făcut doamna Marga în cursul acestor lungi ani de cumplită răstriște? Ea a izbutit să se strecoare prin prăpăd, retrăgându-se ca un melc în căsulia sa. Ea nu s-a retras, ce-i drept, chiar într-o cochilie. „Domeniul“ ei, nu departe de Cluj, i s-a lăsat spre păstrare. Spre uimirea obștei românești de pretutindeni, doamna Marga a izbutit, cu abilitatea ei de totdeauna, să „cadă încă o dată în picioare“. Oareșicari neajunsuri, chiar grave unele, a întâmpinat ea la început, în toamna după 23 august. Ea a reușit însă să se „dezvinovățească“, arătând binele ce l-a risipit în jurul ei de-a lungul unei vieți. Astfel, ea avea să fie scutită de calea pe care au apucat atâția dintre colaboratorii și toate colaboratoarele ei: ea n-a ajuns nici în lagăre de muncă, nici prin închisori. E adevărat că subt firma Patronajului, fostă instituție de stat, doamna Marga făcuse în timpul războiului mult bine în dreapta și-n stânga. De vreo 6 ani încoace, ea trăia în completă izolare, retrasă la țară. Doamna Marga nu se mai ocupa decât de clădirea unui mausoleu de stil neobizantin pentru soțul ei, decedat încă înainte de război, scriitor de seamă, mare orator și om politic de orientare

naționalistă. Văduva, înzestrată cu excepționale însușiri de energie și pricepere, punea în clădirea mausoleului o pasiune cu adevărat „faraonică“. Orizontul ei fusese în toți acești ani în întregime ocupat de „mortul“ ei, căruia ea voia să-i înveșnicească amintirea și gloria. Ea își sublinia insistențele cu atât mai mult cu cât slava mortului intrase într-o eclipsă totală, odată cu catastrofa de la 23 august. Nu ne întreținem numaidecât asupra nenorocirii din Câmpul Frumoasei, căci despre asemenea lucruri nu se poate vorbi într-un autobuz nici măcar în șoaptă. O întreb cum înaintează lucrările mausoleului. Îmi răspunde că ar mai avea nevoie de piatră de mozaic, care nu poate fi adusă decât din Italia. Lucrările sânt suspendate deocamdată. În răstimpul lungilor tăceri, mă gândesc iarăși la faima demonică a acestei femei! În timpurile Imperiului Bizantin o asemenea femeie, pornind de undeva, de jos, s-ar fi ridicat până la tronul împărătesc. Că ar fi trebuit să treacă pentru aceasta și prin arena spectacolelor, admirate deopotrivă de toate clasele sociale ale Antichității tardive, ar fi fost firesc! După părerea mea, în trecutul doamnei Marga au întâietate faptele bune, iar printre faptele bune cu care ea a ținut să-și împodobească viața socot pe acelea care au izvorât din marele interes și din marea grije ce le purta vărului ei Leonte. În repetate rânduri, în foarte hotărâtoare momente, Marga a intervenit cu o mână de ajutor în favoarea vărului ei mult mai tânăr decât ea. În timpul ascensiunii lui Leonte, pe care ea îl aprecia și de al cărui prestigiu mereu în creștere era deosebit de mândră ca „verișoară“, ea a spus adesea un cuvânt oportun. Doamna Marga, iat-o în fața mea! A aflat ieri prin radio vestea despre moartea lui Leonte. N-a ezitat să plece numaidecât prin greul iernii, în condiții de călătorie cu totul neomenești, spre Câmpul Frumoasei. Marga este o credincioasă de tip bizantin: vrea să ia parte la înmormântare ca la un ritual ce asigură salvarea omului. Nu avea de unde să știe, necum să bănuiască, că Leonte își stinsese singur lumina vieții. Îi strecor vestea în șoaptă, dozată, ca să nu facă un șoc. Poate că eram prea grijuliu. Ea este, desigur, o drept-credincioasă, dar o credincioasă a unui Hristos biruitor care seamănă cu marele ei soț decedat înainte cu 12 ani. „Morțile“ altora n-o mai impresionează decât în funcție de „mortul“ ei. Lacrimile îi curg, dar pe vechile brazde ce i s-au săpat în obraz după moartea fulgerătoare a omului ei. Morțile altora sânt pentru ea un prilej nou de lacrimi, un isvor de jale deschis în amintirea singurului ei „mort“.

În fața mea, mai spre fundul autobuzului, luase loc profesorul Rareș. Puteam să-l văd de-a dreptul, un om cu față fină, aproape un copil, în care

se rostește o deosebită bunătate. S-ar spune că Rareș e bun prin sânge. Rareori am avut prilejul de a sta de vorbă unul cu altul. Are ochi albaștri din calea-afară senini. În timpul bombardamentelor l-am cunoscut la Căpâlna în chip trecător. În specialitatea sa, care este botanica, a dus-o până la celebritate. De la colegi de școală de-ai săi am aflat însă nu demult că structural ar fi avut o vocație matematică. Despre „geniul“ său matematic mi-a vorbit cu admirație și regret îndeosebi inginerul Aron Stănculescu, „specialistul în trăsnete“ care i-a fost coleg de bancă la un liceu bucureștean. Adolescentul uluia dăscălimea cu vocația sa. Rareș era ca făcut pentru lumea cifrelor și a formelor abstracte, implicând o logică aparte pentru care avea specifice însușiri native. Adolescentul făcea însă „sluj“ în fața părinților săi, care îl dominau ca pe o ființă ce întârzia să se împlinească. La un îndemn părintesc căruia el avea să i se supună lamentabil și fără protest, tânărul Rareș n-a dat urmare vocației sale firești. La universitate, în loc de a urma matematicile, el se hotărî, jalnic și incredibil, pentru botanică. Specialitatea aceasta el și-a însușit-o fără eforturi dar și fără elan. În domeniu matematic el s-ar fi realizat desigur în chip cu totul excepțional. Îmi vine în minte o întâmplare ce mi-o povestise cândva inginerul Stănculescu. Întâmplarea caracterizează la perfecție o vocație. Nu a lui Stănculescu, ci a lui Rareș, căci despre el este vorba. În timpul studiilor universitare, tânărul Rareș avea dese discuții cu Stănculescu, discuții ținând de domeniul filozofiei matematice. Studentul Rareș ținea să se „realizeze“ în acest domeniu ca autodidact, căci îl chinuiau aleanurile vocației. O dată, Rareș se duce cu Stănculescu la un restaurant. Ocupă amândoi un colț de masă mai mare. Tinerii își comandă fiecare câte-un țap de bere și câte-un șnițel vienez. Conversația dintre ei se învârtește în jurul unei probleme de filozofia matematicii. „Spune-mi“, insistă studentul Rareș, „spune-mi, te rog, ce e numărul? Mă interesează de la o vreme filozofia numărului“. Rareș anume era intrigat de cunoștințele filozofice ce și le achiziționase viitorul inginer Stănculescu, care tocmai în vremea aceea citea unele studii de filozofia matematicii. Rareș, spirit foarte dotat, dar cam comod, voia să profite de un prilej binevenit spre a afla de la altul niscaiva lucruri importante fără de a mai face el însuși efortul penibil într-un fel de a studia Critica rațiunii pure. Asimila omul, cu un dar aproape divinatoriu, tot ce ține de lumea matematicii — singura lume ce-l pasiona, de altfel. Stănculescu începe să expună lui Rareș, în fața țapilor de bere, teoria

kantiană despre judecățile matematice. Oricine ar fi surprins scena ar fi remarcat că Rareș îl urmărea pe Stănculescu, dus ca de-o exaltare.

Chelnerul, după ce le servise țapii, aduce și șnițelele vieneze. Și fiecare din cei doi stă în fața farfuriei sale, ocupând câte-o lature a colțului de masă, unul lângă celălalt. Stănculescu explică. Rareș urmărește. Dar Rareș, ascultând mereu și cu tot mai viu interes, se apropie încetul pe încetul de Stănculescu, încât, la un moment dat, începe să mănânce fără a-și da seama din farfuria acestuia. Chelnerii restaurantului, vreo trei–patru, se postează la celălalt capăt al mesei, de unde privesc cu mirare la scena în desfășurare. Au scăpat tinerii dintr-un ospiciu de nebuni? Rareș ascultă cu ochii larg deschiși, urmărește detașat de lume abstracțiunile ce i se servesc gata rumegate și, folosindu-se de cuțit și furculiță, mănâncă pe îndelete din farfuria prietenului său. Iată până unde te poate duce pierderea de sine! O asemenea comportare în fața unei expuneri reprezintă, orice s-ar spune, un superlativ aiuristic. Întâmplarea aceasta, ce mi-o povesti cu mulți ani mai înainte inginerul Stănculescu, îmi veni în minte văzând în fundul autobuzului pe celebrul botanist care, abulic, avea să-și lase încă din adolescență, în părăsire, geniul matematic. Celebritatea din fața mea, cu expresie nevinovată de copil neajutorat, de-o bunătate ce i se vede prin piele, ar putea să ilustreze ratarea din pricina unui părinte tiran și inconștient.

Autobuzul ajunge la podul de la Partoș. Trecem peste Mureș. Podul e intact. Podul, despre care ciobanul, care nu era cioban, din noaptea cumplită de la hanul brodnicilor ne spunea că ar fi fost dus de apele umflate ale Mureșului, este aci, neatins. Râul e complet înghețat. Se poate circula și pe gheață. Imaginea unei făpturi lunecând prin apă pe subt ghețuri trece prin noaptea mea lăuntrică. Îmi fac în gând o mustrare! Ah, amărăciunile noastre! Cât de repede pier în adâncul subcugetului! Au trecut doar câteva săptămâni de la plumburia, saturniana întâmplare. Noua amărăciune stârnită în mine de „geamănul“ meu care s-a aruncat în „rana pământului“ înghite într-un fel pe cea de mai înainte. Cât de relativă e capacitatea noastră de îndurerare! Cât de repede ajungem la o limită peste care nu trecem. Și odată ajunși la limită, nici chiar fiziologia feței, vai, nu se mai supune nevoii de a ne rosti. Începem să râdem în loc de a plânge.

În Câmpul Frumoasei descindem de-a dreptul la fosta casă părintească a lui Leonte. În încăperea de către uliță e întins pe-un catafalc improvizat mortul. Pe fața lui severă, dar și senină, mulaj de ceară al spiritului, se întipărise o voință. Carnea, cu moliciunea ei firească, încremenise. Toată fața e ca cizelată în os gălbui de animal exotic, răsăritean. Nici o urmă de lovire, nici o zgârietură. Prăpăstioasa cădere ce i-a zdrobit capul nu i-a atins fața. După spusele rudelor ce l-au cules din prăpastie, trupul i-a fost literalmente sfărâmat. Se pare că a încetat din viață la întâia izbire, în cădere. Pe locul unde a căzut, nu s-a remarcat în lutul roșu din preajmă nici o urmă de zvârcolire. Mă opresc în fața rămășițelor pământești. Mișcările mele sânt ca ale unui automat de cremene. Mi s-au înțepenit maxilarele, încât anevoie aș mai putea să articulez vreun cuvânt. De unde a scos Leonte tăria unui act ce-mi amintește legendare fapte de demult? Îmi sting subt pleoape orice lacrimă, încă înainte de a lua ființă. Îmi impun cu toată puterea să mă stăpânesc. Dar mușchi secreți ai ființei mele, cei ai graiului care tace, încearcă să mă sufoce.

Lângă sicriu stau de pază, ca două lumânări aprinse, cele două fete, Rodica și Ileana. Văzându-ne, ele izbucnesc în țipete de plâns nestăpânit. Parcă n-ar mai putea fi mulcomite niciodată. Dar după câteva clipe ele tac, preocupate de plânsul lumânărilor care picură pe dușumele. Doamna Marga prinde și ea a plânge, dar mai altfel, ca printr-o lungă obișnuință. Lacrimile îi curg șiroaie din cea mai neînsemnată pricină, ca un isvor egal sieși. Cum n-ar plânge ea acum? De atâția ani, de vreo 12, de când moartea i-a intrat în casă, viața i-a devenit o funcție a morții. Jalea ca de sfârșit de lume a transformat-o într-un fel de bocitoare ancestrală. În toată asistența, sufletește atât de diversă, numai profesorul Rareș păstrează o placiditate sobră.

Doamna Ana, pe care nădăjduiam nerăbdător s-o văd din primul moment al sosirii în Câmpul Frumoasei, nu e de față. Întreb pe Ileana de ea. Ileana îmi spune că doamna Ana trebuie să fie prin bucătăria de vară. Este în fundul curții, între casă și șură, bucătăria aceasta, o dependință din care se scot toate foloasele gospodărești, nu numai vara, ci și iarna. Rudele lui Leonte pregătesc acum acolo cele necesare pentru pomana de după înmormântare. Marea afecțiune, sublima prietenie ce s-a statornicit în cursul anilor între Ana și Leonte se cere rostită acum subt forma aceasta tăcută și simplă. Devotamentul prietenesc al femeii se vădește în mărunte făptuiri, în orânduirea treburilor gospodărești, impuse de moment și de obiceiurile

rituale obștești și strămoșești. Nu vreau s-o stingheresc în micile sarcini luate încă de ieri pe umeri mărunți. Pe de altă parte, n-aș vrea s-o văd nici obosită de privegherea de noapte. Poate că pe fața ei s-a așezat în timpul priveghiului, ici-colo, câte-un firicel de funingene de lumânări, ceea ce mi-ar comunica un prea acut simțământ al destrămării lumii. Ca să nu mai fiu ispitit s-o stânjenesc, hotărăsc să plec în sat.

Cobor pe drum până la moară și mă duc până la casa natală, dincolo de școala satului. Sătenii mă opresc, purtând încă în glas cutremurul celor întâmplate. În sat se crede că moartea lui Leonte s-a produs printr-un accident. „O fi alunecat tot plimbându-se pe-acolo“, îmi spune un vecin de altădată. Aflu astfel că în cursul săptămânilor din urmă, contrar opreliștii din copilărie, Leonte se ducea adesea în excursie până la „Râchi“, cum pronunță sătenii.

Mă duc apoi, trecând pe lângă biserică, prin vechiul cimitir în care nu se mai înmormântează suflete de om de zeci de ani. Făcând o abatere de la legea locului, sfatul satului și preotul au îngăduit însă ca Leonte să fie înmormântat lângă părinții și strămoșii săi, în fața bisericii, printre crucile vechi purtând inscripții cirilice. Așa se cuvine. Mortul este marele fiu al satului, dar lucrul acesta l-aș încuviința și pentru altceva: Leonte Pătrașcu, insul care își gândea numai gândurile lui, neconformistul, avea mai mult decât oricine și un substrat anonim și strămoșesc. El, care a coborât mereu la „rădăcini“, va coborî și acum. Coboare în țărna de veacuri, coboare în lutul veșnicilor părinți!

La dreapta, în fața bisericii, se sapă groapa, așa cum o lină bănuială mă adia adineaori. Groparii, recunoscându-mă, săr din groapă, sprijinindu-se c-o mână de margine. Nu mai au mult de săpat. Ca să-mi acopăr emoția, îi întreb un lucru indiferent: când a sosi autobuzul de la Sebeș? „Ar trebui să fie aci!“, răspunde unul. Ies din cimitir în ulița nouă, unde avea să oprească de îndată autobuzul a cărui apropiere se auzea. De undeva, de după o cotitură lină a uliței, se aude semnalul claxonat. Autobuzul se arată vederii. Aștept lângă indicatorul de oprire, în marginea uliței.

Prietenii de la București trebuie să sosească chiar acum. Nu sânt tocmai mulți cei de la București, dar numeroși cei de la Sebeș și din împrejurimi, din satele și cătunele văilor. La Sebeș s-a alăturat autobuzului un al doilea.

Se dau jos din primul autobuz câțiva delegați oficiali, trimiși ai Ministerului Învățământului, vreo câțiva profesori de filozofie din capitală, o seamă de publiciști, cunoscuți pe vremuri ca fervenți admiratori ai decedatului. Mai descind și câțiva< preoți, cam nedumiriți, trimiși de Mitropolia de la Sibiu și care nu prea par a se simți în apele lor. Din al doilea autobuz coboară, cerniți, prietenii bucureșteni, inginerul Aron Stănculescu cu Marioara, soția sa, Marius Borza cu copiii și apoi în mare număr dascăli. Sosesc și unii oaspeți paradoxali care, după cum înșiși țin să-mi spună, au venit în speranța de a mă vedea cu acest prilej și pe mine. Legătura strânsă ce s-a făcut totdeauna între Leonte și mine continuă. Erau acești oaspeți mânați de simțământul că nu puteam să lipsesc. Acești curioși se numără printre cititorii din timpurile, aproape patriarhale și idilice, când în țară cuvântul „gemenilor“ încă nu era proibit. Oaspeții, de toate categoriile, vor fi găzduiți, uneori de-a valma, pe la vetrele țărănești.

Cum ora amiezii se apropie, îmi conduc prietenii la masă pe la rudele lui Leonte. Alții vor fi invitații advocatului Gruia, la părinții acestuia. Nu li se îmbie celor ce au sosit la îngropăciune o masă în toată legea. Împrejurările oferă un prilej de jale menit să taie poftele trupești. Apoi trec cu inginerul Stănculescu și cu soția sa în casa unde zace mortul. Prietenii îmi cer amănunte cu privire la decesul lui Leonte, căci ei nu vor să dea crezare zvonurilor. Din curte se văd Râpile Roșii. Arăt cu mâna într-acolo: „Vedeți? Acolo s-a întâmplat!“

Grupuri de vizitatori sosesc mereu, intră în casă și ies. Pe Stănculești îi îndrum pe treptele de piatră, spre încăperea unde-i catafalcul. Mă împotrivesc să mă mai împărtășesc o dată din emoția atât de contagioasă ce se produce în fața sicrielor. Subt un pretext oareșicare, mă desprind din grup și-o iau spre bucătărie. Un dor plin de suferință, căruia îi ține ison jalea unanimă, mă îndeamnă s-o caut în sfârșit pe doamna Ana. O găsesc într-adevăr, direticând prin bucătărie. Trece sulegetă[27], ca o suveică, prin toate ițele invizibile ale zilei. Peste față i s-a întins un văl de oboseală, dar are un aer calm. Oboseala ei pare mai mult a sufletului decât a trupului. Îmi zâmbește mulțumită că am venit. Cum? Credea ea că aș fi putut să lipsesc? Aceasta ar fi fost organic cu neputință, căci eu sânt „geamănul“, încă viu, legat printr-o parte a ființei mele de cel ce murise și de care va trebui peste un ceas sau două să fiu „anatomic“ tăiat. Ne va despărți ca un cuțit capacul ce se va pune peste cosciugul din casă. Aceasta este imaginea materială ce ar ilustra suficient de plastic legăturile mele de-o viață cu Leonte. Mă

apropiu de doamna Ana. Am putea să stăm de vorbă o clipă aproape în taină, căci femeile care se mai învârt prin încăpere sânt preocupate de frământarea și coacerea colacilor. Cuptorul mare își cască gura incandescent la celălalt capăt al bucătăriei. Aluatul împletit ca o cosiță de mireasă e potrivit cu îndemânare pe-o lopată. „Pregătiri de nuntă“, arunc eu un cuvânt pe care numai doamna Ana îl aude și-l înțelege, „rar de tot, poate la sute de ani o dată, moartea poate să fie numită «a lumii mireasă». Astăzi o putem numi așa!“

O țărancă pe cale de a băga lopata cu colaci în cuptor, neînțelegând despre ce e vorba, își arată o nemulțumire în legătură cu coacerea colacilor: „Mai demult, asta era o treabă a prescurariței. Acum nu mai avem prescurariță în sat. Lelea Safta care se-ngrijea de astea până mai ieri-alaltăieri s-o mutat la oraș, e-n câmpul muncii, angajată în cooperativa brutarilor“. După vreo câteva clipe de tăcere, țăranca își răsucește mai departe firul gândurilor: „Colacii ăștia nu sânt tocmai după cerințele pravilei, dar în împrejurări silnice biserica e cu îngăduință. Căci și botezul unui copil poate să fie săvârșit la nevoie de un credincios de rând, cu țărnă în loc de apă“. Mă amestec glumind în vorbă: „Așa-i, lelițo, astăzi toate merg pe cooperative și pe colective. Eu cred că astăzi s-au colectivizat și dracii, sânt înscriși toți în cooperativa hornarilor și-s tare domoli de când au intrat în câmpul muncii“. „Ba eu cred că dracii au ajuns cu toții pe la sfaturile populare. Sânt domoli, nevoie mare!“, râde lelița.

Îmi prelungesc șederea în bucătărie prin apropierea Anei. Îi șoptesc: „După câte îmi amintesc, alaltăieri căzuse între noi un cuvânt la Alba că vii de-abia astăzi în Câmpul Frumoasei. Dar ai venit de ieri. Dacă aș fi bănuit, aș fi găsit destule pricini să viu și eu. M-ai purtat cu vorba. Am să te pedepsesc destăinuind tuturor, în cuvântarea ce o voi ține, cum l-ai dus pe Leonte cu frumosul până în prăpastie!„ Zâmbetul meu de om pierdut pe-un drum de vraje ar trebui să fie suficientă dovadă că vreau doar s-o tachinez. “Doamne!„, exclamă Ana, “dar prăpăstios mai ești! Toate lucrurile le vezi așa… cum să zic?„ “Așa cum le vedea și Leonte, sub specia esențelor!“, îi răspund.

Mai adast câtva timp prin preajma doamnei Ana, urmărindu-i mișcările grațioase. Ea transformă și această bucătărie, cu miros de făină arsă și de aluat copt, într-un cuib fermecat.

„Ai cu adevărat de gând să ții o cuvântare?“, mă iscodește nedumirită Ana.

„Poate“, îi răspund.

Câteva clipe mai apoi, atât prietenii sosiți de la București, cât și soția și fiică-mea intră, coborând niște trepte interioare; dau în bucătărie dintr-o încăpere doselnică a casei. Ei vin, ca să mă ia la masă, la părinții advocatului Gruia. La dreptul vorbind, aș rămâne mai bucuros în bucătăria unde mă găsesc. Dar n-am încotro. Trebuie să primesc invitația, cu toate că în ochii doamnei Ana ghicesc ca o dorință rostită doar cu luminile din ochi. Soția mea îi întinde mâna cu o vădită expresie de simpatie: „N-ai mai dat pe la noi, doamnă Rareș!“ Este în glasul soției mele ca un reproș prietenesc. „Sânt o femeie cam sălbatică, doamnă Creangă!“, se scuză cu un surâs Ana, „nu mă suportă decât buruienile veninoase“. Aluzia se referea la plantele de leac.

Ieșind din bucătărie cu grupul prietenilor ca să ne ducem la masă, Marioara Stănculescu mă întreabă: „Dar cine e minunica asta?“ „Soția profesorului Rareș!“, îi răspund pe-un ton pur informativ. „Ei! A naturalistului de la Iași?“ „Da, chiar a aceluia. E și el pe-aci, se plimbă prin sat în așteptarea înmormântării“. „Colegul tău de liceu?“, întreabă cu un zâmbet semnificativ Marioara, îndreptându-se către soțul ei. Bănuiesc, sau am chiar certitudinea, că Marioara se gândește în clipa aceasta la scena, anecdotică în aparență, petrecută între cei doi studenți, Rareș și Stănculescu, pe vremuri. Despre scena aceea Marioara luase vestea cândva de la soțul ei, care povestește cu mult haz întâmplarea ce caracterizează atât de plastic detașarea de condițiile cotidiane a unui intelectual preocupat până la extaz de lumea ficțiunilor matematice. „Ai văzut?“, zice Marioara, ghiontindu-și soțul, „ai văzut ce nevastă își găsi aiuritul?“

Ceremonia înmormântării e fixată pentru ora două după-amiază. La aceste pseudofuneralii „naționale“ va asista mai vârtos lumea locală. Risipiți prin mulțime, uneori în grupuri compacte, ne găsirăm, spre a fi de față, prieteni, oaspeți, o seamă de cunoscuți, dar și atâția necunoscuți sosiți din multe părți în plină iarnă, după călătorii anevoioase.

În casa unde mortul, cu fața sever-senină, cu fruntea înaltă, stă întins în sicriul său, nu mai este loc nici să îngenunchezi pentru o rugăciune. Ograda mare, ba și ulița sânt înțesate de multă țărănime simplă și cuviincioasă. Preotul satului orânduiește la repezeală ceremonia, schimbând sumare

indicații ritual-profesionale cu fețele teologale trimise de la Mitropolie. Iată că apar toate fețele preoțești în ornatele[28] ceremoniale.

Slujba începe. Corul satului dirijat de-un dascăl dă răspunsurile, amestecând țărănește litania cu doina. Nu mi-am găsit loc în odaia mortuară, stau într-o încăpere alături, la spatele doamnei Ana. Ea asistă îmbrăcată sobru, în gri. Simțeam nevoia să fiu în apropierea ei. În atâta sumbră atmosferă, plină de fum de cădelnițe, ea este ca o întrupare de lumină. De-abia începe slujba, când remarc că aproape toți cei ce se găsesc în încăpere au privirile îndreptate spre doamna Ana.

Litaniile trec prin sufletul meu ca un vânt peste ape grele, stătătoare. Lăuntric mă cuprinde un calm neașteptat, întrețesut cu o suferință surdă, egală sieși. Suferința mocnitoare mă apără de dureri mai mari ce bat la porțile sufletului. Sânt apărat întru câtva ca și jarul de propria -i spuză. Din mocnitoarea suferință mi-am făcut un înveliș. Am intrat cu spuza pe mine în ceremonia înmormântării. Spre deosebire de cei mai mulți dintre cei de față, spre deosebire mai ales de femei, nu mă las luat de jalea în talazuri. Îndur slujba, din veacuri calculată să stoarcă din cei de față tot plânsul, fără ca o singură lacrimă să mi se ivească în vârf de geană. Iau seama că Ana îndură la fel, înăbușindu-și suferința. Nu sânt atât de tulburat ca mintea să nu mai lucreze. La un moment dat, litaniile se curmă. Intervine o pauză. Se trece la discursuri.

Unul dintre trimișii de la Mitropolie își scoate de subt veșmântul ritual, din buzunarul hainei, niște file. Înțeleg, în numele Bisericii va vorbi un profesor de teologie, ceea ce pentru cineva care cunoaște, ca mine, unele antecedente promite să devină palpitant. Omul își purifică glasul de zgura rezistentă a răcelilor sezoniere. Cel ce se pregătește de-o cuvântare este profesorul care, mai acum 7 ani, a publicat în timpul războiului un volum de considerații teologice asupra filozofiei lui Leonte Pătrașcu. Sânt curios de evoluția teologului care, în timpul celui de al doilea Război mondial, își expunea în tomuri de dimensiuni scolastice părerea că istoria omenirii revine în sfârșit, spre fericirea neamurilor, la forme de viață teocratică. Mă intrigă din cale-afară să văd cum o întoarce și-o scaldă aprigul teolog acum, subt regimul de dictatură comunistă ce-și pune temeiurile pe meleagurile noastre prin toate mijloacele imaginabile ale teroarei. Ortodoxia, pornind de la adagiul apostolic că orice stăpânire este de la Domnul, a cam căzut la compromisuri în ultima vreme. Profesorul de teologie va vorbi deci despre Leonte Pătrașcu. Îmi amintesc că, pe vremuri, acest teolog a prezentat

filozofia lui Leonte ca o primejdie națională. Îmi amintesc că teologul încerca să denunțe o carte a lui Leonte, etichetând-o drept „bolșevică“. În plină dictatură clericală, filozofia lui Leonte Pătrașcu era socotită ca expresie a unei regretabile decăderi morale. Și acum ce-mi aud urechile? În discursul său, teologul îl prezintă pe Leonte Pătrașcu ca pe cel mai de seamă gânditor al neamului și, foarte ciudat, ca pe un gânditor care ar fi rămas în esență un fiu al ortodoxiei. „Doamne! Cum s-au dat toate peste cap!“, îmi spun în șoaptă lăuntrică ce amenință să se transforme în șoaptă de auzit a buzelor. Ce era în fond „decăderea morală“ a lui Leonte despre care vorbea odinioară teologul, erijându-se în judecător al faptelor spirituale? Acuza de „decădere morală“ ce-i era adusă lui Leonte se referea pe vremuri, în fond, la neconformismul gândirii filozofice a acestuia. Leonte Pătrașcu aspira spre o mare viziune asupra lumii, spre o viziune personală, liberă, creatoare. O asemenea libertate creatoare, înțeleasă de Leonte ca o premisă a spiritului, nu convenea Bisericii care, într-o fază de recrudescență efemeră și locală a clericalismului, aștepta de la orice fiu al ei să gândească încă o dată și încă o dată ceea ce Biserica a gândit până la capăt și până la istovire încă de acum o mie de ani! Dar după părerea lui Leonte o asemenea bătaie pe loc nu putea și nu poate avea nici o legătură cu menirea filozofiei. Păstrând o anume admirație, dar și atâtea rezerve, față de viziunea creștină, Leonte da și un verdict asupra căruia niciodată n-a mai revenit: această metafizică este depășită! Din admirația distantă și din această iubitoare rezervă pe care filozoful le-a manifestat față de ortodoxie, teologul trăgea în trecut încheierea, de la catedră, că Leonte Pătrașcu ar fi un „bolșevic“; pentru ca acum, în discursul său, să spună că Leonte Pătrașcu ar fi rămas un fiu credincios al ortodoxiei. Teologul gândește și apreciază cum poate să gândească și să aprecieze un teolog: intolerant și dogmatic. Pentru profesorul de teologie, gânditorul Leonte Pătrașcu nu putea să fie în trecut decât un „bolșevic“, cum, după moarte și în condiții noi, același gânditor nu putea să fie decât un „drept-credincios“. După această cuvântare de pe poziții teologice mai urmează și alte discursuri printre care vrednic de amintit, cel puțin în câteva rânduri, rămâne al delegatului oficial al Ministerului Învățământului. De ani de zile de când doctrina de invazie, marxistă-leninistă-stalinistă, a desființat în țara noastră, cu ceafa în jug, orice libertate de gândire, filozofia lui Leonte Pătrașcu a fost prezentată, în toate publicațiile sau în studiile ce se ocupă de evoluția gândirii românești, ca o filozofie „reacționară“ și „clericală“. Acum, în

discursul delegatului oficial, filozofia lui Leonte Pătrașcu e apreciată, în chip cu totul neașteptat, ca o filozofie „progresistă“ și „anticlericală“. Cum s-a putut ca o filozofie care susține că metafizica creștină e depășită să pară cuiva, până adineaori, drept „clericală“? Numai capete cu totul obtuze puteau să aprecieze astfel. Este însă „progresistă“ filozofia lui Leonte, în sensul pe care oficialii materialismului îl acordă acestui termen? Câtuși de puțin! În fond, filozofia lui Leonte se situează în afară de toate aceste aprecieri contradictorii. Atât teologii, cât și marxiștii, care sânt un fel de „antiteologi“, au obiceiul jalnic de a gândi în alternative tranșante și brutale. Ei se dovedesc deopotrivă incapabili de a cuprinde gândirea lui LeontePătrașcu în vreunul din aspectele ei esențiale sau în vreuna din inefabilele ei nuanțe. Aprecierile: „bolșevic“ sau „fiu credincios al ortodoxiei“, „clerical“ sau „progresist“ sânt aprecieri de pe poziții lamentabil de simpliste; în aceste aprecieri se amestecă de fiecare dată multă politică, dar din păcate nici un fel de spirit cu adevărat filozofic. În aceste cuvântări se încrucișează spade ruginite peste un mort care ascultă, parcă, zâmbind. Unde era consecvența de atitudine a celor doi oratori? Halal de această conștiință și cinste profesională! În atâta versatilitate și prin atâtea schimbări de atitudine, singură filozofia lui Leonte a rămas aceeași!

În timp ce oratorii jonglează în asemenea chip cu aprecierile, contradictorii, dar mereu „în absolut“, în timp ce ei se dau peste cap, făcând roata țigănească împrejurul unui catafalc, îmi spun: Ce să mai înțeleagă acești oameni din întâmplările ce s-au rezolvat prin ultima faptă a gânditorului?

Funeraliile pseudonaționale îmi mai prilejuiesc și o altă mâhnire. Un tânăr vorbește și în numele studenților de la cele trei universități din țară. Din frazele ușoare, ca alunele cu care s-ar juca niște veverițe, ghicești că acest tineret nu a luat niciodată contact cu vreo carte de-a lui Leonte Pătrașcu. Se rostesc vorbe fără nici o semnificație. Au fost suficienți deci vreo 7 ani ca spiritul lui Leonte Pătrașcu să dispară cu totul din conștiința tineretului. Acest rezultat s-a obținut în chipul cel mai simplu: prin înlăturarea sistematică a cărților lui Leonte din toate bibliotecile, prin prezentarea stâlcită a filozofiei sale, prin instaurarea în învățământ a unei perspective în lumina căreia toate conceptele fundamentale ale filozofiei aveau să îndure o criminală desfigurare. Aceasta este pentru mine cea mai

jalnică constatare din câte am avut și mai am prilejul de a face de la 23 august 1944 încoace.

Din nici una dintre cuvântări nu se desprinde semnificația celei din urmă fapte a lui Leonte. Dimpotrivă. Sensul faptei apare nedemn diformat. Ca la un consemn, oamenii de orice obârșie și la orice nivel intelectual vorbesc despre o nenorocire, despre un „accident“. Plutește în aer ca o sfială magică de a rosti cuvântul pus subt oprelițe, ca și fapta însăși. Etica curentă, cea de ieri și cea de astăzi, nu poate să asimileze normelor sale convenționale un asemenea act. Vor trece încă decenii sau veacuri până când oamenii se vor redobândi pe ei înșiși pe un alt podiș, ca să facă în sfârșit o justă disociere între eroismul spiritual și orice morală conformistă.

După încheierea ceremoniei, alaiul pornește într-un fel sătesc și ritual spre cimitir. Un stol de vrăbii, care dau ușor în nuanțe alburii și nu sânt afumate precum cele de la oraș, ne așteaptă pe zidul ce împrejmuie cimitirul și pe poarta de la intrare. Când alaiul se apropie, stolul zboară dintr-odată, gureș din cale-afară, peste biserică, pierind în zare. E un zbor înveselitor într-un chip, parcă ar ilustra desprinderea sufletelor de pământ. O liniște totală se face numai în clipa coborârii în mormânt. Căderea bulgărilor peste coșciugul lăsat în adânc, la început bubuitoare, apoi tot mai surdă, durând până ce se umple groapa de pământ și până ce se clădește obișnuitul dâmb, este întâiul cântec cu adevărat ritual al acestei înmormântări. Și acest cântec nu face decât să repete pe al pietrelor cari, cu trei zile mai înainte, însoțiră căderea lui Leonte în „rana pământului“. De lângă mormânt se văd în zare, peste copaci, peste crânguri, Râpile Roșii.

Numaidecât după încheierea slujbei de înmormântare, oapeții, pustiiți de litaniile deșertăciunilor pământești, pleacă precum au venit. Autobuzele așteaptă în șir pe șoseaua ce trece prin fața bisericii.

Numai cei câțiva prieteni și vreo câțiva studenți localnici, cu „intelectualii“ din sat, ne înapoiem în casa din care ieșise o oră mai înainte coșciugul. Mergem încet, cu pași de plumb. Vom lua parte la epilogul ceremoniei, la pomana oferită cu mână largă din partea rudelor care iau în primire moștenirea lui Leonte. În răstimpul celor trei popasuri ale mortului, pe drumul de acasă până la progadie[29], se întinseseră prin încăperile casei mese de brad acoperite cu fețe de cânepă. Întorcându-ne din cimitir, nu prea

cade cuvânt între noi. Parcă așteptăm ca ecourile slujbei să se stingă prin toate ungherele ființei.

Intrăm în casă. Totul răsună a gol. Se produce o destindere, ca după o ispravă încheiată și pecetluită. Localnici, mai vârtos țărani, suie treptele, umplu cu tropote golul, dau inimă încăperilor, frecându-și mânile înghețate. Pe mese sânt rânduite cele ale pomenii: colaci mărunți, ulcele de lut ars, pâne și vin, după obicei din strămoși; și daruri pentru preoți: câte-un ștergar cu cusături de mână, câte-o lumânare neîncepută de ceară de albine. Femei din vecinătate aduc gustări alese. Advocatul Gruia, cu Rodica și Ileana, fac pe gazdele, poftind oaspeții să se așeze la mese. Tonul de destindere și apoi de veselie îl dau în chipul cel mai firesc țăranii, căci jalea trebuie gonită din casă, să nu prindă rădăcini.

La o masă, într-un colț al încăperii principale, ne alegem, încă de la început, perechea Stănculescu: Aron și Marioara, doamna Marga Mureșanu, profesorul Rareş, Ana, Marius cu soția lui, Dora. S-a nimerit, poate prea ostentativ, să stau de-a dreapta doamnei Ana. În fața mea — Marioara Stănculescu, lângă ea inginerul, soțul ei. Nu cade cuvânt despre împrejurările în care s-a făcut să fim împreună. Trage fiecare spuză peste jarul amărăciunii ce mocnește în adânc.

Eu, cu toate că mai intervin din când în când în conversație, cad în tăcerile mele. Urmăresc însă mișcările și fețele din preajmă. Îmi rețin luarea-aminte îndeosebi cei din fața mea: perechea Stănculescu. Nu-i mai văzusem din primăvara anului ’46, de la ferma lui Marius. Da! Mă uit. Cei 4 ani au trecut peste fețele lor… pustiitori. Au dispărut cu totul atâtea din cele de altădată. Unde este vioiciunea Marioarei? Unde este aceea care totuși a fost! Doar acum 4 ani! În locul temperamentului nestăvilit de altădată, stă în fața mea un suflet devastat. Parcă este altă ființă Marioara! Dar astăzi nu ne mai miră nimic. N-a umblat oare și ea în răstimp, ca atâția din cei de astăzi, prin închisori? A umblat! Ea n-a lipsit dintre ale ei decât un an. A scăpat încă ușor, dacă se ia seama la ceea ce au pățit alții, care au intrat prin ’45 și n-au mai ieșit până astăzi! Astfel, în cazul Marioarei, schimbarea „ființei“ nu se datorește închisorii ca atare, privațiunilor și rigorilor îndurate. Marioara s-a transformat mai curând printr-un fel de reacție a ei față de ea însăși. Vioiciunea de altădată a încurcat-o într-o afacere în care n-ar fi trebuit să ajungă niciodată. Mă uit la ea și-mi povestesc singur, în tăcere, întâmplarea. Un nenoroc stupid a adus-o în împrejurarea de a cădea victimă unui agent provocator. Aceasta în ’47.

Fusese invitată la ceai la o cucoană tare în vârstă (un „ceai“ pe care am obiceiul să-l numesc five o’clock la Sfânta Vineri). Acolo Marioara se întinse la vorbă cu un inginer pe care ea atunci îl vedea întâia oară. Inginerul cuceri încrederea Marioarei cu câteva complimente. El îi destăinuie că intenționează să evadeze peste câteva zile în străinătate cu un avion ce i-ar sta la dispoziție și-o întreabă dacă nu cumva ea are cunoscuți care ar dori să plece și ei, căci în avion ar mai fi loc încă pentru niscaiva 10 persoane! Marioara sări ca un păstrăv la momeala aurie din undiță. Trecând peste măsurile de prudență și de vigilență pe care calitatea cu totul superioară a inteligenții i le-ar fi dictat, Marioara cade în capcană. Încă a doua zi, Marioara lansează vestea îmbucurătoare și salvatoare printre câțiva foști oameni politici de prim-plan din țară pe care Securitatea începea tocmai atunci să-i fileze și să-i țină subt observație. Cei câțiva oameni politici, cunoscând-o pe Marioara ca pe o persoană deosebit de inteligentă și aprigă „reacționară“, cad la rândul lor și ei în capcană. Ei se hotărăsc să evadeze. Marioara juca în această afacere rolul de mijlocitoare, ea neavând câtuși de puțin intenția de a pleca. La data fixată pentru zborul peste hotare, cei vreo 10 oameni politici au fost capturați de agenții Securității chiar în clipa când soseau la avion. A urmat un proces monstru, senzațional. Fruntașii vieții politice ai epocei aveau să fie condamnați la închisoare pe ani, pe zeci de ani, pe viață. Cei doi Stănculești și-au primit și ei pedeapsa — câte un an — fiindcă au „mijlocit“ încercarea de evadare. Nu pedeapsa aceasta a fost însă ceea ce a schimbat-o un răstimp, până în structura firii, pe Marioara, ci suferințele morale. Personalități de prim-plan s-au repezit în cursă și în năpastă datorită imprudenței și naivității ei entuziaste. Aceste suferinți morale au îmbătrânit-o pe Marioara în scurt timp, desființând până la rădăcini minunatul ei temperament de altădată. La fel a îmbătrânit și soțul ei, care a calculat cu tot felul de trăsnete în viață, numai cu acesta nu.

Tot în fața mea, mai către capătul mesei, stă profesorul Rareș. Și el invită oarecum la un examen fizionomic. Nu mă pot mira îndeajuns de înfățișarea lui: are fața unui adolescent, cu toate că împlinește 40 de ani și mai bine. Stănculeștii sânt îmbătrâniți față de vârsta lor reală cu vreo 20 de ani. Domnul Rareș și-a păstrat de-a lungul deceniilor sale o față de bărbat încă nu detot împlinit. Știu că colegi de școală de-ai lui îl socoteau în adolescență un geniu matematic. Rareș nu și-a dezvoltat însă excepționalele aptitudini. La o dorință părintească cu totul anapoda, el și-a suspendat pur și simplu vocația: fără protest, dintr-un soi de complex filial ce-l făcea să

accepte automat orice hotărâre paternă. Prin suspendarea vocației matematice la vârsta de 18 ani, Rareș a „ratat“. Căci succesele sale în sectorul naturalist, deși aveau să-l ducă până la o binemeritată celebritate, nu vor putea să compenseze posibilitățile sale geniale în domeniu matematic. Nedezvoltându-se pe linia vocației sale intelectuale întemeiată pe-o structură, Rareș nu s-a mai dezvoltat nici fizic. Înfățișarea adolescentină nu e decât semnul exterior că Rareș și-a oprit singur maturizarea pe-o linie ce-i era menită prin născare. Încerc o senzație ciudată asemănând unul cu altul pe acești oameni din preajma mea: Stănculeștii, îmbătrâniți datorită întâmplărilor de care au fost cuprinși mult înainte de vreme, și profesorul Rareș, om de aceeași vârstă și întâii, care a rămas un adolescent din pricina unei vocații ca suspendate.

La mesele pomenii se întețește veselia. Astfel reacționăm cu toții împotriva unei încordări depresive pe care ritul a accentuat-o până la sfărmarea coardelor sufletești. Litaniile de jale în care se rostește deșertăciunea lumii mai sună în urechi, dar le acopere veselia, dezlănțuită nu numai după o lege a firii, ci și după o lege a locului și a seminției de baștină. Ca să se integreze în atâta veselie, inginerul Stănculescu povestește întâmplări hazlii din viața de liceu de altădată. Amintirile sânt trezite în el și de această întâlnire neașteptată cu profesorul Rareș, adolescentul permanentizat care ascultă placid glumele cu iz de școală.

Examinând fizionomii și iscodind destine, urmărind amintiri presărate cu glume, mă las purtat de-un simțământ de mirare. Mă uit la profilul doamnei Ana, fin și ascuțit. Ghicesc în ființa de lângă mine minunate daruri, vrăjite puteri de a face pe alții să se împlinească. Oare cum se face că Ana a eșuat tocmai în cazul soțului ei? Doamna Ana simte că o privesc dintr-o parte. Se întoarce spre mine, îmi șoptește: „Respir ușurată că nu ai ținut nici o cuvântare la mormânt“. Răspund, tot în șoaptă, apropiindu-mă puțin de ea, încât nu pot fi auzit de ceilalți de la masă: „Îmi mențin totuși acuza. Pe Leonte l-ai dus cu frumosul până în prăpastie! N-ai vrea să redai și altora destinul pe care și l-au pierdut?“ Un val de frumusețe și de roșață năvălește în obrajii doamnei Ana.

XV

Gerarul plin de nămeți și de viscole, martie ce n-a scos cap de dedețel din pământ, adică lunile din urmă ale iernii, se scurgeau negrăit de încet. Anotimpul era plumburiu și monoton și parcă nu mai avea nici o cadență interioară. Răul meu sufletesc se făcea tot mai anevoie de îndurat, cu toate că parcă în cursul săptămânilor se stingea totuși încetul cu încetul. Răul sufletesc cobora însă în subcuget, încât stingerea însăși era necurmat apăsătoare. Dacă firea protectoare nu s-ar fi îngrijit să mă apere de încercările acestui rău, mutându-mă într-un fel de somnolență, n-aș mai fi putut să ies din starea în care mă împotmolisem. Întâmplările de la hanul brodnicilor și din Câmpul Frumoasei, mereu prezente prin curtea inimii, mă însoțeau, nu subt formă de imagini și tâlcuri, ci ca o stare confuză a ființei. Somnul meu de noapte era împletit cu o trezie nervoasă, iar trezia de zi era mai mult o lâncezeală somnolentă, din care cugetul clar se alegea numai rareori. O monotonie cronică avea să-mi cutropească cu ceața ei plumburie toată ființa. Și era ca un făcut: nici o iarnă a vieții mele n-a fost atât de plină de corbi ca aceasta. Zăpezile ce acopereau platoul de către munți, ce-l vedeam uneori de pe terasa înaltă de la Batyaneum, erau bătute de stoluri de corbi, al căror fatidic croncănit nu știam să-l tălmăcesc: ca un ecou al celor trecute sau ca o neagră prevestire a zilei de mâne. Priveliștea ce-o puteam cuprinde de pe terasă, valea Mureșului cu hanul părăsit colo în zare și cu o linie ferată pe care circulau trenuri de-o înfățișare mizeră, trase de locomotive primitive ce-și fluieră în dialect provincial de altădată dezolarea peste acest peisaj, e prielnică doar destrămării sufletești. Și aș fi căzut desigur pradă destrămării dacă un anume orar cazon, obligând pe cetățean la semnături și parafă într-o condică de prezență, nu m-ar fi menținut în chip mecanic deasupra întâmplărilor și a vârtejurilor în care eram amenințat să mă cufund.

Și eram iarăși „singur“. Singur, purtând în mine un izotop mai greu al sângelui meu. Obișnuințele cotidiane, sunetul linguriței în ceașca cu surogat de cafea, pașii numărați pe caldarâm din ogradă până la biblioteca din cetate și înapoi, faptele fără strălucire ale zilei, schimbul de păreri în cadrul familiei, nu izbuteau să mă smulgă din rețeaua de painjin, plină de musculițe supte și uscate, a ursitei. Am intrat într-un „timp“ anevoios ce părea să nu mai aibă capăt. Nici Ana Rareș, Mângâierea-apelor, nu mai apărea ca mai demult, la ora știută, făptură de lumină la încrucișare de uliți.

De altfel, ulițele nu mai duceau în vis, toate duceau numai în „câmpul muncii“. Noțiunea de câmp, implicând verdeață, bucurie și libertate de mișcare, și-a degradat ca niciodată înainte sensul, devenind „câmpul muncii“, un sinonim al închisorii și al robotirii. Ironizând materialismul istoric, parte integrantă a doctrinei ce-şi recruta adepţii printre salariații statului amenințați că vor fi dezbrăcați de slujbă dacă nu-și vor manifesta în chip spontan entuziasmul convingerilor cu care sânt îndopați la cursuri serale, și trecându-mi prin cuget teoria oficială a fazelor istorice, denumite comună primitivă, sclavagism, feudalism, capitalism și socialism, arătam într-o zi advocatului Gruia la un colț de stradă ce puțea a latrină care este situația noastră concretă: „S-ar părea că vom ieși în curând din comuna primitivă. Vom intra, dacă se ia seama la toate semnele, în faza sclavagistă a socialismului. Acestei faze sclavagiste urmează să-i prevedem o durată de câteva mii de ani, potrivit duratelor firești ale fazelor istorice“. Timpul sumbru, ce ne pătrundea prin toți porii cutropindu-ne și sufocând orice pâlpâire liberă a spiritului, ne îngăduia numai o răzbunare ce înflorește în sinistre ironii.

În lungul zilelor cu viscole de iarnă sau cu neguri, lăptos generate din Mureș, în lungul amiezelor cu lapoviță și cu noroi în care orașul și cetatea Albei amenințau să se cufunde, mă întrebam mereu, când de-a dreptul, când pe ocolite și cu sfială, ce anume ar putea să fie motivul pentru care Ana evită din nou și cu atâta sârg orice „întâmplătoare“ întâlnire cu mine. Cât timp încă nu l-am cunoscut mai îndeaproape pe domnul Rareș, bănuiam că gelozia de soț a acestuia ar putea s-o facă să recadă, iarăși și iarăși, în atitudinea „distantă“. Îmi spuneam că Ana e ținută poate subt silnicia prepusurilor, că-i urmărită pas cu pas de-o privire bănuitoare, că i se controlează cu ceasul în mână orice ieșire în oraș, că este mereu interogată cu privire la persoanele cu care se întâlnește. Dar acum, după ce începusem, precum credeam, să tălmăcesc mai just fizionomia și apucăturile lui Rareș și să ghicesc unele linii de caracter, am înlăturat definitiv ipoteza. De la înmormântarea lui Leonte, când la masa pomenii am remarcat sângele domol și placiditatea naturistului, aveam certitudinea că el nu impunea soției sale nici o formă de viață. Eram încredințat de-atunci că el, de-a lungul zilelor sale, fusese încercat doar de pasiuni științifice. Rareș, așa-mi spuneam, este omul chinuit de-un singur alean: de acela al lumii matematice spre care, dotat cum era cu daruri divinatorii, ar fi avut toate porțile deschise, dar la care a renunțat din lipsă de hotărâre cu adevărat

bărbătească. Rareș nu se pricepuse să-și impună dorințele nici măcar tătânelui care-l comanda. Vorba tatălui său era pentru el slovă de pravilă, iar în Ana el avea o încredere organică, un sentiment ce îneacă orice pornire care ar aduce cu sine vreo îndoială. Aspirațiile științifice, Rareș și le satisfăcea de 20 de ani cu surogatul „naturalelor“. Structural el rămânea totuși pasionatul formelor matematice și al langajului abstract mai presus de orice grai. Încercam de multe ori să refac în imaginația mea zâmbitoare, deși cu atâtea răni, anume trăsături ale firii sale. Eram sigur că în forma coapselor soției sale Rareș vedea doar semnul particular al calculului integral, iar în brațele ei, care desigur îl cuprindeau câteodată, simple paranteze ce închid o mărime complexă. Pierderea de sine în îmbrățișarea conjugală era pentru el un fel de destindere după o concentrare abstractă, și atât! Adevăratul eros, așa credeam, era cu totul absent din viața lui. Gelozia, grimasă a afecțiunii erotice, nu putea deci să prindă ființă în sufletul lui Rareș. Așa-mi spuneam. Prin urmare, mult căutatul motiv pentru care Ana ocolea cu obstinație întâlnirile cu mine trebuia să fie cu totul altul decât acela asupra căruia mă opream uneori. Așa-mi spuneam. Și astfel, eliminând pe rând toate ipotezele ce ar fi putut să explice pentru moment atitudinea intermitent distantă a femeii ce-mi devenise obsesie, am ajuns să cred că Ana mă lasă într-adins „singur“, ca să-mi rezolv dificultățile lăuntrice oarecum în chip organic. Nu voia să mă trezească din somnolența mea, pe care o credea neîndoios folositoare. Ana cumpănea și poate că își spunea: să-l las să doarmă adânc și bine vreo câteva luni. Ea cunoștea din frecventarea plantelor binefacerile somnului vegetal.

Și astfel zilele, săptămânile, lunile treceau.

În mocnirea, egală sieși, care dura de atâta timp, un valvârtej avea să mă încerce în chip trecător în a doua decadă a lunii martie.

Pendula ornicului de perete bate încă indecisă între 9 și 10 martie, când un vânt puternic se pornește să topească zăpezile și înghețul căzute pe la începutul lunii. Vântul, bătând cu izbucniri din hău în gratiile de la ferestre m-a trezit adineaori dintr-un somn scurt. Sânt soiuri și soiuri de vuiete. Acesta ar vrea parcă să descopere casele de țiglă și olane. Judecând după țuruitul din streșini, acesta trebuie să fie foarte cald. Unul din acele vânturi care, la sate, îi silesc pe feciori să-și arunce de pe umeri cojoacele de lână și

care fac ca fetele să-și simtă trupul gol subt veșminte. Vântul, rătăcindu-se valvârtej uneori și prin hornuri, lovește cu putere nescăzută până în zorii zilei și apoi în tot cursul dimineții. Zăpezile pier ca subt o suflare de febră. Nu vor trece ceasuri și Mureșul va începe să se dezghețe, gâlgâind pe la bulboane. Apele se vor umfla debordând carapacea de gheață și-apoi, cu ecouri de sfârșit de glaciar, sloiurile se vor urni subt presiunea apei dedesubt, mai întâi încălecându-se, pe urmă desfundându-se. Din pricina turbulenței calde din văzduhul lumii, nu mai ațipesc. Mă ține treaz o imagine pe care, până în clipa de față, am tot izgonit-o în beciurile subcugetului. Poate că a sosit ceasul când trupul Octaviei, încărcat de lipitori și ros de pești, va ieși din fund de vâltoare, învârtindu-se ca o elice. Văd părul răsfirându-se prin transparența apei, ceea ce e în afară de orice viziune realistă, căci apele Mureșului vor fi în aceste câteva zile de dezgheț opace ca nămolul.

La ora 8 dimineața ajung cu fruntea transpirată în biroul meu de la Batyaneum. Drumul mi-e măsurat pe secundă, căci așa cere condica de prezență. Scocurile urbei țuruie din belșug. Pe caldarâm m-au întâmpinat pretutindeni cioburi de olane smulse de vânt de pe case. Temperatura de afară a crescut peste noapte de la minus 5 grade la plus 8.

Câteva străvechi manuscrise din vârsta de mijloc, cu ilustrații lucrate cu migală călugărească, amenințate să fie distruse de mucegai, mă așteaptă în teanc pe masa de lucru. Trebuie să raportez de urgență Ministerului Culturii asupra situației deplorabile în care se găsesc raritățile și unicatele bibliotecii. Mijloacele de dezinfectare a manuscriselor trebuiesc solicitate în fraze turnate în tipare de retorică antică. Cuprins de această preocupare, încep să redactez un raport în care din capul locului sânt hotărât să pun mai mult patetism decât permite stilul obișnuit al unor atari scripte.

Pe la ora 10 nimerește la mine doctorul Lae Niculae. Nu-mi scăpase că omul mă ocolea în vremea din urmă cu un fel de obstinație, sistematic, aproape cu adversitate. Evita chiar și întâlnirile întâmplătoare, pe stradă. Ce vrea acum de la mine? Să-mi împărtășească noi dileme și noi fundături de-ale spiritului său care umblă pe drumuri atât de întortocheate? Ce are? A făcut noi complexe de obsesii pe care ține să și le destăinuiască spre a scăpa de ele? Îl primesc amical. Lae Niculae pare foarte stingherit. Nu-mi place să ascult oameni care își transformă dificultățile lăuntrice, intime, pur personale, în probleme ce ar trebui să preocupe pe toată lumea. Acestor oameni care te asaltează inoportun, încercând să te facă martor fără simbrie

al unor taine particulare, le spun de obicei: „Nu e bine să-ți scormonești tainele. Intestinele sânt făcute să le porți ascunse. Nimenea nu umblă pe stradă cu măruntaiele purtate ca o beteală pe mâini!“ Lae Niculae e de-o paloare cu pete gălbui. Mult mai subțiratic decât îl știam. Probabil că acum seamănă iarăși cu acel negustor de ceară de albine pe care mi l-a descris cândva Octavia. Așa arăta fără îndoială Lae Niculae când s-a întors din închisorile sale, când a trecut întâia oară pe la hanul brodnicilor, în căutare de faguri goi pentru o mânăstire din Moldova.

„Ce vânt te-aduce, doctore?“, îl întreb pe-un ton destinat să-l îndrume spre o țintă mai firească în raport cu mine.

„Chiar un vânt m-aduce, domnule profesor, vântul ce începu astă-noapte! Se dezgheață Mureșul. Se vor porni sloiurile și morții din fundul apelor vor ieși deasupra! Îngăduiți să vă împărtășesc ceva din frământările sufletului meu?“

„M-ai cam ocolit în ultimele luni, doctore!“, îi spun, în timp ce în sinea mea îmi zic: „Ah, da, măruntaiele — beteala dusă pe mâini!“

„Mărturisesc că este așa, v-am cam ocolit. Veți înțelege și pricina, de îndată ce mă veți asculta. Eu port o mare povară pe umerii mei, pe cei dinăuntru. Printre femei singură Maica Domnului e-ndurătoare. Ea mă va ajuta!“ Din vorbă în vorbă, Lae Niculae ajunge la cele întâmplate pe la hanul brodnicilor pe la început de iarnă. „Știți, domnule profesor, eu cred că port o vină pentru acele întâmplări!“

„Cum adică?“, intervin zâmbitor în ceea ce Lae Niculae este pe cale a-mi „destăinui“. „Eu, care știu atâtea din cele petrecute pe la han, n-am făcut niciodată nici un fel de legătură între dumneata și cele întâmplate!“

„Și totuși, domnule profesor!“

Lae Niculae oftează adânc. Știu că este un „caz“. Un om al obsesiilor pământești și al cazuisticei cerești. Mă aștept deci să fiu introdus, nu atâta într-o lume a adevărurilor, ci într-o lume de închipuiri de care Lae Niculae pare cu totul cuprins și subjugat. Simt că este pe cale de a-mi vorbi cu belșug de amănunte despre legăturile sale cu Octavia, mie, care mi-am avut și eu legăturile mele cu ea. Am să-i retez scurt amănuntele. Simt că va încerca să-mi împărtășească câte ceva din frământările prin care a trecut sau mai trece. Am să-l îndrum spre probleme de interes mai obștesc. Căci am din capul locului o convingere: omul e surpat pe dinăuntru de vedeniile și de dilemele printre care numai imaginația și propria-i alcătuire sufletească l-au adus. Lae Niculae aspiră spre smerenie, dar se autoexaltă ca un orgolios

fără pereche. El îmi destăinuie grav și în șoaptă că a luat hotărâri importante: „Am așteptat numai vântul de astă-noapte ca să-mi pot duce la îndeplinire hotărârile“.

Și Lae Niculae îmi arată în fraze patetice cât de mult s-au iubit el și Octavia: „Pe mine m-a ales însă Maica Domnului, m-a scos din această vale a deșertăciunilor. Am învins toate ispitele. Și ne-am despărțit — eu de Octavia și Octavia de mine. Dar vina e numai a mea. Nu trebuia să încurc pe Octavia printre patimile mele. Nu trebuia să caut ceară de albine pe la han. Sânt încredințat că Octavia și-a căutat sfârșitul în apele Mureșului fiindcă în cele din urmă n-a putut să mai îndure despărțirea“.

Și eu, ascultându-l pe Lae Niculae, sânt pe tăcute încredințat că tâlcul ce el îl împrumută întâmplărilor de la han din noaptea spre Sfânt Niculae este delirant. Îmi este învederat; *acest* sens e produsul unui delir la rece.

„Am așteptat vântul de astă-noapte“, urmează Lae Niculae. „Poate că din apele tulburi ale Mureșului va ieși trupul Octaviei. Vreau să știu că se odihnește în pământ statornic“.

„Cu toate că dorul ei oceanic s-ar odihni mai bine pe-un prund de ape. Cred că ai prins de veste despre obârșia ei!“ Lae Niculae nu pare să înregistreze ceea ce-i spun. Trece de ale sale iarăși la ale sale:

„Pe urmă plec. Hotărârea e luată. Vreau să evadez peste apele Dunării, care au început desigur să se dezghețe și ele. Nu încerc să evadez spre Apus. Nu. Nu-mi sună nici o chemare dintr-acolo. Voi înfrunta Dunărea cu un caic. Pe celălalt țărm mă voi scutura de mine însumi cum se scutură un câne ieșind din apă. Voi încerca să ajung la Muntele Athos. N-am umblat prin acele ținuturi, dar Muntele nu-mi este străin. Acolo îmi voi găsi liniștea. Acolo îmi voi ucide mândria. Acolo se vor curma dilemele!“

„Ai ispitit Sfântul Munte din cărți?“, îl întreb. „Duci cu dumneata vreo recomandație?“

„Cunosc cu de-amănuntul Sfântul Munte. Din scrieri. Peisajul e mereu în fața mea: văd oleandri, măslini, flori roșii de mac, chiparoși, drumeaguri bătute de catâri, cimitire cu cripte în care zac mii de schelete. Mai este acolo loc și pentru oasele mele. Am vești despre mânăstiri, despre Iviron și Marea Lavră, despre Aghia Ana, despre Simonos Petros cu clădirile înalte de piatră albă și de lumină, aidoma celor din Tibet. Aceasta din urmă mă atrage mai vârtos, dar voi găsi poate că primire la Natopedi sau Kiliandari, sau la Stavronikita, care a fost renovată de vodă Șerban Cantacuzino. Și dacă nu mă primește întru schimnicie nici un lăcaș, mă va îmbrățișa un fund

de prăpastie sau mă va înălța o stâncă deasupra mării — de unde voi vedea până la Samothrace! Am asupra mea o scrisoare de la bătrâna mamă a Octaviei către starețul de la Zografos. I-am spus mamei că mă voi ruga pentru odihna sufletului răposatei din apele Mureșului zile câte voi mai avea!“

„Ei, da, sânt frumoase toate astea, dar apa Dunării cum o treci?“, îl întreb pe Lae Niculae, pierzându-mă puțin prin geografia ce-a desfășurat-o prin fața ochilor mei și în care mă simt cam analfabet.

„Cunosc pe cineva care vrea să mă ajute. E dascăl aci, în Alba, de obârșie bănățean de lângă Dunăre. Voi încerca să ajung până în satul dascălului, de-acolo, apoi, într-o noapte trec Dunărea! Am venit să vă văd, domnule profesor, înainte de a porni la drum. Mi-ați spus încă din primăvara trecută că locul meu este pe Muntele Athos. Iată, sânt gata de plecare“. Și Lae Niculae se uită lung la mine, scrutându-mi gândurile.

Trec cu o încruntare din sprâncene peste ceea ce mi-a spus adineaori despre Octavia — și nu fac nici un gest și nu rostesc nici un cuvânt ce ar putea să-i clatine încredințarea onirică cu privire la tâlcul sfârșitului ei. Mi s-a învederat un lucru: Lae Niculae crede că legăturile mele cu Octavia au fost de natură pur intelectuală. N-am nici o pricină să-i sting delirul, rece ca un fulger. Lae Niculae a luat o mare hotărâre. Nu găsesc nici un cuvânt să încerc a-l opri. Omul nu va putea să-și găsească liniștea decât în moarte sau într-o lavră de pe Munte.

La plecare, Lae Niculae îmi mai spune că, odată ajuns la Muntele Athos, îmi va trimite un semn.

„Știți, sânt informat că în biblioteca Marei Lavre se găsește singurul exemplar ce mai există al botanicei lui Dioscoride, medicul din Antichitate. Voi încerca să fac o copie: aș vrea să v-o trimit pentru doamna Ana Rareș“.

„Ești foarte drăguț și într-adevăr plin de atenție!“, îi răspund, în timp ce un val de roșață îmi cutropește fața. Lae Niculae îmi întinde mâna. Îi urez drum bun. Foarte ciudată mi se pare făgăduința lui, acum când coboară treptele în spirală de la Batyaneum. Lae Niculae s-a îmbiat singur să trimită de la Muntele Athos un dar pentru Ana. I-a dat cineva vreo sugestie în acest sens? Nu cred. Oferta, pornită exclusiv din rostul său, este din cale-afară prăpăstioasă. E ca și cum pe-o cale misterioasă Lae Niculae ar fi ghicit ceva din dedesubtul întâmplărilor de la hanul brodnicilor din noaptea spre Sfânt Niculae.

Vântul din noaptea de 9 martie spre 10 are să mai dureze vreo câteva zile. Apa Mureșului va duce toată gheața. Pe la 17 a lunii, cineva îmi spune că Lae Niculae a fost văzut zi și noapte plimbându-se pe malul apei cu un felinar și cu căngi, dar nimenea nu-mi aduce vestea că trupul Octaviei ar fi ieșit măcar pentru o clipă din vâltori. Somnii vor continua să-și țină prada pe la rădăcini roșii de arin sau subt pietrele vreunui dig de apărare a răzoarelor. Asemenea diguri proptite de câte-o uriașă cobilă sânt la fiece pas și țin în matcă apele.

Lae Niculae, care își făcuse sieși o făgăduință de a închide într-un mormânt pe Octavia, va dispărea în aceste zile din Alba. Pe la un ceas de noapte când nu va fi văzut de nimeni.

Pe la sfârșitul lunii martie, într-o zi cu moină, bănățeanul cu domiciliul în Alba se prezintă la Batyaneum, vine în birou până lângă mine cu capul în jos, ca și cum mi-ar spune: capul aplecat sabia nu-l taie, dar îl aud îngăimând: „Am primit știre scurtă din satul meu de la Dunăre despre prietenul dumneavoastră. Încercând în noaptea de 25 martie să treacă Dunărea cu un caic, el a fost împușcat de-o santinelă română înainte de a ajunge la mijloc de ape“.

Viața și istoria ne învață să cultivăm uitarea ca o măsură de conservare a ființei. Uitarea este neîndoios un dar cu care firea a înzestrat în chipul cel mai felurit toate făpturile. În împrejurări cum au fost cele ale iernii, uitarea poate fi chiar cel mai minunat dar — și aproape unicul salvator.

Anotimpul ce se încheia cu fulgii babelor de stil vechi fusese cuprins de întâmplări în care astrologii pricepuți ar fi dibuit desigur influințele planetei inelare de plumb. S-au întrețesut aceste întâmplări prin canavaua zilelor mele, legându-se cu noduri tari de firele de mătase amenințate să se rupă. Întâmplările trebuiau să fie arse de uitare dacă mai doream să trăiesc. Lâncezeala în care am căzut la nivelul de căldură al hibernării prin peșteri era poate o condiție prielnică uitării. Înainte de a fi uitate în chip salvator, amintirile trăiesc măcinate lăuntric printr-o revenire obsesivă a cugetului asupra lor. Astfel, întâmplările ce trebuia să le uit se învârteau deocamdată prin mine ca grăunțele între pietre de moară. Ele își pierdeau încetul cu încetul relieful și acuitatea. Amintirile prindeau să se neutralizeze subt aspect afectiv. Pentru conștiința mea ele se estompau, încât aproape că nu-

mi mai apăream personal angajat în ele. Tocite, sfărmate și apoi pulverizate, ele puteau să fie înghițite de uitare. Nu era vorba desigur despre o uitare completă. Ajungeam deocamdată într-o stare de dezlegare lăuntrică în care amintirile nu mai au priză asupra inimii. Când desprimăvărarea năvalnică dete să umfle mugurii, începui să presimt și o altă destindere. Întrezăream adică, pentru cândva, ziua când toate întâmplările lăsate în urmă prin miez de iarnă mi se vor perinda prin cuget încă o dată, însoțite, nu de amărăciune și nici de simțământul coșmarului, ci de duioșie. Dar până atunci va trebui să mai treacă o vreme.

Lumina zilei, prelungită și mai intensă, ar fi putut acum de asemenea să mă trezească din mocnire, dacă aș fi avut marile, secretele virtuți ale unui copac. Din unele taine ale fiziologiei vegetale mă împărtășeam desigur. Virtualmente cel puțin. Altfel n-aș fi așteptat cu nerăbdarea oamenilor care, în glaciar, trăiau în peșteri clipa de răscruce când voi putea să salut echinocțiul de primăvară.

Cât aș fi dorit ca în primăvara ce se anunța cu bâjbâiri de gângănii prin vreascuri să fiu ridicat din lâncezeala cu zvâcniri latente de unanimul iureș vegetal. Dar când să fiu înălțat de subsuori din noaptea mea, când de-abia țâșneau lujerii, când de-abia da firul de iarbă și foaia de podbal pentru limba-mielului, când de-abia ieșeau plugurile cu tăișul ca de argint să spargă glia și să deștelenească ogoarele, „istoria“, ce ne lua în răspăr toate pornirile firești, începu din nou să-și facă simțite ucazurile, rigorile și crimele. Au trecut vremurile când pe la echinocțiul de primăvară deveneai într-adevăr copac, lăsându-te în seama destinului cu certitudinea că în câteva săptămâni uiți răul și blestemele, încoronându-te cu verdeață.

O nouă izbeliște trebuia să înceapă, și loviturile ciocanului din noua stemă a țării aveau să cadă una după alta, repezi ca grindina și masive. Într-o noapte ce-a rămânea de pomină până-n viitori strănepoți, într-o noapte sfâșiată de razele lămpilor electrice de buzunar, într-o noapte cu toate felinarele de stradă stinse, au lucrat de zor în toată țara, prin toate tainițele și ungherele, dubele huruitoare ale regimului. N-a mai rămas ascuns la casa sa, ca-n gaură de șarpe, nici fost moșier, nici chiabur mai înstărit. Toți acești din oficiu declarați dușmani ai clasei muncitoare fură ridicați și transportați nu se știe unde. Anevoie pătrundea până la cei în viață vreo veste despre soarta dispăruților. Spaima obștei era întărită de zvonul, prin nimic controlabil, că cei ridicați ar fi luat drumul spre ținuturi siberiene, fiind deportați la muncă silnică. Evident, istoria înceta să mai lucreze cu idei, ea

lucra acum numai cu dube. Nu eram nici moșier, nici chiabur. Dar dincolo de treptele boieriei mai erau atâtea categorii de cetățeni, virtualmente căzuți din demnitatea omenească, pe care îi viza ochiul neîndurător al istoriei.

În dimineața de 5 mai, adânc și oarecum tomnatic senină, mă întâlnesc întâmplător pe-o uliță ce duce la piața de zarzavaturi cu doamna Gruia. Ea-mi spune cu glas vibrând de emoție:

„Știți că astă-noapte au fost ridicați pe țară toți foștii demnitari și alți înalți slujbași de ai statului de pe vremuri?“

O paloare îmi îneacă fața, dar încerc să-mi redobândesc calmul gata să mă părăsească.

„Doamnă Gruia, vezi, asta nu poate să fie adevărat întocmai, căci iată, ai în fața matale, viu, un fost demnitar!“ Cuvintele îmi sânt însoțite de-un tremur al unui minuscul mușchi de-a dreapta în obraz. Emoția de șoc, stăpânită, se transformase în tremur.

„Da“, răspunde înseninându-se doamna Gruia, „așa e! Evident, un simplu zvon!“ încheierea doamnei Gruia mi se pare totuși pripită. Și aceasta o simte și ea, căci se grăbește să mă liniștească: „Vedeți, ăștia, când n-au isprăvi cu care să se mândrească, pun în circulație zvonuri“.

După alte câteva zile aflu că veștile despre arestarea și deportarea foștilor demnitari și a altor înalți slujbași din timpuri nu fuseseră simple zvonuri, ci o cruntă realitate. Din om în om veștile iau contur și se confirmă de pretutindeni — din capitală ca și din orașele de provincie. Se pornise deci acțiunea de desființare în masă a tuturor oamenilor politici din toate partidele de pe vremuri. Categoria de „oameni politici“ pare însă mult mai largă și mai cuprinzătoare decât putusem s-o concep vreodată. După definițiile confecționate de doctrinarii partidului unic în vederea întețirii luptei de clasă, putea să fie înglobat în categoria politicienilor burghezi oricine, chiar și muritorul de rând asupra căruia s-ar găsi o simplă legitimație de alegător, indiferent că a făcut sau nu vreodată uz de ea. Pe calea sofismelor dialectice poate să intre în numita categorie chiar și un intelectual care a manifestat totdeauna o aversiune față de orice preocupare politică — cum sânt și eu unul.

Vestea deportărilor are darul de a mă trezi din somnolența ce mă ținuse până aci organic legat ca pe-o monadă și care, fără îndoială, fusese totuși prielnică refacerii mele sufletești. Dar șocul m-a scuturat probabil prea tare, căci aveam să cad degrabă într-o stare de natură tocmai opusă, caracterizată prin insomnii de-o luciditate halucinantă. Aceste insomnii se înființează

după câte un somn scurt de-o oră–două în fiece noapte. Trezirea, un moment dezorientată, îmi e însoțită de bătăi tari și repezi ale inimii, în a căror secretă cauzalitate nu încerc să pătrund. Oare bătăile inimii mă deșteaptă provocându-mi stările de spaimă? Sau mă trezesc de-o spaimă ce mă ia în somn, pricinuindu-mi bătăile inimii? Goana inimii ca tropotul de copite al unui unicorn o cuprind aproape cu urechea, dar în pragul trezirei aud de obicei, și deodată cu ele, bătăi în ușă ca ale cuiva care ar vrea să intre. Bătăi de deget, sunând a os în tabla de lemn a ușii pe la a treia schimbare de strajă a nopții! Bătăile în ușă, de-o acuitate halucinatorie, mă fac în fieștecare noapte să spun în sinea mea: nu m-am înșelat. Le-am auzit! Aștept cu încordare. Nu mă scol să deschid. Sânt încredințat că ființa care a bătut va intra cu deschizătoarea de uși și porți. Dar ființa nu intră. Percepțiile auditive au fost deci, totuși, o amăgire a simțurilor biciuite de obsesii. Odată trezit, nu mai adorm. Mă zvârcolesc până se crapă de zi, căci la această oră mai e posibilă, din clipă în clipă, vizita nocturnă. Mă văd mereu cuprins în conul de lumină al unei lămpi electrice și aud un glas cu modulații moscovite: sânteți arestat!

Despre soarta foștilor demnitari și a înalților slujbași de altădată, ridicați în noaptea cutare, nu se mai află apoi nimic. Zvonuri din cele mai necontrolabile umblă pe fantastice cataligi prin toate țările române. Ba că ar fi fost deportați în altă țară pe la gradul de latitudine al unui pol magnetic împodobit de mândre aurore boreale; ba că se găsesc pe undeva în cutare sau cutare închisoare, prin orezării dunărene, prin beciuri maramureșene sau prin saline moldovene. Am eu pe conștiință vreun „păcat“ din acelea pe care noua teologie a materiei ce se dezvoltă subt ochii consternați ai întregii obști le pune la nevoie pe socoteala oricărui cetățean? Corp delict și mărturie împotrivă-ți poate să fie orice obiect ce ți-a rămas în casă dinainte de 23 august. Chiar și o mobilă, dacă este „antică“, căci aceasta, după părerea zbirilor ce ocupă sub titlu de consilieri sovietici toate pozițiile-cheie din aparatul de stat, nu poate să aibă altă origine decât „rusească“. Orice mobilă veche de stil, orice icoană sau covor, sânt socotite „furate“ în timpul războiului din Rusia. Ca un grav corp delict poate fi privită orice carte sau revistă dintre cele două războaie mondiale. Asemenea publicații fuseseră de altmintrelea cu ani mai înainte scoase, aproape fără excepție, din bibliotecile publice, pentru ca noile generații de intelectuali ce se vor forma după tipare sovietice să nu mai afle nici o veste despre cea mai mare epocă de înflorire spirituală a poporului român. Spre a scăpa de atari corpuri

delicte ce puteau fi ochite cu prilejul unor percheziții, în cursul cărora se ridică cu toptanul parchetul din camere și se dă jos de pe pereți chiar tencuiala, ar fi trebuit să-mi incinerez pur și simplu toată biblioteca, și mai ales propriile-mi opere literare. Deoarece însă, după criteriile oamenilor de la Securitate, toate obiectele, fără deosebire, pot să fie corpuri delicte, am găsit că este inutilă orice încercare de a le sustrage ochiului celor ce mi le-ar examina și că trebuie în consecință să renunț la „epurarea“ bibliotecii. Situația e cu atât mai gravă, cu cât în biblioteca mea se găsesc numai cărți bune și chintesențiale, deci nici o carte ce mi-ar putea oferi un „alibi“, adică nici una din operele „clasicilor marxiști“, și nici una din rușinoasele broșuri de culturalizare a analfabeților, nici una din publicațiile ce au inundat cu stupida lor slovă piața și vitrinele librăriilor de la ’45 încoace. În lupta de clasă dezlănțuită cu iperzel bestial și provincial, se face uz de-o rea-credință fără precedent. Răstălmăcirea ia uneori forme de demență delirantă. În asemenea condiții, te poți aștepta bunăoară să fii acuzat de filogermanism sau de nazism, fiindcă în casă ți s-au descoperit prin crăpăturile dușumelei câteva blonde, scârboase insecte, atât de anevoie de exterminat, din acele ce poartă numele de „șvabi“.

Somnul meu se modelează pe măsura împrejurărilor; este dens în substanță, dar scurt tăiat. Nopțile îmi vor fi încă o vreme împărțite între o agitație ce mă ia din organic și un calm ce mi-l impun cu eforturi de voință. Port în ochi cristalinul insomniilor în așteptarea hingherilor cu șapcă despre care îmi închipui că tot mai operează din când în când prin categoria foștilor demnitari. Indicii certe cu privire la atari operațiuni nu mai am totuși. Dar insomniile s-au instalat în ființa mea de-a binelea, repliindu-mi pielea la forma oaselor. În curs de două–trei săptămâni voi slăbi dincolo de orice normă fizică. Îmi simt singur fața îmbătrânită de griji. Sentimentul teroarei nocturne mi s-a întipărit în gesturi și în umblet. Chiar trecători necunoscuți își întorc uneori ochii după mine ca după un om bolnav.

Spre surpriza mea, aflu într-o zi o veste destinată să-mi mai ogoiască îngrijorările. Vreo câțiva foști demnitari n-au fost culeși din lăcașele lor în noaptea de pomină! Când nu este vorba despre lichele, care au acceptat să sară după steaua roșie aruncată ca o cruce în Dâmbovița noii bobotezi, clemența îmbrățișează doar cunoscuți oameni de știință sau personalități culturale care și-au făcut un nume respectat în țară și peste hotare. Pentru desființarea acestora se poate recurge la metode „fără vărsare de sânge“.

Regimului nu-i dă mâna să transforme în martiri niscaiva nevinovăți ai spiritului.

Într-o zi îmi intră în birou la Batyaneum advocatul Gruia. E zâmbitor. Parcă îmi calcă pragul cu toate calculele făcute și răscontrolate. Ne întindem la vorbă. Gruia îmi spune că a studiat în cursul anilor din urmă tot ce i-a căzut în mână cu privire la metodele de lucru din Uniunea Sovietică. Îmi mai împărtășește că, după informații din cercuri autorizate, mai cunoaște câte ceva și din metodele de lucru ale Securității. Dar ce are să-mi comunice Gruia că, după o lungă introducere, tot mai zâmbește? În sfârșit, Gruia își rostește credința că… eu nu voi mai fi ridicat. Aduce el și vreun argument? Da! Ridicările se fac dintr-odată într-o singură noapte după categorii. Dacă am fost cruțat în noaptea de 5 mai înseamnă că la această categorie am scăpat. Gruia încearcă să mă asigure în fel și chip că a cântărit cazul meu din toate punctele de vedere și-mi mai prezintă o situație pe care, față de sumbrul văzduh de până aci, trebuie s-o numesc trandafirie. Gruia face un efort să-mi sugereze o atitudine mai calmă față de ziua de mâne. Și dacă n-aș fi „personal“ așa de mult în cauză, aproape că l-aș crede pe cuvânt când mă încredințează că, în conjecturile posibile, el nu mai vede nici o categorie în care să pot intra la vreun nou cules de mari vinovați. Și tânărul meu prieten mai susține în șoaptă ceva. El pretinde că a aflat din sursă demnă de crezământ că numele meu figurase totuși pe lista „foștilor demnitari“ încă în ajunul nopții când aceștia aveau să fie strânși. Așa i-a destăinuit cineva care are calitatea s-o știe. Lista ar fi plecat în ultimul moment la „centru“, unde numele meu și al altor câtorva „personalități“ ar fi fost șters cu chimicalii ce dizolvă cerneala. A doua zi, ridicările, de nimenea bănuite mai înainte, s-au efectuat prompt și fără abatere după lista corectată.

„Întrebarea e“, cum subliniază Gruia, „cine și din ce motiv te-a scos dintre proscriși?!“ Și amicul meu din Câmpul Frumoasei mă întreabă, pe-un ton ales evident cu grija de a nu mă jigni, dacă n-am cumva vreun protector prin „Comitetul Central“. Îi răspund: „Nu știu. Poate s-o fi găsit și pe-acolo vreun admirator al poeziilor mele! Acest presupus admirator trebuie să fie însă foarte-foarte-foarte secret“, precizez eu, „căci după câte se știe s-au luat încă de acum 5 ani măsuri pe la toate instituțiile de cultură, pe la reviste

și ziare, pe la casele de editură, ca și în școlile de toate gradele, ca toți «admiratorii» să se transforme în detractori — și aceasta cât mai repede cu putință, în 24 de ore. De atunci numele meu nu mai este pomenit în publicistica de diverse limbi din țară decât însoțit de epitete defăimătoare sau de-a dreptul injurioase. Asta-i situația, dragă Gruia. Dar s-ar putea să ai și tu dreptate. Mi-o fi pus gând bun cineva pe-acolo unde spui… Poate că Constant Mironescu, cu toate că am fost atât de rebarbativ în discuția de astă-toamnă!“ Gruia își proiectează asupra împrejurărilor date dorința fierbinte de a mă vedea pus la adăpost. Argumentele lui nu-mi par totuși lipsite de orice temei. El opiniază că deocamdată voi putea să-mi curm temerile. Și mă încurajează să-mi părăsesc existența, animalic copleșită de teroare, ieșind la lumina zilei.

Sânt prea pătruns de îndoieli și bănuieli, decât să mă pot arăta într-atât de bucuros pe cât de convingătoare mi se par aprecierile lui Gruia cu privire la situația mea în noua orânduire.

Plec de la Batyaneum mai puțin apăsat, parcă o planetă îngăduitoare ar pluti deasupra. Ridic talpa mai sus, pe trepte suitoare cumva. Mă încearcă într-un fel chiar o vagă seninătate în acord cu splendoarea cerului de mai. Mai mult. În după-amiaza zilei, voi ațipi cuprins de toate părțile de-un somn sănătos. Și nu mă trezesc tresărind de imaginarele bătăi la ușă. Dorm câteva ceasuri. Mă deșteaptă fiică-mea, scuturându-mă puțin, foarte mirată că-mi fac noapte din zi când pe-afară e așa de plăcut.

XVI

Advocatul Gruia avea să treacă de aci înainte mai adesea pe la mine. Descopeream cu mirare și cu bucurie că era un mare amator de poezie, de poezie mai aleasă decât s-ar fi putut presupune, ținându-se seama de preocupările sale juridice. Îl iscodeam subt toate fețele. Omul era plin de surprize. În fond, Gruia era un amator de multe și el punea pasiune în tot ce credea că-i este dat să întreprindă. Mă ținea în orice caz în curent cu situația a cărei evoluție el o urmărea în oglinda comentariilor de la posturile de radio străine și a cărei bătaie pe loc mă obosea. Advocatul Gruia își scălda însă inima într-un indestructibil optimism. În ciuda tuturor dezmințirilor și decepțiilor pe care veacul ni le prilejuia la fiece pas, căutam să nu opun prea mari rezistențe acestui optimism al prietenului. Marile puteri care ne vânduseră (acesta era termenul adecvat pentru manoperele scandaloase cărora la sfârșitul războiului le căzuseră jertfă atâtea popoare) luau prin reprezentanții lor autorizați atitudini ce se rezolvau doar retoric, iar nu istoric. Expansiunea comunismului, realizată impetuos și brutal, va trezi oare puterile occidentului din expectativa comodă în care păreau să se complacă? Până în clipa de față occidentalii au dormit pe laurii jalnici ai unor clauze secrete ce pecetluiau în Europa soarta a una sută milioane de oameni. Niciodată nu s-a comis în istorie o mai mare crimă decât aceea decurgând din stipulațiunile sinistrei înțelegeri de la Ialta. Față de atâtea isprăvi fără scrupule datorită cărora comunismul sporea instalând robia pe a treia parte a globului, occidentul, condus de spirite utopice sau de oameni de stat care nu văd decât interesele de moment ale țării lor, va rămâne mereu cu brațele încrucișate? occidentul cu o naivitate epică în care se amesteca multă comoditate și oarecicare ticăloșie s-a transformat în unealtă a expansiunii comuniste. Va veni oare ziua când se va hotărî în sfârșit, dacă nu să îndrepte cumplita stricăciune, cel puțin să pună piciorul în prag pentru ca pecinginea pământului să nu se mai întindă?

C-un zâmbet reținut, advocatul Gruia mi-aduce într-o dimineață de iunie, numaidecât după solstițiu, o veste solară: a izbucnit războiul coreean. Gruia nu-și dă seama de toate puterile oculte ce lucrează în istorie de când spiritul „modern“ o frământă. El ascultă cu neîncredere vorba despre spiritul afacerist al occidentalilor și crede fără margini în lozincile patetice, de anul nou, ale lor. Gruia e convins că războiul coreean marchează

începutul soluționării tuturor marilor probleme internaționale. El crede că în sfârșit întorsătura decisivă s-a produs.

„Este fără îndoială o veste bună!“, răspund eu, „dar nu văd încă de ce am aprinde focul mare al nădejdilor“.

De-abia rostesc aceste cuvinte și-mi pare rău. De obicei, advocatul Gruia se mâhnea negrăit în fața rezervelor cu care apreciam situația. De astă dată el e atât de decepționat, că amuțește pentru câteva clipe. Caută să aducă vorba despre altceva. Îmi spune că a doua zi va pleca într-o excursie de-o săptămână (după program: chiar de o săptămână!) prin pădurile masive de pe dealurile din stânga Mureșului, adică prin pădurile ce se întind de pe la Uioara până pe la Aiud. „Distanța de la Uioara până la Aiud nu e prea mare, dar vom călca pădurile de-a lungul și de-a latul. Profesorul Rareș m-a rugat să facem împreună această excursie, căci vrea să cerceteze unele plante la fața locului. M-a rugat să-l însoțesc, fiindcă a auzit, nu știu de la cine, că acele păduri au fost cândva terenul meu de vânătoare. Am acceptat să fac cu el excursia, deși vânător nu mai sânt de ani de zile. Mult a stricat regimul ăsta tuturor frumoaselor noastre pasiuni omenești. Vinul nu mai e vrednic să-ți placă, nici femeile, nici vânătoarea… numai partidul! Firește că nimenea nu m-ar fi împiedecat să continui a mă închina pasiunii mele de altădată, dar oficialitatea a amestecat printre resursele de plăcere ale vânătorii un isvor de scârbă. Noua pravilă obligă pe vânător să facă și unele servicii de hingher, servicii pentru care oricum nu m-aș potrivi. Închipuie-ți numai! Dispozițiile în vigoare de câtva timp obligă pe orice vânător să împuște lunar nu știu câți câni de pripas cari dau târcoale cetății. Regimul ține să ne distrugă chiar și voluptatea de adulmecare a narinelor, ca și cum aceasta ne-ar fi rămas din epoca moșiero-burgheză, și nu din comuna primitivă! De vânătoare m-am lăsat. Totuși, în excursie pe fostul meu domeniu de verdeață și de încântătoare putoare de vulpi vom pleca. N-ai vrea să vii și D-ta“?

„Eu? Hm!“, mă prefac eu a căuta un răspuns, dar o nedumirire mă ia ca o caldă nădejde pe la inimă, „vă duceți numai voi doi?“

„Numai!“

Invitația lui Gruia, la care niciodată înainte nu mă gândisem, mă ispitește desigur; aflând însă că în excursie pleacă numai ei doi, Gruia și Rareș, pretextez unele dificultăți pentru a mă eschiva, căci un alt gând se ivește în mine, învolburându-mi conștiința asemenea unui vânt ce ar ridica în vârtejuri pulberea pe-un drum de țară.

Adevărul este că atâtea grave neajunsuri, nenumăratele neajunsuri din anii trecuți, nu izbutiseră să-mi sece cu totul prundul fântânilor. Năvalnica primăvară mi-a descătușat latențe organice. Fapte noi și noi împrejurări încearcă să cadă prielnice în cumpănă. De-abia bănuite resurse sufletești își sporesc jgheaburile. Și atâtea din ele pot fi captate cu folos în perspectiva deschisă prin plecarea în excursie a profesorului Rareș.

A doua zi e duminecă. Zi de-o superlativă seninătate. Clorofila primăverii se vădește încă proaspătă, diafană. Mai are încă o săptămână–două, până la tonurile adânci. Pe la ora 11, când atâția cetățeni trecuți de vârsta mijlocie, dar mai ales octogenarii cari învață să moară, se găsesc încă la slujba religioasă prin catedrale și biserici, pornesc la plimbare prin urbe, și-apoi în sus către cetate. Știu oarecum că în zi de duminecă Ana n-are ce să caute în laboratorul de plante medicinale din fosta casă domnească. Dar îmi dă ghes o speranță că s-ar putea ca la ora aceasta ea să fi intrat, ca să ucidă vremea, în catedrala încoronării. După ce trec de Poarta lui Horea, o iau spre locul de încrucișare a unor uliți îndrăgite de pasul meu, unde de atâtea luni Ana nu mai ține să-și facă apariția. Ocolesc un moment pe la catedrală, intru în tinda lăcașului, privesc în semiobscuritatea dinăuntru. Slujba religioasă e pe sfârșite. Dar Ana nu e aci. Ies degrabă. Ajuns la întretăierea străduțelor unde de atâtea ori am avut surpriza unei „întâmplătoare“ întâlniri, descopăr doar un surâs cosmic în văzduh, dar nu surâsul femeii. Îmi păstrez calmul. Nu este cazul să mă las destrămat de vreo dezamăgire. Pornisem spre cetate mai mult ca să treacă timpul și să mă asigur într-un fel că Ana nu este pe-acolo la o oră când aceasta ar fi fost totuși cu putință. Trag încheierea că Ana trebuie să fie acasă singură. Și-o iau în jos pe serpentinele largi ale șoselei până subt poala cetății. Lucrează în mine o singură premisă: profesorul Rareș se găsește departe, undeva, pe culmile împădurite dintre Uioara și Aiud, prin bogatele, nesfârșitele dumbrăvi de stejar și fag în umbra cărora cresc atâtea buruieni de leac și pe unde adie tare mirosul vulpilor. Și această premisă ce-mi prelucrează cugetul îmi îndrumă pașii spre o casă care este casa obsesiilor mele. O singură dată am intrat în ea, în dimineața zilei când Ana mi-a adus vestea despre Leonte care s-a aruncat în „rana pământului“. Se deschisese rana pământului atunci și în ființa mea.

În răstimpul de aproape o jumătate de an, rana apucase parcă să se cicatrizeze. Simbolul se alegea tot mai curat din zgura vremelniciei. Și tot mai mult fapta lui Leonte se profilează în zarea mea ca o împlinire singulară. Viziunea metafizică a lui Leonte a rămas un uriaș torso. Trebuia să fie completată cu partea „etică“. Leonte și-a rotunjit opera cu o faptă mai presus și în afară de orice etică. Fapta vorbește mai mult decât cuvântul, prin urmare viziunea lui Leonte nu mai este un torso. Această admirație cutremurătoare de care mă umple gândul sublimei fapte, această duioșie, strângând în vibrația ei dulceața și amărăciunile unei prietenii, îmi călăuzesc pașii liniștiți spre doamna Ana.

Presupun că este acasă. N-are unde să fie într-altă parte într-o zi de duminecă. Mai de multișor n-aș fi avut nici o șansă de a o găsi acasă, căci dumineca ea era de obicei plecată în Câmpul Frumoasei, la Leonte. Dar acum, într-o zi de duminecă, ea trebuie să fie acasă. Căci dumineca a devenit în răstimp pentru ea o zi de reculegere întru amintirea marelui prieten. Este aceasta o presimțire a mea pe care clipa următoare trebuie să mi-o întărească.

Sun la poartă. După o așteptare, în timpul căreia arunc priviri iscoditoare peste gard, în curte, pe la ferestre, unde nu se ghicește nici o mișcare în dosul perdelelor. Inima îmi bate cu putere. Ana apare în ogradă, ducându-și mâna ușor să-și îndrepte un închipuit deranj al frizurii. Își rostește, cu exclamație de bucurie surpriza, apropiindu-se cu fermecătorul surâs ce-i îmbracă toată ființa. Dar remarc că de la colțul casei până în poartă Ana a pălit. Paloarea nu-i desființează zâmbetul.

„Ei, nu! Altă dată să n-o mai faci chiar așa, fără de veste. Nu știi că poți ucide o inimă cu asemenea surprize?“

„Mă poți primi“?, o întreb.

„Da, desigur, cu toate că sânt singură acasă. Soțul meu a plecat de-aseară. S-a dus într-o excursie de vreo câteva zile prin stejerișul de la Uioara cu advocatul Gruia. Dar ce vânt te-aduce, Axente?“ Această familiaritate mă mângâie plăcut. După atâta timp ea îmi spune încă simplu, pe nume.

„Un vânt mă aduce, Ana, un vânt bun de primăvară. Am hotărât să pun capăt unei înstrăinări care, pe cât mi se pare, nu corespunde câtuși de puțin realelor stări sufletești. Dincolo de gard eu văd un zâmbet, dincoace de gard tu vezi un om speriat. Sau, altfel spus, ce legătură este între surâsul tău de-acum și încruntarea cu care încă alaltăieri m-ai ocolit pe stradă?“

„A durat cam mult înstrăinarea, nu-i așa?“, îmi răspunde ea, „cu toate că nici nu este o adevărată înstrăinare, ci cu totul altceva. După întâmplările din iarnă, credeam că însingurarea îți va face bine“. Ana întoarce cheia în broasca porții.

„M-ai pedepsit îndeajuns!“, îi zic, intrând în ogradă.

În salonașul îmbietor unde mă primește, arde pe o masă, cu flacără lungă, fumegândă, o lumânare și un miros, agreabil într-un fel, de ceară roșie plutește în încăpere.

„Asupra cărui ritual te surprind, Ana, în această tainiță a casei tale?“ îmi rostesc întrebarea șovăitor, ca să leg vorba, căci am amuțit amândoi încă din antreu. De emoția ce pare să fi sărit asupră-ne nu mai știm ce să începem cu sufletele noastre. Îmi dozez însă întrebarea cu un real simțământ de mirare. Spectacolul lumânării aprinse în plină zi îmi sugerează într-adevăr gândul că m-aș găsi nepoftit, neașteptat, în fața unui ritual ale cărui semnificații îmi scapă.

„Ah, nu! Ceea ce vezi pare un ritual, dar nu e“, începe Ana să mă lămurească, bucuroasă că i-am tăiat pârtie spre cuvânt, „încercam să pecetluiesc cu ceară un pachet de scrisori și unele hârtii cu notițe de-ale mele. Voiam să le pun la adăpost, subt lacăt, să nu cadă în mâna vreunui curios. Scrisorile sânt de la Leonte. Mai am aci și unele însemnări ce obișnuiam să le aștern pe hârtie după vizitele mele în Câmpul Frumoasei. Stângace, fără îndoială, dar la nivelul priceperii mele. Am căutat să notez tot ce-mi spunea Leonte, mai ales în legătură cu «Minciunile lui Dumnezeu»“.

„Și-acum voiai să le pui la arhivă? Asta-i treaba ce ți-ai găsit?“

„Putem face operația pecetluirii împreună! Dacă te amuză!“

„Cred că m-ar amuza mai mult să aflu câte ceva din gândurile pe care Leonte le născocea pentru mica sa prietenă. Nu cetlui visurile! Aș vrea să descifrăm împreună marile, sacrele rune. Căci tu le-ai notat, dar în receptacolul slovelor trebuie turnat și un tâlc. S-ar putea scrie o carte cu titlul «Minciunile lui Dumnezeu sau revelațiile filozofiei»“.

„Știi că ar fi interesant?“, se grăbește Ana să accepte un cvasiproiect. „Cu ajutorul unui poet s-ar putea scrie ceva despre aceste rune amare“.

„Am dat buzna, prin urmare, în ograda matale chiar la timp!“

„Vasăzică părerea ta e să nu pun subt lacăt pachetul?!“

„Astea nu sânt lucruri de arhivă!“

„Totuși: scrisorile!“

„Poate, dar nu runele. Îngăduie te rog acestor slove să lucreze!“

Ana pare foarte mulțumită că-și vede încurajate propriile gânduri, cărora numai din modestie nu le dăduse urmare. Ea separă scrisorile de însemnări. Nu sânt multe nici scrisorile, nici notițele. Ana strânge scrisorile într-un pachețel pe care-l pecetluiește cu ceară roșie. Din mica bară lucioasă ținută deasupra flăcării cad picături pe un nod de sfoară. Cade cu o picătură mai mare de ceară și o flăcăruie ce arde nodul. Operația trebuie repetată.

„Asta înseamnă că nici acest pachețel n-ar trebui închis! În cele din urmă m-ar interesa și scrisorile!“, zic eu așa, ca s-o pun la încercare pe Ana.

„Asta nu!“, răspunde ea cu șăgălnicie, „astea n-au nevoie să li se adauge nici un tâlc în afară de cel cuprins în ele“. Și Ana suflă în lumânare. O dâră de fum se întinde spre mine, ca și cum Ana mi-ar spune: „Poți să mai aștepți bine și multișor până ți le-oi arăta, nevrednicule!“

„Mă așteptam acum, când ai suflat în lumânare, să se facă întuneric în încăpere. Dar uite că am rămas în lumina zilei!“, remarc eu.

„Ah, ah, ce ți-s obișnuințele imaginației! Pe unde umblă gândurile poetului?“

„Prin raiul buruienilor de leac!“

„Sau poate mai degrabă prin nopțile de la vadul Mureșului?“

„Ești rea, Ana. Dă-mi voie să nu răspund de vreme ce, chiar când umblam pe la hanul brodnicilor, gândurile mele băteau mereu la altă poartă. Dar să lăsăm astea. Știi pentru ce am venit?“

„Bănuiesc motivul, dar mai puțin pretextul“.

„Atunci pot să-ți vorbesc foarte deschis. Mi-a fost dor să-ți spun: Mângâierea-apelor!“

„Să-ți ies în cale iarăși ca să-mi iau în primire poreclele? Uite, nu sânt rea! Dacă mă rogi, voi căuta să-ți ies în întâmpinare!“

„Din multele nume ce ți-am dat, acesta s-a ales deasupra: Mângâierea-apelor. Din toamnă până acum apele au crescut, s-au învălurat și au făcut cumplite vâltori. Au simțit apele de atâtea ori nevoia unei mângâieri. Ai așteptat într-adevăr să viu să te rog să-mi ieși în cale? Doamne! Dar cum te-am rugat tot timpul! N-ai auzit niciodată chemarea? Se împlinesc 6 ani de când mi-ai fugit întâia oară. Ți-aduci aminte? De la Căpâlna!“

„Că atunci am fugit întâia oară de tine e foarte adevărat. Ce s-ar fi ales de-o biată femeie în fața unui om care se sfiește într-atâta de lumina zilei?“

„Cazi în monolog, Ana. Și poate că ar fi cazul, totuși, să discutăm puțin. Vezi tu, anii aceștia au rămas goi ca fagurii sterpi din atâtea pricini și-ar fi

putut să fie cei mai plini, în ciuda tuturor calamităților de cari am fost încercați. La Căpâlna, când să prindă ființă legea noastră, mi-ai fugit. Aci, la Alba, după ce în încăperea de la Batyaneum ne-am mutat pentru o clipă în basm, mi-ai fugit. Mi-ai fugit din nou și mi-ai fugit încă o dată și încă o dată, ai fugit din podgoria lui Gruia și de la mormântul lui Leonte. Toate ale vieții și ale morții sânt pentru tine prilej de a veni și prilej de a fugi! Nu vrei să pui o dată capăt acestor ocoluri?"

„Axente, te-am împiedicat eu vreodată să dai mai adesea pe-aci?"

„Da? îmi îngădui într-adevăr să mai viu? Să mai trec pe-aci așa ca astăzi?"

„Dar, Axente, se poate să mai întrebi? Vino, de câte ori dorești!"

În fața unei atât de dulci solicitudini feminine, inima îmi e cuprinsă de-un val de melancolie ce începe să grăiască din mine, necontrolată de nici un cuget:

„Uite, Ana, lucrurile vin așa cum vin, și faptele se rup din creangă ca fructele coapte". Ana îmi cade în cuvânt:

„E bine că ai venit. Căci mâne plec!"

„Cum? Îmi fugi iarăși? Chiar acum?"

„Nu te amărî, Axente! Nu fug. Plec în concediu, după robota anului".

„Unde pleci? Departe?"

„Pe Râul Morilor în sus. La Căpâlna".

„Da? La Căpâlna? Chiar la Căpâlna? Și vei sta mult pe-acolo?"

„Nu prea știu ce sens împrumuți tu acestor cuvinte. Departe! Mult! Da, voi sta cam mult! Câteva săptămâni. Cât ține odihna de vară".

Mă pierd pe apele gândului. Prin cap îmi trec feluri de planuri:

„La cine vei sta?"

„La familia Loga sau, mai precis, în grădina dintre ziduri, exact unde am stat în anul când ne-am cunoscut".

„Cum ar fi să legăm firul, ca și cum atunci n-ai fi fugit?"

Ana mă privește intrigată, dar nu răspunde. Planuri născocite ad-hoc se alungă prin capul meu. Atârnă toate de-un singur amănunt.

„Pleci singură?"

„Dar cu cine?"

„Cu cine? Ei, asta-i! Cu cine!"

„A, da", face Ana, ca și cum s-ar trezi, „nu, el nu vine. Va lucra pe teren tot timpul. Prin toate pădurile, prin raiul buruienilor, de-a stânga și de-a dreapta Mureșului. Dar de ce întrebi? Nu cumva ai fi având de gând…"

„Ba da. Tocmai asta. Nu-ți spuneam?“

Fața Anei se transfigurează. Calmul ei surâzător devine luminos. Cu adevărat o „schimbare la față“.

„Viu și eu“, îi spun, „nu imediat, dar cam peste o săptămână–două, cu o condiție însă…“

„Ești nostim. Nici nu aștepți să te invit în toată forma și după cum cere cuviința între oameni… și pui condiții! Dar să nu mai cad în monolog precum mi-ai reproșat adineaori, căci sântem, pe cât se pare, în plin dialog. Sânt gata să dau grai invitației. Dar trebuie s-o accepți fără condiții“.

„Condiția la care făceam aluzie este o nimica toată“.

„Să văd“.

„Ia cu tine și notițele alea despre «Minciunile lui Dumnezeu». Poate că facem ceva din ele. Cu puteri unite“.

Mă ridic repede, nestăpânit, aproape sărind din fotoliul în care mă așezasem. Anei, care sta în fața mea cu ușor tremur în toată ființa, îi sărut mâna, fără a mai spune un cuvânt. Și ies din casă aproape în goană. Aceasta este întâia duminecă a vieții mele.

XVII

Pe la mijlocul lui iulie descind dintr-un autobuz local în cătunul Căpâlnei. O săptămână și vreo câteva zile mai târziu decât îmi alcătuisem proiectul. Întârziam din pricina atâtor forme ce trebuiesc făcute în vederea chiar și a unui scurt concediu. Condițiile sânt parcă într-adins calculate să descurajeze prin oboseli inutile pe toți cetățenii doritori de a-și întrerupe robotirea. Dreptul la concediu rămâne de fapt un deziderat care din pricina dificultăților birocratice devine impracticabil. Treburile, chiar cele mai mărunte, se mișcă în materia cleioasă a birocratismului încet ca viespea în miere. Elefantiaza acestui neajuns, combătut la fiece pas în ședințele sindicale, ia prin propria-i ființă forme din ce în ce mai monstruoase.

Pun piciorul pe piatra calcaroasă a cătunului de munte numaidecât după asfințitul soarelui. Casele de piatră sau de lemn, acoperite cu șindrilă, sau altele de cărămidă nearsă, acoperite cu paie înnegrite de ploi și de fum, sânt scăldate de lumina roșiatică de amurg. Mușchiul crește pe toate alcătuind ca niște mușuroaie verzi. Nările mi se desfată în fumul de foc de brad ce iese prin coperișe de paie ocolind hornul și care cade, răspândindu-se printre case. Șase ani au trecut de când în faza din urmă a războiului ne-am refugiat aci la întâile semne ale vremuirii ce avea să dea peste noi. Nici o schimbare vizibilă nu avusese loc în curgerea timpului în satul ce mă primește iarăși.

Mă anunțasem din vreme la familia părintelui Bunea cu rugămintea să fiu găzduit, de astă dată nu în casa din sat, ci în vechea lor căsuță din bârne, așezată în apropierea grădinii de pe pripor, deasupra râului. Vreau, așa-l anunțasem pe părintele Bunea, să mă izolez, să mă întorc la uneltele mele pe care de atâta timp le părăsisem. În scrisoarea mea îi vorbeam despre proiecte literare, un pretext de izolare în care însumi nu credeam, dar care era perfect plauzibil și vrednic de amintit chiar într-o spovedanie. Pentru masă, amiază și cină aveam de gând să cobor la popa în sat. Din căsuța de lemn, tăinuită într-o adâncitură subt o sprânceană de pădure, voi avea firește acces și în grădina popii. Subt părul pădureț, cu coroana umbrelată, sper să fiu primit de joaca acelei veverițe care, în vara lui ’44, s-a ridicat cu lăbuțele dinainte pe bocancul meu când stam la masa de brad picior peste picior. Îmi scriam atunci Arca lui Noe încet-încet, parcă aș fi scrijelat textul în scoarța copacilor, și uneori chiar așa de încet că melcul ce trecea peste hârtie avea timp să treacă de la un capăt la altul al filei, lăsând în urma sa o dâră argintie ce se usca mai repede decât se închegau slovele mele. Nu m-

am interesat la nici un zoolog cât se întinde veleatul unei veverițe, dar mă aștept s-o revăd.

În casa părintelui Bunea sânt primit fără exuberanță, cu o bucurie liniștită, ce se alege din expresii și gesturi de tipar patriarhal. Îmbătrânise și el, și doamna preoteasă, cu toată suflarea, în 6 ani ca în 15. Sprinteneala de altădată a părintelui cu făptura scundă se ivește din mișcări, pentru secunde, și-apoi dispare făcând loc ritmului lent al vârstei. Ne așezăm la o masă în curtea încunjurată de toate părțile de pereți impenetrabili și de-o poartă înaltă cu arc de zid deasupra.

„Ne apasă ceva, părinte, pe umeri și pe toată ființa. Pe fiecare centimetru patrat al ființei noastre apasă greutatea unui continent. Uneori, totuși, parcă nu mai simțim povara, ne-am obișnuit cu ea ca și cu greutatea văzduhului“.

„Chiar așa“, răspunde părintele, dând îngândurat din cap, în timp ce umerii îi par într-adevăr prăbușiți.

Mă interesez cine mai e prin sat. Dacă mai descind pe-aci oaspeți de-o vară, ca altădată. Doamna preoteasă se grăbește să-mi spună că doamna Rareș este și ea în sat de vreo câteva săptămâni, la familia Loga.

Și eu fac pe miratul:

„Da? Uite surpriză și bucurie pentru prag de vârstă ca a mea! Mi s-a spus că ar fi plecat din Alba, dar nu bănuiam că vine aci“. Și după o clipă, arunc așa un cuvânt: „Cum ar fi să trec un moment pe la ea, s-o salut înainte de a ne așeza la cină?“

„Poftim, poftim, domnule profesor“, mă îndeamnă doamna preoteasă.

„Dar căsuța de lângă pădure mi-ați potrivit-o, doamnă preoteasă?“

„Am pregătit totul, domnule profesor! Încă în noaptea asta puteți să vă retrageți acolo, dacă doriți și dacă privighetorile cu lacrimi în gâtlej vă vor îngădui să vă odihniți“.

„N-aș vrea să-mi scape prin strunga calendarului nici un ceas“, îi răspund doamnei

preotese, „nu mi se mai îmbie astăzi decât rar câte-o bucurie… și cea mai rară e a liniștei“.

Îmi scutur haina de praful drumului. În lipsă de perie la casă, popa Bunea mă bate pe umeri cu palma. (Peria de haine, ca și umbrela de ploaie, au devenit articole de lux pentru noua societate ce se alcătuiește și nu pot fi procurate decât la prețuri de speculă la piața de vechituri.) Mă spăl pe față și pe mâni de pulberea ce se așezase ca în troiene pe mine. Autobuzul cu care am venit este atât de uzat și cu atâtea răsuflători prin carapacea de tinichea,

că face servicii mai mult de aspirator de praf decât de vehicol. M-a adus totuși până la ținta dorințiilor supreme și sânt mulțumit.

Ies apoi neîntovărășit, ca să trec pe la doamna Ana Rareș. Scurtez drumul prin vechiul cimitir, în care regăsesc acele ciudate, arhaice monumente funerare, tot mai rare acum și prin acest ținut de baștină al lor: la capul mormintelor, împlântat, câte un stâlp subțire, tăiat în muchi cu crestături colorate pe cele 4 fețe și purtând în vârf, pe-o scândurică, precum un mic amvon, o pasere tăiată în lemn. Paserea ar putea să fie turturea, simbol al sufletului.

În poarta casei familiei Loga, singura arătoasă în tot satul, clădită de-un gospodar cu dare de mână în vremuri de belșug, mă primește doamna Ana. Se întoarce tocmai de pe niște povârnișuri pe unde a herborizat toată ziulica. Ana își aduce recolta excursiei într-o cutie rotundă de metal care, legată de după gât, îi atârnă într-o parte pe grațiosul șold, ca o tolbă din evul ce avea nevoie de săgeți.

„N-am săgeți în tolbă, dar un pic de otravă“, îmi spune ea apropiindu-se. Nu-și ascunde bucuria.

„Sfântă, mare surpriză!“, îi strig, într-adins, destul de tare, bănuind că pot fi auzit chiar de cei ai casei Loga. Ferestrele spre uliță sânt într-adevăr deschise și ghicesc mișcări omenești, nu de vânt, în dosul perdelelor. Țin să înlătur chiar de la început orice suspiciune că vizita mea la Căpâlna ar putea să aibă vreo legătură cu prezența doamnei Ana Rareș în același cătun.

„Dar cum“, răspunde Ana, „ce gânduri v-aduseră pe-aci, domnule profesor, astăzi, când nu ne mai refugiem de bombardamente?“

Pornesc cu Ana pe drum în jos, până unde vom ieși dintre case. Trecem agale printre gospodării răzlețe. Pot astfel, fără teamă de martori indiscreți, să-i împărtășesc unele amănunte cu privire la încartiruirea mea. Îi arăt prin ce locuri doselnice, apărate de orice curiozitate, voi sălășlui timp de-o săptămână. Ana fusese în curgerea anilor în repetate rânduri în acest cătun, ea cunoaște conformația văii, profilul înălțimilor, știe ponorul cu căsuța de bârne și grădina de pe pripor.

„Mâine, înainte de amiază, pe la ora 10 sau, nu, mai curând, mai curând! Haide, să zicem pe la ora nouă sau, dacă n-ai nimic împotrivă, pe la o oră când roua încă nu va fi dispărut de pe firele de iarbă te poți abate pe-acolo. Herborizezi printre bondari pe pripor. O să-ți ies în cale. Te însoțesc apoi prin pădure deasupra, să hoinărim câteva ceasuri împreună prin veșnicia verde“.

În zgomotul apelor spumegânde din vale, ce ne ajunge pe serpentina coborâtoare, cuvintele nu ne pot fi auzite de nimeni, nici din desișuri, nici din grădini. Doar zeul cu coarne de țap ar putea să-și aibă culcușul nevăzut pe-aci.

„Bine“, exclamă Ana, învoindu-se numaidecât și foarte sonor, „putem urca până pe podișuri, unde soarele e tare și ușor și unde libertatea vântului încă nu a fost curmată“. Cum Ana vorbește prea tare, mă simt îndemnat să întorc privirea înapoi. N-a fost oare nici un martor la această înțelegere, pe care eu o sprijineam cu ardoare, dar aproape în șoaptă? Întorc ochii mai mult instinctiv, luat de grija să nu ne fi ajuns din urmă, pe neauzite, vreun trecător desculț. Dar nu e nimeni prin preajmă.

Ne întoarcem, suind panta șerpuitoare, și trecem, ținând seama de împrejurări, la o conversație neutră, cu vuietul apei ce se învârte în vâltori printre stânci. Ana mă lămurește, intrând în amănunte sesizabile doar unui specialist, asupra variantelor unor plante medicinale găsite prin coclauri și în gaura unor văgăuni. Interesele ei științifice de fiică a lui Paracels, în cari opinia obștească din ținut vede o înclinare spre farmece, sânt superlativ prețuite în sat, ba în toate cătunele din valea aceasta, prin care Râul Morilor vine de departe, simbolizând parcă tradiția ce curge din strămoși. Dincolo de capătul de sus al satului, sălășluiește, prin verdeața îmbelșugată de lângă râu, cu înfățișare oarecum de liane exotice, dar alcătuită numai din urzici și lobodă, din foi de brusture și miozotis, din tufe de soc și din copaci sufocați de iederă, într-o căsuță albăstrie cu coperiș de paie negre, o babă care împlinește suta de ani. Baba a adunat în mintea ei de vrăjitoare toate cunoștințele veacurilor cu privire la buruienile de leac. Se știe că baba prășește și șerpi de apă subt pragul căsuței. Târâtoarele verzui sânt legate de loc prin descântec și lapte. Cred că și Cumințenia-pământului se ține prin preajmă și că baba e slujitoarea ei. Acolo se duce Ana adesea, să mai iscodească hârca, să-i mai smulgă câte un secret. Ana cotrobăiește cu interes prin empiria milenară a oamenilor primitivi, pretutindeni pe unde umblă. Legăturile cu baba aruncă și asupra ei un reflex de magie ancestrală. Oricum, doamna Ana Rareș și-a întemeiat oareșicare faimă tocmai în această vale și e îndrăgita cătunelor. Nu i-au dat oamenii un nume de zână?

Mă uit lung și pierdut la ea.

„Mângâierea-apelor!“, îi șoptesc, în timp ce vraja mă pătrunde celular. Fusese o zi de caniculă ce trecuse încă aproape neluată în seamă de

simțurile mele. Acum, pe înserate, mă desfătez în răcoarea ce vine de jos, din apele râului.

„Am să mă duc acum prin fundul grădinii să fac o baie în râu!“, îmi spune Ana.

„Îmi pare rău că n-am de unde să te urmăresc cum intri în apă!“ Ana, fără a-și dea seama, îmi provocase imaginația. Când replica mea a avertizat-o că nu trebuie să fiu încercat în asemenea chip a fost prea târziu. Ana mi-a aruncat o imagine, eu am prins-o ca o minge de mătase. Se-ncruntă Ana puțin, dar partea de jos a obrazului vorbește în alt grai. Un surâs îi descopere pe sfert dinții albi și sănătoși, ceea ce îmi dă un junghi în inimă; aceasta e suferința frumuseții, suferință ce de atâtea ori am încercat-o în fața acestei ființe care îmi dă mereu sentimentul că reprezintă în viața mea inaccesibilul. Ana continuă să-mi fie inaccesibilă, cum de altfel inaccesibilă, metafizic inaccesibilă, îți rămâne în veci frumusețea.

Ne despărțim cu un cuvânt convențional în fața porții casei Loga. Cu suferința frumuseții în mine, mă întorc prin cimitir la casa părintelui Bunea.

Sânt așteptat cu masa pusă. În cursul cinei, împrospătăm cu părintele și doamna preoteasă amintiri. Amintiri din anii din urmă, de la marea schimbare încoace.

Mă interesez de cutare și de cutare din cătun. Mulți s-au stins în răstimpul celor 6 ani de când n-am mai dat pe-aci. Atâția și-au lăsat oasele prin închisori. O seamă de fruntași ai cătunului sânt încă „voluntari ai morții“ la Canalul Dunărea–Marea Neagră.

„Ce mai face Simion?“, întreb. „Simion? Oh, bietul Simion! S-a întors, dar nu mai e morar“, mă lămurește doamna preoteasă. Pe Simion l-am cunoscut pe vremuri: sătean cinstit, isteț, cu inima blândă și bărbată. Mi-l alesesem cândva model pentru Noe din piesa mea. Numai întâmplarea a făcut ca Simion să încapă pe mâinile mele drăcești de scriitor.

„Simion a stat și el la beci vreo 5 ani!“, îmi șoptește părintele, „a stat fără de nici o vină și fără judecată. După 5 ani de închisoare, i s-a aprins proces. Și Simion a făcut pe nebunul. A mărturisit la judecată isprăvi de năzdrăvan ce nimeni n-ar fi putut să facă vreodată. Spunea Simion că la intrarea armatelor sovietice ar fi organizat o bandă de partizani cu gând de a-i hărțui pe eliberatori, că el și cu alți câțiva, vreo 10 feciori, ar fi risipit cu

ciomege și-ar fi decimat un regiment de ruși, că el singur ar fi capturat un tanc. Întrebat la proces ce-a făcut cu tancul, Simion a răspuns: «L-am adus acasă, la Căpâlna, îl puteți vedea în ogradă, se cacă găinile pe el noaptea!» Simion a fost achitat ca un nebun nevinovat, după ce niște experți de la tribunal au constatat scrinteala omului la fața locului, căci în ograda lui Simion n-a văzut nimenea niciodată vreun tanc!“

„Dar de mulțimea șoarecilor de prin păduri și cămări ce s-a ales?“, întreb robit curiozității trezite de amintiri.

„Nu mai sânt, domnule profesor“, răspunde popa, „au plecat în cârduri. Reduși la ceea ce ne rămânea după predarea cotelor de grâu și porumb către stat, s-au hotărât să plece. Cred că au plecat spre occident. Au evadat dincolo de cortină!“

Ne ridicam de la masă. Au stat cu noi, în fața blidelor, amintirile. Ele și-au amestecat hazul printre amărăciunile ce se repetă, aceleași, aidoma sau cu mici variațiuni, pretutindeni, pe întreg întinsul țării.

După cină sânt condus de părintele Bunea și de doamna preoteasă până la căsuța de lângă pripor, din ponorul de subt sprânceana pădurii. Părintele merge înainte, pe-o cărăruie șerpuitoare, tot mai sus, până deasupra râului.

Ajungem la căsuță. Intrăm în încăperea mai mare printr-un pridvor scund. Sânt purtat de grija de a mă apleca mereu, ca să nu mă lovesc cu capul de grinzi, deși n-ar fi nevoie de aceste plecăciuni. Totul e de proporții minuscule. Încăperea mare însăși cuprinde doar patul și o măsuță. Icoane pe sticlă foarte vechi, cu inscripții cirilice, atârnă pe pereți. O oglindă spartă într-un colț — și-n rest pătată. Alături e a doua încăpere, cu o vatră ce cuprinde cam jumătate din spațiu, ca să dovedească nu știu cui că o casă românească trebuie să sufere neapărat de ipertrofia vetrei. Vatra fusese spoită câteva zile mai înainte în alb, și încăperea mai miroase a var stins. Subt gura largă a hornului, așezate-n piramidă, gătejele de brad așteaptă doar să fie ațâțate. Vedre cu apă proaspătă răsfrâng lumina felinarului cu care popa și preoteasa m-au călăuzit prin întuneric până aci. Un lighean de spălat, enorm cât o piatră de moară, stă într-o dungă, răzimat de perete. Lăcașul are o înfățișare cum nu mi-o putusem imagina mai simplă, mai agreabilă. Și în cele două încăperi plutește o mireasmă a cărei senzație se asociază în mine cu ideea țărănească a sacrului. Mănunchiuri de busuioc își scot din crăpăturile ce se cască printre grinzi floarea uscată. Afară în noapte nici un sunet nu tulbură zgomotul spumegos și frământat al râului; ba da, totuși, căci prin ușa deschisă spre pridvor se aude țiuitul beznei, un zbor

sfârâitor de insecte, țârâitul greierilor, o mare în care urechea nu sesizează sunete stinghere decât dacă se ascute într-adins. Este o mare de sunete constituite în condiții necesare ale unei unanime zămisliri. Fluturi de noapte năvălesc pe ușă, atrași de lumânările ce s-au aprins pe măsuță și pe marginea vetrei.

Preoteasa îmi tulbură acest univers organic al insectelor cu un cuvânt gospodăresc: „Pentru mâne dimineață aveți aci și un ulcior de lapte proaspăt muls. Nu trebuie să vă osteniți până în sat pentru întâiul dejun. Și pâne coaptă chiar astăzi, aveți de asemeni și unt. Știu că vă place pânea neagră ca neghina!“

Prea impresionat de atâta atenție și de rustica grije cu care preoteasa și părintele orânduiseră căsuța, nu găsesc cuvinte de mulțumire: „Nu știu dacă mi s-a pregătit vreodată în viață ceva mai frumos!“, le spun, după cum realmente îmi este simțirea.

După plecarea doamnei preotese și a părintelui Bunea îmi deschid geamantanul, scoțându-mi cele necesare pentru culcare. Suflu în lumânările ce ard. Cu insistență, căci ele rezistă suflării, cu care vreau să le sting: „Trebuie să fie vie și flacăra, prea ține la viață!“ Și pe urmele acestui gând mă duc în închipuire la făptura de grație care nu e departe. Ea e acolo în vale, învăluită de același cântec al apelor ca și mine. Și în gând aduc ființa ei aci lângă mine. O înec în mine, cu un fel de cruzime, ca să nu mai existe decât în mine și prin mine; poate că așa voi scăpa de suferința frumuseții. Sau poate că acesta e somnul: înecarea, topirea, desființarea în tine a ființei iubite.

M-am trezit oare vreodată în noaptea aceasta? Anevoie îmi dau seama. Am dormit pe-un străjac umplut cu foi moi de știuleți de porumb și pe-o pernă doldora de foi de ferigă. Trezindu-mă, mai simt în mine ecourile somnului vegetal și ca o ușoară beție de ferigă. E încă dis-de-dimineață. În podul scund al căsuței a început odată cu zorile un ciripit în silabe scurte. Se zbat apoi acolo, deasupra mea, în dosul grinzilor, puzderie de vrăbiuțe. Numaidecât nu mă ridic din pat firește. Urmăresc cu nesaț joaca și gâlceava vrăbiuțelor ce nu par a se sinchisi de vreo prezență omenească subt sălașul lor. Întâiul meu gând se încheagă pe linia unei așteptări. Subt straturile somnului meu vegetal, această așteptare n-a ațipit, probabil, toată noaptea.

Îmi mișc buzele, rostind pentru mine însumi ceva: peste câteva ceasuri va trece pe-aci ea! Numai de nu s-ar schimba timpul! Grija ce mi-o dă starea timpului mă face să sar pentru un moment din pat până în pridvor, ca să mă asigur singur de vremea prin care se întrezăresc toate crugurile și cu privire la care am de altfel o certitudine încă din clipa trezirei. Afară, cât e zarea lunii, se arată un albastru senin și treaz. Soarele, de-abia ieșit de după culme, urcă pe drumul său ceresc; arde cu putere, dar încă fără a fi desființat roua ce scânteiază în reflexe colorate prin iarbă. În fața căsuței, se înalță cât omul un stog de fân care, socotind după culoare, încă nu a fost plouat. O iau spre stog, bag mâna în el, parcă aș vrea să scot din fânul ce miroase proaspăt un pepene pus de cineva acolo să se coacă. Nu departe, dintr-un dâlm[30], curge apa unui isvor. Pornesc desculț pe cărăruia ce duce într-acolo. De mult, tare de mult, n-am mai simțit subt tălpi moliciunea lutului reavăn. Între amintirea unei atari senzații și senzația de a cărei voluptate mă pătrund prin tălpi se arcuiește durata copilăriei, a adolescenței, a întâii tinereți și a vârstelor lăsate în urmă. În dulcea confluență dintre amintire și senzație simt, cu un cutremur, că nu mai sânt în plină vară a vieții, ci oarecum pe la sfârșit de august. Ah, dacă aș mai putea să fiu încă o dată în viață unde sânt în anotimp: pe la mijloc de iulie!

Iarba crescută iar de-o șchioapă, prin preajmă, după întâiul cosit, e moale și ea, ca lutul umed. Se pregătește otava mătăsoasă. Mă îmbie să mă întind. Mă dezbrac de pijama până-n brâu și mă lungesc cu fața într-o parte, în pârjolul soarelui de dimineață. Văd acum peisajul, nou prin toate ale sale, căci mă uit de jos în sus. Sânt într-adevăr subt o sprânceană de pădure. În dosul căsuței — niște splendizi goruni. Vrăbiuțele zburdă și se zbat prin scocurile de tinichea ale căsuței. Un sunet ca de cădere a unui obiect se aude pe coperișul căsuței. Întorc privirea și zăresc o veveriță care de pe coperiș sare într-o tufă de mătăcină și o ia în salturi neverosimile spre pripor. Veverița se avântase pe căsuță dintr-un gorun. Stau întins mai mult subt bolta cerească decât pe pământ, cu fața în sus. Pârjolul soarelui îmi ia epiderma pe suprafețe ce se delimitează, arzând până în straturi celulare.

Pe când ora nouă se apropie, mă găsesc iarăși în pridvor, gata îmbrăcat; îmi băusem laptele și gustasem și din pânea popească ce adună în sine toate aromele câmpiei transilvane. Iau loc pe-o laviță lângă perete, în fața mesei. Soarele străbate prin vița de vie cu ramificații abundente, prinsă cu cârcei de stâlpii pridvorului. Lăstarii crescuseră nesupravegheați, și unii ajung cu vârfurile până deasupra mesei. Pe masă se proiectează prin desișul frunzelor

o mulțime de sori mărunți. Strugurii se umflă de sevă, dar boabele sânt încă verzi, bătând spre vinețiul toamnei viitoare, latentă încă. În așteptare, aud într-un colț de pridvor, la stânga mea, ciripit de rândunică. Îmi ridic capul. Între scândura podului și grindă un cuib mare, clădit de-o rândunică din argilă cărată cu gura. Osteneala gurii a rămas întipărită pe forma, cu bulburi mici, a cuibului din care atârnă fire de paie cu care paserea și-a întărit lucrarea. Cinci capete de pui, cu guși roșcate și cu caș gălbui la gură, tivesc marginea cuibului. Capetele stau unul lângă altul, parcă ar pândi. După vreo câteva clipe, o rândunică pătrunde în pridvor, zboară pe subt grinzi, cam agitată de prezența mea. Rândunica se așează, sprijinindu-se de partea din afară a cuibului; în aceeași clipă, 5 guri se deschid deodată, declanșate automat, parcă ar vrea să înghită lumea. Rândunica vâră musca adusă în ciocul unuia dintre pui. Apoi zboară iarăși în larg. Cele 5 guri se închid, iarăși deodată, și puii așteaptă cu capetele unul lângă celălalt, în liniște, reîntoarcerea rândunicii. Imaginea cuibului, pe marginea căruia puii și-au potrivit mici adâncituri pentru gâturile lor, se integrează desăvârșit în priveliște. Cu asemenea guri pofticioase începe un nou ciclu al vieții.

Apoi aud pași apropiindu-se de căsuță. Pridvorul e bătut în scânduri până la brâu, ușa spre lumea verde e deschisă. Și Ana apare, îmbrăcată ca și aseară, cu tolba buruienilor de leac atârnând pe grația șoldului. Se oprește în ușă:

„Ah, ce splendid e aici!“

„Mai frumos cred că nici nu poate fi nicăiri“, îi spun, „poftim, poftim! Cuprinde loc pe laviță, aci lângă mine“.

Ana intră, fără a ezita câtuși de puțin. Intră în chip foarte firesc, ca și cum așa trebuie să fie, și nu altfel. Și ca să nu fie stânjenită, ea își scoate tolba de metal și și-o pune pe masă. Cu mișcarea brațelor și cu umbra sânilor ce se reliefează feciorelnici prin bluză, ea stinge sorii mărunți de pe masă.

„Să te odihnești puțin, urcușul te-a obosit. Pe urmă putem pleca, să hoinărim și să hălăduim pe culmi!“

„Are să fie iarăși foarte cald astăzi. Ce plăcut, răcoros, e aci în pridvor“, zice Ana, întorcându-și privirile cu luare-aminte să examineze locul și mai ales marginea pădurii de unde orice curios ar putea să iscodească întâmplările din pridvor. Ochii i se opresc apoi pe pereții pridvorului, prin vița de vie: „Asta-i căsuța din basm“.

„Nu-i așa? Ascultă numai gângăniile prin văzduh și vrăbiuțele ce se zbat prin pod, prin scocuri!“

Ascultăm în tăcere câtva timp joaca paserilor deasupra noastră. Și toate sunetele ce vin din pădurea de alături.

„Aseară, când am sosit pe întuneric, era aceeași năvală sonoră, dar altele gângăniile!“, remarc eu, „acum stăpânitoare în peisaj sânt lăcustele, aseară erau fluturii de noapte!“ Verzi sau bruni, de toate mărimile, „cosașii“ umplu aerul cu un susur haotic, pătrunzător. Nu atrag Anei luarea-aminte asupra cuibului de rândunică. Vreau să descopere ea priveliștea, minunată îndeosebi când rândunica se întoarce și când se cască cele 5 guri. Rândunica sosește. Ana remarcă scena spectaculoasă și se încântă, bătând din palme cu o exclamație de bucurie. Cele văzute o transpun și pe ea în miezul vieții organice. Ochii ni se vor întoarce mereu spre cuib de câte ori vedem rândunica revenind.

Și tăcem îndelung. Mai mult decât ar părea cuiva că se cuvine. Tăcerea noastră e palpabilă aproape, ea nu pare golul dintre cuvinte, ci mai plinul dintre cuvinte.

„Aș asculta la nesfârșit acest grai al lumii și aș tăcea la nesfârșit. Astăzi dis-de-dimineață, am ieșit desculț până colo la isvor. În mijlocul priveliștei, am simțit ca un junghi de prăsea la inimă. Îmi spuneam că de toate astea va trebui să mă despart peste câteva zile. Și simțeam că nu mă voi putea rupe din priveliște fără a-mi sfâșia ființa“.

„Da, e greu să te smulgi din acest susur și zumzet, după ce o dată te-ai lăsat ademenit căzând în lațul de mătase și argint“, răspunde Ana. „Să mai stăm puțin“. După alte câteva clipe, ea își rostește o dorință: „N-ai vrea mai bine să-mi citești ceva? Din poeziile tale. Le cam știu pe de rost, dar parcă aș vrea să le aud o dată spuse de tine“.

„Era și un gând al meu. Mai ales că eu, care nu le-am știut niciodată pe dinafară, le-am cam uitat. Nu mi le-am mai zis, nici singur, nici în dragă tovărășie, de ani de zile. Și cum însumi doream să le încerc zimții și caratele, mi-am adus volumul. Bucuros nu prea citesc altora, dar ție, acum, aci, e altceva. De-un glas prea tare stihurile mele se sfarmă. Poezia mea nu se pretează deloc la o dicțiune așa-zisă «artistică». Dar la un citit monoton, întrerupt de multe tăceri, în doi… și într-un pridvor ce răspunde în lumea verde… cred că merge…“

„Așa mi-am închipuit orice împărtășire a lor. Cu modulații simple. Să iasă în relief textul. Substanța să nu fie copleșită și destrămată de arabescuri

sonore".

Trec în încăperea de alături și-mi scot din geamantan volumul. Reluându-mi locul lângă Ana, încep să citesc. La alegerea bucăților ajung în oareșicare dilemă. Ea vrea să audă spicuiri și din întâile culegeri, dar ezit să-i împlinesc dorința, mărturisindu-i că acele culegeri le socot depășite și că nu mă mai pot transpune în atmosfera lor: „O întoarcere îmi este aproape interzisă. De altfel, lirismul meu s-a desfășurat în ultimele mele culegeri la altă adâncime și cu alte mijloace. Această făină o voi cerne deci după placul meu în orice caz prin sită de mătase și nu prin sită de păr de cal". Ana nu mai stăruie să audă neapărat ceea ce cunoaște pe dinafară. O port prin poezia ce-i rămăsese întru câtva străină. Ea urmărește cu tot mai vie luare-aminte. Simt că prin modul simplu al dicțiunii, ce nici nu poate fi numită dicțiune, poeziile mele mai din urmă, ce-și creaseră faima de a fi dificile, îi devin dintr-odată accesibile. Nu prin explicații, ci doar prin felul citirii prin care reliefez sensuri și accente. Îi atrăsesem atenția încă de la început că trebuie să urmărească cuvântul cu imaginația și cu inima deschisă. Să nu cadă în greșeala unei raționalizări la care poezia îndeobște nu aspiră. Sensuri ascunse, ce ar putea să fie formulate în chip abstract, nu se găsesc în poezia mea decât ca alunecări pe cari însumi le condamn. Toate sensurile țin de domeniul unei sensibilități metafizice ce coboară în adânc și vine din adânc, ele n-au confinii cu înțelegere filozofică discursivă. Aceste lămuriri ale mele, ce încearcă doar să pună pe orice ascultător în gardă față de ispita curentă de a transpune stihurile mele în interpretări școlărești, didactice, cad pe un teren sufletesc prielnic, căci și Ana a înțeles dintotdeauna să se apropie de poezia mea în acest chip. Și ceea ce-i împărtășesc în clipa de față vine ca o întărire a unei atitudini receptive pe care ea o luase instinctiv încă de mai înainte. E drept că Ana fusese, și ea, ca atâția la nivelul liceal, derutată de modul didactic în care unii profesori caută să deschidă vârstei adolescentine poarta spre poezia mea. Lămuririle mele, de caracter mai mult negativ, de înlăturare a unor poziții ce zădărnicesc justa înțelegere intuitivă și emotivă, îi vin Anei tocmai bine, pentru ca să nu se mai lase abătută de înclinarea, proprie dascălilor, de a da poeziei mele semnificații alegorice.

Ana, cu capul răzimat de peretele din dosul laviței, ascultă zâmbind. Se pătrunde în plină zi ca de-o pulbere astrală, și cântecul se clădește încă o dată în inima ei. Intercalez în lectura mea și câteva poezii de iubire. Ana se adună puțin în sine după deschiderea de adineaori. Ea caută să-și ascundă

emoția, dar luarea ei aminte se întețește. Pleoapele i se deschid un moment mai tare și apoi bat ca niște fluturi ce s-ar lovi de-un perete. Adevărul e că, citind la modul cântecului aceste poezii, pe cari o dragoste de mai demult pe care am curmat-o brusc mi le inspirase, o neprevăzută mișcare sufletească mă ia și pe mine în vârtejul ei. Icoana ființei care înainte cu 10 ani mi-a hrănit o arzătoare înălțare parcă nu mai vrea să se închege în mine. Iar emoția, întrupată în stihurile de altădată, se revarsă firesc și fără zăgazuri asupra ființei de lângă mine. Numai așa versurile își redobândesc viața. Palpită lângă mine o altă ființă. Fără de această suavă vecinătate, stihurile mele mi s-ar părea cadavrele unor emoții puternice, dar trecute. Vibrația ce ne cuprinde pe amândoi se comunică aerului. Printr-o spărtură de verdeață, soarele pătrunde în pridvor.

Răsfoind prin volum în căutarea unei poezii de alean pe care doresc s-o mai citesc, îmi ridic o clipă ochii spre Ana. Buza descopere ușor luciul unui dinte. E ca un semn că Ana încearcă o dulce pierdere de sine. Ea nu se așteaptă la ceea ce urmează și ceea ce și pentru mine va veni firesc și câtuși de puțin gândit. Mă întind spre surâsul de vrajă și-l cuprind, sărutându-l. Este doar o atingere de-o clipă. Buimăcită într-un fel de fapta mea neașteptată, Ana se ridică, aproape sărind, până lângă ușa pridvorului, își vâră obrajii între foile de viță, parcă să se ascunză, și apoi, cu un tremur ușor de emoție în degete, cuprinde în palmă un strugure, mângâindu-l. De mirat că strugurele nu s-a copt într-o clipă în mâna ei.

„A fost fără de voie. Veni… așa… peste mine. Iartă-mă!“, îi zic, în timp ce toată făptura mea cade pradă unor gesturi necontrolate ce desfigurează frumusețea clipei. Ana nu răspunde cu nici un cuvânt. Dar își reia locul lângă mine, cu îndrăzneală firească și cu un aer serios, parcă ar intra în drepturile ei din care aș fi alungat-o cu insolența mea de adineaori. Cu acest acces de seriozitate, Ana vrea parcă să pună între noi o distanță pe care lumea fizică nici n-ar putea-o cuprinde.

Închid volumul și-l pun într-o doară pe masă.

„Prea te uiți la mine, mustrându-mă cu tăcerea!“, îi zic, și cum nu mai pot să-i îndur privirea în care prinde grai o severitate intrigată și nedumirită, îmi îngrop obrajii în poala ei. Prin cutele fustei simt cu obrajii căldura trupului ei. Absorb în mine un miros curat de stofă mătăsoasă, dozat ușor cu un parfum de levănțică și c-o aromă feminină ce dă bătăi inimii. Ea nu-mi depărtează capul și nu se apără. Dimpotrivă, îi simt mâna care-mi mângâie părul.

Îmi ridic brusc capul și mă potrivesc spetezei laviței, cu decență, lângă ea: „Sânt atâția ani de când mă port cu acest alean“.

„S-a terminat cu cititul“, zice ea, „păcat, căci a fost așa de frumos!“

„Aspirăm mereu spre mai mult. De la poezia din carte spre poezia în carne și oase“.

„Și de-aci spre poezia care încă nu s-a născut“, completează Ana, rămânând cu gura întredeschisă.

Am vorbit probabil în șoaptă și cuvântul ne era pesemne copleșit de vânzoleala vrăbiuțelor pe căsuță și-n scocuri, căci — un moment — veverița apare în pragul pridvorului, se ridică în două labe, pentru ca să dispară vederii noastre, după ce ne-a ochit cu mărgelele ei negre de la rădăcina botișorului.

„Ne-a făcut o demonstrație de grație. Era firesc pentru o zi ca asta!“, este încheierea mea.

„Plecăm prin păduri?“, întreabă Ana.

„Dacă vrei!“

Ea se ridică. Mă ridic și eu. Sântem ușor amețiți amândoi ca după un scurt vârtej. Lăcustele verzi lucrează de zor, parcă ar fi tocmite cu simbrie la cosit de iarbă. Cum, ridicându-mă, mă potrivesc în fața Anei, foarte aproape, o cuprind cu mânile de subsuori și o trag spre mine. Gurile noastre se găsesc. Ea tremură în brațele mele. Nu manifestă nici o împotrivire. Aroma văratică a gurii ei îmi reține sufletul — de astă dată mai mult decât o clipă. Am simțământul unei mari și tainice descoperiri: am dat de isvorul vieții.

Coborând din pridvor, Ana își scoate pe pragul de piatră pantofii (ciorapi nu are) și aleargă desculță pe lutul moale, ușor umed, întipărindu-și tălpile goale pe cărăruia ce duce la șipotul din apropiere. A dat desigur urmare unei ispite de a încerca cu tălpile senzația răcoritoare a lutului ce se modelează subt presiunea tălpilor și degetelor. Șeaua tălpii se întipărește și ea în acest mulaj. Dar, fără a-și da bine seama, Ana a cedat fără îndoială și ispitei de a-și amesteca urmele tălpilor ei cu urmele tălpilor mele, care se văd, sigure și mai adânci, în lut. La șipot, Ana își întinde picioarele, căznindu-se să-și întoarcă tălpile așa ca apa din micul scoc să-i spele, în cădere arcuită, lutul roșiatic-gălbui ce-i colorează pielea. În cursul acestei operații, ce are aproape înfățișarea unui rit născocit pentru desfătarea ființei ei în miezul lumii luminoase, dibuiesc cu ochii subsuoara albă a piciorului din dreptul rotulei, prin ceea ce în această mare priveliște se înființează un fior de caldă

și fragilă senzualitate. Cu tălpile spălate din îndurarea șipotului, Ana se întoarce prin iarba măruntă și mătăsoasă, intră fără a se apleca în pantofi. Cu câtă îndemânare intră în pantofi femeile! Dar acest gest, văzut și la alte femei, e de astă dată grațios și firesc și nu are nici o implicație frivolă. Pornim. S-ar crede că o vom lua la deal, să ne umplem piepturile de verdele și de răcoarea fagilor, dar, când să apucăm în sus, Ana intervine: „S-o luăm într-altă parte. Parcă mi-e teamă să nu desființez prin eforturile sportive ale urcușului emoția ce a rămas în mine și pe care vreau s-o păstrez. S-o luăm mai comod — într-acolo!“

„Într-acolo“ e un cuvânt însoțit de un gest ce indică o direcție solară, tocmai spre grădina de pe pripor. Grădina e în apropiere, după o părere de dâlm, ca la o aruncătură–două de suliță. Iată că și ajungem. Ne aplecăm cu grije, să nu ne scrijelăm, pe subt un laț din gardul ce împrejmuie grădina. Schimbări n-au prea avut loc pe-aci în cei 6 ani ce trecură de când mi-am făcut, pentru un sezon, din această grădină cuib de refugiu și loc de lucru poetic.

„Să-ți arăt ceva, un petic de grădină dintr-un timp ce ni s-a părut apocaliptic până când a venit un altul și mai apocaliptic. Mă leagă de loc unele dragi amintiri“. Ne îndreptăm spre umbra părului pădureț cu coroana retezată circular ca o umbrelă: „Aci era o măsuță și-o bancă. Nu mai este acum nici masă, nici scândură. Dar aci mi-am scris piesa Arca lui Noe, în ore grave când, în timpul războiului, auzeam cu tălpile bubuiturile surde ale bombardamentelor din Valea Prahovei. Simțeam aci vibrațiile ce veneau de subt munți, prin roci de bazalt și de calcar de la o distanță de 150 de kilometri. Aci m-a vizitat într-o zi veverița ce o văzuși adineaori. Aci veverița și-a ridicat lăbuțele pe vârful bocancului meu, în timp ce, stând liniștit picior peste picior la masă, lucram. A fost ca și cum m-ar fi vizitat o flacără ce sare liberă prin cetini și copaci: singurul semn de bun augur printre atâtea ce prevesteau sfârșitul unei lumi. De-atunci sorocul Potopului ce-l închipuiam în piesa mea apropiindu-se a bătut. Dar noianul tot mai întârzie peste aceste meleaguri și nu putem prevedea când se va retrage“.

„Nu știam că ai întruchipat tocmai prin aceste locuri legenda lui Noe. Deunăzi, trecând pe acolo, pe drumeagul ce se vede“ — Ana arată cu un gest spre înălțimi —, „pe subt Fruntea Rea, mi-am adus aminte că ai folosit acest nume de măgură stâncoasă chiar în piesa ta“.

„Dar piesa este în întregime, prin fapte și întâmplări, localizată aci… Personajele… Moara de lemn a lui Noe… Râul… Valea… Nu le-ai

recunoscut? În sat ți-oi arăta și pe țăranul după care am modelat figura lui Noe… Nu-l știi pe Simion? A făcut bietul și pușcărie pentru asta. A servit, mă rog, drept model pentru un personaj din piesa unui poet reacționar! A suferit Simion prin beciuri vreo 5 ani! Și mult timp n-a știut bietul pentru ce anume! Și-a născocit omul, în fața instanței, motive imaginare și ilare, mărturisind vini precum că ar fi decimat un regiment de «eliberatori», el și cu alți vreo 10 flăcăi, cu ciomege și că ar fi capturat un tanc de la ruși. Vina lui cea adevărată era însă aceasta, să nu râzi, Ana: a servit drept model unui poet reacționar pentru un personaj din piesa Arca lui Noe; foarte retrogradă și ea! Am aflat astea în taină chiar aseară de la popa Bunea, într-un moment când preoteasa plecase de lângă noi. Ce-ai zice să coborâm în sat, să identificăm anume locuri, sălașe și oameni? Ți-arăt, mai colea, podișul unde l-am închipuit pe Noe clădindu-și arca!“

Și pornim spre sat, coborând poteca șerpuitoare. Ana înainte, eu după ea. Din pașii Anei sar mereu, ca din praștie, înainte, în stânga și în dreapta, lăcuste de toate soiurile. Unele mai brune, cu zbor scurt și oarecum neajutorat, își arată somptuoasa căptușeală roșie, vie a aripilor, ceea ce ne minunează tot la 10 pași. Coborâm pe cărare printre tufe mari de măceși. Câțiva cosași își taie ovăzul copt ce se răstoarnă în brazde, fără împotrivire. Un vers popular îmi trece prin cuget. Mi-l spun întâi încet pentru mine, apoi cu glas tare pentru Ana: „Stă mândra la sărutat ca spicul la secerat“. Și tot numai pentru mine, mă întreb: a apropiat vreodată cineva, subt semnul fatalității, una de alta, dragostea și moartea cu mai multă gingășie și adâncime de simțire decât se face în aceste versuri? Ne oprim oleacă și intrăm în vorbă cu cosașii. Oamenii mă recunosc după atâția ani, ca și cum doar ieri aș fi trecut pe-aci. Pe unul dintre ei îl recunosc și eu numaidecât, e om mai în vârstă, cu scrum pe la tâmple, cu fața brăzdată adânc de frământul vremii.

„Hei, bade Zaharie — bun lucru!“ El se uită la mine ca pierdut:

„Bine ați venit pe la noi, domnule profesor!“

„Ce mai faceți pe la sat, bade Zaharie?“

„Ce să mai facem, domnule profesor, muncim și așteptăm…“

Acest „așteptăm“ a fost rostit cu o subliniere aluzivă, învederată pentru orice ureche. Îmi păstrez calmul și nu vreau să apuc numaidecât spre înțelesul ce badea Zaharie îl dase cuvântului său. Mă ia subt zarea senină nu știu ce poftă de șagă și mă gândesc să-l pun la încercare pe badea Zaharie

care tocmai la asta nu pare a se aștepta. Nu răspund provocării sale, îl privesc numai lung, fixându-l.

„Așteptăm, domnule profesor“, repetă badea, silabisinu-și de astă dată cuvântul cu pricina, mai puțin aluziv, mai puțin ostentativ, încercând parcă să restituie vorbei rostite sensul neutru și inofensiv. Evident, moș Zaharie nu mai vrea să pară subversiv din moment ce eu tac privindu-l. Parcă și-ar spune acum, și el, în sinea sa: „Deh, nu poți să știi niciodată ce fel de rumâni sânt orășenii ăștia, mai vârtos că domnii s-au cam dat cu Antihârț în vremea din urmă“. Încep însă să fiu însumi oarecum intrigat de jocul ce sânt pe cale de-a-l face. Și de astă dată îl fixez pe moș Zaharie cu oareșicare severitate drept în ochi. Ca și cum i-aș spune: „Fii cu luare-aminte, bade, că nu știi cu cine vorbești! Badea își pierde siguranța și pare încetul cu încetul luat de-o neîncredere față de mine care, oricum, nu sânt tocmai de-al lor, cu toate că prin părinți și prin atâtea din simțirile mele sânt de-al lor, și încă de-a binelea.

„Așteptăm, domnule profesor“, repetă moș Zaharie, întorcându-și puțintel ochii de la mine, ca și cum ar căuta să dea un înțeles cu totul nevinovat cuvântului său. Dar eu, după ce m-am dat jocului, nu mă mai opresc, ci-l duc până la capăt. Îl pironesc cu privirea pe badea Zaharie, aproape aspru și încruntat. El își pierde acum cu totul siguranța și, întorcându-și de la mine privirea, se uită la coasa ce-o ține în pământ cu tăișul în sus, își mai spune o dată vorba, completând-o de astă dată, ca-ntr-o fabulă de veac, cu un cuvânt circumstanțial de împăcare cu soarta: „Așteptăm, domnule profesor, cum așteaptă iepurele să-i crească coada!“

Încep să râd ca să-i redau liniștea: „Că bine o nimeriși, bade Zaharie! Ai întors-o mai îndemânatic decât ni se dă nouă cărturarilor s-o facem! Ei, vă urez spor la lucru! Fie-vă osteneala cu rod și ziua bună ca ovăzul de aur! Cât privește stările din lume, mai bine decât ai spus-o dumneata n-o putem spune nici noi. Atâta doar că noi facem vorbă lungă, pe când dumneata ai spus-o dintr-o răsuflare și ai nimerit cuiul în cap“.

Doamna Ana, înveselită de această întâmplare, adaugă un cuvânt de liniștire pentru cel cu coasa în mână: „Bade Zaharie, să mai nădăjduim, poate că totuși o să-i crească iepurelui coada!“

Ne despărțim de țăranii îmbrăcați în cânepă albă. Ei intră iarăși cu coasele în ovăz. Sunetul vânjos ne urmărește până dispărem după un dâlm de unde cărarea coboară spre podul râului. Odată dispăruți din zarea cosașilor, eu și cu Ana ne rostim mulțumirea de chipul cum badea Zaharie a

ieșit din încurcătură. Își are întâmplarea hazul ei, căci cuvântul de la început al lui badea Zaharie reflectă valul de mari așteptări ce creștea iarăși în inimile tuturor odată cu izbucnirea războiului coreean. În acest război din depărtatul Răsărit, obștea vrea să vadă începutul sfârșitului. Cuvântul din urmă a lui badea Zaharie oglindea șiretenia țăranului, maleabilitatea sa formală în atmosfera de nesiguranță generală a unui stat polițist. Iată cum țăranul face față unei situații de limită, când exploatarea omului de către om zice-se că s-a curmat, dar când neîncrederea omului în om ia forme delirante. Nu e de mirat că țăranii se comportă astfel în fața băltoacei stagnante și în fața unor așteptări mereu înșelate. Marea schimbare anunțată de peste hotare cu surle și țimbale s-a amânat și se amână iar și iar, cu lunile la început, apoi cu anii, iar acum fără termen. Badea Zaharie a ieșit din încurcătură cu o imagine în aparență defetistă. Dar defetismul nu este al său. Badea Zaharie a vorbit așa, fiindcă simțea că noi, „domnii", dacă nu sântem niște infami agenți ai Securității, putem să fim în cazul cel mai bun niște defetiști.

Trecem podul peste râu și coborâm de la capătul podului în zăvoiul dintre cele două ape. Una duce la moara de lemn. Umbra arinilor și a sălciilor ne ferește de săgețile solare ale ceasului vertical. Răcoarea, adiind din apă, ne invită parcă să ne dezbrăcăm și să descindem de pe mal în unde. Răcoarea de subt arini e prielnică sângelui cald ce-l simțim zvâcnind la tâmple. Nu ne-am îngrijit însă să ne aducem costumele de baie. Astfel, pășim agale pe lângă apă cu dorința neîmplinită de a ne răcori în ea. Dorința caută totuși să se satisfacă într-un fel, căci Ana se apleacă din loc în loc, invocând câte-un pretext, de domeniul celor mai dulci ficțiuni, de a-și înmuia mânile în apă. „Cum se cheamă floarea mânilor tale?", o întreb. „Mângâierea-apelor", răspunde înecată în propria-i vrajă Ana.

Ajungem la moară. Una din cele două roți macină de zor. Intrăm amândoi. Mă aplec să nu-mi izbesc fruntea de pervazul ușii. Morarul adastă, cu duhul absent, între cele două sicriașe în cari, la înălțimea unor catafalcuri, se adună făina. Urăm, cu glas mare, sănătate morarului. El ne ghicește salutul după mișcarea buzelor, căci în vuietul scrâșnitor al roții și al pietrelor de moară cuvântul omenesc anevoie se aude. Morarul ce-l găsim aci lucrând nu este Simion, ci un alt sătean. Mă aplec până-n urechea

morarului: „Unde-i Simion?“ „Nu mai e aci din ’45!“ „Da’ unde-i?“ „Taie la pădure!“ „Aha!“, îmi spun în mine însumi, „taie lemne, dar nu pentru arcă, cum îl adusei cândva s-o facă! Taie lemne pentru împărăția muscălească, nu la porunca Moșului alb și fără nume“. Dar gândurile nu prind rădăcină. Ne apropiem, eu și cu Ana, de scocul minuscul pe care curge măcinișul. Nările ni se dilată agreabil, excitate de mirosul făinei proaspete. E făină de porumb cu un aproape insesizabil iz de piatră ce-l simți de-îndată ce caști gura. Îmi întind mâna să pipăi făina ce curge pe scoc. E caldă, aproape încinsă. Ana se duce de cealaltă parte ca să adune cu mâna același șipot de auriu măciniș. Morarul iese, fără a se sinchisi de noi, să dea drumul și celei de a doua roți , după ce vărsase în pâlnia enormă, deasupra pietrelor de moară, un sac de secară. Rămânem pentru câteva minute numai eu și Ana în moară, printre obiecte și unelte acoperite de-un strat gros de-un deget de pulbere fină de făină. Mânile noastre se întâlnesc întru încercarea făinei, de-o moliciune fierbinte ca sufletul nostru. Strâng pumnul mic al Anei în palma mea. Ea îndură cu un surâs strângerea. Dragostei îi place să se întoarcă în arhaic. Și noi ne întoarcem. Ne întoarcem într-un îndepărtat trecut, simțind cu putere că pentru înflorirea pasiunii dezlănțuite în noi am îndura cu bucurie chiar și condițiile unei libertăți retezate de la rădăcină. „Numai Ana să nu-mi fie luată!“, îmi spun singur. Poate că în aceeași clipă Ana își spune la fel: „Numai drumul tău să nu se mai abată de la mine!“

Întorcându-se, morarul ne găsește încă pierduți întru încercarea făinei în care ființa noastră și-a îngropat ardoarea. Cele două roți, întrezărite prin crăpăturile bârnelor, se învârt în scocurile mari de afară bătând apa cu lopețile. Osiile, acoperite de mușchi verde din care picură apa, se prelungesc până subt pietrele de moară. Pulberea de făină joacă în razele soarelui ce pătrund pe ici, pe colo, prin coperișul morii, până la noi, materializate palpabil că le poți tăia cu mâna.

Ieșim. Ana îmi spune:

„Am îngânat întâia scenă din «Arca lui Noe». Poate că vom intra de-acuma și în drama salvării“.

„Prea smerita mea părere este că am intrat de-a binelea“, îi răspund.

O însoțesc pe Ana până la capătul de jos al satului, până la casa Loga unde locuiește. Și o întreb dacă pot s-o văd în târziul după-amiezii, la ea, în grădina dintre ziduri. Ana îmi răspunde cu bucurie: „Te aștept“.

În prima zi a șederii mele în Valea Căpâlnei, iau masa de amiază la popa Bunea. Așa ne-a fost de altfel și înțelesul. Oamenii casei mă așteaptă.

Le spun încă din prag că în viața mea n-am avut o dimineață mai frumoasă. Le arăt în cuvinte obișnuite, dar puse în relief prin câte un cuvânt de căldură, mulțumirea mea pentru chipul în care mă văd găzduit în căsuța de lângă pripor. În cursul mesei, mai întreb câte ceva în legătură cu viața satului. Aflu spre surpriza mea că bătrâna Mogoș tot mai trăiește. „Împlinește în curând 90 de ani!“ Fusese cândva hangița cătunului această femeie care atinge acum o vârstă biblică. În tinerețile ei, lelea Mogoș fusese o femeie frumoasă și cu draci. Faima de hangiță i s-a dus până departe, hai să zicem până pe la Abrud, la Aiud sau Orăștie. Dar o cunoșteau și domni de pe la Cluj. Pe la 1900, anul când vedeam lumina în Câmpul Frumoasei, se povestea despre ea că era în dragoste veche cu groful Teleki de la Cluj. Se oprea groful la ea în Căpâlna câte-o noapte de câte ori se ducea primăvara sau toamna pe Valea Frumoasei, unde-și avea domeniul populat cu urși și cu cocoși de munte. Era un țintaș fără pereche groful. Iarna se ducea uneori la vânătoare de lei și antilope prin centrul Africii. Și ca toți oamenii de teapa lui, groful avea trecere la femei de orice obârșie de clasă și neam. Li se scurgea femeilor sufletul după atâta mândrie de om chefliu și darnic. Se povestea despre groful Teleki că pe la 1880 ar fi căzut la dragoste chiar și cu împărăteasa Elisabeta a Austriei. În aceeași vreme, se pare că groful nu disprețuia însă nici patul hangiței din Căpâlna, căci aceasta avea pe atunci cam jumătatea vârstei împărătesei. Hangița, care în tinerețe se dedase dragostei feudale în condiții de concurență la nivel de basm, a devenit mai târziu o femeie aprigă din cale-afară. Ea s-a gospodărit în răstimp de câteva decenii până la mare belșug. Și acum ea tot mai trăiește și e, după mărturia popii, încă în toate mințile. Ea, care se înfățișează privirii iscoditoare ca un rezumat istoric al feudalității și al democrației liberale, ea, care are mândria trecutului ei, este acum, subt regimul democrației populare de elan socialist, singurul om în sat care mai îndrăznește să „protesteze“ împotriva cotelor de carne și lapte ce trebuiesc predate către stat. Ea este singura ființă în sat care se răstește la proletarii ce-i intră în ogradă s-o jefuiască. Ascult cu interes cele ce mi se spun despre hangița de pe vremuri cu care groful înșela pe cea mai frumoasă împărăteasă a lumii. „Căci așa

trebuie să tâlcuim trecutul lelei Mogoș. În asemenea povești, totdeauna femeia mai în vârstă este cea înșelată“, spun cu glas tare mirându-mă de cele ce aud. Și închei: „Multe încap într-o singură viață de om!“

Întreb și de țăranul-flăcău roșcovan care îmi stătuse izvod pentru figura lui Nefârtate. Popa răspunde: „A! Ăla? A fost dus la Canalul Dunărea–Marea Neagră“. „Nefârtate la Canal!“, exclam eu uluit, „chiar și diavolul le este deci prea reacționar. E bună și asta. Mi-o voi nota. Să rămână în amintirea oamenilor“.

După ce iau masa, mă retrag în grădina de pe deal din dosul caselor. Mă voi odihni pe-o pătură în umbra unor pruni cu rod văratic ce dă în pârg. Soarele, adunat în mine în orele dimineții, s-a transformat în jeratic strâns subt epidermă. Subt pruni mă copleșește o ațipeală ozonată de adierile moi ale văzduhului ce curge prin toată valea, venind de departe din țara de sus a brazilor. Somnul ține cât e nevoie ca să alunge din mine o dulce oboseală de a cărei dispariție îmi pare oarecum rău, trezindu-mă. Cântecul cald al zilei mi se mai încheagă o dată în suflet. Mă adun puțin câte puțin din pierzania în care m-a risipit somnul. După crugul soarelui, după lungimea umbrelor, după bâzâitul insectelor, mai am încă două–trei ceasuri până să mă duc la Ana. Cele petrecute în orele dimineții au în mine acuitatea unor senzații, cu toate că țin de categoria amintirilor. Unde e democrația între senzație și amintire? În loc de a răspunde, inima o ia la goană subt plesnele multicolore ale emoției. Mâna albă ce se juca cu strugurele prin vița de vie mă trezește la un nivel mai înalt. Sufletul se destramă în imagini. Tolba buruienilor. Grația șoldului. Relieful umerilor. Umbra pe masă. Sorii mărunți. Gura. Aroma văratică a gurii. Tremurul făpturii cuprinse cu mânile pe la subsuori. Gura. Aroma. Și toate acestea muiate într-o vraje ce-ar putea să țină loc de lume. Pierzându-mă astfel și redobândindu-mă în timp ce îmi place să mă pierd și să mă redobândesc, aud prin văzduh ca un cântec fără cuvinte, metalic, aproape imperceptibil, o muzică pe care n-o pot asemăna cu nimic cunoscut în curgerea vieții, cu nimic păstrat în tainițele amintirii. Cântecul trece învederat prin văzduh; e ca o sferă de cleștar ce se deplasează în spațiu, sunând. Nu pot să localizez în nici un chip isvorul unei atari muzici ce ar putea în cele din urmă să emane de la niște mărunte, diafane ființe în zbor. Dacă aș mai crede în zâne, aș fi poate de părere că așa este cântecul lor. Numai sufletul meu, în zbor prin văzduh, ar suna la fel la această oră și după o asemenea dimineață. Cântecul, ca din coarde de aur, de-abia îl aud. E numai o amintire? Nu-i amăgire și nici nu visez. Unde-i demarcația între

senzație și amintire? Nu, urechea nu mă înșeală. Cântecul e ca o armonie de sunete monotone, prelungite ca pe fire ce ar lega copacii de jos cu cei de sus, de la dreapta spre stânga. Și-apoi, dacă ar fi numai o amăgire a timpanului în care bate sângele, de ce a încetat ca după un zbor? Încerc să mă lămuresc, iscodind prin preajmă, dar nu izbutesc să aflu nimic. Mai stau cât stau, întins subt pruni, apoi îmi iau pătura și cobor pe trepte de piatră, din grădină în ograda îngustă dintre case. Auzindu-mi pașii pe trepte de piatră și poarta grădinii trântită în urma mea, popa se ivește în pragul casei, ieșind din tinda unde se odihnise și el.

„Părinte, nu știu ce-am auzit, dar a fost ca o muzică prin văzduh. Trecea pe sus, pe undeva, nu tocmai departe, de la dreapta spre stânga, pieziș. N-am putut să zăresc nimic.Un asemenea cântec n-am mai auzit… și doar am umblat lume — nu glumă!“

„Hei, bănuiesc eu ce-a fost!“, răspunde popa.

„Dar n-au fost zâne în zbor?“, îl întreb eu.

„Zâne nu, doar albine! A roit, în soarele de vară, vreun stup din apropiere, s-o fi așezat roiul în vreun pom prin grădinile de colo. Trebuie să fi pornit de prin preajma morților, de la cimitir, de la crâsnicul[{31}] Zaharie. Are vreo 30 de stupi. El bate coasa în câmp. Și iacă, i-a scăpat roiul“.

„Ei, asta a fost?“, fac eu mirat din cale-afară. „N-am auzit niciodată un roi zburând“. Mă dumiresc în sfârșit, dar rămân puțin la gânduri, cam intrigat de limitele imaginației mele. Va să zică un simplu roi de albine zburând prin văzduh, de la coșniță până într-un pom oareșicare, poate să exprime prin muzica sa metalică sufletul mare și diafan al unei zile de vară! Iacă ce nu știam până în clipa de față.

Cam la o oră după acestea, mă duc, precum făgăduisem, în vizită la casa Loga. Mă ia în primire bătrâna văduvă a țăranului-om de afaceri, a președintelui unei bănci de pe vremuri, a dictatorului economic al văii de la Câmpul Frumoasei până la Șugag, care murise cu vreo doi ani înainte. Stăpânul de altădată al ținutului s-a stins în închisoarea de la Aiud, stâlcit în bătăi, schingiuit și dărâmat de avitaminoze. Acesta a fost epilogul jalnic al unei vieți prospere, al omului care pe la sfârșit de august 1944 s-a bucurat așa de mult că în sfârșit „oamenii noștri“ au luat iarăși în mâna lor cârma țării. Stau puțin de vorbă cu bătrâna, împrospătând amintiri mai vechi. Îmi

rostesc sincere păreri de rău că nu mai găsesc în viață pe „domnul“ Loga, pentru vrednicia căruia am avut totdeauna o deosebită prețuire. Întreb apoi de doamna Ana Rareș. Mi se arată o intrare separată, către uliță. Ana mă primește în odaia ei, nu în grădina dintre ziduri. Încercase ea să se odihnească, dar n-a prea reușit. „Dimineața de astăzi m-a cam tulburat“, îmi zice ea, „mi s-a cam tăiat somnul, căci deh, parcă totuși nu sântem făcuți să mai îndurăm încercări ca la vârsta de 20 de ani!“

Iau loc într-un jilț de piele. Familia Loga își mobilase toate încăperile la nivelul urban al unui profesor sau advocat de provincie. Printre lucrurile casnice remarc însă și atâtea alesături țărănești. La înălțimea unui gust oareșicare nu sânt nici acestea. Gustul este cea dintâi însușire ce și-o pierd țăranii când ies din primitivitate și încep să urce treptele bunei stări de la oraș. Ei se contaminează, rapid și pernicios, de lipsa de gust proprie micii sau chiar marii burghezii. Îmi amintesc bunăoară că Loga, fost președinte al unui consiliu de bancă, se purta în orice împrejurări în costumul național, țărănesc, dar nu în cel local, bătrânesc, ci în unul confecționat după izvod de operetă. La Căpâlna, costume vechi, frumoase într-adevăr, nu mai găsești decât în sipetele bătrânelor, cari nu le mai poartă, dar cari le păstrează ca să fie îngropate în ele. Își au bătrânele un cuget al lor: în asemenea costume poți să apari la Învierea de Apoi! De-abia îmi găsii locul în odaia doamnei Ana, că apare o servitoare-țărăncuță cu dulcețuri și prăjituri trimise de la bucătărie. Ana îmi împărtășește tocmai că lelița Loga și atâția din sat, de la dascăl la crâsnic, știu că șederea mea de 7 luni la Căpâlna s-a încheiat în 1944 cu un rod, cu o piesă de teatru. Se știe că anume oameni din cătun îmi stătuseră model pentru personajele din piesă. Despre suferințile îndurate de cei după care am întruchipat figura lui Noe și a lui Nefârtate aflasem de la popa. Ăștia au scăpat în sfârșit de suplicii. Un altul mai îndură însă ponoase și în clipa de față.

„Care?“, întreb, cerând lămuriri.

„Flăcăul cela, care în piesă face pe fratele lui Noe, pe fratele rău. Acela e la muncă silnică pe motiv că ar fi avut nu știu ce legături cu o cunoscută personalitate reacționară!“

„Ei, las’! Glumești?“

„Așa mi-a spus lelița Loga“.

„L-am întrebat pe popa despre Ionică, fratele lui Simion, dar mi-a spus că flăcăul ar lucra într-o fabrică la Sebeș“.

„Popa voia probabil să te cruțe“.

Rămân câteva clipe uluit, în tăcere.

„E cu putință?“, reiau vorba.

„Da, serios. Omul a fost purtat mai acum vreo doi ani pe la Sebeș, pe la Alba. A fost ținut subt presiunea interogatoriilor cu privire la relațiile ce le-ar fi avut cu tine și cu privire la «păcatele» sale. Ca atâția alții, a născocit și Ionică tot felul de isprăvi ca să scape de fierul roșu, a «recunoscut» vini ce nu le avea. Ca să-și pună în lumină «ticăloșia», a mărturisit chiar că într-o împrejurare, fiind beat, a bătut cu biciul chiar mormântul mă-sii, blestemăție ce tu i-o atribui în piesa de teatru“.

Ascult și totul mi se pare negrăit de absurd:

„Dar e revoltător! Cum? Bietul fecior, după ce i-am făcut nedreptatea atribuindu-i în piesă o fire pe care n-o avea, transformându-l din flăcău cumsecade în frate blestemat, trebuie să mai îndure acum și munca silnică la hidrocentrala de la Bicaz?! Și totul pentru vina, singura reală, de a fi stat câteodată de vorbă cu mine!“

„Dacă nu i-au găsit alta! Omul e voinic și regimul are nevoie de mână de lucru“. Așa caută Ana să-mi lămurească năpasta ce căzu pe fratele lui Simion.

„E absurd, dar cu totul verosimil, căci mi s-a mai întâmplat ceva asemănător cu o altă persoană. Pe vremuri, când am plecat în Lusitania ca ministru plenipotențiar, am fost nevoiți să luăm cu noi o tânără învățătoare care avea să mediteze pe fiică-mea pentru clasele primare. Învățătoarea a stat la noi un an întreg. Când s-a întors în țară, ea a devenit profesoară într-un orășel prin Moldova. Nu demult aflai că profesoara a fost dată afară din învățământ pe motiv că a fost educatoare în casa unei cunoscute personalități «reacționare». O asemenea vină se poate deci socoti, și ea, printre metamorfozele păcatului strămoșesc de care noul om nu mai poate scăpa decât acceptând un nou botez“.

Dacă aș trăi pe-un plan moral *à outrance*, desigur că vestea despre soarta sătenilor, după al căror fizic m-am lăsat cândva ispitit să-mi alcătuiesc personajele unei piese de teatru, ar trebui să mă amărască, să-mi strice un ceas fericit al vieții. N-am purtat și nu port însă nici o vină pentru o soartă atât de nedrept căzută. Nedreptatea ce i-o făcusem cândva lui Ionică, atribuindu-i în piesa mea o fire blestemată, a fost întru totul de domeniul născocirilor poetice. Acest lucru i l-am spus pe vremuri chiar lui Ionică, rugându-l să mă ierte și să nu dea lucrului mai multă importanță decât ar da faptului că l-aș pune să joace într-o piesă de teatru, ca actor, un rol

blestemat. Vina reală a lui Ionică? Că m-a cunoscut? Că a stat de vorbă cu mine? În cele din urmă numai într-o lume care este cea mai absurdă printre câte sânt cu putință, cum este lumea de față, i se puteau trage feciorului pe urma unor asemenea fapte atari cumplite ponoase. Integrez soarta lui Ionică în ansamblul plin de strâmbătăți al noii situații. Morala acestei fabule? Orice suflet de om care a păstrat și mai păstrează în el o urmă de omenie a fost și este nevoit să sufere într-un chip sau altul. Cu aceasta îmi sufoc amărăciunea ce m-a cuprins. Trebuie să recunosc că, după toate cele îndurate în anii din urmă, am devenit în chip firesc mult mai insensibil la suferințile altora decât eram mai înainte. Trebuia să ajung și aci dacă voiam să ies învingător din lupta ce am dat-o și o dau cu propriile-mi suferințe.

„Vezi tu cât de anapoda e lumea asta?“, îi zic Anei, „oameni, cu cari am stat cândva de vorbă, și atât, au fost duși la muncă silnică, în timp ce eu sânt lăsat să umblu liber! Ce paradoxe prezintă istoria zilelor noastre!“

„Să nu trecem oare toate acestea mai bine subt uitare?“, mă întreabă Ana.

Rotindu-mi privirea cu luare-aminte prin odaie, remarc că e plină de prese de plante. De altfel și în aer plutește ca o mireasmă de buruieni uscate. Pe-o masă, ce și-a desfăcut primitoare cele două aripi, așezată fără de-un rost aparent într-un colț unde nu se prea potrivește, se-nalță teancuri de cartoane și foi, groase ca sugativa, pe care desigur stau fixate flori răstignite de mânile albe al Anei.

„Astea-s cartoanele herbarului ce tot sporește. Trebuie să ai o mare satisfacție intrând în secretele acestei vieți mute“, îi zic Anei, în timp ce răsfoiesc puțin prin cartoane. Mă opresc peste o foaie pe care e fixată o floare. Petalele par aripi de fluture.

„Uite, uite! Florilor trebuie să le usuci seva și să le păstrezi totuși culoarea. Ce tehnică delicată presupune această îndeletnicire a herborizării!“

„În unele cazuri“, răspunde Ana. „De-o oareșicare experiență e desigur nevoie. Floarea nu trebuie zdrobită subt greutate. Ea trebuie să moară încetișor. Altfel își pierde memoria și-și schimbă culoarea!“

„Frumoasă îndeletnicire! Mă uit la aceste flori și mă uit la tine, Ana. Încetul cu încetul, orice om începe să semene cu lucrurile de care se ocupă“.

„Vrei să spui că, ocupându-mă de flori și buruieni, am început și eu să seamăn cu o plantă!“

„Cel puțin prin unele aspecte!“

Ana vine până aproape, foarte aproape de mine. Parcă ar vrea să-și razime capul de umărul meu.

„Nu știu ce aș face să uit amărăciunea ce m-a sfâșiat adineaori!“, îi spun Anei, „mă întreb dacă voi mai fi vreodată atât de fericit cum am fost astăzi înainte de amiază!“

„Cum nu! Mâine, tot înainte de amiază!“, îmi răspunde Ana pe-un ton simplu și firesc.

Mă întorc spre ea și o cuprind iarăși cu palmele pe la subsuori și o trag încet spre mine. Și iarăși îi simt tremurul în tot trupul. Ce furtună se iscă în acest pământ diafan ce-l țin în brațe! Gura îmi rămâne lipită mult timp pe gura ei. Și nu ne mai îndurăm să ne despărțim sufletele care, părăsind toate ungherele ființei, ni se adună în gură. Pe coarde întinse în văzduh aud muzica de aur a unui roi de albine în zbor.

Iureșul vrăbiuțelor prin scocurile căsuței de lemn mă va trezi în fieștecare dimineață cât voi rămâne la Căpâlna. A câta dimineață este cea de astăzi? Numai a doua. M-am deșteptat odată cu zorile cari deschid foarte devreme pleoapele paserilor. După cum cade lumina, soarele trebuie să se înalțe tocmai acum de după copacii priporului. Mă ridic pentru o clipă din așternut. Deschid ușa spre pridvor. La început, însumi nu prea știu de ce am deschis ușa. Câteva clipe mai apoi, după ce mă întind din nou în pat, îmi explic singur gestul: am deschis ușa mânat de dorința secretă, neclară de a ademeni veverița să intre în odăița mea. Da, veverița! Care veveriță? Imaginația îmi e cuprinsă de metamorfozele ființei iubite. Ana fusese pentru mine plantă de leac, Mângâierea-apelor. Acum devine Veverița. Ea se va preface probabil în oricare din minunile vii pe care zilele mi le va scoate în cale.

În cursul nopții m-am trezit de câteva ori. Cred că între ora două și trei, ceas labil și echivoc, n-am dormit. M-au deșteptat niște stihuri ce voiau să se închege în mine. Întâiul stih se alcătuise în mine încă de cu seară, în ritmul pasului, subt stelele vii, când am urcat singur, din cătun, pe poteca șerpuitoare spre lăcașul meu de lângă pădure. Întâiul stih lua ființă chemat de-un anume ritm de care am fost cuprins. Stihul s-a oprit în fața cugetului meu. Mi-am zis mie însumi: nu te mira, că-l deochi! Și m-am dezmirat ca să nu-l alung. Acum, trezindu-mă, simt că stihul a crescut singur în timpul

somnului. Simt nelămurit că poezia este în mine și că nu trebuie decât s-o scot din latența ei. Va trebui doar să-mi reamintesc stihul ce a prins ființă aseară pentru ca poezia să se închege de la sine. Nu trebuie decât să cobor găleata de aur până în fundul fântânii, căci poezia se împlinise cumva și aștepta doar să fie ridicată. Cu oareșicare teamă de a nu sfărma o făptură atât de fragilă, încerc să-mi amintesc versul incipient. Ajung nu știu cum dintr-odată pe linia lirică cea mai lăuntrică a poeziei. Și poezia crește fără efort; se rotunjește, rămânând totuși deschisă într-un fel. Și iarăși mă mir, căci mi-a căzut în palme ca un rod copt, când nici nu mai speram asemenea cules. Repet versurile în gând, ca să mi le fixez. Vreme de 10 ani, cât a durat zbuciumul, neliniștea, focul războiului și apoi tumultul răsturnărilor, poezia a încetat în mine. Și acum, pe neașteptate, poezia îmi calcă pragul. Și totul mi se pare de bun augur. Mă copleșește simțământul că odată cu isvorul vieții am regăsit și isvorul poeziei. Le-am regăsit? Nu. Le-am găsit. Căci sânt altele decât cele ce mi-au silit cândva ființa să cânte.

Aștept să se mai scurgă ceasul. Dar mă ia o nerăbdare. Ies la șipot, mă spăl cu apă rece în bătaia piezișă a soarelui de dimineață, mă îmbrac, îmi beau laptele cu gust de elixir. Voi lua loc în pridvor pe lavița unde absența Anei e ca o prezență.

Vor mai trece ceasuri până când Ana își va face apariția. Ce încep în răstimp? Să citesc ceva? Mi-am adus cu mine și niște cărți, dar acum n-aș putea să mă părăsesc pe mine însumi în măsura de a deveni receptacolul unei lecturi. Este mai indicat să nici nu încerc. În acest pridvor unde lumina fură verdele viței de vie și-l risipește pe pereți, pe podea și pe grinzi, n-ar avea loc alt suflet decât al meu și-al Anei. Oricare altul s-ar elimina de la sine. Veverița nu vine să caute prin unghere alune de an, după cum îmi făcusem nădejdea, deschizându-i ușa. Dar Ana va veni.

Ziua se arată ca o veste a tuturor frumuseților de vară. Ana mi-a spus aseară că, înainte de a veni aci, trebuie să treacă pe la baba vrăjitoare, cea cu pragul străjuit de șerpi. Ana mi-a mai spus că de la babă va trece râul peste buștenii de la dig, de unde va urca până subt Fruntea Rea. Numai după acest încunjur va coborî la căsuța mea, pe cărări mai discrete. Ana m-a rugat să nu-i ies în întâmpinare, să n-o aștept la nici una din curmături; s-o aștept în pridvor. Și astfel timpul trece încet, căci trece numărat. Dar euforia mea e de nebiruit. Mă uit într-un târziu la ceas: ora nouă. Aștept de multișor. Aștept cam de mult. Dar Ana mi-a spus că nu va sosi înainte de 9.

Încordarea așteptării mi-o întrerupe veverița, care apare în pragul pridvorului. Stau așa de nemișcat încât ea, ridicându-se cu lăbuțele dinainte pe ușcior, nu prinde veste de existența mea. Și nici nu are timp să prindă nici o veste, căci o mișcare apropiată, o scrâșnire de pas în pietriș o alungă. Sosește veverița cealaltă.

„Astăzi va trebui totuși să facem o plimbare prin pădure!", îmi zice Ana, „ar fi păcat să pierdem prilejul. Zile ca astea nu sânt multe".

„Poftim, poftim să te odihnești mai întâi aci pe laviță", îi răspund, în timp ce ea se duce în ușa ce dă în odăița dintâi a căsuței: „Sânt curioasă să văd unde și cum te gospodărești".

Mă ridic, mă duc până la spatele ei și o poftesc să intre în odăiță, dar ea stăruie în pervazul ușii:

„Nu intru, văd și de-aci! Da, e foarte drăguță încăperea. Și mobila asta veche, cioplită cu barda. Uite icoanele pe sticlă. Blidarul. Ulcioarele!"

„Ulciorul viu se uită la ulcioarele de pe perete, vii și ele într-un fel. Sânt de argilă toate. Dar poftim, intră!", o îndemn, împingând-o ușor înainte. Ana se împotrivește cu discreție și se retrage pe lângă mine în pridvor. Mă întorc și eu. Mă așez pe laviță. Ana pare puțin nedumirită. Nu știe ce-ar face în împrejurări atât de primejdioase. După oareșicare ezitare, ea se așează lângă mine, suspinând aproape imperceptibil: „E cald, foarte cald. Îți închipui ce trebuie să fie la șes!"

„Ai fost pe la babă?", o întreb.

„Da, de-acolo vin. Dacă ai vedea ce prăsilă de șerpi are subt prag! Ah, Doamne, nicăieri nu e mai frumos decât aici!"

„Dacă-i așa, de ce ții numaidecât s-o luăm spre pădure?"

„Deh, din pricini felurite", răspunde Ana, împotrivindu-se cu un zâmbet.

„Da, înțeleg. Vrăbiuțele cu iureșul lor, strugurii, ziua de ieri…" Mă ridic, intru în odăiță, iau o pătură și ies din nou:

„Să ne așezăm puțin în umbra gorunilor din dosul căsuței. Să mai povestim".

Ana își lasă tolba de metal pe măsuță în pridvor.

Ieșim subt cerul senin. Întind pătura largă subt goruni. Umbra e densă. Soarele pătrunde doar ici-colo, printre frunze, stropind cu pete de lumină un colț de pătură. Ne întindem nu tocmai alături, ci la o depărtare că ar putea să treacă printre noi carul cu roțile de foc al Sfântului Ilie. Imaginea îmi este la îndemână fiindcă astăzi este chiar sărbătoarea Sfântului Ilie. Ghinzi, încă verzi, dar complet formate, stau risipite prin iarbă. Sânt prinse în cupele lor

cu coadă. Aleg una din mușchi, scot ghinda din cupă: „Cu această mică cupă am putea să bem leacul nemuririi“, zic eu aruncându-i sămânța de gorun.

„Ce forme desăvârșite alcătuiește natura“, zice Ana prinzând cupa și ghinda cu mâinile.

„Și ce armonii!“ Cum distanța dintre mine și Ana o găsesc incompatibilă cu cuvântul acesta din urmă al meu, caut să mă apropiu puțin. Spațiul dintre noi se umple cu vibrații. Le simt, dar mă fac a urmări jocul luminilor. Pe dosul firelor de iarbă mai strălucește câte-un strop de cleștar matinal. Câte-un minuscul curcubeu explodează uneori din picurii de rouă.

Minutele trec și ne simțim sufletele aproape. Inimile bat desigur mai cu putere decât o cere liniștea din preajmă. După o tăcere în care nu mai sântem siguri de noi și-n răstimpul căreia se produce nu știu ce ezitare în amândoi, ca și cum ne-am teme că la cea mai mică mișcare a unuia din noi s-ar dezlănțui o furtună în câmpul nostru magnetic, îi spun că aș vrea să-i recit unele versuri.

Și încep rar:

Cântec subt stele

Cu alesături de aur
timpul curge prin albastru.
Jinduiesc la câte-un astru
răsărit ca o ispită
peste-amurgul meu de-o clipă,
peste basmul în risipă.

Curge timpul prin înalturi,
astru poartă lângă astru,
răzbunându-mă-n albastru.
Visul, aur prins în palme
ca nisipurile-n ape,
ca nisipurile-n ape
trebuie să-l las să-mi scape.[32]

„Când le-ai alcătuit?“, mă iscodește Ana.
„Aseară, când urcam singur subt stele“.
„Spune-mi-le încă o dată!“

Repet poezia; de astă dată mai calm, mai adunat asupra substanței și cântecului. Izbutesc, mi se pare, să înving orice vibrație parazitară a glasului. La întâia recitare, un tremur al coardelor vocale a abătut probabil atenția Anei de la poezie asupra emoției mele. Dar acum, la a doua recitare, glasul meu intră în deplină stăpânire a câmpului de vrajă pe la confiniile căruia bat două inimi:

„Simt nevoia să-mi aplec capul spre a-mi cuprinde obrajii în mâini“, zice Ana. Buza de sus descopere pe jumătate mărgăritarul unui dinte. Ea murmură ceva ce nu înțeleg. S-ar putea să fie unul din versurile auzite. După o pauză fără vocabule, Ana îmi zice încet, rar, apăsat:

„Prinde aurul, strânge-l bine în palme și nu-l lăsa să-ți scape. Așa vreau eu. Să nu-ți mai scape niciodată!“

Mă apropii de ea, o strâng cu brațul lângă mine, să nu-mi mai scape printre degete nisipul de aur ce l-am prins în palme din apele timpului. Și gurile noastre se întâlnesc. E dulcea pecete de întărire a unui legământ. Dar cum inimile noastre bat ca niște copite tropotind pe subt bolta lumii, sântem nevoiți să ne alungăm, ca să ne putem relua respirația. Unde ești, Ana? Unde ești, Axente? Într-un vârtej larg cât orizontul.

Și iată-ne în sfârșit pe amândoi stând într-o rână, fiecare cu capul sprijinit în cot. Și iarăși ne privim îndelung și nu mai vorbim. Când inimile ogoite de priveliștea verde reintră în ritmul lor, cuvântul începe din nou să se înființeze. Gânduri și icoane mi se adună în rost. Le dau grai la întâmplare, subt mersul soarelui destrămat într-o beatitudine verde:

„M-am dus în pădure și întâlnii flacăra. Flacăra era o veveriță. I-am furat numele și ți l-am dăruit ție. M-am dus pe câmp între lanuri și întâlnii cântecul. Cântecul era o greierușă. I-am furat numele și ți l-am dăruit ție. M-am dus lângă râul morilor și întâlnii floarea luminii. Floarea era mângâierea-apelor. I-am furat numele și ți l-am dăruit ție. M-am dus pe marginea râpilor și întâlnii floarea zădărniciei. Floarea era fumul-pământului. I-am furat numele și ți l-am dăruit ție. Toate făpturile trebuie să tacă în fața ta. Li s-a hotărât dintru începuturi să rămână, toate, fără nume, căci singură tu ești vrednică să le porți pe toate, ca să fii bogată în veac“.

„Mă vezi cum nu sânt. Nu, nu sânt vrednică de atâta dar“, îmi răspunde Ana.

Eu, într-un târziu:

„Numai iubirea vede drept și bine“.

Sunetele din iarbă se întețesc parcă într-adins ca să ne răsfețe și să ne hrănească încântarea în care plutim, păstrându-ne în nemișcare trupească.

Printre frânturile simfoniei din iarbă, Ana deslușește un sunet cu totul aparte asupra căruia îmi atrage luarea-aminte, dar care la început mi-e aproape cu neputință să-l sesizez. Pe urmă mi se pare că izbutesc să-l aleg din zgomote, din șuiere, din murmur, din triluri, din susur, din fluier. Ana îmi dă ca o veste:

„Astăzi vine furtună. Se va ridica pe neașteptate. Îmi cunosc eu semnele din lumea clorofilei și din zarea gângăniilor“.

Și mai rămânea ca un ceas la umbră, când într-o rână, când cu brațele încrucișate subt cap, privind la frunza cu marginea tăiată sinuos, în meandre, a gorunilor.

Pe la nămiezi hotărâm să nu coborâm împreună în cătun. Ana vrea să pornească în sus, peste o măgură, ca să coboare apoi pe trepte de stâncă nu departe de casa Loga, dar pe râu mai în jos. Va trece apa pe la moara nouă. Cărările prăpăstioase îi sânt cunoscute din colindările de herborizare. Și mai hotărâm de asemenea ca după masa de amiază fiecare din noi să se întoarcă pe cărări mai doselnice la lăcașul acesta al „nostru“.

Pe la ora 2 a după-amiezii ne regăsim în pridvorul nostru. Un nor cu poveri lăuntrice de plumb urcă în zare. Clădește munți cu tiv de argint peste Fruntea Rea. Cam din partea ceea vin peste vale dezlănțuirile puternice, furtunile de vară pe cari calendarul le programează prin preajma Sfântului Ilie. Vrăbiuțele, fierbinți pe subt aripi, se retrag în tăcerea ce se apropie cu furtuna. Dogoarea crește. Grăunțele se coc, aproape pocnind în spice. Scocurile sânt goale. Paserile nu mai suportă căldura metalică. Insectele își pun surdină pe toate instrumentele sonore. Adăstăm în pridvor. Tunete ce nu se disting și cari se leagă se aud ca un clocot necurmat, surd, din zarea de peste Fruntea Rea. Ana se ridică un moment de pe laviță, își vâră capul prin frunza de viță:

„Cred că ni se pregătește un spectacol nu tocmai de toate zilele“.

„Norii aceia parcă ar fi o apă ce fierbe în văzduh“.

„Pe străfundul de plumb se deslușesc formațiuni învălurate ca niște suluri, ceea ce-i semn de grindină“.

Câtva timp încă, norii par să se ridice încetișor. Dar apoi ei se înalță cu repeziciune de prăpăd. Într-adevăr, pentru ochii noștri obișnuiți mai mult cu felul furtunilor de la câmpie cu zare largă, priveliștea e uluitoare. Când am sosit în pridvor nu ne-am dat seama de iminența dezlănțuirii. Iată că n-a trecut mai mult de o jumătate de oră și furtuna e peste noi. Înainte de a cădea întâii picuri mari de ploaie, se produce o tăcere nefirească atât în lumea paserilor, cât și în a insectelor. Năduful întinde aripi și înfășoară trompele fluturilor ca niște resorturi. Vietățile se străduiesc spre adăposturi. Fulgere ecourilor, liniștea să se aleagă mare și trăsnete apropiate cad dese, pentru ca, după stingerea și de mirat. Picuri mari cât ouăle de potârniche cad rari, spărgându-se în iarbă și pe șindrila căsuței. În clipa următoare, norii sânt scuturați de mânia unui trăsnet ce lovește în zigzag vreun stejar îndrăgit de pe culmea înaltă de deasupra. În căsuța noastră ne simțim la adăpost de sărutul electricității; așteptăm în pridvor cu încordare deznodământul în această fabulă a celor patru elemente. Ca un perete impenetrabil sau ca o pânză de apă se apropie peste pădure din stânga noastră. Parcă însuși norul descinde greu, să ne cuprindă. Sântem nevoiți să părăsim pridvorul și să intrăm în odăița unde Ana de dimineață încă nu voise să intre. Acum n-are încotro. Intră împinsă de vânt. Eu — după ea. Dar Ana trece, fără a se opri în întâia chilie, de-a dreptul în a doua unde e vatra albă, mare. Ana se așează țărănește pe podmolul de cărămidă ce mărginește vatra pe lungime de câțiva coți. Se așează aci, presimțind nu știu ce adăpost ce l-ar îmbia vatra. Furtuna e acum în toi. Prin ochiurile ferestruicilor nu mai putem distinge nimic, căci apa se prelinge ca o pânză curgătoare pe geamurile mici. Închid ușa spre pridvor. Ne izolăm astfel de furtuna pe cale să ne azvârle în râu pe deal în jos, cu căsuță cu tot. După loviturile și pocnetele ce se aud în bârnele lăcașului și pe șindrilă, prin zgomotul uniform, puternic, îndesat și greu, ce estompează și tunetele, ghicim grindina mare și deasă. Mă așez pe podmol lângă Ana și așa, șezând, o strâng cu brațul lângă mine s-o apăr de furtuna ce clocotește prin valea noastră. Gestul meu pare calm, cu toate că nu este. Aparența comunică Anei o stare sufletească asemănătoare. Și ea pare calmă, cu toate că nu este. După o oră, furtuna cu valvârtejul ei a și trecut. Soarele arde iarăși pe-un cer spălat albastru deasupra.

Ne grăbim, ca la un semnal, să ieșim. Ce prăpăd a lăsat în urma ei furtuna? Toate cuiburile de vrăbii ce înfundau scocurile căsuței le găsim risipite prin preajmă, pe subt copaci și în nisip. Pui golași, de-abia ieșiți din

găoace, zac morți în jurul căsuței și mai ales prin jgheabul ce se săpase în nisip de la burlanul de scurgere al scocurilor spre pârâul improvizat ce gâlgâie încă. Adun ouă mici, pestrițe, împrăștiate pretutindeni prin verdele crud, devastat. Le întind Anei ca o mărturie a prăpădului ce cutropise toată valea. Un strat gros de grindină se grăbește să se topească prin adâncături. Furtuna a lăsat un aer rece, ca de gheață. Răcoarea aspră adie din pădurea din apropiere. Soarele arde, dar aerul este iernatic. O iarnă ca de retortă după dogoarea de cuptor din cursul zilei. Tăcerea vietăților continuă însă. De ici, de colo, din stejeriș, se aude doar ca un sunet de fagot câte-un fluierat adânc de mierloi. Este momentul mierloilor. Ei zboară din creangă în creangă și-apoi pe pământ, negri, cu ciocul și cu picioarele ca de ceară și cu fagotul în ființa lor, să adune râmele scoase de ploaie din țărnă.

„Știi că-i rece!“, fac eu și mă uit la Ana. Nu are pe ea decât o bluză subțire.

„Trebuie să intrăm iarăși. E prea rece!“, răspunde Ana, ușor zgribulită.

În cele două odăițe a năvălit în răstimp răcoarea, domolind năduful ce se îngrămădise aci în cursul zilei înainte de furtună. Reintrăm în odăița cu vatră după ce am închis ușa spre pridvor. Ana își ia locul pe podmolul vetrei. Eu iau un scăunel, pe care, la oareșicare depărtare în fața ei, mă așez invers, răzimându-mi coatele pe speteaza scăunelului. Speteaza e de lemn, dintr-o bucată, și are forma unui scut.

„Uite“, îi spun Anei, „am pus între noi un scut“. Ana nu răspunde. Furtuna lăuntrică se liniștește. Eu mi-o domolesc cu o încordare a voinței. Vreau să-i dovedesc Anei că pasiunea mea, febra mea, este nu numai a unui pumn de pământ, ci și a unui duh. Vreau s-o fac martora unui adevăr de zi de vară și al vârstelor noastre. Vreau să-i arăt că mă apăr de ispite, pentru ca prin valea adâncă a unei pasiuni să pot ieși din condițiile unei lumi în condițiile altei lumi.

Lăsasem probabil ușa încăperilor prea mult deschisă, căci aerul rece a pătruns și aci din plin. Ana pare în bluza ei cam înfrigurată. Răcoarea îi pune în relief liniile firave. Înfrigurarea îi vine însă, pe cât bănuiesc, din pricina că se găsește numai cu mine într-o căsuță de munte. Această singurătate în doi subt o sprânceană de pădure poate desigur să comunice unei femei ca Ana un simțământ al neobișnuitului. Dar atât eu, cât și ea simțim imperios că trebuie să ne împotrivim nouă înșine și să ne arătăm

stăpânii îndemnurilor ce încearcă să ne ia pe furiș în stăpânire. Aceasta, pentru mai marea lor slavă de mai târziu pe care o întrezărim.

Ana se ridică, cu glasul vibrând ca floarea tremuriciului: „Axente, ce-ai zice să aprindem vreascurile și lemnele din vatră?“

„E o idee“, întăresc șovăitor, „cel puțin în felul acesta putem glăsui, ca din două strane, despre foc — care rămâne totuși cea mai aleasă născocire a omului. Inversa este și ea valabilă: omul este un produs suprem al focului. Lângă vatra aceasta ne întoarcem într-un chip în arhaic, dar tot aci ne putem verifica și puterea ce-o purtăm subt frunte. Citesc în ochii tăi dorința să ne amânăm. Sânt, draga mea, de aceeași părere, căci dacă e vorba să pierim, atunci să pierim de focul cel mare despre care miturile spun că ar avea darul să ne redea nouă înșine — întinerindu-ne“.

Ana aprinde un chibrit și dă foc vreascurilor. Un ușor fum de lemn de brad se răspândește în încăpere, dilatându-ne nările. Focul se încinge cât bați din palme. O agreabilă căldură molatică umple odăițele, desființând iarna de retortă a Sfântului Ilie. Mă ridic de pe scăunelul meu, mă duc lângă Ana, care s-a reașezat pe podmol, și o cuprind cu brațul de după cap, atingându-i cu palma celălalt umăr.

Un greier începe să țârâie de subt vatră, încercându-și cu întreruperi glasul. Apoi greierul o ține în sunet pur, parcă din primăvară până acum ar fi mâncat numai argint. Voioșia lui nu mai vrea să contenească.

Pe seară ieșim și coborâm în sat. Ne este aproape cu neputință să mai găsim cărarea. Nu fiindcă ar fi acoperit-o furtuna și puhoiul cu crengi și grohotiș, ci fiindcă ceva ne îndeamnă neîncetat să ne întoarcem la vatra în care ne-am lăsat focul. Acolo, lângă vatră, ni s-a dat timp de câteva ceasuri să nu mai știm nimic despre ceea ce nici nu voiam să știm ceva: despre lumea din afară.

Noaptea târziu mă întorc singur în căsuța de lângă pripor. Mă zvârcolesc în așternut, frământat de gândul terifiant al lumii în care va trebui să reintru peste câteva zile. Vedeniile unui climat degradat la subomenesc în care trebuie să mă reintegrez, păstrându-mi de bine, de rău demnitatea omenească, mă țin treaz cu alaiul lor de coșmar. Mă lupt cu greul acestei vieți de izbeliști și încerc să-l înving. Cântecul greierului de subt vatră, acest nimic de argint, poate fi sufletului o ușurare? Poate! Căci o nouă armă

îmi stă de acum încolo la îndemână în această luptă, și pentru o clipă izbutesc să mă răzbun asupra greului. Și care-i arma? Cântecul.

Greierușa din casa Loga, în privința aceasta nu am nici o îndoială, este trează, și ea, pe la toate străjile nopții. Gândul acesta mă face să nu mă simt singur. Și cum nu-mi este dat să ațipesc, trec în revistă toate stihiile vieții. Și zilele și toți anii aceștia. Schimbările, poverile și întâmplările. Le voi dovedi pe toate, căci isvoare fără nume și-au găsit drumul pe subt pământ în fântâna mea. Invoc și moartea, dar cu accente ce se ivesc în pubertate când prea plinul vieții cere o contrapondere.

Bate în sfârșit dimineața la geam? Mă ridic din pat. Privesc afară. Cerul e de-un albastru adânc, aproape tomnatic, cu toate că sântem în plină lună a lui cuptor. Toată noaptea m-am întors de pe o parte pe alta, parcă m-a călcat chiar frământul pământului. Dar am biruit greul. L-am mutat de pe umerii vieții. Unde? În vers.

La ora noastră Ana sosește. Mă găsesc în pridvor. Vrăbiile sânt ocupate prin scocuri cu refacerea cuiburilor. Păsările adună fire de paie și câlți rămași pe lângă căsuță. Și numai ce vezi câte una zburând, trăgând după ele prin văzduh câte-un fir lung de cânepă sau câte-un smoc de păr de înnodat cu fire din coada-calului. Vrăbiuțele își încep anotimpul prăsilei de la capăt. În fața mea, pe măsuță — iată: ouăle mici pistruiate pe cari, după furtună, le-am adunat din iarbă și grohotiș dându-le Anei. Ea le părăsise. N-avea ce să înceapă cu ele. I le arăt din nou.

„Ai dormit?“, o întreb.

„Nici o clipă!“

„Nici eu. Ce-ai făcut?“

„Mi-am ascultat bătăile inimii“.

Cum șed pe laviță, o silesc pe Ana spre mine, trăgând-o de mână, până îmi pot lipi urechea de pieptul ei. Vreau să-i ascult inima.

„Pentru cine bate?“, o întreb.

„Era ca un ceasornic al sângelui până mai ieri, bătea oarecum fără rost, numai așa, ca să împartă timpul. Azi bate pentru cineva, și dacă cineva n-ar mai fi, nici ea n-ar mai bate“. Apoi, după o tăcere, Ana mă întreabă:

„Dar tu ce-ai făcut?“

„M-am luptat cu greul lumii și într-un fel l-am dovedit. Cu ajutorul tău. Vrei să asculți?“

„Vreau“.

„Atunci șezi frumușel aci și ascultă!“

Locul unde o poftesc să se așeze este genunchiul meu. Și Ana se așează, fără ezitări, potrivindu-și cu un gest firesc brațul pe după capul meu.

Îi recit poezia intitulată *Greierușa*[33]. Ea cere să i-o mai citesc încă o dată. De astă dată cadențez mai rar:

Greu e totul, timpul, pasul.
Grea-i purcederea, popasul.
Grele-s pulberea și duhul,
Greu pe umeri chiar văzduhul.
Greul cel mai greu, mai mare,
fi-va capătul de cale.
Să mă-mpace cu sfârșitul
Cântă-n vatră greierușa:
Mai ușoară ca viața
e cenușa, e cenușa.

„Cu acest cântec plin de suferință am biruit suferința“.

„Greierușa — sânt eu?“

„Nu ți-am spus-o ieri? Am întâlnit greierușa între lanuri. Nu ți-am împărtășit că i-am furat numele, dăruindu-ți-l ție? Greierușa stă ursuză acum subt vatră, aci alături. Tace chiar de azi-dimineață, din clipa când am terminat stihul prin care am frustrat-o de nume. Prin tăcerea ei, ea își cere numele de care am despoiat-o. Ce spui? Să i-l restituim sau nu?“

În loc de orice răspuns, Ana îmi strânge capul cu putere, apoi mă sărută pe gură și pe obraji:

„Să-i restituim numele. E singurul cuvânt al graiului ei. Și toate graiurile au un drept la viață.“

Am uitat să însemn că, nu departe de șipotul care ne dă apa, se-nalță, printre alți copaci, un nuc și alături un măr pătul. Într-una din cele câteva dimineți pe care le mai petrec în lăcașul meu de bârne, o aștept pe Ana subt nucul greu de frunză și de rod verde. Sosind, Ana se duce de-a dreptul spre pridvor. În prag ea se nedumirește puțin, căci nu mă găsește acolo ca de obicei. O las să treacă, să mă caute cu uitătura ei de subt sprâncene ușor piezișe, ca a femeilor din împărăția soarelui. Căci îmi place s-o văd cum se mișcă când nu se știe observată. Nu-și schimbă grația, după cum ar

îndemna-o ochii privitorilor, ceea ce înseamnă că grația e în ființa ei. În clipa când Ana iscodește prin pridvor, eu număr în sinea mea zilele câte voi mai rămânea pe-aci. Una, două, trei.

Ziua se vestește frumoasă, arzătoare, dar nu caniculară. Din pădure adie o boare înviorătoare. Nici pe la nămiezi nu va fi năduf. O strig pe Ana din ascunzișul meu de subt nuc, care nu este ascunziș decât pentru ochii ce nu-și rotesc lumina. Ana surâde dând cu ochii de mine. Se apropie ca după o bucuroasă descoperire. Vine la mine și se-ntinde pe pătură, alături.

Greutatea unor umbre îi stăruie în suflet. Ana mă iscodise mai ieri-alaltăieri cu oareșicare curiozitate feminină, cum s-a făcut că înainte cu 11 ani m-am întors din străinătate chiar în ajunul războiului! Întrebarea nu-mi vine deci pe neașteptate. Îi explic Anei că m-am întors într-adins de peste hotare și cu voință trează, cu toate că aș fi putut să mă înstrăinez definitiv și după bunul meu plac. Nu-i de-nțeles că, după ce am stat în străinătate vreo 15 ani, dorul de țară putea să-și ceară drepturile în cronica vieții mele? Nostalgia luase în mine intensități pe cale de-a mă îmbolnăvi. Căzusem pradă și unei sterilități, imaginația mea începea să se stingă, scânteia nu mai sărea. Și sufletul își crea compensații. Creștea în mine dorul de țară, cum crește inima într-un organism cu circulația sângelui compromisă. Și m-am întors. Am încercat să-mi integrez în rânduielile de-aci elanul de care mai eram în stare. Dar a doua zi după ce m-am întors au început neajunsurile războiului. Și după peripețiile și peregrinările știute veni asupra noastră și această năpastă a tuturor răsturnărilor. Prin peisajul dorului meu s-au perindat toate mizeriile condiției umane. Împrejurările n-au fost de natură să mă stimuleze spre nouă creație. Dimpotrivă, ele mi-au retezat și ultimul rest de elan. Și aceasta mai vârtos de la sfârșitul războiului încoace, când pe-aci a început cascada tuturor nivelurilor. În fântâna mea cu prundul secat n-a mai fost pe urmă loc pentru nici o speranță. Reiau acum subt nuc, cu Ana alături, toate aceste lămuriri și închei:

„Draga mea, știu astăzi ce a fost acel dor de țară ce m-a luat cândva în stăpânire. Era dorul de tine, pe care încă nu te cunoșteam. Draga mea, astăzi binecuvânt hotărârea mea de odinioară de a mă întoarce. Știu foarte bine acum pentru ce m-am întors. Mi se pare acum că voi îndura cu un surâs prefacerile, calamitățile, năpastele și dezastrul, căci le îndur pentru cineva, pentru tine care ești supremă răscumpărare. Privește, Ana, la lumina aceasta și la verdele vieții. Iată-mă, Ana, în noul meu rost și-n slujba mea. Iată-mă pe drumul împlinirilor mult așteptate, în pragul cărora de atâtea ori am

murit. Privește, Ana, în urmă! Nu ți se pare că toate drumurile au fost făcute ca să ducă unde au dus?

Ziuă verde, duh de nuc.
Toate drumurile duc
unde-i raiul vântului,
dragostei, cuvântului.
Toate drumurile duc
către Joia focului,
spre amiaza locului,
unde arde patima,
unde cântă lacrima.[34]

„Vezi, tu, cum dorul de țară putea să fie dorul de tine?“

Se zbate în mine ca un chiot păgân, dar îmi curm cuvântul.

„Haide“, îi spun Anei, „s-o luăm la goană fără sfârșit pe podișuri, prin ponoare, prin păduri!“

O ridic cu putere de jos și pornim spre umbrele răcoroase ale pădurii. Și urcăm, luându-ne de mână, urcăm, urcăm. Și nu mai este în noi nici o oboseală. Numai chiot. Și ceasuri întregi repetăm împreună descântecul, ca să ne rămână ca o vrajă în sânge pentru totdeauna.

XVIII

După cele câteva zile pe care împrejurări și soartă le-au numărat cu zgârcenie în mânile ființei mele, mă întorc la Alba… singur. Ana va mai rămâne la Căpâlna încă o lună întreagă, până la sfârșitul lui august.

Dacă din Alba o iau pe șoseaua națională până la cotitura spre Câmpul Frumoasei, aș vedea în fundul zării spre miazăzi profilul munților, la poala cărora stă ascunsă valea ca o căldare a Căpâlnei. Nici pe linia cu cotituri a șoselei depărtarea până la cătunul Anei nu este de luat în seamă ca o adevărată depărtare? Ce înseamnă 30 de kilometri pentru pasul inimii?

Încă în cea dintâi după-amiază o iau pe jos până la Oarda. Vreau să-mi mângâi sufletul cu zarea subt care o știu pe Ana. Îmi imaginez cu dureroasă voluptate că la aceeași oră ea se duce la căsuța „noastră“, acolo, pe apa morilor în sus. Căsuța va fi „a noastră“ până când se va preface în pulbere de carii sau în cenușă de trăsnet. „A noastră“ este un cuvânt de poveste. Cine poate răpi căsuței de lângă pripor această calitate?

Pe urma despărțirii de ieri sânt încă încercat de lungi sfâșieri, dar de la Oarda voi putea să mă consolez cu zarea. Viața izbucnește în mine ca un murmur năvalnic de ape, parcă aș da spre o vară cât 4 anotimpuri. Atari avânturi au darul să-mi apropie prin contrast gândul morții. În stări de exuberanță și turmentare, gândul neființei îmi este suportabil. El nu mă atinge decât cu melancolii de natură lirică, stinse ca subt surdină. Iar asemenea melancolii dau relief însăși stărilor mele de beatitudine. Cât timp ține drumul până la Oarda, mă închipui subt zarea de la miazăzi în căsuța de la Căpâlna. Văd în închipuire ușa deschisă spre pridvor. Și încep jocul cu gândul morții. Câteva strofe se încheagă degrabă în cugetul și-n inima mea. Cuvintele se ivesc în ritmul pasului care cântă pe drumul bătut, ca de os:

Din prag un gând se uită lung.
Să-l las în casă? Să-l alung?
Cuvânt încearc-a se rosti:
Veni-va zi! Veni-va zi!

Din veac în slujbă viermii sânt.
Subt glie-i văd lucrând, lucrând.
Intra-voi iar subt veghea lor,
În ciclul elementelor.

Din prag un gând se uită lung.
Să-l las în casă? Să-l alung?
Avea-voi fața nimănui
asemenea pământului.

Cuvânt încearc-a se rosti:
Veni-va zi! Veni-va zi!
Înmormântat în astă stea,
În nopți voi lumina cu ea.[35]

Întorcându-mă acasă, îmi însemn versurile pe-o foaie de hârtie, ca să nu pierd melodia care a doua oară desigur nu mai poate să mă încerce la fel.

Am făgăduit Anei să-i scriu în fieștecare zi. Cel puțin slova mea va face astfel o punte aeriană între mine și ea. Și am promis să nu aștept răspuns la nici unul din răvașele mele. Ea m-a asigurat că va adăsta cu gândul mereu în preajma mea. De altfel, cât privește eventuala corespondență, nici nu prea găsisem o soluție problemei delicate, de circumstanță: unde ar putea să-mi răspundă? Și mai ales cum? Și pe ce cale? Să recurgă la serviciile unor localnici cari fac naveta între Căpâlna și Alba? Nici unul din ei n-ar respecta regulile discreției.

Țin în mâini o filă cu versurile ce le alcătuisem mai ieri pe drumul Oardei. Nu, pe acestea nu le trimit Anei. Se amestecă în ele o prea accentuată notă tragică, pe care nici „lumina“ de încheiere n-o atenuează îndeajuns. Versurile acestea depășesc, prin fiorul ei, situația de moment. Voi trimite Anei alte stihuri, bucăți destinate să-i fie o bucurie sau câte o frântură de beznă cizelată în muchii luminoase. Poezia țâșnește în mine cu abundență de fluviu.

Sfâșierile lăuntrice de după despărțire iau repede sfârșit. Prilejuite de o condiție efemeră, ele nu pot să reziste duhului de plenitudine care-mi răpește materialitatea și care își caută o rostire mai presus de împrejurări vremelnice. Acasă, prin ogradă, la birou, în fața mesei de lucru, pe stradă, în pofida trecătorilor, la plimbare pe serpentinele cetății, în somnul fără martori, în melodioasa mea stare de veghe, gândesc în permanență la ființa ce poartă numele luminii: Ana. Aroma ei îmi însoțește existența.

N-am să-i scriu în fiecare zi. Numai din când în când. Întâia scrisoare i-o trimit pe la sfârșitul lui iulie.

Alba, 30 iulie 1950

Căpâlna e numele unui cătun de munte. Cât ține ziua de vară, nori albi trec peste așezare prin albastru ca niște regate călătoare. Jos e liniște. Nimic nu mișcă. Nici o creastă de ulm, nici un fir de troscoțel. Cât ține ziua e liniște mare în Căpâlna, căci unde nu e vânt nu cântă nici o frunză. Într-un colț de grădină, busuiocul se sufocă în propria-i mireasmă, pe care nici o adiere n-o risipește. Cât ține ziua, painjenul dintre stâlpii pridvorului doarme în centrul pânzei sale, nestingherit de nici o boare.

Numai pe seară o suflare puternică se stârnește de pe înălțimi, aducând răcoare în văi. Când soarele asfințește, se aude în cătun, de la un capăt la altul, un scârțâit de cumpene la fântâni. Și femei se văd cărând vedre cu apă. În amurg, oamenii își amintesc cu îngrijorare că trebuie să-și stingă vetrele, să nu ia satul foc din puternica suflare a boarei de noapte. Mai sânt și astăzi atâtea case cu coperișe de paie. În alt veac toate aveau asemenea coperișe. Teama de foc s-a cuibărit de mult în inimi, și grija se vrea necurmat trează. În valea Căpâlnei toți oamenii veghează asupra tuturor. Noaptea când doi se-ntâlnesc la vreo cotitură de uliță se aude cuvânt îndesat: „Stinge țigara!“

Boarea ce vine cu vuiet de pe înălțimi în văi dăinuie toată noaptea până la schimbarea străjii de dimineață. Un bucium de corn, cu sunetul egal și monosilab, deschide atunci porțile pentru năvala dobitoacelor cari purced din ogrăzi, alăturându-se turmelor și cirezilor. Apoi liniștea și nemișcarea se lasă peste lucruri, stăruind în așezarea omenească până pe seară. Pe la întâia strajă a nopții, boarea, vuind de pe culmi, amintește iarăși primejdia.

Și totuși, un incendiu s-a iscat în Căpâlna odată, un incendiu pe care nimeni nu avea să-l mai stingă. Aceasta a fost într-o noapte de vară, când doi călători, el și ea, venind de undeva, din epocă, din rumoarea orașelor, din spaima veacului, s-au întâlnit aci, aducând cu ei nu se știe ce suferinți și nu se știe ce dor de uitare. El și ea își căutau ceasul ce li s-a fost cândva sibilic promis.

Prin ani cunoscuseră amândoi multe din tainele Focului, dar acum ei căutau pe cea mai mare. Și-n ocolul lor și subt veghea tuturor cătunul s-a aprins. Aproape din nimic. Dintr-o rază de lună.

1 august 1950

Pe unii îi face frumoși moartea, pe alții — dragostea. Căci și moartea e un simțământ de schimbare la față, și dragostea. N-aș putea spune că n-am încercat în viață aceste simțeminte. Dar astăzi de dimineață, privindu-mă în oglindă, am văzut iremediabilul. Un singur lucru mi-ar da poate frumusețea pe care nu o am: apropierea de ființa spre care drumurile vieții mele au înaintat cu atâtea ciudate ocoluri.

Aș vrea să știu ce se întâmplă acum în raiul vântului care s-a izolat de mine cu o cortină de verdeață. Și-au refăcut vrăbiuțele cuiburile prin scocurile căsuței? Mai cad câteodată în iarbă merele, luându-se după călcâile tale?

7 august 1950

Dragostea ne pune în legătură cu stihiile, și nu încape îndoială că alături de cele 4 elemente — aer, apă, foc și pământ — ea este al cincilea. Altfel anticii nu ar fi întruchipat-o în marmoră trandafirie precum au făcut. Nu mai trăiesc decât prin puternicia ei. În numele ei sânt treaz. În numele ei dorm.

Te-am visat iarăși, Ana. De când mi-ai făcut minunata descoperire că în somn temperatura ta crește, se face că te visez și mai adesea și mai stăruitor decât mai înainte. Și-apoi ziua întreagă visul frumos se amestecă printre suferințile din care îmi țes existența. Ziua întoarcerii tale e încă așa departe, că nu îndrăznesc să fac loc printre simțemintele mele și Dorului. Dacă aș face-o de-acum, ce s-ar alege de mine de la crai nou până la împlinirea lunii?

10 august 1950

Nimic nu-mi dă o conștiință de mine însumi ca un cuvânt spus de tine. De aceea trebuie să-mi închipui mereu că mi-l spui. Ieri am fost ca bolnav: acum iată-mă iarăși cu aerul meu intempestiv, de adolescent întârziat și rătăcit prin epocă.

Pasiunea e desigur elementul esențial al vieții, dar, ca să clădești ce-ți este dat să clădești, e nevoie și de-o certitudine, și tu mi-o poți da în cuvinte foarte simple.

De multe ori am crezut că nu mai am nimic de așteptat, pentru ca în clipa următoare să mă copleșească dorințile. Oricât de variate ar fi aceste dorinți, ele se reduc la una singură: de-a auzi un cuvânt care să-mi

comunice certitudinea. Nu-mi place să fac uz de mijloace retorice, dar aci aș pune un semn al exclamației înalt cât un plop.

15 august 1950

Dacă ai fi numai orășanca ce răspândește în jurul ei otrava dulce a celui mai ales rafinament — nu te-aș iubi. Dacă ai fi numai fata sălbatică din satul de munte în care ai văzut lumina — e de asemenea sigur că nu te-aș iubi. Tu ai înțeles însă să îmbini, în dozaj neașteptat și pe un registru infinit de nuanțe, cele două stări de agregare ale femeii, realizând întru totul imaginea spre care totdeauna am aspirat. Ești astăzi o femeie matură, dar ai păstrat în chip miraculos toate însușirile proaspete ale unei fetișcane. Sensibilitatea ta vine din pădurile de brad și din plaiurile cu căpițe de fân, dar și-a găsit termenul în poezia misterului. Ai virtuți și slăbiciuni ce fac din tine o autentică autohtonă. Nu știu cum se face însă că, de câte ori ajung pe pragul tău, privindu-ți frumusețea, îmi satisfac un gust de exotism.

Frumusețea ta nu are trăinicie rece de tipar, ea nu e corp cristalizat; frumusețea ta e o frumusețe jucăușă, condiționată de inimă, o frumusețe ce se alege ca o surpriză de vrajă, când dintr-un aspect, când din altul. Privirea ce are privilegiul să te urmărească trece din beție în beatitudine. Mă încânți și îmi descânți când stai în fața mea. Mă încânți și îmi descânți când umbli prin fața mea. Când râzi îmi placi cu putere de lege, tu, care nu ești decât grație mai presus de orice lege. Când șăgălnicia ți-o rostești cu glas mai adânc decât jocul, nu mai întrezăresc pentru mine nici o scăpare.

Asemenea cuvinte aș putea să înșir fără sfârșit, dar, dibuind prin preajma ființei tale, descopăr în cele din urmă că mă mișc printr-un mediu de imponderabile. Fizica modernă spune însă că și lumina are greutate. În cele de mai înainte, n-am făcut decât să încerc a cântări greutatea luminii.

20 august 1950

Ne-am înțeles să nu-mi răspunzi, totuși, după o seamă de scrisori cu cari am încercat să ajung subt ochii tăi; se-ntâmplă că uneori aștept parcă un rând de la tine sau măcar o slovă, o ieroglifă.

Printre darurile multe ce le ai, tu îl ai și pe acela de a mă ține în neîntreruptă încordare. Desigur, această stare ce mi-o comunici, privită sub specie aeternitatis, e un bine. Nu e totdeauna plăcută din punctul de vedere al inimii, dar pe undeva, pe un podiș al spiritului, ea poate fi rodnică.

Cum, totuși, aștept să-mi trimiți uneori un cuvânt, și cum nu vine, se întâmplă câteodată ceea ce-i firesc să se întâmple. Mă răzbun.

Se face atunci că-mi alcătuiesc despre tine imaginea unui castel ce-și coboară și-și înalță punțile peste inelul de apă ce-l încunjoară. Este într-adevăr ființa ta o alternanță de dăruire și de rezervă?

Aș putea să ridic acuze și mai grave. Uite, îți mărturisesc că uneori te situez printre năluci și amăgiri. Nu cumva ești o ființă care te „faci“ și te „desfaci“, o alcătuire oarecum în afară de pravila firii? Uneori am impresia că te-ai închegat, pentru ca a doua zi să mă găsesc din nou la un început, de unde sânt silit să pornesc la cucerirea unei lumi. Pentru o inimă omenească, o atare situație nu e nici bună, nici rea, ci dincolo de bine și rău. Asemenea impresii l-au făcut pe bătrânul Heraclit să creadă că soarele nu este un corp de durată, ci o alcătuire care zilnic se naște din aburii și fosforescența mării.

M-am răzbunat?

25 august 1950

Am citit zilele acestea într-o antologie de poezie engleză Romanța despre cuibul lebedei, scrisă mai acum o sută de ani de marea poetă Elisabeth Barrett Browning. Romanțele pot fi transpuse până la un punct și în cuvinte de poveste. Voi încerca.

„Mica Ana șade singură lângă un crâng, într-o livadă pe glia malului nisipos al unui pârâiaș. Ea și-a aruncat boneta și și-a mutat piciorușele în undele curgătoare. Zâmbetele ei umplu liniștea, parcă ar vorbi. Gândind la ce-ar mai fi de făcut, alege pentru viitorul ei apropiat pe cea mai dulce dintre plăceri. Mica Ana hotărăște în gând: voi avea un iubit care va încăleca pe roibul roibilor. El mă va iubi fără amăgiri, și eu îi voi arăta cuibul lebedei printre trestișuri. Nobil va fi iubitul și va avea ochi ce-ți iau suflarea. Alăuta din care va cânta va ispiti cu tulburare femeile. Cu spada el va izbi de moarte pe răufăcători. Calul său va avea potcoave de argint și va fi înveșmântat în azur. Ciobanii și-or întoarce capul după călărețul strălucitor. Dar iubitul meu nu se va mai sumeți în gloria prin care va trece. Când mă va privi în față, el va zice: «O, iubire, ochii tăi Sânt lăcașul sufletului meu, și eu îngenunchez ca să dobândesc grația ta». Și el se va înclina adânc, cu calul roșu alături; el se va înclina până ce voi răspunde: «Ridică-te și pleacă, pentru că lumea trebuie să se teamă de-acela căruia eu îi dăruiesc inima și mâna mea».

Atunci el se va ridica pălind, și eu îmi voi simți buzele tremurând de un «da» pe care nu trebuie să-l spun. Totuși, fiind o fată cumsecade, îi voi zice: «Adio! și luminează-mi ziua de mâne cu ziua de azi!»

Apoi el va purcede, trecând printre coline în lumea largă, dincolo de râu, ca să înlăture tot ce-i rău, să îndrepte vrerile sucite ale pământenilor și să golească de săgeți tolba ticăloșiților.

De trei ori un tânăr paj va înota prin râu și, urcând înălțimea, va îngenunchea la picioarele mele: «Privește, va zice el, stăpânul meu îți trimite acest dar. Domniță, ce vrei să-i trimiți în schimb?»

Întâia oară îi voi trimite ca răsplată un boboc de trandafir alb, a doua oară îi voi trimite o mănușă, dar a treia oară s-ar putea să-mi îndoiesc mândria, răspunzând: «Iertare îi dăruiesc dacă vine să primească iubirea mea».

Atunci tânărul paj va fugi cu vestea. Iubitul meu va încăleca mai năvalnic și întorcându-se va îngenunchea la genunchii mei: «Eu sânt cel mai mare fiu al unui crai, o mie de slujitori mă numesc stăpânul lor, dar eu te iubesc numai pe tine».

El mă va săruta pe gură. Și mă va însoți ca un iubit prin mulțimea ce-i slăvește faptele. Apoi, legați prin una și aceeași credință, îi voi arăta cuibul de lebedă pe care numai eu îl știu, acolo, între trestii."

Aș vrea să-mi curm lectura, să închei „romanța" aci. Aș pune punct în desfășurarea acestui poem aci, unde o dulce naivitate pare încă străină de tâlcul ei. Căci, din păcate, romanța poetei engleze are în continuare, ca orice romanță, inoportune excrescențe epice. Peripețiile de basm ce urmează acestui vis poartă imaginația cititorului printre neașteptate fapte, peripeții ce totuși le prevezi într-un fel. Partea epică a romanței duce în cele din urmă spre o filozofie plată a vremelniciei și deșertăciunii lucrurilor. Romanța poetei sfârșește în dezolare romantică, după ce face tot ce-i cu putință să sufoce tâlcul unei imagini în care eu văd chintesența poeziei.

Dacă aș scrie un poem pe același material, l-aș concentra, l-aș desfășura mai simplu, mai strâns, mai sobru. Și mai ales l-aș reteza, mărginindu-mă la visul micii Ana. În asemenea chip, simbolul cuibului de lebedă s-ar învedera alb, cald și pur. Orice poet poate să pună astfel fără teamă, în relief, imaginea cuibului de lebedă a cărui semnificație mica Ana nici n-o bănuiește. Nevinovăția unei fetițe de nouă ani (vârsta ce-o atribui micii Ana) poate născoci atari simboluri inconștiente, căci sufletul, oricât de

neprihănit, își are prăpăstiile sale. Firește că poemul ar trebui intitulat simplu: Visul micii Ana.

Legătura mea cu Ana, prin scrisori ce pleacă de la mine spre ea, dar nu și invers, seamănă în răstimpul acestor săptămâni cu rodul unui măr care, acoperit parțial de frunze, s-ar coace numai pe-o față. O asemenea situație nu este tocmai cea mai bună printre câte sânt cu putință, dar o accept în speranța că e trecătoare. În cele din urmă, viața mea afectivă, pasională, a trecut de faza când atârnă de împrejurări. Ea evoluează de sine stătătoare în mijlocul unei lumi imaginare ce mi-o potrivesc în toate chipurile ca să răspundă exigențelor. Ciudat mi se pare că, în timp ce pasiunea mea crește, încetez să mai simt condițiile exterioare ale noii orânduiri ca o apăsare „insuportabilă“. Devin opac față de mizeriile zilnice și nu mai fac caz de măruntele neajunsuri ce încep lunea de dimineață și țin până duminecă noaptea. Sânt mai îngăduitor față de coaja de pepene aruncată pe caldarâm. Sânt mai generos față de grămezile de gunoi ce se adună la colțuri de străzi ca pe vremea când Buda era pașalâc turcesc. Nu mă mai supără nici chiar regularitatea slujbei de birou, cu rigorile ei născocite cu perversitate ca pentru elevi de clase primare. Dragostea ce bate cu valuri mari în matca ființei mele, dragostea căreia, nu mă îndoiesc, i se răspunde cu o capacitate pasională rostită și nerostită, mă face să calc ușor peste toate umbrele zilei. Simt cu negrăită satisfacție că peste degradarea ce viața a îndurat-o în ultimii ani, existența mea afectivă se înalță triumfătoare. Mă întreb dacă n-a fost nevoie chiar de-o atare degradare pentru ca, prin reacție, sufletul să se poată răzbuna atât de biruitor asupra materiei. Mă plimb în cele câteva săptămâni, de când aștept întoarcerea Anei, cu neastâmpăr, bătătorind ulițele și împrejurimile. Iscodesc locurile cele mai retrase din preajma cetății: câmpul, vegetația, dealurile, viile, crângurile, apele. Mă duc uneori spre miazănoapte, s-ajung prin sate ce cultivă podgorii și vinuri ce-ar putea să răspundă la egalitate beției mele lăuntrice. Nu este drum subt soare sau cărare adumbrită de unde să nu mă întorc acasă cu existența sporită de câte un nou stih. Iau seama, zidindu-mă astfel, că față de versurile mele de altădată, care nu mai circulă decât subteran și clandestin și asupra cărora unii cititori se apleacă în taină ca asupra unor oracole, noua mea poezie, crescută realmente în climat de catacombe, se adâncește pe un plan mai

organic și mai omenesc. De la forma versului liber, în ritmuri abrupte, trec tot mai mult la forma clasică, căutând totuși să păstrez și să amplific modernitatea expresiei. Pe drumuri subt soare sau pe cărări adumbrite mă simt redat rostului meu ziditor.

Amintirile cari au rămas ca niște răni deschise în mine nu mai au nici ele priză asupra inimii. Ele sânt refuzate de puterea cugetului. Gravele întâmplări cari, privite în zarea calendarului, s-ar numi „recente“, sânt estompate ca de răstimpul unor decenii. Un trecut apropiat, trecutul iernii trecute, se aliniază unui trecut depărtat la care nu mai am adiacențe. Totul începe să mă încerce cu un fel de duioșie, parcă ar fi foarte vechi și în afară de orice interes actual. Totuși, în plimbările mele făcute cu gând de a iscodi ținutul, ocolesc cu o sfială instinctivă albia cu ape tulburi a Mureșului. Apuc de obicei în direcția tocmai opusă aceleia unde, într-un crâng de sălcii și arini, mai adie vântul printr-un han cu ferestrele sparte. Tot ținutul mi se pare nou și ca o palmă ce mă ispitește să ghicesc din ea viitorul. Câți ani s-au scurs, ca ceara topită de-o feștilă într-un opaiț, de la vizitele mele la han? 10 ani? Așa mi se pare. Căci fața mi s-a întors de la trecut spre viitor. Dar sânt numai nouă luni de-atunci!

Câteva ceasuri pe zi le închin plimbărilor cu rază întinsă. Mersul subt zare largă mă ține într-o stare prielnică plăsmuirii poetice. Creez de preferință în ritmul pasului. Mă poticnesc adesea de câte un vers ce opune rezistențe cizelării ca nodul din care iese creanga copacului. Când stihul prezintă dificultăți ce-mi par fără soluție, îl părăsesc și nu-l mai reiau decât a doua zi. După un somn adânc de noapte, este câteodată suficient să-mi amintesc versul în substanța zgrunțuroasă a căruia m-am împotmolit în ajun, pentru ca în cadența pasului cuvintele să se găsească precum pietricelele într-un caleidoscop. N-aș putea spune că gândul meu frământă exclusiv versuri. În centrul cugetului și al zărilor mele este Ana. De la ea îmi vine tot binele sufletesc. Ana este poezie. Poezia este Ana. Ana este subiectul sau predicatul, explicit sau subînțeles în oricare din propozițiile rostului meu.

Toate plimbările mi le fac cu patimă de cercetător geograf, căci caut drumuri și cărări prin crânguri, prin podgorii, prin dumbrăvi, pe unde în curând vom gusta singurătatea în doi.

Domnul Rareș este încă pe teren printre magicele sale buruieni. De astă dată, el se găsește pe meleagurile natale ale Moldovei sale. Mă întreb adesea cu o ușoară umbră de îngrijorare cum se va comporta la întoarcere

ilustrul botanist față de noua constelare a pasiunilor din cetatea Albei. Știu din spusele prietenilor săi de școală că omul își are obsesia sa: matematicile. Știu de la Ana că el se apleacă cu suficientă pasiune și asupra plantelor. În toate preocupările sale de cercetător el pune o naivitate de adolescent care refuză cu obstinație să se maturizeze. S-a căsătorit cândva dintr-un fel de simț al datoriei față de plasma ereditară, dintr-un simț al datoriei propriu bunului cetățean. Dar într-o chestiune de fiziologie și de suflet nu se poate începe aproape nimic cu simțul datoriei. Filozofia numărului și anume probleme ale formelor abstracte continuă să-l preocupe pe profesorul Rareș incomparabil mai mult decât femeia. În matematică, pentru care ar fi avut o mare vocație, el a rămas un diletant, căci are ambiția de neînțeles să descopere încă o dată ce demult s-a descoperit, în loc de a porni de la o situație avansată și să caute ceva nou. Și-a făcut însă merite de netăgăduit într-o specialitate pentru care n-a avut mai multă chemare decât pentru oricare alta. Căsnicia Anei și a botanistului e domoală, întemeiată pe respect reciproc, pe o aleasă prețuire de o parte și de alta a soților între ei. Ana, fiica lui Paracels, care frecventează descântecul, buruienile și șerpii, n-a izbutit până acum nici chiar cu vraja fără seamăn a ființei ei să-l scoată pe Rareș din adolescența sa nefiresc prelungită. Rareș este cam pe la 45 de ani. Probabil, peste vreo 15 ani va trece de-a dreptul într-o bătrânețe paradoxală, căzută peste noapte pe fața lui. După toate cele ce pot să știu până în clipa de față, soțul, la întoarcerea sa, nu se va frământa prea mult din pricina noii constelări pasionale, chiar dacă o va remarca.

De altmintrelea, Rareș și-a amânat parcă într-adins întoarcerea până la sfârșitul toamnei. Speculațiile mele de odinioară, grijulii și ursuze, cu privire la motivele ce puteau s-o determine pe Ana să evite întâlnirile cu mine, se mișcau printr-o regiune de închipuiri fără temei. Toate presupunerile mele s-au dovedit caduce, reducându-se la bănuieli fără obiect. În orice caz, nu Rareș o îndruma pe Ana atât de anapoda. Fiica lui Paracels lua, din proprie inițiativă și de nimeni constrânsă, hotărâri menite să pună între noi distanțe astronomice. Ana simțea probabil, cu instinctul și divinațiunea femeii, că așa trebuie să fie dacă va fi dat ca pasiunile noastre să se întâlnească vreodată cu putere de destin.

În una din primele zile ale lui septemvrie, pornesc la obișnuita oră de dimineață spre biroul meu la Batyaneum. În fața filelor de calendar de pe masa mea de lucru constatam ieri, cu un simțământ de consternare, că Ana își prelungește concediul mai mult decât ne fusese înțelegerea la Căpâlna. Nerăbdarea, aleanul, dorul de a o revedea crescuseră, parcă să dea afară din matca timpului. Macin zilele între pietrele de moară ale așteptării. Și iată că făptura nici gând nu are să-și facă apariția pe ulițele urbei. Ocolesc iarăși în fieștecare dimineață pe la locul unde mă obișnuisem s-o întâmpin pe Ana cu atâtea nume — cu nume rare de cari, ca un hoț de codru, jefuiam plantele de leac spre a i le pune ca o beteală de basm pe umeri și pe brațe.

Ajung astăzi la Poarta lui Horea, unde boarea ce vine de obicei de pe podișul de dincolo de cetate s-a amestecat de atâtea ori cu parfumul de flori de fân al Anei. N-o întâlnesc nici astăzi. Sânt intrigat de întârzierea ei. Dar asta e prea puțin spus. Mă simt doborât. Spre a-mi potoli mâhnirea, caut întârzierii tot felul de justificări imaginare cari, fără deosebire, se enumeră printre capriciile feminine. Nu mă înduplecă însă motivele ce le născocesc. Mă ogoiește doar conștiința că nu mai sânt la vârsta de a-mi îngădui asemenea supărări de adolescent.

Intru în clădirea Batyaneum-ului. Pe treptele de piatră, foarte tocite de generațiile de pași omenești și răsucite în spirală strânsă, de sfredel, ajung în biroul meu. Fereastra ogivală e deschisă. Undeva pe coperișul clădirii sau pe terasă se aude zgomotul unui norod întreg de vrăbii. Prea seamănă acest gureș ciripit cu al vrăbiuțelor din scocurile căsuței „noastre“ de la Căpâlna — ca să nu-mi dea junghi la inimă.

Intru numai foarte anevoie în lucrările bibliotecărești ce trebuiesc terminate. Spiritul birocratic și bibliologic mă seduce pentru un moment și iar mă părăsește. Printre hârtii se rătăciseră mai ieri-alaltăieri niște versuri și frângurele ce solicită o punere la punct. Aleg printre propunerile ce mi le face hazardul soluțiile optime. Dar un deal apropiat, pe al cărui clin întrezăresc, prin ceața străvezie adunată de pe Mureș, podgorii stropite albăstriu, mă invită stăruitor să mă gândesc la excursii până acolo cu Ana, prin zile senine de toamnă. Alt deal, pleșuv, dar tivit pe la poale cu deasă dumbravă, îmi îmbie visuri vânătorești. Ispitele acestor depărtări, peste cari poți să întinzi mâna prin fereastra ogivală, le găsesc decantate de mine în strofe ce mai așteaptă doar o introducere și o încheiere. Mă aplec asupra stihurilor și citesc:

Să evadăm din cuviință și din pravili —
îndeamnă câteodat' din inimă un glas,
și din caverna sa, cu grai de-argint, un greier
îndeamnă zi cu zi și ceas cu ceas.

Pe deal, într-o podgorie stropită vânăt,
te-aș duce uneori, să ne lovim de soare.
Să ne întâmpine o piersică pe creangă
ca un păcat de aur, toamna, pe dogoare.

Se-ntâmplă, pentru ochii tăi (ochi de pădure),
să-nchipui uneori o vânătoare-vis.
Într-un noian de frunze roșii, de odihnă,
gândesc să-ți pun subt cap un iepure ucis.

Chemări de corn și goane pe la vaduri,
din ceas de zori și până-n ceasurile lunii,
ne ispitesc mereu, spre văi, spre culmi, pe unde
asemenea să devenim sălbăticiunii.{36}

Găsesc că versurile au într-adevăr ceva din căldura echivocă a zilelor senine de septemvrie. Mă simt înrudit cu soarele dogoritor de toamnă care îndulcește strugurii, amărându-le sâmburii. Gândul unei anume încheieri îmi dă pinteni, dar sânt chemat la telefon într-o cameră vecină. Mi se vorbește din oraș. Este Ana. Îmi comunică pe fir și prin membrană de metal, cu un tremur de-abia sesizabil în glas, că tocmai a sosit și că dorește foarte mult să trec cât mai grabnic pe la ea acasă.

„Cât mai grabnic?“, o întreb, „încă înainte de amiază?“

„Acum, dacă se poate“.

„Bine“, îi răspund, „cobor din cetate numaidecât! Ca o flacără zburătoare!“

Mă ia ca un tremur în brațe. Dar mă taie și pe la genunchi această conversație scurtă la telefon. „Nu e nimic ce ar putea să-mi dea vreo îngrijorare“, îmi spun singur, „Ana vrea să ne vedem cât mai curând, și atât, iar de acasă nu are altă posibilitate de comunicare decât telefonul. De ce m-aș îngrijora?“ Era întâia oară că-i auzeam glasul pe fir și constat că metalul și electricitatea nu-i alterează vocea. Dacă găsesc și în această împrejurare un motiv de a mă bucura înseamnă că am și început să înot în irațional. S-a

declanșat în mine superlativul bucuriei, nebunia până acum latentă? Mă bucură în fond vestea că a sosit. O iau la goană singur prin birou, încunjurând de câteva ori masa de lucru. Îmi smulg pălăria din cuier și-mi părăsesc serviciul spre a mă duce la Ana aproape în trap. Sosind în fața casei, încerc poarta fără a mai suna. Poarta e-n ușciori, dar nu e încuiată. Mă bucur că pot să intru fără a mai aștepta. Încunjur colțurile casei, mă duc în dos. Aci sânt totuși nevoit să sun, căci ușa e închisă cu cheia pe dinăuntru. Aud pașii Anei în antreu. Inima îmi bate, stăruind în trapul meu de adineaori. Ana îmi deschide:

„Ce repede ai venit!“, îmi zice ea veselă.

Ne îmbrățișăm cu putere îndelung. Gurile noastre se găsesc încă înainte de a se găsi și cuvintele. Dar rostul gurii parcă n-ar mai fi cuvântul. Rostul gurii ei este aroma ce mă cutropește. Gura ei mi se lasă ca o fericire moale. Îmbrățișarea durează o scurtă veșnicie.

„Destul! Destul!“, zice Ana desprinzându-se din încleștarea brațelor mele. Mă uit la ea jubilând mut și ținând-o încă cu mânile de coate. Buzele ei au o paloare de frunză de mesteacăn toamna. Ana nu-și pusese ruj. Remarca aceasta o fac pentru mine însumi. Nu-și pusese ruj într-adins, nu fiindcă n-ar fi avut timp pentru aceasta. Se dorea sărutată din primul moment, după cum avea să-mi fie voia și dorul. De aceea nu-și pusese ruj. Ca să nu-mi citească nici unul din gânduri, o întreb:

„Nu mi-ai lăsat ștampile-n roșu pe obraji?“

„Ba da, ți-am lăsat, pecetea nevăzută a inimii mele!“

Intrăm în salonaș. În lumina încăperii o văd iarăși: arată bine. Și are în jurul ei un aer de munte, o tinerețe indestructibilă, de cetină.

„Ai întinerit“, îmi zice ea, „ai întinerit cu zece ani!“

Ana se așează într-un fotoliu. Eu, aducând un scaun, mă așez în fața ei foarte aproape, încât îi pot cuprinde în palme rotulele genunchilor.

„Genunchii tăi, dulci și mici!“

Ana se arată foarte emoționată și înveselită de aceste manifestări intempestive de tandreță. După o clipă de îmbătare, ea îmi alungă mânile cu mânuțele ei de fetișcană, în timp ce se trage cu fotoliul înapoi, distanțându-se de mine cu un șăgalnic râs, ca și cum mi-ar spune: „Nu așa repede! Ai timp, ai timp, june năvalnic!“ Apoi, dintr-odată, Ana întreabă cu un aer surprinzător de calm:

„N-ai adus vreo poezie nouă? În scrisorile din urmă nu mi-ai mai trimis nici una“.

„Am stihuri câte dorești, prin buzunarele mele ai găsi cu zecile! Cu atâta impetuozitate n-am scris în viața mea!“ Iau pe rând câte-o filă din buzunar. Citesc poeziile, când cu grije, când neglijent, oarecum la nivelul caligrafic al ciornelor. Și mut foile în celălalt buzunar al hainei. Ana își exprimă, când printr-o exclamație, când în tăcere, satisfacția. Ea se simte, pe bună dreptate, centrul acestei lumi poetice ce s-a clădit în lipsa ei în cetatea Noului Testament. Ana cântărește în gând caratele acestor creații. Pare a se mira de registrul vast al motivelor și de varietatea formelor. Acesta-i rodul câtorva săptămâni? Doar nu-și închipuie c-o amăgesc?!

Mai citesc și iarăși citesc. Și ea își desfășoară după fiecare poezie părerea. Sensibilitatea Anei se-nalță în fața mea ca scara lui Iacob pe care îngerii suie și coboară. Mă simt ușor intimidat în fața rigorilor și căldurii acestui gust născut, iar nu făcut. Cu o siguranță fără greș Ana relevă punctele de minoră rezistență.

„E bine că-mi atragi luarea-aminte“, îi spun, „în cele mai multe cazuri golurile le ghicesc și eu, dar paternitatea mă ține în îndoială și mă face să văd lună plină unde nu e decât crai nou. Tu cum o aduci, că observi așa de just golurile?“

Ana dă nedumirită din umeri: „Știi, eu orice poezie o simt ca un zbor. Mi-ar fi cu neputință să nu iau act de «golurile» în care cad pe neașteptate. În asemenea momente simt în capul pieptului chiar senzația aceea cu totul aparte, a «căderii»“.

Îmi golesc buzunarele. Nu mai am nimic de citit. Și acum, ca după nu știu ce mare ispravă, mă simt îndrituit să mă apropiu cu scaunul din nou de Ana. Ea stă ca topită în fotoliu. Numai spiritul ei este în vie încordare. Trupul ei, puțintel, parcă se împlinește îngânându-și propria voluptate. Spațiul dintre noi s-a umplut ca de-o vibrație caldă ce ar putea să fie înregistrată desigur și fizic. Dar în clipa când ajung cu scaunul chiar în fața ei, Ana își împinge cu o mișcare din tălpi și din călcâie fotoliul și mai înapoi, spre perete: „Te rog, rămâi locului“, îmi zice ea, „apreciind distanța dintre noi după singurele măsuri cuvenite, trebuie să recunoaștem că nu sântem mult mai departe unul de celălalt decât este sufletul de trup. Dacă ne-am apropia și mai mult, n-aș mai putea să judec poeziile la «rece», cum este necesar. Nu vreau să mă corupi prin apropiere, nu vreau să amestec nici un criteriu de circumstanță în cântărirea acestor poezii. Te rog să-mi mai citești o dată câteva din ele“.

Ana își arată preferințele. Și-i mai citesc o dată, pe rând, poeziile, așa cum, prin câte-un detaliu reținut, glasul ei mi le cere;

„Citește-mi-o pe aceea în care subt pașii mei pământul se face străveziu ca apa de munte“.

Îi citesc poezia.

„Citește-mi pe aceea în care mă bănuiești că m-am depărtat de mine însămi în timp ce tu rămâi ca un fluture cu zborul răpus într-un cristal de chihlimbar“.

I-o citesc.

„Citește-mi-o pe aceea în care absența mea din peisaj o simți ca o rană în spațiu“.

I-o citesc.

„Citește-mi-o pe aceea în care polenul din plopii albi ne cade-n gură când vorbim“.

I-o citesc.

„Citește-mi *Cântecul focului*“[37].

Îi citesc *Cântecul.*

Remarc pentru mine însumi că Ana, arătându-și unele preferințe, a început cu poezii din cele mai „sublimate“, ca să ajungă la Cântecul focului prin care o angajez la jocul mare al pierderii de sine. Ana nu-și dă seama cât de dulce și alambicat își trădează mișcarea sufletească de care e cuprinsă.

Mă ridic și mă duc lângă ea. Mă așez pe jos, îmi razim capul de genunchiul ei. Ea îmi netezește o șuviță de păr ce-mi căzuse pe frunte. Mă mângâie pe cap. Subt tâmplă îi simt palpitând trupul, prin mătase. Ana nu mă alungă. Tăcem amândoi. Îmi întorc puțin fața, ca să inspir adânc și lung mireasma ce străbate prin mătase. Mă ridic brusc. Ana zâmbește, cu buza de sus răsfrântă, pierdută într-o vrajă în propria-i aură invizibilă.

S-a făcut târziu. Dă spre amiază. Ne înțelegem să trec în după-amiaza zilei iarăși pe la ea. Mă însoțește până în antreu. Ne îmbrățișăm îndelung, înveșmântați amândoi în beție și soare.

Pe la ora 4 după-amiază sânt iarăși în vila de subt cetate. Hotărâm să ieșim într-o excursie campestră de câteva ceasuri. Vom trece prin cetate, vom ajunge pe podișul larg ce păstrează atâtea istorice amintiri. Lăsăm în urma noastră drumul pe care Mihai Viteazul a intrat în cetatea Bălgradului.

Ajungem pe câmp cu miriști. Calea apucă printre porumbiști spre dealul cu podgorii. E înalt porumbul anul acesta, dând o impresie de ansamblu ca de junglă. Vântul foșnește printre foile prelungi și prin creste, aducând din desișuri amăgirea unor prezențe umane. Ne desfătăm privirea prin zarea Munților Apuseni. Cunosc profilul munților, îmi sânt știute cele două piscuri ce domină peisajul: vârful Galbei și piscul Craivei, unul alcătuind un arc, altul ascuțit. Le știu încă din copilărie. Atunci le vedeam albăstrii în zare. Le vedeam atunci din Câmpul Frumoasei. Prin preajma acestor piscuri localizam în copilărie basmele despre țara vâlvelor.

Subt bătaia piezișe a soarelui ce se înclină, basmul se amestecă acum în mersul nostru agale. Puteam oare să prevăd în copilărie că într-o după-amiază de început de toamnă, pe la început de toamnă a vieții, mă voi bucura, apropiindu-mă de piscurile vâlvelor, de glasul unei ființe care va da atâta înălțime și atâta adâncime zilelor mele? Nu puteam.

Dar iată, copilăria îmi ajunge din urmă vârsta aceasta. Și sosește tocmai bine ca să dea nu știu ce nuanță de severitate și zburdălnicie ceasului.

„Bună ziua, copilărie! Ai sosit?“, zic eu către cineva care ar sosi din urmă. Îmi ridic pălăria reverențios: „Să-ți facem loc între noi? Poftim, făptură care te-ai ținut ascunsă! Pe unde mi-ai fost? Vino, este loc. Mergi numai înaintea noastră și saltă câteodată! Ține-o tot înainte, tot înainte pe sfoara de iarbă ce desparte în două această cale. Vorbește-ne! Spune-ne ceva despre acest drum despărțit în două — care este totuși numai unul! În visul nostru, nu cerem acestui drum decât un singur lucru: să nu mai sfârșească! Tu, copilărie, însoțește-ne până unde te poartă picioarele!“

Soarele ne arde în ceafă. Dar pârjolul e agreabil. Câte-o boare ieșind din porumbiști ne întâmpină și varsă peste frunțile noastre câte-o găleată de răcoare. Un ceas ne tot ducem, ne ducem, spre ținta ce se alege peste crestele acestei jungle transilvane. Și ajungem la poala podgoriilor. Piatra vânătă stropită abundent pe foile de viță leagă într-un fel podgoriile de obârșii cerești. Cutreierul nostru caută mereu pretexte de prelungire. Trecem pe subt poala podgoriilor, pe lângă tufele dese de porumbele albăstrii. Apoi drumul obștesc intră în inima viilor. Strugurii rubinii se coc la soare, arătându-și nestematele ca niște stropi de sânge. Nu cerem îngăduință nimănui, dar gustăm dintr-un ciorchine îmbietor. Sângele strugurelui trece de-a dreptul în sângele nostru. Ne așezăm în umbra unui corn.

„Aș mânca aci, în podgorii, și pământ; așa de mult simt nevoia de a comunica cu peisajul și cu ceasul. Aci, printre struguri și rod mărunt de

corn, te-aș mânca și pe tine“. Astfel, copilăria ce ne-a ajuns din urmă stă să se transforme în eros canibal.

Ana îmi întinde mâna, zicându-mi:

„Mănâncă!“

Îi iau degetele în gură, strângându-le între dinți. Mă pătrunde îndemnul s-o răsfăț. Să-i dau spaima că și-a băgat degetele într-o gură de bălaur. Atingând inelul ei cu dintele cânelui, gura mi se umple de tandreță.

În zilele următoare nu mai este cazul, deocamdată, să ne părăsim, nici eu biroul, nici Ana laboratorul. Nu vrem să atragem atenția sau să trezim vigilența celor ce supraveghează muncile. Și nu e oportun să ne subliniem prea ostentativ dorul de libertate. De altmintrelea, simțemintele ce ne debordează fac un soi de carapace în jurul ființei noastre. Nu mai sesizăm de la o vreme aproape nici un fel de constrângere, cu toate că silnicia se tot întețește. În libertatea noastră lăuntrică nu se poate pătrunde cu mijloacele oricât de brutale la care recurge regimul social, economic și politic ce ni s-a impus cu forța și prin aranjamente de masă verde, continentale și mondiale. Înainte-de-amiezile sântem sclavii muncii. Nimic și nimeni nu ne va împiedeca însă să ne închinăm nouă înșine după-amiezile târzii ai căror stăpâni mai sântem încă.

În fiecare zi vom descoperi noi drumuri de câmp ce duc spre o țintă a fericirii care, fiind în noi, e pretutindeni. Și la orice întoarcere în cetatea Albei din cutare sat, din cutare crâng, din cutare pădure, unde șipotele cântă numai despre lumina zilelor, ne însușim drumurile. Devenim proprietarii cărărilor după dreptul străvechi al primilor ocupanți. Și cu toate că drumurile au făgașe și urme de tălpi goale, noi ne socotim cei dintâi oameni cari le descoperă și le luăm în stăpânire după pravila noastră. Ni le însușim într-atâta, că la un nou cutreier ni se pare că ele fac parte din noi.

Se întâmplă ca Ana să aducă vorba despre trecutul mai îndepărtat. E modul ei de a evada. Îi place să-i povestesc îndeosebi despre întâmplări din viața mea diplomatică, din anii aceia lungi dinainte de al doilea Război mondial. Despre acele timpuri vorbesc de obicei liniștit și cu oareșicare duioșie. Ana nu prea înțelege un lucru: absența regretului din cuvintele prin care evoc străinătatea și epoca dinainte de catastrofa ce-a început în

septemvrie 1939 și ale cărei urmări mai durează și astăzi, agravându-se în multe privinți de la un an la altul.

„Da, asta e: absența regretului ce mă surprinde în poveștile tale“, intervine Ana. Și ea se întoarce spre mine și mă privește în ochi: „Spune-mi, dar sincer“, insistă ea, „nici astăzi, după atâția ani de război și de robie, nu regreți că te-ai întors din străinătate?“

„Nu, Ana! Mai întâi, dă-mi voie, eu nu regret niciodată nimic!“ Mă opresc puțin să cântăresc cele ce vreau să-i spun: „Soarta s-a însărcinat să mă poarte pe multe drumuri, silindu-mă să înfrunt neajunsuri și adversități, aceasta încă din adolescență și apoi mereu, mereu. Dar variația pe subt stele triste și printre calamități m-a stimulat nespus. Înclin să apreciez situațiile în perspectiva funcției lor creatoare. Am întâmpinat dificultăți, obstacole, dar, chiar și în condiții din cele mai umilitoare și grele, neajunsurile mi-au prins bine. M-au învățat saltul și zborul. Crede-mă, Ana, chiar și viața diplomatică de mai târziu, oricâte avantagii ar fi oferit, m-a făcut să pierd mult timp pentru inutilități. Dacă ai ști cât de goală, fadă, stupidă este uneori și această viață diplomatică, la care atâția gândesc cu jind, ai înțelege mai lesne absența regretului. Singurul avantaj, excepțional ce-i drept, al acelei vieți a fost de a-mi oferi ocazii. Ocazii de a cunoaște țări, oameni, moravuri, legi și, din vestigii, istoria de demult a popoarelor. Mi-au venit bine desigur, toate acestea, căci m-au ajutat să-mi alcătuiesc o conștiință“.

Ana își îndreaptă asupra mea o privire întrebătoare în care se rostește ca o nedumerire: „Totuși, apogeul vieții nu ți-l simți pe undeva în trecut?“ Ezit puțin, pe urmă răspund:

„Un ochi ce privește lucrurile pe din afară ar putea să desprindă din trecutul meu momente foarte spectaculoase. Vrei să zâmbești și tu în fața unui asemenea spectacol? Uite… în primăvara anului 1938 am descins la Bonalisa, în Lusitania. La câteva zile mi-am prezentat, în obișnuitul cadru, foarte solemn, scrisorile de acreditare la președintele republicii. Prezentarea scrisorilor oferă curioșilor, acolo, în Lusitania, un spectacol ce îmbină aspecte de ale vieții moderne cu foarte vechi și desuete aspecte medievale. Închipuie-ți, Ana, totul, fă un efort de imaginație… Spectacolul se desfășura într-o țară depărtată, foarte exotică prin toate ale ei, printre palmieri și migdali, printre smochini și eucalipți. Închipuie-ți suita de imagini… Am pornit de la locuință cu câteva mașini flancate și urmate de-un escadron de călăreți, în uniforme dintr-un secol al luminilor ce rămăsese pe undeva în istorie. Parcurgeam bulevardele în văzul mulțimii ce-și da ghes la

încrucișările de străzi. Alaiul avea s-o țină pe lângă golful senin al Tajolui, ce se tot lărgea până la o cetate din vremea lui Vasco da Gama, unde trebuia să aibă loc solemnitatea acreditării. Pentru un ochi ce privește întâmplările pe din afară desigur, evenimentul, mersul lin al mașinilor, trapul călăreților, uralele convenționale ale mulțimii adunate pe bulevarde și cheiuri pot să fie apogeul unei vieți! Ce se întâmpla? Mă cununam cu oceanul? Dar mie oamenii mi se păreau ca niște figuri de ceară. Mi se păreau toți cuprinși de nu știu ce insulară melancolie! Însumi mă simțeam foarte înstrăinat de propria-mi ființă… Ce-avea a face acest drum cu drumurile mele? Asemenea momente să le regret astăzi, când apogeul vieții mi-l simt în altă parte?“

12 septemvrie. Hotărâm, cu Ana, să plecăm la Câmpul Frumoasei cu vehicolul obișnuit. Cu autobuzul. Dorința ne-o rostim întâmplător în aceeași clipă, ceea ce înseamnă că începem să avem o viață paralelă, cu gânduri identice pe undeva prin subcuget. Ne cheamă pe amândoi mormântul lui Leonte. Plecăm dis-de-dimineață și ne vom întoarce seara. Ana duce flori din straturile din jurul vilei în care locuiește. Sânt multe feluri de flori în grădinița ei. Domină un soi din cele mai insignifiante, dar care umple strada de miresme tari: regina-nopților. Pentru mormântul lui Leonte, Ana duce un mănunchi mare de roze.

În Câmpul Frumoasei descindem din autobuz în fața bisericii. Intrăm în cimitir. Ne oprim lângă mormântul lui Leonte. E așa cum trebuie să fie: dezolant de neîngrijit. Cutropit de bălării. Crucea de lemn, pe cale de-a cădea într-o parte, fiindcă vreun bou de pripas și-a frecat fruntea de ea, împingând-o cu coarnele.

„Nu te mâhni“, îi spun Anei, „crucea se va ridica odată de la sine. Cândva! poate că peste zeci de ani, poate că peste o sută: atunci când fiii Frumoasei își vor aduce aminte că aci zac rămășițele unui om adevărat. Uite, mormântul este în parte risipit. S-a scăldat aci, în țărnă, o cloșcă pământeană, dar haide, Ana, să ne închipuim că a fost cloșca cu puii de aur, de sus!“

Pe cărarea ce duce pe lângă biserică în satul de jos, care este vatra acestei așezări omenești pe nume Câmpul Frumoasei, ne iese în cale, venind dintr-acolo, o bătrânică cu înfățișare de fată sprintenă. O recunosc de la

oareșicare distanță. E Măriuța, sora lui Alexe Păcurariu, a „moscovitului“ care, după „marea revoluție din octomvrie“, conducea un sector al capitalei sovietice și avea dese audiențe la Lenin. Ne oprim și intrăm în vorbă. Măriuța lăcrimează fără a plânge. Și dintru început se tânguie: „Mă duc până la progadia nouă. Ați auzit că săptămâna trecută l-am îngropat pe Alexe?“ Vestea mă lovește de-a dreptul în inimă: „Ei, cum? N-am auzit încă nimic!“ „Da“, urmează Măriuța, „l-au târât prin toate închisorile și lagărele încă din ’47. Mai acum vreo două săptămâni i-au dat drumul să moară acasă. Era numai piele și os, cu urme de schingiuiri pe tot trupul. L-au bătut și l-au călcat în picioare, cu potcoave de cizme, pe piept și pe față. I-au zdrobit fluierele“. Din alte vorbe cam fără șir ale Măriuței înțeleg că Alexe a îndurat neomenești suplicii prin beciurile de la Ghencea, Aiud, Caransebeș, Pitești. Voiau călăii să scoată din el pe-această cale tot ce mai rămăsese nemărturisit de Alexe în memoriile lui către Siguranța românească de altădată. Aceasta ca să se arate ce pățește omul-român care ține să fie în primul rând român și numai în al doilea — socialist. Mai înainte de a-și da sufletul, Alexe a destăinuit Măriuței că în închisori ar fi fost adesea iscodit cu privire la legăturile ce le-ar fi avut cândva cu mine și cu Leonte Pătrașcu. Încerc o consolare pentru Măriuța, un cuvânt ce spune prea puțin în atari împrejurări. Și ne despărțim.

Gândurile mele mai fâlfâie, înalte, pe lângă amintirea lui Alexe ca ulii în jurul turnului bisericii. Îi spun Anei: „Vasăzică și Alexe s-a dus! Cel ce a ieșit în 1925 pe poarta închisorilor sovietice în calitate de «mort», recunoscut ca atare prin certificat de deces, a fost în sfârșit îngropat în progadia satului său natal. Anno domini: 1950“.

Ieșim din vechiul cimitir. Ne strecurăm prin trecătoarea de lângă școala comunală. Nu ne abatem nici pe la casa părintească a mea, nici pe la casa părintească a lui Leonte. Oamenii cari locuiesc în ele îmi sânt străini. Ajungem la moara satului. Trecem podul peste râu și ne ducem agale până subt arinii copilăriei. Crescuseră unii, de nerecunoscut, pieriseră atâția. Dar o umbră pentru odihna de-o clipă a celor doi călători va avea oricare dintre arinii ce ne întâmpină. Umbra unui copac e totdeauna primitoare. Ce ne-ar putea opri să ne așezăm? Iarba? Troscoțelul? Păpădia?

„Știi cine mi-a atras întâia oară luarea-aminte asupra ta?“, o întreb pe Ana.

„Cum aș putea să știu?“

„Leonte!“

„Leonte?“

„În primăvara anului ’44. Primejdia bombardamentelor ne izgonea din cetatea Cibinului. Am plecat ca-n bejenie. Luând-o spre Căpâlna, am făcut un mic ocol pe la Leonte, care se refugiase aci, în Câmpul Frumoasei. Ne-am întreținut atunci asupra multor, de toate, cu Leonte. La despărțire el îmi zise: «Axente, la Căpâlna vei cunoaște pe doamna Ana Rareș». A rostit numele tău ca și cum ar fi simțit în vocale și-n consoane multe din ale viitorului. Și a aruncat o vorbă de șagă în legătură cu muzele! Ar fi fost cu neputință ca acest om să nu prevadă și aceasta! Și când mă gândesc, Ana, la acești ani de-a lungul cărora m-ai ocolit cu atâta obstinație!“

„Pricina sau vina, dacă vrei, nu cade în sarcina mea!“, îmi răspunde Ana cu un zâmbet ce pare a încerca o tachinare.

„Fiind vorba de-o vină și nu despre o simplă pricină, ești desigur gata, ca orice femeie, s-o muți pe umerii unui bărbat. Iată, sânt gata s-o iau asupra mea chiar mai înainte de a ști la ce faci aluzie“.

„Axente, în cei 6 ani socotiți de la bombardamente și până nu demult, m-ai frustrat de tot norocul!“

„Eu? Cum asta?“

„Nu vei tăgădui că erai cuprins de cineva!“, se dezleagă Ana. „Auzeam și eu câte ceva, fără să umblu într-adins după orice pleavă risipită în vânt. Vești și zvonuri prindeau înfățișare chiar și în zilele acelea de demult de la Căpâlna. Tu nici nu bănuiești cât se vorbea despre tine, despre drumurile tale, despre legăturile tale! Femeile, mai ales, vorbeau despre câte de toate pe toate cărările. Se șoptea la început despre o domniță din Țara Bârsei, apoi despre un anume fenomen liric mai apropiat“.

Ana pune degetul pe răni. Am ajuns cu aceasta la un punct mort? Nu. Căci Ana rostește numele Octaviei Olteanu și aduce apoi cuvânt despre lucruri și întâmplări mai apropiate și despre tot ce imaginația unui ținut credea că se petrece la hanul brodnicilor în care, pe urmă, după o misterioasă dispariție, a intrat pustiul.

„Nu m-ai crutat, Ana. Și bine ai făcut. Ai luat în răspăr rănile, trecând în revistă tot ce-a fost și tot ce n-a fost. Află acum și tu unele lucruri pe cari desigur nu le cunoști. Ce-ai spune, Ana, dacă ai descoperi pe neașteptate că în dispariția Octaviei ești, într-un fel, amestecată și tu? Amănuntul îmi este cunoscut numai mie. Tu nu ai însă nici o vină, dar absolut nici o vină, Ana. Așa vin totuși uneori lucrurile. Ca să vezi că există în lume și vinovați fără vină!“

Îi povestesc Anei întâmplările din noaptea de Sfânt Nicolae, din ultima noapte ce am petrecut-o la hanul brodnicilor. Îmi întind imaginația și cuvântul prin toate amănuntele de care îmi pot aminti. Și îi arăt Anei că noaptea aceea, ca de coșmar, a căzut în han pe neprevăzute. Au venit toate ca dintr-o ursită demonică. Ciobanul cu turma de lupi. Popa care trece lupii cu brodul. Ceasurile de năduf din încăperile hanului. Octavia care se furișează după miezul nopții în coșmarul meu. Nu-i ascund Anei nimic — dar absolut nimic. Cu oareșicare cruzime îi dezvelesc și ceea ce simțeam pentru Octavia, descriind situația nudă, împrejurările înăbușitoare, de răscolire a simțurilor. Cum Octavia mi-a zis ca-n transă: „Știi că nu mi-ai spus încă niciodată că mă iubești!“ Și-i spun Anei cum, în clipa aceea de supremă solicitare a sincerităților, eu n-am putut să rostesc nici un cuvânt. Și cum Octavia m-a întrebat dintr-odată „la rece“: „Ce mai face doamna Ana Rareș?“ Mai înainte de a putea răspunde Octaviei, s-auzi detunătura de pistol pe care popa îl descărca în pridvor. Octavia dispăru pe fereastră în bezna nopții și în apele Mureșului. Motive ce puteau s-o determine la această faptă avea Octavia atâtea și atâtea: prigoana generală, amenințarea de la Securitate, destrămarea vieții obștești, bătăile conjugale, pistolul popii, apoi bănuiala că, în timp ce ea se furișa în noaptea brațelor mele, gândul meu era într-altă parte! Ultima speranță înșelată și spaima de delirul popii au făcut-o să sară pe fereastră. Astfel căzu deznodământul în demonia de la hanul brodnicilor în noaptea de Sfânt-Nicolae.

Ana ascultă înspăimântată. Eu urmez:

„Nu te-am frustrat de ani de noroc, draga mea. Gândul meu ți-a dat târcoale tot timpul. Și acum liniștește-te! Nici o vină tu nu ai în toate aceste întâmplări — de mult trecute!“

„De mult trecute? Cum adică? Dacă nu mă-nșel, mai sânt trei luni până s-a ’mplini un an — de când…“

„Da? Ciudat! Eu ți-am vorbit din simțământul unei alte depărtări. Tu, Ana, m-ai ajutat să pun asemenea răstimpuri între mine și cele ce au fost cândva. Haide, să-nchidem ochii. Să tăcem, un ceas–două. Și apoi să trecem mai departe“.

Și se face întocmai precum am zis. Ca subt puterea unei sugestii, ațipim alături.

Ne trezim după vreo două ore în bătaia soarelui care în răstimp desființase umbra ce ne protejase. Mă trezesc mai întâi eu. Ana mai doarme. Nu am prilejul fericit de a-i urmări somnul ce caută parcă o ieșire spre

veghea mea de alături. Palma Anei e întinsă spre mine ca o floare deschisă. Pot să-i ghicesc liniile din palmă. Sângele zvâcnește la încheieturile degetelor. Mă bate o negrăită dulceață pe la inimă. Pun un sărut în palma Anei, pe linia vieții ce se alege. Îmi stăpânesc pe cât pot turbulența. Dar Ana se trezește. E îmbujorată de odihna ozonată. Cum dogoarea e acum de nesuportat, emigrăm din soare în umbra ce se mutase. Emigrăm cu adevărat, căci umbra are contururile unei țări. Ne mutăm într-altă țară prin simpla osteneală de câțiva pași.

În umbra de-o răcoare paradisiacă adie aromele amărui de frunză de arin. Și tace fiecare. Ne pricepem, și eu, și Ana, la asemenea tăceri substanțiale. Ele se intercalează între rostiri. Când tăcerile se înființează, e ca și cum ne-am vorbi într-un grai neomenesc despre câte de toate, despre apă și vânt, despre lume, despre noi. Cuvintele ce le găsim după atari eclipse ale graiului sânt mai grele decât cele obișnuite. Dar învățăm tot mai mult să îndrăgim gândul neîmbrăcat în sunet. La început a fost tăcerea. De când tăcem acum? Se mai poate măsura timpul? Nu este mijloc pentru aceasta, decât poate că nisipul ce curge prin gura lui Leonte în vechiul cimitir ca printr-o imaginară clepsidră. Îl aud curgând.

Și-apoi se naște iarăși un cuvânt.

„Frumusețe, răscruce de drumuri ești tu, dezlegare și izbăvire. Ai fi acestea toate și în cea mai bună dintre lumile cu putință, cum aievea ești și în cea mai rea, în lumea aceasta pe care o vedem cu ochii, cu rănile și cu amărăciunile noastre. L-ai ajutat pe Leonte să-și redobândească destinul. Prin ce? Prin moarte hotărâtă de el însuși. Pe mine mă ajuți să-mi regăsesc rostul ziditor căruia nu-i mai văd sfârșit. Prin ce? Prin iubire. Și minunat din cale-afară este că faci acestea toate fără a ști și fără a vrea. Tu înflorești, simplu și fără eforturi, ca o plantă, și aceasta e destul ca să reașezi sorțile în țâțânile lor“.

Ajung cuvintele mele până în inima Anei? Nu știu. Ele sânt ca un descântec. Ana ațipește iarăși în soarele ce pătrunde încetul cu încetul în penumbra noastră. Și mai stăm alături ceasuri și ceasuri.

Seara ne întoarcem cu autobuzul în cetate.

XIX

Uneori, în târziul după-amiezilor, stam cu Ana în golul mătăsos și catifelat al salonașului ei. În asemenea ceasuri calme căutam, cu aluzii sfioase, s-o înduplec să scoată din dulăpiorul micilor ei păcate și secrete un pachet pecetluit cu ceară. Pachetul cuprindea, notate pe file de format divers, Minciunile lui Dumnezeu. Îmi amintesc de-o scenă ca de lamura unui anotimp. Când s-a întâmplat să-mi rostesc întâia oară dorința de a vedea și de a iscodi însemnările, Ana s-a codit. Manifesta cu un gest prompt, ce părea a spune că asupra acestui lucru nici nu se poate discuta, o rezistență hotărâtă, ca și cum din parte-mi aș fi încercat să violez nu știu ce tainițe sufletești. De altmintrelea, Ana nu luase cu sine însemnările nici la Căpâlna, în preziua plecării ei pe Valea Frumoasei în sus, după cum o rugasem. Pachetul cu „minciunile lui Dumnezeu“ purta parcă întipărită cu slove mari, invizibile deviza noli me tangere. Nu mă lăsai însă bătut și stăruiam de câte ori mi se da un prilej. Ana găsea totuși diferite pretexte pentru a amâna, de la o zi la alta, spargerea peceților.

Într-o după-amiază de început de septemvrie, Ana mi se păru, dacă nu mă amăgeam cu totul, mai puțin încăpățânată când am aruncat cuvânt cu privire la însemnările închise în dulăpior. Afară începuse tocmai o ploaie tomnatică prin sită deasă de mătase. Ana ridicase storurile și deschisese o aripă de fereastră pentru ca lumina domoală de-afară să pătrundă în salonaș. Clarobscurul ce a domnit aci la orice oră din zi toată vara s-a risipit dintr-odată. După zăpușeala sfârșitului de vară, o agreabilă răcoare pătrundea în încăpere, dar se tempera numaidecât de căldura adunată vreme de câteva luni în zidurile casei. Vara ce-a trecut cădea astfel la un calm compromis cu începutul toamnei. Între mine, care stam într-un fotoliu, și Ana, care se cufundase în altul, se crease un spațiu de vibrații sufletești în perfect acord cu atmosfera în sfârșit respirabilă. Un miros de pulbere de drum, stropită de ploaia înceată, pătrundea în salonaș de pe strada din fața casei. Adierile acestei miresme discrete ajungeau la noi punând în imperceptibilă mișcare ciucurii feței de masă. Ana răspundea cu un reflex fizic: narinele începură să i se dilate. Femeia, care ar fi putut să ilustreze partea de surâs a lumii, inspira din plin năvala de aer cu o voluptate adâncă al cărei ritm mă făcea să ghicesc mai bine relieful de obicei discret al pieptului.

„Rar parfum mai plăcut decât al prafului de drum după întâii stropi de ploaie“, îi spun Anei, care îmi întărea spusele dând din cap. Ea marca astfel

fără de nici un cuvânt silabele tăcerii ce se statornicise între noi. După câteva clipe arunc o vorbă, întorcând privirea spre dulăpiorul din colț: „N-ai vrea să deschizi astăzi pecețile?“

Atmosfera ceasului alcătuise pesemne condiții mai prielnice unei cedări decât putuseră până atunci toate îndemnurile și dorințile mele insistent repetate. Ana, cu grația ei fină și firească, se ridică într-o doară — și iat-o că se duce spre intangibilul sipet, o minusculă comodă biedermeyer în lemn de nuc poleit, cu ochiuri ca de apă în care cu oareșicare imaginație de chiromant sau ghicitor din cafea s-ar putea citi trecutul și viitorul casei. Ce face Ana? Mai ezită? Nu. Ea pipăie lemnul cu palmele pe care și le poartă la spatele comodei. Caută vreo cheiță sau vreun dispozitiv secret ce trebuie declanșat pentru ca sertarul să se deschidă? Cum Ana acopere cu făptura ei toată tainița de nuc, nu pot să iscodesc modul de a se deschide al comodei. Încă o clipă și Ana se întoarce cu pachetul pecetluit spre masa din fața mea. Și Ana nu mai ezită câtuși de puțin. Ea își întinde doar, ușor, buzele strânse, chipurile spre a marca o hotărâre, și rupe pecețile, desface pachetul. Însemnările, ca un teanc de răvașe păstrate cu evlavie, se resfiră subt degetele Anei în fața mea.

„Iată Minciunile lui Dumnezeu!“, vestește mulțumită Ana, ca și cum ar fi desfăcut filele fără cotor ale unei evanghelii, ale uneia dintre cele ce s-au pierdut și nu se mai cunosc, sau ale uneia dintre cele apocrife cari nu trebuiesc să fie cunoscute. „Dar nu știu cum am putea descifra aceste însemnări. Sânt scrise în grabă, ca niște stenograme. Uneori nu am notat decât fraze trunchiate, pe care cred că nici eu n-aș putea să le mai întregesc. Însemnările le făceam fie în prezența chiar a lui Leonte, în timp ce el își depăna gândurile, fie din amintire, de îndată ce soseam acasă. Seara târziu, după cină, mă izolam aci în salon și, subt pretextul că răspund la vreo scrisoare primită în cursul săptămânii, așterneam pe hârtie, de bine, de rău, aceste basme metafizice“.

Rodul duminecilor închinate de Leonte metafizicei, pentru a-și ispiti mereu prietena de-a întreprinde excursia rustică din săptămână în săptămână, sta în fața mea. După grosimea maldărului de file, cuprinzând însemnările Anei, rodul duminecilor din toamna anului trecut trebuia să fie bogat ca rodul din Coasta Viilor. Soarele strâns în ciorchini urma să fie trecut cu întârziere prin teasc. Bănuiam și eu că notele Anei nu puteau să fie decât trunchiate și uneori de neînțeles, ca runele sau ieroglifele. Mă apăsa întrebarea: ce ne facem? Mă găseam într-o vădită încurcătură. Să încercăm

cu puteri unite să descifrăm aceste note? Tulburarea stârnită în sânge de-o asemenea apropiere a puterilor ne-ar stânjeni. Stau puțin la gânduri și nu mă încumet să ating filele. Ana pare și ea luată ca de-un vârtej de nedumirire.

„Îți fac o propunere, Ana. Bănuiesc că va trebui să începem o adevărată operație de explorare prin ținuturile cu pete albe ale acestor hârtii. O atare explorare cere imaginație, și imaginație am numai când tu nu ești de față. Prezența ta îmi anulează spontaneitatea și spiritul de întreprindere. N-ai fi dispusă să-mi dai însemnările, să le duc cu mine la bibliotecă? Voi încerca să le descifrez singur. Voi încerca să le «redactez», punându-mi în mișcare toată luciditatea. Doresc să completez locurile goale. Cunosc ca nimenea altul gândirea și operele lui Leonte. Îndrăznesc să cred că aș putea să transcriu și să întregesc însemnările tale exact în spiritul celor gândite de Leonte“.

Ana ascultă, cumpănește și apoi acceptă cu o expresie de încântare în ochi această propunere. O adiere de mireasmă de praf de drum proaspăt bătut de ploaie, o adiere în care se dozează parfumul părului Anei, atinge malurile ființei mele. Ana înnoadă sfoara, și-mi pune pachetul în brațe: „Poftim!“

A doua zi de dimineață, statornicit foarte devreme în biroul meu de la bibliotecă, încep să descifrez însemnările Anei. Ploaia de ieri continuă egală sieși, prielnică unei concentrări intelectuale. Curiozitatea mea crește de la filă la filă. Glasul lui Leonte murmură prin ele. Ideile se insinuează prin scrisul Anei. Notele se disting totuși, oricum aș privi lucrurile, printr-o claritate la care nu mă așteptam. Uneori am senzația că ar fi fost stenografiate. E cert însă că nu mă găsesc în fața unor stenograme. (Știu că Ana stenografia, ca studentă în Germania, la fel cu toate colegele ei, cursurile preferate la universitate. Dar notele acestea nu sânt stenografiate.) Textele sânt însă foarte adesea întrerupte de puncte în șir; textele sânt adesea suspendate în gol. Pe-aci trebuie să intervin cu întregiri. Ce reprezintă aceste puncte? Pașii cu care Leonte se apropia de destinul pe care și-l pierduse. Printr-o stranie asociație de idei îmi vin în minte niște urme lăsate în zăpadă lângă apa Mureșului. Încep să transcriu la întâmplare, ca să scap de-o asociație de idei care ar putea să devină obsesie. Întregesc adesea textul cu fraze ample prin spațiile punctate. Și apoi câtva timp nu mai transcriu, ci citesc numai. Înțeleg după descifrarea a câtorva zeci de pagini că Leonte născocise o seamă de metafizici mai puțin abstracte decât era aceea cuprinsă în sistemul său de filozofie. Leonte alegea parcă din istoria

metafizicilor pe care le-ar fi putut gândi poporul românesc numai pe acelea ce i se păreau accesibile unei vii imaginații. Toate metafizicile desfășurate au într-adevăr o pronunțată alură mitică. Împrejurarea aceasta nu mă miră deloc. Leonte se întreținea cu o femeie ce palpita de-o înaltă și caldă viață. Născocirea acestor metafizici răspundea desigur și unui mod de a iubi. Duminecile închinate de Leonte născocirilor sale metafizice stăteau subt semnul unei sublime prietenii. De-a lungul acestor dumineci, Leonte își regăsea încetul cu încetul destinul și drumul spre moarte. Răsfoind filele cu însemnările Anei, voi avea prilejul să reconstituiesc atmosfera unei intelectualități care a regăsit cu simplicitate firească calea spre mitul de cosmică amploare. Gândirea fixată în aceste note are o plasticitate primitivă viguroasă și o adâncime ce pune în mișcare toate puterile de interpretare ale ascultătorului. Ascultătoarea a fost de-a lungul acelor dumineci în primul rând Ana, care încă din copilărie îndrăgise „povești și doine, ghicitori, eresuri“. Găsesc și un nespus spirit de aventură în născocirile metafizice ale lui Leonte. Toate sânt închipuite pe portativele unei istorii care n-a avut loc, dar care ar fi putut să aibă loc. Leonte își desfășura minciunile cu un singur scop conștient: el voia să atragă mereu pe Ana lângă el. Dar vedeniile lui Leonte veneau din alte adâncimi decât cele ale conștiinței. Ele erau visuri și joacă ale unui om pe drumul morții. Visurile sale se depănau unul după altul ca poveștile din O mie și una de nopți. Ultimul dintre ele nu mai avea să fie spus, ci înfăptuit. Prin această ultimă poveste avea să se rostească un adevăr suprem. Prin ea o îndelung căutată și în sfârșit redobândită atitudine de viață avea să-și găsească încoronarea.

În cele câteva zile ploioase de început de septemvrie, am răsfoit și am citit cu grije toate însemnările Anei. Uneori reveneam și mă opream mai stăruitor. În explorarea întreprinsă mă opream mai ales asupra unor eresuri ce-mi fascinau imaginația de poet. Și transcriam, intervenind în textul sumar cu tăieturi și adaosuri, cu un cuvânt incandescent destinat să transforme în cenușă restul frazei. Îmi făcea o deosebită bucurie să transcriu și mă simțeam transpus în vârsta discipolatului. Rostul acestei operații avea să fie un volum întreg de schițe metafizice. Pentru dezvoltarea fiecăreia dintre ele s-ar fi cerut o viață de om și osteneala de decenii a unei minți prealuminate, căci fiecare dintre aceste schițe era ca o sământă din care ar fi putut să crească un stejar.

Nu mi-aș putea refuza bucuria de a comunica și celor care citesc această carte a vieții mele câteva dintre schițele pe care le transcriu. Le aleg la

întâmplare, căci nici nu se poate altfel. Le aleg la întâmplare, dar le transcriu ținând filele pe genunchii mei, cu grija și conștiinciozitatea unui scrib egiptean care credea în misiunea divină a scrisului. Orice cititor va remarca degrabă că bucățile n-au nici o legătură una cu alta. Aceste mituri au fost visate pe rând, la răstimpuri de zile și săptămâni. Între ele nu este o mai strânsă legătură ca între poeziile unuia și aceluiași poet. Fiecare mit vrea să țină loc de lume și taină. Și fieștecare răspunde în felul său dorului omenesc de a ancora în absolut.

Stratul mumelor

În Muntenia s-a iscat vatra. Ce efervescență celulară de vigoare embriologică, creatoare de stat și de istorie între Carpați și Dunăre, în partea a doua a secolului al XIII-lea! Ce mijire ca de auroră, ce creștere a sentimentului spațial de la Seneslau la Tihomir, de la acesta la Basarab, de la Basarab, pe urmă, la Mircea cel Bătrân! Doar câteva decenii mai târziu decât în Muntenia se înfiripă același proces și în nordul românismului, în Maramureș și în Moldova. De la Dragoș la Bogdan, pe urmă subt Mușatini până la Ștefan cel Mare, sentimentul spațial se găsește în exuberantă creștere. „Statul“ nu mai e o formațiune străină, fără nervuri în substanța populației, ci un acoperemânt prielnic substanței ocrotite, ale cărei latențe izbucnesc cu rară vigoare, înflorind pe un podiș de remarcabilă continuitate ascendentă și luând chipul celei mai autentice „istorii“ ce se poate imagina. Viața cu apele mișcate de-un întunecat–luminos destin, faptele clădite pe sânge, bisericile zidite din lumină și toată opera de zmeuși de arhanghel ale lui Ștefan cel Mare alcătuiesc împreună mica noastră veșnicie revelată în timp. Călcăm pe pământ sfânt: iată cu adevărat o substanță și forme „istorice“. Dinamica, geniul, energia, demnitatea voievodală, spiritul de inițiativă și vitalitatea excepțională, puse de Ștefan cel Mare în destinul său istoric, ar fi fost prin virtuțile lor suficiente să ducă la crearea unui spațiu moldovenesc de întinderi și proporții imperiale. Ștefan a fost din belșug înzestrat cu toate calitățile pentru plăsmuirea unor asemenea zări împărătești de largă respirație istorică. Împrejurări excepțional de grave, irezistibila expansiune otomană l-au silit însă, în mare parte intermitent, la defensivă, la reacțiune, la consolidarea celor dobândite. Nici o altă epocă sau moment din trecutul nostru nu ne dăruie un așa de intens prilej de a simți aroma măreției până la care ar fi putut crește istoria românească. Dar în faza ei cea mai hotărâtoare, istoria noastră n-a avut norocul, nu să se facă

în pace, căci istoria nu se face în pace, dar norocul să fie scutită de evenimente debordante și să nu fie oarecum fizic zădărnicită în posibilitățile ei prin intervenția unor factori absolut copleșitori. Ștefan cel Mare a fost prin chemare pe drumul unui cosmos românesc. Energia și intuiția creatoare, puse în tot ce a făcut pentru pământul său în puținul răgaz ce i l-a îngăduit permanenta apărare încoronată de atâtea triumfuri, ar fi meritat să nu fie tăiate atât de brutal în desfășurarea lor firească. Subt stăpânirea lui Ștefan, stilurile arhitectonice, bizantin și gotic, se adaptează uimitor la necesități organice, la matricea locală: sinteza lor nouă e în stare, prin simplitatea soluțiilor ei, să comunice oricui regretul că au fost prematur întrerupte. Câte posibilități nu s-au stins deodată cu domnia lui Ștefan subt care Răsăritul și Apusul se întâlnesc într-o albie atât de prielnică unei noi viziuni arhitecturale și metafizice! Însăși natura românească era pe drumul de a deveni, datorită bisericilor și mânăstirilor ce se integrează așa de grațios și de bărbătesc în ea, o „natură-biserică“ solară, sfințită de sus prin prezența în ea a altarelor și catapetesmelor. Dar atât clădirea spațiului imperial, cât și posibilitățile schițate ale unei monumentale culturi (pentru o asemenea cultură se puseseră temeiurile odată cu încreștinarea românilor) au fost zădărnicite prin unul din acele fulgere năpraznic-absurde care bântuie istoria omenirii. De astă dată, lipsa de noimă a istoriei poartă în manuale titlul Expansiunea imperiului otoman. Un al doilea prilej atât de prielnic pentru desfășurarea pe plan major a matricei stilistice românești nu se va mai da niciodată românismului. Pentru această matrice bătea atunci un ceas unic, care nu se va mai repeta niciodată. Acest „niciodată“ e de fapt semnificația unică a dramei ce s-a petrecut atunci! Nu faptul în sine că țara trebuia închinată subt o formă sau alta unei alte puteri era tragic, ci împrejurarea că prin închinare se pierdea în momentul cel mai hotărâtor, odată pentru totdeauna, posibilitatea unei evoluții organice și firești a românismului. Atunci începe de fapt „criza“ poporului român, care de 450 de ani se menține în felurite forme de la o generație la alta. Temeiul acestei crize este întreruperea evoluției firești ce fusese atât de făgăduitor săltată, cu atâtea realizări, pe o linie majoră în perioada voievodală până în secolul al XVI-lea.

Destinul organic al poporului nostru a fost atunci retezat. Acest destin n-a mai avut de-atunci decât „răstimpuri“ în care se făptuiește sau se creează până la un anume nivel, mai mult sau mai puțin deficient, dar niciodată, răgazuri de adevărată, supremă înflorire. De atunci, în perioade de

respirație, apar din când în când creații de-un profil impresionant, totuși mai mult ca niște aluzii la ceea ce ar fi putut să fie. Dar românii, datorită atâtor vitrege împrejurări, au fost cel mai adesea abătuți din drum și scoși din destin. Istoria noastră, de la Ștefan cel Mare încoace, este necontenit istoria ceasurilor hărăzite, dar neîmplinite. Nu o dată ne-am simțit ispitiți să reintegrăm poporul nostru în posibilitățile sale și să permitem spiritului nostru și virtualităților sale o desfășurare de vis. Imaginația noastră este mereu invitată de latențele mocnitoare ale vremurilor.

Ne gândim la bisericile și mânăstirile voievodale, la cele ale lui Ștefan cel Mare, zidiri în cari stilul bizantin și cel gotic se îmbină într-o unitate atât de organică și de sublimă în același timp. Ne gândim și la bisericile de lemn din nordul Transilvaniei, în care, cu altă distribuție de accente, stilul bizantin și cel gotic dau o altă floare. Ce-ar fi fost dacă zările românești pe cari Mihai Viteazul le-a mutat s-ar fi statornicit pentru secole? Și metafizicile cu putință în cursul acestor veacuri — ce-ar fi fost și cum ar fi fost dacă li s-ar fi dat să fie? Metafizicile pe cari românii le-ar fi gândit ar fi constituit probabil tot alte și alte sinteze între Răsărit și Apus și ar fi reprezentat închegări vii sau abstracte, cerute deopotrivă de meridianele vieții noastre obștești, cât și de însăși matricea, fecundă ca stratul mumelor, a spiritului nostru. Mari bezne șlefuite ca diamantele sânt metafizicile. De ce n-ar fi fost și ale noastre mari bezne închegate după chipul bisericilor lui Ștefan cel Mare sau după chipul bisericilor de lemn din satele de la miazănoapte?

Fârtate și nefârtate

Eresuri bogomilice, fertile în felul lor, au căzut oarecum la întâmplare și pe pământul locuit de români, au căzut ca niște semințe de păpădie cu soarta poruncită de vânt. Motive de acest fel au fost aduse din sudul Dunării în regiunile de nord încă din secole vechi de către sectari refugiați din aceste ținuturi. Infiltrația a putut să înceapă și să aibă loc mai ales în secolul al XIII-lea, când Bizanțul ia lupta hotărâtă împotriva sectarilor subversivi cari de sute de ani măcinau monolitul încremenit al ortodoxiei.

Bogomilismul, credință hotărât dualistă, susținea că în lume se bat două principii, al Binelui și al Răului, izbânda finală a unuia sau a celuilalt atârnând în bună parte de hotărârea omului de a da concursul său luminii sau întunericului. Credința are desigur legături de obârșie cu străvechiul dualism persan. Ca apariție în cadrul creștinismului, mișcarea a moștenit

desigur multe idei din marcionism și se leagă fără îndoială de mișcarea pauliciană, care se răspândește în Imperiul Bizantin încă din secolul al VII-lea. Bogomilii, supuși unor crâncene prigoane în Imperiu, s-au risipit spre nord și în apus, unde credința lor face carieră subt diverse denumiri. Sectarii, cu raționalismul lor, neliniședeau papalitatea. În Bulgaria, bogomilii prind rădăcini. Pentru sufocarea mișcării, întreprind aci, după însemnări cronicărești, unele incursiuni chiar și regii catolici ai Ungariei. Acestea se petrec într-o vreme când în nordul Dunării țările românești de-abia mijesc. După ce puterea otomană pune piciorul în Peninsula Balcanică, bogomilismul, înfloritor încă în unele părți ale acesteia, pare a fi mai scutit de neajunsurile ce-i veneau din partea Bizanțului. În Bosnia-Herțegovina, secta devine pentru decenii într-un fel religie de stat, Biserică organizată ce a lăsat posterității interesante monumente. În atari împrejurări, ideile bogomilice s-au răspândit și printre români. De notat însă că bogomilii n-au prins rădăcini în nordul Dunării ca Biserică sectară cu ramificații serioase. Bogomilismul este la noi eres visat, iar nu eres organizat. Ideile bogomilice au pătruns la noi în folclor. O seamă de motive bogomilice și-au găsit la noi răsunetul în legende cosmogonice cari circulă în popor până astăzi. Desigur că un vis-eres ar fi putut să servească drept punct de plecare unei gândiri filozofice, dacă în țările românești condițiile de viață ar fi îngăduit o gândire mai individuală, mai neconformistă.

Nu încape îndoială că în condiții ce ar fi favorizat gândirea individuală, visurile cosmogonice de origină bogomilică, dezvoltate în legende, ar fi putut să aibă o înflorire subt o formă mai apropiată de filozofie. Ele n-ar fi înflorit însă ca filozofie dualistă. O atare întorsătură n-ar fi putut lua gândirea poporului nostru, căci dogma bisericească ortodoxă, bizantină ar fi zădărnicit o asemenea evoluție. Ne putem totuși foarte bine imagina o gândire metafizică fecundată de bogomilism. Să nu uităm că motivele radical dualiste, genuine ale bogomilismului iau chiar și în amintitele legende de multiseculară circulație, o înfățișare mai domoală. În cele mai multe legende ale noastre se spune că „la început“, adică mai înainte de a fi lumea cu toate ale ei, ființau doi frați: Dumnezeu și Dracul, „Fârtate“ și „Nefârtate“. În afară de aceștia nu era nimic — sau cel mult biblicul noian de apă (oceanul cosmic din viziunile sumero-babiloniene). În legendele noastre cari potrivesc în tipar dualist conținutul Genezei, Fârtate și Nefârtate reprezintă principii diametral opuse: Binele și Răul; dar Fârtate și Nefârtate sânt socotiți ca „frați“, ca ființe din aceeași tulpină. Dualismul

bogomilic și-a pus pecetea pe aceste principii, întrucât numele de Fârtate și Nefârtate cuprind afirmația și negația ridicate la rang de puteri cosmice. Totuși, în legendele noastre, Fârtate și Nefârtate nu luptă unul cu celălalt categoric, dramatic și fără concesii. Posibilitățile dramei cosmice sânt date odată cu cele două nume, implicând tendințe, semnificații, caractere. Mitul ia cel mai adesea înfățișare de snoavă. Fârtate și Nefârtate sânt puși în situația de a „colabora“, ei își pun probleme și croiesc împreună proiecte; datorită firii lor, ei ajung însă mereu să se „lucreze“ unul pe celălalt. Cele două principii personificate în Fârtate și Nefârtate s-apucă împreună de același lucru, dar ei se căznesc necontenit să se scoată din joc unul pe celălalt. Nefârtate încearcă să păcălească pe Fârtate la fiece pas, dar isprăvile sale n-au ascuțiș și sânt adesea întoarse spre bine de Fârtate. Lucrurile și situațiile de la origini sânt văzute ca de un țăran mucalit. Dualismul de concepție ce încheagă pe dinăuntru peripețiile povestite în legendele noastre zise bogomilice nu este nici pe departe atât de accentuat precum dualismul din concepțiile religioase și filozofice persană sau marcionită. Dualismul de concepție din legendele noastre este atenuat și prin aceea că cei doi vrăjmași primordiali rămân „frați“. Această concepție aproape glumeață pe care snoavele noastre cosmogonice o dezvoltă a luat forma unor eresuri tolerate ca niște visuri de un pronunțat umor țărănesc. Dar un gânditor care ar fi pornit de la atari premise ar fi găsit în asemenea eresuri un suficient substrat pentru alcătuirea unei metafizici cu totul aparte în peisajul spiritual al sud-estului european. Căci cele două principii personificate în Fârtate și Nefârtate fiind, în ciuda oricărei adversități între ele, existențe în cele din urmă totuși „fraterne“, oferă deosebit de fertile sugestii imaginației care ar încerca să tâlcuiască „începuturile“. Orice gânditor de oareșicare inițiativă ideativă ar putea să se întrebe dacă cei doi „frați“ n-au avut sau n-au și un „părinte“. Un atare Părinte, din care s-ar naște atât Fârtate cel bun, cât și Nefârtate cel rău, ar trebui să aibă, firește, și în substanța sa un amestec de bine și rău. Fraza cu care încep de obicei legendele sau snoavele noastre cosmogonice — „La început au fost doi frați, Dumnezeu și Dracul“ — își descoperă la cea dintâi privire contradicția interioară. Căci dacă cei „doi“ au fost „frați“, aceasta înseamnă că, mai înainte de a fi ei, a fost Părintele lor. Situația are evident și unele implicații pe care o snoavă nu-i obligată să le pună în lumină, dar care suscită interesul oricărui gânditor. Părintele, născând din sine Binele (personificat în Fârtate) și Răul (personificat în Nefârtate) nu putea să fie însuși decât o

substanță cu două atribute diametral opuse. Părintele a trebuit să fie prin natura sa atât divin, cât și demonic. Ce prăpastie ar fi deschis gânditorul nostru în fața ochilor mirați ai obștei cu o asemenea concepție despre Cel ce a fost mai înainte de început. În folclorul nostru se schițează însă o atare concepție. Poporul închipuia eresuri cari înseamnă o abatere de la doctrina bisericească. Spiritul de gândire liberă ce răbufnea într-o asemenea abatere se rostea nu ca „învățătură“, ci ca o închipuire, ca un joc exegetic în duh de legendă. Puțin a lipsit însă, doar un strop de cuget îndrăzneț și liber, pentru ca din atari motive îngăimate țărănește să se ivească o „învățătură“ despre Ființa de natură atât divină, cât și demonică, despre Prundul din care au crescut cei doi frați, Fârtate și Nefârtate. Puțin a lipsit să se ivească și o doctrină despre Fârtate și Nefârtate — cari împreună au făcut lumea și toate cele ce ființează. Lumea și toate vietățile sânt un produs, în parte de colaborare, în parte de concurență, între cei doi. „Colaborarea“ apare desigur viciată și măcinată de intențiile lui Nefârtate. Totuși, datorită puterilor magice ale lui Fârtate, intențiile și faptele lui Nefârtate își pierd ascuțișul, întorcându-se spre bine. Colaborarea există și dă roade în fel și chip. Fârtate vrea să facă mereu binele. Nefârtate aspiră, ambițios și pizmaș, să facă și el ceva, dar nu izbutește decât să îngâne în rău cele bune ale lui Fârtate. Vorba din legendă: Fârtate face albina, Nefârtate face musca; Fârtate face cânele, Nefârtate face lupul.

O metafizică originală de răspicate nuanțe bogomilice ar fi putut să ia ființă în gândirea noastră cândva. Cândva, cândva, într-un secol depărtat când în Italia se puneau temeiurile Renașterii, sau când în Imperiul Roman al Națiunii Germane un Nicolae de Cusa{38} afirma întâia oară în Europa că lumea este infinită cum este însuși Dumnezeu. Dar pentru noi, din foarte multe pricini, în acel secol depărtat nu bătea încă ceasul gândirii care să fi luat în răspăr gândirea conformistă impusă de Biserică. Din alte multe pricini, acest ceas nu avea să bată nici mai târziu.

Isus-Pământul

În veacul al XVI-lea, de pe la 1540 până pe la 1570 viața spirituală a Transilvaniei, țara ce devine mare principat de sine stătător subt protectorat turcesc, trece prin mari prefaceri. Românii de aci, norod supus robotei, respiră în oareșicare libertate doar în spațiul matern al plaiurilor. Ei alcătuiesc marea majoritate a populației, dar nu iau parte la politica țării. Ei nu sânt „fii ai patriei“, ci doar subiecte „tolerate“, obiect de discuție, de

supravegheat. Iobagi în cea mai mare parte, reduși la această stare în cursul timpurilor, românii nu reprezintă o „națiune politică“. Națiuni politice înzestrate cu toate libertățile și cu toate privilegiile epocii medievale sânt numai maghiarii, sașii și secuii, cari s-au înțeles parcă într-adins să se alieze spre a aduce și apoi a ține pe români în robie. Toate „națiunile politice“ din Transilvania acceptă, după prăbușirea Ungariei, încetul cu încetul prefacerile spirituale ce inundă țara subt diversele forme ale Reformațiunii. Luteranismul, calvinismul, unitarismul frământă, cu ideile și cu reformele lor, spiritele. Românii singuri, cu ortodoxia lor redusă la practicarea riturilor, dar fără de preocupări teologice mai înalte (e firesc ca zilele de robotă față de stăpânii lor să-i fi preocupat mai mult decât teologia), se mențin pe poziția lor. Se încearcă în fel și chip, cu scopul desființării, o atragere a românilor în tumultul spiritual al vremii. Prozelitismul luteranilor și mai ales al calvinilor nu cunoaște margini, dar românii rezistă simțind că ființa lor de neam este în primejdie. Ei s-au așezat de veacuri subt scutul dogmei și al ritului răsăritean; ei s-au refugiat într-o religiozitate organică, magică, ducând o viață de mizerie potrivit pravilei pe care soarta a croit-o pentru ei. În jurul dogmei, rezumată în „crez“ roiesc eresurile. Superintendenții Reformațiunii încearcă să decimeze credințele deșarte ale norodului românesc cu mijloace brutale — și unde nu ajută constrângerea morală, ajută uneori teroarea și închisoarea. O întrebare se pune atunci, nu atât cugetului, cât instinctului românesc. Vor accepta românii cel puțin unele dintre multele reforme împământenite în țară prin luteranism, calvinism, unitarism? Românii par să fi fost călăuziți de un criteriu. Se putea face desigur o alegere printre reformele ce se îmbiau atunci conștiinței europene. Dar românii nu acceptă nimic din acele reforme cari par a alterna dogma și ritul. Ei sânt gata să asculte totuși cărțile sfinte în limba lor. Evangheliile se tălmăcesc și se tâlcuiesc în grai românesc prin ceea ce graiul vorbit de-un neam de iobagi primește o aură chiar în ochii celor ce-l vorbesc. Unele succese obțin bisericile reformate și în combaterea eresurilor pe cari le cultiva norodul românesc — cele mai multe de obârșie păgână.

La un nivel intelectual major, românii, lipsiți de drepturi politice și fără de o clasă care să fi beneficiat de privilegii sociale, nu s-au putut ridica. Ei se găseau în robie în raport cu celelalte nații încă din timpul regalității ungare. Drepturi, libertăți și privilegii ce ar fi deschis și accesul la învățătură românii le-ar fi putut obține doar prin renunțare la limbă și la

conștiința de neam. În marea lor majoritate, românii au preferat acestei certe desființări existența minoră, traiul etnic în formele spirituale ale unei ortodoxii ce se reducea la îngânarea „crezului“ și la îndeplinirea calendaristică a riturilor. Orizontul lor cosmic nu era mai larg decât peisajul în care roboteau 270 de zile pe an. Românii erau foarte departe de destinul la care s-ar fi putut ridica în condițiile prielnice ce li s-au hărăzit bunăoară maghiarilor și sașilor.

Rămâne un fapt ciudat că lupta cea mai aprigă pe care reformații au încercat-o față de români a fost aceea împotriva nenumăratelor eresuri. Încercările reformaților porneau de la un anume raționalism — sau cel puțin de la anume argumente raționaliste. Atâtea din eresurile poporului românesc aveau într-adevăr implicații de gândire magică, dar ele mai cuprindeau și altceva: multă imaginație și oareșicare experiență de viață și un profund, pe cât de simplu, sentiment al existenței. Reformații călcau cu pașii hotărâți spre un raționalism sterilizant, crezând că acesta este singurul drum posibil al spiritului. În lupta pe care reformații o purtau împotriva eresurilor românești, aceștia s-au dovedit mărginiți sau cel puțin îngâmfați și interesați. Ei priveau desigur lucrurile cu oareșicare dispreț, de la înălțimea „rațiunii“. Dar lupta pe care ei o purtau mai avea și unele dedesubturi nu tocmai onorabile. A fost o permanentă tendință a lor de a asimila pe români, de ale căror mase erau profund îngrijorați. Viitorul trebuia să fie, mai curând sau mai târziu, al acestor mase valahe. Reformații aveau tot dreptul să fie îngrijorați. Ei apucă însă lucrurile de la înălțimea rațiunii și nu de la înălțimea spiritului, care este și altceva decât rațiune. Reformații au luptat împotriva eresurilor românești ignorând cu totul valorile virtuale ce se ascundeau în ele. Reformații nu au înțeles potențialul de naivitate creatoare de care românii dădeau dovezi tocmai prin bogăția și felul eresurilor lor.

Ce i-ar fi fost dat spiritului românesc să plăsmuiască în condițiile cel puțin normale, dacă nu extrem de prielnice, hărăzite „națiunilor politice“? Sântem încredințați că atâtea dintre eresurile românești ar fi putut să fie semințe pentru atâtea concepții metafizice! Semințele ar fi încolțit. Vegetația ar fi crescut, și pentru înflorire n-ar fi fost nevoie de împrejurări mai avantajoase decât acelea de care s-au bucurat „națiunile politice“ din Transilvania, pe când această țară era mare principat subt protectorat turc. „Națiunile politice“ de-atunci n-au rodit, ele au adoptat un raționalism precoce care le-a sterilizat imaginația. Românii ar fi putut să rodească, dar

robia era de așa fel că îngăduia doar un somn obștesc, dar nu germinarea unor sublime visuri.

Luarea-aminte ni se oprește asupra unor eresuri de-ale țăranilor noștri. De când palpită în cugetul norodului aceste eresuri? Dacă ele trec din gură în gură și astăzi, foarte probabil este că sunetele lor se auzeau pe aceste meleaguri și cu 300 de ani în urmă. Cele mai multe eresuri sânt foarte vechi. Câteodată ele își au începutul departe, departe în preistorie. Vechimea ține de ființa lor. Dar să ne oprim puțin asupra unor atari eresuri.

Există regiuni sau văi de țară pe unde plugarii noștri spun că pe boaba de grâu este întipărită fața lui Hristos. Prin unele părți ale țării, când bate ceasul secerișului, țăranii lasă din orice holdă câte-un smoc de spice nesecerat sau necosit: se păstrează în atari credinți și obiceiuri rămășițe din străvechi rituri păgâne ale fertilității: țăranii numesc astăzi un asemenea smoc de spice barba lui Hristos. Circulă prin țară colinde și credinți în care grâul e numit trupul lui Hristos. La fel, vinul este socotit sângele lui Isus. Grâul și vinul sânt cinstite ca elemente sacre; ele sânt privite nu ca părți ale naturii, ci ca părți obârșite în trupul lui Hristos. Ne întrebăm ce pretexte ar fi oferit asemenea eresuri unei imaginații metafizice libere? Ce-ar fi făcut din ele un gânditor ridicat din plămada anonimă a poporului în împrejurări mai norocoase?

Ne putem lesne închipui un gânditor crescut pe de o parte în ortodoxia obștească, dar hrănit și de eresurile populare, un gânditor în conștiința căruia s-ar fi declanșat actul creator de metafizică. Într-un timp când în Europa Apuseană un Giordano Bruno murea pe rug pentru metafizica cu care înfrunta catolicismul, într-un timp când Spinoza era excomunicat de sinagoga iudaică și condamnat ca un câne de comunitățile creștine pentru filozofia sa prin care identifica pe Dumnezeu cu Natura, într-un timp când, cu alte cuvinte, suna ceasul mare al panteismului, nu s-ar fi putut ivi aci, în Transilvania, un panteism de factură creștină cu totul aparte? Mentalitatea populară schița un asemenea panteism prin eresuri poetice și naive cum sânt cele amintite. Un călugăr îndrăzneț, evadat din vreo mânăstire, s-ar fi putut încumeta la plăsmuirea unei atari metafizici. Nu s-ar putea concepe o metafizică panteistă în marginea mitului evanghelic? Să nu ni se spună aceasta. Într-o vreme când pe toate cărările Transilvaniei mitul creștin începea să fie, într-un fel sau altul, problematizat, călugărul nostru, dotat cu o imaginație mai vie decât a reformatorilor de la Brașov sau de la Cluj, s-ar fi oprit poate în fața mitului învierii lui Isus. Contaminat întru câtva de

unele lucidități ale epocii, călugărul s-ar fi îndoit poate de-o atare „înviere“ și ar fi început să „interpreteze“, sau poate să scrie, o evanghelie cu tâlc. Și tâlcul ar fi putut să fie bunăoară acesta: Isus a fost răstignit și a murit; Isus ca întrupare omenească murea, dar în clipa morții, sufletul său se întrupa din nou; pământul, văzduhul, cerul, lumea toată deveneau trupul lui Isus. În clipa când Isus murea, lumea de argilă, cu toate ale sale, dobândea un suflet, un suflet divin. Prin această reîntrupare cosmică a sufletului lui Isus, pământul devenea Isus-Pământul, văzduhul devenea Isus-Văzduhul, lumea devenea Isus-Lumea. Cu o asemenea viziune, călugărul nostru imaginar ar fi lărgit și ar fi spiritualizat doar perspectiva țăranului care pe boaba de grâu vede fața lui Hristos. Învierea și înălțarea lui Isus, povestite în cele 4 evanghelii, n-ar fi fost pentru călugărul nostru decât o alegorie a reîntrupării lui Isus în corpul cosmic. De când Isus a murit, noi, oamenii, noi toți, am trăi, nu simbolic, ci realmente prin sufletul său care animă fir de nisip și stea, strop de rouă și om. Când umblăm prin țărnă sau trecem prin vad, umblăm și trecem prin euharistie. Trup și sânge hristologic ar fi toate stihiile.

Ivirea unui asemenea panteism creștin ar fi fost ceva negrăit de firesc în împrejurările istoriei noastre de pe la 1650. Dacă! Dacă un călugăr cuprins de elan metafizic ar fi dispus de-o suficientă libertate interioară spre a articula un sistem de gândire, o viziune a lumii în duhul eresului popular.

Inorogul

Dacă mi s-ar cere să caracterizez în chip fabulos figura lui Dimitrie Cantemir, n-aș alege ca simbol nici îngerul din alte tărâmuri, nici leul, nici vulturul din lumea noastră, ci o ființă pe jumătate reală, pe jumătate de poveste și legendă: inorogul. De altmintrelea, Dimitrie Cantemir în a sa Istorie ieroglifică se ascunde însuși în dosul figurii inorogului, numele slav adoptat de cronicarii noștri al unicornului. Inorogul, animal de-o sălbăticie de nedomesticit, dar superlativ sublimat totodată, unealtă a miraculosului adesea, era în literatura medievală un simbol al castității și, prin derivație apoi, un simbol al puterii spirituale.

49 de ani a durat viața lui Cantemir pe pământ. Și partea cea mai mare a acestei durate el a trăit-o dincolo de hotare. Socoteala e simplă și puterea cifrelor ne-ar putea face să credem că existența lui Cantemir e pecetluită de înstrăinare. E de mirat cum Dimitrie și-a mai putut păstra până la urmă sufletul de moldovean. În ciuda culturii cosmopolite ce și-a însușit

Cantemir, acest suflet nu l-a părăsit niciodată. Ținându-se seama de viața negrăit de agitată, întreruptă de atâtea schimbări până în temelii, e de mirat apoi cum Dimitrie Cantemir a putut să lase în urma sa o operă literară, filozofică și științifică atât de bogată, o operă ce presupune stăruitoare continuitate de preocupări și, oricum, răgaz, liniște, contemplare, cercetare. În condițiile locale și de timp, această apariție spirituală rămâne aproape improbabilă.

Viața lui Cantemir (1673–1723) se situează în epoca absolutismelor, în care voința de dominație se dezlănțuie fără frâu, urnind din loc hotarele tuturor statelor europene. Rare sânt desigur vremurile cari să se reliefeze prin tot atâtea personalități creatoare de istorie, în spirit aproape de aventură, cum sânt tocmai cele ale lui Dimitrie Cantemir. Epoca n-a fost însă o epocă mișcată numai din punct de vedere politic. Subt raport spiritual, occidentul precum și Europa Centrală se găsesc în zenitul barocului. Barocul este timpul viziunii dinamice despre bine și viață. Barocul este epoca formelor debordante, a pasiunilor larg dezlănțuite, a perspectivelor vaste. Arta și gândirea timpului sânt deopotrivă hrănite de aceste tendințe, la fel însă și viața concretă în cadrul statului se resimte, pretutindeni în Europa, de aceleași tendințe. S-a contaminat de ele chiar și bizantinismul, până la un punct, cu toate că acesta este, prin definiție, static și ieratic încremenit. Pe vremea lui Cantemir însă, bizantinismul însuși a fost cuprins de-o neprevăzută efervescență, contaminându-se de dinamica și de perspectivele mai largi ale barocului occidental. Cantemir se integrează acestui bizantinism mai mișcat, devenind unul dintre principalii săi exponenți spirituali.

Dorind să ne procurăm elementele de apreciere a situației generale din care s-a desprins și în care a lucrat Dimtirie Cantemir, se cuvine să ne întrebăm și care erau pe vremea aceea stările în Țările Românești. Expansiunea irezistibilă a imperiului otoman redusese Moldova și Muntenia la condiția sufocantă, prin ea însăși, a dependenței — a dependenței de Înalta Poartă. În țările românești nu mai era cu putință decât o viață cvasi-istorică, o viață cu elanuri retezate și cu jeraticul ținut subt spuză. Domnilor români, aleși de bine, de rău încă din familiile pământene, li se îngăduiau doar fapte de echilibristică politică, combinații meschine, mărunte socoteli de la o zi la alta, intrigi, aventuri, din când în când câte-o faptă bună, dar nu și „istorie“ de linie mare și nici inițiative destinate să dea expresie învoaltă fondului de spontaneitate necorupt ce mocnea în sufletul poporului. Cât de

jalnică a putut să fie această apă stătătoare, prielnică numai miasmelor, ne-o spun chiar cele petrecute în timpul lui Cantemir. S-a întâmplat atunci să respire și să palpite subt acoperemântul aceleiași epoci două dintre viețile cele mai înalte ale trecutului nostru: a genialului Dimitrie Cantemir în Moldova, iar în Muntenia a acelui singular, în felul său, Constantin Brâncoveanu, „prinț al aurului“, domn al ideii creștine ce-i drept, dar atât de înclinat și spre jocuri tenebroase de culise, meșter neîntrecut al diplomației, care nu s-a dat înapoi de la

cruzimi în viață, sfânt prin moarte și promovator al unei culturi în care Renașterea și bizantinismul, barocul și orientalismul dădeau împreună un minunat și rafinat amalgam. Cei doi contemporani, astăzi pentru inimile noastre atât de înfrățiți prin opera lor, n-au găsit de-a lungul veleatului lor alt lucru mai bun de făcut decât să se surpe unul pe altul la Înalta Poartă cu cele mai abominabile arme, fiecare visând numai la desființarea celuilalt! În loc de a-și conjuga întru aceleași aspirații puterile excepționale câte li s-au dat, ca să facă pârtie emancipării istorice a poporului românesc, ei, mânați de ambiții nefiresc crescute, și-au cheltuit cele mai bune energii gândului de a se face cât mai agreabili la Poartă, fiecare punând în joc pentru aceasta capul rivalului său.

În adolescență și în tinerețe, Cantemir s-a ocupat cu multe de toate. El a învățat îndeosebi carte. La vârsta când studenții de astăzi își scriu tezele de doctorat, el a scris o lucrare voluminoasă, intitulată *Știința sacrosanctă*, care rămâne întâia reală încercare de metafizică românească. Lucrarea s-a păstrat în manuscris și a fost descoperită nu mult după Întâiul Război Mondial. Am citit studiul metafizic al lui Dimitrie Cantemir cu interes crescând de la întâia până la ultima pagină. Și, natural, preocuparea mea cea mai lucid urmărită a fost de a situa cât mai precis gândirea principelui moldovean în evoluția gândirii universale. Înseilez rezultatele acestei investigații. În esență și prin tezele ei fundamentale, gândirea metafizică a lui Dimitrie Cantemir nu este „teozofică“, precum umblă zvonul printre istoriografii noștri literari, ci reprezintă pur și simplu învățătura creștin-ortodoxă, cu oarecari concesii de *atmosferă* și de *metodă* făcute teozofiei și asimilând unele idei ale acesteia, dar numai idei ce nu ajung în contradicție cu tezele dogmatice ale doctrinei creștin-ortodoxe. Inițial, Cantemir se arată cuprins de chinurile și frământul îndoielii cât privește valabilitatea cunoștințelor de care ar fi în general capabilă filozofia. El își reia oarecum libertatea adamică de a regândi totul, fără premise prealabile și aspirând să

ajungă singur la descoperirea adevărului. Odată pornit pe acest drum, Cantemir cade în disperare, repede, adică de îndată ce își dă seama de carența puterilor cognitive ce-i sânt hărăzite omului. Cantemir are totuși de la început certitudinea sa personală că ar exista o „știință sacră“ și că această știință nu poate să fie decât aceea pe care Creatorul o are despre sine și despre creaturile sale. Omului îi este însă, după convingerea ce-o rostește Cantemir, inaccesibilă o asemenea știință, a adevărului absolut. Mai mult, chiar și atunci când Dumnezeu vine în ajutorul omului comunicând acestuia câte ceva din știința sa, omul nu este în stare să cuprindă aceste comunicări decât „în oglindă“, adică prin diformările inerente oricărei oglindiri. Disperând de posibilitățile firești de a descoperi Adevărul, Cantemir se vede dintr-odată ajutat spre ținta către care râvnește de un Mag care-i apare. Acest Mag îl va „iniția“ întru adevărurile științei sacre. Pe acest Mag trebuie să-l socotim ca o întrupare alegorică a științei sacre. Cantemir se va sili să asculte și să însemne „adevărurile“ ce i se comunică prin grație divină, în măsura în care el, ca om, e în stare să le vadă „în oglindă“. Faptul că este adus în stare „vizionară“ de a vedea adevărul „în oglindă“ este pentru Cantemir o împrejurare ce ține de condescendența divină. Dumnezeu vrea să-l scoată din îndoială și disperare. Cantemir nu avea deci pretenția de a expune rezultatele la care ar fi ajuns prin propria sa gândire; el notează doar smerit ceea ce i se împărtășește. Cantemir apare tot timpul conștient de insuficiența mijloacelor ce-i stau la dispoziție pentru a reda imaginea, în definitiv de nedescris, a științei sacre. La început, Cantemir ni se înfățișează așadar ca un turmentat, pe propria sa socoteală, ca un turmentat de problema „adevărului“.

Cantemir e deci un spirit care, cel puțin prin punctul său de plecare, ne apare în chestiuni de cunoaștere emancipat de subt orice tutelă autoritară. În privința aceasta, el se deosebește de ceea ce este orice fiu credincios al Bisericii, care acceptă prin „credință“ corpul doctrinar al Bisericii. Un drept-credincios ajunge la „adevăr“ prin intermediul Bisericii. Cantemir nu se mulțumește cu o atare situație. El nu pare satisfăcut decât în momentul când însuși este inițiat în știința sacră, făcând *personal* experiența grației divine. Numai în acest moment turmentatul se smerește. Cantemir pornește de la chinuri și îndoieli, Biserica nu pare să fie pentru el o „mijlocitoare“ suficientă între om și adevăr. În această atitudine trebuie să vedem o licență maximă ce și-o putea permite un gânditor care căuta totuși să se mențină în cadrele esențiale ale ortodoxiei. Cantemir nu acceptă dogmele fiindcă sânt

dogme de-ale Bisericii din care face parte, ci fiindcă personal ajunge să facă experiența vizionară a adevărului cuprins în ele. Calea aceasta de a-ți însuși prin proprie experiență vizionară un pretins adevăr, care prin natura sa depășește posibilitățile normale de cunoaștere, este „teozofică“. Nu trebuie totuși să uităm că Dimitrie Cantemir se ferește parcă într-adins să descopere vreodată „adevăruri“ ce ar contrazice însăși învățătura ortodoxă. El pare călăuzit în această privință de un principiu pe care-l trece subt tăcere; aceasta înseamnă însă că el rămâne „ortodox“ în esență și „teozofic“ doar în formă.

Ca teoretician al cunoașterii, Cantemir se declară împotriva științei ce s-ar clădi pe temeiul exclusiv al simțurilor și al logicii, știință care în occident era promovată de riguroși gânditori și cercetători și care mergea când alături, când împotriva matematismului ce începuse a se aplica pe vremea lui Cantemir cu tot mai multe succese în fizica modernă. Orice „știință“ întemeiată pe simțuri și pe metode ce decurg din natura inteligenței noastre ca atare era criticată de Cantemir în lumina științei sacre, pe care o socotea de origină divină și la care, după convingerea sa, s-ar putea ajunge prin inițiere superioară, adică prin participare într-un chip sau altul la grația divină. Iată locul lui Cantemir, indicat cu mai multă precizie decât s-a făcut până acum, în panorama spiritului omenesc, desfășurată în cursul veacurilor.

Metafizica lui Cantemir este o operă de tinerețe. Citirea ei te lasă cu regretul că autorul nu s-a putut închina o viață întreagă filozofiei. Ce n-ar fi dat acest om gândirii universale în alte condiții? El a descoperit în orice caz condiția esențială a gândirii filozofice încă din timpul adolescenței. Și dacă mai târziu el ar fi „teoretizat“ această condiție așa cum s-ar fi cuvenit, aceasta ar fi fost faptă destulă pentru un gânditor. Cantemir știa că gândirea filozofică trebuie să izvorască din conștiința libertății. El știa sau ar fi ajuns să știe că un filozof gândește totdeauna lumea încă o dată de la început. Pornind să scrie Știința sacră, Cantemir cucerea pentru sine libertatea adamică și lipsa de premise — condiție a oricărei filozofii care se respectă și-și cunoaște misiunea. El a făcut acest mare prim pas; al doilea pas al său era, din păcate, o cădere masivă și conformistă într-o doctrină dată, pe care o completa doar cu idei despre Natură, luate din cunoscuți naturaliști mistici contemporani sau mai vechi. După acceptarea în grabă a unei metafizici date, el, care ar fi putut să devină un Leibniz al Răsăritului, a fost nevoit să se ocupe de alte științe, de alte treburi. Nenumărate interese personale și de

familie l-au făcut să umble după bunăvoința turcească, cântând din tambură pe la ospețe prin seraiurile de pe Bosfor sau, mai târziu, după pierderea tronului, să îndure mâhnirile pribegiei în Rusia și să scrie despre religia mahomedană un ghid spiritual pentru expedițiile lui Petru cel Mare.

Luminismul moral

Un popor care are eresuri atât de ciudate și puțin conforme cu învățătura oficială bisericească, cum se întâmplă să fie cel românesc, ar fi putut să dea în cursul timpului o seamă de concepții cu totul neconformiste despre divinitate și lume. Într-una din poeziile sale, poporul spune: „Doamne, Doamne, mult zic Doamne! — Dumnezeu pare că doarme cu capul pe-o mânăstire și de nimeni n-are știre“. — În această poezie, citată în întregimea ei, se atribuie divinității starea de somn și dezinteresul față de lume. Ce stranii implicații poate avea o poezioară populară de 4 versuri! Cum ia acest cântec de tânguire în răspăr toată doctrina pretins revelată a bisericii creștine!

Adevărat e însă că literatura noastră populară ia în răspăr teologia oficială în multe feluri și la fiece pas. În unele legende cosmogonice cari circulă în popor în diverse variante, ni se spune bunăoară că cerul ar fi fost „la început“ foarte apropiat de pământ, atât de aproape, că l-ai fi putut atinge cu mâna dacă te-ai fi urcat pe-un gard. S-a întâmplat însă că omul, în răutatea și în păcătoșenia sa, ar fi lovit cerul cu pietre sau că l-ar fi mânjit cu murdării de nespus. Dumnezeu ar fi ridicat atunci cerul, depărtându-se și el de lumea aceasta pământeană. Dumnezeu, conceput teologic ca omniprezent, și mai ales pretutindeni de față cu grația sa infinită, este închipuit de popor mai omenește. Dumnezeu ar fi fost cândva foarte aproape de lumea noastră, dar el s-a depărtat mai pe urmă, pedepsind cu dezinteresul său creatura care n-a înțeles să respecte cerul după cum se cădea.

Numai o experiență de viață plină de dezamăgiri, numai grave amărăciuni de natură morală pot să ducă la convingerea că omul este „părăsit“ de Dumnezeu și „lăsat pradă“ vicisitudinilor sorții. Numai dezamăgiri seculare pot să născocească imagini atât de neconformiste despre Divinitate.

Un atare climat de gândire — la nivel folcloric — ar fi putut să prilejuiască la un moment dat al istoriei noastre apariția unei concepții sau chiar a unei școli filozofice de-o orientare la fel de neconformistă cât

privește ideile despre divinitate. Lucrul ar fi putut să aibă loc bunăoară în secolul al XVIII-lea, în Epoca Luminilor, caracterizată în mare parte prin combaterea credinței într-o pretinsă „revelație divină". Filozofia acestui secol se întemeia în primul rând pe lumina naturală a minții omenești și manifesta o fobie mai ales față de supranatural și suprarațional. Rațiunea filozofică încerca să acrediteze îndeosebi câteva idei: Dumnezeu a făcut lumea din materie, ca un arhitect. Impunând lumii „legile", Dumnezeu se retrage din cosmos, manifestând un total dezinteres față de acesta. Lumea este lăsată în grija propriilor sale rânduieli. În folclorul românesc se găsesc idei asemănătoare, rostite mai naiv, dar câteodată mai îndrăzneț. Imaginea despre Dumnezeul care își ridică cerul ca să se depărteze de pământ, sau imaginea despre Dumnezeul care doarme, nemaidorind să aibă vreo știre despre cineva sau ceva, sânt imagini mai uluitoare prin neconformismul lor în raport cu pretinsa „revelație" decât învățăturile deiste ale occidentului. La deismul raționalist din occident s-a ajuns pe temeiul științei experimentale a naturii. Gândirea luministă este elaborare teoretică. Ea implică științele exacte. Ea este produs de cunoaștere. La imaginile teologice neconformiste proprii folclorului românesc s-a ajuns cu totul pe altă cale, prin experiența vieții, de la o zi la alta, a omului supus unor cumplite dezamăgiri și atâtor lovituri ale sorții. Imaginile teologice neconformiste ale poporului nostru se desprind în primul rând dintr-o experiență de natură morală. „Școala filozofică românească", care ar fi fost desigur cu putință în secolul al XVIII-lea, n-ar fi trebuit să facă altceva decât să transpună în concepte abstracte, în teorie filozofic articulată, imagini cum sânt acelea despre Dumnezeul care doarme sau despre Dumnezeul care își ridică cerul. O școală filozofică precum este aceea pe care ne-o închipuim n-am avut totuși. Puteam s-o avem, dar n-am avut, căci energiile spirituale ale puținilor noștri intelectuali din secolul al XVIII-lea s-au pus în slujba „politicului". Românii din Transilvania, unde Luminismul occidental răzbate doar subt forma unor fulgere mute și depărtate, își impun eforturile unei lupte revendicative. Se cerea realizarea unor premise social-politice mai înainte ca gândirea să se poată aduna asupra metafizicei. Poporul românesc trebuia mai întâi să iasă din starea de norod „tolerat", trebuia să-și cucerească libertățile, să devină națiune politică. Și toate energiile spirituale au fost îndrumate în acest unic sens. Poporul românesc trebuia să-și facă loc subt soare mai înainte de a putea să înflorească și să rodească întru spiritul pur. Istoria ne-a silit atunci încă o dată să pierdem un prilej de afirmare

spirituală. Împrejurările ne retezau încă o dată destinul. Căci mai înainte de a se gândi la existență creatoare, poporul nostru a fost nevoit să se gândească la altceva: să se transforme din norod de robi în națiune omenească.

Patrie și înviere

În prima jumătate a veacului al XVIII-lea a început în Transilvania lupta românilor pentru dobândirea egalei îndreptățiri, pentru recunoașterea lor ca „națiune politică“. Cel ce a creat programul și armele ideologice ale acestei lupte a fost vlădicul de la Blaj — Inochentie Micu-Klein, poate că cel mai de seamă om politic pe care l-a dat neamul românesc din această țară transilvană. Când Inochentie s-a așezat în scaunul vlădicesc, românii din Transilvania erau încă, din punct de vedere juridic și social-politic, o masă informă egală cu neantul. 15 ani mai târziu, când Inochentie a fost nevoit să plece în surghiun chiar la Roma, românii din Transilvania au rămas cu un program de acțiune care trasa pentru 150 de ani linia lor de conduită. O energie și o luciditate cu totul de admirat pusese Inochentie în acțiunea și în programul său. El a îndrăznit, punându-și în joc situația și luând asupra-i toate riscurile, să treacă peste orânduiri și oprelişti cu o hotărâre ce avea să-l ducă de-a dreptul la martiraj. O mare iubire de neam, o iubire fără pereche l-a înflăcărat. S-au apropiat de el toate ispitele măririi feudale, dar nici una n-a putut să-l orbească. Inochentie era chinuitul unei singure obsesii: el dorea să obțină recunoașterea națiunii sale la nivel de egalitate cu națiunile politice. El dorea să-și vadă neamul reintrat în destinul care de veacuri a fost tăiat. Temerarul episcop era aproape singur; încurajat de-o masă încă neatinsă de vreo conștiință, el trebuia să lupte singur. Cu cine? Cu celelalte națiuni. Cu națiunile privilegiate ale Transilvaniei, cu o întreagă dietă alcătuită din nobili maghiari îngâmfați peste măsură sau din cetățeni sași prea geloși să-și păstreze libertățile lor doar pentru ei. Urmărit de ura celor mari, Inochentie a fost silit să fugă din Imperiu. El s-a refugiat la Roma, unde a mai trăit ca prizonier al papei într-o mânăstire încă 24 de ani, măcinat de grija pentru ai săi și tânjind de dorul „patriei“. Despre suferințele morale, sufletești și fizice ale episcopului încarcerat în lăcașul închinării de la Roma ne dau o icoană scrisorile sale. Despre dorul său de țară, despre intensitățile acestei cunoscute boli românești, ne putem face o idee citind aceste scrisori.

Într-una din aceste scrisori trimise din surghiunul călugăresc de la Roma, Inochentie și-a exaltat dorul de țară într-atâta, că și-l integra în viziunea ce-o nutrea cu privire la sfârșitul lumii. Ca bun creștin ce era, el se purta mereu cu nădejdea că se va întoarce cândva ca să se odihnească pe pământul țării sale. Exilatul este patetic frământat de gândul că la Judecata de Apoi nu poți „învia“ decât din pământul „patriei“. Inochentie a dus o viață cu totul închinată intereselor și năzuințelor de emancipare ale națiunii. Sentimentul ce i-a întreținut focul ia în cele din urmă forma acestui patriotism escatologic. Un patriotism de atari adâncimi și care cere perspective escatologice spre a se rosti rămâne o pildă de simțire și gândire. Îl vedem prin zări și ziduri pe acest chinuit călugăr, zbuciumându-se în chilioara sa de la Roma, în suferințele exilului. Îi auzim suspinul: „Nu poți învia din morți decât din pământul patriei!“ Prin ce disperări ale spiritului a trebuit să treacă Inochentie spre a-și rosti în acest chip iubirea de neam! Ce energie de simțire, ce putere de viziune!

Ne-a căzut subt ochi scrisoarea lui Inochentie în care speranța învierii din morți apare atât de strâns legată de pământul patriei. Și n-o mai putem uita în tragica și sublima ei sfâșiere și frumusețe. Ce-ar fi dat în alte împrejurări și la nivel istoric major un asemenea spirit! Dar și atâta e de-ajuns ca să înfruntăm orice comparație. Căci scrisoarea la care ne referim, a lui Inochentie, cântărește greu. Ea cântărește mai mult decât cel mai faimos volum de spectaculoase „discursuri către națiune“ ce-l cunoaște literatura universală.

Început și temei

În partea a doua a secolului al XVIII-lea, tendința spre cugetul luminat a promovat pretutindeni în Europa scrierile de luminare a popoarelor. Acest climat luminist s-a întins și asupra Transilvaniei. Învățații Școalei Ardelene, îndeosebi cei trei corifei: Samuil Micu-Klain[{39}], Gheorghe Șincai, Petru Maior, erau frământați de cugetul foarte lucid că trebuiau în răstimpul unei vieți să ridice la înălțimea unui veac prea-luminat un popor rămas cu secole în urmă. Ei se simt chemați să îndeplinească năvalnic ceea ce istoria neglijase atâta timp. Ei aveau conștiința că pun pârghia ca să înalțe la nivelul de lumină al secolului un masiv de munți cufundat în tenebre. O întreagă lume a spiritului trebuia clădită la repezeală, ca să se răscumpere istoria pierdută. „Cartea“ și „învățătura“ erau pentru ei mijloacele unui salt istoric ce trebuia grăbit și stimulat pe toate căile. E vorba despre un

adevărat mesianism al cărții. Samuil Klain scrie singur vreo 60 de cărți în cele mai diferite domenii: cărți de teologie, bisericești, cărți de istorie și filozofie. Îl preocupă deopotrivă problemele unei ortografii etimologice ca și ale gramaticii. Traduce Biblia. Desigur, cele mai multe cărți ale sale sânt traduceri, dar traducerile echivalau pe-atunci aproape cu o creație, căci trebuie să ținem seama de lupta pe care scriitorul avea s-o dea cu cuvântul — și mai ales cu cuvântul absent.

Samuil Klain a fost un spirit adevărat universal. Simpla trecere în revistă a operelor sale ar fi o suficientă dovadă. În orice caz, el este întâiul mare scriitor român din Transilvania. În condițiile în care a început să lucreze era foarte firesc ca problema întemeierii unei limbi literare naționale să i se fi pus pe un plan de preocupări mai diverse și mai ample decât se pusese aceeași problemă mai înainte diferiților traducători ai cărților bisericești sau chiar cronicarilor.

Lucrările de filozofie ale lui Klain, cele apărute și cele ce se mai păstrează ca manuscrise, vrem să spunem lucrările sale specific filozofice, sânt și ele „traduceri“, un fel de traduceri cari își permit pe ici, pe colo unele abateri de la textul original, unele adaptări îndeosebi în sectorul exemplelor cu care se ilustrează învățăturile expuse. Originalul după care a tradus Samuil Klain era tratatul de filozofie al lui Friedrich Christian Baumeister apărut în 1747. Manualele de filozofie ale lui Baumeister erau cu totul pătrunse de spiritul gândirii și metodei filozofului Christian Wolff care, prin activitatea și operele sale, a reușit să devină filozoful oficial al luminismului german, alăturându-și numele prestigios la acela al lui Leibniz.

Klain traduce Logica lui Baumeister în 1781, opera apare însă de-abia în 1799 la Buda. Altă lucrare tradusă de Klain după același autor este intitulată Legile firei, ithika și politica sau Filosofiia cea lucrătoare. Citind aceste lucrări de filozofie, nu te poți sustrage îndemnului de a apropia figura lui Samuil Klain de aceea a lui Faust din scena în care magicianul medieval încearcă să traducă începutul Evangheliei lui Ioan: „La început a fost cuvântul“. Cu toate cărțile de filozofie pe cari a ținut să le facă „pre limba românească“, Samuil Klain ajungea degrabă în situația de a-și da seama de imensa importanță a cuvântului. Nedumeririle, dibuirile, echivocurile, frământarea și dilemele în cari cel ce traducea era aruncat la fiece pas, anevoie le mai putem bănui noi, cei de astăzi, cari avem la îndemână o limbă ce nu mai este nici pe departe „în lipsă“, precum era pe vremea lui Klain.

Într-un loc al Logicei sale, Samuil, vorbind despre „judecăți“ — și anume despre cele singulare —, dă ca exemplu această „spunere“: „Samuil Klain mult s-a ostenit până au făcut Loghica pre limba românească“. O asemenea intervenție personală în expunerea rece a problemelor de logică, foarte neașteptată pentru un cititor, care știe de la istoricii literari că această Logică reprezintă o traducere, constituie un element de surpriză, un element mișcător desigur, în felul său, și care te îndeamnă să cauți semnificația pe care efortul lui Samuil Klain o are în dezvoltarea gândirii românești. Ne refuzăm aprecierea comodă, potrivit căreia Logica lui Samuil Klain ar fi o traducere în sensul obișnuit al cuvântului. Există transpuneri și transpuneri. E cazul să amintim că întâile traduceri ale Bibliei în limbile naționale moderne n-au fost nici ele simple traduceri, ci reprezintă adevărate acte de așezare și întemeiere ale unor limbi literare. Încercarea lui Klain era încă singulară în felul ei; importanța ei rezidă în propunerea unei terminologii filozofice românești. Este vorba aci de crearea unui adevărat univers linguistic — sau cel puțin despre crearea unui grai menit să îmbrace un olimp de „esențe“. Klain s-a călăuzit desigur de dorința de a da o terminologie cât mai apropiată de înțelegerea poporului. Încercarea lui Klain mai are însă și alte aspecte. Ea este prezidată fără îndoială de exemplul dat de alte popoare, de acele popoare cari au căutat cândva sau căutau încă să gândească filozofic asupra lumii în chiar limba lor. Grecii în Antichitate au dat un asemenea exemplu, iar germanii din timpul lui Samuil Klain îl dădeau încă o dată. Eforturile lui Samuil Klain merg spre întemeierea unui grai filozofic românesc, a unui grai ce nu se mulțumește cu asimilarea neologistică, ci încearcă să regândească lucrurile filozofic, pătrunzând până la „rădăcinile“ proprii limbii noastre. Tendința de care Klain este purtat nu e deloc de a îmbogăți limba românească, încetățenind fără alegere termenii latinei ce i se ofereau. Gândul său este mai vârtos acela de a „româniza“, prin circumscriere sau de-a dreptul, terminologia filozofică curentă, de origină greacă sau latină. Trebuie să subliniem prudența și grija ce Samuil Klain le pune în această întreprindere a sa, destinată din multe pricini să eșueze. Cărțile de filozofie ce le traducea erau, subt raport terminologic, produsul unui proces de două ori milenar. Klain și-ar fi ușurat enorm munca de traducător dacă ar fi acceptat de fiecare dată termenii latini ca atare. Dorința de a vorbi cât mai apropiat de înțelegerea poporului, conștiința ce-o avea despre posibilitățile intrinsece ale limbii române, dar în același timp și concepția ce-și formase despre veșmântul ce

urma să-l îmbrace gândirea filozofică românească, i-au impus însă o altă atitudine. El nu va primi neologismul decât atunci când pentru redarea unui termen nu se găsea în limba românească vorbită de popor nici un echivalent, nici un element utilizat cel puțin într-o circumscriere a termenului în chestiune. În acest sens, eforturile lui Klain de a face „pre limba românească“ disciplinele filozofice au fost într-adevăr extraordinare. În pragul oricărui manual de logică vom întâlni termeni specifici ai domeniului precum „axiomă“ sau „definiție“. Ce va face Klain? Pentru fiecare dintre acești termeni, el va căuta mai întâi rădăcini românești, și numai când nu le va găsi, și numai cu sfială el va adopta termenul străin. Iată bunăoară termenul definitio: călăuzit de criteriul arătat, Klain va căuta un echivalent românesc. Nu ne-a rămas nici o urmă cu privire la procesul de adulmecare a celui mai potrivit și neaoș cuvânt românesc, proces ce a trebuit să intervină în vederea transpunerilor, dar bănuim că operația n-a fost tocmai ușoară. Definitio? „Hotărâre“, va spune Klain, gândindu-se că a „defini“ înseamnă a „mărgini“ un lucru, a-i pune hotar spre a-l deosebi de altul. Pentru termenul de „axiomă“, Klain nu găsește însă în nici un fel vreun echivalent românesc. Astfel, el îl va accepta ca atare: „axiomă“. Sânt neologisme pe care Klain le acceptă; astfel: „idee“. Dar în loc de „cauză“, el preferă „pricină“; în loc de „corpuri“ (în fizică), el spune „trupuri“. În loc de „gen“ — „neam“. În loc de „silogismele cari păcătuiesc prin quaternio terminorum, Klain va zice “silogismii cei răi și vicleni cari au 4 graiuri„. Și așa mai departe. Cercetând manuscrisele lui Klain, am făcut pe fața interioară a unei coperte o descoperire impresionantă cu privire la truda lui Klain. Câteodată el s-a căznit zeci de ani să “românizeze„ câte-un termen. Astfel termenul de “principiu„, atât de frecvent în logică sau în metafizică. Klain îl traduce întâi prin cuvântul “început„; după vreo 30 de ani, el traduce același termen prin cuvântul “temei„. Nu avem aci de-a face numai cu o ispravă linguistică; avem aci mărturia cea mai izbitoare cu privire la felul cum gândirea filozofică a lui Klain s-a tot adâncit. În tinerețe, Klain gândea încă foarte teologic; de aceea principium este pentru el „început“; mai târziu, gândirea sa devine mai filozofică, mai metafizică, și atunci el scrie „temei“. Încercarea de „românizare“ a lui Klain n-a reușit, a învins neologismul. Și pentru precizia terminologiei filozofice românești e desigur un bine că a învins neologismul. Dar câtă plasticitate, câtă viață, câte nuanțe și ce savoare, ce adâncime și ce perspective s-ar putea introduce în graiul filozofic românesc dacă uneori, la locul potrivit, s-ar recurge iarăși la

cuvântul într-adevăr românesc așa cum îl dezvăluia până la „rădăcini“ și cum îl ridica în slava conștiinței un Samuil Micu-Klain!

Cuvintele originare

Într-un timp de efervescență linguistică și istoriografică, cum a fost acela al Școalei Ardelene ai cărei reprezentanți mai aveau și atât de pronunțate înclinări filozofice, s-ar putea proiecta figura unui gânditor mai speculativ în felul său decât au fost toți despre a căror existență știm. Ni-l putem închipui concentrat de unul singur asupra altor taine ale limbii în general. Ar fi fost cu putință atunci un gânditor năstrușnic care să conceapă un mit mai amplu, plin de semnificații nerostite, mai adânci, și dozat cu o filozofie sau chiar cu o teologie a limbii.

Acest gânditor ar fi putut să vorbească astfel:

Toate lucrurile au fost mai întâi „numite“ de Dumnezeu, căci numai prin „numire“ ele s-au făcut. Încă o dată apoi a mai dat câte un nume lucrurilor și Adam.

Numele sau cuvintele cu care Dumnezeu a numit lucrurile nu ne sânt cunoscute. Cu cuvintele divine omul ar putea, rostindu-le doar, să creeze după dorință toate lucrurile.

Limbile omenești, câte sânt, sânt rezultatul unui proces de degradare și de desfigurare. Ele vin din a doua numire inițială a tuturor lucrurilor, din limba lui Adam. Din limba aceasta a lui Adam se păstrează în toate limbile câte ceva și în fiecare altceva. Limba puternică și de început a lui Adam s-a pierdut, precum se știe, în valvârtejul celor petrecute în turnul Babilonului. Căzând pradă semeției și păcatului, oamenii au voit să înfrunte orice hotărâre viitoare a lui Dumnezeu, și chiar pedeapsa, ca un nou potop. Ei au încercat să zidească turnul. Dumnezeu le-a încurcat însă putința de a se mai înțelege unul cu altul. Limbile, câte s-au ivit după risipirea oamenilor pe tot pământul, sânt deci din pedeapsă pentru semeția și păcatele pământenilor. Acest blestem a apăsat asupra limbilor până în clipa când Sfântul Duh, coborând în chipul limbilor de foc, a trimis pe toți apostolii să vorbească noroadelor. Prin aceasta, limbile, ridicate de subt blestem, s-au sfințit din nou. Ele au devenit veșmânt cu adevărat vrednic de a îmbrăca vestea cea bună despre întruparea lui Dumnezeu pe pământ. De la sfințirea limbilor prin Sfântul Duh, fiecare seminție de oameni a dobândit dreptul de a-și iubi limba sa mai presus de orice.

Iată un mit care legitimează mulțimea limbilor omenești. Gânditorul nostru a pus în acest mit oareșicare teologie. Dar el a mai pus în acest mit și multă filozofie luciferică și gânduri uzurpatoare.

Gândul cu care el a pornit la drum a fost de a reconstitui din limbile omenești însăși limba divină, cuvintele cu care Dumnezeu a făcut la începuturi toate lucrurile. Aceasta era intenția luciferică a gânditorului nostru, care se desprindea tocmai din beznele Evului Mediu. El pornea la drum să afle într-un fel cuvintele cu care Dumnezeu a făcut lumea. El se purta cu nădejdea drăcească să ajungă în stăpânirea Cuvintelor originare și să dobândească astfel puteri creatoare neomenești. Toate iscodirile i-au fost zadarnice desigur. Gânditorul nostru își încuviința însă convingerea că în limba de la început, a lui Adam, ca și în toate limbile omenești ce au ieșit din încurcătura babilonică, s-ar găsi unele scântei și răsfrângeri din puterea ce au avut-o cuvintele lui Dumnezeu. Ar exista, altfel spus, în fiecare limbă vorbită de oameni, Cuvinte de vraje, cuvinte ce au darul de a se întrupa într-un fel singure, sau cel puțin cuvinte ce dau iluzia unei supreme întruchipări. La fiece neam de oameni se ivesc poeți, sfinți și gânditori care știu să aleagă din limba seminției lor Cuvintele de vraje și de putere care mai răsfrâng sau mai îngână limba lui Dumnezeu. Lucrează, din adâncul lor demonic, în sufletul acestor poeți, sfinți și gânditori, năzuința secretă și uzurpatoare de a iscodi cuvintele cu care Dumnezeu a făcut tot ce este. Ei plăsmuiesc și înfăptuiesc prin Cuvinte de vraje. Cântecul lor e faptă. Faptele lor sânt cântece.

Nu încape îndoială că ispita de care poeții, sfinții și gânditorii sânt încercați de a dezvălui, de a descoperi chiar cuvintele dumnezeiești este „drăcească“. Dar se pare că fără oareșicare „drăcie“ cele mai frumoase și mai minunate lucrări omenești nu s-ar înfăptui.

Metamorfoza

Timpul dintre anii 1800 și 1825 aduce cu sine pe continentul nostru un elan de creație metafizică cum spiritul european a mai avut doar de vreo două ori: în Antichitate sau în secolul al XVII-lea. Ne întrebăm dacă, în timpul când o faimoasă pleiadă de gânditori idealiști clădea în Germania o nouă metafizică (în atâtea variante), n-ar fi putut să apară și la noi, într-un chip sau altul, omul metafizic? Bătea atunci un ceas de-o eminență unică a spiritului. Ar fi fost oare chiar așa de cu neputință să se ivească bunăoară prin preajma Bisericii Sfântul Nicolae din Scheii Brașovului o gândire laică

speculativă precum o cerea timpul? Cetatea brașoveană în care sașii, urmașii reformatorului Honterus, dominau n-a incitat la creație pe nici un român? Aproape că nici nu ne putem închipui Brașovul sau Sibiul fără de atari prezențe spirituale. Iată cum ar fi putut să gândească, în condiții normale, în acea epocă și la o atare intersecție de meridiane o minte preocupată și de alte probleme decât cele linguistice și de istoriografie. Iată una dintre schițele metafizice la care azurul ar fi putut să invite o minte transilvană.

Dumnezeu a fost, lumea este. Când lumea nu va mai fi, Dumnezeu va fi iarăși.

Dumnezeu și lumea reprezintă două faze alternante în desfășurarea uneia și aceleiași substanțe. Când lumea este, Dumnezeu nu poate fi, căci lumea este Dumnezeu în altă formă.

Existența în totalitatea ei este un nesfârșit proces de transformare a lui Dumnezeu în lume și a lumii în Dumnezeu. Existența, în totalitatea ei desfășurată în timp, reprezintă o necurmată metamorfoză teocosmică. De-a lungul eonilor, când Dumnezeu este, lumea încă nu este, dar ea se pregătește în gândirea lui. De-a lungul eonilor, când lumea este, Dumnezeu a încetat să fie; dar el se pregătește din nou în lume, prin treptată interiorizare și dezmaterializare. Omul este o parte esențială a lumii: un „transformator“ al lumii în Dumnezeu. Acesta e supremul tâlc al existenței sale.

În faza ei teomorfă, Substanța absolută a existenței este energie spirituală, interiorizată, concentrată în sine, nespațiu. Această substanță se transformă total în „lume“, materializându-se. Spațiul se naște odată cu lumea și dispare odată cu ea.

Timpul însă a fost, este și va fi. Timpul este ritm, cadență, palpitația substanței. Timpul este, în ceasurile sale mari, răspântie între Dumnezeu și lume, între lume și Dumnezeu. Timpul este alternanța fără început și fără sfârșit a unicei Substanțe, de la modul teomorf la modul cosmic și invers.

Religia omului? Cea mai înaltă religie consistă în credința într-un Dumnezeu care nu este, dar care a fost și va fi. Dacă Dumnezeu ar fi, n-ar putea să fie lumea, și deci nici omul; Dumnezeu și lumea se exclud cu reciprocitate. În faza când Dumnezeu este, omul n-ar putea avea nici un rost. Prin „om“, mai mult decât prin orice lume, se pregătește faza dumnezeiască a existenței. Aceasta este marea metamorfoză în cursul căreia

omida lumii se transformă în fluturele divin. Cu ce altceva mai măreț și mai frumos s-ar umple până la saturație timpul nesfârșit?

Marele orb

Un alt sistem de gândire metafizică ar fi fost poate cazul să se ivească pe la Sibiu din mintea vreunui discipol al lui Gheorghe Lazăr, marele dascăl care a adus de la Viena multe învățături „filozoficești“. Un atare sistem ni-l putem imagina, pornind atât din gândirea țărănească, cât și din sugestii apusene. Într-o legendă care circulă în felurite variante în diverse regiuni ale țării, ni se spun următoarele: „Cică la început, când a făcut Dumnezeu cerul și pământul, s-a brodit de a făcut pământul mai mare decât cerul, și nu încăpea pământul subt cortul cerului, nu se mai vedea nici soarele, nici picătură de ploaie sau fulg de zăpadă. Ce să facă Dumnezeu ca să dreagă lucrurile? Să ceară sfat la arici. Cheamă pe albină și o trimite la arici. Albina se duce și-i spune: «Uite, nene arici — cum o fi zis ea pe-acolo —, m-a trimis Dumnezeu să te întreb cum ar putea să bage tot pământul subt cer». «Și tocmai la mine te-a trimis, la un ghemuit ca mine? Da’ ce știu eu?», zice ariciul cu supărare. «Du-te de-i spune că nu mă pricep eu la d-alde astea!» Albina plecă, dar, în loc să iasă pe ușă, se așeză pe clanța ușii, iar ariciul, crezând c-a rămas singur, începu a dondăni: «Hm, el, Dumnezeu, după ce și-a bătut joc de mine și m-a făcut așa de ghemuit și de urât, acum ar pofti să-l învăț cum să micșoreze pământul. De ce nu mi-a dat putere multă să strâng pământul în labe până s-o încreți, să se facă munți și văi, să vezi atunci cum încape!» Sbrrr atunci și hoțoaica de albină de pe clanța ușii și fuga cu vestea la Dumnezeu. Astfel făcu Dumnezeu munții și văile“.

Legenda despre arici ca animal al iscusinței circulă în multe variante, din Bucovina, prin Ardeal, până în Muntenia. Putem desprinde vreun sens mai adânc, ascuns subt învelișul naiv al legendei? Nimic mai simplu. Se întrețes în legendă o seamă de înțelesuri. Ni se spune mai întâi că lucrurile lumii nu au fost făcute toate prin actul creator inițial. Întâiul rezultat al Genezei se bănuiește a fi fost o mare dizarmonie, o asimetrie între cer și pământ care a trebuit să fie înlăturată printr-un act epigenetic. Unele fapte (munții, văile) sânt creațiuni de circumstanță, de impas, simple mijloace de a înlătura un neajuns primar prea târziu remarcat în zidirea lumii. Cert, cosmogonia biblică e, chiar și numai prin aceste câteva amănunte, hotărât depășită și modificată. Din legendă se mai desprinde sensul, destul de reconfortant pentru slăbiciunea umană, că nici Dumnezeu n-a izbutit din

capul locului și printr-un singur act să făurească o operă de desăvârșită armonie. Dimpotrivă, alcătuirea suferea de-o meteahnă, jalnică oricum. Dar legenda mai cuprinde și un alt sens latent, mult mai grav și care contrazice temeinic dogma despre atotputernicia și atotștiința lui Dumnezeu. Dumnezeu n-a fost în stare să îndrepte singur ceea ce ratase. A avut, zice-se, nevoie de-un sfetnic cosmogonic. Că acest sfetnic s-a nimerit să aibă o înfățișare atât de insignifiantă — nu trebuie să ne tulbure. Sfântul Duh s-a mai întrupat și el în alte făpturi insignifiante. Legenda adâncește deci în chip neașteptat perspectiva Genezei biblice, prin aceea că imaginează ca prim rezultat al Genezei o imensă discrepanță cosmică care cerea neapărat și de urgență un al doilea act, de îndreptare, de desăvârșire. Paralel cu această adâncire a perspectivei, constatăm în termenii legendei și o surprinzătoare umanizare a Creatorului, care nu este privit ca atoateștiutor.

Originalitatea unui popor nu se manifestă numai în creațiile ce-i aparțin exclusiv, ci și în modul cum asimilează motivele de largă circulație. Fenomenul asimilării devine din cale-afară interesant și concludent, mai ales când temele și motivele se prezintă spiritului unui popor cu prestigiul intangibilității, cu aura lucrului supus unui regim special de protecție. În cazul legendelor, cum este cea povestită, motivele sânt sacrale, canonice. Cât de neconformist este în stare, totuși, spiritul unui popor să trateze și să modifice asemenea motive!

Dar să ne întoarcem la discipolul imaginar al lui Gheorghe Lazăr. Intrigat de spontaneitatea naivă a legendelor, n-ar fi putut el să gândească mai departe? Experiența vieții, observația de toate zilele, rezultatele gândirii filozofice și științifice l-ar fi putut îndruma spre o metafizică mai amplă, mai puțin naivă, mai raționalist susținută, dar tot atât de neconformistă în raport cu dogmele ortodoxiei cum este concepția pe care putea s-o desprindă de subt învelișul legendelor. Să admitem, și-ar fi putut spune el, că în lume lucrează un spirit divin, ca sufletul într-un corp. Să concedem că un asemenea spirit este din cale-afară de puternic și de multe știutor. Experiența de toate zilele, gândirea filozofică și științifică ne fac să vedem în alcătuirea lumii, în finalitățile proprii vieții de pe pământ, adesea multă rațiune și multă noimă. Dar aceeași experiență și gândire ne aduc în situația de a descoperi câteodată și atâtea neajunsuri, grave greșeli de alcătuire, ba atâtea întocmiri absurde, atâta contrasens, încât anevoie i-am mai putea atribui unui Spirit al Lumii „atotputernicie“ și „atotștiință“. Discipolul imaginar al lui Gheorghe Lazăr ar fi putut să afle câte ceva sau chiar mai

multe despre viața fosilă din alte ere geologice. În jurul acestor descoperiri, el ar fi putut să speculeze foarte liber și cu totul aparte. Dacă ar fi privit evoluția biologică de pe planeta noastră, i-ar fi fost cu neputință să treacă cu vederea formele de viață care din când în când par a eșua. Dacă un principiu divin lucrează în producerea acestor forme, se pare că adesea însuși principiul „tatonează“ în căutarea unor soluții pe care nu le găsește. S-ar spune că Spiritul Lumii se căznește, se frământă, încearcă, își părăsește proiectele, înaintează treptat, dibuind de multe ori ca un orb care dispune de unele elemente de orientare, dar care e lipsit de vederea clară, solară. În comparație cu Spiritul divin care animă și organizează pe dinăuntru lumea, noi, oamenii, sântem desigur foarte neputincioși. Este însă de bănuit că în noi s-a aprins o anume „inteligență“ de larg orizont care sondează tainele existenței într-un alt chip decât o face Marele Spirit și într-un mod ce ar putea să fie de folos acestui Mare Spirit. Inteligența ar putea să ne aducă pe noi, oamenii, în situația de a vedea uneori absurdul, contrasensul care se furișează în atâtea alcătuiri ale lumii. Nu înseamnă aceasta că noi, bietele creaturi, am putea să fim uneori de ajutor Spiritului cosmic? Poate că Dumnezeu este Marele Orb care așteaptă ca noi, fiii săi, să-l ducem de mână, întrucât noi avem vederea solară pe care el n-o are. Marele Orb are desigur o putere și o știință cu care ne întrece nemăsurat. Aceasta nu-l va împiedeca pe om să fie înzestrat cu simțul văzului solar care lipsește Marelui Orb. Nu s-ar putea întâmpla ca Spiritul Lumii să aibă în anume împrejurări nevoie de noi, oamenii, ca de niște sfetnici cosmogonici, cum Dumnezeu cel din legendă a avut nevoie la facerea munților și văilor de sfatul ariciului?

Într-una din duminecile închinate metafizicei, Leonte pretindea cu un surâs, după cum mă lămurește Ana, că ar fi găsit pe undeva manuscrisele unui gânditor român care, mai în vârstă decât el, ar fi lăsat în urma sa un sistem filozofic amplu și închegat care a rămas necunoscut. Gânditorul a evitat să-și dea la iveală operele, deoarece ideile sale luau în răspăr spiritul pozitivist al epocei. Concepția este clădită în jurul ideei despre „materia magică“.

Materia magică

Gânditorul, ale cărui manuscrise nu s-au tipărit, aduce în filozofia timpului un concept nou, acela despre „materia magică“. „Materia magică“

este înțeleasă ca factor esențial de relație între materie și spirit. Căci acestea sânt stihiile de bază pe care gânditorul nostru le admite în zidirea lumii: materia și spiritul. Pentru a explica relațiile și colaborarea dintre aceste substanțe metafizice, gânditorul român mai admite însă și un al treilea element: „materia magică“. Materia magică! Iată ideile ce și le-a format gânditorul nostru despre acest subiect. Preocupările sale în jurul acestui subiect au început încă din timpul studiilor universitare pe care el și le-a făcut în străinătate în cursul Primului Război Mondial. În capitala unui imperiu pe cale de a se destrăma studentul a ajuns, ca din întâmplare, să ia contact cu unele cercuri spiritiste. În ciuda aversiunii ce-o nutrea față de „spiritism“, s-a făcut că studentul a asistat de câteva ori la ședințe cu un personaj mediumal austriac în jurul căruia, spre stupoarea tânărului nostru, se produceau, în riguros controlate condiții, o seamă de fenomene oculte. Ședințele zise „spiritiste“ aveau loc în locuința unui profesor universitar, într-o cameră ce putea să fie cercetată, examinată și iscodită prin toate ungherele, cu orice mijloace de investigație, spre a asigura asistența că nici o înșelăciune nu intervine, voit sau nevoit, în producerea „fenomenelor“. Tânărul român avea o gândire trecută prin toate rigorile criticismului. El mărturisește fățiș că are aderențe numai la filozofii cari țin seama de rezultatele științelor exacte, clădite pe principii galileo-newtoniene. În cadrul ședințelor „spiritiste“, tânărul s-a putut convinge, în condiții de experimentare dintre cele mai sever controlate, că, în jurul personajului mediumal care cădea în transă, se produceau printre altele și anume fenomene de levitație anevoie de pus în vreun acord rațional cu legile galileo-newtoniene ale materiei. Tânărul român vedea astfel o măsuță deplasându-se cu un pocnet vreo 30 de centimetri fără de a fi atinsă de cineva dintre cei prezenți. Unii dintre aceștia erau de părere că măsuța a fost deplasată de-un „spirit“ care s-ar fi manifestând prin personajul mediumal (acest „medium“ însuși pretindea în stare de transă că ar „lucra“ într-adevăr cu ajutorul unui spirit). Alții dintre cei prezenți pretindeau că măsuța ar fi pusă în mișcare printr-un mijloc substanțial anormal ce ar emana chiar din personajul mediumal. Fenomenul, consistând în deplasarea măsuței fără vreo atingere accesibilă observației obișnuite, dar și atâtea alte fenomene, desigur și mai misterioase, ar fi produse în stare de transă chiar din partea mediumului și câtuși de puțin din partea unui pretins „spirit“ care s-ar manifesta prin personajul mediumal.

Teoria și considerațiile filozofului român cu privire la „materia magică" pornesc de la asemenea observații și păreri. Obiectele materiale din jurul personajului mediumal ar fi puse în mișcare din partea mediumului însuși, nu prin organele sale anatomice, ci prin organe formate ad-hoc din „materia magică", adică dintr-o materie ce ar lua forma gândului. Mâni, brațe, picioare, bețe, funii și alte lucruri s-ar putea forma, invizibile sau chiar vizibile, în anume condiții din „materia magică" pe care personajul sau subiectul mediumal o are la dispoziție în chiar corpul său. O asemenea ipotetică materie magică ce stă la dispoziția subiectului mediumal rămâne desigur, și încă pentru mult timp, o realitate misterioasă, dar mai puțin misterioasă și mai compatibilă cu legile galileo-newtoniene decât ar fi acțiunea unor „spirite" ce ar interveni din împărăția morților. Anume înclinări scientiste îl îndrumau pe gânditorul nostru spre alcătuirea unei ample teorii cu privire la „materia magică", căci simple păreri că ar exista o substanță ideoplastică la dispoziția subiectelor mediumale fuseseră puse în circulație încă mai înainte ca filozoful român să-și dezvolte într-o amplă concepție metafizică o asemenea presupunere. Din capul locului, gânditorul nostru și-a spus că o asemenea „materie magică", dacă există, n-ar putea să fie o realitate excepțională în funcție doar de cutare sau cutare personaj mediumal. Materia magică trebuie să fie o realitate generală, un constituent al vieții îndeobște. Ipoteza despre o „materie magică" nu poate să rămână o ipoteză pentru explicarea unor fenomene „anormale" cum ar fi ridicarea la distanță a unor obiecte materiale. Ipoteza despre „materia magică" trebuie să devină o teorie de mare amploare, destinată să dea complicații și cu privire la fenomene „normale". Și anume cu privire la nenumărate fenomene cari din păcate au încetat să fie pentru noi niște „probleme". Atari fenomene normale au încetat să fie „probleme", nu fiindcă ni le-am putea explica, ci fiindcă ne-am obișnuit cu ele. Zeci de ani gânditorul român a fost preocupat de posibilitățile de dezvoltare și de amplificare a teoriei sale cu privire la „materia magică" — și anume chiar în domenii pe cari le privim drept „normale", și nu „oculte". Astfel, o simplă ipoteză prilejuită de observația unor anume fenomene oculte începe să se amplifice, să se adâncească, să se articuleze, ca să devină o teorie metafizică cu privire la nenumărate fenomene pe cari le socotim „normale" și cari ca atare au încetat să ne mai preocupe.

Problema eternă, mereu reluată, a relațiilor dintre „spirit" și „materie" se deschide încă o dată în fața noastră. Gânditorul român a studiat-o pe larg pe

mii de pagini atât în legătură cu fenomenele „normale“, cât și în legătură cu fenomenele „anormale“. Ce legătură este și poate să fie între conștiință și corp, între suflet și fiziologie, între spirit și materie? Sânt aspectul conștient și aspectul corporal al unității noastre organice vitale numai două fețe diferite ale uneia și aceleiași realități? Un Spinoza a prezentat în Etica sa „gândirea“ și „materia“ ca două atribute permanente ale uneia și aceleiași substanțe. Substanța privită pe dinăuntru ar fi gândire (conștiință); aceeași substanță privită pe din afară ar fi materie. Dificultățile acestei metafizici încep chiar de la vocabula „a privi“. Căci cine „privește“ substanța, când pe dinăuntru, când pe din afară? După chiar premisele spinoziene, în afară de substanță n-ar putea să existe un subiect care „privește“. Dar metafizicei lui Spinoza i se mai pot opune și alte obiecțiuni. Sânt suficiente indicii obiective că în univers conștiința nu are aceeași întindere și frecvență ca și materia. Se pot cita pe urmă argumente ce pledează categoric împotriva unei identități de substanță a materiei și a spiritului. Gânditorul nostru s-a însărcinat să adune din cărțile altor gânditori toate aceste argumente, sporindu-le numărul și cu unele foarte personale.

Rămâne atunci în picioare părerea că spiritul și materia coexistă ca două realități separate cari stau totuși în relație una cu cealaltă, după cum ne-o dovedește viața personală capabilă de acte corporale la comanda conștiinței. Dar cum e posibilă o asemenea relație?

Cineva își propune să aștearnă pe hârtie un gând. Și iată că mâna lui începe să scrie. Cum este posibilă această relație între fenomenul psihic și fenomenul corporal? Examinând mai de aproape fenomenele psihice, prin introspecție și pe alte căi, descoperim că ele sânt cu totul altfel decât cele corporale. Fenomene psihice, cum ar fi de pildă cele ale asociației ideilor (potrivit cunoscutelor legi psihologice, a analogiei, a contiguității, a contrastului), nu pot să fie coordonate în nici un chip unor fenomene material-corporale cari își au și ele legile lor, de-o cauzalitate ce nu seamănă în nici un fel cu cauzalitatea psihică. Psihicul și fizicul sânt incomensurabile. Ele sânt realități cari pot să coexiste. Influința lor însă, a uneia asupra celeilalte, deschide un mare semn de întrebare. Relația se constată, evident, cu creionul în mână. Totuși problema rămâne în picioare: cum se realizează o asemenea relație?

Problema este desigur de natură metafizică, și ca atare ea va fi mereu reluată din partea gânditorilor. Au fost în trecut unii metafizicieni cari, încercând să pătrundă în natura relației dintre spirit și materie, s-au văzut

siliți să capituleze, afirmând că o relație între factori atât de incomensurabili ar fi posibilă numai ca miracol divin.

Gânditorul nostru desfășoară o nouă teorie pe marginea situației. El intercalează între conștiință și corp un al treilea termen. Considerând psihicul drept substanță sau drept manifestare a unei substanțe sui-generis, considerând fizicul de asemenea ca o substanță ce n-ar avea nici o asemănare cu întâia, cum s-ar putea totuși imagina că se produc relațiile evident constatate între ele? Relațiile acestea s-ar lămuri poate mai ușor admițând existența unei a treia substanțe care prin natura sa participă atât la însușiri psihice, cât și la unele însușiri fizice. Drept o asemenea substanță mixtă am putea să ne închipuim materia magică. Materia magică s-ar comporta, subt unele din aspectele ei, într-un fel psihic, trădând o anume intenționalitate; subt alte aspecte, ea s-ar comporta însă ca materia cu care ar avea comun în primul rând extensiunea, posibilitatea de a lua forme spațiale.

Să dezvoltăm teoria, aplicând-o în cadrul problemelor ce ni se îmbie. S-a emis ipoteza că subiectul mediumal ar avea nevoie de-o „materie“ cu ajutorul căreia se produc simulacre de organe necesare spre a pune în mișcare o masă la distanță. Gânditorul nostru e de părerea că de-o atare „materie magică“ ar avea nevoie nu numai subiectul mediumal „anormal“ spre a-și produce fenomenele, ci și orice subiect „normal“ pentru toate actele sale în care psihicul și fizicul sânt deopotrivă factori implicați subt o formă sau alta. Dacă subiectul mediumal are nevoie de materie magică spre a pune în mișcare o măsuță la distanță, e foarte probabil că orice subiect normal are și el nevoie de materie magică spre a-și pune în mișcare propriul său braț. În conștiința mea se ivește intenția de a-mi mișca mâna. Cum se va realiza fizic acest act gândit care în sine și prin sine nu se vede ce priză ar putea avea asupra corpului meu (între psihic și fizic neexistând nici un fel de asemănare)? Eu îmi mișc probabil propria-mi mână la fel cum subiectul mediumal mișcă masa la distanță: cu ajutorul „materiei magice“, factor intermediar între psihic și fizic în toate fenomenele ce se produc pe cele două planuri. Deosebirea între mine, subiect normal, și subiectul mediumal anormal este numai aceea că subiectul anormal dispune de „materia magică“ din sine și dincolo de limitele în cari eu dispun de materia magică din mine. Explicația unuia dintre fenomenele „oculte“ anormale ce se produc atât de frecvent în cabinetele „spiritiste“ devine în teoria filozofului nostru un mod de explicație a tuturor fenomenelor normale cari implică o

relație psihică-fizică. Potrivit acestei teorii, nici un fenomen normal în care joacă psihicul și fizicul nu s-ar petrece fără de intermediul celei de a treia substanțe, care este „materia magică“. Materia magică ar interveni, cu alte cuvinte, în cele mai normale fenomene psihice, în orice fenomen psihic despre care se presupune că ar avea și o condiționare fizică: în fenomenul percepției, al memoriei, al asociației ideilor și așa mai departe, adică în toate fenomenele despre cari ne vorbește orice manual de psihologie. Cu ajutorul cărui factor imaginea fizică a unui obiect ce se produce în organul de receptare senzitivă se transformă în imagine psihică? Cu ajutorul materiei magice, care face legătura între fizic și psihic chiar prin natura ei mixtă. Ce factor intervine să transforme în „amintiri“ semnele întipărite fizic în celulele cerebrale? Factorul acesta poate fi materia magică. Datorită cărui factor ideile noastre se asociază potrivit analogiei, contiguității, contrastului dintre ele, când „semnele“ lor întipărite în creier nu pot să stea, ele între ele, în relație de analogie, de contiguitate și de contrast? Ce factor excită la actualizare psihică „semnele“ fizice întipărite în creier? Materia magică singură poate să prilejuiască în lumea fizică o ordine de natură analogică sau de contrast. Cu ajutorul materiei magice, spiritul trezește și asociază ideile într-o ordine cu totul alta decât este aceea la care ne putem aștepta ținând seama de natura fizică a substratului cerebral al ideilor.

Teoria cu privire la materia magică este susceptibilă de amplificări. Toate fenomenele psihice în cari o coordonare față de fenomene fizice este atestată au drept complice „materia magică“. Să ne gândim bunăoară la un fenomen cum este „uitarea finalistă“. Se crede că orice subiect uman ar fi purtătorul unei memorii oarecum „absolute“ în care se înregistrează toate experiențele și trăirile. O asemenea memorie ar fi însă pentru orice subiect uman un balast insuportabil. Ea ar zădărnici viața „în clipa de față“; trecutul memorial ar copleși mereu „prezentul“. Pentru corectarea unei atari situații, intră în joc în permanență o „uitare“ plină de secrete noime, datorită căreia memoria manifestă anume reducții. Memoria se reduce mereu la ceea ce trebuie să fie ca să nu ne copleșească. Și totuși, se pare că uitarea aceasta „finalistă“ nu este o adevărată „uitare“. Ea este o uitare de circumstanță. Memoria noastră absolută persistă, după cum lesne se poate dovedi prin unele fenomene de aspect ocult. Dacă memoria în sine nu se stinge, cum se face că „uităm“ totuși ceea ce de obicei se cade să „uităm“? Nu se petrec acestea ca și cum peste registrul cerebral al memoriei absolute ar trece

materia magică cu ajutorul căreia spiritul nostru trezește numai acele reziduuri ale memoriei de care prezentul nostru are nevoie?

Teoria aceasta despre rolul intermediar al materiei magice în relațiile dintre spirit și materie propune în fond o lămurire metafizică a uneia dintre cele mai dificile probleme pe care gândirea omenească și-a pus-o în ultimele veacuri. Gânditorul nostru și-a dat seama că, pentru a stabili substratul și condițiile unor fenomene normale, este adesea indicat să pornești de la cele anormale. Perspectiva deschisă de gânditorul român asupra acestei probleme metafizice nu este monistă ca la Spinoza, nici dualistă ca la Descartes, ci trialistă. Teoria gânditorului nostru pornește, și ea, de la fenomene anormale (oculte), ca să devină în cele din urmă o teorie generală cu privire la toate fenomenele normale în cari poate fi vorba despre o relație între spirit și materie.

Teoria, odată închegată și articulată, rămâne să fie aplicată, extinsă și asupra unor fenomene de altă natură, precum ar fi bunăoară cele fundamentale ale biologiei. Biologia, cu mijloacele pe care experiența le pune la dispoziție, n-a putut până în momentul de față să dea un răspuns satisfăcător la o întrebare palpitantă cum este aceasta: cum se produc speciile? Nici lamarckismul, nici darwinismul nu oferă soluții mulțumitoare. Ideea mare a evoluției oferă o perspectivă, dar nu o explicație. Și atunci problema se pare că ne-ar îndruma spre o rezolvare pe plan metafizic. Oare în producerea de noi specii, proces ce are loc în desfășurarea vieții pe pământ, nu lucrează în chip hotărâtor și un fel de „rațiune“ a vieții? Dacă ar fi așa, s-ar putea bănui că o atare „rațiune“ ar putea cu ajutorul „materiei magice“ să remanieze, să restructureze, să reformeze plasma germinativă a unei specii biologice în sensul producerii unei noi specii.

N-am trecut în revistă decât vreo câteva din aplicațiile posibile ale teoriei cu privire la materia magică. Și în această enumerare interesează în primul rând aplicațiile asupra unor fenomene „normale“. Dar teoria, odată formulată, poate fi din nou trecută în domenii „anormale“.

În domeniul „ocultului“ se deschide un vast câmp de aplicare a acestei teorii: în atipic, în excepțional. Căci dacă materia magică este ideoplastică, dacă ea poate lua forma gândului, dacă prin intermediul ei „ideea“ se poate „întrupa“ într-un fel, atunci s-ar putea presupune că materia magică poate îmbrăca cele mai felurite forme. Un bun subiect mediumal ar putea să-și creeze, cu ajutorul ei, nu numai simulacre de mâni sau de picioare, nu

numai simulacre de „făpturi“ (fenomenul de materializare a unor fantome), ci și mijloace de felul uneltelor, al aparatelor, după chipul și asemănarea celor tehnice. Bunăoară: oculte antene de receptare pe mari distanțe a unor „unde“ emanând din creierul uman. Un bun subiect mediumal și-ar putea crea „organe“ anormale de sesizare în condiții cu totul în afară de „normal“ a unor lucruri ascunse, bunăoară un fel de văz, pentru a ghici sau a descifra prezența unor obiecte închise în încăperi cu pereți impenetrabili.

Oricum, în perspectiva deschisă prin teoria despre „materia magică“, atâtea întâmplări și fapte oculte, atestate prin mărturii de necontestat din viața vrăjitoarelor sau a sfinților, ar permite să fie apropiate înțelegerii. Într-o asemenea perspectivă, Sfântul Serafim de Saratov, care a fost adesea văzut umblând la oareșicare înălțime deasupra pământului, ilustrează un fapt de domeniul realităților posibile. Nu umbla sfântul pe-un fel de cataligi de „materie magică“?

Nu încape îndoială că, prin admiterea ipotetică a „materiei magice“, ar intra în realitatea cosmică un fel de elemente de basm. În basme, „magicul“ e atotputernic și fără limite. Ar rămânea de acum ca o sarcină a științei viitoare să cerceteze care sânt limitele și care este potențialul formativ al „materiei magice“.

Într-o perioadă de pozitivism intolerant, gânditorul român a îmbrățișat probleme nespus de dificile și de delicate. El a făcut-o în spirit imaginativ, dar și critic în același timp. Față de anume fenomene „oculte“, de cabinet, în producerea cărora așa de ușor poate să intervină escrocheria, gânditorul nostru și-a păstrat pozitivismul criticist: el a refuzat de la început orice credit ipotezei spiritiste. Gânditorul român a transpus problema cu multă îndrăzneală din empirie în metafizic, căutând să-i dea o amploare pe care ea n-o avusese mai înainte. Problema a fost mutată din domeniul oarecum meschin al ocultului pe un înalt podiș metafizic. Și teoria a crescut, a luat proporții, vizând îndeosebi marea, permanenta problemă a relațiilor dintre spirit și materie.

Dacă se va dovedi că „materia magică“ este o realitate, atunci noi și grele sarcini se vor pune științei. Știința de mâne va trebui să cerceteze în condiții de supremă luciditate în ce măsură realitatea cosmică participă la structuri de basm.

XX

Soarele stă în cumpănă cu noaptea. Lumina e măsurată la egalitate cu întunericul. Eu și Ana alegem o zi ca să pornim într-o excursie mai depărtată prin văile din ținutul de aur al Munților Apuseni. Purcedem la drum foarte de dimineață, cu un trenuț alcătuit din vagonete și o locomotivă la fel de liliputane. Linia duce de la Bălgrad la Zlatna. Trenuțul are o poreclă cunoscută de toată lumea: mocănița. Și este utilizat de mocănimea din regiune mai vârtos în zilele când la Alba este zi de iarmaroc. Ziua se anunță excepțional de frumoasă, văratică, deși este început de toamnă. Urcăm într-un vagonet cu simțământul că trebuie să facem o concesie, să ne transformăm de dragul proporțiilor în pitici. Nu avem gând să călătorim prea departe. Vom coborî la una din haltele din regiunea păduroasă cu văi mai largi. Încă nu știu unde.

Călători nu prea sânt. Vom ține deschise micile geamuri, căci nu ne temem de fumul de la atâtica locomotivă. Ana a luat într-un rucsac cele trebuincioase unui picnic în plină natură. În gara mică din Alba i-am luat povara din mână. Acum rucsacul atârnă într-un cui al compartimentului, unde eu și Ana am luat loc unul lângă celălalt. Încă nu este cazul să aruncăm privirea pe geam, căci priveliștile îmbietoare încep numai după ce trecem de Mircești și de Șard. Trenulețul gâfâie intrând în valea Ampoiului. Începând de la podgoriile fabuloase, peisajul, când larg, când îngust, își are surprizele geologice. Stâncile de la Ampoița, conuri retezate ce ies ca niște cotoare enorme din verdele înălțimilor, ilustrează măcinișul căruia munții aceștia i-au fost supuși de-a lungul erelor pământești. Schimbări la față după fiece cotitură de deal și apoi de munte. Septemvrie nu are încă pete de toamnă, nici sângerii, nici de aur, ici-colo doar prin belșugul de verdeață câte-o frunză stingheră ca de ceară.

Eu și Ana privim, când la stânga, când la dreapta, fără mirare. Sântem contaminați de calmul dimineții. Nu schimbăm decât rar câte-un cuvânt. Ne simțim, față în față, sufletele deschise în răcoarea ceasului. Prin geamul slobozit în teaca lui, ne bate seninul cu miros de apă de munte. Pardesiile, ținute pe umeri, ne apără de boare. Prin porii obrajilor ne pătrunde puritatea de cristal a anotimpului. La fiece haltă ne întrebăm, dar numai din ochi, dacă ar fi cazul să ne dăm jos. Dar nu ne hotărâm, căci sperăm priveliști tot mai înalte. Din parte-mi, am și un motiv tăinuit de a prelungi șederea în

vagoneta mocăniței: începuse să lucreze în mine o poezie în legătură cu Zodia Cumpenei.

Zodia e ascunsă în dosul luminii. Mi-o amintește doar calendarul și gândul. Soarele ne bate dintr-o parte, dar schimbăcios, după cum cotim în peisaj. Uneori întrezărim soarele prin coada de fum gros de la locomotivă, ca un glob roșu. Mocanii, cu noi alături, obișnuiți cu mocănița, păstrează tot timpul fețe foarte serioase, câtă vreme pe noi nu ne părăsește un zâmbet, parcă unul singur lăsat pe două fețe, că în acest vagonet ne împărtășim din joaca unor copii. Trenul liliputan se opintește uneori și-și duce numai anevoie povara, ceea ce sporește în noi senzația de întoarcere în copilărie, când orice joacă are un aer grav.

Trecem de Tăuți, de Meteș, de Poiana. Venim de vreo două ceasuri. Ajungem la Prisaca, cătun din care atâția mocani s-au mutat în Câmpul Frumoasei, ca să mai umplă golurile de despopulare. Oamenii din Câmpul Frumoasei pleacă mereu, absorbiți de fabrici, de mine și de carte. Cei din Prisaca, mai primitivi, sar ca la o chemare în golul lăsat. Ei se mulțumesc, în goana spre orașe, cu etapa satului mai evoluat.

Ana îmi face semn cu privirea să coborâm, dar eu dau tăgăduitor din cap. Vreau să mai câștig oleacă de timp, cam un sfert de ceas, căci poezia începută la Alba s-a închegat și nu mai are nevoie decât de o singură strofă spre a se rotunji. Mă aplec ușor spre Ana și-i șoptesc: „Dă-mi te rog încă puțin răgaz!“ Ana înțelege despre ce e vorba, surâde, și-și întoarce privirea în altă parte. Cu aceasta ies din unghiul vederii ei. Ea nu vrea să stingherească cu nici un gest de nerăbdare rodul ce dă în pârg.

Ecouri de cimitir, amintirea unui trandafir crescut lângă o cruce de piatră cu inscripție cirilică, imagini din Câmpul Frumoasei se amestecă cu un anume calm al sufletului meu care se simte subt zodia cumpenei. Numai calendaristic, firește, căci sântem în plină zi, încât satele nu s-ar vedea decât în fundul fântânilor adânci, adânci.

Ajungem la Feneș. Fac un semn Anei că putem coborî.

„Cum dorești“, răspunde Ana, „oriunde pe-aci e frumos“.

Ne dăm jos, fără deliberări, ca și cum încă de la plecare am fi hotărât ca această haltă să ne fie ținta. Mocănița pleacă, scoțând convulsiv fum gros pe horn, și se pierde, întrezărită pe subt sălciile și arinii râului, ca să dispară apoi după o cotitură în dosul unui deal. Știm că pe seară, trenuțul, întorcându-se, ne va lua din nou și știm că ne va lua din același loc. Încerc să ghicesc bucuriile ce ne vor umplea ziua, bucuriile dozate cu clorofilă,

extazele cu putință clarvăzătoare ale creației, dragostea ce întețește viața până la gustul desființării și până la spaimă. Nimic alt nu este de prevăzut. Este în mine ca o așteptare de care vibrez reținut, puternic și firesc. Și acest suflet se comunică și făpturii iubite.

De astă dată eu sânt cel care duc rucsacul, dar în mână. Pornim spre satul resfirat în gura unei văi laterale ce de asijderea este străbătută de-o apă. Păstrăvii din vâlceaua aceasta atrag desigur pe toți pescarii de la oraș. Noroc că e zi de lucru, nu duminecă. Altfel am întâlni pe advocatul cutare în cizme de gumă, în vâltoare până deasupra genunchilor, sau pe medicul cutare cu undița pe umăr, sau pe procurorul cutare adunând lăcuste de momeală. Astăzi e zi de lucru și nici o primejdie de întâlniri inoportune.

Ajungem în sat. Casele sânt resfirate, ca din praștie, pe clinurile văii, învederând că ele au fost la început — și numai după aceea cărările. Câte-o căsuță albastră, cu coperiș enorm de paie negre, coapte de fum și roase de mușchi secular, ne oprește luarea-aminte.

Căutăm o ieșire laterală din sat pe-o uliță ce, urcând, se pierde în pădure. Poate vom ajunge până în vârful dealului. Așezările omenești rămân în urmă. Drumeagul șerpuitor ne duce departe, în sus. Făgetul se-ndeasă. Și fieștecare își umple ceasul cu gândurile sale.

„S-a făcut?“, mă întreabă Ana.

„S-a făcut“, răspund ghicind numai din zâmbetul ei subiectul nespus al rostirii.

„Atunci să mi-o spui!“

„Puțintică răbdare, draga mea. Să ne așezăm undeva. Poezia, cel puțin aceasta, este incompatibilă cu mișcarea. Trebuie să stăm undeva, să ne odihnim puțin, să nu ne mai stingherească bătăile inimii“.

„Uite, colo, prin desișul pădurii, s-arată un luminiș. Nu crezi că ar fi pe-acolo, prin iarba inimii, un loc pentru noi?“ Fără a mai aștepta un răspuns, Ana sare peste pârâiașul gureș de lângă drum. Și o ia repede, aproape c-un iureș, spre luminișul întrezărit printre frunze de alun.

Mă țin după ea. Ajungem în luminiș. Ne întindem pardesiile, închipuindu-ne c-ar fi niște țundre de oameni de la munte. Luăm loc la soare. Albastrul cerului e adânc și curat. În obraji simțim plesnele mici ale pârjolului solar. Totuși îmi place să-l tăgăduiesc într-un fel:

„Nu soarele arde așa. Ne arde albastrul acesta, bolta întreagă!“, îi spun Anei. „A fost plăcut cutreierul pe drum, dar și mai plăcut e să stai locului, să te pătrundă prin toată ființa albastrul“.

Ana se întinde pe spate, cu brațele destinse în lături, ca să cuprindă parcă toată lumina. Eu șed, cuprinzându-mi genunchii. Mă uit la ea. Stă cu ochii închiși. Buza de sus i s-a răsfrânt. După câteva minute, Ana stăruie iarăși, fără a deschide ochii:

„Haide, spune-mi poezia!“

„Dacă dorești, ți-o spun. Se numește *Zodia Cumpenei*[40]. Te previn că am alcătuit-o într-un metru antic, ce nu m-a prea ispitit până astăzi. Sântem în echinocțiul de toamnă, pătrunși poate amândoi de-o melancolie, haide să-i zicem adânc-senină… sau cel puțin calmă, antică în felul ei. Melancolia e de stelă funerară din vechime. Dar melancolia aceasta mai e și ca o contrapondere ce face parte din fericire.

Zodia Cumpenei

Dreaptă, ziua Cumpenei ne surprinde
printre roze: în cimitirul unde
câteodată dragostea însorește
albele pietre.
Calm se-ndrumă spre cumpănire totul.
Zi și noapte trag înjugate vremii,
amândouă cu-nțelepciune-ncearcă
pași deopotrivă.
Se măsoară, se cântărește rodul
de argilă, visul și umbra verii,
și povara ce-i amintirea pentru
orice făptură.
Dacă din povești adevăr rămâne
că trăim prin imponderabil cei vii,
poate să mai umble cuvânt că trupul
este-o povară?
Greu e numai sufletul, nu țărâna.
Căci cenușa noastră, iubito, poate
fi pe talgere cântărită cu vreo
câteva roze.

Ne pierdem câtva timp în această antichitate, ce pare că s-ar fi întins de la Marea Egee până pe meleagurile noastre ca să ne atingă inimile. Apoi, prin reacție, ne cuprinde un adevărat iureș. Continuu să șed nu departe de

Ana, îmi îmbrățișez încă genunchii cu brațele. Văd prin pleoapele întredeschise cum bluza ei și subt aceasta sânii feciorelnici zvâcnesc de bătăile tari ale inimii. Mă încumet să mă întind lângă ea, apropiindu-mi fața de fața ei. Ana mă privește chemătoare, dar și cu o expresie de ușoară spaimă. Îmi pun gura pe gura ei, care cedează moale, lăsându-mă să-i descopăr dinții. Aroma dă celulelor din cerul gurii o dulce nebunie.

„Ce dulce-i această alternanță de stingere și viață!“, îmi zice Ana, întorcându-și suflarea ca să n-o sufoc. „Dar destul acum! Destul!! Destul!!! Căci ne așteaptă treburi serioase!“ Și-apoi pe-un ton, de care mă simt certat: „Nu vezi că soarele e sus? Se apropie amiaza și n-avem încă nimic pregătit!“

„Ce amiază?“, întreb eu. „Nu e decât ora nouă!“ Ana îmi dă zor. Trebuie să încingem focul. Și pentru asta e nevoie de vreascuri și de crengi uscate!

„Sus!“

Ana sare, ușoară, pe picioare.

Săr și eu. Și ne risipim prin pădure, fără a ne pierde din vedere. Adunăm surcele, vreascuri, ramuri, frunze uscate. Facem grămezi. Mai apoi, grămezile le scoatem pe brațe în luminiș. Umbra fagilor s-a întins în răstimp și peste locul unde iarba s-a aplecat subt greutatea mea, subt trupul Anei.

Alegem un loc de vatră pentru foc. Așezăm lemnele să se potrivească flăcării ce-o vom aprinde. S-apropie ceasul care va mistui ce este de mistuit. Îmi pare rău că nu pot să ațâț focul cu scânteie de amnar. Voi folosi un chibrit. Flacăra cuprinde frunze, vreascuri, crengi, buturugă. Până să se aleagă jarul dorit, Ana scoate din rucsac cele aduse. Îi pregătesc în răstimp țepi pentru frigărui.

Soarele e în zenit. Căldură de vară se ridică din vale până subt fragii noștri. Abia dacă mai trece o jumătate de oră, că-n luminiș se răspândește miros de fum, de vâlvătaie și o mireasmă de sfară de carne. Frigăruile puse deasupra jarului iau uneori foc. Miresme arse ne îmbată simțurile.

Nebunul, caldul septemvrie își pârguia ultimele zile. Întorcându-mă într-una din zile pe la amiază acasă de la Batyaneum, găsesc pe masa mea de lucru o scrisoare sosită de la Cluj. Corespondența mea devenise tot mai rară în anii din urmă. Am întrerupt-o aproape cu totul, căci voiam să evit orice suspiciune cu privire la legăturile mele, nu numai cu străinătatea, dar și cu

cetățenii patriei mele. Ridic scrisoarea aproape cu strângere de inimă. Mă uit iscoditor la caligrafia adresei: Axente Creangă. Stingherit oarecum de plicul ce mi s-a furișat în casă, încerc să ghicesc după scrisul cu mâna cine putea să fie cel ce îmi scria. Întorc plicul și citesc: Expediază Constantin Daicu, profesor universitar. Se împlineau aproape doi ani de când nu am mai văzut pe cunoscutul arheolog pe care-l apreciam din cale-afară pentru priceperea și zelul cu care de atâția ani conducea săpăturile de la Grădiște. După ultimele informații ce le primeam din când în când de la funcționarii muzeului local de antichități, săpăturile de la Grădiște erau pe cale de a scoate la lumină cele mai importante monumente ale antichității dacice.

Deschid scrisoarea și citesc. Daicu îmi da vești deosebit de îmbucurătoare tocmai în legătură cu aceste săpături. Profesorul îmi scrie, glumeț ca-ntotdeauna, pe un ton nu lipsit de ironie și de autoironie, despre unele rezultate senzaționale ale ostenelilor arheologice din cursul verii. La Grădiște, în dosul cetății, pe o terasă a muntelui, la o distanță de câțiva metri de zid în afara cetății, pe Terasa Magilor, au ieșit la iveală de subt târnăcoape temeliile mai multor temple dacice. „Le-ar fi putut dezgropa și mistreții cu râturile lor, în căutare de rădăcini“, îmi scrie mucalitul arheolog care își dă însă perfect seama de importanța epocală a descoperirilor sale. Daicu pune în relief rodul acestei veri. După toate semnele, Grădiștea nu era numai ultima cetate de rezistență în munți a strămoșilor noștri, ci, evident, și cetatea de apărare a centrului religios al poporului dacic. Accept vestea cu o reținută exclamație de bucurie. Bucuria mea se înființa, nu numai pentru informația de ansamblu, ci și pentru o comunicare, de interes oarecum personal al meu, ce mi-o făcea profesorul clujan.

Mai înainte cu vreo 7 ani, în timpul războiului, anume împrejurări și preocupări m-au încurcat într-o polemică cu vreo câțiva savanți români; aceasta în legătură cu mitologia Dacilor — sau a geților, dacă e să pomenesc și al doilea nume al acestui popor. Mă interesa această problemă întrucât intenționam încă din ani mai tineri să scriu un mare poem dramatic în jurul figurii lui Zamolxe[41]. Pentru reconstituirea mitologiei getice, dacă nu subt aspectele ei concrete, cel puțin subt aspectul ei de stil și de factură abstractă, am făcut în cursul anilor diverse cercetări. N-am putut niciodată să mă împac cu teza istoricului și arheologului Vasile Pârvan, căruia îi purtam de altmintrelea multă stimă, despre un pretins monoteism al Dacilor. Pârvan pornea, ce-i drept, în interpretările sale de la o informație prestigioasă scoasă din Herodot. Eu, în opoziția ce-o încercam față de

discipolii lui Pârvan, porneam de la studiul comparat al mitologiilor indo-europene. Într-un mic studiu publicat într-o revistă de filozofie arătam că, într-o chestiune atât de importantă, nu te poți întemeia pe-o informație a lui Herodot, a cărui istoriografie e plină de intenabile fantezii și din belșug dozată cu basme. Silogismul meu era foarte simplu: toate mitologiile indo-europene sânt politeiste. Dacii sau geții au fost o seminție indo-europeană, prin urmare și ei au trebuit să fie politeiști. De altfel, ca poet, eu n-am putut niciodată să agreez în vreun fel ideea că monoteismul ar fi „superior“ politeismului. Imaginația mea însetată de simboluri, sensibilitatea mea poetică mă făceau să disprețuiesc criteriile curente după care monoteismul ar reprezenta o fază spirituală mai înaltă față de politeism. Pentru mine, problema esențială în legătură cu religia geților nu se amesteca în nici un fel cu puncte de vedere teologale proprii orgoliului etnic al unor învățați creștini, cari țineau să prezinte pe geți ca deținători excepționali ai unei pretinse revelații divine originare.

Daicu mă anunța că s-ar fi găsit pe terasa de la Grădiște, văzută de noi înainte cu doi ani, mai multe temple de forme diferite unul lângă celălalt. Ceea ce, după spusele sale, anevoie ar mai putea constitui un argument în favoarea tezei lui Pârvan și a discipolilor săi. „Arheologia îți dă dreptate ție! Arheologia a scos la lumină argumentele concrete pe care în ultima fază a polemicii tale nu le aveai la îndemână“. Așa îmi scrie, negru pe alb, Daicu. Dar amănuntul arheologic cel mai senzațional din scrisoarea învățatului clujan era altul. S-au găsit, îmi scrie el, de altă parte a cetății, într-o incintă secretă, cioburile unui mare vas de lut ars de-o formă indicând poate o întrebuințare rituală. Pe câteva din aceste cioburi se poate citi o inscripție, de tipar invers, în limba Dacilor. Inscripția este foarte clară, în litere latine: Decebalus per Scorilo! „Din păcate și precum vezi, această cea dintâi descoperită inscripție în limba Dacilor este alcătuită din numai trei cuvinte, dintre cari, și încă o dată din păcate, două sânt nume proprii. După toate probabilitățile, inscripția tradusă în limba noastră înseamnă: «Decebal fiul lui Scorilo»“.

Totdeauna am găsit că printre atâtea științe aride două sânt cele poetice: arheologia și astronomia. Prin scrisoarea lui Daicu îmi venea de subt pământul țării un val de poezie.

Dar iată ce-mi mai scria în răvașul său prietenul necredincios al capiștelor păgâne. Peste vreo câteva zile, adică în ziua de 2 octomvrie, el va pleca din nou la Grădiște cu un alai de amatori de atari ascensiuni. Excursia

se va face ca și în anul 1948 cu un autobuz de la Cluj până la Orăștie, iar de acolo cu trenuțul până subt poalele Grădiștii. Cine va lua parte la excursie? O seamă de cunoscuți de-ai noștri desigur, ale căror nume nu sânt amintite în scrisoare; mai mulți profesori și asistenți universitari, desigur. Daicu mă întreabă dacă nu doresc să mă ia și pe mine de la Alba-Iulia, căci prin această urbe le este drumul.

Proiectul, auriu ca pădurile și roșu ca flăcările toamnei, propus de norocosul arheolog îl primesc în sinea mea cu tot entuziasmul. Planul cădea în huma albastră a unei fericiri în care se amesteca lumina melancolic sfâșietoare a zilei. Și întâiul gând care încolțește în mine este s-o înduplec și pe Ana să ia parte la excursie. Cum? Să ia parte? Ce vorbă! Nu este ea inima tuturor zărilor mele? Cum? Mai e nevoie să se mute Ana din loc în loc? Nu este ea pretutindeni? Omniprezența ei rămâne totuși un fel de a vorbi al sufletului meu. Încât, oricum, va trebui să-i vorbesc, s-o atrag în cursa de aur a proiectului. Astăzi însă nu o voi mai vedea pe Ana. Dar mâne înainte de amiază voi trece pe la ea când mă voi duce la Batyaneum. Se va lăsa înduplecată Ana? Nu mă îndoiesc nici o clipă. Chiar dacă în ziua aceea ar fi să sosească de pe teren, după atâtea luni de absență, profesorul Rareș! Totuși, după vreo câteva clipe, mă surpă pe dinăuntru o îndoială. Se va hotărî Ana să ia parte la cereasca ascensiune? Date fiind condițiile excursiei, întreprinsă în grup de atâția oameni pe cari ea nici nu-i cunoaște, ar putea să intervină atâtea chestiuni de conveniență! Anume ezitări se vor înființa, nu încape vorbă. Voi fi nevoit s-o pregătesc pe Ana în fel și chip sufletește mai înainte de a-i desfășura planul acestui urcuș pe coama munților.

A doua zi de dimineață, luând-o agale spre Batyaneum, mă abat pe la Ana, mă abat pe la ea la o oră cu totul neobișnuită pentru vizitele mele. Pe la 7 și jumătate. Îmi spun că poate încă nici nu s-a ridicat din pat, dar o găsesc în curte, în dosul casei, scuturând de praf un mic covoraș oriental foarte vechi, compus din nenumărate bucățele de alte covoare. Ana e în halat alb, cu o bonetă pe cap. Albul simplu îi vine bine relevând prin contrast cărbunii vii ai ochilor adăpostiți subt sprâncene ușor piezișe ca profilul depărtat, văzut din față, al unei paseri în zbor. Ce exprimă aceste sprâncene înclinate de sus în jos spre rădăcina nasului? Ele sânt gata totdeauna să se încrunte, dar nu se încruntă niciodată. Așa ar desena un copil, schematizând totul din două linii, o pasere în zbor, cu aripile lungi, deschise, venind din fundul cerului. Văzându-mă atât de neașteptat, Ana își

rostește surpriza cu un ușor țipăt de mirare bucuroasă: „La ora asta?“ Are Ana un glas de-o tonalitate ceva mai joasă decât te-ai putea aștepta de la o figurină de-o înfățișare atât de fragilă în aparență. Contrastul aproape imperceptibil dintre glas și făptură sporește cu carate neștiute vraja feminină de ansamblu. „M-a prins dorul să viu să te văd!“, îi zic cu oareșicare sfială. „Așa de dimineață?“, mă tachinează ea. „Dacă dorul mă ține zi și noapte! Și dacă nu vrea să contenească nici chiar când sânt lângă tine! Dar poftim înăuntru, Ana, vreau să-ți vorbesc despre ceva. Am primit niște vești, pe care trebuie să ți le comunic“. Spunând acestea, o cuprind cu brațul pe după talie, silind-o cu tandrețǎ să urce cele câteva trepte. Îi simt coapsa pe coapsa mea prin inuri și mătase.

Ajunși în salonaș, Ana mă cuprinde pe după cap cu brațele: „Ei, spune-mi, ce vești ai primit! Vreau să văd dacă ele motivează într-adevăr vizita ta!“ Ana îmi retează răspunsul, lipindu-și gura caldă, moale pe gura mea. Întâlnirea buzelor îmi dă un ușor vârtej. Apoi mă adun cu un efort ca să văd ce trebuie să-i spun.

„S-a umplut un gol istoric!“, îi spun pe-un ton de veste într-adevăr îmbucurătoare.

„Unde? Cum? Aci?“

„La Grădiște, draga mea!“, îi răspund a glumă. Nu vreau s-o dezamăgesc prea tare, localizând „golul istoric“ în geografia Daciei. Ea se gândea la golul din sufletele noastre din acele lungi și grave anotimpuri ce au premers incendiului.

„A, la Grădiște!“, face Ana, cam încurcată și puțin dezorientată.

Mă așez într-un fotoliu; Ana, în fața mea, într-altul.

„Uite, să-ți explic…“, caut eu s-o scot din vârtejul dezorientării. „Am primit o scrisoare de la Cluj, de la arheologul Daicu. Îmi dă vestea, în stil telegrafic, că am avut dreptate în chestiunea religiei Dacilor…“

Mă opresc un moment, căci Ana nu pare să se fi ocupat vreodată nici barem tangențial de această chestiune. Și astfel o iau mai de departe, de la Adam și Eva.

„Știi, Ana, pe vremuri, în timpul războiului, am avut o polemică dezagreabilă cu niște istorici și arheologi. Săpăturile ce s-au făcut în vara aceasta la Grădiște confirmă întru totul punctul meu de vedere. Nu-i o veste îmbucurătoare? Iată scrisoarea de la Daicu!“

Și iarăși mă opresc, căci iau seama că Ana habar n-are despre ceea ce-i îndrug cu atâta pasiune.

„S-o iau și mai de departe! Știi, Ana, cu ani în urmă m-a preocupat un mare proiect literar. Visam să scriu un poem dramatic despre Zamolxe. Condițiile, nici cele de loc, nici cele de timp, nu prea m-au favorizat. Totuși încă n-am renunțat la vechiul meu proiect… Acum, cu acest elan al nostru, s-ar putea să pornesc la drum. Mitologia pierdută a Dacilor m-a preocupat în cursul anilor în fel și chip, am încercat să reconstituiesc viața religioasă a Dacilor, imaginile mitologiei lor, asupra cărora nu avem până astăzi decât un singur mare și foarte serios studiu: Getica lui Pârvan. M-am ocupat de zeitățile Dacilor cu pasiunea cu care tu te ocupi de buruienile de leac. De altmintrelea, cred că această pasiune a ta este în cele din urmă de obârșie getică. Geții, tracii cunoșteau plantele de leac mai bine decât toate vechile neamuri ale continentului nostru. Autorii greci și romani ne-au păstrat o seamă de nume de plante de leac, de la geți și traci“.

„Astea le știu“, răspunde Ana, „dar nu știam că pasiunile noastre getice se prelungesc până în mitologie“.

„Ideile pe care le-am desfășurat pe vremuri atât în studiul meu, Noua Getică, precum și în polemica ce mi-a fost dat s-o susțin, au fost — în lipsă de material istoric documentar — de natură oarecum speculativă. Pus în fața unui gol istoric, m-am călăuzit după singurul îndreptar ce-mi sta la îndemână. Vreau să spun că, neavând informații despre conținutul mitologiei dacice, trebuia să mă orientez după mitologiile celorlalte seminții sau popoare indo-europene. Aceasta în spiritul unor presupuse analogii, căci dacii sau geții erau ei înșiși o seminție indo-europeană. Ramurile indo-europene se întindeau între Oceanul Atlantic și Oceanul Indian. Poziția mai mult centrală a geților în această vastă arie spirituală nu mi se părea irelevantă pentru concluziile la cari puteam să ajung. Într-adevăr, dacă geto-tracii ar ocupa un loc mai excentric decât inzii, pe de o parte, sau decât celții, pe de altă parte, am fi poate în drept să ne așteptăm ca viața lor spirituală să manifeste particularități de diferențiere excesivă față de ceilalți indo-europeni. Timp de două mii de ani însă, prezența Dacilor este atestată prin ținuturile sud-est europene, adică între meridiane mai curând interioare decât exterioare ale ariei indo-europene. De aci concluzia mea că dacii sau geții nu puteau să prezinte, față de ceilalți indo-europeni, și mai ales față de vecinii lor, decât particularități în limitele unei diferențieri normale, moderate, firești. Poate că ai aflat că Pârvan atribuia geților, fără mult încunjur, o credință oarecum superlativ și raționalist spiritualizată, credința într-o singură divinitate de natură cerească: Zamolxe. În spiritul analogiilor

de care m-am lăsat îndrumat în speculațiile mele, mi-am spus că Zamolxe n-a putut să fie unica divinitate a Dacilor, căci nicăiri la indo-europeni nu întâlnim o asemenea mitologie. Dacii au fost și ei politeiști, precum toate aceste seminții. Desigur că îmi pot foarte bine imagina un Zamolxe zeu ceresc, dar acest Zamolxe, probabil, n-a fost exclusiv unanim cum crede Pârvan. Zamolxe a putut să fie și un zeu al vegetației sau, mai precis, al belșugului terestru. Zeus, la greci, fusese la început un zeu al norilor aducători de ploaie și de belșug vegetativ, la urmă el a devenit uranian, stăpân al panteonului și domn al ordinei cosmice. Și iată că săpăturile arheologice de la Grădiște au scos la iveală în vara aceasta argumentele de piatră care îmi confirmă speculațiile cu privire la politeismul Dacilor!“

Ana îmi urmărește expunerea cu ochi strălucitori: „Bucură-te!“

Cuprins de atâta lumină surâzătoare, mă simt aproape ispitit să-i vorbesc Anei numaidecât despre invitația ce-mi făcea Daicu de a mă asocia la excursia ce va avea lor peste câteva zile. Îmi stă pe buze întrebarea: „N-ai vrea să vii și tu?“ Dar cuvântul nu vrea să se închege, mă încearcă un sentiment de incertitudine și ca o vagă temere că Ana, din oareșicari motive de cetățenească sfială, nu va accepta. În ciuda răsturnării tuturor valorilor sociale și de conveniență, o atare sfială tot mai stăruie în cugetul oamenilor „de altădată“. Aș fi putut să primesc un răspuns ca acesta: „Cum? Să mă asociez numai cu tine unui grup de necunoscuți? Cu ce ochi se vor uita la mine?“

Și plec de la Ana fără de a-i pune întrebarea. Preferam unui eventual refuz, să mă mai port câteva zile cu chinul unei vagi speranțe. De altfel mai am răgaz trei zile s-o pregătesc pe Ana cu un descântec în sensul dorinților mele.

Ajung la Batyaneum bătut în ceafă de săgețile soarelui. Mă închid în răcoarea agreabilă ce s-a adunat peste noapte în biroul meu căptușit cu străvechi manuscrise. Pe fereastra deschisă văd ca printr-o firidă desfundată prin ziduri groase de cetate Munții Apuseni în lumina de sfârșit de septemvrie. E foarte luminoasă această lumină, dar și sfâșietoare într-un fel și grea de melancolia marei treceri a timpului.

De când m-am pătruns în toată ființa de cântecul focului pe vârful, atât de dulce otrăvit prin simbolul șarpelui, de la Feneș, murmură în mine o efervescență lirică aproape celulară. Aș vrea să dau elanului meu celular o îndrumare sublimă care să-mi scoată ființa din văi, să mă poarte spre

supremele vârfuri. Aștept să devin victima unui rapt divin? Grădiștea, cu vedenia templelor, mă cheamă.

Nu prea am obiceiul, când sânt singur, să mimez cu mișcări din buze cuvintele ce mi le spun. Dar acum mă surprind singur asupra acestui mimetism. Cuvintele au asupra mea o mai mare putere decât în anotimpuri de luciditate.

Îmi spun în cadența pasului prin încăpere și în jurul mesei de lucru: „Dacii, ca oameni de pădure ce erau, aveau desigur și zeități de-ale pădurii. Pădurea era pentru ei o divinitate palpabilă, magic-ocrotitoare. Când intrau în pădure, dacii se simțeau intrând, învederat, într-o divinitate de al cărei sânge verde mirosind a fân ei se bucurau dilatându-și nările. Îmi este cunoscut că celții, neam de aproape înrudit cu dacii, aveau în mitologia lor mume, ființe protectoare ale casei și gospodăriei. Noi, românii, mai cunoaștem și astăzi o mumă a pădurii, cel puțin din basme. De multe ori, memoria istorică se refugiază în povești. Chiar dacă această mumă a pădurii n-ar fi o rămășiță arhaică — și nu văd de ce n-ar fi —, bănuiesc palpitând în dosul unor atari figuri un străfund de mitologie și de magie a pădurii, un străfund geto-trac. S-a spus nu o dată că “frunză verde„, cuvintele runice de pe răbojul cântecelor, ar fi simbolul legăturii strânse ce a existat între român și pădure, protectoarea în vremuri de bejenie sau o amintire a veacurilor de haiducie. Eu văd în această “frunză verde„ ceva mai mult: ecoul preistoriei. Întrezăresc în dosul cuvintelor un verde arhaic de mitologie și de magie a pădurii și a zeităților vegetale și materne. “Frunză verde“ are ceva dintr-o rituală invocare a stihiilor vegetale cari ocrotesc viața și sânt mai ales dătătoare de viață. Mă cheamă Grădiștea!

Dar cum s-o aduc pe Ana, prin ce silnicie, să spună și ea în clipa când îi voi desfășura planul excursiei: „Viu și eu!?“ Acest consimțământ în care mai sper trebuie să cadă firesc și de la sine. Altfel ar însemna că încă nu sântem integrați în același mare, unic spirit și tâlc al pădurii prin care trebuie totuși să trecem. Grădiștea, în viziunea ce-o am despre ea, mi se pare o ultimă etapă către robia cerească spre care aspirăm!

În fiecare din cele trei zile câte mai sânt până la trecerea călătorilor tomnatici ai lui Daicu prin urbea noastră, mă voi duce pe la Ana, de fiecare dată pe la oră neobișnuită, o dată pe la 7 dimineața, o dată pe la 11, o dată pe la trei după-amiază. Ana, cu antenele ei sufletești, simte că se petrece ceva cu mine, că vreau să mă salt la nivelul intrinsec al elanurilor mele, pe podișurile unde potențialul meu spiritual să se manifeste în desăvârșită

libertate creatoare. În conversații revin mereu la meridianele geografice, la istovirea istorică, la situația obștească, la robia pământească în care ne zbatem pe toată întinderea țării și dincolo de ea. Nu este cu putință nici o ieșire, Ana?

Un exod nu este cu putință decât pe dimensiunea înălțării. Încerc în fel și chip să mut ființa Anei în altă lume. În una din după-amiezi îi amintesc, în legătură cu profesiunea ei farmacologică, de-un text din Platon: „Filozoful vorbește undeva, în Charmides, despre leacurile și descântecele medicilor traci despre cari se povestește că ar avea darul să-i facă pe oameni nemuritori! Tu, Ana, tu, cunoscătoarea de plante, nu cumva știi și tu o asemenea buruiană… și unde ți-e descântecul? Sau tu însăți ești buruiana și descântecul?“

Într-o înainte de amiază, i-am vorbit Anei despre moartea lui Decebal. Mă învârt mereu în același cerc de preocupări: „Geto-tracii erau un popor cu înclinări eminamente magice. Raționalismul de astăzi e foarte străin de simțirea și gândirea magică, dar tocmai de aceea sântem așa de expuși la răstălmăciri. Sinuciderea lui Decebal și a fruntașilor Daci după pierderea bătăliei a fost totdeauna văzută vulgar-raționalist, ca un gest «eroic» după înfrângere, ca un gest de renunțare la o viață care de atunci încolo nu mai putea să fie viață. Și totuși, despre antici mai avem și alte vești. La atâtea vechi seminții, fapte asemănătoare sinuciderii lui Decebal erau văzute altfel. Șefii de triburi se sinucideau după înfrângere. Ei încercau prin jertfa lor să îmblânzească mânia unor zei, pentru ca în chipul acesta zeii să se îndure cel puțin de cei ce rămâneau în urmă, de mulțimea purtătoare a sacrei plasme generatoare. De ce n-am vedea și în sinuciderea lui Decebal o jertfă? Pentru salvarea poporului dacic trebuia domolită și atunci supărarea zeilor!“

„Supărarea zeilor“, mai repet. Și închei. Și tac. Prin suflet îmi trece chipul lui Leonte. Dar nu-i rostesc numele. În aceeași clipă Ana, ascultându-mă, îi pomenește numele: „Leonte!“ Și atât. Dar ne-am înțeles asupra unui tâlc.

Și plec iarăși de la Ana, fără a-i fi vorbit despre excursia proiectată. Și astfel cele trei zile trec. Mai am o după-amiază, când va trebui să-i vorbesc Anei despre călătoria lui Daicu. Dorința mea de a pleca în dimineața următoare cu Ana la Grădiște ia tăria chinuitoare a unei obsesii. Și dorința începe să se rostească, în cele câteva ore de birou de la Batyaneum, în ultima înainte de amiază, în ajunul plecării, în versuri pe care le aștern încet pe-o foaie de hârtie. După-amiază sânt iarăși în salonașul Anei. Aduc din

nou vorba despre scrisoarea lui Daicu și-i dau pe față invitația pe care am tăinuit-o, invitația ce mi se face de a lua parte la excursia arheologică:

„Mâine dimineață la ora nouă autobuzul trece prin urbea noastră. Mă asociez și eu. În așteptarea acestui urcuș prin regiunea arheologică am scris niște versuri. Vrei să ți le citesc?“

„Da, citește-mi-le!“, intervine cu ardoare Ana.

Mă adun puțin. Și-apoi citesc:

Grădiște…

Sânt ostenit ca drumul și uscat ca praful.
Mai sânt isvoare pe pământul nostru?
Întreb și caut. Frunze-nlătur cu piciorul.
Foi ruginite cad, se-ngroașă vraful.

E tristă luna azi în Dacia
când trece peste plai și stână.
Subt câte-o piatră de altar, subt capiște păgână,
se spune că mai gâlgâie pe-alocuri apa,
mai murmură la obârșii prin munți,
dar nu în vale, în fântână.

De-o apă-mi este sete,
de apa isvorâtă din argint, din munte,
ce leagăn fost-a seminției noastre.
Se profilează-n zări piscuri cărunte.

Urcușul până-n pragul unui zeu
pe coama muntelui e greu.
De mână și la pas cu tine —
n-aș pierde însă niciodat’ cărarea
prin aluniș și tufa de afine.

Ne-am poticni din când în când, dar nu ne-am pierde.
Pe vârfuri sacre, în albastru, ne-ar călăuzi
un nor pe sus, jos mușchiul verde
și fagii zvelți și-nalți, ce mai păstrează
în chipul lor o amintire trează
de mari coloane din vechime.

Subt pași, pe-acolo, mai răsună,
subt bolovani și flori,
acoperite bolți. Sânt tainițe de mii de ani,
adăpostind în ele amfore rotunde,
în care tu întreagă
ai încăpea, sau pân’ la subsuori.
(Mă-ncearcă un surâs fără temei
Mai trebuie s-o spun?
În amforele de argilă se păstrau
pe vremuri nu femei,
ci alte bunuri ale dimineții,
aidoma femeilor: grâul cetății, pânea vieții.)

Călcând prin rouă și prin iarbă poate că am sparge
chiar noi, subt talpa noastră, cupa de roșiatic lut,
din care aprigul, tăcutul rege își bău
durerea-n frângerii pe scut.
(Dacii cătau prin șuierul de brazi
să schimbe magic o viață în legendă,
În jurul regelui dansând pe cataligi,
frenetic și-n extaz.)

Ne va fi dat s-ajungem și pe culme într-o zi?
Pe-o treaptă sus vom iscodi
ce-a fost cândva și nu mai este:
templul de aur pe priporul din poveste.
(Îl sprijineau vreo 49 de coloane,
înfățișare-având de vipere ce pline de ardoare
în vârful cozilor s-ar ridica în soare.)

Pe-o lespede șezând acolo lângă tine,
voi prinde iarăși grai: iată supremele isvoare!
Și umbra inimii îmi voi vedea
în palma ta căzând.
Prielnic peste frunte ne va bate vântul.

Iar noaptea, în același loc, ne-or lumina,
lucind din prunduri și din unde,
comorile-ngropate-n matca râului ceresc.

Murmurul nostru, visul, se va-mpărtăși
din nemurire printre greierii ce cântă
și printre zei, cari, fără temple, mai trăiesc.[42]

Privirile mi se îndreaptă întrebătoare spre Ana. Ea pare adânc mișcată. Stă puțin la gânduri. Apoi îmi spune: „Viu și eu, firește!“ Și-apoi, după oareșicare tăcere: „Acolo sus, pe-o lespede, vreau să-ți spun și eu: iată supremele isvoare!“

— sfârșit —

Note

{1}↑ Piesa *Arca lui Noe* a fost publicată în 1944 (*n.ed.*).

{2}↑ În roman, autorul folosește pentru Portugalia denumirea antică dată vestului Peninsulei Iberice — Lusitania. (*n.ed.*).

{3}↑ Azulejos = plăci de faianță albastră smălțuită, fabricate inițial de arabi. *Azuleizuș* transcrie fonetic pronunția locală (*n.ed.*).

{4}↑ Poezia *Stă în codru fără slavă* a fost scrisă în 1930; face parte din ciclul *La cumpăna apelor* (*n.ed.*).

{5}↑ Litargă = oxid de plumb cristalizat, obținut prin trecerea unui curent de aer peste plumb topit, folosit în vopsitorie, industria petrolului etc. (*n.ed.*).

{6}↑ Nedumerirea inițială a copilului e motivată de sensul dublu al cuvintelor Bach și Bächlein: pe de o parte, numele compozitorului, reluat, e asociat diminutivului acestuia; pe de altă parte, substantivele comune Bach și Bächlein, traduse prin „isvor“ și respectiv „isvoraș“, pot sugera un titlu pentru melodia interpretată (*n.ed.*).

{7}↑ 9 mai este și ziua de naștere a lui Lucian Blaga (*n.ed.*).

{8}↑ Dolores Ibárruri (1895–1989), în vremea aceea secretar general al partidului comunist spaniol, supranumită „La Pasionaria“ (*n.ed.*).

{9}↑ Finister = cap, promontoriu (*n.ed.*).

{10}↑ Bonalisa, localitatea de reședință a legației, anagramează numele real al capitalei țării — Lisabona (*n.ed.*).

{11}↑ Care a servit în Imperiul Austro-Ungar (*n.ed.*).

{12}↑ Numit astfel după Franz Joseph, împărat al Austriei (1848–1916) și rege al Ungariei (1867–1916) (*n.ed.*).

{13}↑ Privitor la numen (gr. noumenon = lucru gândit); în context: abordarea rațională a sacrului (*n.ed.*).

{14}↑ Stavă = herghelie (*n.ed.*).

{15}↑ Cir = terci (*n.ed.*).

{16}↑ Bulgăt = destul (*n.ed.*).

{17}↑ Acherontic = subpământean (*n.ed.*).

{18}↑ Sfară = fum înecăcios (*n.ed.*).

{19}↑ Poezia a fost publicată în 1925 sub titlul *Balada sfântului blestemat*, face parte din ciclul „*Lauda somnului*“ (*n.ed.*).

{20}↑ Poezia a fost publicată în 1924; face parte din ciclul „*În marea trecere*“ (*n.ed.*).

{21}↑ Lucian Blaga a început traducerea poemului dramatic *Faust* în 1951; versiunea integrală a fost publicată în 1955.(*n.ed.*).

{22}↑ Conform bazei de date a Academiei suedeze, Lucian Blaga nu a fost nominalizat pentru Premiul Nobel în 1956. Între anii 1950-1960, anul 1956 are însă cele mai multe nominalizări, 158. Celelalte nominalizări anuale sunt toate sub 84, cu o media anuală de 60. De notat că un candidat poate avea o nominalizare sau zeci. În 1956 un candidat a avut zeci de nominalizări, dar câștigătorul a avut doar o singură nominalizare, https://www.nobelprize.org/nomination/archive/list.php?prize=4&year=1956 (*n.ed.*).

{23}↑ Cet = liniște (*n.ed.*).

{24}↑ Gloabă = amendă (în context) (*n.ed.*).

{25}↑ Macru = slab (*n.ed.*).

{26}↑ Uscior (var. ușor) = stâlp vertical de care se prinde canatul ușii (*n.ed.*).

{27}↑ Suleget = zvelt, delicat (*n.ed.*).

{28}↑ Ornate = odăjdii (în context) (*n.ed.*).

{29}↑ Progadie = curtea bisericii folosită ca cimitir (*n.ed.*).

{30}↑ Dâlm (var. dâlmă) = deal scund, izolat (*n.ed.*).

{31}↑ Crâsnic = paracliser, țârcovnic (*n.ed.*).

{32}↑ Poezia *Cântec subt stele* a fost scrisă în perioada 1946–1951; face parte din *Cântecul focului* (*n.ed.*).

{33}↑ Poezia a fost scrisă în 1951; face parte din ciclul *Cântecul focului* (*n.ed.*).

{34}↑ Poezia *Toate drumurile duc* a fost scrisă în perioada 1946–1951; face parte din ciclul *Cântecul focului* (*n.ed.*).

{35}↑ Poezia *Glas de seară* a fost scrisă în perioada 1948–1949; face parte din ciclul *Corăbii cu cenușă* (*n.ed.*).

{36}↑ Fragment din poezia *Andante*, scrisă în 1951; face parte din ciclul *Cântecul focului* (*n.ed.*).

{37}↑ Poezia scrisă în perioada 1951–1954 face parte din ciclul cu același nume (*n.ed.*).

{38}↑ Nicolaus Cusanus (1401–1464), gânditor renan (*n.ed.*).

{39}↑ Samuil Micu-Klain (1875–1806), nepotul lui Inochentie Micu-Klein (1692–1768), și-a ortografiat numele respectând principiile *Școlii Ardelene*. Blaga a tratat pe larg contribuția corifeilor iluminiști în studiul

publicat postum în 1966, *Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea* (*n.ed.*).

{40}↑ Poezia a fost scrisă în 1954; face parte din ciclul *Cântecul focului* (*n.ed.*).

{41}↑ Drama *Zamolxe*, mister păgân, a fost scrisă în 1921 (*n.ed.*).

{42}↑ Poezia a fost scrisă în perioada (1951–1954); face parte din ciclul *Cântecul focului* (*n.ed.*).